DROYSEN

BÜYÜK İSKENDER TARİHİ

DHARMA®

Büyük İskender Tarihi / Droysen

© Dharma Yayınları, 2007

Yayın hakları Dharma Yayınları'na aittir.
Yayıncının yazılı izni olmaksızın çoğaltılamaz.
Kaynak gösterilmek koşuluyla alıntı yapılabilir.

1. Basım: Mart, 2007

Yayıncı ve Genel Yayın Yönetmeni: Namık Kemal Atalay
Çeviri: Prof. Bekir Sıtkı Baykal
Düzelti: Yılmaz Yeşildağ
Kapak Tasarımı: Aya Ajans
Sayfa Düzeni: Çiğdem Dilbaz

Şefik Matbaası'nda basılmıştır.
Marmara San. Sit. M Blok No: 291
İkitelli - İstanbul • Tel: (0 212) 472 15 00/3 hat

Kütüphane Bilgi Kartı (CIP):
Droysen
Büyük İskender Tarihi
Tarih, Araştırma
İstanbul, Dharma Yayınları, 2007, 648 sayfa

ISBN: 978-9944-986-66-3

Dharma
Satış ve Dağıtım: Mollafenari Sok.
No: 17 Cağaloğlu/İstanbul
Tel: (0 212) 512 81 21 • Faks: (0 212) 512 50 21
e-posta: dharma@dharma.com.tr
internet satış adresi: www.dharma.com.tr

Büyük İskender Tarihi

Droysen

Çeviri: Prof. Bekir Sıtkı Baykal

DHARMA

Önsöz

Droysen'in, dördüncü kitabıyla dilimize çevrilmesi tamamlanmış bulunan "Büyük İskender Tarihi" adlı bu eser, XIX'uncu yüzyıl'da Almanya'da meydana getirilen büyük çaptaki tarihi eserler arasında en önde gelmektedir. Gerek bir sanat eseri olarak ve gerekse bilim ve düşünme tarihi bakımından olağanüstü bir değer taşımaktadır. Yazıldığı tarih olan 1833'ten beri geçen uzun zamanda, İskender ve zamanı hakkında yapılan bilimsel araştırmalarda birçok ilerleme elde edilmekle beraber, Droysen'in "Büyük İskender"i hiçbir bakımdan değerini kaybetmemiş, böylece tarih alanında yazılmış bilimsel eserlerden ancak pek azına nasip olan bir özellikle ve bilimsel araştırmaların ilerlemesiyle değişmezlik vasfını muhafaza etmiştir.

Böyle ölümsüz bir tarih ve sanat eserini, üç yıl gibi nisbeten kısa bir çalışma zamanı içinde ve henüz yirmi beş yaşında iken meydana getiren Johan Gustav Droysen, 1808 yılında ordu hizmetinde bulunan fakir bir protestan papazının oğlu olarak Pomeranya'nın Treptow kasabasında doğmuştur. Sekiz yaşında iken babası ölmekle beraber ailesi muhiti içinde sıkı bir protestan terbiyesi ile yetişmiş, Settin'de liseyi bitirdikten sonra 1826'da Berlin Üniversitesine girmiştir. Burada baba dostalarının para yardımı ve bir de özel dersler vermek suretiyle sağladığı mütevazı kazancı ile öğrenimini tamamlamıştır. Bu tarihler-

de Berlin Üniversitesi klâsik filoloji profesörü olan August Boeckh, parlak bilim adamı kimliğiyle o zamana kadar yapılagelen klâsik bilgiler öğretimini aşmakta, Hellen dünyasına tapmak ve bunu idealize etmek görüşünün ilerisine giderek Yunan hayatının dayandığı temelleri daha çok tarihi olarak yorumlamaktaydı. Lisede aldığı klâsik dünya hakkındaki bilgilerden sonra altı sömestr bu derslere devam eden genç öğrenci, Boeckh'ün dinleyicilerine sunduğu yepyeni ve çekici problemlere içten ilgileniyor, bu usta öğretmenin etkisinde kalarak bu alanda kendi arzusunu tatmin edebileceği, verimli olabileceği kanaatına varıyordu. İlk önce daha çok Yunan şiirine merak ediyor, bu alanda öğretmeni Boeckh'ün bile kendisini tatmin edemiyeceği bir dereceye ilerliyordu. Özellikle Aiskhy'un trajedilerini manzum olarak Almancaya çevirmeye çalışıyordu. Tarih dersleri ise, o vakitler üniversitede bu dersi okutan profesörlerin silik şahsiyetler olmaları yüzünden, Droysen'i çekmiyordu. Üniversite hocalığına yeni başlamış bulunan Leopold von Ranke'yi bir müddet dinlemiş, fakat bu parlak tarihçinin uzun zaman izinli olarak Berlin'den ayrılması üzerine, tarihe fazla bir ilgi göstermemiştir.

Droysen'in gelişmesinde birinci derecede etki yapan en önemli olay, hocası Boeckh'ün tavsiyesiyle hususi öğretmen olarak Mendelssohn–Bartho'dy ailesine girmesi olmuştur. O aralık annesini de kaybeden Droysen'i bütün şefkatiyle bağrına basan bu zengin, kibar ve çok kültürlü aile, o zamanki Berlin yüksek sosyetesinin bir fikir merkezi halinde idi. Genç ve ateşli öğrenci bu muhitte Hegel, Alexander von Humbold, Schadow, Zelter, Rahel Barnhagen ve Heinrich Heine gibi devrin en parlak ilim ve sanat temsilcileriyle şahsen temas etmek, onların çeşitli meseleler üzerinde münakaşalarına şahit olmak ve bunlara canlı bir ilgi ile iştirak etmek fırsatını buluyor, keskin zekası ve derin anlayışı ile herkesin takdirini kazanıyordu. Aynı zamanda genç müzisyen Felix Mendelsson ile sıkı bir dostluk kurması,

coşkun zekâlı Droysen'deki sanat kabiliyetini geliştirerek bilinçli bir yaşayış haline dönüştürüyordu. Bu mesut muhit içinde Droysen şiirler yazıyor, müzisyen dostu da bunlardan bazılarını besteliyordu. Droysen'in eserlerindeki hâlâ insanı etkileyen dil uyumunda, şiirde bu müzik sanatkarı ile olan sıkı teması inkar edilemez. Üniversite öğrenciliğini ve hemen arkasından başladığı Berlin'de "zum Grauen Keoster Lisesi" öğretmenliği zamanında Aiskhylos'un dramlarını tercüme etmiş ve 1832'de iki cilt halinde yayımlamıştır. Grek şiirini çok derin ve ince bir anlayışla Alman diline çevirmekte büyük bir maharet gösteren, bunu adeta kendi ana dilinde yeniden dile getiren Droysen, daha da ileri giderek Aiskhylos'un eserlerinden kaybolmuş parçaları kendi hayal gücüne göre tamamlamaya çalışmıştır. Şüphesiz bilimsel açıdan bu hareketin müdafaası kabil değildir. Fakat şu nokta bilhassa kaydedilmelidir ki Droysen'i büyük çapta bir tarihçi yapan, bu yaratıcı ve gedikler doldurucu zengin hayal gücü olmuştur. Aiskhylos tarjedilerinin tercümeleri başına giriş olarak koyduğu bir önsöz, Droysen'in ilk tarih yazısıdır denebilir.

Öncelikle bir filozof olan ve Hegel'in fikirler dünyası içinde yaşıyan Droysen de, tıpkı zamanının liberal düşünürleri gibi, tarih yazıcılığında çağdaş Alman siyasetini çıkış noktası olarak almış ve aynı şekilde bu siyaset üzerinde etki yapmak amacının gütmüştür. O vakit Almanya, Napoleon'un altüst ettiği Avrupa nizamında en fazla değişikliğe uğrayan sahne teşkil eden, en çok katlanan bir memleket olmuştu. Fransız tahakkümüne karşı yapılan ayaklanmalar ve hürriyet savaşı sıralarında Alman milli şuuru uyanmış, bütün şiddetiyle taşmış bir hale gelmişti. Fakat 1815 Viyana Kongresinin kurduğu nizam ile eski rejim iade edilmiş, zamanın gidişatına adım uydurulamamış, bir milli birlik kurulamamıştı. Tersine olarak Kutsal Roma Germen İmparatorluğu yıkılmış, Avusturya ise Almanya üzerindeki esasen zayıf nüfuzunu büsbütün kaybetmişti. Bütün Almanya'da gerçek anlam-

da bir devlet otoritesi kalmamıştı. Germanya Konfederasyonu içinde bulunan Alman devletlerinden hiçbiri milli birliği gerçekleştirebilecek derecede kuvvetli değildi. Ülkenin aydınları genel olarak iki siyasi akım etrafında toplanıyorlardı. Bir kısmı, Avusturya'nın başında bulunacağı büyük bir Almanya devletinin meydana getirilmesini, bir kısmı ise, Büyük Friedrich zamanından beri realist siyaseti ve enerjisi ile Avrupa'nın büyük devletleri arasına girmiş ve hürriyet savaşında bütün Almanya'nın liderliği rolünü oynamış bulunan Prusya'nın başında bulunacağı bir Alman birliğinin kurulmasını istiyordu. Bütün siyaset adamlarını ve aydınları meşgul eden bu iki akımdan birincisinde "Büyük Almanya" ve ikincisine "Küçük Almanya" taraftarları denilmekte idi.

İşte genç Droysen, bu siyasi ve milli hava içinde bütün kalbi ile bağlı bulunduğu Prusya tarafını tutmuş, Alman geleceğini Prusyanın başkanlığında birleşmede görmüştür. Gerek aktiv siyaset adamı ve gerekse bir bilim adamı sıfatiyle hep bu zihniyet'e hareket etmiştir[1]. Tarih yazıcılığında "Prusya Okulu" denilen bir çığır açmıştır. İlk büyük eser olarak ele aldığı konu tesadüfi olmamıştır. Makedonya kralı Büyük İskender zamanındaki Hellen aleminde kendi zamanının dağınık Almanya'sının görmekte, bütün Hellenleri otoritesi altına aldıktan sonra dünyayı fethetmeye çıkan Makedonya devletinin siyasi ve kültürel rolünü Prusya'ya vermek istemektedir. Onun tarih yazıcılığını baştan başa milliyet, milli birlik ve milli kültür düşünceleri doldurmaktadır. Aynı tezleri savunan liberalerden ise, aktüel problem-

1 Droysen 1835'te Berlin Üniversitesine profesör, 1840'da Kiel Üniversitesi tarih profesörü olmuştur. 1851'de Jena Üniversitesine, 1859'da da Berlin Üniversitesine Tarih Ordinariyüs Profesörü olarak çağrılmıştır. 1848'de Schlesoig-Holstein geçici hükümetinin mutemedi olarak Frankfut Meclisine gönderilmiş sonra da Milli Meclise üye seçilmiştir. Böylece hem ilim ve hem de siyaset adamı olarak faaliyette bulunmuştur. 1884'de Berlin'de ölmüştür.

leri onlardan çok daha başka biçimde derin ve realist bir surette kavramış, birinci derecede askeri kuvvet ve organizasyonun tarihi önemini çok daha açık bir şekilde anlamış olmakla ayrılır. Böylece Droysen de bilimsel anlamda liberaller gibi tek taraflı kalmış, fakat bununla beraber gerçeği bulmak için doğru yolu göstermeye muvaffak olmuştur.

Liberaller İngiliz siyasi kurullarına adeta tapıyorlar, Büyük Britanya'nın coğrafi ve iktisadi özelliklerini hiç hesaba katmaksızın bu memleketin devlet ve yönetim sistemini Almanya için de biricik kurtuluş çaresi olarak görüyorlardı. Droysen ise cumhuriyet şekliyle ve gevşek bir düzenle idare edilen devletlerin yaşama kabiliyetine inanmıyordu. Prusya'yı örnek bir devlet olarak alıyor, bu örneğin bütün Almanya'ya teşkil edilmesini ileri sürüyordu. Machiavelli gibi salt olarak kuvvetin kendisine tapmamakla beraber, siyasi kuvvetin halk için en hayırlı sonuçlar doğuracağı kanaatını besliyor, askeri bakımdan daima hazır ve sıkı bir siyasi düzene sahip bir devlet şekli istiyordu. Liberallerin fikir meziyetlerinin kaybedilmesi demekti. Halbuki Droysen, tersine olarak, ahlak ve kültürün askeri bir idare altında sadece kaybolmadıklarını iddia etmekle kalmıyor, daha ileri giderek bunların ancak kuvvetli bir devlet hayatının mevcut bulunduğu yerde varolabileceklerine ve gelişebileceklerine inanıyordu. Aynı şekilde, yine Liberallerin tamamiyle aksine olarak, Prusya gibi askeri bakımdan kuvvetli bir devlete dayandıkları takdirde milliyetler yaşıyabilirler, aksi halde mahvolur giderler, diyordu.

İşte Droysen'in iki ana eseri olan Hellenizma'nın tarihi ile Prusya Siyasetinin Tarihi adlı kitaplarından baştan başa müdafaa edilen tezler bunlardır. Burada ikinci eseri üzerinde fazla duracak değiliz. Metot ve kaynakların ayıklanması bakımından birincisinden daha titiz davranılan ve tamamlanmayıp ancak 1756'ya kadar gelen bu eserin tandanslı bir eser olduğuna, için-

de Prusya'nın kendi kuvvetini artırmak yolunda sarf ettiği gayretlerle Alman Birliği için en iyi bir şekilde çalışmış bulunduğu tezinin müdafaa edildiğine, bununla beraber bu eserin yalnız Droysen'in değil, fakat aynı zamanda yeni Alman tarih yazıcılığının en mükemmel ve önemli eserlerinden biri sayıldığına işaret etmekle yetineceğiz.

Droysen, Hellenizma'nın Tarihi adlı eserinin birinci cildini teşkil eden Büyük İskender Tarihi başlıklı kitabında ele aldığı Hellen dünyasında görülen küçük devletler sistemi ile ahlak bozukluğunu birbirine bağlamaktadır. Onun düşüncelerine göre; eğer askeri ve siyası düzen bakımından kuvvetli Makedonya devleti Hellenleri toplamasaydı doğu milletlerinin baskısı altında Hellenlik ezilir kaybolur giderdi. Makedonyalılara karşı Yunan hürriyetini müdafaa etmek amacı ile ortaya çıkan ve çalışan Yunan siyasetçileri, kısa görüşlü veya Mesela Demosthenes, yalnız kalın kafalı değil, aynı zamanda Pers'ler tarafından satın alınmış dar görüşlü bir politikacıdır. Hellenizma'nın tarihi gösteriyor ki Grek kültürü, ancak Makedonya generallerinin yardımı sayesinde Doğu memleketlerinde yayılabilmiştir.

Droysen, Büyük İskender Tarihi (Geschicte Aleksanders des Grossen) adlı eserini ilk defa 1833'te çıkarmıştır. Sonra bunu Hellenizma'nın Tarihi (Gescichte des Hellenismus) diye iki ciltte tamamlamıştır. Bunlardan 1836'da çıkan birincisinin adı, İskender Ardalarının Tarihi (Gecshicte der Machfolger Alexanders) ve ikincisinin adı Hellenistik Devletler Sisteminin Teşekkülü Tarihi (Geschichte der Bildung des hellenistischen Staatensystems)'dir. 1877/78'de çıkardığı ikinci baskısından yayıncı, her üç cildi de Hellenizma'nın Tarihi adıyla birleştirmiş ve bunun birinci cildini teşkil eden Büyük İskender Tarihi'ni yeniden gözden geçirerek daha bilimsel ve özellikle üslup bakımından daha belirgin bir hale sokmuştur. Türkçeye çevirdiğimiz metin işte bu ikinci baskısıdır. Bu baskıda ikinci cilt Diadokh'la-

rın Tarihi (Geschichte der Diadochen) ve üçüncü cilt de Epigon'ların Tarihi (Geschicte der Epigonen) diye adlandırılmışlardır.

Büyük İskender Tarihi, kaynakların eleştirisi bakımından o kadar sıkı davranılmış bir eser değildir. Yazar, her halde belli tezlerini daha kuvvetle savunulabilmek amacıyla, kullandığı kaynakların fazlaca etkisi altında kalmış, bazı yerlerde şüpheli kaynaklardan bile, ihtiyat kaydı ile de olsa, faydalanmadan kaçınmamış, hatta işine gelen kaynak parçaları ile kendi eserini süslemiştir. Fakat bütün bunlara rağmen Droysen, eski çağ tarihini filoloji ve antikacılık zihniyetinden kurtarmış ve antik dünyanın ilk olarak tarihi bir görüşle yorumlanması metodunu gerçek anlamda kurmuş olan büyük çapta bir tarihçi olmuştur.

Bekir Sıtkı BAYKAL

Birinci Kısım

Birinci Bölüm

Helenizmin Tarihsel Gelişim Süreci

İskender denince akla bir çağın noktalanışı ve yeni bir çağın başlangıcı gelir.

Batı ile Doğu arasında, tarihte rastlanan, ilk büyük savaş, Helenlerin Perslerle iki yüzyıl süren savaşı olmuştur. İskender, Pers Devleti'ni tarihten silerek; Afrika içlerine kadar girmiş; Jaksartes ile İndus ırmaklarının ötelerindeki toprakları ele geçirmiştir. Bu bölgedeki kültürü yok olmuş uluslara Yunan egemenliğini, kültürünü ve eğitim sistemini kabul ettirerek Helenizm'i başlatmıştır. Bu, aynı zamanda savaş döneminin sona ermesi anlamına gelmektir.

Tarihte insanı bu kadar şaşırtan ikinci bir olaya daha rastlanmamaktadır. Ne bu olaydan önce ne de sonra, hiçbir zaman, böylesine küçük bir devlet, başka bir devletin ezici kuvvetlerini bu kadar çabuk ve bu kadar net bir şekilde yenmeyi başaramamıştır. Üstelik, harabeye çevirdiği bu ulusların ve devletlerin yaşamlarını yeniden şekillendirmeyi başardığı da görülmemiştir.

Küçük Yunan dünyası böyle bir şeye girişmek cüretini, böyle zafer kazandıracak gücü, böyle kesin sonuçlar aralacak araç-

ları nereden buldu? Bu kadar çok devleti ve ulusu egemenliği altına alıp iki yüzyıl süreyle hüküm süren, daha sonra Asya sahillerindeki Helenleri doğrudan doğruya kendi tebaası kılıp; adalarda ve anayurtta oturan Helenler üzerinde de hâkem rolünü oynayan Perslerin kudretli imparatorluğu, hangi nedenler yüzünden Makedonya'nın ilk vuruşu ile çökmüştür?

İskender, Dareios'a yürüdüğü zaman coğrafi sınırları belirlenmiş, tarihsel süreci hızla ilerleyen ve devlet yapısı iyice olgunlaşmış bu iki devlet arasındaki, her anlamda, uzlaşmaz çelişkilerle bu çöküşü bir yere kadar açıklayabiliriz.

Kültürü çok eskilere dayanan Asya'daki uluslarla karşılaştırıldığı zaman Helenler, çok genç bir ulustur. Birbirleriyle dil yakınlığı olan kabileler, ancak Helen adı altında yavaş yavaş da olsa birleşmişlerdir. Helenlerin tarihi, mutlu bir ulusal birliğin yaratılması, bir siyasal birliğin kurulması yolunda yapılan çalışmalardan oluşmuştur.

Bu kabilelerin Helen adı önem kazanmadan önceki döneme ait bilgileri yalnızca doğruluğu kesin olmayan efsanelerden ibaretti. Kendilerini, Skardos ile Aksios nehirlerinin kaynaklarından güneye doğru Tainaron'a kadar uzanan dağlar ile körfezleri bol yarımadanın yerleşik ahalisi sanırlardı. Argos'ta hükümdarlık süren, devletinin sınırları Dodona ile Thessalia'ya, Pindos eteklerine, Paionia'ya "Strymon'un ak suyuna kadar" olan bütün ülkeleri yöneten bir kralı, Pelasgos'u anarak Hellas'ın bir zamanlar Pelasgia adını taşıdığını söylerlerdi.

Kuzey bölgelerde yaşayan kabileler, bölgenin dağlarında, vadilerinde, köylü ve çoban olarak yaşamlarını sürdürüyorlardı. Eskiye dayalı dini inançlarına bağlı yaşamaktan vazgeçmiyorlar, tanrılar için özel bir ad kullanmaksızın, "her şeyi yapmaları nedeniyle" sadece kuvvetler diyorlardı. Gece ile gündüzün oluşumunda, yaşamla ölümde, doğa olaylarında bu tanrıların sert iradesini gösteren işaretler ve örnekler buluyorlardı.

İhtiyaçlar kabilelerin bir kısmını bölgede kalmaya iterken; bazılarını da gezip görmek hevesi, savaş ve deniz yağmacılığı yoluyla kazanç aramak ya da cesaret ve kuvvetle yeni bir yurt kurmak için yakın denizlere ve deniz ötesi topraklara göçe zorluyordu. Böyle olunca her şey, o kişinin kuvvetine ve kararlılığına bağlı kalıyordu. Çünkü, büyük bir kararlılıkla, bütünüyle özgürlük ve başarı elde etmek için, kendinden emin bir şekilde kazanç sağlamak için ilk koşuldu bu. Bu tür kabilelerde tanrı anlayışı başkalaşıyordu: Bunlar doğada sakin sakin yaşayan, edilgen, etkisiz tanrılar yerine, kendi hareketli yaşamlarına uygun, enerjili irade kuvvetlerini, tereddütsüz kullanan güçlü unsurları tanrı olarak tanıyorlardı. Aynı insanlar, dıştan olduğu kadar içten de değişiyorlar, Helenleşiyorlardı. Bazı kabileler dağlardan Thessalia, Boiotia, Peloponnesos gibi ovalara inerek buralarda kalıp yerleşmeyi yeterli buluyordu. Diğerlerini ise, güzel adalarıyla Ege Denizi ve doğusu, yüksek dağlarıyla Küçük-Asya yaylası, geniş ve zengin sahil bütün güzellikleriyle çekiyordu. İşte gittikçe artan bu göç, sürekli yeni kabileleri peşi sıra sürüklüyordu.

Krallar, maiyetlerindeki "Hetairler" denilen savaşçılarla bölgeyi asıl sahibi olan yerlilerden temizleyip yakınındaki vadilerde, ovalarda yaşayanlara da boyun eğdiriyorlardı. Bunun sonucu olarak anayurtta Hetairler'den oluşan bir efendi sınıf ortaya çıktı; bu sınıf da, çok geçmeden gücünün başlangıcı olan kuralları ortadan kaldırarak veya sırf addan ibaret bırakarak sürekli babadan oğula geçen bir egemenlik kurdu. Anayurdundan sürülenlerle göç edenler, çok uzak ve kendilerine yabancı bölgelere giderek buralarda tutunup yayılmak ve daha özgür, daha çabuk gelişen üretici bir yaşam biçimi peşinde koşuyor ve bunda da başarılı oluyorlardı. Hatta zenginlikte, refahta ve güzel sanatlarda anayurttakileri çok geride bırakıyorlardı.

Homeros mirasçılarının şiirleri, bu hareketli zamanın, Helenlerin çok geniş olmamakla birlikte zenginliklerle dolu eski ve ye-

ni yurtlarındaki tarihe mal olmuş yaşamlarına ait ilk bilgileri aldıkları, bu göçler devrinin mirasıdır.

Artık bu deniz (Ege denizi), adalarıyla, dört tarafını çeviren sahilleriyle onların dünyası idi. Hellespontos'un yakınlarından Isthmos'a, buradan da Tainaron eteklerine kadar dağlar, bu dünyayı çevrelemektedir. Doğrudan doğruya denize karşı da, Kythera, Girit ve Rodos adaları, aynı dünyayı kuşatır. Karia sahillerinde yüksek dağlar tekrar ortaya çıkarak zengin vadiler, bereketli ovalarla yamaçlar halinde denize doğru alçalıp karlı İda'ya kadar uzanır.

Helen yaşamı, yüzyıllarca böylesi kapalı çember içinde sürmüştür. Kendilerini "İon" adı altında birleşmiş ve kaynaşmış sananlar için bu yaşam, bir mucize gibi gelişmiş, bir çiçek gibi açılmıştır. "Khioslu kör Muganni"*, Delos adası üzerinde İonların yaptıkları şenlikler hakkında şöyle der: "Orada boylu boslu erkekleri, güzel giyinip kuşanmış kadınları, çevik gemilerini gören, bu insanların ihtiyarlıktan ve ölümden muaf olduklarını sanırlar." Bir de sahillere, adalara ve anayurta yerleşen kabilelerden bir kısmı kısa bir zaman sonra oralardan göç ederek, Marmara ile Kafkas ayağındaki Tanais'e kadar Karadeniz'de yeni Helen şehirleri kuruyorlardı. Sicilya ile güney İtalya'da yeni bir Hellas doğuyor. Helenler ise Afrika sahillerinde Syrte Körfezi'ne yerleşiyorlar; Deniz Alpler'inden, Pirenelere kadar olan yerleşim alanı yeni yeni Helen şehirleriyle donanıyordu. Uzun yolculuklara dayanabilen gemileriyle gidebildikleri her yöne doğru giden Helenler, sanki bütün dünya kendilerininmiş gibi, her yere el atıyorlar; gruplar halinde gittikleri her yerde, hangi dilden, hangi ırktan olursa olsun oralarda yaşayan yerli ahalinin hakkından

* Khioslu (sakızlı) kör Muganni: Homeros kastedilmiştir. Efsaneye göre Homeros İzmir'de doğmuş olmakla beraber daha birçok şehir, bunlar arasında Sakız da, İsa'dan önce IX. yüzyılda yaşamış olduğu söylenen ünlü şairi kendilerine maletmek iddiasındaydı. Anlaşıldığına göre Droysen, Homeros'un Khios'ta (Sakız) doğmuş olduğunu kabul etmektedir.

gelmekte ve işlerine gelen yerel töreleri kendilerine malederek bunlara uymakta büyük bir ustalık gösteriyorlardı. İşgal ettikleri bölgelerin farklı farklı olmasına, çok kuvvetli olan yerel dile, din ve meslek ayrılıklarına, atalarından kalan ve sonradan kurulan kentlerle anakentler arasındaki rekabete rağmen bunlar yokmuş gibi davranıyorlardı. Uzaktan ya da yakın kentlerden gelenlerle, Olympia şenliklerine katılıyorlar; aynı yarışta aynı armağanı almak için karşılaşıyor, aynı tapınaklarda aynı dileklerle kurbanlar sunuyor, aynı şarkılardan aynı hazzı alıyorlardı.

Bu şarkılarda, atalarının mitolojik hikâyeleri ve efsanelerindeki maceraları, seyahatları ve savaşları onlara kendilerini yaşatıyordu. Bu şarkılar arasında en güzelleri, en çok sevdikleri, atalarının Doğu'ya yaptıkları göçleri anlatan destansı şarkılardı. Düşünceleri sürekli Doğu'ya doğru yönelmişti: Zeus, Sidon kralının kızını Doğu'dan kaçırarak getirir ve buna atıfta bulunarak Avrupa ismini takar. Anayurtta Heras'ın kıskançlığı imkân vermediği için İon, Helen tanrısını kucaklayabilmek amacıyla Doğu'dan Batı'ya kaçar. Altın postlu koç üstündeki Helen, huzura kavuşabilmek için Doğu'ya kaçmak ister; fakat hiç de uzak olmayan karşı sahile varamadan denizin dibini boylar. Sonra Argo Gemisi tayfaları, altın postu Kolkhis ormanlarından çıkarıp anayurda getirmek için yola çıkar. Bu yolculuk, Doğu'ya yapılan kahramanca seferlerin ilkidir. Fakat büyücü Medeia, kahramanlarla beraber geri gelerek, Hellas kralları hanedanlarına kin ile kan günahını getiriyor. Bu durum, büyücünün Atina kahramanı tarafından hakaretle kovulup anayurdu Medeia'ya kaçmasına kadar sürüyor. Argo Gemisi tayfalarının seferini ikinci bir kahramanca mücadele izliyor. Hellas'ın parçalanmasına neden olan kardeş kavgasının en acıklı örneği, anayurttaki Thebai'a karşı yapılan savaştır. Uğursuz bir aymazlıkla Laios; tanrının mucizesine aykırı olarak bir oğul dünyaya getiriyor. Anası, babası ve vatanı hakkında sürekli bir kuşku büyüten Oidipos, aslını tanrıdan soruyor; yabancı diyarlarda dolaşarak anayurdunu bulu-

yor, buraya dönüyor; babasını öldürüyor, annesiyle cinsel ilişkiye giriyor; erkekleri öldüren Sphinks'in sırrı çözülmemiş olsaydı, kendisi için daha iyi olacağı kesin olan bu şehre egemen oluyor. Sonunda yaptığı yanlışın farkına vararak kendi gözlerini kör ediyor; nefsine, soyuna, kente lanet okuyor. Kader, onun lanetlerini yerine getirmekte gecikmiyor; kardeş kardeşi öldürüyor. Epigonlar babalarının öcünü alıyorlar. Dört bir yanına oluk oluk kan bulaşmış bu yerler birer enkaz yığını haline geliyor.

Böylesi cinayetlerle, günahlarla, eli kanlı kahramanlar devri, çabuk geçerek sona yaklaşıyor. Güzel Helena ile evlenmek isteyen Prens oğulları, ellerinin kanı ve çocuklarıyla evlerine çekiliyor; artık devlerle, günahkârlarla dövüşmüyorlar. Bu sırada Agamemnon'un habercileri, bir zamanlar Helena'ya talip olanların yapmış oldukları yemine dayanarak, Doğu'ya doğru bir sefere çıkmak için Yunanlıları silah başına çağırıyorlar. Bu seferin gerçek nedeni, Menelaos'un bitmez tükenmez istekleri olan güzel karısının, konuk olarak sarayına kabul ettiği Truva Kralının oğlu tarafından kaçırılmış olmasıydı. Yunanistan'ın hükümdarları, Asya'ya doğru yola çıkıyorlar; Hetairleriyle tebaaları arkalarından geliyorlar. Görkemli Akhilleus, Patroklos'un savaş alanında öldüğünü görüyor; onu yere seren Hektor'u öldürüp cesedini Truva surları etrafında sürükleyinceye kadar rahat edemiyor. Sonra Paris'in oku, Akhilleus'a saplanıyor; artık Truva'nın düşmesi yakındır. Şehir, konukluk haklarını suiistimal etmek günahını korkunç bir yıkılış ile ödüyor. Yunanistan'dan buraya gelenler, bu suretle isteklerine kavuşmuşlar, fakat asıl kendi memleketlerini yitirmişlerdi. Bir kısmı kudurmuş denizin dalgaları arasında boğuluyor, birçoğu uzak barbar memleketlerinde öldürülüyor; geri kalanlar da anayurtlarında kendilerine kurulan tuzaklara kurban gidiyor. Böylelikle kahramanlar devri sona eriyordu. Artık gündelik yaşamı sürdüren sıradan insanlar dünyası başlıyordu.

Eskiden kalan ibret verici, uyarıcı efsanelerinde anlatılanlar,

bu ve buna benzer şeylerdi. Homeridlerin şiirleri, yeni şiir çeşitleri karşısında susunca, bu efsaneler ortaya çıkıyordu.

O güne kadar Helenler, hiçbir zaman çok kuvvetli bir düşmanla boy ölçüşmek zorunda kalmamışlardı. Her kent, kendi başına gelen tehlikeye karşı koyabilmiş veya bundan ustalıkla kaçınmanın bir yolunu bulabilmişti. Helenler, dilleriyle, töreleriyle, tapınma biçimleriyle, şenlik ve bayram törenleriyle tek bir ulus gibiydiler. Fakat, siyasî bakımdan böyle bir şey söylenemez, çünkü sayısız kentle, devlet yan yana, ama dağınık bir halde yaşıyordu. Yalnız İsparta'da egemen tabaka olan Dorlar, Eurotas vadisinin eski ahalisini egemenliği altına aldığı gibi, komşu Argos ile Arkadia bölgelerini de fethetmişlerdi. Messenialı Dorları Helot* yapmışlar, son olarak da Peloponnesos'un kentlerini bir birlik halinde toplamışlardı. Bu kentlerin herbiri, tıpkı İsparta'da olduğu gibi, egemen bir tabakayı içinde barındırıyordu. Aşağı tabakanın başlayan kalkınma hareketlerine düşman olan, bu hareketler sonucunda erki eline alan Tiranlar'ı ortadan kaldırma ününe sahip, Peloponnesos'a egemen İsparta, Helenliğin asıl koruyucusu, Helen dünyasının en ileri gelen kuvveti sayılıyordu.

Geniş alanlara yayılmış olan Helen dünyası için bu sıralarda kaygı uyandırıcı karşı bir akım baş göstermişti. Kartacalılar, Kyrenaikalıların önüne geçmek için Syrte'de ilerliyorlar, Sardonya'yı işgal ediyorlar, Phokaialıları Korsika'dan kovmak için Etrüsklerle birleşiyorlardı. Aralarındaki uyuşmazlık ve iç kavgalar yüzünden hemen herbiri zayıf düşmüş olan İonia kentleri, Lidya kralına karşı kendilerini koruyamıyordu. Bunlar birer birer Lidya Kralı ile antlaşmalar imzalıyorlar, kralın kendilerine bırakmış olduğu yarı özgürlüğün karşılığı olarak ona haraç veriyorlardı.

---

2 Helot; Eski İsparta'da köle yapılmış bir halk sınıfı. Tarımla uğraşırlar, savaş sıralarında kalkan taşıyıcı veya hafif silahlı erler olarak hizmet görürlerdi. Daima ayaklanma yönsemeleri beslediklerinden Krypteia adı verilen özel bir polisin kontrolü altında bulundurulurlardı.

Uzak Doğu'da Kyros, Perslerin başına geçerek ayaklanıyor, Media Krallığını ele geçiriyor ve "Media-Pers Devleti"ni kuruyordu. Kyros'un orduları, Halys'te bir zafer kazanıyor, Sardeis'e kadar ilerleyerek Lidya Devleti'ni ele geçiriyordu. Asya'daki Helen kentleri, yardım için İsparta'ya başvuruyorlarsa da bir sonuç elde edemiyorlardı. Bu kentler, Perslere karşı koymayı deniyor, fakat direnemeyerek birbiri ardından boyun eğmek zorunda kalıyordu. Küçük Asya kıyılarına yakın adalar da Persler'e teslim oluyordu. Hepsi de yeni efendilerine asker ve vergi vermek zorunda kalıyordu. Çoğunda Büyük Kral'ın isteği ile yeni bir çeşit Tiranlık, yabancı egemenliği kuruluyordu. Geri kalanlarda ise ileri gelenler, Pers himayesinde Demos'a hükmedecek kadar bir kuvvet elde ediyorlar, Perslerin hizmetine koşmakta birbirleriyle yarışıyorlardı. İskitler'e karşı açtığı savaşa giderken Pers Kralının emrinde 600 kadar Helen gemisi bulunuyordu. Bu savaşın bir sonucu olarak Marmara'nın kuzey kıyılarıyla Straymon nehrine kadar uzanan sahiller de Perslerin eline geçiyordu.

Bir zamanın gururlu, mutlu İon kentleri, şimdi ne kadar aşağılık bir duruma düşmüşlerdi. Gerçekten de onlar, uzun müddet buna dayanamadılar. Bir ara yalnız Eretria ile Atina'dan gönderilen gemilerin yardımı ile ayaklandılar; fakat bu gemiler, çok geçmeden gerisin geri çağrıldı ve memleketlerine döndü. İonların Sardeis'e yaptıkları akın, başarısızlıkla sonuçlandı. Büyük Pers kuvvetleri, karadan ve denizden burayı kuşattı. Bu güç karşısında İonlar, Miletos körfezinde büyük bir yenilgiye uğradılar. Miletos şehri yerle bir edildi. Ayaklanma korkunç bir şekilde bastırılarak sözün tam anlamıyla köle yapıldılar.

Yunan dünyasının en mükemmel olarak nitelenecek kısmı, üçte biri mahvolmuş, aralıksız süren göçler ve sonu gelmez kaçışlar yüzünden boşalmıştı. Pers Kralının elindeki Fenike donanması, Ege Denizi'ne egemendi. Öte yandan Kartacalılar, tutunmayı başardıkları Sicilya'nın batı ucundan ileriye doğru baskı yapmaya başlamıştı. İtalya'daki Helenler, kendi iç çekişmele-

ri ve kavgaları yüzünden etrafı görecek halde değillerdi. Etrüskler, güneye doğru ilerleyerek Kampania'yı ele geçirirlerken, Sybaris ile Kroton arasında çıkan savaş, Sybaris'in yok olmasıyle sona eriyordu. İtalya'daki Yunanlıların varlığı gerilemeye başlamış, sönmeye yüz tutmuştu.

Helen dünyasında yanlışın nerede olduğu, asıl uğursuzluğun ne olduğu, açıkça görülüyordu. Lidya Kralına karşı savaşıldığı sıralarda Thales, bütün İon kentlerinin bir devlet halinde birleştirilmesi gereğine işaret etmişti. Onun düşüncesine göre bu kentlerin herbiri, tavsiye ettiği birleşik devletler içinde kendi başına bir varlık olarak hak ettiği yeri alacaktı. Pers istilası başladığı zaman da Prieneli Bias, bütün İonlara toplu olarak bulundukları bölgeyi tek etmelerini, uzak batıya giderek orada Thales'in önerisini gerçekleştirmelerini tavsiye etmişti.

Unutulmamalıdır ki, Helen dünyasının o zamana kadar olan bu gelişimi, bütün kuvveti ve büyüklüğü, böyle serbest davranarak her yöne doğru genişlemesi, sürekli yeni filizler atma yoluyla, küçük ya da en küçük toplulukların bu sonsuz yaşam dolu özellikleri sayesinde oluşmuştu. İşte aynı derecede kendi bildiğinden, kendi yolundan şaşmayan, daima en yakınına ve kendine ait olan şeyler aleyhinde davranan bu yaşam anlayışıdır ki, Yunan dünyası için en büyük tehlike, "Helen Birliği" için bir musibet olarak kendisini göstermiştir.

Yunanistan'ı kurtaracak kuvvet olmak, İsparta'ya nasip olamazdı. Demos'un yeni yeni başlayan özgürlük hareketlerinden doğup ötede beride kendini gösteren Tiranlıkları ne kadar etkisi olursa olsun, egemen tabakaya ve halkın desteğine rağmen, kaba kuvvete dayanarak kurulmuş olduğu için, hiçbir zaman tutunamamış, her defasında çökmüştür.

Tiranlığın çökmesinden sonra yalnız bir yerde Atina'da, İsparta'nın beklediğinin, uğrunda çalıştığının tam tersine, efendi sınıfın yerine, özgürlük temeline dayanan bir reform, "herkes için eşit haklar" tanıyan bir anayasa gelmiştir. Bu anayasaya gö-

re, Atina devleti içinde yerel topluluklara, komünal bağımsızlık verilmekteydi. İşte bunun bir sonucu olarak, Atina'nın egemenliğini artıran bir gelişme başlıyordu. Fakat daha ilk zamanlarında Atina, İsparta'nın başında bulunduğu, efendi sınıflarının egemen olduğu çevresindeki devletlerin toplu saldırılarına karşı koymak zorundaydı. Dahası İsparta, Tiranları tekrar Atina'ya götürüp yerlerine oturtmak için yardım etmeye hazır olacak kadar ileri gidiyordu. Öteki Peloponnesosluların acz gösterdikleri zamanlarda bile, Atina'nın deniz rekabetinden korkan Aiginalılar, yalnız başlarına savaşı sürdürdüler. Bu durum karşısında Atina, düşmanlarının üstün donanma kuvvetlerine karşı kendisini koruyabilmek için, İonların yardımına göndermiş olduğu gemileri acele geri çağırmak zorunda kaldı. İşte İonlara yaptığı bu yardım yüzünden Atina, Miletos düştükten sonra Pers Kralının öç almasını beklemekteydi.

Büyük Kralın kara ordusu ve donanması, yolu üzerindeki Yunan kentlerine, sahilden uzak oturan Traklara ve Makedonya'ya boyun eğdirerek, Hellespontos sahilleri boyunca Yunanistan'a doğru ilerliyordu. Gerek Thessalia'nın ileri gelenleri, gerekse Atina'ya karşı derin bir kin besleyen Boiotia'nın hükümdar hanedanları, Pers dostluğunu kazanmaya çalışıyorlardı. Büyük Kralın habercileri, Helenlerden toprak ve su istemek amacıyla, adaları ve kentleri dolaşıyorlardı. Bunlardan Atina'ya gönderilenler, kayalardan aşağı atılarak öldürüldüler. İsparta'nın da habercilere aynı şekilde davranması daha önce karşı karşıya gelerek dövüşen bu iki devleti ortak düşmana karşı birbirine yanaştırmaya yetti. Fakat Persler, Euboia'ya geldikleri, Eretria'yı yıkıp Marathon yakınlarında Attika'ya çıktıkları zaman İsparta, Atina'nın yardım isteğini yerine getirmekte tereddüt etti. Bütün Helenlerden yalnız Plataialılar, Atina'nın yanıbaşında savaşa katıldı. Marathon zaferi, Atina'yı, Hellas'ı kurtardı.

Bu ise, sadece ilk savunmadan başka bir anlama gelmiyordu. Atina, yine, daha büyük bir tehlikeyi hesaba katmak zorunday-

dı. İşte, bu yeni tehlikeye karşı koyma yollarını gösteren adam, cesurca düşünceleriyle, bunları uygulamadaki sarsılmaz iradesiyle Atina'nın yetiştirdiği devlet adamlarının en büyüğü olan Themistokles olmuştur.

Her şeyden önce Attika, ansızın ikinci bir defa daha denizden barbarların saldırısına uğramamalıydı. İspartalılarla Peloponnessosluların da kurtuluşları ya da daha kötü bir duruma düşmeleri, üstün düşman kuvvetlerine deniz yolunu kapayıp kapayamamaya bağlıydı. Hellas'ın deniz devletleri, yani Aigina, Korinthos ve Atina hep birlikte, yalnız Asya Helenlerinin Pers donanmasına kattıkları gemilere eşit bir filoya bile karşı çıkaracak durumda değillerdi. Themistokles'in teklifi ile Lauria maden ocaklarından çıkan gümüşten faydalanılarak Atina donanması üç katına çıkarıldı. Peiraieus'ta kuvvetli bir savaş limanı oluşturuldu; kısa bir zaman içinde de kentle limanı birbirine bağlayan uzun bir sur inşa edildi. Ağır silâh hizmeti sorumluluğu olmayan fakir vatandaşların da kürekçi olarak donanmada askerlik hizmeti gibi şerefli bir göreve çağrılmaları, anayasanın demokrat esaslarını kuvvetlendiriyordu; aynı zamanda da bunlar, donanmadaki ağır askerliğin gerektirdiği sıkı disiplin altına alınmış oluyordu. Pers Hükümdarının korkunç denecek kadar büyük ordusunun yaklaşması, ikinci bir sonuç doğuruyordu. Eş zamanlı olarak Sicilya'da konuşlanmış olan Kartacalıların da harekete geçmeleri, Yunan dünyasına, ne kadar büyük tehlike karşısında olduğunu gösteriyordu. Buna rağmen Helen dünyasının her semtinde kavga, kin, komşu boğuşmaları; küçük topluluklar halinde sırf kendi çıkarını gözeten bir yaşam tarzının ortaya çıkardığı ayrılık ve dağınıklık hüküm sürüyordu. Ancak Syrakusai ile Akragas Tiranlarının birleşerek Helen Sicilya'sındaki bütün savaş kuvvetlerini bir araya toplamaları sayesinde oradan gelecek saldırıya karşı durabilme umudu beliriyordu. Fakat böyle bir birliği Hellas'ta da yaratabilmenin koşulları nasıl oluşabilirdi? Themistokles'in tavsiyesiyle Atina, İsparta egemenliği altına gir-

meye razı oldu. İsparta ile Atina, bütün Helen devletlerini askerî bir ittifaka davet ettiler. Bu müttefik devletlerin ortak meclisi, Korinthos'ta toplanacaktı. Ancak böyle bir birlik buna girecek devletleri birbirine bağlıyabilirdi. Şimdiye kadar yalnız dil, dini inanç ve düşünce yaşamı alanlarında mevcut olan ulusal birliği siyasî bir ilke yapmak, böylece hiç olmazsa barbarlara karşı yapılan mücadelede bütün Helenlerin oluşturacakları sıkı, güçlü bir birlik yaratmak gibi çok cüretli bir adım atmak zorunluluğu vardı. Korinthos'taki ortak meclis, yani Synedrion, bu düşünüşle hareket ediyor, çalışıyordu. Aynı meclis, Yunan kentleri arasındaki bütün anlaşmazlıklarla kavgaları, barbarlar yenilip defedilinceye kadar dindirmek kararını verdi; Perslere söz veya iş ile hizmet etmenin vatan hainliği sayılacağını ilân etti; hangi kent zorla işgal edilmeden kendi rızası ile Perslere teslim olacak olursa, zaferden sonra Delphi tanrısına kurban edilecek, ahalisinden her onuncu kişi idam edilecekti.

Salamis zaferi Hellas'ı, Himera zaferi de Sicilya'yı kurtarmıştı. Fakat memleket içinde ancak Peloponnesos kentlerinin çoğu, Orta ve Kuzey Yunanistan'da Atina'dan başka Thespiai, Plataiai ve Poteidaia, Helen Birliğine girmişler, öteki devletler ise bunun dışında kalmayı seçmişlerdi. Plataiai ile Mykale meydan savaşlarından sonra da, Olympos'un ötesine kadar bütün ülke, adalar, İonia sahilleri, daha sonraki yıllarda Hellespontos ile Byzans kurtarıldı. Syrakusai Tiranının Kymelilerle birleşerek Napoli körfezinde Etrüskleri yenmesi de yine aynı zamana rastlar. Yapiglerden ağır bir yenilgi alan Tarentumlular, yeni savaşları kazanarak Adriatik Denizi'nde tam bir egemenlik kurdular.

Fakat ne İtalya, ne de Sicilya Helenleri, Yunanistan yarımadası üzerinde kurulan Helen Birliğine katılmıyordu. İsparta'nın gevşek ve güvensiz egemenliği altında bu Birlik, Boiotia'yı, Sperkheios ve Thessalia'yı kendi içine sokmaya zorlayamadı. Salamis savaşında öteki müttefiklerin tamamından daha çok gemi bulundurarak İsparta'yı İonia ile adaların kurtarılmasına zor-

lamış olan Atina'ya; kurtarılmış olanlar, şimdi ortak deniz kuvvetleri komutanlığını üzerine almasını öneriyorlardı. İsparta'da, önüne geçemeyeceğini anladığı bu öneriye, ister istemez razı oluyordu. Böylece Helen Birliği içinde ikinci bir birlik, Deniz Birliği meydana gelmiş oluyordu.

İspartalıların kendileri için en büyük düşman olarak saydıkları Themistokles, Atina'daki düşmanları tarafından artık yokedilmiş bulunuyordu. Themistokles'in düşmanları, İsparta ile olan ittifakı, aynı zamanda Atina'da kaynaşan demokrasi hareketlerine karşı da bir dayanak sayarak bu ittifakın devamını isteyen partiyi kuruyordu. Belki Themistokles, Atina'nın başına geçtiği Deniz Birliğine daha sağlıklı bir biçim verirdi.

Fakat bunu düzenleyen devlet adamları, gevşek ve esnek davranışları yeterli buluyor, Birlik içindeki her devletin aynı haklara sahip olmasını, herbirinin yerel yurtseverlik çabalarını olduğu gibi korumasını uygun görüyorlardı. Bu ilkeler dahilinde kurulan Deniz Birliğinin olumsuz yanları çok çabuk ortaya çıktı. Bazı üye devletleri, Birliğin gerektirdiği sorumlulukları yerine getirmeye zorlamak gerekliliği, Birlikten ayrılanları cezalandırmakta gösterilen ihmal ve isteksizlik, yalnız Birliğin başında bulunan Atina'yı egemen kılmaya, öteki üyeleri ise tebaa seviyesine indirmeye yaradı. Bu üyeler, doğrudan doğruya Atina Demos mahkemesine bağlandılar.

Denizleri korumak, barbarlara karşı savaşmak için kurulmuş olan Deniz Birliğinin başındaki Atina, Ege Denizi'ndeki adalara, bu denizin kuzeyindeki Byzans'a kadar sıralanan Helen kentlerine, Pontos kapısından Pamphilia Denizi'ndeki Phaselis'e kadar Anadolu sahillerine sahip bulunuyordu. Kuvvetli, zengin yaşam kaynaklarına sahip olan bu devletin himayesi altında Helen ticaretiyle refahı, yeniden yükseliyor, Atina'nın kendisi de düşünce yaşamının her alanında cüretli ve yaratıcı adımlarla ilerliyerek en ince anlamıyla "Panhelen" eğitiminin merkezi halini alıyordu.

İsparta ise, daha ziyade sözde kalan bir hegemonyayı elinde bulundurmaya devam etmekle beraber, kendi önemini gittikçe kaybettiğini açıkça görüyordu. Argos, Megara, Akhaia, hattâ Mantineia, Atina'nın ittifakına girerken İsparta, el altından Atina'nın müttefikleri arasındaki hoşnutsuzluğu beslemeye ve körüklemeye başlıyordu. İspartalıların doğrudan doğruya köleleri haline getirilmiş olan Messenialıların ayaklanmaları, bunları bastırmak yeterliliği gösteremeyen İsparta'nın Atina'dan Birlik antlaşması gereğince yardım kuvveti istemesi, Atina'nın da istenen yardımı vermesi, hileyle ihanetten korktukları için İspartalıların henüz savaş bitmeden bu yardım kuvvetini geri göndermeleri, bütün bu olaylar en sonunda işi uğursuz bir kararın verilmesine götürdü: Atina ahalisi, İsparta'ya yardım gönderilmesine neden olanlara yüz çevirdi; bunların nüfuzlarını her zaman için zararsız kılmak amacıyle, devlet kurullarını güçlü şekilde demokrasi esaslarına bağladı; Helen Birliği'nin doğmuş, bununla da İsparta hegemonyasının sona ermiş olduğunu ilân etti; henüz Deniz Birliğine girmemiş bulunan bütün Helen kentlerine, yeni ve genel bir Helen Birliği'ne katılmaları için davetiyeler gönderdi.

Böylece çıkan anlaşmazlık, onarılamaz bir durumdaydı. Yalnız Helen ülkeleri içinde kalmadan, bunların da dışına taşan çok korkunç bir mücadele başlıyordu. Mısır, eski Firavunların torunlarından bir hükümdarın idaresinde ayaklanarak Pers Devleti'nden ayrılmış, bu sırada Atina'nın yardımına başvurmuştu. Gerçekten de bağımsız bir Mısır, Helenlerin en büyük düşmanı olan Pers Devleti'ni, yandan tehdit edecek, bu örneğe uyarak Suriye sahilleri ile Kıbrıs ve Kilikya da Pers idaresinden ayrılabileceklerdi. Mısırlıların yardım istekleri üzerine Atina, bu düşüncelerle, oraya bir donanma kuvveti gönderdi.

Fakat Atina politikasının cüretli sayılabilecek bu girişimi, başarısızlıkla sona erdi. Mısır, Perslere yenildi. Burada ağır kayıplar verdikten, anayurt sınırlarında hem çok kanlı hem de çoğu kez lehinde sonuçlanmayan savaşlardan sonra Atina, barbarla-

ra karşı ayıbını örtmek için İspartalılarla barış yapıyor, bununla da önceleri İsparta'dan elde ettiği kazançları feda ediyordu.

Mücadeleyi durdurmakla Atina, ne İsparta ile, ne ileri gelenlerin egemen oldukları başka devletlerle, ne de partikülarizma akımlarıyla gerçek bir barış sağlamaya başarılı olabilmişti. Atina, kurmuş olduğu Deniz Birliği üzerindeki egemenliğini daha çok kuvvetlendirmek yolunu tutmak suretiyle Birlik içindeki diğer devletlerin hoşnutsuzluğunu artırmış oluyordu Bunlar, daha şimdiden İspartalılarla Persler'den ciddi bir himaye görme umudunu besliyorlardı. İşte bu durum, Perikles'in, Atina'nın elindeki önemli kuvvetlerle dolgun hazinesine rağmen, akıllıca bir uyum ve ittifak antlaşması hükümlerine sıkı sıkıya bağlı kalmak düşüncesiyle barış istemesi, aynı zamanda Atina hükümetinden ancak eski çerçevesini korumasını istemesi, bütün bunlar bir araya gelerek Atina'nın dışarıya karşı girişimi elinde bulundurma gücünü kaybettirdiği gibi ülke içinde de başka biçimde düşünen bir zümrenin muhalifliğini artırdı. Bu zümreye mensup olanlar, demokrasi esaslarını daha çok kuvvetlendirmek, aynı önlemleri Birliğe girmiş bulunan öteki devletlere de aynı ölçüde temsil etmek ve egemenliği Pontos ile Sicilya'daki Yunan kentlerine kadar genişletmesi sayesinde, Atina Devleti'ni tehdit etmekte olan şu üç tehlikenin önlenebileceğine inanıyorlardı: İsparta'nın egemen bulunduğu ileri gelenler tarafından idare edilen devletlerin rekabeti; Perslerin fırsat kollayan öç alma hırsı; Birlik üyelerinin ittifaktan ayrılmaları.

Atina'da, Atina'nın himayesi altındaki öteki Helen kentlerinde elde edilen zenginliği, ilerlemeyi, güzel sanatları, bütün bunlar sayesinde yükselen ahlak anlayışlarını derinden derine soysuzlaştırarak, otuz yıl boyunca Helen dünyasına kudurucasına egemen olan, onu temellerine kadar sarsan korkunç bir savaşın asıl öğeleri bunlar olmuştur.

Alkibiades ile Sicilya seferinin karakteristik olarak gösterdiği gibi, bu savaş sırasında öyle bir an gelmiştir ki, Atina Devleti'nin

zaferi ve kuvvetinin Batı Denizinde de yerleşmesi, kesin olarak gerçekleşecekmiş gibi görünmüştür. Kartacalılar, "Atinalıların kendi kentleri üzerine yürüyeceklerinden" çok büyük bir endişe duymaktaydılar. Fakat taşıdığı altın kalkan üzerinde şimşekler saçmakta olan Eros bulunan adamın hafifmeşrepliği, oligarşi ve demokrasi düşmanlarına, başlanan işi başarı ile sona erdirebilecek biricik adam olan kendisini mevkiinden düşürmek fırsatını verdi. O, İspartalılar tarafına geçti; Atina'nın nasıl alt edilebileceğini onlara öğretti; İsparta için Küçük Asya Steplerinin, doğal olarak eskiden Pers Devleti'ne ait olan yerlerin tekrar ona verilmesi karşılığı olarak da Pers kralının para yardımlarını kazandı.

Savaş, çok değişik evreler göstererek bundan sonra da bütün şiddetiyle devam etti. Pers parasıyla techizatlandırılmış Sicilya donanması da, Attika sularına gelerek İsparta'nın, Korinthos'un ve artık Atina ittifakından ayrılmış başka Helen devletlerinin deniz kuvvetleriyle birleşti. Atinalılar, tarihte bir eşine daha rastlanamayacak derecede büyük bir fedakârlık ve cesaretle savaşıyorlar, son adama, hazinedeki son altın parçasına kadar savaşı sürdürüyorlardı. Fakat Agrinussai adaları dolaylarında kazandığı son zaferden sonra Atina, içindeki parti kavgaları, komutanlarının ihanetleri, nihayet açlık yüzünden çöküyor. İspartalı Lysandros, uzun suru yıkarak kente giriyor, Atina'da Otuzların egemenliğine dayanan bir idare kuruyordu. Kırılan, yok edilen şey, yalnız Atina'nın kuvveti ve egemenliği değildi. Üstelik bu uzun, korkunç savaş boyunca, Atina Demosunun mahiyeti de değişmişti. Karışma sonucunda oluşan bir zamanların mutlu elemanların en iyileri, bu arada mahvolmuş, gitmişti. Şimdi bütün demokrasi ihtiraslarının hiçbir bağ, hiçbir sınır tanımaksızın pervasızca çalışmaları sonucunda, soysuzlaştırıcı, yıkıcı bir uyanıklık meydana gelerek egemenliği ele alıyordu. Bu düşünce, Demos arasında oligarşicilerin yetişmesini sağlamıştı. Bunlar ise Otuzlar egemenliğinin kurduğu düzen içinde bütün kuvvetleriyle yorgun halkı, savaşın seyrekleştirmiş olduğu eski büyük aile-

lerin soysuzlaşmış kalıntılarını köleleştirmek yolunu tutuyorlardı. Eski Hoplit* köylüsü içinde ise daha kökten bir temizleme yapılmıştı. Bu köylüler, Atina toprakları içinde konaklayan düşmanlar tarafından ilk zamanlarda yıldan yıla, sonradan da uzun yıllar için, kente sürülmüşlerdi; kentte iş bulamamışlar, fakirleşmişler, kent yaşamının girdabına kapılarak aşağı halk tabakası (Poebel) haline gelmişlerdi. Gerçi eskiden yurtlarından kaçmış olanlar yıllarca sonra memleketlerine dönmüş, Otuzları devirerek demokrasiyi yeniden kurmayı başarmışlardır. Fakat bütün bu yapılanlar, Atina'yı ve İon anayasasını değil, sadece bunların adlarını ihya etmekten başka bir şey ifade etmemektedir. Hepsi fakir düşmüş, zavallılaşmış, kuvvetsiz, enerjisiz, acıklı bir acz içinde bulunuyordu. Memurluk makamlarına verilen yetkiler cimrice bir kıskançlıkla kısılıyor, seçkin kişiliklerin nüfuzlarına mümkün olduğu kadar set çekiliyor, demokrasi serbestliğinin herhangi bir surette kayıt altına alınması olasılığını önlemek için yeni yeni şekiller bulunuyordu. Bütün bunlarla Atina Devleti, geçirmekte olduğu sarsıntıların en garip evresiyle sarhoşluktan sonraki ayıklığı içinde en acayip şeklini alıyordu. Otuz yıl önce İsparta, Helen dünyasında yaptığı kurtuluş çağrısı sayesinde, Atina'ya karşı beslenen kini, bütün korkuyla kıskançlıkları, bütün partikülarist yönelsemeleri kendi çevresinde toplamayı başarmıştı. Artık İsparta, Helen dünyasının her köşesinde yeniden iş başına geçen ileri gelenlerin hayranlık duydukları devlet, Lysandros da kahramanları, hattâ tanrıları olmuştu. Lysandros'a sunaklar yapılıyor, şerefine şenlikler düzenleniyordu. İsparta, eski hakkı olan Helenler üzerindeki hegemonyasını en sonunda korumuş; bütün Helenleri birleştirmiş gibi görünüyordu.

Fakat kendisi de eski İspartalıların devleti olmaktan çıkmıştı. Çok hayranlık duyulan Lykurg anayasasının vatandaşlardan birinci derecede istediği şey, bunların mülkiyetsiz, sıkı bir disiplin

* Hoplit: Ağır silahlı piyade askeri.

ile tamamıyla asker olmaları gerektiğiydi. Şimdi, İsparta'nın öteden beri alışılmış görünümü, zaferle birlikte kayboluyordu. Artık burada bencillik, zevk ve safa düşkünlüğü, her çeşit soysuzlaşma, iktidara geçmek ihtirasları almış yürümüştü. Bunlar yanında tanımlanamaz bir düşüncesizlik, hileler, yaltaklanmaların yanı sıra akıl almaz vahşilikler kendini gösteriyordu. İsparta askerlerinin sayısı gittikçe azalıyordu. Pers savaşları zamanında İsparta ordusu, dokuz veya on bin kişilik bir kuvvetken, Atina'nın çöküşünden hemen sonraki devirde yalnız bin kişiye düşüyordu. Kendi yurtlarında koşulsuz itaata, sıkı bir disiplin altında yaşamaya alışmış olan birçok İspartalı, artık Hermost (valisi) sıfatıyla Hellas kentlerinde büsbütün keyiflerine göre, ama zor kullanarak hüküm sürüyorlardı. Bunlar, bir zamanlar büyük hayranlık kazanmış olan eski İsparta aristokrasisinin oligarşik düzenini, şimdi soysuzlaşan yeni biçimiyle her yerde hep aynı şekilde uygulamaya çaba gösteriyorlardı. Her yere aynı yönetim biçimi sokuluyor, yenilen partilere mensup olanlar kentlerden kovuluyor, mallarına el konuluyordu. Siyasî kaçaklardan oluşan insan yığınlarının ötede beride dolaşmaları, bunların çeşitli yollardan zorla memleketlerine dönme denemeleri içinde yuvarlanıp giden Helen dünyası, sürekli bir ekşime, hiç durmaksızın kaynaşma halindeydi.

Gerçi İsparta, Küçük Asya'ya bir ordu gönderdi. Fakat bu ordu, kardeşi Pers kralına karşı ayaklanan Kyros'un emrinde paralı bir askeri birlikti. Kyros'un Babylon yakınlarında ölmesi üzerine bu on binlerin ordusu, ne bir meydan savaşında, ne de sonradan yabancı ülkelerden dövüşe dövüşe geçerek kendine yol açarken hiçbir yenilgiye uğramaksızın deniz kıyısına kadar gelip buradan da ülkesine döndükten sonra, Pers kralının Satrapları, Anadolu'daki Helen kentlerini yeniden ele geçiriyorlar, bunları haraca bağlıyorlardı. Bu durum karşısında İsparta, genç kral Agesilaos'u Küçük Asya'ya göndermeye karar veriyordu. Bu savaş, Helenlerin ulusal bir savaşı, krala da ikinci bir Agamemnon süsü veriliyor, Aulis'te yapılan bir kurban töreniyle işe başlanıyordu.

Ancak, Boiotia memurları, kurban törenine el koyarak kurbancıları bu kutsal yerlerden kovuyorlardı. Ne Thebai, ne Korinthos, ne Atina, ne de diğer müttefikler, ittifak antlaşması hükümlerine göre İsparta'nın istediği yerden kuvvetlerini vermeye yanaşmıyorlardı. Bunun üzerine Agesilaos'un Asya'da ilk gördüğü iş, Pers kralının Satraplarıyla bir mütareke yapmak oluyordu.

Daha şimdiden Helen memleketlerinde, daha önceleri Atina'ya karşı olandan çok daha fazla hoşnutsuzluk İsparta'ya karşı kendini gösteriyordu. Thebailılar, Atinalı mültecilerin kentlerini kurtarmalarına yardım etmişlerdi. Korinthoslular ise, kardeş kent, çetin parti kavgaları içinde inleyen, Syrâkusai'da asayişi yeniden kurmak amacıyle, kendi aralarından seçtikleri en akıllı, en saygın bir kişiyi, aracı sıfatıyla oraya göndermişlerdi. Fakat Syrâkusai'da İsparta tarafından korunan partinin adamları, Korinthoslu aracıyı öldürerek kentlerinde Dionysios'un Tiranlığını kurdukları halde Korinthoslular buna ses çıkarmamışlardı. İspartalıların, kendi egemenliği altına girmeye zorlamak için bir tanrı-barışı ülkesi olan Elis'e saldırmaları, bu şehri yerle bir ederek halkını dağıtmaları ise, hepsinden daha çok gönülleri inciten bir hareket oluyordu. Yunanlıların hemen hemen Babylon'a kadar ilerlemiş oldukları o eski seferlerin anılarının hâlâ yaşanmakta olduğu Sus sarayında, Agesilaos'un hareketlerine kaygı ile bakılıyordu. İsparta'nın Perslere karşı yeni bir ayaklanma hazırlanmakta olduğu Mısır'a da hemen elini uzatmasında ise, daha büyük bir tehlike seziliyordu. Bu sıralarda Arginusailıların on büyük komutanlarından biri olan Konon adında Atinalı bir mülteci, Persler için Helenlere karşı koyma plânlarını hazırladı. Satrap Pharnabazos'a Hellas devletlerini İsparta'ya karşı açıktan açığa savaşa sokmaya, aynı zamanda Konon'un komutası altında İsparta deniz kuvvetlerini önüne katacak büyüklükte bir donanma kurmaya yetecek kadar para verildi. Yine kurtuluş şiarıyla kurulan yeni Helen Birliği olarak Korinthos, Thebai, Atina ve Argos, İsparta'ya karşı ayaklandılar. Bunların ilk zaferi üzerine Agesilaos,

verdiği şanlı Koroneia Meydan Savaşı sayesinde Boiotia'dan geri çekilmesini sağlayarak, çabukça ülkesine döndü. Fakat daha önce Konon, İspartalıları denizde yenmiş, gemilerinin yarısını batırmıştı. Sonra onun arkasından Pharnazos, donanma ile Yunanistan'a geldi; köleliği değil, özgürlüğü ve bağımsızlığı beraberinde getirdiğini her yerde ilân ederek doğrudan doğruya Kythera'ya çıktı; Lakonia sahillerinde sert uygulamalardan sonra Korinthos'taki birleşik Helenler Meclisinde hazır bulunarak elden geldiği kadar İsparta'ya karşı savaşa devam edilmesi konusunda ısrar etti; sonra donanmasının yarısını alarak ülkesine döndü; diğer yarısını da Konon'a bıraktı. Konon, hemen Atina'ya gitti, bu şehrin yıkılmış olan eski uzun surunu Pers parasıyla yeniden yaptırdı; tekrar bir Atina donanması, bir de askerlerden oluşan bir ordu kurdu. Peltast denilen yuvarlak kalkanla donatılmış savaşçıların kullandıkları "iphikrates" adındaki yeni silahı buldu; bunu geliştirerek İspartalıları geride bıraktı.

İsparta için genel durumda köklü bir değişiklik yapma zamanı gelmişti artık. Bunun için gerekli araçlar da hazırdı. Pers altınları ortadan kalkalı beri, İsparta düşmanlarının savaşma azimleri sona ermişti. Şimdi İsparta elçisi olarak Sus sarayına gönderilen Antalkidas, Konon'u Perslerin sevgisinden, itibarından düşürmeye başarılı oldu. Pers kralı, Helenlere gönderdiği "emirnamede": "Asya'daki kentlerin, Ege adalarından da Kypros ile Klazomenia'nın İran'ı, Lemnos ile Imbros ve Skyros'un ise Atina'yı geçmesini, küçük büyük öteki Helen kentlerinin otonom kalmasını haklılık gereği saydığını bildiriyordu. Bu koşullarla barışı tanımayanlara karşı, aynı antlaşmayı kabul edenlerle beraber, denizde ve karada, donanma ve para ile savaşacaktı." Antalkidas, bazılarını Küçük Asya'daki Yunan kentlerinin, bazılarını da Syrakusai tiranının verdikleri gemilerden oluşan kuvvetli bir donanma ile Kykladlardan geçerek ülkesine döndü. Düşmanlarının donanması ise, onu görünce çabukça geri çekildi.

Antalkidas Barışı adıyla anılan bu barış, Pers Devleti'nin kur-

tuluşu demekti. Her ne kadar Kıbrıs'a boyun eğdirmek için daha yıllarca uğraşmak zorunda kaldıysa da, bu adayı elde bulundurmakla Pers kralı, Mısır'a da egemen olmayı umabilirdi. Atina ise, üç adanın kendisine bırakılmasıyla tatmin edilmişti. Otonominin ilân edilmesi ile de, Hellas'ta en küçük alanlara kadar kavga ile mücadele tohumları atılmış, her çeşit ittifak, toprak parçalarının bir araya gelmesi, "Helen Birliği" anlamında yeni bir kuvvetin doğması olanağı ortadan kaldırılmış bulunuyordu. İsparta da Yunanistan'daki yeni Pers siyasetinin koruyucusu rolünü üzerine almış oluyordu.

İsparta, otonomi ilkesi gereğince yerel birliklerle bölge birliklerini dağıtarak, Lysandros tarafından başlanan vaktiyle Korinthos savaşını neden olan oligarşik yönetimin eksiklerini tamamlamak yolunda gereken çalışmayı yapmaktan, çabayı harcamaktan geri kalmıyordu. Olynthos'un Kalkidike kentlerini toplayarak bir birlik kurması, bunu istemeyenleri tehditle birliğe girmeye zorlamaya başlaması, tehdit edilenlerin yardım için İsparta'ya başvurmaları, İsparta'nın oraya bir sefer düzenlemesine neden oldu. Uzun bir direnişten sonra Olynthos şehri, boyun eğerek henüz kurmaya başladığı birliği bozmak zorunda kaldı. İspartalılar, bu sefere giderken yolları üzerindeki Thebai'a bir baskın yapmışlar, burada da oligarşiyi kurmuşlar, bundan başka İsparta taraftarı olmayan bütün Thebailıları kentten kovmuşlar, Kadmeia'da İsparta askerlerini yerleştirerek bir garnizon oluşturmuşlardı. Şimdi İsparta güce dayalı baskı ve şiddet en yüksek noktaya çıkmış bulunuyordu. Aynı zamanda kurmuş olduğu düzen içinde bu kent, böyle bir zor sisteminin doğal saydığı hakla, kendisine karşı ayaklanmaya yeltenen her hareketi bahane ederek, kendini daha çok kuvvetlendirmek için her fırsattan yararlanmayı ihmal etmiyordu. Baskı fazlalaştıkça dayanım artıyor, kuvveti elinde bulunduranın her direnişi kırması da o nispette meşru sayılıyordu. Artık böyle düşüncelerle hareket etmenin en son haddine varılmıştı

Ancak, bu hesapta küçük bir açık kalıyordu. Gerçi Lysandros, Atina'nın gücünü elinden almıştı; fakat Atina'da gelişen eğilimi ve bu eğilimle büyüyen zamanın demokrat çehresini yok edememişti. Muhalifler, İspartalı efendilerin zoru arttırdıkları oranda, Atina'nın İsparta'ya karşı öteden beri en güçlü silâhı olan demokrasiye sığınıyorlardı. Pers kralının buyruğu ile kurulmuş otonomi sistemi de buna yardım ediyordu. Büyük kentler çevresinde ve bu kentlere karşı bazı yükümlülükler üzerine alarak oluşturulan eski ittifak birlikleri, otonomi ilkesine göre her yerde çözülerek dağılıyordu. Eritici otonomi sistemi, özgürlüğün inatçı iddiaları, Yunan dünyasının en ücra köşelerine, en kuytu vadilerine kadar işliyordu. Böylece Helen dünyası, sürekli daha çok parçalanıyor, daha küçük parçalara ayrılıyordu. Hiçbir bağ tanımayan, son derece heyecanlı bu küçük topluluklar yaşamının hiç durmadan artan kaynaşması içinde birçok patlayıcı unsur gelişiyordu. Bunlara ise, İsparta'nın sadece merkezi kuvveti çok geçmeden artık hükmedebilmekten aciz kalıyordu. Buna katılan başka bir şey daha vardı: Atina Deniz Birliğinde Ege Denizi, Helen dünyasının ortası olarak kaldığı, bu denizi çevreleyen kentler de birliğin kuvvetine dayandıkları sürece, gerek doğudaki, gerekse kuzeydeki barbarları, mümkün olduğu kadar kendilerinden uzak tutmuşlardı. O zamanlar sadece Trakya barbarları akın yapma cesaretini gösterdiklerinden Atina, Strymon (Struma) ırmağı ağzı yakınlarında Amphipolis şehrini kurup buraya on bin göçmen yerleştirerek barbarların sahil kentlerine inebilecekleri yolu tıkamıştı. Bir Atina filosunun Pontos'ta görünüşü, deniz yollarını ve sahilleri güvenlik altına almaya yetmişti. Atina Birliğinin kuvvetli günlerinde Kıbrıslıların Helenleştirilmesi işine büyük bir hız verilmişti. Yine bu devirde doğrudan doğruya Mısır'da bir Helen donanması Perslere karşı savaşmış, hattâ Kartaca bile Atina'nın deniz kuvvetinden korkmuştu.

Antalkidas'ın sağladığı barış ile Yunanlılar açısından yalnız Asya sahillerindeki kentler feda edilmemiş; aynı zamanda Ege

Denizi bir Helen gölü olmaktan çıkmıştı. Sözde otonom olmalarına rağmen Ege adaları gerçekte elden gitmiş, Hellas'ın körfezleriyle kıyıları apaçık kalmıştı. Byzans'tan Strymon'a kadar sahil kentleri, dışardan yardım görmeksizin yalnız kendi surları ve askerleri ile Trakya kavimlerinin saldırılarına uzun zaman dayanabilecek bir durumda değillerdi. Tıpkı önceden Atinalıların yapmış olduğu gibi sonradan da İsparta ile Kalkidike kentleri, Makedonya bölgelerindeki iç kavgaları besliyor, körüklüyorlardı. Birbirine daha gevşek bağlarla bağlı bu alanlar, sürekli doğudan Odryslerin, kuzeyden Triballerin, batıda Illyrialıların saldırılarına uğramak tehlikesi karşısında bulunuyorlardı. Bu kavimlerin arkasında Kelt göçleri, Adria ile Tuna arasındaki bölgeden ileriye doğru zorlamaya başlamışlardı. Aynı zamanlarda Triballer de, ilk yağma akınlarına başlıyorlardı. Çok geçmeden onlar akınlarını ta Abdora'ya kadar götüreceklerdi. Illyrialılar akın ederek Epeiros'a kadar geliyorlar, büyük bir meydan savaşını kazanarak on beş bin Epeirosluyu öldürüyorlar, Thessalia ile sınırlarındaki dağlara kadar ülkeyi yağma ederek yakıp yıkıyorlar; sonra geriye dönerek açık dağ geçitlerinden Makedonya topraklarına giriyorlardı. Bu tür tehlikelere karşı korunmak için Olynthos, Kalkidike bölgesi kentlerini bir birlik halinde kendi etrafında toplamıştı. Şimdi İsparta'nın bu birliği dağıtması ile Yunan dünyasının kuzey yanı, barbarlara karşı savunmasız kalıyordu. Yine bu sıralarda Helen dünyasının batı parçası üzerinde daha büyük bir tehlike kendini göstermişti. Atina'nın deniz kuvveti kırılalıdan beri Kartacalılar, Sicilya'da yeniden ilerlemeye başlamışlar, Himera, Selinus, Akragas, Gela, Kamarina kentlerini alt etmişlerdi. Syrakusailı Dionys, barışa kavuşabilmek için bu kentlerin Pönlere haraç vermelerine razı olmuştu. Keltler Alp dağlarını aşarak İtalya'ya girmişler, Po ovasında Etrusk'u ele geçirmişlerdi, Apeninleri geçerek Roma'yı yakıp yıkmışlardı. Samnitler, Kampania'daki Yunan kentlerine saldırarak birbiri ardına bunları ele geçirirlerken, Dionys'de Brattia'daki Helen kentleri-

ni işgal ederek idaresi altına almıştı. Hiç olmazsa Syrakusai Tiranlığı, şimdilik aktif, enerjili bir halde bulunuyordu. Daima tekrarlanan, yenilenen savaşlarla Dionys, Sicilya adasının Agrakas şehrine kadar olan sahillerini Kartacalılardan geri almayı başarmış, Etrusk korsanlarını yenerek bunların Agylla'daki hazinelerini yağma etmiş, Po nehrinin denize döküldüğü yere kadar olan geniş koloniler üzerinde, Illyria sahillerindeki adaları kazanmak suretiyle de Adriatik Denizinde egemenliğini kurmuştu. Düzenli devlet teşkilâtı, genel refahı gözeten idaresi, gerek karışık demokrat, gerekse partikülarist "serbestliğe" karşı aynı kesinlikle hareket eden enerjili iradesi ile; Yunan, Kelt, Iberialı ve Sabel ücretli askerlerinden oluşturduğu muntazam ordusu, kuvvetli donanması, dostuna düşmanına karşı takip ettiği cüretli, kaypak ve hileci politikası ile Dionys, gerçekten Yunanlılığın batıda son koruyucusu, son dayanağıymış gibi gözüküyordu. Bütün bu özellikleriyle o, büyük Floransalı Makhiavelli'nin kendi zamanında İtalya'yı kurtarmak için özlediği anlamda bir Prens (Hükümdar) idi. Üstelik de devrinin en yüksek öğrenim ve eğitimine sahip olduğu gibi, filozofları, sanatçılarla şairleri kendi sarayında topluyor, doğrudan doğruya kendisi de trajediler yazıyordu. Dionys'in tiranlık sistemi, bir de Agesilaos'un idaresinde daha az Makhiavelist olmayan İsparta Devleti, bu bulanık devrinde Helen siyasetinin karakteristik tiplerini teşkil etmektedir.

Fakat, bundan sonra çok daha karanlık dönemler yaşanacaktı. Merkezi Atina'da bulunan öğrenim ile eğitimden, hitabetle felsefe okullarından, mevcut durum ve koşulları mümkün olduğu kadar gözden uzak tutmak suretiyle, ideal bir devletin şeklini, işlevlerini saptayan siyaset kuramları doğuyordu. Bu ideal devlet, tamamlanmış bir özgürlükçü erdem devleti olacaktı. Ancak böyle bir devlet bütün zararları giderebilecek, her şeyi düzeltebilecekti. Bu ise her şeyden önce, zaten var olan baskı yoluyla köleleştirme ayrıcalığı doğurduğu kaynaşmanın, keyfi idare ile güçsüzlüğün, bir devlet haline gelmek için aranan yollarla sanat-

ların, son olarak da demokrasinin eşitlikle çoğu yerde son sözü söylemek haklarını verdiği fakir kitlenin inatçı kıskançlığının ortaya çıkardığı karmakarışık duruma, yeni bir karıştırıcı öge katmaktan başka bir şey ifade etmiyordu. Eflâtun, Sokrates ve daha başka düşünürler tarafından kurulan okulların, felsefesinin, hitabetle aydın düşüncenin; serbest kentlerde, Sicilya'da, Kıbrıs'ta, Pontos Herakliasına kadar bütün hanedanlarla tiranların, hattâ Satrapların saraylarında, ne kadar derin kökler salıp itibar gördüğü düşünülecek olursa, yeni bir toplum biçiminin, hattâ denebilir ki toplumda eğitim öğrenim egemenliği yaşamının, bütün partikülarizma ile yerel kanunlar üstüne nasıl çıkmış olduğu açıkça görülür.

Gerçi asıl değişmeyi doğuran, kuramlar değildi. Fakat bunlar, bir defa başarılı olduktan sonra, bu değişmeye büyük bir başarı görünüşü veriyor, etkileme gücünün artmasına yardım ediyor, kabaran dalgaya ayak uydurarak kendisini gerçekleştirmek yoluna giriyordu.

Üç yıl boyunca Thebai, İsparta Harmostlerinin(vali) sert idaresine, Kadmeia'daki işgal kuvvetlerine, bunların düzenleriyle yeni yeni idam ve sürgün cezalarına katlanıyordu. En sonunda bu adaletsiz idare yüzünden kentlerinde barınamayıp kaçan insanlar, ülkelerini kurtarmak cesareti gösterdiler. Başarı ile uygulanan bir ihanet plânı sayesinde bunlar, Pelopidas'ın komutasında kente bir baskın yaptılar; oligarşicileri öldürdüler; demokrasiyi korumak, Boiotia üzerinde Thebai'ın eski egemenliğini kurmak için halkı kendileriyle birlikte yürümeye çağırdılar. Büyük bir geleceğin güzel manzarasını ruhunda yaşatan özgür düşünceli, filozof ve soylu Epameinondas'ın da bunlara katılması, bu harekete mümkün olan en son hızını veriyordu. Kadmeia'daki İsparta garnizonu, geri çekilmeye zorlandı. "Pers Hükümdarının Barışı" ile otonomileri sağlanmış olan Boiotia kentleri, yeniden birleştirilerek Boiotia Birliği içinde toplandı. Buna razı olmayan Orkhomenos, Tanagra, Plataia ve Tespiai gibi kentlere karşı si-

lah kullanılarak bunların surları yıkıldı, teşkilatları kaldırıldı, halkları sürüldü.

İspartalılar, bunun önüne geçmek için boş yere çaba harcıyorlardı. Tam bu sırada Atina'nın kendini toparlaması, ani bir kararla yeni bir donanma, bu sefer otonomi ilkesine dayanan yeni bir Birlik oluşturmaya başlaması, büyüyen tehlikeyi İspartalılara gösteriyordu. Daha şimdiden Thebai, Boiotia sınırları dışına el uzatarak Phokizslüleri Boiotia Birliğine girmeye zorluyor, Thessalia'daki bütün hanedanların haklarını ellerinden alarak burası üzerinde egemenlik kurmaya başarılı oluyor, Thessalia'nın kalıcı hükümdarı olmayı aklına koymuş bulunan Pherailı İason ile bir ittifak yapıyordu. Atina komutanları, Naksos'ta İsparta donanmasını yenmişlerdi; Thebai ise, Leuktra meydan muharebesiyle Peloponnesos yolunu kendine açmıştı. İsparta korkusu ortadan kalkar kalkmaz Peloponnesos'ta yeni, gürültülü bir yaşam başlıyordu. Thebai silahlarının yardımıyla her yerde oligarşi boyunduruğu kırılmış, daha önce dağıtılmış kasabalarla köyler birleştirilerek kent teşkilâtına bağlanmış, hattâ doğrudan doğruya köleleştirilmiş olan Messenialılar da kurtarılarak devletleri yeniden kurulmuştu.

Bu başarıları Atina, ustalıkla hazırlanarak çabuk uygulanmış bir mali önleme borçlu idi. Bu önlem ise, doğal olarak devletin iç bünyesinde derin etkiler yapmaktan geri kalmamış, sonunda ancak biçimsel bir demokrasiden başka bir şey bırakmamıştı. Yeni çıkarılan bir kanuna göre zengin vatandaşlar, yeni bir donanma ile ücretli askerlerden kurulacak yeni bir ordunun oluşturulması için gereken parayı vermek zorundaydı. Vatandaşlar gruplara ayrılıyorlar, içlerinden en zenginleri avans veriyorlar, grupların başlarına geçiyorlardı. Demos, kendisi için hiçbir masrafa mal olmayan Plutokrasiye karşı sesini çıkarmıyordu; hele Naksos zaferiyle kuvvet, para ve sömürgeler vaadeden bir Deniz Birliğinin kurulmasından çok memnundu. Adalarla sahil kentleri, Pers Hükümdarının buyruğu gereğince kurulmuş oto-

nomilerinin tanınmasıyla üstelik koruma vaadi esaslarına dayanan bu Deniz Birliğine, seve seve giriyorlardı. Çökmekte olan İsparta ile yükselmekte olan Thebai devletleri arasında bir denklik sağlayan Atina, çok geçmeden, istemeyenleri de zorlamak suretiyle, bir zamanki gücünü göstermek deneyinde bulundu. Her şeyden önce, zamanında Atina'nın kurmuş, sayesinde Trakya sahillerinde egemenliğini sağlamış olduğu Amphipolis'i, Birliğe sokmak gerekiyordu. Bu amaca varmak için Atina, her çareye; Makedonyalıların, Trakya hükümdarlarının yardımlarına başvurduysa da, Olynthos'tan yardım gören Amphipolis, Atinalıların üst üste yaptıkları saldırılara karşı koymayı başardı.

Helen dünyasının liderliğini ele almak için yapılan bu yarışa bir dördüncü rakip daha katılıyordu; bu, Pherai hükümdarı Yason'du. Traklar, eski geleneklerine uygun olarak Yason'a, Tagos, yani askerî komutanlık payesini vermişlerdi. Hiç durmadan asker toplayıp gemiler yaptırarak Hellas'ın o zamana kadar hiç görmediği derecede büyük bir savaş birliği oluşturduktan sonra Yason, bu hazırlıklarının doğudaki barbarlara karşı olduğunu, denizi aşarak Pers kralının üzerine yürüyeceğini ilân etti. Bunun üzerine, sanki başlanmış bir eserin takdis törenini yapacakmış gibi, Delphoi'da Apollon bayramına gitmeye kalkışınca, kendisine karşı düzenlenen bir suikasta kurban gitti. Sonradan Yunan dünyası, Yason'u öldürmüş olan yedi genç şerefine "Tiran öldürücüleri" olarak, şenlikler yapmıştır. Kanlı aile kavgalarından sonra Yason'un kuvvetlerinden artakalan kısım; kendi damadı Pherailı Aleksandros'un eline geçti. Fakat on yıl sonra bu da en yakın akrabaları tarafından öldürüldü.

Böylece Thebai, gerisindeki rakibinden kurtulmuştu. İsparta da büyük bir güçsüzlük içine düşmüş bulunuyordu. Atina'nın yeniden kalkınmasını önlemek amacıyla Thebai'da bir donanma kuruyor, denizlerde kendi varlığını duyurmaya başlıyordu. Kurtulur kurtulmaz artık Thebailıların yardımlarına muhtaç olmadığını sanan Arkadia, Peloponnesos'ta egemen devlet olmak

iddiasıyla ortaya çıkma hakkını kendisinde buluyordu. Arkadialılar, Argoslularla işbirliği yapmayı başardılar. Argosluların Epidauros üzerine yapacakları akına Atinalılarla Korinthosluların engel olmamalarını sağlamak amacıyla Eurotas vadisine saldırarak Lakonia'nın bir parçasını ele geçirdiler. Sonra Tiran Dionys'in iki bin Kelt ücretli askerinden oluşan kuvveti, İspartalıların yardımına yetişti; bu suretle Arkadialılar geri püskürtülebildiler. Fakat bu olay, onların batı komşularına daha şiddetle saldırmalarına neden oldu. Arkadialılar tanrılar şerefine yapılacak şenliklerin yönetimi ellerine almak için Olympia üzerine yürüdüler. Tanrının kutsal yerinde verdikleri bir meydan savaşı sonucunda Elisalileri buradan sürüp attılar. Böylece tapınağın ölçülemeyecek kadar zengin olan hazineleri, onların ellerinde dağıldı gitti.

Buradaki durum her yerde görülüyordu. Hangi semtte olursa olsun biri, daima diğerinin düşmanı idi. Öyle bir durum hüküm sürüyordu ki, sanki Yunanlıların elinde, yalnız kuvvetini hâlâ koruyabileni sakatlamaya kalkınarak yükselme yolunu tutan her şeyi parçalayıp yere sermeye ancak yetecek kadar kuvvet bulunuyordu. Helen politikasında şükran borcundan, sadıklıktan, ulusal görev duygusundan, yüce düşüncelerden hemen hemen hiçbir eser kalmamıştı.

Ücretli asker toplama yöntemi ile firar etmek salgını ise her çeşit sağlam düzeni bozuyor, insanları ahlaksızlığa yönlendiriyordu.

Doğrudan doğruya Thebai bile, yeniden yaratmış olduğu durumunu koruyacak kuvveti kendinde bulamıyordu. Bu kent İspartalılarla Atinalıların, Sus sarayında Megalopolis ile Messenia'nın yeniden kuruluşlarını "Pers kralının emriyle sağlanmış barış"ın bozulması şeklinde göstereceklerinden, böylece gelecek savaşlar için Perslerin para yardımını kazanabileceklerinden korkuyordu. İşte bu nedenle Pelopidas'ın başkanlığında bir heyet, Peloponnesos'tan Sus'a gönderildi. İsparta elçileri ise da-

ha önce buraya gelmişti. Hiç zaman kaybetmeden Atina elçileri de Sus'a koştular. İran Hükümdarının önünde ve sarayında bütün bu elçiler, kendi memleketlerindeki çirkin, karışık durumla olayları birer birer sayıp döküyorlardı. Fakat Pelopidas, hepsini geride bırakmaya, hepsinden daha iyi, daha elverişli bir surette kendini dinletmeyi başardı. Büyük kral, Messenialıların otonom kalmalarını, Atinalıların gemilerini kendi limanlarına çekmelerini, Amphipolis'in ise otonom ve Pers kralının himayesinde bulunmasını emretti. Bu kararlara boyun eğmeyenlere karşı savaşa girişilecekti. Hangi kent bu savaşa katılmaktan çekinecek olursa, ilkönce onun üzerine yürünecekti.

Bu barış, bir zamanlar İsparta yerine şimdi Thebai tarafından yapılmış "Antalkidas Barışı"ndan başka bir şey değildi. Şimdi Thebai, Pers Hükümdarının buyruğunu öğrenmek üzere, Hellas kentlerini kendisine delegeler göndermeye davet ediyordu. Bu daveti, İspartalılar reddettiler, Arkadialılar protesto ettiler; Korinthoslular İran kralının barışına sadık kalacaklarına dair yemin etmekten kaçındılar; Atinalılar ise, Sus'tan dönen elçilerini vatan hainliği ile suçlayarak idam ettiler.

Pelopidas, Thessalia'yı kurtarmak için yaptığı ikinci bir deneyi, kendi yaşamı ile ödedi. Epameinondas, Peloponnesos'ta düzeni kurmak için harekete geçti; birleşmiş İsparta, Elisa, Mantineia ve Akhaia kuvvetlerini, Mantineia Meydan Savaşı'nda yendi. Fakat kendisi de aynı savaşta öldü. Bundan sonra İsparta Kralı ihtiyar Agesilaos, Ephorların* isteği üzerine Mısır'a bir sefer yapmaya razı oldu. Mısır parası ile yeniden ücretli asker buldu. Zaten elindeki on bin kahramandan başka kral, Pers Hükümdarının Firavunluğu yıkmak için giriştiği teşebbüse karşı koymak amacıyla, Takhos'a on bin asker daha götürdü.

Mantineia zaferi ile beraber Thebai'ın kuvveti de sona ermiş

---

4 Ephor: Eski Isparta'da bir yıl süre ile seçilen ve beş üyeden oluşan yüksek bir heyet, görevleri: kanunları, devlet idaresini, gençliğin eğitimini, devlet hazinesi ile dış siyasetin idaresini kontrol etmekti.

oluyordu. Thebai, bütün gücünü, bütün parlaklığını yetiştirmiş olduğu birkaç kişiye borçlu idi. Bunlar öldükten sonra artık bu şehri yönetenler, ne kurtarılmış ne de yeniden kurulmuş kentleri bir arada tutmaya; ne yıkılmış olan Boiotia kentlerini ne de zorla Thebai'a bağlanmış bulunan komşu Phokislileri, Lokrisllileri, Malislileri ve Euboialıları kendilerine ısındırmasını beceremişlerdir. Hegemonyanın verdiği kısa bir sarhoşluktan sonra şımararak kabaran, gururlanan Thebai, çökmeye yüz tutunca artık büsbütün çekilmez bir hal almıştı.

Atina'nın kurduğu ikinci Deniz Birliği de fazla bir gelişme gösteremedi. Kayıtsızlık, bencilik, devlet maliyesini idare eden memurların yanlış yollara sapmaları, kendi vatandaşları yerine ücretli askerleri savaş alanlarına göndermeye çoktan beri alışmış olması gibi nedenlerle Atina, komutanlarına savaş yaptıracağı yerde dost düşman ayırmaksızın para kopartıyor, Birliğin, içindeki kentlere Atinalı memurlarla işgal kuvvetleri yerleştirtiyor, hattâ Birliğe girmiş olan memleketlerden -örneğin Samos'ta- yerli halkı kovdurtarak bunların evlerini, topraklarını Atinalı göçmenlere dağıttırıyordu. Bütün bunları yaptırırken Atina, imzalanan Birlik antlaşması hükümlerindeki haklarla yüklenimlere o kadar aykırı hareket ediyordu ki, en güvendiği müttefikleri bile Birlikten ayrılmak için ilk fırsatı nimet sayarak harekete geçiyorlardı. Zor kullanarak bu ayrılmaların önüne geçmek de artık elinden gelmiyordu. Bunun bir sonucu olarak Atina, ikinci defa deniz egemenliğini elinden kaçırdı. Bununla beraber Samos ile bazı yerlerle ki tersanelerinde yaptığı, 350'den fazla üç sıra kürekli büyük savaş gemisi hâlâ elinde kalıyordu. Bu gemilerin sayısı ise herhangi bir Helen şehrinin sahip olduğu gemilerden daha çoktu.

Batı Yunan dünyası da aynı derecede gerilemeye yüz tutmuş gibi görünüyordu. Gerçi Syrakusai Tiranı Dionys, sert ve sıkı yönetimini ölümüne kadar devam ettirmişti. Aynı adı taşıyan oğlunun yönetimi altında da, tiran sarayında yaşıyan Dion, Kallippo-

lis, hattâ Eflâtun gibi büyük filozofların ellerinde ülküsünü gerçekleştirmek yoluna koyulmuştu. Fakat bütün bu gelişmeler, çok geçmeden genç hükümdarın buunlardan bezmesine, yanlış bir eğitim görmüş olan basit yaradılışının başka yöne sapmasına kadar sürebildi. Yolsuzluklarla, münasebetsizliklerle dolu geçen on yıllık hükümdarlığı zamanında tiran ailesi soysuzlaştı. Böylece kurucu Dionys'in devleti parçalandı.

Bu zamanda da Yunan dünyasının şiirde, sanatta, entellektüel yaşamın her alanında verdiği eserler, hayret edilecek kadar yüksek ve derindir. Bu devrin neler kattığını görmek için yalnız Eflâtun ile Aristoteles'in adlarını anmak yeterlidir.

Fakat toplumda kamu yaşamı ile özel yaşam çok kötü bir durumdaydı ve ağır sarsıntılar geçirmekteydi. Hep aynı çember içinde dönüp durdukça da bundan kurtulmanın olanağı yoktu,

Gerçekten bağlayıcı, bir arada tutucu kuvvetler olan din ile görenek, aile yaşamı; devletle toplum düzeni bozulmuş veya uyanık düşüncelerin etkisiyle yıpranmış bulunuyordu. Küçük topluluklarda gittikçe şiddeti artan politik gürültülerle sonu gelmez değişiklikler yüzünden bir yerde yerleşik oturmak geleneği ortadan kalkmıştı. Politik kaçak sayısının kabarmasıyla yeni, daha korkunç bir patlama tehlikesi günden güne artmaktaydı. Daha şimdiden tamamıyla küçük sanatlara göre düzenlenmiş olup örgütlenmesi büsbütün bozulan ücretli askerler, her yöne dağılıyorlardı. Bunlar, sırf özgürlük için veya özgürlüğe karşı tiranlık için, vatan için; Persler, Kartacalılar ve Mısırlılar için veya bunlara karşı, kısaca para kazanma fırsatının çıktığı her yerde savaşıyorlardı. Yalnız bunlarla da yetinlenmiyorlardı. Bunlardan daha da kötüsü yüksek bir Yunan birliğini, ideal bir devletin kuruluşunu gerçekleştirmek için yaptığı yeni hamlelerle, düzeltmek istediği bu kötülükleri daha çoğaltıyor, yanlış hareketleriyle yanlış amaçlar uğrunda mücadele ediyordu. Devamlı sırf küçük ve en küçük toplulukların otonomisini, bireyin mutlak serbestliğiyle devlet yönetiminde pay almasını gözönünde bulundurdu-

ğu, bütün çabasını bunların sağlanması uğrunda harcadığı bu aydın dünya, sadece otonomi ile özgürlüğü güvence altına alabilecek mahiyette devlet yönetim biçimlerini bile bulamıyordu. Bu koşullar içinde Helen âlemi, sahip bulunduğu büyük millî servetleri, hattâ çoktan beri ciddi surette tehdit altında olan millî varlığını koruyabilmek kabiliyetinden çok uzaktı.

Hellas'in neye muhtaç olduğu, apaçık görülüyordu. Aristoteles şöyle söylüyor: "Şimdiye kadar hegemonyayı elinde bulunduran devletlerden herbiri, kendisininkine benzer bir anayasayı diğer devletlere de kabul ettirmeyi çıkarlarına uygun buldu. Her egemen devlet, nüfuzu altındaki kentlerde bu kentlerin değil, fakat doğrudan doğruya kendi çıkarını gözetmek suretiyle, ülkesindeki rejime göre demokrasiyi veya oligarşiyi uygulamaya kalkıştı. Bunun sonucu olarak en doğru olan ikisinin ortası bir devlet şekli, hiçbir zaman bulunamadı veya çok ender olarak meydana gelebildi. Halk arasında da eşitlik istenmemeye, tersine ya egemen veya mahkûm olarak yaşamaya alışıldı." Büyük düşünür, bundan doğan hareketli, her araçtan sonuna kadar faydalanılarak iş görülmek isteğinden kaynaklanan durumu, kısa ve kesin olarak şu sözlerle nitelemektedir: "Ülkeden kovmak, zor kullanmak, kaçakların ülkelerine dönmeleri, malla mülkün paylaşılması, borçlanmak, işbaşında bulunanları devirmek amacıyla kölelerin serbest bırakılmaları. Bazen Demos, mal mülk sahipleri üzerine çullanmaktadır; bazen de zenginler, Demos üzerinde oligarşinin gücünü uygulamaktadırlar. Artık hiçbir yerde ne kanun ne de anayasa, azınlığı çoğunluğa karşı korumamaktadır. Kanunla anayasa, çoğunluğun elinde azınlığa karşı sırf bir silâhtan ibaret kalıyor. Hak güvenliği ortadan kalkmıştı, iç asayişle genel düzen her an tehlikededir. Her demokrat kent, demokrasi taraftarı olduğu için asıl memleketlerinden kaçmak zorunda kalanlara; oligarşiyle yönetilen her kent ise, oligarşi taraftarı oldukları için kendi yurtlarından kaçmış bulunanlara birer sığınak oluyor. Bu kaçaklar, yurtlarına dönebilmek, bura-

larda uygulanan rejimi devirerek kendilerine karşı yapılan muamelenin aynını bu sefer alt etmiş oldukları düşmanlarına karşı yapabilmek için her araca başvuruyorlar, hiçbir fırsatı kaçırmıyorlardı. En küçüklerine varıncaya kadar bütün Helen kentlerinin hiçbirinde, bu ihtiraslı, şiddetli parti kavgalarının ortaya çıkardığı savaş durumundan başka bir kamu hukuku yoktur. Yeni imzalanmış antlaşmalar, hemen arkasından bu uyuşmuş devletlerde işbaşında bulunan partilerin devrilmesiyle geçerliliğini yitirmekteydi."

Otonom küçük devletler sisteminin, baskıcılığı veya baskısı parça parça birleşmelerle anlaşmalar sisteminin artık zamanı geçmiş olduğu, şimdi "Helen Birliği" düşüncesinden ilham almış yeni devlet biçimleri bulmak gerektiği, gün geçtikçe daha şiddetlenen ve bir an önce gerçekleştirilmesi gereken bir gereksinim olarak ortaya çıkıyordu. Bulunacak bu yeni yönetim biçimlerinde devletçilik o derecede ileri bir şekil almalıydı ki, o zamana kadar birbiriyle karıştırılmakta olan kent ile devlet kavramları birbirinden ayrılmalı, devlet içinde kent, komünal yerini bulmalı idi. Bunun bir örneği, Atina Demos'u yasasında verilmişti. İlk Deniz Birliğinde de bunun bir deneyi yapılmıştı. Fakat burada komünal hukuk, birlik üyeleri tarafından ayrı ayrı değil, yalnız Birliğin merkez kuvveti tarafından uygulanmıştı. Ancak iş, bu kadarla da bitmiş olmayacaktı. Çünkü o zamandan beri Yunan dünyasında o kadar çok kuvvet, hak iddiaları ve düşmanlıklar gelişmiş, o kadar fazla ihtiyaçlarla heyecanlar gelenek haline gelmiş, o kadar büyük bir canlılık yaşama koşulu olmuştu ki; bu dünya içinde büyük olan her şey küçük, küçük olan her şey büyük görünen dar bir alana sıkışıp kalmış mevcut şekillerle yetinmek veya bunları geliştirmek olanağı artık kalmamıştı. Aynı dünya, ölçülmeyecek kadar çok kaynaşma ögeleriyle doluydu. Bu ögeler ise, koca bir dünyaya bambaşka bir biçim verebilecek yetenekteydi. Fakat vatan toprakları çerçevesine bağlı kalındıkça, vatan töreleriyle geleneklerinde ısrarcı olundukça bunlar,

tıpkı Kadmos'un ejder tohumu* gibi, ancak kendi kendilerini parçalayabilirler, tahrip edebilirlerdi. Asıl sorun, bu karışıklıklara bir son verebilmekte, bu elemanlara verimli bir çalışma alanı açabilmekte, bütün soylu ihtirasları yüce düşüncelerle alevlendirerek, henüz kesilmemiş bulunan can damarlarına rahat bir ortam sağlayabilmekteydi.

Yunan dünyası için dış tehlikeler, Lysandros'un zaferleriyle eski Atina kuvveti yıkılalıdan beri her yönde durmaksızın büyümekteydi. Her zamankinden daha çok parçalanan Helen dünyası, her tarafta ulusal sınırlarıyla karakteristik özelliklerini kaybediyordu. Libya'da Helenler, Pönler tarafından Syrte gerisine atılmışlar. Sicilya'da adanın en büyük batı parçası, Kartacalıların eline geçmişti. İtalya'da ise Yunanlılık, Apeninlerden gelen kavimlerin baskısı altında yavaş yavaş sönmekte idi. Keltlerin baskısı karşısında Aşağı Tuna boylarının barbarları, güneye doğru kendilerine yol açmak girişiminde bulunuyorlardı. Pontos'un batı ile kuzey kıyılarındaki Helen kentleri de, Triballere, Getlere ve İskitlere karşı kendilerini korumakta güçlük çekiyorlardı. Bunlar arasında hiç olmazsa güney sahildeki Herakleia, Eflâtun'un bir öğrencisi tarafından kurulmuş olan tiranlık idaresinde kendine bir dayanak bulabiliyordu. Küçük Asya'daki diğer Helen kentleri, Pers Krallarına bağlı olan Satraplar, Beyler ve oligarklar tarafından az veya çok keyfi olarak yönetilmekte, sömürülmekteydi. Küçük Asya sahillerine yakın zengin adalarda da Pers nüfuzu egemendi. Helen Denizi, artık Helenlere ait değildi. Antalkidas Barışı, Sus sarayı ile Satrap saraylarına, belli başlı

---

5 Kadmos'un ejder tohumu, Kardeş kavgası: Mitolojiye göre Kadmos, Kadmeia adı verilen Thebai kalesinin kurucusudur. Kaybolan kız kardeşi Europa'yı ararken Are kaynaklarında, yani sonraki Thebai şehrinin yakınlarında bir ejder öldürmüş, bunun dişlerini etrafa ekmişti. Bu dişlerden çıkarak büyüyen adamların içine Kadmos bir taş atmış, bu yüzden çıkan kavgada onlar biribirlerini yok ederek yalnız beşi hayatta kalmıştı. Kadmos, sekiz yıl Ares'e hizmet ettikten sonra Thebai Kralı olmuş, Harmonia ile evlenmiş, daha sonra da İllyria Krallığına geçmiştir. En sonunda Zeus tarafından eşi ile birlikte yılan şekline sokulmuştu.

Helen devletleri arasında aralıksız bir ihtimamla yaşatılmakta olan rekabetlerle kavgalar içinde Yunanlılığı her gün biraz daha derinden parçalamak için araçlar sağlamış bulunuyordu. Bir yandan Yunanistan'da önemli politik sorunlar üzerinde Büyük Kralın "buyruğu" ile karar verilirken, diğer yandan da savaşmakta, Yunanlılardan istenildiği, gerekli görüldüğü kadar asker çekmek, Pers kralı ile Satraplarının elinde idi. Perslere karşı ulusal bir savaş açmak düşüncesi, Hellas'ta hiçbir zaman unutulmamıştır. Dinsizlere karşı savaşmak yüzyıllarca batı Hıristiyanlığı için ne demekse, Yunanlılar için de bu düşünce aynı şeydi. Hattâ İsparta bile, hiç değilse zaman zaman, kendi egemenliğini, çıkarlarını ve ihtiraslarını bu maske altında gizlemek yollarını aramıştı. Pherailı Yason da Perslere karşı savaşa hazırlandığını ileri sürerek kurduğu tiranlığı hakir göstermek istemişti. Doğal büyüklüğünü kat kat aşmış olan Pers Devleti'nin güçsüzlüğü ile içten çürüklüğü ve dağınıklığı açığa çıktığı, bu devleti yıkmak için başarılması gereken iş kolay ve kârlı görüldüğü oranda; bu sonun geleceği, her durumda yakın zamanda gelip çatmak zorunda olduğu bekleniyordu. Eflâtun ile okulu, ideal devlet biçimini bulup gerçekleştirmek uğrunda çalışadursunlar; Yunan dünyasında daha çok ilgi uyandıran Sokrates, Perslere karşı bir savaşa başlamanın zorunluluk olduğu düşüncesini daima yeniden ileri sürüyordu: Böyle bir savaş, bir seferden daha çok bir şenlik yürüyüşü olacaktır; gerçekleştirmeleri için tanrılara yarvarılacak değerde büyük işler başaracak durumda olan Hellas'ta barışın koruyucusu olduklarını ileri sürmekle Perslerin bize karşı ettikleri hakaretlere nasıl katlanılıyor?

Aristoteles de şöyle diyordu: "Eğer Helenler bir devlet halinde birleştirilmiş olsalardı, dünyaya egemen olabilirlerdi."

Her iki düşünce de, yani gerek Perslere karşı bir savaş açılması, gerekse Helenlerin bir devlet halinde birleştirilmesi düşünceleri, akla ve birbirine o kadar yakındı ki, ikisi tek bir birlik, bir bütün olarak kabul edilebilirdi. Biri gerçekleştirilinceye ka-

dar ötekinin bekletilmesi düşünülemezdi. Ancak, bu düşünceler nasıl gerçekleştirilebilirdi?

Kral II. Filip ve Siyaseti

İşte Makedonya Kralı Filip, bu büyük işe girişmiştir. Denebilir ki o, kendi hanedanının parçalanmış krallığını ihya edebilmek, güvenlik altına alabilmek için bunu her koşulda yapmak zorundaydı. Atina'nın, İsparta'nın, Olynthos'un, Thebai'ın ve Thessalia'da iş başında bulunanların takip ettikleri politika, o zamana kadar Makedonya Krallığı hanedanı içindeki kavgaları beslemiş, körüklemişti; Makedonya'da bazı Prenslerin meşru hükümdarları devirerek iktidarı ele geçirmelerini desteklemiş, korumuştu; sınırlarının hemen ötelerinde yaşayan barbarların bu ülke topraklarına saldırmalarını, buralara yağma akınları yapmalarını kolaylaştırmıştı. Bütün bunları yaparken onlar, hiçbir hak esasına dayanmıyorlar, sadece Makedonya Devleti'nin güçsüzlüğünden yararlanarak bu tür davranışlarda bulunuyorlardı. Bu durumda onlara karşı kendi haklarını koruyabilmek, gerektiği zaman kendini saydırabilmek için Makedonya Krallığının yeteri kadar kuvvetlendirilmesi gerekiyordu. Zamanında Makedonya Krallığının çıkarlarına aykırı bunca iş yapmış, bunca uygunsuz davranışta bulunmuş olan Hellas devletleri, şimdi, güçlü bir Makedonya Kralından kendilerine dostça davranmasını, daha iyi muamele göstermesini bekleyemezdi.

Filip'in bütün başarısı, kendi devletinde kurduğu sağlam temele dayanmaktadır: Daima kendi araçlarında veya amaçlarında yanlış hesaplarla aldanan Helen kentlerine karşı Makedonya Kralı, durumun gereğine göre bazen büyük bir çabukluk, bazen da büyük bir yavaşlıkla adım adım ilerleyen bir politika güdüyordu. Her şeyden önce onun giriştiği işlerde kesin bir bütünlük, bir sır, bir çabukluk ve bir amaç görülmektedir. Herhangi bir hareketine hedef olan kimse, hiçbir zaman kendi başına geleceğini sezmez, ancak kaçınılamaz veya karşı konulamaz bir aşamaya

gelince bunun farkına varır ki, artık iş işten geçmiştir. Aleksandros'un öldürülmesi ile Thessalia parçalanmış bir halde, Atinalılar "müttefiller savaşı"na, Thebailılar ise Phokislileri kendileriyle işbirliği yapmaya zorlayacak olan kutsal savaşa bütün dikkatlerini çevirmişken; İspartalıların Peloponnesos'ta yeniden nüfuz kazanmaya çalıştıkları sıralarda Makedonya Kralı Filip, kendi memleketini güneye ve doğuya doğru genişletiyordu. Böylece Filip, Amphipolis ile Trakya'ya giden geçidi, Pangaion maden ocaklariyle buranın zengin altın madenlerini, Makedonya sahili ile Thermai Körfezini ve denize açılan kapıyı, en son olarak Methene ile de Thessalia'ya giden yolu eline geçirmiş bulunuyordu. Sonra, Phokislilerin ciddi tehdidine uğrayan Thessalialılar, Makedonya Kralını yardıma çağırdılar. Filip, onların yardımına koştu. Bu tapınak soyguncularının çok iyi sevk ve idare edilen ordusu, çetin bir direniş gösteriyordu. Ancak sonradan aldığı takviye kuvvetleri sayesinde Filip, onları püskütmeyi başararak Thermopylai kapısına kadar ilerledi. Bir Makedonya askeri birliğini işgal kuvveti olarak Pagasai'a yerleştirdi. Bu suretle de Makedonya Kralı, Makedonya limanı ile Eubpia'ya giden yola sahip olmuştu. Bunun üzerine Atinalılar, gözlerini açtılar. Görünüşe göre Hellas üzerinde egemenlik kurmak emelini besleyip bunu gerçekleştirmek yolunu tutan bu Makedonya kuvvetine karşı, Demosthenes'in yönetiminde mücadeleye başladılar.

Demosthenes'in yurtseverliğinden, Atina'nın şerefi uğrunda harcadığı çabadan herhalde kimse kuşkulanmayacaktır. Haklı olarak, bütün çağların en büyük hatibi sıfatıyla Demosthenes'e karşı hayranlık duyulmaktadır. Fakat onun bir devlet adamı olarak aynı ölçüde büyük olup olmadığı, Yunanistan'ın ulusal politikasını ele alıp yürütecek yetkinlikte olup olmadığı ise başka bir sorudur. Eğer bu mücadele sonunda Makedonya yenilip zafer Atina'nın olursa, Yunan dünyasının bundan sonraki geleceği ne olacaktı? Akla en uygun olasılık, az önce ikinci defa olarak yıkılmış olduğu şekliyle bir Atina kuvveti yeniden kurulmuş olacak-

tı. Bu kuvvet, ya kendisi baş olmak üzere etrafına topladığı devletlerin otonomilerine dayanan bir Birlik olacaktı - ki böyle bir kuvvet ne doğudaki barbarlara karşı koyabilir, ne de batıda sönmekte olan Yunanlılığı kendine çekip koruyabilirdi - yahut da, şimdi Samos, Lemnos, Imbros, Skyros, Tenedos, Prokennesos, Khersones ve Delos hakkında uygulandığı gibi, bütün bağımlı ülkeler üzerinde doğrudan doğruya mutlak bir Atina egemenliği esasına dayanacaktı. Atinalılar egemenliklerini genişlettikleri oranda, daha büyük bir kıskançlıkla, rakip devletlerin daha şiddetli bir baskısı ile karşılaşacaklardı. Sonuç olarak aslında yeter derecede derin olan Helen dünyası içindeki ayrılıkla parçalanmayı daha çok şiddetlendirmekten başka bir şey yapmayacaktı. Böyle olunca Atinalılar, tutunabilmek için Perslerden, Traklardan, Illyria barbarlarından, kısaca nereden olursa olsun kendilerine gelecek her türlü yardıma kucaklarını açacaklardı. Yoksa Atina, Makedonya Devleti'nin Hellas'a getireceği sonu belirsiz değişiklikleri tehlikeli sayarak sadece buna mı karşı koymak istiyordu? Yalnız mevcut olan duruma korumaya mı çalışıyordu? Halbuki bu durum, en son haddine kadar düşük, yüz kızartıcı mahiyette idi. Yunan dünyasının bütün değerli unsurları, bu parçalanmış topluluklar yaşamının binbir türlü küçüklükleri içinde gün geçtikçe birer birer felce uğrarken, Helen dünyasının genel durumu daha çok devam ettirilemez, nerdeyse patlak verecek bir hal alıyordu. Atinalı yurtseverler, Filip'e karşı özgürlük, otonomi, Helen terbiyesi ve ulusal şeref uğrunda bu mücadeleyi yaptıklarına ne kadar samimi olarak inanırlarsa inansınlar, veya buna inanmış görünsünler. Atina'nın zaferiyle bu değerlerin hiçbiri kurtulmuş olmayacaktı. Atina 'Demos'unun Birliğe girenler veya bağlı ülkeler üzerinde yenilenecek egemenliği, yanlış yola götürülmüş, suiistimal edilmiş demokrasi ile, bu demokrasinin korkak hainleri, iftiracıları, demagogları ve ücretli ordularıyla, aynı değerler güvence altına alınmayacaktı. Nutuklarının kuvvetiyle parlak kararlara, hattâ bir an için işbaşına sürüklemeyi başaracağı palavracı, savaş sevmez ve zanaatçı bir

hale gelen Atinalılarla büyük bir siyaset güdülebileceğini, uzun ve çetin bir savaşa sonuna kadar devam edilebileceğini sanmakla Demosthenes, büsbütün aldanıyordu. Bu aldanış, onun belki kalbi için bir onur olabilirdi, fakat anlayışı için hiçbir zaman... Thebai, Megaiopolis ve Argos gibi veya daha başka bazı devletlerle tehlike anında birleşerek, Filip'in gittikçe büyüyen kuvvetini durdurabileceğine inanması ise, Demosthenes için daha büyük bir yanılgı olur. Gerçekten Makedonya Kralının bir defa yenildiği kabul edilse bile hemen arkasından iki kat bir kuvvetle tekrar geleceği kesindi. Halbuki bütün Helen ittifakı, daima ilk yenilgiden sonra hemen dağılarak sona ermişti. Tavsiye etmekte olduğu politik tasarıları uygulayacak savaş kahramanı, Demosthenes'in kendisi değildi. O halde bu tasarılarla aynı zamanda devletin kaderini, dikbaşlı Kares, kötü huylu Kharidemos gibi hiç olmazsa ücretli asker güruhlarını idare etmesini, bunlar için gereken yiyeceği bulmasını bilen komutanlara teslim etmek zorunda kalacaktı. Bütün bunların ne kadar önemli şeyler olduğunu Demosthenes'in düşünebilmesi gerekti. Atina'da nüfuz kazandığı zaman Demosthenes, buradaki zenginlerin, tembellerin, menfaat güdenlerin kendisine karşı birleşeceklerini, şahsi düşmanlarının da bunlara dayanarak anayasadaki bütün zayıf ve kuşkulu taraflardan faydalanıp kendi plânlarım altüst etmeye çalışacaklarını görmeliydi. Khaironeia Meydan Savaşı'ndan sonra bir Atinalı, Demostihenes'in bu plânlarının değerini şu acı sözlerle ifade etmiştir: "Kaybetmemiş olsaydık kendimiz kaybolmuştuk."

Bu büyük yenilgiden sonraki olayları anlıyabilmek için Atina ile Makedonya arasındaki mücadeleyi ana hatlarıyla bilmek gerekir. Demosthenes, Filip'in Phokislilere karşı kazandığı başarıyı, Euboia'daki parti kavgalarına karışması ve Amphipolis'in ötesine kadar ilerlemesi ile şimdiye kadarki bütün Helen politik örgütlerinin üstesinden gelecek derecede kuvvetli bir Makedonya Devleti'nin kurmakta olduğu belirdiği zaman, ilk büyük poli-

tik çalışma başlamıştır. Atinalılar, Filip'in Phokaialılara karşı kazandığı ilk başarıdan hemen sonra, yani 352 yılında, Thermopylai'ı işgal etmişlerdi. Bunu yapmakla onlar, ne istediklerini açıkça göstermişlerdi. Bu olayla Filip'in bundan sonra takip edeceği yol saptanmış oluyordu. Atinalıların elinde hâlâ kuvvetli bir donanma vardı. Bu donanma sayesinde Atina, denizlerde düşmanlarına üstündü. Ancak Atina donanmasında, henüz kuruluş devresinde olan Makedonya deniz kuvvetini ezebilecek çabuklukla kesin karar verme yeteneği eksikti. Filip için Atina, Hellas'taki en tehlikeli düşmandı. O halde Atina, tek başına yakanalarak, çabuk hareketlerle zararsız bir hale sokulmalıydı.

Tekrar birleşen Khalkidike kentlerinin başında olduğu halde Olynthos, daha dört yıl önce Amphipolis için döğüşülürken Atina'ya karşı Filip ile anlaşmış, bunun yardımı ile Atina göçmenlerinin oturdukları bir kent olan Poteidaia'yı almıştı. Olynthoslular da kendi başlarına geleceğini çoktan beri sezerek korku içinde yaşamaktaydılar. Şimdi, durumdan faydalanmaya girişecek kadar akıllı davranarak, Filip'in Phokaialılara karşı kazandığı ilk başarıdan sonra bir ittifak teklifi ile Atina'ya başvurdular. Makedonya tacı üzerinde hak iddiasıyla ortaya çıkan bir prens, memleketinden kaçarak Phokaia'ya sığınmış, burada kendisine yardımcılar bulmuştu. Bu kenti idare edenler, kralın prensi kendisine teslim etmeleri isteğini reddettiler. İşte bu olay, Makedonya Kralının Phokaia'ya karşı savaş açması için yeterli bir neden oldu. Khalkidike Birliği, Atina'nın yardımına rağmen Filip'in karşısında yenildi. Olynthos yıkıldı. Birliğin içinde bulunmuş olan diğer kentler ise, Makedonya Devleti'ne katıldılar (348).

Aynı zamanda Atinalılar, Euboia'ya bir sefer düzenlemişler, fakat hiçbir başarı elde edememişlerdi. Tek başına kalan başka kentlerdeki tiranların çoğu, Filip'in tarafındaydı. Böylece o, Atina'yı yandan tehdit eder bir duruma gelmiş oluyordu. Doğrudan doğruya Kral Filip, Olynthos zaferinden sonra üçüncü defa Atina'nın teşviki ile Olynthos'a yardım etmiş olan Trakların Kra-

lı Kersobleptes'in üzerine yürüdü. Artık Makedonya filosu da, Atina'ya ait adalardan Lemnos, Imbros ve Skyros'a yağma akınlarına girişebilecek, Atinalı tüccarları denizde avlayabilecek derecede kuvvetlenmiş bulunuyordu. Hattâ Atina'nın üç sıra kürekli büyük kutsal savaş gemilerinden biri olan Paralos bile Marathon sahillerinde yakalanmış, bir zafer belirtisi olarak Makedonya'ya götürülmüştü. Phokaialılar tarafından çok fazla sıkıştırılan Thebai ise, Filip'ten yardım ricasında bulunmuş, kralı Thermopylai geçitini işgal etmeye davet etmişti. Kendi aleyhine meydana gelen bu değişikliği önlemek için Atina, barış isteğinde bulundu. Filip, müzakereleri uzatıyordu. Thermopylai ile Hellespontos'ı güvenlik altına almak amacıyla Atina, tapınak soyguncuları Phokaialılarla barbar Kersobleptes'i de aynı barışa sokmaya uğraşıyordu. En sonunda (346) bu koşullar olmaksızın da barışı imzalamaya hazır olduğunu açıkladı. Bütün bunlar, Filip'in ne kadar ağır bastığını, Atina'nın ne derecede kuvvetten düştüğünü açıkça gösteriyordu. Yine aynı zamana rastlayan son kutsal savaş bunalımı ise, buna daha kuvvetli etki yapacaktı.

Phokisliler, Thermopylai'i, Thebai'dan ayrılmış olan Boiotia'nın Orkhomenos ve Koroneia kentlerini hâlâ işgalleri altında bulunduruyorlardı. Kuşkusuz Delphi Tapınağındaki hazineler tükenmek üzere idi. Fakat Phokaialılar, Atina'nın yardımına güveniyorlardı. İsparta Kralı Arkhidamos da bin ağır silâhlı asker ile onların yardımına geldi. Filip, Delphi Tapınağındaki kutsal eşyayı kendilerine vereceğini vaadederek İspartalıların memleketlerine dönmelerini sağladı. Atina'da Demos, yukarda sözü geçen barışı kabul etmeye hazır olduğunu bildirdiği günlerde Phokaialıların komutanı, buyruğu altındaki sekiz bin ücretli askerle beraber serbestçe geriye çekilebilmenin karşılığı olarak Thermopylai'ı Makedonyalılara bıraktı. Bunun üzerine Filip Boiotia'ya girdi. Orkhomenos ile Koroneia teslim oldular. Thebai ise Filip'in sayesinde bu kentleri tekrar ele geçirdiği için çok memnun oldu. Makedonya Kralı, Thebailılar ve Thessalialılarla anlaşarak Birli-

gin Temsilciler Meclisini (Amphiktryon) topladı. Atina, buraya temsilci göndermekten kaçındı. Böylece Amphiktryonlar Meclisinde Phokaialılar hakkında hüküm verildi: Bunlar Kutsal Birlikten atıldılar; kendilerine ait yirmi iki kent ortadan kaldırıldı; surları yıkıldı; ücretli askerlerle beraber kaçanlar tapınak soyguncuları olarak hüküm giydiler; bunları öldürmekte herkesin serbest olduğu ilan edildi. Ampbiktryon'da Oitalılar, Phokaia'da eli silâh tutan herkesin idamını önerdiler; temsilcilerden hiçbiri bu öneriyi geri çevirmek için en ufak bir girişimde bile bulunmadı. Amphiktryon'ların kararıyla Phokaia'nın Birlik Meclisindeki oyu Filip'e geçti. Apollon şenliklerinin idaresi ile Delphi'deki kutsal eşyanın korunması görevleri Makedonya Kralına devredildi.

Bu son olaylar sonucunda Filip, daha önce hiç görülmemiş oranda büyük bir siyasî önem kazanan Kutsal Birliğin başına geçiyordu. İlk olarak bu kuvvet, Birlik Meclisinin kararı ile Filip'e verilen yetkileri tanımakta ikircikli davranan Atina'ya karşı harekete geçirildi. Birlik Meclisi üyelerinden oluşturulnan bir heyet, Atina'ya giderek Amphiktryonlar meclisinde verilen bütün kararların açık olarak tanınmasını istedi. Eğer bundan kaçınacak olursa Birlik Meclisi Atina'ya ceza verecek, Filip de elindeki kuvvetle bu cezayı hemen yerine getirecekti. Bu durum karşısında Demosthenes bile, kutsal bir savaştan kaçınılmasını öğütlüyordu.

Filip'in siyaseti, güvenli adımlarla ilerliyordu. Daha şimdiden o, Epeinos Krallığına el uzatmıştı. Peloponnesos kentleri, İsparta'ya karşı birlikte savaşırız umudu ile Makedonya Kralı tarafına geçmişlerdi. Elis'de, Skyon'da, Megara, Arkadia, Messenia ve Argos'ta onun adamları egemendi. Daha sonra Filip, Akarnania'da iyice yerleşti; Aitolialılarla bir ittifak yaparak bunların istekleri üzerine Naupaktos'u kendilerine verdi. Artık Atina Devleti, karadan sarılmış, hattâ nerdeyse sekteye uğratılmıştı. Fakat deniz hâlâ onun elindeydi. Donanması, Khersonesos ile beraber Hellespontos ve Propontis'i güvenlikte tutuyordu. Filip Atina'yı

buralardan vurmak zorunda idi. Atinalılara dost olduğu, onlara karşı barışçı düşünceler beslediği hakkında tekrar tekrar güvence verirken, yeniden Kersobleptes ile bunun akrabaları olan Trakya'daki küçük hükümdarların üzerine atılarak Hebros'un (Meriç) her iki kıyısındaki toprakları işgal etti. Sahillerden uzak bölgelerde kurduğu bir sıra kentlerle burasının kendisi için güvenli olmasını kalmasını sağladı. Öte yandan Odessos'a kadar Pontos kentleri, Filip'in ittifakına seve seve giriyorlardı. Başarılarının uyandırdığı etki o kadar derin, o kadar kuvvetliydi ki, Aşağı Tuna'daki Get Kıralı, Filip'in dostluğunu kazanmak için ricada bulunuyor, kızını ona gönderiyordu.

Bu başarılar, Filip'in Helen düşmanlarını da aynı oranda korkutuyordu. Atinalılar, müttefikleri olduklarını ileri sürerek Trakya hükümdarlarının tekrar yerlerine oturtulmalarını Filip'ten istediler. Tehlike karşısında bulunan Khersoneslileri korumak için buraya göçmenler gönderdiler. Fakat Kardia şehri, bu göçmenleri kabul etmekten kaçındı. Filip, bu anlaşmazlığı bir hakem kararıyla yatıştırmak teklifinde bulundu ise de Atina buna yanaşmadı. Atina komutanları, Propontis'deki Makedonya kentlerine baskınlar yaparak bunları yakıp yıktılar. Bütün bunlar, iki devlet arasında yeni bir savaşa yol açıyordu.

Filip, Müttefikler Savaşı sonunda Atina'dan ayrılmış olan Byzans, Perinthos ve benzer kentlerle antlaşmalar imzalamış, Traklara karşı açtığı seferde bu antlaşmalara dayanarak onlardan yardım istemişti. Kentler ise, Filip'in gittikçe büyümekte olan kuvvetinden korktukları için istenen bu yardımı yapmamışlardı. Atina, bu kentlere ittifak, bir savaş halinde de yardım etmek önerisinde bulundu. Daha şimdiden Atina, Euboia kentlerinin çoğunu Filip'ten ayırmış, Korinthos, Akarnania, Megara, Akhaia ve Korkyra ile ittifaklar yapmış, Rhodos ve Koş ile yeniden ilişki kurmuştu. Sonra, Sus sarayında da Filip'in durmadan gelişen kuvvetinin Pers Devleti için oluşturduğu tehlikenin büyüklüğüne dikkati çekmişti. Khersonesos'daki Atina komutanı

Perslerden bol bol para alıyordu. Atina Demos'un Helen özgürlüğünü kurtarmak için verdiği çaba, günden güne artıyordu.

Trakları yendikten sonra Filip, Perinthos ile Pontos'un anahtarı olan Byzans kentlerine karşı döndü. Bunları düşürebilirse, Atina kuvvetine kökünden bir darbe indirmiş olacaktı. Filip'in bir ültimatomuna Atinalılar, kendisinin yeminle sağlanmış barışı bozduğunu ileri sürerek cevap verdiler. Byzanslılara da vaadettikleri donanmayı gönderdiler. Bundan başka Byzans'a, müttefikleri olan Rhodos'tan, Kos'tan ve Khios'tan da yardım geldi. Yakınlardaki Satraplar da Perinthos'un yardımına koştular, Trakya'ya kıtalar gönderdiler. Bu durum karşısında Filip, geri dönmek zorunda kaldı.

Fakat Makedonya Kralı, bu sefer Skyth (İskit)lere karşı yürüdü. Tuna ağzının bu yanında hüküm süren Skyth Kralı Atheas, Hebros boylarında Filip'in kurduğu yeni kentler için tehlikeli bir komşuydu. Makedonya Kralı, onu yendi. Bundan sonra Triballerin topraklarından geçerek Makedonya'ya doğru yol almaya başladı. Makedonya sınırlarını sık sık rahatsız eden bu barbar komşuların, Makedonya gücünün ne demek olduğunu öğrenmeleri gerekiyordu. Bundan başka da Atina'ya kesin sonuç alacak bir darbe indirebilmek için arkasının sorunsuz olması gerekiyordu.

Atina üzerine yürümek için Makedonya Kralına zemini hazırlayanlar, yine Atinalıların kendileri olmuştur. Atinalılar, Delphi Tapınağındaki Palataiai Meydan Savaşı'na ait kutsal bağışları yenileyerek üzerine şu yazıtı koymuşlardı: "Helenlere karşı birlikte savaşmak için birleşmiş olan Perslerle Thebailılardan alınmış ganimetlerden." Bu, Thebailıların çok ağırlarına gitmişti. Amphiktryonlar Meclisinde Amphissalılarla Lokrislileri teşvik ederek bu durumdan şikâyetçi oldular. Bunların temsilcileri, Atina'ya ağır bir para cezası verilmesini önerdiler. Atina temsilcisi Aiskhines, Delhpi Tapınağına ait toprakları ekmiş olmakla onları suçlayararak cevap verdi. Mecliste o kadar ateşli sözler söyledi ki, bu tapınak soyguncularının derhal cezalandırılmasına ka-

rar verildi. Fakat Amphissa köylüleri, kendilerine karşı yürümüş olan Amphiktryonlarla Delphilileri püskürttüler. Bu kadar ağır bir hakaretten sonra Amphiktryonlar Meclisinin olağanüstü bir toplantı yapması kararlaştırıldı. Canileri cezalandırmak için başvurulması gerekli önlemler burada konuşularak saptanacaktı. Atina ile Thebai temsilcileri, bu olağanüstü toplantıya gelmediler. İspartalılar ise Kutsal Savaşın sonundan beri zaten meclise kabul edilmiyordu. Toplantıya gelen diğer devletlerin temsilcileri, Amphissa'ya karşı kutsal bir sefer başlatılmasını kararlaştırarak en yakın komşu kabileleri bunun uygulanmasıyla görevlendirdiler. Fakat bu seferde de büyük bir başarı elde edilemedi. Amphissa köylüleri inatlarında ısrar ediyordu. Bir sonraki toplantıda (339 yılı sonbaharı) ise tanrıya karşı cinayet işleyen bu hainlerin cezalandırılmaları için açılan kutsal savaşın yönetimi Kral Filip'e verildi.

Filip, bu çağrıya koşa koşa geldi. Fakat onun amacı, sadece Amphissa köylülerini cezalandırmak değildi. Asıl hedefi Atinaydı. Daha önce Atina, Makedonya Kralına karşı yeniden savaşa başlamış, onu Byzans ile Perinthos önünden geri dönmeye zorlamıştı. Şimdi ise Delphi tanrısı için yapılacak bu savaşta kral, kara kuvvetini Atina sınırları yakınlarına kadar götürebilmek, üstün donanmanın hiçbir fayda sağlamayacağı bu yerlerde Atina'ya karşı savaşa devam edebilmek fırsatını elde etmiş oluyordu. Atinalıların Amphissa ile görüşmelere başladıkları halde şimdi bu görüşmeleri sona erdirmek için gelen Amphissa elçisinin aleyhine dönmek zorunda kalmaları da, ne kadar haksız olduklarını, siyasetlerindeki iç karşıtlığı bütün dünyaya açıkça göstermekteydi. Filip, Thebai'ın yardımına güvenebilirdi. Çünkü bu kent, Phokaialılara karşı yapılan savaştan beri Atina'ya karşı büyük bir kin beslemekteydi. Aynı zamanda Makedonyalıların kurtarıcı silahlarına teşekkür borçlu olduğu gibi bir ittifak ile de Filip'e bağlıydı. Zamanında Thessalialılara devrettiği Thermopylai'in güney kapısındaki Nikaia mevkii sayesinde de Makedonya

Kralına güneye giden yol açık bulunuyordu. Filip, ordusunun bir kısmını Thermopylai'in kuzey kapısındaki Herakleia üzerinden yürütüp Doris bölgesindeki geçitten geçirerek Amphissa'ya giden en kısa yoldan ilerletti. Kendisi de ordusunun büyük kısmı ile Nikaia üzerinden, Yukarı Phokaia'da Kephissos suyunun oluşturduğu vadide bulunan Elateia'ya açılan geçitten yürüdü. 339 yılı sonbaharı bitmek üzereyken Filip, Elateia'ya varmıştı. Burada tahkimat yaptı. Boiotia'nın açık sınırları, Atina'ya giden yol, onun önünde duruyordu. Gerisinde ise Thessalia ve Makedonya ile bağlarını sağlayan geçitler vardı. Filip, Thebai'a elçi göndererek, eğer kendisiyle birlikte Atina'ya karşı yürüyecek olursa, zafer ganimetleriyle ele geçirilecek topraklardan ona da pay çıkaracağını vaat etti. Eğer beraber savaşmak istemeyecek olursa, Thebai topraklarından serbestçe geçme izni istedi. Aynı zamanda Atina elçileri de Thebai'a gelmişti. Yirmi yıldan beri aralarında geçen bütün anlaşmazlığa rağmen, Demosthenes'in gayreti ve ustalığı sayesinde Atina ile Thebai arasında bir ittifak kuruldu. Thebai, bir avuç ücretli askerden oluşan bir kuvveti Amphissalıların yardımına gönderdi. Atina'da ücretle tuttuğu on bin kişiyi yolladı. Her iki kent de, sürgünde bulunan Phokaialıları yurtlarına dönmeye davet ettiler; ülkenin önemli noktalarından bazılarını tahkim etmekte bunlara yardım ettiler. Fakat Makedonyalılar, Amphissa üzerine yürüyerek düşmanlarının ücretli asker güruhunu yendiler. Amphissa yerle bir edildi. Atina ile Thebai, Filip'in asıl büyük kuvvetleriyle Phokis'de karşılaşmak üzere son hızla silâhlandılar. Kendi insanlarını da silâh başına çağırdılar. Atina ordusu Thebai'a giderek Boiotia ordusu ile birleşti. Yapılan iki çarpışmada başarı kazanmaları üzerine müttefiklerin kendilerine güvenleri arttı. Bir yandan Korinthos, Megara ve Atina'nın başka müttefikleri de yardım kuvvetleri gönderdiler.

Fakat Filip, bu durum karşısında da asla geri çekilmedi, Makedonya'dan önemli sayıda takviye kuvvetleri çekti. Oğlu İsken-

der'in getirmiş olduğu askerlerle beraber ordusunun sayısı otuz bini bulmuştu. Kralın Thebai'a tekrar elçi göndererek görüşmelere başlamak önerisi de bu zamana rastlamaktadır. Fakat Demosthenes'in şiddetli itirazı, Boiotia Birliğini idare edenlerin (Boisturuk) barışa yatkınlıklarını boşa çıkarmıştı. Bununla beraber sayıca Makedonyalılarınkinden üstün müttefikler ordusu, Demosthenes'in çabaları ölçüsünde askeri bakımdan da girişimi ele alacak anlayışı gösteremiyor, Phokis önünde, Kephissos güçlendirilen mevzilerinde bekliyordu. Filip'in sol tarafa yaptığı bir manevra, müttefikler ordusunu geriye çekilerek Boiotia ovasına inmek zorunda bıraktı. Khaironeia yakınlarında bir meydan savaşı vermek üzere müttefikler, Filip'i karşıladılar (Ağustos 338). Çok uzun süren, kimin kazanacağı sonuna kadar belli olmayan bu çetin savaşın sonucunu, en sonunda İskender'in idare ettiği bir süvari hücumu belirledi. Makedonyalılar tam bir zafer kazandılar. Müttefik ordusu dağıtılmış, yok edilmişti. Artık bütün Yunanistan'ın kaderi Makedonya Kralı Filip'in elindeydi.

Makedonya Kralı, kazandığı bu zaferle başı dönerek fazla gurur ve büyüklük göstermedi. Yunanistan'ı Makedonya'nın bir eyaleti yapmak da onun politik programı içinde yoktu. Yalnız Thebailılar, sadakatsızlıklarının cezasına haklı olarak çarptırıldılar. Kent, sürgünleri tekrar kabul etmek, bunlardan bir heyet oluşturmak zorunda bırakıldı. Memleketi o zamana kadar idare edip yanlış yola saptırmış olanlar hakkında bu heyet aracılığıyla ölüm veya sürgün cezaları verdirildi. Boiotia Birliği dağıtıldı. Plataiai, Orkhomenos ve Thespiai komünleri yeniden kuruldu. Yirmi yıl önce Thebai'ın Atina'dan zorla aldığı Oröpos, eski sahibine geri verildi. En son olarak da, Thebai'nın kalesi olan Kadmeia'ya bir Makedonya askeri birliği yerleştirildi. Bu kale, yalnız Thebai'ı değil aynı zamanda Atina ile bütün Orta Yunanistan'ı sükûnet halinde tutacak bir gözetleme yeri ve mevzii oluyordu.

Thebai hakkında yapılan uygulama ne kadar sert, ne kadar ağırsa, Atina'ya gösterilen hoşgörü de o kadar cömertçeydi.

Khaironeia yenilgisinden sonra uyanan ilk telaş ve heyecanla Atina'da bir ölüm kalım savaşına atılmak kararı verilmiş, Kharidemos ordunun başına getirilmek, köleler silâhlandırılmak istenmişti. Fakat Thebai'ın akibeti ile kralın yaptığı ılımlı öneriler, bütün çabaları gevşetti. Filip'in, kendisine esir düşen Atinalı hatip Demades aracılığıyla ilettiği koşullar olduğu gibi kabul edilerek barışa razı olundu. Bu barış antlaşmasına göre Atinalılar, bütün esirlerini fidyesiz olarak geri alıyorlar, Delos, Samos, Imbros ve Skyros adaları kendilerinde kalıyor, Oröpos da yeniden onlara geçiyordu. Filip, Atinalıları, Helenler arasında kurmak istediği barışa katılıp katılmamakta, bir de Birlik Meclisine girip girmemekte özgür bırakıyordu. Gördüğü bu kadar iyi muamele üzerine Atina Demos'u, Krala mümkün olan her saygıyı göstermeye karar verdi: Kendisine, oğlu İskender'e, bir de maiyetindeki komutanlardan Antipatros ile Parmenion'a Atina vatandaşlığı haklarını verdi; kente iyilik yapmış olan bir kişi sıfatiyle Filip'in bir heykelini Agora'ya* dikti. Makedonya Kralı şerefine buna benzer daha birçok şey yapmaktan geri kalmadı.

Kral, Hellas'ta tasarladığı eserin temellerini yalnız korku üzerine atmak istemiyordu. Gerçekten de yardımına güvendiği veya yeni oluşturmakta olduğu Makedonya taraftarları partisi, Demosthenes'in betimlediği şekilde yalnız vatan hainleriyle satın alınmış kimselerden oluşmuyordu. Korinthoslu Demaratos'un kralın en sadık dostlarından biri oluşunun büyük bir önemi vardı. Aynı zamanda Timoleon'un candan bir dostu olup Sicilya kurtuluş savaşına bununla beraber katılan Demaratos, Perslere karşı ulusal bir savaş yapmak düşünceleriyle yaşıyordu. Bazıları da, Aristoteles'in, şu sözlerle ifade ettiği görüşü benimsemiş olabilirler: Konumu gereği yalnız krallık yönetimi, Yunan devlet yaşamını parçalayan partilerin üstünde kalacak bir güç olabilir; ancak doğru olan ortayı bularak bir devlet yaratabilir; çünkü kralın gö-

* Agora: Antik şehirlerde çarşı, halk toplantısı yeri.

revi bekçi olmaktır; böylece mal sahiplerini zarara uğramaktan, Demos'u da keyfi uygulamalardan korumaktır. Çok kere denenmiş olan tiranlık, böyle bir eseri tamamlayamadı. Çünkü tiranlık, eski bir kuruluşu olan krallık gibi kendi haklarına değil, fakat Demos'un inayetine veya zor ile haksızlığa dayanır."

Filip, acaba bu düşüncelerle mi hareket ediyordu?

Makedonya Kralı, Atina topraklarına dokunmaksızın ilerleyerek Peloponnesos'a girdi. Megara, Korinthos, Epidauros ve daha başka kentler, her ne kadar zamanında surları gerisinde kendilerini savunmak düşüncesini beslemişseler de, şimdi barış için yalvarıyorlardı. Kral da ayrı ayrı her kente, dilediği barışı bağışlıyordu. Bu arada yalnız Korinthoslular, Akrokorinthos'u bir Makedonya birliğine teslim etmek koşuluna katlanmak zorunda kalıyordu. Filip Peloponnesos'ta ilerledikçe buna benzer barışlar yapılıyordu. Kral, genel barışın imzalanması için her kentin Korinthos'a delegeler göndermesini emrediyordu. Yalnız İsparta, onun bütün davetlerini reddetti. Filip, tâ denize kadar Lakonia topraklarından geçti. Sonra tamamı Helenlerden oluşan bir hakem mahkemesinin hükmü ile İsparta'nın Argos'a, Tegea'ya, Megalopolis'e, bir de Messenia'ya karşı sınırlarını düzenledi. Bunun sonucunda çok önemli sayılan bütün geçitler, nefret uyandırmış İsparta Devleti'ni büsbütün yok etmeye, bu yolla her çeşit kaygıdan uzak yaşamaya hazır olan kimselerin eline geçmiş oldu.

338 Yılında Korinthos Birliği

Yalnız İsparta'nınki hariç bütün Hellas devletlerinin delegeleri, Korinthos'ta toplanmış bulunuyordu. Burada "genel barış ve ittifak antlaşması" imzalandı. Bu, belki Kral Filip'in tasarısı temel alınarak hazırlanıyor, fakat hiçbir zaman Makedonya'nın bir buyruğu şeklinde yapılmıyordu. Antlaşma, her Helen şehrinin özgürlüğüyle otonomisine, koşulsuz mülkiyet haklarıyla bu hususta karşılıklı garantiye, aralarında serbestçe gidip gelme ve sü-

rekli barış esaslarına dayanmaktaydı. Genel barışı güvenlik altına almak, koşullarını yerine getirmek için bir "Genel Birlik Meclisi" oluşturuldu. Bu meclise her devlet temsilci gönderecekti. Synedrion adını taşıyan bu meclisin belli başlı görevi, müttefik devletlerde mevcut kanunlara aykırı olarak sürgünle idam cezaları verilmesinin, devlet tarafından mal müsadere edilmesinin, zoraki olarak vergi konulmasının, mal taksimlerini ve işbaşında bulunanları devirmek amacıyla köleleri serbest bırakmanın önüne geçmişti. Böylece birleşen devletlerle Makedonya Krallığı arasında bir de karşılıklı savunma ve saldırı antlaşması yapıldı. Hiçbir Helen, Makedonya Kralına karşı savaşmayacak veya onun düşmanlarına yardım etmeyecekti. Tersine davrananlar, sürgün veya mal-mülklerinin ellerinden alınması cezalarına çarptırılacaklardı. Birliği bozanlar hakkında hüküm vermek yetkisi, Amphiktryonlar Meclisine aitti. En sonunda, bütün bu eserin son parçası olarak, "Helen kutsallıklarına karşı işledikleri cinayetlerin öcününü alınması için" Perslere karşı savaş kararı alındı. Karada ve denizde bu savaşı idare edecek komutanlığa, koşulsuz yetkilerle Kral Filip atandı.

Filip, ertesi ilkbaharda başlamayı aklına koyduğu savaşın hazırlıklarını tamamlamak için Makedonya'ya döndü. Satrapların Traklara yardım kuvvetleri göndermeleri, Kral Filip için Pers hükümdarına karşı savaş açmaya haklı bir neden oluşturuyordu.

Ne kadar dikkate değer bir olaydır ki, Sicilya'nın alın yazısı da aksi yoldan olmak üzere, aynı zamanda belirleniyordu! Çok güç bir durumda, tiranların baskısıyla Kartacalıların tehdidi altında bulunan Sicilya'da yurtseverler, kurtuluş için yardım etmesi ricasıyla Korinthos'a başvurmuşlardı. Buradan az bir kuvvetin başında cömert Timoleon Sicilya'ya gönderilmişti. Timoleon, ilk önce Syrakusai'da sonra da sıra ile birer birer diğer kentlerde tiranlıkları yıktı. Kartacalıları da adanın batı ucundaki eski sınırlarına kadar geri sürdü (339). Kurtardığı kentlere, kitle halinde yeni Helen göçmenleri getirip yerleştirdi. Bu kentlerde de

demokrasi etkinliğiyle otonomiyi yeniden kurdu. Timoleon'un yaptığı bütün bu işlerle, anayurtta çöken bir devlet şekli, Sicilya'da yeniden canlanıp gelişecekmiş gibi görünüyordu. Fakat yeni yaradılmış olan bu durum da, büyük bir şöhret kazanmış Timoleon'un ölümünden (337) sonra, uzun zaman yaşayamadı. Bu demokrat kentler, Kartacalıların tekrar saldırmaya başlamalarından önce, yeniden komşu kavgaları içinde oligarşi ile tiranlığı kurmak yolunu tutmuşlardı. Bunların kurtuluşları için büyük Yunanistan'dan bir hareket beklemek, kuşkusuz en az umulacak bir şeydi. Henüz benliğini kaybetmemiş olan kentler de, şimdi büyük bir hızla kabarmakta olan İtalya'daki ulusların hareketleri yüzünden yeni yeni sorunlarla karşı karşıya kalıyorlardı. Tarentumluların yardıma çağırmış olduğu İsparta Kralı Arkhidamos, ücretli ordusunun başında Messapialılara karşı döğüşürken ölmüştü. Bu, Makedonya Kralının Khaironeia zaferini kazandığı güne rastlıyordu.

Khaironeia Meydan Savaşı ve Korinthos Birliği ile, hiç olmazsa Helenlerin anayurdunda iç düzeni koruyabilen, dışarıya karşı da ortak bir ulusal politika güdülmesini sağlayabilen bir güç meydana getirilmiş oluyordu. Öz itibarıyla bu kurul, uluslar hukuku bakımından değil, fakat bir zamanlar Thales ile Bias'ın İonialılara tavsiye ettikleri biçimde, aynı zamanda devletler hukuku bakımından da, gerçek bir birlikti. Korinthos Birliği, en ünlü günlerinde Atinalıların kendi üstünlüklerini koruyabilmek için bir egemenlik biçimine sokmak zorunda kaldıkları bir hegemonya olmadığı gibi, Antalkidas Barışı ile Pers Kralı adına İsparta'nın kendi politikasını uygulayarak oluşturmaya yeltendiği bir egemenlik de değildi. Bunlardan ayrı olarak Korinthos Birliğinin ortak bir anayasası, bütün üye devletleri içine alan olağanüstü bir meclisiyle bir de mahkemesi vardı. Ayrı ayrı kentler otonomdu; aralarında sürekli bir barış, serbestçe gidip gelme vardı. Hepsi birden bir diğerine garanti vermiş bulunuyordu. Son olarak Perslere karşı açılması kararlaştırılan savaşta her devletin

askeri komutanlığı ile dış politikası, ittifak antlaşmasına göre Birliğin koruyucusu olan Makedonya Kralına bırakılmıştı. Bütün özellikleriyle şimdi Helenlerin oluşturduğu bu birlik, eskiden kurulması denenmiş olanlardan çok farklıydı. Bu sonuca ulaşmak için ne kadar çetin mücadelelere girişilmiş, ne kadar sert önlemlere başvurulmak zorunda kalınmış olursa olsun, ortaya çıkan eser, Makedonya Kralına şeref sağlayacak kadar parlak bir başarıydı. Başlanması ancak bu sayede mümkün olan Perslere karşı savaşın, her şeye rağmen ortak bir ulusal dava olan bu işte gösterilecek kuvvetin, dışarıya karşı kazanılacak başarılarla içerde sağlanacak refahın, bu eseri oluşturmak için katlanılmak zorunda kalınan bütün yenilgilerle fedakârlıkları unutturacağına inanmakla da Helenler, aynı şerefi paylaşmaktadırlar. Kralın birçok kez tekrarladığı beyanatı, bir de ittifak antlaşmasında üzerine aldığı görev, silahlarının büyük ulusal davaya hizmet edeceğine dair Helenlere güvence veren biricik şeylerden ibaret değildir. Bunlardan başka daha baştan beri doğrudan doğruya kendi çıkarı, ona bu politika yolunu çizmişti: Pers Devleti'ne karşı savaşı göze alabilmek için Yunanistan'ın bütün kuvvetlerini bir araya toplamak, Helen devletlerinde hâlâ sağlamlığını koruyan kuvvetleri daha büyük bir güvenle birleştirmek ve sürekli birbiriyle kaynaştırmak için bu savaşa girişmek! İşte Kral Filip'in politikası, amacı ve çıkarı!

İtalya'yı daha önce şiddetli akınlarla kurban eden kuzey barbarlarına karşı Hellas'ı bir kale gibi tek başına koruyan, Makedonya idi. Bu devletin gücü o kadar artmıştı ki, birleşmiş Hellas'ın başında doğu barbarlarına karşı savaşı idare etmek, âdeta ona düşen bir görev haline gelmişti. Bu, Atina'nın güçten düşmesiyle Antalkidas Barışından beri Pers boyunduruğu altına giren Helen adalarıyla Helen kentlerinin kurtarılması, serbestçe gidip gelmenin sağlanması, Yunan endüstrisiyle Helen yaşamının dışarıya doğru fışkırması için Asya topraklarının açılması demekti. Şimdiye kadarki küçük devletler yaşamının karışıklığı

içinde bol bol meydana gelip, hiç durmadan kaynaşan vahşileşmiş unsurlara, yeni koşullar içinde yeni çalışma alanı açılmalı, yeni ödevlerde çalıştırılarak hastalığından kurtaracak işler bulunmalı ve çekici umutlar yaratılmalıydı.

Yunan dünyasında aynı zamanda inatçı bir ısrarla güdülen partikülarizmanın yanında bütün dünya ile ilişkinin, firar etme alışkanlığının, ücretli askerlik sisteminin, saraylıların, uyanıklıkla eğitimin hep bir araya gelerek geliştirmiş oldukları kozmopolit çehre, eğer ulusal varlığın geri kalan kısmı boş yere israf edilmeyecekse, düzenli, plânlı ve bilinçli hareketlerde kendine yaraşan şekli sonunda bulmak zorundaydı. Bu da ancak Asya'ya yapılacak bir seferle mümkün olabilirdi.

III. Dareios'a Kadar Pers Devleti

Böylece Avrupa'da her şey kesin sonuç için hazırlandığı halde, Asya'da durum, tamamıyla aksine idi: Büyük Pers Devleti parlaklığının tepe noktasını aşmış, bir zamanlar bütün başarılarını borçlu olduğu güç unsurları artık bitkin bir duruma gelmişti. Bu koca vücutta şimdi, yalnız varlığının yorgun gücünden başka bir yaşam eseri kalmamış gibi görünüyordu.

Pers Devleti'nin bünyesi ile yönetim biçimi hakkında, bize kadar gelen yetersiz olduğu için fazla bir şey bilmiyoruz. Fakat bildiklerimiz de çoğu kez üstün körü olup Persleri sadece barbar sayan, aşağı gören kimselerin yazmış oldukları şeylerden ibarettir. Marathon Meydan Savaşı'na katılan bir asker, Pers savaşları hakkında bir dram yazmıştır. Burada yazar, Dareios'un büyük kişiliğini ele alıyor ve onda bu soylu ulusun özünü, derinliklerinde saklı bulundurduğu kuvvetleri betimlemekle yetiniyor.

Pers ulusunun doğrudan doğruya iç yaşamında, dininde ve kutsal öykülerinde rastlanacak bazı bilgilerle aynı dramdan öğrendiklerimiz yan yana getirilecek olursa, bu konuda bilgimizi tamamlamak mümkün olur. Bunlar, Perslerin ahlak gücünü, ah-

lakı ne kadar ciddi bir biçimde kavradıklarını, bireyle bütün ulusun sırf ahlak için yaşamakta olduğunu kanıtlayacak özdedir. Bu özellikleriyle Persler, tarihte öteki Asya uluslarının karşısına çıkmaktadırlar.

Eserlerinde, sözlerinde, düşüncelerinde temiz olmak, bu dinin insanlardan istediği şeylerdir. Tanrı sözlerinin müjdecisi Zerdüşt aracılığıyla ortaya konulan kanun, doğruluktan, yaşamın kutsallaştırılmasından, bir de kendi başını büsbütün aşağı tutarak elden gelen özveriyle, hakkıyla görevlerini yapmasından ibaretti. Cemsit ile Gustaps efsanelerinde, Turanlılara karşı yapılan savaşlarda, gerçek bir yaşamın aranması veya sakınması gerektiği örneklerin bir tablosu çizilmektedir. Bunlar ise Yunanlıların Troia, Thebai ve Argos Gemisi Tayfası türkülerinde terennüm ettikleri örneklerden çok daha başkadır. Şöyle ki: Demavend'den* Sind ırmağına kadar uzanan yaylalar üzerinde düşünülebilen en eski zamanlarda kabileler, vahşi sürüler halinde dolaşmaktaydılar. O sırada eski kanunun müjdecisi, insanların sığınağı olan Haoma ortaya çıktı; doktrinlerini Cemşid'in babasına bildirdi; insanlar yerleşmeye, tarla ekmeye başladılar. Cemsit kral olduğu zaman kendi ulusunun yaşamını, devletinin içtimai sınıflarını düzene koydu. Hükümdarlığının ışığı altında hayvanlar ölmez, bitkiler solmazdı; su ile meyva hiçbir zaman eksik olmaz, hava hiçbir zaman don veya fazla sıcak yapmazdı; insanlarda ne ölüm ne de ihtiras vardı; her yanda barış ile huzur egemendi. Cemsit, gururla dedi ki: "Anlayış benimle mümkün olmuştur, şimdiye kadar bana eşit olabilecek hiç kimse taç giymemiştir; dünya benim istediğim gibi olmuştur; insanlar yemeye, uykuya ve neşeye benim sayemde kavuşmuşlardır; güç bendedir, ölümü dünyadan kaldırdım; bu nedenle bana dünyanın yaratıcısı adını vereceksiniz, bana tapacaksınız." Bunun üzerine tanrının ışığı Cemşid'den yüz çevirdi. Ondan sonra yok edici Zohak gelerek korkunç hükümdarlığına başladı. Bundan sonra bir

* Demavend: Elbruz dağının 5670 metre yüksekliğindeki volkanik zirvesi.

süre vahşice ayaklanmalar egemen oldu, sonunda kahraman Feridun, hepsini yenerek ortaya çıktı. Bu, sonra da "ilk inancın adamları" olan kendi soyu, İran üzerine egemen oldu. Bu hükümdarlar, korkunç Turanlılarla sürekli savaş içinde ömürlerini geçirdiler. En sonunda Feridun'dan itibaren altıncı hükümdar olan Kral Gustaps zamanında tanrının habercisi olarak Zerdüşt ortaya çıktı, krala, kanuna göre düşünmesini, konuşmasını ve hareket etmesini ihtar etti.

Yeni kanunun esası, ışıkla karanlığın sürekli olarak birbiriyle döğüşmesi idi. Yani bir yandan Hürmüz ile beraber ışığın asıl yedi hükümdarı, öte yandan Ehreymen ile beraber karanlığın yedi hükümdarı arasında hiç durmadan savaş oluyordu. Her ikisi de dünyaya egemen olmak için ordularıyla vuruşuyorlardı. Yaradılmış olan her şey, ışığa aittir; fakat karanlık, durmadan yapılan bu dövüşe karışıyor. Ancak insan her ikisi ortasında bulunmakta, iyiye yardım etmekle kötüye meydan vermek şıklarından birini seçmekte özgürdür. Işığın oğulları, yani İranlılar, böylece dövüşüyorlar; dünyayı Hürmüz'ün egemenliği altına sokmak uğrunda, dünyaya ışık örneğine göre düzen vermek için, dünyayı gelişme halinde, temiz olarak korumak amacıyla savaşıyorlardı.

İşte, bu ulusun inancı, tarihsel yaşamını geliştiren güç ögeleri bunlardır. Persler, bazıları yerleşik ve ziraatla uğraşarak, bazıları da Persis dağlıklarında çobanlık yaparak, yüzyıllarca sonra bile şatolarıyla ve kaleleriyle anılan soylu ailelerin idaresi altında yaşarlardı. Başlarında Pasargad kabilesi bulunuyordu. Büyük krallık adıyla tanınan bütün ulusun krallığı, bu kabilelerin en soylusu olan Akhaimenidler hanedanının elinde idi. Sonra kral oğlu Keyhusrev (Kyros), büyük kralın Ekbatana'daki sarayında aşırı derecede boş gurura, gevşekliğe ve vatan hainliğini çağrıştıran kötülüklere tanık oldu. Bu nedenle Keyhusrev, ulusun başına çok daha disiplinli olan kendi kabilesini geçirmeyi uygun gördü. Efsaneye göre Keyhusrev, bütün kabileleri bir araya topladı, bir gün bir parça toprak kazdırarak doğal insanlar olmanın güçlüğüyle ağır

yükünü onlara fiilen duyurdu; ertesi gün aynı kabileleri neşeli bir ziyafete davet etti; toprağa bağlı acıklı köle yaşamı ile muzaffer insanların sürecekleri parlak yaşamdan birini seçmelerini istedi; onlar da döğüşerek zafer kazanmayı daha iyi buldular. Böylece Keyhusrev, Medlere karşı yürüdü, onları yendi ve Hayls ile Jaksartes ırmakları arasında uzanan geniş ülkeye egemen oldu. Savaşa devam ederek Lydia Krallığını, İon Denizine kadar olan toprakları, Mısır sınırlarına kadar Babylon Devleti'ni egemenliği altına aldı. Keyhusrev'in oğlu Kambyses, Mısır'ın Firavunlar Devleti'ni de kendi ülkesine kattı. Eski tarih uluslarıyla devletlerinden hiçbiri, bu genç ulusun gücüne karşı koyamıyordu. Fakat Medler, büyük kralın Mısır'ı aşarak çöle gitmesiyle beklenmedik bir zamanda ölümünü fırsat saydılar. Bunların büyücü rahipleri, aralarından birini seçerek büyük kral yaptılar, ona Keyhusrev'in küçük oğlu unvanını verdiler; kabileleri silah altına gelmeye, üç yıllık vergiyi birden vermeye davet ettiler. Onlar da buna tamamıyla itaat ettiler. Bu durum karşısında yıllardan sonra Akhaimenidler hanedanından Dareios, öteki altı kabilenin başına geçerek ayaklandı. Bunlar, büyücü rahip ile en ileri gelen adamlarını öldürdüler. Dareios'a ait bir yazıtta şöyle denilmektedir: "Bizim kabilenin elinden alınmış olan hükümdarlığı geri aldım. Kutsal saydığımız şeyleri, devletin koruyucusu olan kuvvete itibarı yeniden kurdum. Böylece elimizden zorla alınmış olan şeyleri Hürmüz'ün inayetiyle yeniden kazandım. İran, Media ve öteki eyaletleriyle Devleti, eskisi gibi saadete kavuşturdum."

Dareios, devletini örgütleyerek düzene koydu. Bir zamanlar Babylon ile Asur'da olduğu gibi şimdiki İran'da, zorla itaat altına alınan kabileleri içten de yenerek bunlara başka bir eğitim verebilecek özde kuvvetli ve yüksek bir Pers kültürü yoktu. Çünkü Pers ulusunun asıl kuvvetiyle özelliğini oluşturan ışık dini, başkalarını da kendisini kabul etmeye zorlamıyor veya bunu yapmak istemiyordu. Bu durumda devletin birliği ile güvenliği, bunu kurup idare edecek kuvvete dayanmak zorundaydı. Burada

durum Yunan dünyasının özelliği olarak gelişen durumun tam tersiydi. Yunan dünyasında en küçük topluluklara kadar serbest otonomi, birçok özelliğiyle birbirine benzemeyen topluluklar yaşamaktaydı. Pers Devleti'nde ise birçok ulus vardı. Bunların çoğu, ömürlerini sürmüş, ihtiyarlamış uluslar olup artık kendi yaşayışlarına belirli bir şekil vermek yetkinliğinde değildi; silâh kuvveti ile bir araya getirilip başlarında bulunan büyük kralın, tanrısal insanın, Pers ulusunun sıkı ve gururlu üstünlüğü sayesinde bir arada tutulmaktaydılar.

Bir yandan Yunan denizinden Himalaya dağlarına öte yandan Afrika çölünden Aral bozkırlarına kadar uzanan bu monarşi, idaresi altındaki uluslarla kavimleri, kendi yaşam biçimlerinde, eskiden beri süregeldikleri yaşam biçimlerinde oldukları gibi bırakıyor, gelenekleriyle törelerine saygı gösteriyordu; her özel dini hoş görüyordu; uluslararası gidip gelmeyi, bu ulusların refahını sağlıyordu; itaat etmek, vergilerini vermek koşuluyla kendi reislerine dokunmuyordu. Fakat kuvvetli bir asker ve idare mekanizması ile imparatorluk içinde egemen unsurlar olan Perslerle Medleri, bütün öteki uluslara üstün tutuyor, işbaşında bunları bulunduruyorlardı. Din, aynı idi. Gerek sahrada, gerekse ormanda yaşam, sert ve yorucu bir biçimde geçirilmekteydi. Hizmete çağrılan aristokrat gençliği, büyük kralın sarayında, doğrudan doğruya hükümdarın gözleri önünde yetiştirilirdi. Bunlardan başka, on bin ölmezden, iki bin mızraklıdan, bir de iki bin süvariden oluşan bir savaş kuvveti aynı sarayda toplanmıştı. İmparatorluğun her yanından vergiler, bağışlar saraya akmakta, devlet hazinesinde yığılmaktaydı. Büyük kralın akrabalarından oluşan sofra arkadaşlarına varıncaya kadar sarayda toplanan aristokratın derece ile memurluk sıraları, itinalı bir şekilde düzenlenmişti. İşte bütün bunlar devletin merkez organına, birleştirici ve hükmedici bir merkez olması için gereken kuvvet ile enerjiyi sağlıyordu. Bütün imparatorluk içinde bir ağ gibi örülen askeri yollar, gittikçe daha geniş ölçüde kurulan posta tatar-

larıyla posta istasyonları, bütün önemli geçitlerle sınır noktalarında kurulan kaleler, hem ülkenin ayrı ayrı parçalarını birbirine bağlıyor, hem de gerektiği zaman merkezdeki kuvvetin çabucak harekete geçerek herhangi bir yere müdahale edebilmesini mümkün kılıyordu. Böylece büyük kralın habercileri, Sus'tan Sardes'e kadar 350 millik yolu on günden daha kısa bir zamanda alarak kendilerine verilen görevleri yerine getirebiliyorlardı. Her eyalette de merkezden gelen buyruğu hemen uygulayacak kudrette asker hazır bulunmaktaydı.

Dareios, idare bakımından devleti yirmi satraplığa bölmüştü. Bu bölümleme sırasında milliyete, tarihsel nedenlere dayanılmamış, saadece coğrafya bakımından doğal sınırların çevrelediği toprak birlikleri temel alınmıştı. Buraların halkı ile devlet arasındaki ilişkiler, yerlilerin itaat halinde kalmalarından; vergilerini, genel asker toplama buyruğu çıktığı zamanlarda da, asker vermekten; sarayı ile beraber satrapı, bunun idaresine verilen bölgelerdeki kentlerle sınır kalelerinde bulunan büyük kralın askerlerini beslemekten ibaretti. "Yalnız büyük krala tâbi krallar" demek olan satraplar, kendi satraplıklarında asayiş ile itaati sağlarlardı. Hem bunları korumak amacıyla, hem de arazilerini genişletmek veya vergi gelirini çoğaltmak için, merkezin emrini beklemeksizin, savaş ya da barış yapmak yetkileri vardı. Topraklarının ayrı ayrı bölgelerini yerlilere veya himaye ettikleri kişilere verebilirlerdi de. Bunlar da kendilerine verilen bölgedeki vergileri istedikleri gibi toplarlar, asker kıtalarına komuta ederlerdi. Satraplıklardaki asker kıtaları, satrapların emrine hazır tutulurdu. Fakat bu kuvvetlerin komutanlarını, doğrudan doğruya büyük kral belirlerdi. Bu komutanlar, çoğu kez birbirlerine yakın birkaç satraplıktaki asker kıtalarının hepsine komuta ederlerdi. Askerlerin uyanıklığı ile savaş yetenekleri, satrapların sadıklığı, büyük kralın müfettişleriyle denetleniyor, sürekli kontrol altında tutuluyordu. İşte bütün bunlar, itaat altına alınan ülkelerle ulusları bir arada tutan piramit şeklindeki devlet organizasyo-

nudur. İran aristokratlarıyla halkı, kendilerine verilen zengin armağanlarla, daima yeni bağış ve şeref seçimleriyle, askeri hizmetlerinin karşılığı aldıkları yüksek parayla, krallarının egemenliğini birlikte tatmışlardı. Bu durum, bir yandan da kalıcı denetim ile en sıkı bir şekilde disiplin, kralın doğrudan doğruya isteğine göre, çoğu kez kanlı bir biçimde uygulamayı seçtiği cezalandırma yetkisi; askeri hizmet için çağrılanları korkuyla görevlerine bağlı tutmaktaydı. Toprağı ekmekte, eyaletinin refahı ile sulanmasını sağlamakta, cennet gibi güzel yerleşim yerleri meydana getirilmekte, yalnız ihmal yüzünden de olsa, gevşek davranan, eyaletlerin nüfusu eksilen, ekimi gerileyen veya halka zulüm yapan bir satrapın vay haline!.. Bütün varlıklarıyla, gördükleri işlerle satrapların, temiz dinin sadık hizmetçileri olmaları kralın isteği ve iradesi gereğidir. Hepsinin gözleri krala, yalnız krala çevrilmiş olmalıdır. Nasıl ki Hürmüz ışık dünyasına egemen bulunuyor, aynı zamanda kötülük sembolü, yok edici Ehremen'e karşı savaşıyorsa; böylece Hürmüz'ün bir görünüşü, bir aracısı olan büyük kral da, hareketlerinde kayıtsız, yanılmazdır ve herkesin, her şeyin üstündedir.

Pers ulusunun özel bünyesinden, geleneğine uygun olarak kabile reislerine bağlılığından, eski kabile yasasındaki gururlu geçerlilik esasından, doğan bu devlet örgütünün ana hatlarını, işte bunlar oluşturuyordu. Despotça kuvvetin bu göşterişli örgütlülüğü ancak kuvveti elinde tutan tek bir insanın, yani hükümdarın kişisel gücüyle kurduğu iktidarın her yeni hükümdarda da bulunmasına; yakınında saray mensuplarının, uzaklarda satrapları ile askeri komutanlarının itaata devam etmelerine; bir de egemen unsurun doğrudan doğruya kendisine, eski disiplini, çetin yaşama ve Tanrı krala koşulsuz sadık kalınası gibi birçok özelliği bulunan bir temele dayanmaktaydı.

Dareios'un idaresi altında Pers Devleti, yeteneği olduğu alanda gelişmenin son sınırına varmış bulunmaktaydı. Pers egemenliği altına alınan uluslar da bu rejimin gelişmesine yardım etmiş-

lerdi. Hattâ Yunan kentlerinde bile birçok ileri gelen insan, tiranlık ödülü karşılığı olarak kendileriyle birlikte hemşerilerini seve seve Pers boyunduruğu altına sokmayı seçmişlerdi. Pers aristokratlarının akıllı Helenlere besledikleri manevi saygı duygusu, herhalde bu yüzden daha çok artmış olmalıdır. Dareios'tan, Salamis ile Mykale yenilgilerinden sonra Pers Devleti, duraklama ve gerileme belirtileri göstermeye başlamıştı. Artık daha fazla bir gelişme yetisi bulunmadığından, zaferler kazanarak, fetihler yaparak büyümesi durduğu anda, bu devlet çökmeye mahkumdu. Daha Serhas (Kserkses)'ın ölümü ile despot gücünün, saray nüfuzunun gerilediği duyulmaya başlamıştı. Trakya sahillerinde fethedilen topraklar, Hellespontos, Karadeniz Boğazı (İstanbul Boğazı), Helen adaları ve Küçük Asya kıyılarındaki kentler, elden çıkmıştı. Pers egemenliği altına alınmış bulunan uluslar, tekrar erke kavuşmak için çok geçmeden girişimlerde bulunuyorlardı. Daha şimdiden Yunanistan, Mısır'daki ayaklanma ile yerli hanedanın işbaşına geçirilmesine yardım ediyordu. Buna karşılık satraplar, başarı gösterdikçe, büyük kralın kuvvetten düştüğünü daha yakından gördükçe, kendi çıkarlarına göre hareket etmekte, satraplıkları içinde bağımsız babadan oğula geçen hükümdarlıklar kurmak sevdasına kapılmaktaydılar. Fakat devletin sağlam yapısı o derecede kuvvetli ve Pers aristokratları ile halkın içselleştirdiği disiplin ile sadakat hâlâ o kadar canlıydı ki ötede beride ortaya çıkan aykırı hareketleri bastırabilecek gücü göstermekte, en azından şimdilik, büyük bir güçlük çekilmiyordu.

Ancak daha ciddi bir tehlike, II. Dareios (424–404)'un ölümünden soran onun küçük oğlu Keyhusrev'in, Tiarayı, yani Pers Krallarına mahsus tacı, henüz başına koymuş olan ağabeyi II. Artakserkses'e karşı başkaldırması ile kendini göstermişti. Ağabeyi gibi babasının tahta çıkmasından önce dünyaya gelmeyen, fakat kral olduktan sonra dünyaya gelen Keyhusrev, kendisinde babasının halefi olma hakkını daha çok buluyordu. Gerçekten de bir zamanlar, böyle bir hakka dayanarak Serhas, Ea-

reios'tan sonra tahta geçmişti. Annesi Parysatisli en sevgili oğlu olan Keyhusrev, daha babası tarafından "Karanos" unvanıyla Küçük Asya'ya gönderilmiş, anlaşıldığına göre üstelik de "Bey" sıfatı ile ona Kapadokia, Phrygia ve Lydia satraplıkları verilmişti. Deniz sahillerinin o zamana kadarki satrapları olan Tissaphernes ile Phanabazos, birbirleriyle yarış halinde Atina ile İsparta arasında yapılan çetin savaşlarda, bir defa birine, bir defa ötekine olmak üzere, yardımda bulunmuşlardı. Fakat şimdi Keyhusrev, devletinin çıkarlarına "kuşkusuz" en uygun bir politika güderek çabuk ve kesin bir biçimde İsparta kralının tarafına geçti. Doğrudan doğruya Helenlerin tanıklık ettiklerine göre bu prens, derin anlayışı, enerjisi ve askeri yeteneğiyle ulusunun büyük meziyetlerine sahipti. Bir gün İspartalı Lysandros'u, çoğunu kendi eliyle yaptığı bir parkın içinde gezdirdi. Fakat Lysandros, prensin altın kordonu ile yaldızlı elbisesine inanmaz gözlerle baktığı zaman Keyhusrev, Mithras* üzerine yemin ederek bahçe işlerinde veya askeri talimlerde görevini yapmadan önce hiçbir zaman günlük yemeğini yemediğini söyledi. Keyhusrev, Helenlerin askeri yeteneklerini görmüş, takdir etmişti. Hemen hemen tamamıyla onun yardımı ile Lysandros, Atinalıları yenmeye başarmıştı. Atina'nın çökmesiyle Pers Devleti'ne o güne kadar çok zarar veren deniz kuvveti ortadan kalkmış, İsparta da Asya'daki Yunan kentlerinin Pers egemenliğine geçmesine açıkça onay vermişti. Bütün bunlardan sonra Keyhusrev, kendi halkı saydığı Pers Hükümdarlığını ele almak için gereken ordunun çekirdeği olarak on üç bin Yunanlı paralı askeri sağlamakta bir sakınca görmüyordu. Birçok Yunan devleti tebaasından alınarak bir araya toplanan bu paralı askerlere katılmak üzere sonradan İsparta, yedi yüz ağır silahlı askeri Issos'a göndermiştir. İonia satrapı Thissaphernes, Keyhusrev'in kişisel düşmanı olup tam zamanında Sus'a haber ulaştırarak tehlikeyi bildirmiş, uyarıda bulunmuştu. Büyük kral Artakserkses, devlet ordusu ile asi

* Mthras: Eski Perslerin ışık tanrısı dini.

Keyhusrev'in üzerine yürüdü. Babylon kapısında Kunaksa bölgesinde kardeşini karşıladı. Yunanlıların bir kanatta galip gelmeleri üzerine Keyhusrev, altı yüz süvarisiyle Kralın etrafını sarmış olan altı bin Pers süvarisinin üzerine atıldı. Bunları yararak doğrudan doğruya ağabeyi kralın yanına kadar sokuldu, onu yaraladı; fakat sonunda kralın ve çevresindekilerin darbeleriyle yere yuvarlanarak öldü. Kralın yarasını Ktesras adında Yunanlı bir doktor iyileştirdi. Keyhusrev'in haremi de kralın eline geçti. Alınan esirler arasında, ana babaları tarafından Prens Keyhusrev'e armağan edilmiş olan iki Yunanlı kadın da bulunmaktaydı. Bu kadınlardan Miletoslu olanı, Helenlerin ordugâhına kaçmayı başardı, diğeri güzel ve çok iyi öğrenim ve eğitim görmüş Phokaialı Milto ise büyük kralın haremine katıldı. Yunanlıların anlattıklarına göre bu kadın, orada çok uzun zaman kralı yönlendirmede çok önemli bir rol oynadı.

Kunaksa zaferi sayesinde büyük kralın gücü ile şerefi görünüşte kurtulmuş oluyordu. Fakat meydan savaşı başlamadan biraz önce birçok asilzadenin asi Keyhusrev tarafına geçmesi, Pers Devleti'nin içindeki derin ayrılığı açıkça gösteriyordu. Yine bir avuç Yunanlının savaş alanında bir dev kadar büyük İran ordusunu yarıp geçerek kurtulması, sonra da olağan üstü bir düzen içinde Pers Devleti'ne ait toprakların ortasından elini kolunu sallaya sallaya geçerek Pontos sahiline ulaşabilmesi, gerçekten çok dikkate değer bir olaydı. Acaba devlet örgütlenmesi artık işe yaramayacak bir hale mi gelmişti ki, bir düşman ordusu, hiçbir biçimde cezalandırılmadan üç dört satraplıktan geçebiliyor; sınır bölgelerindeki tahkimli kaleleri hiçe sayıyordu? Eğer o zaman yerli Synnesis kavmi arasından seçilip Kilikia satraplığı görevine getirilen kişiyle Mısır'lı Tamos'un komutasındaki İran donanması, görevlerini yapmış olsalardı, asi Keyhusrev hiçbir zaman Toros geçitlerini aşamazdı. Her şeyden önce dört yanı Yunan sahilleriyle çevrili ileri satraplıklarda çok geniş yetkilere sahip olan Keyhusrev'in Yunanlılardan büyükçe bir asker kuv-

veti toplayabilmiş olması, bu satraplıklarda şimdiye kadar olduğundan daha sıkı, daha ihtiyatlı davranmak gerektiğini gösteriyordu. Yanlış olan, satraplık sistemi değildi. Asıl yolsuzluk, merkezde yapılıyordu. Çünkü burası, Kuranlarla satraplar'ın kendi başlarına siyaset yapmalarına izin vermiş, yerel beylerin saltanat sürmelerine göz yummuş, kent tiranlarının, vergi tahsildarlarının, maaşlı memurların kisisel çıkar peşinde koşmalarına sesini çıkarmamıştı. Böylece bunlar, yukarıya kafa tutacak, aşağıyı ezecek kadar güç sahibi olmuşlardı.

Belki de bu durum gözönünde tutularak durumu düzeltmek, buralarda daha sıkı bir yönetim sağlamak amacıyla olacak ki, I. Dareios'un örgütlenme biçimine göre yalnız dört taneden ibaret olan Küçük Asya satraplıklarının sayısını artırmak önlemine başvurulmuştu. Propontis'ten* Toroslarla Ermenistan dağlarına kadar bütün Anadolu yaylasını içine alan geniş Phrygia satraplığı parçalanarak Hellespontos Phrygiası, Büyük Phrygia, bir de Kapadokia adlarıyla üç satraplığa ayrılmıştı. İonia satraplığından da bütün Karia ile Kilikia'ya kadar güney sahili ayrılmıştı. En son olarak da Kilikia, bundan böyle satrapsız bırakılarak, anlaşıldığına göre, doğrudan doğruya merkeze bağlı bir eyalet durumuna getirilmişti.

Artık Agesilaos'un komutasında İspartalılar, İran Devleti'ne karşı savaşmak cesaretini göstererek ileri Pers ülkelerine kadar gelmiş bulunuyordu. Eski görevine yeniden dönmüş olan Tissephernes'in daha enerjik davranmadığı için hiçbir şey elde edememesi, Ana Kraliçeye, sevgilisini öldürdüğü için nefret ettiği bu adamdan öç alınasını sağlayan iyi bir neden oldu. Onu öldürmesi için kendisine halef olacak bir adamını peşinden gönderdi.

Aynı zamanda Mısır'ın da silaha sarılması, çok ciddi sayılacak bir tehlike teşkil ediyordu. Daha önce Kunaksa'da Mısır askeri, büyük kralın ordusuyla yan yana dövüşmüştü. Fakat şim-

* Propontis: Marmara denizinin ilk çaglardaki adı.

di, Mısır'ın Pers Devleti'nden ayrıldığı İran ordusunda dilden dile dolaşmaktaydı. Yukarda adı geçen Tamos, donanma ile birlikte Mısır'a kaçmış, İsparta ise Memphis ile ilişki kurmuş, Mısır'dan para ve daha fazla yardım sözü almıştı. Bu durumda gerek Fenike kentleri, gerekse Kral Euagoras'ın bütün kuvvetiyle Helenleştirmeye çalıştığı Kıbrıs, kolayca Mısır'ı kendisine örnek alarak Pers Devleti'nden ayrılabilirlerdi. Öte yandan Yunan kara kuvvetleri Küçük Asya satraplarını sıkıştırdığı için Pers donanması da büyük bir tehlike karşısında bulunuyordu. Şimdi İran, Perikles devrinde Atina'nın yaşadığı buhranın tıpkısını, daha büyük bir biçimde yaşamaktaydı. Bu buhrana karşı devlet, nasıl ayakta tutulmalıydı?

Bunun doğru yolunu gösteren adam, Atina'nın son yenilgisinden sonra Kıbrıs Kralı Euagoras'ın sarayında bir sığınak bulan Atinalı Konon olmuştu. Konon'un öğütleri üzerine Hellespontos Phrygiası Satrapı, bir donanma temin etme ve Hellas devletlerini Pers parası ile İsparta'ya karşı savaşmalarını sağlamak emrini aldı. Konon'un Knidos zaferi, Thebai'ın, Korinthos'un ve Atina'nın ayaklanmaları, Pharnabazos'un Lakonia sahillerine kadar ileri götürdüğü deniz seferi, bu satrapın şahsen Korinthos'daki Müttefikler Meclisinde hazır bulunması gibi öğeler Agesilaos'u çabukça ülkesine dönmeye zorlamıştı. Çok geçmeden zora düşen İsparta, büyük kralın dostluğunu ve ittifakını aradı. Antalkidas'ı elçi olarak Sus'a göndererek Pers Hükümdarı ile hemen bir barış imzaladı. Bu barışa göre İsparta, Asya'daki Yunan kentlerini, üstelik de Kıbrıs'ı Perslere feda ediyordu. Böylece İran, artık askerî bakımdan değilse bile siyasî bakımdan, Yunanlılara egemen olmuştu. Sus sarayı, bir kez daha İspartalıları, Atinalıları ve Thebailıları koruması altına alarak hâlâ hatırı sayılır oranda büyük birer kuvvet olan Yunan devletlerini birbirleriyle uğraştırıyor; bunları sürekli yorgun bir halde tutuyor, birbirlerini parçalatıyordu.

Ancak, Hellas'ta yapılmakta olan bu boğuşma sayesinde, Pers

Hükümdarına karşı ayaklanan Kıbrıs adası, Mısır eyaleti ve Suriye sahilleri, Yunanistan'dan yardım alma fırsatını elde etmiş oluyorlardı. Küçük Asya'daki satraplar da, Hellas'taki karışıklıklar karşısında tutacakları yol için artık Sus sarayından emir almadan davranıyorlardı. Babacan yaradılışta bir insan olan Artakserkses'in eli, devlet idaresinin dizginlerini sıkı tutmak için yeteri kadar kuvvetli değildi. Tam on yıl uğraşmasına rağmen sonunda Kıbrıs kralından elde edebildiği şey, bunun tıpkı eskisi gibi vergi vermeye razı olmasından öte bir şey değildi. Büyük kral, gönderdiği Helen paralı ordusuna, bu orduya komuta eden Iphikrates'e rağmen, yine de Mısır'a egemen olamıyordu. Bütün gücüile çabaladığı halde Hazer geçitleri bölgesinde ayaklanan Kadusları bile bastıracak kudreti gösteremiyordu. Sus, Ekbatana ve Persepolis arasındaki dağlık bölgelerin halkı, İran Hükümdarına boyun eğmekten kurtulmuşlardı. Büyük kral buralardan geçerken dağlılar, ondan geçiş parası istiyorlar, Kral da istenen parayı vermek zorunda kalıyordu. Küçük Asya satraplarının bazıları, Hellespontos Prygiası'nda Ariobarzanes, Lydia'da Autophradates, aynı zamanda Mausollos ile Orontes, Pers Hükümdarına karşı ayaklanmışlardı. Ancak bunların kendilerine baş olarak seçtikleri Orontes'ın ihanet etmesi sayesinde Anadolu, Pers Kralı için kurtarılabilmişti.

Bize kadar gelen Yunan kaynaklarında, artık ihtiyarlamış olan Artakserkses'in kendi saray çevresi içindeki zaafı çok daha acıklı bir şekilde tasvir edilmektedir. Bu kaynaklara göre büyük kral, annesinin, haremindeki kadınların ve harem ağalarının elinde bir oyuncak gibi görünmektedir. Doksan yaşını aşmış bir ihtiyar iken kendine halef tayin edip şimdiden Tiara'yı* başına koymasına izin verdiği oğlu Dareios, istediği bir şeyi kendisine vermediği için babasına karşı bir suikast düzenlemiş, fakat bunu zamanında öğrenen baba, oğlunu ölümle cezalandırmıştı. Ondan sonra tahta geçmeye aday öncelikle Ariaspes, ondan sonra da Arsames adlarındaki prenslerdi. Fakat büyük kralın üçüncü oğlu olan

* Tiara: Eski Pers Krallarının başörtüleri, taç

Okhos, Yunan kaynaklarının anlattıklarına göre, birinci adayı babasının gazabına uğrayacağı biçiminde yanlış söylentiler çıkararak kendini öldürmeye sevketmiş, ikincisini de para vererek tuttuğu katillere öldürtmüştü. Bu olaylardan az sonra II. Artakserkses öldü. Yerine Okhos geçti. Yine aynı Yunan kaynaklarında Okhos, gerçek anlamda bir Asyalı despot olarak gösterilmektedir: Kana susamış, kurnaz, enerjili, zevke düşkün, giriştiği işlerde gösterdiği soğukkanlılıkla hesaplı, kararlarında o derecede korkunçtu. Böyle yaradılışta bir hükümdar, elbette içten çözülmeye yüz tutmuş olan Pers Devleti'ni bir kere daha toparlayabilir; kuvvet ve yenilik gösterisi ile devleti canlandırabilir; ayaklanmış uluslarla asi satrapları, -ki bunları da kendisinin yapmakta olduğu çılgınlıklara, adam öldürmekten duyduğu zevke ve bütün çılgınca eğlencelerine hiç ses çıkarmadan alıştırmak suretiyle,- baş eğmeye zorlayabilirdi. Okhos, ilk önce küçük kardeşlerini öldürmekle işe başladı. Pers sarayı da hayranlık içinde ona, şefkattan başka hiçbir özelliği olmayan babasının adını verdi.

Tahtta meydana gelen bu biçimde bir değişiklik, belki de bundan önceki kanlı olaylar, ileri satraplıklarda yeniden ayaklanmalar çıkması ve Mısır'ın daha cüretle hareket etmesi için bir vesile teşkil ediyordu. İonia Satrapı Orontes ile Hellespontos Phrygiası Satrapı Artabazos, başkaldırdılar. Atina yazıtları, Orontes'in Atina ile ilişkide bulunduğuna açıkça tanıklık etmektedir. Artabazos, Mentor ile Memnon adlarında Rhodoslu iki kardeşi elde etmiş, çok iyi birer savaşçı olan bu kardeşlerin kızkardeşi ile evlenmiş, Yunan paralı askerlerinden oluşturduğu ordusunu bunların komutasına vermişti. Khares, Kharidemos ve Phokion adlarındaki Atinalı komutanlar da ona yardım etmekteydiler. Öteki satraplar ise krala sadık kaldılar. Hele ülkenin eski hükümdarının hanedanından ve soyundan olan Karia Satrapı Mausollos, büyük kraldan asla ayrılmadı. Rhodos, Koş, bir de Khios*

11 Rhodos, Kat. Khios adaları: Rodos, İstanköy, Sakız adaları.

başta olmak üzere Atika Birliğine girmiş olan müttefiklerin Artabazos'tan ayrılmalarını sağlayan, Mausollos olmuştur. Ancak Atina, ayaklanmış olan satrapa bütün gücü ile yardım etmekten geri kalmadı. Kralın asi Artabazos'a karşı gönderdiği ordu, Khares'in yardımı sayesinde yenildi. Bunun üzerine Atinalılar, sanki ikinci bir Marathon zaferi kazanmış gibi şenlikler yaptılar. Fakat bir Pers heyeti Atina'ya gelerek Khares hakkında şikâyetlerde bulundu; Atina'nın düşmanlarına üç yüz tane üç sıra kürekli büyük savaş gemisi göndermek suretiyle yardım edileceğini ileri sürerek Atina'yı tehdit etti. Bunun üzerine Atina, büyük kralın öfkesini yatıştırmak yolunu seçerek hemen barış yaptı (335). Artabazos ise Atina'nın yardımı kesildikten sonra da savaşmaya devam etti. Kayın biraderi Memnon, Herakleia ile savaş halinde bulunan ve Kimmerlere ait Bosporos tiranına karşı bir sefer düzenledi. Burası, Pontos'un Bithinia kıyılarındaki en önemli şehriydi. Artabazos'un kendisi de Thebailılardan yardım görüyordu. Thebailılar, değerli bir komutan olan Pamnenes'i beş bin paralı askerin başında ona göndermişlerdi. Bunların yardımı ile Artabazos büyük kralın ordularını iki meydan savaşında da yendi. Sonra Artabazos, düşmanlarıyla ilişkiye girdiği anlaşıldığından, Thebailı komutanı hapse attırdı.

Herhalde Pamnenes, Perslerle görüşmelere başlamak için ülkesini yönetenlerden talimat almış olmalı. Çünkü Pers Hükümdarı, asi satrabını bu şehrin yardımından mahrum etmek amacıyla, bol bol para göndermiş bulunuyordu. Bundan sonra Artabazos'un yıldızı çabuk söndü, tutunamayarak kaçmak zorunda kaldı (aşağı yukarı 351 tarihi). Kendisiyle birlikte Memnon, Makedonya sarayına sığındı; Mentor ise Mısır'a gitti.

Uzun zamandan beri Mısır, Pers Devleti'ne karşı mücadelenin gerçek bir merkezi haline gelmiş bulunuyordu. Daha II. Artakserkses'in Pers Hükümdarı bulunduğu sıralarda Nektanebos'un oğlu Takhos, Mısır'da büyük bir başkaldırıya girişmek için esaslı hazırlıklar yapmıştı. Seksen bin Mısırlı ile İsparta'nın Agesilaos

komutasında göndermiş olduğu bin kişinin de içinde bulunduğu on bin paralı Yunan askerinden oluşan büyük bir ordu; bunun yanında Atinalı Khabrias'ın komutasını üzerine aldığı iki yüz gemilik bir donanma kuvvetleriyle Takhos, Suriye'yi de fethedebileceğini sanmaktaydı. Fakat Takhos, beslediği güvensizlik duygusundan kaynaklanan muamelesi yüzünden Kral Agesilaos'u; yaptığı baskı dolayısıyla da Mısır halkını kendine düşman etmişti. Böylece kendisi Suriye'de bulunduğu sırada amcasının oğlu II. Nektanebos ortaya çıkarak Firavun olmak olanağı buldu. Agesilaos da komutası altındaki Yunan kıtalarını yeni Firavunun emrine verdi. Bunun üzerine Takhos için Sucs'a gidip büyük kralın affını ve merhametini dilenmekten başka bir çare kalmadı. Nektanebos'a karşı da Firavunluğa aday olan Mendes adında biri ayaklandı; kendine birçok taraftar buldu. Hattâ iş o kadar ileri gitti ki, çevresindeki Yunanlılarla Firavun kuşatıldı, sürekli daha dar bir alana sıkıştırıldı; fakat bu sırada ihtiyar Agesilaos, Yunanlılarıyla imdada yetişerek bu yüz bin kişilik Mendes asilerinin üzerine atıldı. Bunları dağıtarak kaçmaya zorladı. Bu, ihtiyar İsparta Kralının başardığı son iş olmuştu. Gerçekten de kendisi, çok geçmeden gemi ile İsparta'ya dönmeye hazırlanırken öldü (358).

Bu dönemden kalan çok az sayıda, hem de eksik kaynaklar, yalnız II. Artakserkses'in oğlu Okhos'u Mısır'a yolladığını, bu seferin başarısızlıkla sona erdiğini, Okhos'un kral olur olmaz hemen Kaduslara karşı savaşıp bunları yenmiş olduğunu belirtmektedir.

Bundan ancak birkaç yıl sonra, yani 354 tarihine doğru Atinalılar, Kral Okhos'un yaptığı büyük boyutlu silâhlanma hazırlıklarından kuşkulanmaya başladılar. Söylendiğine göre, bu hazırlıklar II. Serhas'ın zamanından beri yapılmış olanların en önemlisi, en büyüğüydü. Büyük kralın önce Mısır'a boyun eğdireceğine, sonra da Yunanistan üzerine yürüyeceğine inanılmaktaydı. Gerçekten bir vakitler Dareios, önce Mısır'a baş eğdirmiş, bundan sonra Hellas'a yönünü çevirmişti. Yine Serhas'ta, ayaklanmış

Mısır'ı bastırdıktan sonra Hellas seferine girişmişti. Atina'da Okhos'un daha şimdiden yolda olduğu bile söylenmekteydi: Güya ordusunu denizin öte yakasına taşıyacak donanma hazır duruyor, bin iki yüz deve sırtındaki hazinesi arkasından geliyordu. Elindeki altınlarla Pers Kralı, Asyalı ordusuna çok sayıda paralı Helen askeri katacaktı. Atina, Marathon ile Salamis zaferlerini hatırlayarak yine Pers Kralına karşı girişilecek savaşın başına geçmeliydi. Kuşkusuz Pers ordusu, o kadar çabuk bir araya toplanayacaktı. Bu durumda Pers ordusu gelmeden önce, hâlâ başarı ile çalışmalarına devam eden Küçük Asya'daki ayaklanmalara ek olarak Fenike de isyan ettirilmeliydi. Hükümdarları Tennes'in yönetimindeki Sidonlular, Tripolis zaferinden sonra Fenike kentlerini de büyük krala karşı baş kaldırmaya teşvik ediyorlardı. Nektanebos ile bir ittifak yapıldı, büyük krala ait şatolar, saraylar ve parklar tahrip edildi, ambarlar yakıldı, kentlerdeki Persler öldürüldü. Bütün Fenike kentleri, en başta zenginliğiyle, buluşlarıyla sivrilmiş olan Sidon, son bir gayretle silahlanıyor, paralı asker topluyor, gemilerini tamamlıyordu. Ordusu Babylon yakınlarında toplanmakta olan büyük kral, Suriye Satrapı Belesys ile Kilikia Valisi Mazaios'a Sidon üzerine yürümeleri emrini verdi. Fakat Nektanebos'un göndermiş olduğu Mentor'un komutasındaki dört bin Yunan paralı askerinin yardımı ile Tennes, bu hücuma başarı ile karşı koydu. Aynı zamanda Kıbrıs'taki dokuz kent de ayaklanarak Mısırlılar ve Fenikeliler ile birleşti; onlar da bunlar gibi yeni hükümdarlarının yönetimi altında bağımsızlığa kavuşmak istiyorlardı. Aynı suretle bu dokuz kent halkı, gemilerini savaşa hazırladılar, Yunanlılardan paralı asker buldular. Nektanebos'a gelince; o da olağanüstü bizimde silâhlanmıştı. Paralı askerlerden oluşan ordusunun başında İspartalı Lamios ile Atinalı Diophantos bulunmaktaydı.

O dönemlerde yaşamış Atinalı bir hatip; "Okhos, hakarete ve zillete uğrayarak geri dönmek zorunda kaldı." diyor. Okhos, üçüncü bir sefer için hazırlanıyordu. Helen devletlerini yardıma

çağırıyordu. Bu sıralarda Kutsal Savaşın son safhası cereyan ediyordu. Hiç olmazsa İsparta, Lakrates'in komutasında bin, Argos, Nikostratas'ın komutasında üç bin paralı asker gönderdi. Asya'daki Yunan kentlerinden altı bin kişilik bir kuvvet sağlanarak Bagoas'ın komutasına verilmişti. Büyük kral, Karia Satrapı Idrieus'a, Kıbrıs üzerine saldırı emrini verdi. Kendisi de doğrudan doğruya Fenike kentleri üzerine yürüdü. Bu kadar ezici bir kuvvet karşısında Fenike kentleri, cesaretlerini kaybettiler. Yalnız Sidonlular, sonuna kadar direnmeye karar vermişti. Kendilerine hiçbir şekilde kaçmak umudu bırakmamak için bütün gemilerini yaktılar. Fakat Mentor'un tavsiyesi ile Kral Tennes, Okhos ile görüşmelere başlamıştı. Kral ile Mentor, kente ihanet ediyorlardı. Sidonlular gözlerini açıncaya kadar iş işten geçmişti. Kale ile kent kapılarının düşman eline geçtiğini, artık hiçbir kurtuluş olanağı kalmadığını görünce kenti ateşe verdiler, alevler arasında ölüme atıldılar. Söylendiğine göre kırk bin insan böylece can vermişti. Bu korkunç olay üzerine Kıbrıs krallarının da cesaretleri kırıldı ve Pers Hükümdarına boyun eğmeyi kabul ettiler.

Sidon'un düşmesi ile Mısır yolu açılmıştı. Büyük kralın ordusu sahil boyunca güneye doğru ilerledi; Asya ile Mısır'ı birbirinden ayıran çölden geçerek epeyce kayıp verdikten sonra Philopron'un komutasında beş bin Yunanlının savunduğu Pelusion sınır kalesine kadar geldi. Silahlarının ününü ve gücünü göstermek ateşiyle yanan Lakrates'in komutasındaki Thebailılar, kaleye karşı hemen saldırıya geçtilerse de geri püskürtüldüler. Ancak imdada yetişen gecenin karanlığı, onları ağır kayıplar vermekten kurtarabildi. Nektanebos, çatışmayı kazanacağını umuyordu. Gerçekten de emrinde otuz bin Yunanlı ile aynı sayıda Lybialı, altmış bin Mısırlı vardı. Düşman Nil'in sağ kıyısı boyunca yapılan tahkimatı ele geçirmeye başarılı olsa bile nehri geçmesine engel olabilecek pek çok sayıda Nil gemileri elinde bulunuyordu.

Pers Kralı, kuvvetlerini birkaç parçaya böldü. Kendisi Nil boyunca yukarıya doğru ilerleyeyerek Memphis'i tehdit etmeye

başladı., Lakrates ile Lydia Satrapı Roisakes'in komutalarında Boiotia paralı askerleri ile Pers piyadesi, Pelusion'u yakacaklardı. Nikostratos'un komutasındaki Argos paralı askerleri ile Aristazanes'in komutasındaki bin seçkin İranlı, Pelusion'un gerilerinde bir çıkarma denemesinde bulunmak amacıyla seksen tane üç sıra kürekli büyük savaş gemisine bindirildi. İçinde Mentor'un paralı askerleriyle Bagoas'ın altı bin Yunanlısının bulunduğu dördüncü bir kıta da Memphis ile irtibatı kesmek için Pelusion'un güneyinde ilerliyordu. Cüretli Nikostratos, düşmanın gerisinde çıkarma yapmayı başardı. Orada bulunan Mısırlıları, bunların yardımına koşan Koslu Kleinias'ın komutasındaki Yunanlıları bozguna uğrattı. Nektanebos ise, birliklerini çok çabuk geriye çekerek Memphis'te toplamaya çalışıyordu. Kahramanca bir direnmeden sonra Philophron, askerleriyle birlikte özgürce çekilip gitmek koşuluyla Pelusion'u Perslere teslim etti. Mentor ile Bagoas, Bubastis üzerine yürüdüler. Teslim olmaları için yapılan ihtarlar, faydasız savunma durumundaki şehrin Sidon'un sonuna uğrayacağı tehdidi, canlarını bu uğurda feda etmeye hazır olan Yunanlılarla korkak Mısırlıların arasını açtı. Yunanlılar, dövüşmeye devam ettiler. Bu çatışma sırasında kralın çok sevdiği Bagoas az kalsın ölüyordu. Ancak Mentor'un imdada yetişmesi, onun canını kurtarabildi. En sonunda, şehrin düşmesinden sonra, bu düz arazideki diğer kentler de ele geçirildi. Yaklaşmakta olan ezici ve kendisininkinden çok üstün kuvvet karşısında Nektanebos, başkentinde tutunamayacağını anladı; hazinelerini ve mahiyetindeki önemli bulduğu kişilerle birlikte nehrin kaynaklarına doğru yol alarak Aethopia'ya kaçtı.

Böylece Mısır, 344 tarihi sıralarında III. Artakserkses'e baş eğmişti. Büyük kral, altmış yıldan beri Pers Devleti'nden ayrı kalan Mısır halkını gazabına uğratmaktan çekinmedi. Sanki Kambyses devri geri dönmüş gibiydi. Kitle halinde idamlar, aklın alamayacağı biçimde yağmalar yapıldı. Büyük kral, doğrudan doğruya kendi eliyle kutsal boğa Apis'i hançerledi; tapınaklardaki süs eş-

yalarının, altınların, hattâ kutsal kitapların yağma edilmesini emretti. Bu olaydan sonra o, halkın dilinde "Hançer" diye anıldı. Pherendakes'i Mısır satrapı yaptıktan, Yunan paralı askerlerini çok büyük bağışlarla ülkelerine yolladıktan sonra kendisi de, sınırsız sayıda ganimetle şan ve şeref içinde Sus'a döndü.

On yıl kadar önce III. Artakserkses silahlanmaya, savaş hazırlıkları yapmaya başladığı zaman Atinalı hatipler, Mısır tekrar Perslere geçtiği takdirde Hellas'ı tehdit edecek olan tehlikenin büyüklüğünü, korkunçluğunu tasvir etmişlerdi. Şimdi ise Atina'da yalnız, Perinthos ile Byzans'a da el uzatmış olup kuvveti gittikçe artan Mekedonya Kralından korkulmaktaydı.

Doğal olarak Filip, Pers Devleti'nin Avrupa'ya saldırmasından önce davranmayı düşünüyordu. Çünkü Persler, Yunanistan'da para vererek istedikleri kadar paralı askerle müttefik bulabiliyorlardı. Eğer Persler Avrupa'ya geçecek olursa ilk önce Makedonya toprakları bu barbarların çiğneği olacaktı.

Pers Devleti, en güçlü günlerindeki büyüklüğü ve gücü yeniden kazanmıştı. Yunan komutanlarıyla, Yunan paralı askerleriyle nasıl savaşılması gerektiğini öğrenmesi de ona ayrı bir üstünlük sağlıyordu. Yunan dünyası bugünkü halinde kaldığı, yani macera düşkünü kuvvetlerin kaynaştığı, sayısız otonomilerle parçalanmış, her şehrinde daima değişen parti egemenliğinin hüküm sürdüğü müddetçe de, onun bu üstünlüğü sürecek gibi görünüyordu. Büyük kral, atalarının daha önce fethetmiş olduğu ülkelerin hemen hepsini yeniden ele geçirmişti. Ancak Dareios ile Serhas'ın, Hellespontos ötesinde Pers Devleti'ne kattıkları yerler, Trakya, Makedonya ve Thessalia, hâlâ başkalarının elindeydi. Şimdi bunları da İran'a katmanın zamanı gelmişti. Khiliarkh Bagoas ile Rhodoslu Mentor, Pers Hükümdarının daha geniş biçimde çalışabilmesi için çok elverişli birer alettiler. Bunlar, birbirlerine yeminle bağlı bir arkadaşlıkla Pers Kralına hizmette bulunuyorlar, onu yönetiyorlardı. Bagoas'ın hem sarayda hem de yukarı satraplıklarda saltık bir nüfuzu ve kuvveti vardı; Mentor ise

Küçük Asya sahillerinin komutanlığı kendisine verilmiş aynı zamanda, bir zamanlar Keyhusrev'in bölgesinde, yani Karanos sıfatıyla Küçük Asya savaş kuvvetlerinin başında bulunuyordu.

Mentor'un önerisi ile büyük kral, Makedonya sarayına sığınan Artabazos ile Memnon'u aileleriyle birlikte bağışladı. Bunlar da ülkelerine döndüler. Mentor zamanında yapılan bu sefer hakkında elimizde bazı kaynaklar var. Bu sefer, bize değerli bilgiler vermesi bakımından çok önemlidir: Eubulos adında Bithynialı bir sarraf, vergi memurluğu yoluyla Atarneus şehrini, Assos kalesini ve Lesbos adası karşısındaki zengin sahili ele geçirerek buraların tiranı olmuş, sadık Hermeias'ı da kendine varis yapmıştı. Atina'da söylendiğine göre, bu Hermeias, üç defa kaçmış bir köleydi. Bu adam, orada Eflâtun'un bir öğrencisi, Aristoteles'in bir dostu olarak tanınıyordu. Eflâtun'un ölümünden sonra Aristoteles, onun daveti üzerine uzun zaman kalmak için Atarneus'a gitti (348–347). Mentor, bu zengin tirana cephe aldı; büyük kralın kendisini bağışlaması için yol göstermek bahanesiyle onu bir buluşmaya çağırdı; bu sırada yakalatarak Sus'a gönderdi; burada çarmıha gerilmek suretiyle öldürüldü. Mentor ise onun hazineleriyle topraklarını ele geçirdi. Yalnız Hermeias'ın yeğeni ve mânevi çocuğu olan bir kız kendini kurtararak Aristoteles'in yanına gitti. Filozof da fakir düşmüş fakat iyi ahlaklı, birçok meziyeti bulunan bu kızla evlendi.

Bu olay, Makedonya Kralı Filip'in Traklar üzerine yürüdüğü, Byzans ile Perinthos'un tehlikede göründüğü zamana rastlıyordu. O zaman Demosthenes, Sus sarayına elçiler göndererek Makedonya Kralının yapmakta olduğu savaş hazırlıklarının amacını büyük krala anlatmalarını Atinalılara tavsiye ediyordu. Filip'in en yakın dostlarından, bütün plânlarını bilenlerden biri de yakalanarak büyük krala teslim edilmişti. Hellespontos Phrygiası satrapı Aristes, Perinthoslulara para, yiyecek, silah ve Atinalı Apollodoras'ın komutasında paralı asker gönderiyordu. Fakat büyük kral, Atina elçilerinin para yardımı ricalarına "çok gurur-

lu, barbarca dili olan bir yazı" ile cevap verdi. Bunun nedeni her ne olursa olsun, yani büyük kral ister Atinalılara hor gözle bakmış, ister bunların mahvolmasını dilemiş olsun; Hellas'ta olaylar, son hızla yürüyor ve Pers Hükümdarı aniden öldüğü zaman, sona ermiş oluyordu.

Büyük kral, Mısır'dan muzaffer olarak döndüğünden beri sarayında oturuyor; sınır tanımaz biçimde keyfi ve zalim yönetim ile hüküm sürüyordu. Herkes ondan korkuyor, aynı zamanda nefret ediyordu. Onun güvenini, beğenisini kazanabilen biricik insan da bu nimeti suiistimal etti. Bu tek adam, Bagoas adındaki Mısırlıydı. Bagoas, çökmesine doğrudan doğruya kendisinin de yardım ettiği anayurdunun inançları ve batıl inançlarına tamamıyla kapılmış olarak, Mısır kutsallıklarının tahrip edilmesini, kutsal Apis'in öldürülmesini bir türlü unutmamıştı. Doğrudan doğruya Hükümdar tarafından himaye edilmesine rağmen, hileci Bagoas, Pers İmparatorluğu içinde ve sarayda büyük krala karşı hoşnutsuzluk arttığı oranda daha cüretli plânlar yapıyordu. Bu harem ağası, kralın hekimini elde etti. Hekimin hazırladığı zehirli bir içki ile nefret edilen Hükümdarın yaşamına son verildi. Bunun üzerine devlet, haremağasının eline düştü. Yerini daha sağlam, daha güvenli olarak tutabilmek için kralın en küçük oğlu Arses'i tahta geçirdi, diğer kardeşlerini öldürttü. Bunlardan yalnız Bisthenes adını taşıyan bir prens, kendini ölümden kurtarabildi. Bu olay, aşağı yukarı Khaironeia Meydan Savaşı'nın yapıldığı zamana rastlamaktadır.

Çok geçmeden Arses de Bagoas'ın küstahça gururunu duymaya başladı. Onun, babası büyük kral ile kardeşlerini öldürtmüş olduğunu hiçbir zaman unutmadı. Fakat Bagoas, daha önce davrandı. Ancak iki yıllık bir hükümdarlıktan sonra Arses ile çocuklarını da ortadan kaldırdı. İkinci defa olarak Tiara, bu haremağasının elinde kalmıştı. Fakat kral hanedanı da nerdeyse yok olmuştu. II. Artakserkses'in oğullarını Okhos ortadan kaldırmış, Okhos'un oğullan ile torunlarını Bagoas öldürtmüştü. Yalnız yu-

karda adı geçen Bisthanes, kaçarak canını kurtarabilmişti. Babası II. Artakserkses'in doksan yaşından sonra tacını devretmiş, fakat bir istediğini yerine getirmediği için babasına karşı bir suikast düzenlediği için öldürülmüş olan ve yukarda sözü geçen Dareios'un da bir oğlu yaşamaktaydı. Bu Prensin adı Arbupalos'tu. Fakat Persler, Akamenidler hanedanının ikinci derecede bir kolundan Kadomannos'u kendilerine kral yapmak isteğindeydiler. Bu Prens, II. Artakserkses'in oğlu olan Arsames'ın oğluydu. Okhos'un bir zamanlar Kaduslara karşı yaptığı savaşta Kodomannos, düşmanın bir deve benzeyen komutanının karşı karşıya vuruşmak davetini, başka kimse göze alamadığından, kabul etmiş, onu yere sermişti. O zaman Persler, prense cesurluk armağanını vermişler, adı ihtiyar, genç herkesin ağzında dolaşmış, büyük bir ün kazanmıştı. Kral Okhos, ona birçok armağan vermiş, onu övmüş, en sonunda Armenia satraplığına atamıştı. Bagoas, Perslerin bu isteklerin uymuş veya kendi giydirdiği taçın karşılığı olarak borçlu Kodomannos'un teveccühünü ve koruyuculuğunu kazanabileceğini ummuştu. Fakat haremağası, bu tahmininde ne kadar aldanmış olduğunu anlamakta gecikmedi. Kendine Dareios adını veren yeni kral, eli kanlı Bagoas'tan nefret ediyor, verdiği öğütlere asla tenezzül etmiyordu. Bu durum karşısında Bagoas, bu kralı da ortadan kaldırmaya karar vererek içki bardağına zehir karıştırdı. Ancak Dareios, daha önce uyarılmıştı. Haremağasını yanına çağırdı, ona ikram ediyormuş gibi bardağın içindekini kendisinin içmesini emretti. Böylece Bagoas, biraz geç kalınmış olsa da cezasını bulmuş oluyordu.

Artık Pers Devleti'nin idaresi, ülkenin uzun yıllardan beri görmediği kadar kuvvetli, olağanüstü bir insanın elinde bulunuyordu. Yeni büyük kral, Asyalıların ideal hükümdarlarının tasarladıkları gibi güzel, ciddi, herkese karşı şefkatli, herkesin saygısını kazanmış, büyük atalarının bütün meziyetleriyle erdemlerini nefsinde toplamıştı. Okhos'un yaşamını zilletli yapan, devletin batmasına neden olan kötü alışkanlıkları bulunmayan Dare-

ios, hilesiz ve kansız olarak ele aldığı devleti, içinde bulunduğu kötü durumdan kurtaracak, bütün yaraları sardıracak kişilik sahibi bir hükümdar olarak görünüyordu. Mısır, yeniden Pers İmparatorluğuna katılmıştı; Baktria ile Suriye, büyük krala bağlı ve sadık kalmışlardı. İonia kıyılarından İnodus'a kadar Asya kıtası uzun zamandan beri görülmedik bir güvenlik içinde bulunuyor; soylu Dareios'un yönetiminde birleşmiş gibi görünüyordu. İşte bu kral, Asya'ya egemen olan Keyhusrev'in son torunu olacaktır. Sanki suçsuz bir baş, artık sarılması olanaksız bir duruma gelmiş yaraların acısını, işlenmiş bütün suçların cezasını çekmeye mahkummuş gibiydi.

Pers Devleti'ni yıkacak olan fırtına, daha şimdiden uzak batıda kendini göstermeye başlamıştı. Deniz kıyılarındaki satraplar, Makedonya Kralının Hellas devletleriyle barıştığını, bunlarla ittifak yaptığını gelecek ilkbaharda Küçük Asya'ya saldırmak amacıyla ordusunu hazırlamakta olduğunu haber vermişti̇ler. Dareios ise, her ne suretle olursa olsun, böyle bir savaşa girişmekten kesin olarak sakınmak istiyordu. Çok büyük, fakat içten parçalanmış, bitkin durumdaki devletine, büsbütün çökmek için dışardan gelecek bir darbenin yetebileceğini sezmiş, kestirmiş durumdaydı. Dareios, böylece tereddütlerle zaman kaybederek korktuğundan ve saldırmak için düşmanından daha erken davranma fırsatını kaçırıyordu.

Dareios tahta geçtiği sırada Kral Filip, en yakın satraplıklardaki Yunan kentlerine yerleştirmek amacıyla Parmenion'la Attalos'un komutalarında ilk asker kıtalarını Asya'ya gönderiyordu. Helen Birliği üyelerine de, yardımcı kıtalarını Makedonya'ya, göndermeleri, üç sıra kürekli büyük gemilerini Makedonya donanmasına katılmak üzere yollamaları için haber göndermişti. Doğrudan doğruya kralın kendisi ise, Makedonya ile Hellas kuvvetlerinin başında, şimdiye kadar uğrunda çalıştığı büyük esere başlamak için yakında yola çıkmak düşüncesindeydi.

İkinci Bölüm

Makedonya ülkesi, ahalisi, Krallığı

Filip ve onun Makedonyalıları, Perslere karşı savaşı Helen yönteminin ve Helen tarihinin istediği anlamda üzerlerine alabilecek olanlar Yunanlılar mıydı?

Eski partikülarist siyaseti ve Helen "özgürlüğünü" savunanlar, çoğu kez bunun tersini ileri sürmüşlerdir. Bu düşünceleri öne sürenlerin önde gelenlerinden olan Demosthenes, yurtseverlik çabalarında o kadar ileri gidiyor ki Filip'i Helen değil, Helenlerle hiçbir kan bağı bulunmayan fakat köleliğe bile elverişsiz Barbarlara ait bir adam sayıyordu.

Çok daha eski kaynaklarda ise bu konuda farklı farklı bilgilere rastlanmaktadır. Yukarda işaret edildiği gibi Aiskhylos, Argos Kralı Pelasgos'a, kendi adına göre Pelasglar diye anılan tebaasının berrak Strymon sularına kadar olan topraklarda oturduğunu, ülkesinin hem dağlık Dodona topraklarını hem de Pindos ve Paionia'nın geniş alanlarını içine aldığını söyletiyor. Demek oluyor ki Marathon'da döğüşen ihtiyar kahraman, Haliakmon ve Aksios ırmakları boyunca uzanan bölgelerde oturan kavimleri, Olympos'tan Tainaron'a kadar olan ve Pindos'un batı-

sındaki topraklarda yaşayan eski halk ile aynı soydan saymaktadır. Thessalia'yı dağlık Dodona ile Epeiros'tan ayıran yüksek Pindos dağları, kuzeydeki Şardağ'a, yani eski Skardos'a kadar uzanarak Makedonya'yı İllyria'dan da ayırır. Sonra bu dağlar, doğu yönüne kıvrılarak Strymon kaynaklarına doğru döner; daha güneye doğru bu ırmak boyunca Orbelos adıyla denize ulaşır. Böylece Makedonya ile Paionia bölgelerinin doğu ve kuzeydeki Trakya kavimlerine karşı doğal sınırlarını tamamlar. Bu biçimde çevrelenmiş olan memlekette Haliakmon, kollarıyla beraber Aksios bir de Strymon ırmakları, bir ikinci ve üçüncü sıradağları yarar; tıpkı Pindos-Skardos-Orbelos gibi, Therma körfezindeki Pella ile Thessalonike sahil ovalarını çevrelerler. İki dizi halindeki bu vadilerden üç nehir geçer. Bunlardan ikisi, yani Aksios ile Heliakmon birbirine çok yakın yerlerde denize dökülür. Bunun gibi doğa koşullarına sahip bir arazi, üzerinde yaşıyan insanları doğal olarak birtakım yerel kavimlere ayırmış, sahil ovasını bu kavimlerin kamul (=müşterek) malı ve belirli yeri haline getirmiştir.

Heredotos'un anlattığına göre sonraları Dorlar adını taşıyan bir kavim, Thessalia'dan sürülmüş, Pindos dağları kenarından geçerek Haliakmon vadisine göç etmiş, burada Makedonyalılar adını almıştır. Başka efsanelere göre Makedonyalıların en eski atası olan Argeas, Haliakmon nehri kaynakları bölgesinde bulunan Orestis'deki Argos'dan göç etmiştir. Kral hanedanının taşıdığı Argeadlar adı, böyle açıklanmaktadır. Sonraları ülkede genel olarak benimsenen daha başka bir efsaneye göre ise aslında Temenos soyundan olup Argos'da hükümdar hanedanı olan Herakleidler (Herakles oğulları) ailesinden üç erkek kardeş, kuzeyde İllyria'ya, sonra daha ilerleyerek yukarı Makedonya'ya gelmişler, en sonunda da Edessa'da, suyun büyük çağlayanlarla verimli ve geniş sahil arazisine girdiği topraklarda yerleşmişlerdi. İşte Aigai da denen bu Edessa'da kardeşlerin en genci olan Perdikkas, yavaş yavaş işi büyüterek yakınlardaki ülkeleri,

Emathia, Mygdoia, Bottiaia, Pien'a ve Anphakitis'i, Makedonyalılar adında birleştirerek krallığı kurmuştu.

Bunlar, bir zamanlar bütün Helen topraklarına sahip olan aynı Pelasg kavimlerinden biriydiler. Yine bu kavimlerden bazıları, kültürel olarak geri kaldıklarından Helenlerce barbar veya yarı barbar sayılıyorlardı. Makedonyalıların dinleriyle töreleri, bu ortaklığı ispatlamaktadır. Sınırlarda İllyria ve Thrakia kavimleri ile birtakım karışmalar olmuş olabilir; fakat eski bir lehçe olarak Makedonya dilinin Helen diline yakın olduğu açıkça görülmektedir.

Geç zamanlara kadar Makedonya askeri teşkilatında Hetainler adı kullanılagelmiştir. Bu adın, krallığın kuruluşu ile birlikte ülkeye gelmiş olduğuna herhalde hiç kuşku duyulmayacağına göre, muhakkak ki Makedonya Herakleidleri, Peloponnesos'taki ataları ile aynı alın yazısını paylaşmışlar; yani tıpkı onlar gibi bunlar da yabancı bir ülkeye göç ederek buradaki yerli halkı egemenlikleri altına alarak gücünü ve ilkelerini yeniden oluşturmak zorunda kalmışlardır. Yalnız burada eski ile yeni, öteki Dor ülkelerinde olduğundan daha fazla oranda birbirine karışmış hepsi bir bütün haline gelmişti. Bu bütün ise ataların hem tazeliğini, hem de kaba sertliğini deyim yerinde ise, şiirsiz biçimiyle kahramanlık devrini korumuştu. Burada eski Frank tarzına son derecede benzeyen âdetler yaşanıyordu: Henüz bir düşman öldürmemiş olan adam, beline bir yular sarıp taşımak zorunda idi. Meydanda koşarken erkek domuz öldürmemiş olan bir kimse, ziyafetlerde hep oturmak zorunda kalır, asla uzanamazdı. Cenaze töreninde ölünün kızı, üzerinde ölü vücudunun yakıldığı odun yığınını söndürmekle yükümlü idi. Bize kadar ulaşan kaynaklara göre Perdikkas'ın yerli kavimlere karşı kazandığı ilk zafer için dikilen zafer anıtı (Triphaion) tanrıların isteği ile bir gece içinde bir aslan tarafından yıkılmıştı; bunu yapmakla tanrılar, yenilenlerin düşman olmayıp tersine kazanılmış dostlar olduğunu göstermek istemişlerdi. Bundan sonra da Makedonya'da, Helen olsun barbar olsun, yenilen düşmanlar için hiçbir zafer anıtı dikilmemesi

gelenek olmuştu. Gerçekten de ne Filip'in Khaironeia zaferinden sonra, ne de İskender'in Persler ile Hintlilere karşı kazandığı büyük başarılardan sonra, zafer anıtları dikilmemiştir.

Bu zaferlerin kazanıldığı yıllarda Aristoteles şöyle yazıyor: Helen memleketleri içinde krallık, yalnız İsparta'da, Moloslarda, bir de Makedonya'da tutunabilmiştir. Bunun gerçek nedeni, İspartalılarla Moloslarda kral yetkilerinin çok azaltıldığı, bundan dolayı krallara imrenilmemesidir. Öteki toplumlarda aşağı halk tabakasından bir destek bulma fırsatını kaçırmış olan krallık, aristokratlar sınıfının ortaya çıkmasıyla yerini kaybedip yıldızı sönerken, bütün kamu yaşamının yönetiminden uzak ve baskı altında tutulmuş olan aşağı halk tabakası, bu aristokratlar sınıfı karşısına geçmiş, soylu ailelerin imtiyazlarını elinden alıp bunları demokrasi sisteminin eşit haklarına indirirken, Makedonya'da krallık eski biçimini korumuştu; çünkü burada birbirine karşıt, birbirine kin tutan unsurlar, sınıflar arasındaki ilişkilerde yeter derecede bir gelişme gösterememişlerdir. Aristoteles'in dediği gibi "zenginlik ve şeref bakımından hepsinden üstün" olarak krallık burada varlığını korumuştur.

Bununla beraber Makedonya'da başka başka türde tehlikeler vardı: Gerçi krallık, kral ailesine aitti. Fakat birisinden sonra tahta kimin geçeceği sorunu, her türlü kuşku ve kavgaya yer vermeyecek biçimde önceden çözülmüş, düzene konmuş değildi. Burada söz konusu olan krallık yetkilerinin geniş olması değildir. Tersine bir yere kadar özgür, alileden gelen mülke sahip, yerel meclis ve mahkemeleriyle toplum yasasına uymak zorunda olan, kralın buyruğu üzerine silah başına koşmak zorunda kalan köylülerdir. Daha sonraki yıllarda ordu, halk toplantısı yerine sayılır, danışma ve yargılama amaçlarıyla halk toplantıları yerine ordu çağrılırdı.

Bu orduda "Hetairler" adıyla anılan sayıca epeyce kalabalık bir aristokratlar birliği kendisini gösteriyordu. Homeros'un destanlarında adlarına rastlanan bu Hetairler, savaş arkadaşlarıdır.

Bu aristokratları, direkt efendi sınıfı olarak göstermek doğru olmaz. Onu başkalarından ayıran özellikler, sadece büyük malikanelere sahip olmaları, soylu bir aileden gelmeleri, bir de sadık hizmetleri şeref ve bağışlarla ödüllendirilmeleri kralla yakın ilişkileri olması gibi bazı ögelerden ibaretti. Eskiden yüksek bölgelerde bağımsız olarak hüküm sürmüş, fakat daha sonra kuvvetli Makedonya Krallığına bağlandıktan sonra da topraklarını korumuş olan hükümdar hanedanları ile yüksek aristokrat aileleri, tebaalarıyla birlikte krallığın her tarafında egemen olan koşullara uymuşlardı. Köylü ile aristokratlardan ibaret bir halkın yaşadığı Makedonya'da Helenlerinkine benzer büyük kentler yoktu. Deniz kıyılarındaki kentler, Helen sömürgeleri idi; bunlar, içiçe bilinçli bir karşıtlık halinde bağımsız topluluklar biçiminde yönetilmekteydiler.

Makedonya'nın Yunan dünyasıyla sıcak ilişkisi Pers savaşları zamanlarına doğru, yani Pindar'ın* Helen dostu diye nitelediği I. Aleksandros devrinde başlamaktadır. I. Aleksandros'un babası, Atina'dan kaçmak zorunda kalmış olan Peisistratos'un oğlu Hippias'a, Makedonya'ya sığınma ve burada kendisine mülk vermek teklifinde bulunmuştu. Pers ordusunun arkasına takılarak Hellas'a gitmek zorunda bırakılan Aleksandros, Helenlere yardım etmek için elinden gelen her şeyi yapmıştı. Bu hususta Platai Meydan Savaşı'nı hatırlamak yeterlidir. Argoslu Temenidlerin torunu olduğunu kanıtlamış olan Aleksandros'a, Olympia yarışlarına girme izni verilmişti. Bu ise onun bir Helen olduğunun kabullenilmesi demekti.

Bu ve bunun gibi, ondan sonraki Makedonya Kralları da az veya çok ustalıkla ve kuvvetle her bakımdan Helen dünyasıyla ilişkiye geçmeye çalışmıştır. Ticaret alanında çok bilgili ve zengin olan Khalkidike kolonilerinin yakınlığı, bunları ele geçirmek

* Pindar: Lirik Yunan şairi. 522'de Thebai'da doğmuş, büyük bir ihtimalle 448'de (M. Ö) Argos'ta ölmüştür.

için birbiriyle dövüşen, bu dövüş sırasında, Makedonya'nın dostluğunu kazanmak isteyen ya da Makedonya'nın nüfuzundan korkan Hellas'ın belli başlı devletleriyle yapılan temaslar, doğrudan doğruya, Hellas'ta hemen hemen hiç durmadan birçok tanınmış insanın yurtlarını bıraktırmasına ve zengin Pella sarayında huzur ile şeref arama savaşları gibi nedenler Makedonya'nın ilerlemesine yardım ediyordu.

Her şeyden önce Kral Arkhelaos'un* zamanı bu bakımdan önem kazanmış ve başarılı olmuştur. Bütün Hellas, Peloponnesos savaşıyla karmakarışık, parçalanmış bir duruma düşerken, onun akıllıca yönetimi altındaki Makedonya geniş adımlarla ilerliyordu. Kral, ülkede o zamana kadar hiç bulunmayan korunaklı mevkiler bina etti, yollar yaptırdı, ordunun daha önce başlanan teşkilatlanmasını geliştirdi. Thukydides** şöyle diyor: "Makedonya için o, kendisinden önceki sekiz kraldan daha fazla iş gördü." Tıpkı Helenlerinkine benzeyen şenlikler ve oyunla düzenleme geleneğini ilk olarak ülkesine sokan yine aynı kral olmuştur. Bu şenlikler Dion'da, Orpheus'ın mezarı yakınında Olympias tanrısı Zeus ile tanrıçalar şerefine yapılırdı. Sarayı, her çeşit şairlerin, sanatçıların toplandığı, Makedonya aristokratlarının birleştiği yer olup halka ve halkın ilerleyen gelişmesine örnek oluşturuyordu. Arkhelaos'un kendisi, çağdaşlarınca dünyanın en zengin, en mesut insanı olarak sayılıyordu.

Bu kraldan sonra öncekinden daha kötü bir biçimde iç kavgalar başladı. Bunların nedeni belki de kuvvetlenen krallığın yapmakta olduğu yeniliklere karşı beliren bir tepkiydi. Aynı zamanda bu hareket, yabancı krallığın ülkeye sokmak için uğraştığı yeni eğitim ile törenlere karşı cephe almak demekti. Durum gereği olarak prens ailelerinde ve Hetairlerin bazılarında temsilcilerini bulan, aynı zamanda Hellas'ın belli başlı devletlerinin si-

* Arkhelaos: Makedonya Kralı. MÖ 413-399 yaşamıştır.

** Thukydides: Yunan tarih yazıcısı. MÖ 460-400 yaşamıştır.

yasetçileri tarafından desteklenen bu yönsemelere, halk kitlesinin kayıtsız kalmış olduğu görülmektedir.

Kral Arkhelaos'a karşı Lynkestislilerin hükümdarı Arıhabaios, Elymeia hükümdarı Sirrhas ile birleşerek silaha sarılmış, ayaklanmıştı. Bu ayaklanmanın gerçek nedeni, belki de dışlanan asıl varisin, yani kral hanedanından olup krallığa birinci derecede hakkı olan, fakat Perdikkas tarafından uzaklaştırılmış olan Arrhidaios'un oğlu ve Amyntas'ın torunu Amyntas'ın öcünü almak isteği olmuştur. Sonunda Arkhelaos, ancak büyük kızını Elymiotis hükümdarı Sitrhas ile, küçük kızını da Amyntas ile evlendirerek barışı elde etmeyi başarmıştı. Sonra Arkhelaos, söylentiye göre, bir kaza sonucu avlanırken öldürülmüştü. Bunun halefi, henüz çocuk yaşta olduğu için Aeropos'un vesayeti altında, kendi oğlu Orestes olmuştu. Fakat vasi çocuğu öldürdü, kendisi krallığa geçti. Aeropos'un ise Arrhabaios'un oğlu olduğu kesindir.

Bu Arrhabaios da İllynalılar sınırındaki Bakkhiadlar memleketinde saltanat süren Lynkestis hanedanındandı. Kendinden önceki Lynkestis hükümdarları, İllyrialıların yardımıyla çoğu kez Makedonya krallarına karşı savaşmışlardı. Aeropos'un, oğulları ve torunlarının bundan sonra geçen altmış yıl içinde yaptıkları işler, bunların kral hanedanınca güdülmekte olan yeni monarşi yönsemelerine düşman olduklarını, eskiden beri olageldiği şekilde özgür ve bağımsız yaşamak için savunmada olduklarını açıkça göstermektedir. Bundan sonra sürekli tekrarlanan ayaklanmalar, hükümdar değişmeleri, kral hanedanı ile partikülarist düşünenlerin birbirleriyle uğraştıklarını kanıtlamaktadır.

Aeropos, krallığı koruma yeteneğini göstermiştir. Fakat o, 392'de öldüğü zaman Küçük Amyntas, erki eline geçirdi. 391 yılında, Derdas öldürüldü; yerine Aeropos'un oğlu Pausanias kral oldu. Pausanias da Arıhidaios'un oğlu Amyntas (390–369) krallıktan uzaklaştırdı. Böylece kral hanedanının en eski kolu, Amyntas ile tekrar hakkını elde ederek tahta geçmiş oluyordu.

Amyntas'ın hükümdarlık yaptığı yıllar birçok karışıklıkla do-

ludur? Bu karışıklıklar o kadar tehlikeli durumlar yaratıyordu ki, içten parçalanmış Makedonya herhangi bir baskına kolayca kurban gidebilirdi. Lynkestisliler tarafından çağrıldıkları sanılan İllrialılar, Makedonya'ya girerek burayı yakıp yıktılar, kralın ordusunu yendiler, kendisini de ülke sınırları dışına kaçmaya zorladılar. Bu suretle krallık iki yıl süreyle Argaios'un elinde kaldı. Argaios'un kral hanedanından biri mi, yoksa Paasanias'ın kardeşi mi, yoksa Lynkestislilerden mi olduğu kesin olarak belli değildir. Daha sonra Thessalialıların yardımıyla Amyntas geri gelerek tahtına oturdu. Bu ara gerek ülke gerekse krallık, doğal olarak çok acınacak bir duruma düşmüştü. Kentlerle deniz kıyısındaki topraklar Olynthoslıların eline geçmişti. Dahası Pella bile kapılarını krala kapadı. Amyntas'ın hem Elymais, hem de Lynkestis hanedanları ile akrabalığı olan Eurydike ile evlenmesi, en sonunda barışı sağlamak amacıyla yapılmış olsa gerek.

Bundan sonra Antalkidas Barışının etkileriyle dolu yeni bir dönem ile İspartalıların Olynthos'a karşı çıktıkları sefer başladı. Amyntas bu sefere katıldı. Elimsias hükümdarı Derdas da dört yüz süvari ile onun peşinden gitti. Fakat hedefe öyle inanıldığı kadar çabuk varılamadı. Derdas düşmanların eline esir düştü. En sonunda, 380 tarihinde, Olynthos düşürüldükten sonra da Thebai ayaklandı. Sonra İsparta, Naksos ve Leuktra yenilgilerine uğradı. Olynthos, Khalkidike Birliğini yeniledi. Pheraili İason, Thessalia'daki kuvvetleri birleştirdi, hem Epeiroslu Alketas, hem de III. Amyntas'ı bu birliğe girmeye zorladı. Fakat tam bu zamanlar büyük başarıların eşiğindeki İason öldürüldü (370). Amyntas ise egemenliğini bile koruyabilecek yaradılışta bir kişi değildi. Çok kısa bir süre sonra da öldü. Yerine üç oğlundan en büyüğü olan III. Aleksandros geçti. Elymialı olan annesi, çok geçmeden III. Aleksandros'un başına bir felaket getirdi: Ana Kraliçe uzun zamandan beri kızının kocası olan fakat soyu bilinmeyen bir aileden gelen Ptolemaios ile gizli ilişkide bulunmuştu. Thessalialılar tarafından yardıma çağrılan III. Aleksandros orada

başarı ile savaşırken Ana Kraliçe damadı ve sevgilisi Ptolemaios'u krala karşı ayaklandırdı. Bu asi, ülkesine dönmekte olan krala karşı direnişte başarılı oluyordu. Bunun üzerine Thebai, hemen işe karıştı. Amacı, Thessalia'da daha çok başarı kazanmadan önce Makedonya'yı zor durumda bırakmaktı. Pelopidas, Aleksandros'un otuz asilzade gencini tutsak olarak vermesi, Aloros kentiyle birlikte ülke topraklarının birkısmının Ptolemaios'a bırakılması koşuluyla ikisi arasında bir antlaşma sağladı. Ptoemaios, bu kente gönderme yapılarak Aloros adıyla anılır. Bu uyuşma ise, kralı ortadan kaldırmak için çok dikkatle planlanmış ve düzenlenmiş bir oyuna benziyordu. Gerçekten de kral bir şenlikte dansederken öldürüldü. Ana Kraliçe evlenmek için kralın katiline elini uzattı ve iki küçük oğlu Perdikkas ile Philippos'un vâsisi adı altında da krallığı ona verdi (368–365). Birçok Makedonyalı tarafından çağrılan Paosanias bu kapkaççıya karşı ayaklandı. Pausanias kral hanedanındandı fakat hangi kolundan olduğu artık belli değildir. Pausanias çok çabuk ilerleme gösterdi. İki çocuğu ile beraber Kraliçe Eurodike, Atina ordusunun başında yakınlarda bulunan İphikrates'in yanına kaçtı. İphikrates ayaklanmayı bastırdı. Ancak bundan sonra da Ptolemaios daha çok kuvvetli bir yer edinemedi. Aleksandros'un öldürülmesi, Thebai ile imzalanan antlaşmanın çiğnenmesi demekti. Öldürülenin dostları, bir ordu ile Thebai'da bulunan Pelopidas'a başvurdular. Acele topladığı bir kuvvetle Pelopidas Makedonya'ya girdi. Ancak burada Ptolemaios'un paraları galip geldi. Pelopidas, onunla yeni bir antlaşma yapmakla yetindi. Sadık kalacağının bir kanıtı olarak Ptolemaios, elli Hetair ile oğlu Phtloksenos'u ona tutsak verdi. Filip'in de Thebai'a gelmesi, belki de bu nedenle olmuştur.

Kral II. Filip'in İç Politikası

III. Perdikkas, büyür büyümez, öldürülen ağabeyinin öcünü, kapkaççıyı öldürerek aldı. Thebai'in nüfuzundan kurtulmak

için Atina tarafına geçti, Timotheos ile beraber Olynthoslılara karşı şerefle döğüştü. Fakat sonra belki de Lynke Mtısliler tarafından çağrılan İllyrialılar; sınırı aşıp topraklarına girdiler. Başlangıçta o, bunlara karşı başarı ile savaştı ise de sonradan büyük bir meydan savaşında dört bin askeriyle birlikte kahramanca savaşırken öldü. Ülkesi, İllyrialılar tarafından büyük oranda yakılıp yıkıldı. Kuzeyden de Pamialılar, Makedonya topraklarına saldırdılar. Bu durum ve koşullar yüzünden Filip, 359 yılında, başlangıçta Perdikkas'ın henüz çocuk yaştaki oğlu Amyntas adına hükümdarlığı ele aldı. Ptolemaios'un bertaraf edilmesinden beri Filip ülkesinde bulunuyordu. Söylendiğine göre Eflâtun tarafından Perdikkas'a tavsiye edilen bir uyuşmaya uygun olarak ona ülkenin bir kısmı üzerinde hükümdarlık verilmişti. Burada bulundurduğu asker kıtaları, kendisinin ilk desteğini oluşturuyordu. Tehlike çok büyüktü: İllyrialılar ile Paionialılar ülkenin içlerine kadar girmişlerdi. Atina ile Trakya hükümdarları tarafından desteklenen eski taht adayları Argaios ile Pausanias, ortaya çıkmışlardı. Babasının nikahsız kadınlardan doğan üç oğlu, kral olmaya uğraşıyorlardı. Ülkedeki genel iradenin yardımıyla Filip, ilk tehlikeyi atlatmada başarılı oldu, ölçülü hareket, ustalık ve kesin karar sayesinde ülkeyi İllyrialılardan, Traklarla Paionialılardan, krallığı taht adaylarından, hanedanı da entrikalarla karışıklıklardan kurtardı. Atinalılar ise, Filip'e karşı hazırlanmakta olan bir ittifaka girmemeleri karşılığı olarak Amphipolis üzerindeki haklarını tanımasını krala önerme gafletinde bulundular. Filip'in başarılarından endişeye düşenlerden İllyrialıların başı Grabos, Paionialıların başı Lippeios, Trakların başı Ketriporis ve kardeşleriyle bir savunma ve saldırmazlık ittifakı yaptılar. Böylece üç yandan barbarları saldırtmak suretiyle Makedonya kuvvetini henüz tamamıyla toplanmadan kırılmasını sağlamak istediler. Bunun üzerine daha önce Amphipolis'i alarak halkının sevgisini kazanmış olan Filip, çabukça Makedonya sınırlarına koştu. Krala karşı yapmayı tasarladıkları ittifak için tamamıyla hazırlanmış olmaktan henüz çok uzak bu-

lunan barbarlar, hemen boyun eğmek için koşuşarak Filip'in ayağına gelmek zorunda kaldılar.

356 tarihine doğru sınırlar, barbarlara karşı güvenlik altına alınmış bulunuyordu. Kısa bir zaman içinde saraydaki partoler de ortadan kalkmışlardı. Lynkestislerden Ptolemaios ile Euridike ölmüşlerdi. Aeropos'un oğullarından biri olan Aleksandros, sadık Antipatros'un kızıyla sonradan evlendirilerek kazanılmış olduğu gibi diğer oğulları Heromenes ile Airhabaios da başka bağışlarla elde edilmişlerdi. Airhabaios'un oğulları Neoptolemos ile Amyntas, sarayda eğitiliyorlardı. Tahtın adayı olduğu iddiasıyla ortaya çıkan Argaios ile Pausanias'ın adları tarihi kaynaklarda artık geçmemektedir. Son olarak da Filip, başlangıçta adına hükümdarlık yaptığı krallığın meşru mirasçısı Perdikkas'ın oğlu Amyntas'ı, büyüdüğü zaman kendi kızı Kynane ile evlendirmiş, bu yolla onu da kendine bağlamıştı.

Böylece Makedonya, devletinin gücünü planlı bir biçimde büyük bir ustalıkla geliştirmesini, kullanmasını ve Yunanlıların başında Pers Devleti'ne karşı durmak ülküsünü gerçekleştirebilecek bir düzeye yükseltmesini bilen Filip gibi kudretli bir hükümdarın elindeydi. Kralın şaşılacak derecedeki başarıları hakkında bize kadar gelen tarih kaynaklarında bu başarıların kazanılmasına neden olarak güç faktörü gösterilmemiştir. Yunanistan'daki devletleri peşpeşe kendi tarafına geçiren elin dirayetli hareketleri her defasında gösterildiği halde, bu elin ait bulunduğu, bütün kuvvetini, bütün güvenini borçlu olduğu vücut hakkında hemen hemen tamamıyla karanlıkta bırakılmaktayız. Aynı kaynaklarda bu elin tam yerinde ve zamanında avuç avuç dökmesini bildiği, insanı baştan çıkaran altınlar, Kral Filip'in nerde ise biricik, fakat en önemli aracı olarak gösterilmektedir.

Makedonya devleti iç yaşamı bakımından incelenecek olursa görülecektir ki, daha önce harekete getirilmiş olmakla beraber asıl Filip tarafından tam anlamıyla geliştirilen iki unsur, bütün kuvvetin esasını teşkil etmiştir.

Arrianos'a* göre İskender, 324 yılında Opis'te ayaklanan Makedonyalılara hitabederek diyor ki: "Babam kral olduğu zaman sizi, göçebe halinde, fakir, çocuğunuz hayvan postu giymiş, dağlarda koyun güder, bunları İllyrialılara, Traklarla Triballere karşı korumaktan aciz ve bunlarla savaşır bir durumda buldu ve başınıza geçti. O sizi asker kıyafetine soktu, ovalara indirdi, komşu barbarlara karşı baston ile savaşabilmeyi size öğretti." Gerçi daha önce de savaş olduğu zamanlarda eli silah tutan her erkek savaşa koşuyor, savaş bittikten sonra tarlasına ya da sürüsünün başına dönüyordu. Filip devletin başına geçtiği zamanki tehlikeler, hele hükümdarlığının ilk yıllarında her yönden tehdit eden düşmanlarına karşı ülkesini korumak için yapmak zorunda kaldığı savaşlar, kral Arkhelaos'un daha önce başladığı, fakat ölümünden sonraki iç karışıklıkların bozduğu eseri yeniden ele alıp daha çok geliştirmeye neden oluyordu. Filip, bu savaş yükümlülüğüne dayanarak ulusal bir ordu kurdu. Bu ordu gittikçe büyüyerek en sonunda kırkbin kişilik bir kuvvet haline geldi.

Filip yalnız bu orduyu kurmakla kalmamış, buna sıkı bir disiplin ile çok yüksek bir dövüşme yeteneği kazandırmasını da bilmişti. Kaynaklardan öğrendiğimize göre o, faydasız bir yük olan piyadenin eşya arabalarını ordusundan kaldırdı; süvarilere yanlarında yalnız tek bir seyis bulundurmaya izin verdi. Yazın yakıcı sıcağı altında da askerini bütün donatısı ve yiyeceğiyle birlikte günlerce, günde 6–7 mil yürüttü. Askeri disiplin o kadar sıkıydı ki 338 yılı savaşında yüksek rütbeli iki subay, ordugâha beraberlerinde bir çalgıcı kadın getirdiği için ordudan atılmıştır. Askeri hizmet sayesinde komuta edenlerle itaat edenler arasında sıkı bir düzen gelişiyor; rütbe derecesi sırasında ise yalnız hizmet ve yetenek gözönünde tutuluyordu. Bu askeri örgütlenmenin olumlu sonuçları çok geçmeden kendini gösterdi: Devle-

* Arrianos: Yunan yazarı ve tarih yazıcısı. Makedonya'da doğmuş olup Büyük İskender ile çağdaştır. Büyük İskender seferlerinin tarihini yazmıştır.

tin ayrı ayrı bölgeleri tek bir vücut halini aldı. Makedonyalılar kendilerini tek bir ulus olarak duymaya başladılar. Yeni kazanılan toprak parçalarının eski Makedonya ile iyice kaynaşabilmesi, bu sayede mümkün oldu. Her şeyden önce bu birlik ile bundan böyle artık egemen ve karekteristik bir özellik olacak olan bu askeri örgütlenme içinde Makedonyalılar, savaşkan bir ulus olma duygusunu, başta kralın bulunduğu sıkı bir sınıflanma sayesinde oluşan ahlaki gücü kazanmış oluyorlardı. Ülkenin köylü kesimi, kral için amaçlarına ulaşmak yolunda kullanılan itaatkâr bir insan malzemesi olduğu gibi Hetair aristokratları da şeref kazanarak sivrilmek için birbirleriyle yarışma ihtirası besleyen bir subay sınıfını meydana getiriyordu. Böyle bir ordu, paralı asker yığınlarına, hattâ Helen devletlerinde gelenek olan kur'a askerlerine; böyle sağlam, böyle taze kuvvetlerle dolu bir ulus ise, teşkilatı incelmiş, demokrasi ile feodal yaşam içinde birbirine girmiş Yunanlılardan elbette üstündü. Kader, bu büyük orduyu eski güç ve yaşam tarzını karşısında sınava zorlayıncaya kadar bu durum Makedonya'da varlığı koruyacaktı. Burada krallık ile aristokratlar arasındaki mücadeleden yüzyıllarca önce Hellas'ta olduğu gibi, aristokrasi değil, tersine krallık galip çıkmıştı. Temelini özgür ve kuvvetli bir köylü sınıfının oluşturduğu bu krallık, bu "askeri monarşi", şimdi bu ulusa, Hellas'taki demokrat devletlerin de takdir ettikleri, fakat bir türlü kurup yaratamadıkları bir biçim, bir güç ve gelişme yönü gösteriyordu.

Buna karşılık Makedonya halkının yaşamına Helen yaşamının asıl sonucu olan irfan ile eğitimin tamamını kazandırmak, bu yolla daha önceden hükümdarlar tarafından başlatılmış olan yoldan yürümek gerekiyordu. Burada kral ile sarayının verdiği örneğin büyük bir önemi vardır. Memleketin aristokratları çok geçmeden kendisi için doğal, ayrı zamanda etkili olan yeri ele geçiriyor, ulusun aydın sınıfı konumuna geliyordu.

Filip, Epameinondas devrinden Thebai'da yaşamıştı. Eflâtun'un öğrencilerinden biri olan Oreoslu Euphraios, daha önce-

den onun yaşamı üzerinde etki yapmıştı. Sokrates, Filip'i doğrudan doğruya edebiyat ile bilimin büyük bir dostu olarak gösterir. Kral olduktan sonra Filip'in oğlu İskender için Aristoteles'i sarayına davet etmesi de bu sözü doğrulamaktadır. Anlaşıldığına göre o, sarayında her çeşit öğretim ve eğitim seminerleri düzenlemiştir. Başlangıçta bu seminerler, doğrudan doğruya kendi yakınında yaşayan aristokrat çocukları ve mümkün olduğa kadar sarayına çekmeye, şahsına bağlamaya ve krallığın hizmetine hazırlamaya çalıştığı genç aristokratlar için düzenlenmişti. Bu aristokratlara, asilzade çocuğu sıfatıyla gençlik çağlarında Hetair kıtaları içinde kralın muhafızı (Somatophilakes) olarak, ordunun ayrı ayrı birliklerinde komutan, çok kere de Helen devletleri nezdinde elçi olarak kendini göstermek veya yaptıkları hizmet karşılığı ödül almak için yeteri kadar fırsat veriliyordu. Fakat her yerde bu aristokratlar, kralın istediği, doğrudan doğruya kendisinin sahip bulunduğu ölçüde bir formasyona ve Atina tarzını benimsemiş olmaya ihtiyaç duyuyordu. Kralın en büyük düşmanı bile, kibar toplum yaşamında Atina'nın Filip ayarında mükemmel bir kişiye sahip olmadığını itiraf etmek zorundaydı. Gerçi sarayın günlük yaşamında kaba Makedonya geleneklerine uygun bir biçimde içkili ziyafetler, eğlenceler ve sarhoşluk eksik olmuyordu. Fakat aynı zamanda bütün saray şenlikleri yabancı elçilerin kabulü ve büyük oyun bayramları, Helen usulüne, Helen zevkine göre o oranda parlak, o oranda tantanalı ve büyük ölçüde yapılıyor; hiçbir şeyde küçüklük veya yavanlık gösterilmiyordu. Krala ait malikanelerin gelirleri, toprak vergileri, limanların gümrükleri, yılda bin Talent gelir getiren Pangaion madenleri, her şeyden önce Filip'in oluşturup uyguladığı yönetim biçiminin iç düzeni ve ekonomisi, Makedonya Devleti'ni Helen dünyasında yalnız Perikles devrinin Atinasında bir defaya özgü olmak üzere görülmüş olan bir kudrete ve üstünlüğe çıkarıyordu.

Aristokrasi; Saray, Olympios

Pella sarayında gördükleri ihtişam ile tantana, askeri gücün verdiği parlaklık ile burada toplanmış olan aristokratlar, Atina elçilerini bile hayretler içinde bırakmıştır. Bu aileler, daha önce de belirtildiği gibi, hükümdarlık yapmış hanedanların soyundandır. Örneğin Hakkhaid soyundan Lynkestis hanedanı; Tymphea'da hükümdarlık yapmış olan Plysperkhon ailesi; Orestis'e sahip olduğu anlaşılan Orontes ailesi gibi. Orontes ailesinin en büyük oğlu Perdikkas'a, Orestis Phalansks'in komutanlığı verilmişti. Perdikkas, süvari Hipparkh'ı (Albay) olunca aynı Phalanks'ın komutanlığına kardeşi Alketas getirilmişti. Bu aileler içinde en önemlisi kral hanedanının ikinci dereceden bir kolu olan, Peloponnes savaşları sıralarında hükümdar olup daha önce adı geçen Derdas'ın soyundan gelen Elimio tis ailesiydi. 380 yılına doğru ikinci bir Derdas ülkeye egemen olmuş, o zaman Makedonyalı Amyntas ve İspartalılarla müttefik olduğu halde Olynthos'a karşı savaşa girişmişti. Sonradan bunun Olynthoslılar tarafından esir edildiği belirtiliyor. Filip'in, bunun kızkardeşi Phila ile evlenmesindeki amacı, herhelde, onu kendine daha sıkı bağlamak veya aralarında bir kavga çıkmasının önüne geçmek olsa gerekir. Eldeki bilgilere göre Derdas'ın kardeşleri Maphatas ile Harpalos, kralın çevresinde bulunanlardandılar. Fakat Filip ile bu aile arasında sürekli bir gerginlik vardı; hem de bu, yeter derecede bir ustalıkla gizlenmiyordu. Filip'in, o aileyi her an için kaygı içinde bırakarak biraz kendinden uzak bulundurmak amacıyla buna bile bile yapıyor olması olasılık dahilindedir. Makhatas, kralın hakemlik yaptığı hukuki bir konuda haksız olarak suçlu çıkarılıyor ve Filip bu aileye mensup birinin yaptığı herhangi bir yolsuzluğu aynı aileyi açıktan açığa utandırma nedeni saymaktan çekinmiyordu. Makhatas'ın kardeşi Harpalos'un ağabeyini affettirmek için yaptığı ricaları kral, sert bir şekilde reddetmişti.

Pella sarayında toplanan birçok soylu aile içinde özel önemleri dolayısıyla iki tanesi burada anılmayı hak eder. Bunlar, İol-

las ile Philotas aileleridir. Filip'in birçok önemli seferi emanet ettiği o temkinli komutan Parmenion, Philotas'ın oğluydu. Makedonya Kralı, 356 yılında Derdanların üzerinde kazandığı zaferi bu komutana borçludur. 343 yılında da Eubeia'yı zapteden yine aynı Parmenion'dur. Daha sonraları Parmenion'ın kardeşleri Arandros ile Agathon daha da çok oğulları Philotas, Nikanor ve Hektor babalarının şöhretinden önemli pay almışlardır. Permanion'un kızları, ülkenin en kibar ailelerine ait delikanlılarla evlenmişlerdir: Biri Falantes komutanı Kainos'a, ötekisi de kralın sonraki eşinin bir amcası olan Attalos'a varmıştır. İollas'ın oğlu Antipatros veya Makedonyalıların adlandırdıkları gibi Antipas'ın da nüfuzu ile şöhreti, Philotas ailesinden daha az değidi. Bunu kralın şu sözleri gayet güzel olarak anlatmaktadır: "Ben rahat rahat uyudum, çünkü Antipas bekliyordu." Denenmiş sadakati, hem askeri hem siyasî koşulları kavramakta gösterdiği sade bir açık görüşlülük, Antipatros'u kral vekili gibi çok yüksek bir göreve -ki bu mevkii çok geçmeden işgal etmiştir- tamamıyla uygun kılıyordu. Ona kızını vermek, yüksek Lynkestis ailesini kazanabilmek için en iyi çare sayılıyordu. Oğulları Kassadros, Atkhias ve İollas, ancak daha sonra ün kazanmışlardır.

Filip'in oluşturup biçimlendiği saray ve ulusu, işte bu nitelikleri taşıyordu. Bir noktayı unutmamak yerinde olur ki Makedonya devlet yaşamında, gerek bu devletin tarihi yeri ve gerekse Filip'in kişiliği dolayısıyla, monarşi unsurunun egemen bir yer tutması zorunluydu. Ancak bu koşulların bütünü gözönünde tutulacak olursa kralın karakteri ile hareket tarzı anlaşılabilir. Kendine özgü bir tarzın karşıtlıklarıyla aykırılıklarının tam ortasında, kendi ulusuyla olan ilişkisinde bir Yunanlı, Yunanlıların gözünde ise bir Makedonyalı olarak Filip, Makedonyalılardan hileciliği ve kurnazlığı ile, Yunanlılardan ise Makedonya kabalığı ve enerjisi ile daha ileri olduğu gibi her ikisine de kendi amaçlarını kavramakta gösterdiği karalılık, plânlarını gerçekleştirmekteki yeteneği, uygulamadaki ketumluğu ve çabukluğu ile üstündü. Düşman-

ları için daima bir bilmece olmasını, her zaman ve hiç beklemedikleri bir yerden onların karşılarına çıkmasını biliyordu. Yaradılış itibarıyla zevkle safaya oldukça düşkün olan Filip, yönsemelerinden pervasız olduğu kadar da kararsızdı. Çoğu kez tutkularının tam anlamıyla kölesi gibi göründüğü halde her defasında duruma egemen olmasını bilirdi; amaçlarının gerektirdiği şekilde sade, soğukkanlı olabiliyordu. Gerçek kişiliğini meziyetlerinde mi, yoksa kusurlarında mı daha açık olarak görmek mümkün olduğu hakkında tereddüt edilebilir. Pürüzsüzlük, uyanıklık, hafifmeşreplik, bunların büyük düşüncelerle, kurnazca plânlarla bağlanması gibi özellikleri ile Filip'in kişiliğinde devrinin formasyonu tıpkı mükemmel bir tablo gibi toplu olarak görülmektedir.

Epeiroslıların Kralı Akhilleos soyundan Neoptolemos'un kızı olan Filip'in eşi Olympias, tamamıyla kralın tersi bir yaradılışı olan bir kadındı. Bu kadını Filip gençliğinde Samotrake'de bir Myster şenliği sırasında tanımış, vasisi olan büyük amcası Arybbas'ın onayını alarak onunla evlenmişti. Güzel, kendi içine kapanık, derin ve ateşli inanışlarla dolu olduğu halde Orpheus ile Bakkhos'un sır dolu ayinlerine, Trakya kadınlarının karanlık büyücülüğüne kendini vermişti. Kaynaklara göre, onun her şeyden önce vahşi bir coşkunlukla gece ayinlerinde Thyrsos (Dionisos bayramlarında rahiplerin taşıdığı asa) ile yılanı sallayarak dağlarda koştuğu görülürdü. Rüyaları, ruhundaki olağanüstü fantezilerin tekrarından başka bir şey değildi. Yine aynı kaynaklara göre, gelin oluşundan bir gece önce şöyle bir rüya görmüştü: Büyük bir fırtına dört yanını sarmış, şimşek kucağında çakmış, büyük bir ateş çıkmış, bu ateş etrafı yaka-kavura ortadan kaybolmuştu.

İskender'in gençliği, Kral ailesi içinde anlaşmazlık

Günümüze kadar gelen kaynaklara göre İskender'in doğduğu gece görülen birçok belirti arasında, hadım rahipleri ile kutsal kölelerinin başında Megabysos (başrahip) olduğu halde He-

lenler için gerçek ve doğu toplumlarına özgü bir putperestlik oluşturan Ephesos'taki Artemis tapınağının (Artemision) yandığı, bir oğlunun dünyaya geldiğini Filip'in üç zafer haberiyle birlikte aynı zamanda duymuş olduğu da vardır. Fakat, en zengin bir kahraman yaşamını, aynı zamanda büyük bir düşüncenin anlamını gösteren bunlar sadece birer efsaneden ibaret olup bu uğurda yapılan bilimsel araştırmalar boşa çıkmıştır.

Kral Filip'den söz ederken Theopompos diyor ki: "Tekmil Avrupa Amyntas'ın oğlu gibi bir insan yetiştirmemiştir." Fakat yaşamının amacı olarak gördüğü eseri tamamlamak için bu azimli, hesaplı, yorulmak bilmez bir çabayla çalışan adamda yolu üstünde olmayan son bir şey noksandı. Yunan dünyasını birleştirmek düşüncesine, Makedonyalıların görüşlerini daima daha yükseltmek düşüncesine bir araç olarak başvurmuş olmak...

Bu, formasyonun ve Yunan tarihinin ona verdiği bir düşüncedir. Uzun zaman içinde yuvarlandığı güç koşulların dayatması onu bu düşünceye zorlamıştı; fakat bu düşüncenin zorunluluğu, önünde durulmayacak kadar büyük gücü, onu aynı düşünceyi uygulamaya sevk etmiş değildi. Daima yeni hazırlıklarda tereddüt gösterdiğine ve kaçmanın yollarını aradığına bakılacak olursa Filip'in bu düşünceye içtenlikle inandığından kuşkulanmak gerekir. Gerçekten de bunlar gerekliydi. Fakat Pelion üzerine Ossa'yı koymakla* tanrıların Olympos'una ulaşılmış olamazdı. Sanırız Filip, Makedonya'ya zaferlerle parlak bir gelecek sağlayabilecek topraklar olarak denizin öte yanındaki kıtayı görüyordu. Ama sonra bakışları bulanıyor, plânları, isteklerinin ferahlığıyla bulutlanıyordu. Bu büyük eseri meydana getirmek arzusu ondan çevresindekilere, aristokratlara ve bütün ulusa bulaşmış, Makedon yaşamının her zaman göze çarpan karakteris-

* Pelion üzerine Ossa'yı koymak: Pelion ile Ossa, Tesatya'da birer dağdır. Efsaneye göre devler, Olympos, Ossa ve Pelion adlarındaki Teselya dağlarını üst üste koyarak bir merdiven yapmak suretiyle göğe ulaşarak burayı fethetmek deneyinde bulunmuşlardır.

tik rengi ve geleceğin çekici sırrı olmuştu: Traklara karşı savaşılıyor, Yunanlılar yeniliyordu ama asıl hedef doğu topraklarıydı. Doğu için savaşılıyor, zaferler kazanılıyordu.

İskender'in çocukluk yılları işte böyle bir çevrede ve bu koşullar içinde geçiyordu. Herhalde bu yıllarda "sakin altın ırmağı ile güneş kaynağı, zümrüt ve Nysa çayırlarıyla altın asma" gibi bazı doğu efsaneleri çocuğun ruhunu işgal etmiş olmalı ki büyüdükçe Marathon ile Salamis zaferlerinin, Pers Kralının kölelerden oluşan ordusuyla gelerek yıkıp, tahrip ettiği kutsal tapınaklarla mezarları, o zaman kendi atası 1. Aleksandros'un Perslere nasıl toprak ve su vererek üstelik Helenlere karşı askerlerinin başında Perslerle birlikte nasıl yürümek zorunda kaldığını, Makedonya'nın şimdi Asya'ya saldırarak ataların öcünü alması gerektiği hakkında beslenen duygu ve düşünceleri öğreniyordu. Bir zamanlar Pers Kralının elçileri Peila'ya gelince İskender onlara büyük bir dikkat ve merakla Pers Devleti'nin ordusu ile kavimleri, kanunlarıyla töreleri, içinde yaşayan kavimlerin örgütlenmeleriyle yaşam koşulları hakkında çeşitli sorular sormuş, elçilerin cevaplarını dinlemişti. O zaman Persler bu çocuk karşısında hayret etmişlerdi.

İlk çağın en büyük düşünürü olan Aristoteles'in büyümekte olan bu çocuğa öğretmen olması (345-344) da daha az önemde bir olay değildir. Söylendiğine göre Filip, oğlu doğduğu zaman Aristoteles'den bunu rica etmiş, kendisine şunları yazmıştı: "Onun doğduğuna değil, senin devrinde doğduğuna seviniyorum. Senin vereceğin eğitim ve bilgilerle o, bize layık olacak, günün birinde kendisine miras kalacak olan ödevi başarabilecek bir duruma gelmiş bulunacaktır."

Düşünceleriyle dünyayı fethetmiş olan adam, kılıcıyla dünyayı fethedecek olan adamı eğitiyor. Heyecanlı, ateşli çocuğa düşüncelerin kutsallığını, büyüklüğünü, büyüklük kavramını tanıtmak şerefi o öğretmene aittir; çocuğa zevk ve safaya hor bakmayı, şehvetli eğlencelerden kaçmayı öğreten, ihtiraslarıyla heyecanlarını asilleştiren, kuvvetine ölçü ve derinlik veren de

odur. İskender öğretmenine her zaman derin bir saygı beslemiştir: Babasına yalnız dünyaya gelişini, öğretmenine ise şan ve şeref içinde yaşamayı borçluydu.

Böylesi büyük adamların etkisi altında İskender'in dehası, kişiliği oluşuyordu. İş yapma hevesi, şan ve şöhret tutkusu ile yanan genç İskender, kendisine başarması için geride hiçbir iş bırakmamış olan babasının zaferleri hakkında sanırız yürek sızısı duyuyordu. Akhilleos'u kendine örnek olarak almıştı. Onun soyundan gelmiş olmakla övünüyor, gerek şan ve şöhrette gerekse acıda ona benzemesi gerektiğini düşünüyordu. Tıpkı Akhilleos'un Patroklos'u* sevmiş olduğu gibi, İskender de gençlik dostu Hephaistion'a** çok bağlıydı. Akhilleos'un gördüğü işlerin anılarını Homeros'un insanlara aktarmasından dolayı İskender, büyük atasını mutlu sayıyordu. Fakat doğu ve batı uluslarının destanları da İskender'in adını, insani ve insanlık üstü büyüklüğün bütün esrarlı ışıklarıyla süsleyerek anmaktan hiçbir zaman yorulmamıştır. İskender, babasından daha çok annesini severdi. Kendisini eski ve yeni dönem kahramanları arasında ayırdeden coşkusu ve derin duyarlılık, annesinden ona geçmişti. Görünüşü de buna uygundu: Keskin yürüyüşü, ateşli bakışları, geriye doğru uçan saçları ve sesinin kuvveti, onun bir kahraman olduğunu belli ediyordu. Dinlenirken onun tavrındaki yumuşaklık, yüzündeki hafif kırmızılık, nemlice açılan gözleri ve biraz sola doğru eğik başı, insanı etkilerdi. Her şeyden önce o, binicilik eğitiminde büyük bir ustalık gösteriyordu. Daha küçük bir çocukken Bukephalos adında Thessalia'dan getiren ve yanına kimsenin yanaşmaya cesaret edemediği bir atı terbiye etti. Bu at, bütün savaşlarında ona meydan savaşı bineği olarak hizmet etmiştir. Silah oyununda ilk sınavını babasının hükümdarlığı za-

* Patroklos: Homeros'ta (İlyada, 6. kitap) Akhilleus'un silah arkadaşı olup Troia önünde Hektor tarafından öldürülmüştür.

** Hephaistion: İskender'in çok sevdiği soylu bir Makedonyalı. Çok kıymetli bir komutan olup MÖ 324'te Ekbatana'da ölmüştür.

manında verdi. Filip Byzans'ı kuşatmakla uğraşırken iskender, Maidlerin üzerine yürüyerek bunları yendi; orada kendi adıyla bir kent kurdu. Sırf onun bu cesur davranışıyla kazanılan Khaironeia Meydan Savaşı ile o, daha büyük bir şöhrete sahip oldu. Bir yıl sonra da İllyria hükümdarı Plenrias'ı çok uzun süren ve inatla dövüşülen bir meydan savaşında yendi. Görüldüğüne gibi baba, hiçbir kıskançlık duygusuna kapılmadan, oğlunda bir gün kendi eserini tamamlayacak olan adamı görüyordu. Hanedanda halef sorunun ülkeye getirdiği bunca felâketten sonra Filip, gelecek için bu konuda gönül rahatlığı içinde olabilirdi; çünkü krallığın en zor görevlerini başarabilecek kudrette bir halef yanıbaşında yetişmiş duruyordu. Kendi sözlerine göre; "ona Makedonya çok küçük gelecekti; bizzat kendisi gibi artık değiştirilmesi mümkün olmayan birçok şey hakkında o, pişmanlık duymayacaktı."

Sonradan baba ile oğlunun araları açıldı. İskender, annesinin babası tarafından ihmal edildiğini görüyordu. Filip Thessalialı dansözlerle Yunanlı odalıkları eşine tercih ediyordu. Hatta daha sonra kral, memleketin soylu ailelerinden Attaros'un yiğeni olan Kleopatra ile evlenmeye karar vermişti. Söylentilere göre düğün töreni Makedonya geleneklerine uygun olarak çok parlak, çok gürültülü bir şekilde yapıldı. İçiliyor, gülünüyor, eğleniliyordu. Artık herkes şaraptan esrimişti. Tam bu sırada genç kraliçenin amcası Attalos yüksek sesle: "Ey Makedonyalılar, tanrılardan dileyin ki sizi onlar kraliçemizin kucağında takdis etsinler, ülkemize gerçek bir kral halefi bağışlasınlar!" türünden bazı sözler etti. İskender de oradaydı. Müthiş bir öfkeyle Attalos'a dönerek: "Sence ben bir piç miyim? Günahkâr küfürbaz!" diye bağırdı. Ve şarap kadehini yüzüne doğru fırlattı. Kral öfke ile ayağa kalktı, kılıcını kınından çekti, vurmak için oğlunun üzerine yürüdü. Şarap, öfke, bir de Khaironeia'da almış olduğu yaranın etkisiyle ayakları birbirine dolaştı, sendeleyerek yere yuvarlandı. Dostları hemen İskender'i salondan uzaklaştırdılar. Dışarıya çıkmakta

iken: "Dostlar, görün, babam Avrupa'dan tâ Asya'ya gitmek istiyor, fakat bir masadan diğer masaya geçmekten acizdir." dedi. İskender annesiyle beraber Makedonya'dan çıktı. Kraliçe, memleketi olan Emeirios'a gitti. Oğlu da daha uzaklara, İllyrialılara sığındı.

Bu olaydan pek kısa bir zaman sonra Korinthoslu konuk Demaratos, Pella'ya geldi. Selamlaştıktan sonra kral, Helenler arasındaki durumun nasıl olduğunu, birbirleriyle geçinip geçinemediklerini sordu. Soylu bir babacanlıkla Demaratos söyle cevap verdi: "Ey kral, Helenlerin topraklarında barış içinde iyi geçinmenin olup olmadığını ne güzel soruyorsun; fakat kendi evini geçimsizlikle, kin ve garezle doldurdun, kendine en yakın, en sevgili olmaları gereken insanları uzaklaştırdın." Kral sustu. İskender'in ne kadar sevildiğini, oğlunun değerini, içindeki cevheri gayet iyi biliyordu. Helenlerin çirkin iftiralar atmasını sağlayacak, belki de kötü plânlara yol açacak malzeme vermekten korktu. Doğrudan doğruya Demaratos, baba ile oğul arasında aracı rolünü üzerine almak zorunda kaldı. Çok geçmeden kral ile oğlu barıştılar; İskender geri döndü.

Ancak İskender'in annesi kraliçe Olympias, kötü muamele gördüğünü, kovulduğunu unutmayarak Epeiros'ta kaldı. Gerçekten hor görülen kraliçe, Filip'e karşı ayaklanarak ona tabi olmaktan kendini kurtarması için kardeşine usanmadan ısrar etti durdu. Herhalde oğlunu da bu yolda teşvik ve tahrik etmekten geri kalmamış olsa gerektir. Gerçekten de babadan kuşkulanmak için yeterli çok fazla neden vardı. Attalos ile dostları her yerde ön saftaydılar. Hatta Karia Beyi Piksodaros'un elçileri gelip de Filip ile bir ittifak yapmak istediklerini söyleyip fahri akrabalıkla iki hanedanı birbirine bağlamak önerisi getirmeleri üzerine bunlara Piksodaros'un kızı için kralın Thessalialı bir kadından doğan oğlu Arrhidaios'un koca olarak uygun görüldüğü bildirilmişti. Bunun üzerine İskender, veliahtlık hakkının, tehlikede olduğunu söylemişti. Dostları da onun bu düşüncesini

doğru bulmuşlar, kararlı bir biçimde mümkün olduğu kadar çabuk babanın plânlarına karşı harekete geçmesini ona ögütlemişlerdi. Çok geçmeden İskender'in bir sırdaşı olan Aktris Thessalos, Karia Beyine gönderildi. Thessalos'un görevi, oradaki hükümdara kızın; abdal piçe verip kaybetmemesini, Filip'in meşru oğlu ve varisi olan İskender'in böyle bir hükümdarın damadı olmaya hazır olduğunu anlatmaktı. Filip bunu öğrendi ve çok fazla öfkelendi. İskender'in dostlarından birisi olan genç Philotas'ın önünde kral, kendisine karşı beslediği güvensizliğin, gizli olarak giriştiği işlerin ona yakışmaz hareketler olduğunu anlatarak oğlunu azarladı: Utanmadan bir Karia beyinin kızını, yani barbar kralının esiresini eş olarak eve getirecek olursa, doğuşuna, talihine ve mesleğine lâyık bir insan olmadığını söyledi. İskender'e öğütler vermekte olan dostları Harpalos, Nearkhos, Lagos'un oğlu Ptolemaios, Erigyios ile Laomedon kardeşler saraydan ve ülkeden kovuldular, Thessalos'un geri verilmesi Korinthos'tan istenildi.

Böylece 336 yılı geldi. Pers savaşı için hazırlıklar bütün hızıyle ilerliyor, birleşik devletlerin gönderecekleri yardımcı kıtalar çağrılıyor, Parmenion ile Attalos'un komutaları altında kuvvetli bir ordu Asya'ya gönderiliyordu. Öncü olarak giden bu ordunun görevi, Hellesponttos'un ötesindeki korunaklı bölgeleri işgal etmek, Helen kentlerini kurtarmak, böylece yakında harekete geçecek olan birleşik devletlerin büyük ordusuna yolu açmaktı. Kralın kuvvetini böyle parçalaması, gerçekten garip görünmektedir. Fakat daha garip olan nokta, bu kuvvetin herhalde yeter derecede büyük olmayan bir kısmını kralın, memleketindeki siyasî durumdan tamamıyla emin olmadan önce oraya göndermiş olmasıdır. Epeiros'daki hareketler Filip'in gözünden kaçmıyordu. Burada bir savaş tehlikesi belirmişti. Böyle bir savaş ise yalnız Pers seferini daha çok geciktirmekle kalmayacak, aynı zamanda, kazanılsa bile önemli sayılacak hiçbir kazanç sağlamayacak, halbuki kaybedilse kralın yirmi yıldan beri çetin ko-

şullar altında durmadan çalışarak tamamladığı eseri bir anda çökertecekti. Bu savaştan kaçınmak, Molosluyu Makedonya'ya karşı bu kadar tehlikeli, bu kadar güvenilmez bir durumda bırakmamak gerekti. Filip'in yaptığı bir öneriyle bu adam kazanıldı. Böylece onun hem şerefi arttı, hem de mevkii sağlamlaştı. Filip, Olympias'dan doğmuş olan kızını onunla nişanladı. Yine aynı yılın sonbaharında düğün töreni yapılacaktı. Bu şenliği kral, aynı zamanda Helenlerin birleşmeleri bayramı ve Perslere karşı girişilecek müşterek savaşın takdisi olarak görkemli bir şekilde yapmaya karar vermişti. Gerçekten de, Pers kralını yenecek miydi, diye sorduğu soruya karşılık Delphi Tanrısı ona şöyle cevap vermişti: "Bak boğaya çelenk takıldı; artık sona eriyor; kurbana hazırdır."

Attalos ve II. Filip'in öldürülmesi

Saraydaki genç asilzadeler arasında Pausanias, güzelliği, bir de kralın yüksek teveccühünü kazanmış olması ile sivrilmişti. Bir şölen sırasında Pausanias, Attalos tarafından ağır biçimde aşağılanmıştı. Bunun üzerine fena halde canı sıkılarak krala başvurmuştu. Kral ise Attalos'u bu hareketinden dolayı azarlamış, aşağılanan Pausanias'ı da, hediyeler vererek, kendi muhafız kıtasına alarak memnun etmekle yetinmişti. Bundan sonra da Filip, Attalos'un yeğeni ile, Attalos da Parmenion'un kızı ile evlenmişlerdi. Bu koşullar içinde Pausanias, öc almak umudunu göremiyordu. Ne var ki hınç, öç almak isteği ve kendisini bu konuda aldatana karşı duyduğu kin, onun içini gittikçe daha derinden kemirmekteydi. Böyle düşünen yalnız o değildi. Lynkestis kardeşler, babalarıyla kardeşlerinin başlarına geleni unutmamışlardı. Bunlar Pers kralı ile gizli gizli ilişkiye geçtiler; görünüşte ne kadar az tehlikeliyseler, gerçekte o oranda tehlikeli oldular. Kral Filip'ten memnun olmayanlar sessizce günden güne bir araya toplanıyorlardı. Sofist Hermokrates, söz söyleme sanatının bütün ateşiyle onları körüklüyordu; Pausanias'ın da güvenini kazanmıştı. Genç

Pausanias, "en yüksek şöhret nasıl kazanılır," diye ondan sordu. Sofist'in cevabı ise: "En yüksek işi yapanı öldür." sözü oldu.

Sonbaharla beraber düğün zamanı da geldi. Eskiden Makedonya krallarının oturdukları yer olarak bilinen Pella gelişinden beri kral mezarları yeri durumuna getirilmiş olan Aigai'da düğün töreni yapılacaktı. Her yerden misafirler, Yunanistandan bayram elbiseleri içinde Theorlar* geliyor, birçoğu Filip için altından çelenkler getiriyordu, Agrianlar, Paionialılar, Odrys hükümdarları, devletin büyükleri, memleketin atlı aristokratları, halkın büyük çoğunluğu buraya toplanıyor, ilk gün selamlaşmalarla, şeref tevcihleri ile, şenlikler, ziyafetler içinde coşkun bir şekilde geçiyordu. Heroldler**, bütün misafirleri ertesi sabah için tiyatroya çağırdı. Daha şafak sökmeden önce caddelerden tiyatroya doğru renk renk elbiseler içinde bir kalabalık akıp gidiyordu. En sonra genç asilzadelerle muhafızları ortasında halde tören elbiseleriyle kral yaklaşıyor; bu neşeli kalabalığın ortasında ihtiyacı olmayacağını düşünerek, yanındakileri önden tiyatroya gönderiyordu. Tam bu sırada Pausanias kralın üzerine çullanıp göğsünü deliyor, kral yere düşerken Pausanias, kendisini kapıda hazır bekleyen atlara doğru koşmaya başladı. Kaçarken ayağı takılarak tepetaklak yuvarlanınca Perdikkas, Leonnatos ve muhafızlardan bazı muhafızlar ona yetişiyorlar ve onu hançerle delik deşik ederek öldürüyorlar.

Vahşi bir karışıklık içinde toplantı dağılıyor. Herkes şaşkınlık içinde, kaynaşma halindedir. Devlet kimin olacak, devleti kim kurtacak? İskender, kralın ilk doğan oğludur. Fakat krala yaranmak için bazı kişiler İskender'in annesine hor bakarak fena muamele etmiş olduklarından şimdi bu kadının acımasız kin ve garezinden korkulmaktadır. Kraliçe, kocasının cenaze töreninde bulunmak için daha şimdiden Aigai'e gelmişti. Anlaşıldığına gö-

* Theorlar: Dinî törenlere gidenler.

** Herold: Kralın haberlerini iletmeye mahsus memur, haberci.

re o, bu korkunç olayı sezmişti, önceden biliyordu. Kralın ölümü onun planlanması ile yapıldığı, katile atları onun hazırladığı sanılıyordu. İskender'in de bu ölümden haberi olduğuna inanılıyordu; buradan yola çıkarak -böyle söyleniyordu-, Filip'in oğlu değil, annesinin büyü ile hamile kalarak doğurduğu bir çocuktur. İşte kral bu yüzden İskender'le yabani annesinden nefret etmiş, bundan dolayı ikinci evliliğini Kleopatra ile yapmıştı. Devlet, Kleopatra'nın yeni doğurduğu oğlunun hakkıdır. Amcası Attalos, kralın güvenini kazanmış bir insan değil miydi? İşte naipliği üzerine almak da ona yaraşır. Bazıları ise, devletin idaresini eline almak herkesten önce Perdikkas'ın oğlu Amyntas'ın hakkıdır; bu, çocukken her yönden büyük tehlikeler karşısında bulunan devleti Filip'e bırakmak zorunda kalmıştı. Filip'in bunun elinden krallığı zorla almış olmasını, ancak Filip'in olağanüstü bir kişi oluşu affettirebilir. Yıllar geçtikçe hükmünü kaybetmiş hukuka göre şimdi hükümdarlık, uzun zamandır hakkı olmasına rağmen hakkını kulanmayarak kendinin bu işe uygun olduğunu göstermiş olan Amyntas'a verilmelidir. Buna karşılık Lynkestisler ile taraftarları şöyle bir iddiada bulunuyorlar: Eğer Filip'in çocuklarına karşı eski hak iddialarına kalkışılacak olursa, Perdikkas ile Filip'in babalarından önce krallığa sahip olan kendi babaları ile kendi kardeşlerinin haklarını aramak en doğru bir hareket olur; bunlar, zorla ellerinden alınmış olan krallıktan daha uzun zaman mahrum kalamazlar. Bundan başka gerek İskender, gerekse Amyntas, henüz çocuk denebilecek yaştadırlar. Amyntas, çocukluğundan beri hükümdarlık yapmak kuvvet ve umudundan alıkonmuştur. İskender ise, önce susamış annesinin nüfuzuyla, gururu dolayısıyla, günün zevkine göre yanlış bir eğitim alması ve eski törenlere hor bakması yüzünden ülkenin bağımsızlığı için babası Filip'ten de daha tehlikelidir. Buna karşılık kendileri bu toprakların dostları oldukları gibi her zaman için eski töreleri korumaya çalışmış olan bir ailenin torunlarıdır. Makedonyalılar arasında ağarmış olan, halkın isteklerini yakından tanıyan, aynı zamanda Sus'taki Büyük kralın dostu bulunan

kendileri yalnız, memleketi kurtarabilirler; Filip tarafından delice bir cüretle başlanan bir savaş için özür dilendiği takdirde Pers hükümdarının gazabına karşı memleketi, ancak onlar koruyabilirler. Bereket versin ki ülke, dostlarından birinin eliyle erkenden, eski hakları halkın refahını, yeminleri ve erdemi hiçe sayan bir kraldan kurtulmuş bulunmaktadır.

Filip'in ölümü ile krallığa kimin geçeceği sorunu üzerinde ortaya çıkan ayrı ayrı gruplar işte böyle düşünüyorlardı. Fakat halk, kralı öldürenden nefret ediyor, başlanan savaştan korkmuyordu. Taraftarları uzaklarda olan Kleopatra'nın oğlunu halk unutuyor, Perdikkas'ın oğlunu tanımıyordu; onun durağanlığı ve yeteneksizliği kanıtlamaya yeterli bir delil olarak göz önünde duruyordu. Halk, haksız yere uğradığı hakaretlerden kaynaklanan bir taraf tutma ile ve Maidlerle İllyrialılara karşı kazandığı savaşlarla Khaironeia zaferinin sağladığı şan ve şöhret; iyi bir eğitim ve öğretim almış olmasının yanında cana yakın ve değerbilir olmanın kazandırdığı kimi güzel öğeler nedeniyle İskender'in tarafındaydı. Üstelik de o, daha önce devlet işlerinde başarı ile çalışmıştı; halkın güveni ile sevgisini kazanmıştı; her şeyden önce ordunun bağlılığı ile sevgisinden emindi. Lynkestis ailesinden Aleksandros, artık kendisinin tahta geçme şansının kalmadığını anladı; Olympias'ın oğluna koştu, onu Makedonyalıların kralı olarak selamlayan ilk adam oldu.

İskender'in hükümdarlığa başlaması, "basit olarak hiçbir kuşku götürmeyecek bir mirasın ele alınmasından ibaret değildi." Henüz yirmi yaşında olan İskender, kral olmak için yetenek ve erk sahibi olup olmadığını göstermeliydi. Hemen devletin idaresini sıkıca eline aldı, bu suretle karışıklık geçiştirildi. Makedonya törenlerine uygun olarak biatini kabul etmek için orduyu çağırarak şunları söyledi: "Yalnız kralın adı başkadır, fakat Makedonya'nın kuvveti, işlerin düzeni, fetihler yapmak gibi amaçları hep aynıdır." Eski hizmet yükümlüklerini olduğu gibi bıraktı. Askerlik hizmeti yapmakta olanları başka bütün yükümlülük-

lerden muaf tuttu. Yeni kralın yaptırdığı eğitimler ve yürüyüşler, son olaylar dolayısıyla belki biraz sarsılmış olan ordunun askerlik ruhunu, savaş gücünü yeniden eski haline getirdi.

Kralın öldürülmesi, en ağır cezayı gerektiriyordu. Aynı zamanda bu, yeni rejimi sağlamlaştırmak için en emin bir çareydi. Lynkestis ailesinden kardeşlerin, Filip ile savaşmaktan korkan Pers kralı tarafından satın alınmaları ve Pers yardımıyla krallığı ele geçirmek için bir suikast düzenledikleri, bunların gizli plânları uğrunda Pausanias'ın sadece kör bir araç olduğu ortaya çıktı. Suikastle ilişkisi olanlar, Filip'in cenaze töreninin yapıldığı günlerinde idam edildiler. Bunlar arasında Lynkestis ailesinden Arrhabaios ile Herornenes de vardı. Kardeşleri Aleksandros, aşırı derecede bağlılık gösterdiğinden affedildi. Arrhabaios'un oğlu Neoptolemos, Pers'lere kaçtı.

Üçüncü Bölüm

İskender, çabuk ve enerjik bir davranışla hükümeti eline almış, iç asayişi sağlamaya başarılı olmuştu. Fakat dışardan çok endişe verici haberler geliyordu.

Küçük Asya'da Attalos, sağlayacağına inandığı kıtalara güvenerek Kleopatra'nın oğlunun, yani kendi yeğeninin haklarını korumak maskesini kullanarak hükümdarlığı eline geçirmek planını kurmuştu. Ordusunun gücü ve dahası Makedonya'nın düşmanlarıyla girdiği ilişkiler, onu tehlike oluşturacak bir duruma sokuyordu. Bunların dışında Helen topraklarında genel bir ayrılmaya doğru giden bir hareket baş gösteriyordu. Trakya kıyılarında görevlendirilen Komutan Kharidemos, Filip'in ölüm haberini herkesten önce gizli bir haberci ile Demosthenes'e ulaştırmıştı. Atinalılar bu haberi alınca sevinçlerinden şenlik yapmışlar, onu öldürenin, katilin, anısına bir şeref kararı almışlardı*. Bu öneriyi yapan da Demosthenes'in kendisi olmuştu.

Meclisin toplantısında söz alarak İskender'i Makedonya dışına çıkmak cesaretini gösteremeyecek korkak bir dirayetsiz ve aciz birisi olarak vasıflandırmıştı. Sanki baba ile yapılan ittifak

* Şeref kararı almak: Gösterdiği yararlıktan dolayı bir adamın adını ebedileştirmek için Demos tarafından verilen karar.

antlaşması, Yunan devletlerini oğluna karşı bağlamıyormuş gibi kralın ölümü üzerine Atina, Thebai, Thessalia ve bütün Hellas'ı açıktan açığa Makedonya ile bozuşmak için harekete geçirdi. Attalos'a haberciler, mektuplar gönderdi; Makedonya'ya karşı giriştiği mücadelede kendine para yardımı sağlamak için Perslerle görüşmelere başladı. Atina savaş için silahlanıyor, donanmasını hazırlıyordu. Thebai, Makedonya işgal kıtalarını Kadmeia'dan* çıkarmayı gözüne kestirmişti. O zamana kadar Makedonyalıların dostu olan Aitolialılar, Filip'in Akarnania'dan kovmuş olduğu kişileri silah zoruyla geri getirmeye karar veriyordu. Ambrakialılar, Makedonya işgal kuvvetlerini topraklarından atarak demokrasiyi kuruyorlardı. Argoslular, Elisliler, Arkadialılar, Makedonya zincirini boyunlarından atmaya hazırdılar. İsparta ise zaten hiçbir zaman Makedonyalıların boyunduruğu altına girmemişti.

İskender, boş yere elçiler göndererek Hellas'a karşı beslediği iyi niyetleri ve mevcut haklara saygı göstereceğini anlatmaya çalıştı. Halbuki Helenler, eski gösterişli ve özgürlük dolu günlerinin yeniden geldiği düşlerine kapılmışlardı.

Zaferi kazanacaklarından hiç kuşkuları yoktu; onlara göre Khaironeia Meydan Savaşı'nda Filip'in komutası altında toplanmış bulunan bütün Makedonya ordusu, Atina ile Thebai kuvvetlerini zorlukla yenebilmişti; şimdi ise bütün Helenler birleşmiş bulunuyorlardı; karşılarında da Filip gibi korkunç bir asker değil, henüz tahta iyice yerleşmemiş, Hellas ile savaşmaya cesaret etmektense Pella'da gezintiler yapmağı yeğleyecek bir çocuk vardı. Birçok deneyle yararlı olduğu saptanmış olan biricik komutanı Permanion ve onunla birlikte ordusunun da büyük bir kısmı, Asya'da olup daha şimdiden Satraplar tarafından sıkıştırılmış bir durumda bulunuyordu; Makedonya ordusunun bir kısmı ise Attalos'un komutasında İskender'e karşı Helenlerle işbirliği yapma-

* Kadmeia Thebai'in kalesi: Kadmos tarafından kurulduğu rivayet olunur.

ya hazırdı. Thessalia süvarileri, hattâ Trakya ve Paionia savaşçıları bile, Makedonya kuvvetinden ayrılmışlardı. Eğer İskender ülkesinin kuzey komşuları ile Attalos'un saldırılarına kurban gitme tehlikesini hiçe sayıp güneye doğru harekete geçmek cesaretini gösterse bile Hellas yolu ona açık değildi. Gerçekten de kuzey ile doğudaki kavimler, Makedonya vatandaşlığından sıyrılmak yollarını arıyorlar veya ilk fırsatta Makedonya sınır bölgelerine yağma akınları yapmaya hazırlanıyorlardı.

İskender, kötü olduğu kadar çabuk davranmayı gerektiren bir durumla karşı karşıyaydı. En son sürgün edilen, fakat şimdi geri dönenler de dahil olmak üzere bütün dostları, ona her şeyi büsbütün kaybetmektense uysallık göstermesini, Attalos ile barışmasını, öncü olarak Asya'ya gönderilmiş bulunan orduyu kendine çekmesini, ilk sarhoşlukları geçinciye kadar Helenlere karşı yumuşak davranmasını, Trakları, Getleri İllyrialıları bağışlarla kazanmasını, ittifaktan ayrılmak yolunu tutmuş olanları oksayarak silahsızlandırmasını öğütlediler. Bu sayede İskender, Makedonya'da iktidarını sağlamlaştıracak ülkesini barış içinde idare edebilecekti kuşkusuz. Belki de babası kadar o da yavaş yavaş Hellas üzerinde nüfuz kazanacak, çevredeki barbarlar üzerinde egemenlik kurabilecek, son olarak da babasının bütün yaşamı boyunca uğraştığı gibi Asya'ya sefer yapmayı düşünebilecekti. Ne var ki İskender, öğüt veren dostlarından çok farklı yaradılışta bir insandı. Verdiği kararlar, ruhunun bütün kuvvet ve cesaretiyle onun kişiliğini göstermektedir. Tıpkı daha sonraki yüzyılların bir kahramanı hakkında söylendiği gibi "dehası onu sürüklüyordu."

Ülkesini tehdit eden birçok tehlikenin bir araya gelmesiyle doğan karışıklık onun kafasında, üçe ayrılıyordu: Kuzey, Asya ve Hellas. Kuzeydeki kavimler üzerine yürüse, Attalos kuvvetini arttırmak, belki de bu kuvvetle Avrupa'ya yürümek için zaman kazanmış olacaktı. Helen kentleri arasındaki ittifak günden güne güçleniyordu. Bunu, bağlı devletlerin ihaneti, açıktan açı-

ğa ayaklanmaları sayarak buna karşı mücadele etmek zorundaydı. Bu ise hain ve Pers parasıyla satın alınmış demagogların telkinleri olarak şimdi cezalandırılabilirdi. Hellas üzerine yürüse, az bir kuvvet bile geçitleri tıkayabilir, uzun zaman kendisini alıkoyabilirdi. Bu takdirde Attalos, onun arkasında harekete geçmek ve ayaklanmış Traklarla birleşmek için hiçbir engele rastlamıyacaktı. Doğrudan doğruya Attalos üzerine yürümek ise en az uygun olan bir şıktı. Yunan devletleri, çok uzun bir zamandan beri kendi hallerinde bırakılmış, Makedonyalılara karşı Makedoyalıları bir iç savaş yapmaya sevk etmişlerdi ki bunda belki de Pers satraplarının büyük rolü olmuştu. En son olarak da bir eşkiya sayılabilecek olan Attalos'a karşı yürümekle ona gerçek bir devletin nasıl olduğunu göstermiş olurdu; böyle bir savaş, Makedonya Kralını Helenlerle barbarların gözünde küçültmüş olurdu. Eğer onu vurmak işi başarılabilirse, zincir parçalanmış olacak ve ötekiler kendiliğinden çözülecekti.

Attalos, vatana hainliğiyle suçlanarak ölüm cezasına çarptırıldı. İskender'in dostlarından biri olan Kardialı Hekataios, bir askeri birliğin başında Asya'ya gitmek, orada Parmenion'un kuvvetleriyle birleşmek ve Attalos'u canlı veya ölü olarak Makedonya'ya getirmek emrini aldı. Kuzeydeki düşmanlardan olsa olsa ancak soygun ve yağma akınları beklenebileceğinden, aynı zamanda sonradan yapılacak bir seferle bunlara kolayca başeğdirebileceğinden kral, ordusuyla Hellas'a yürümeye, burada kendisine karşı koymak üzere kuvvetli bir ordu oluşturulmadan önce davranmaya karar verdi.

Bu sırada Attalos'un gönderdiği elçiler, Pella'ya gelerek efendileri hakkında dolaşan söylentilerin gerçek olmadığını söylediler; güzel sözlerle onun İskender'e tamamıyla bağlı bulunduğunu anlatmaya çalıştılar; iyi niyetler beslediğini ispat etmek için onun Hellas'daki savaş hazırlıkları hakkında Demosthenes'ten aldığı mektupları krala verdiler. Bu belgelerden, bir de Attalos'un kendisine yanaşmasından Hellas'ta yapılacak bir direni-

şin pek de güçlü olmayacağını anlayan kral, emrini geri almadı. Attalos'un kayın babası olmasına rağmen ihtiyar Parmenion'un sadıklığına güvenebilirdi.

Kendisi ise Thessalia'ya gitmek üzere yola çıktı. Deniz kıyısı boyunca Peneios geçitlerine doğru ilerledi. En elverişli geçit olan Tempe ile ikinci derecede bir geçit olan Kallipeuke'nin düşmanın takviyeli askeri birlikleri tarafından tutulmuş olduğunu gördü. Bu engeli silah zoruyla geçmek güç olduğu gibi her türlü gecikme de tehlike demekti. İskender kendisine yeni bir yol açtı: Ana geçidin güneyine doğru Ossa dağlarının sütun gibi kayaları yükselmektedir. Bunlar deniz tarafında, Peneios yakınlarındakinden daha az diktirler. İskender, ordusunu bu hafif dik yere götürdü; gereken yerlerde kayaları oydurarak merdivenler yaptırdı; böylece dağı aşarak Thessalia ovasına Thessalia artçı birliklerinin arkasına indi. İlerde yapmayı planladığı Pers savaşı için iyi eğitilmiş Thessalia süvarilerini kendine bağlamak amacıyla, zora başvurmaksızın kan dökmeden kazanmak istediği bu toprakları, hiç kılıç sallamadan ele geçirmiş oluyordu. İskender, Thessalia'nın ileri gelenlerini bir toplantıya çağırdı. Burada onlara, her iki kavmin de Akhilleus soyundan geldiğini, yurtlarını Pherai'in kanlı tiranından kurtarmış, Aleuas'ın çok eski Tetrarkhilerini* ihya etmek suretiyle ayaklanma ve tiranlık tehlikelerini sonsuza kadar ortadan kaldırmış olan babası Filip'in iyiliklerini hatırlattı. Şimdi İskender'in onlardan istekleri babasına vermiş olduklarından daha fazla bir şey değildi; bunlardan başka bir de Helen Birliğinden yine babasına verilmiş bulunan Hellas'ta Makedonya hegemonyasının tanınmasını diliyordu. Tıpkı babası gibi ayrı ayrı ailelerin, bölgelerin haklarına hiçbir surette dokunmayacağına, bunları himaye edeceğine, Perslerle olabilecek savaşlarda yapılacak yağmalarla alınacak ganimetlerden

* Tetrarkhi: Dört üyeli bir meclisle idare usulü. Ülkeyi idare eden bu üyelerden her birine Tetrarkh adı verilir.

Thessalia süvarilerine eşit pay dağıtacağına, ortak dedeleri olan Akhilleus'un memleketi Phtia'ya, vergiden muaf tutarak, saygı göstereceğine söz verdi. Bunun üzerine Thessalialılar, hemen bu mantıklı gelen koşulları kabul ettiler; ortak bir kararla İskender'e, babasının haklarını olduğu gibi tanıdılar; gerektiği takdirde karışıklıkları bastırmak için Hellas'a İskender'le beraber gitmeye hazır olduklarını bildirdiler. Aynı hoşgörülü anlayışla kral, oralarda oturan Ainialılar, Malisliler ve Doluplar kavimlerini de elde etti. Bunlardan her birinin Amphiktryonlar meclisinde birer oyu vardı. Bunların kendisine katılmalarıyla İskender'e, Thermopylai yolu açılmış oluyordu.

Thessalia'nın bu kadar çabuk ele geçirilmesi ve yatıştırılması, Oita dağlarındaki önemli geçitleri tutmak için Helen devletlerine zaman bırakmamıştı. Sadece bir grubun çılgınlığın bir eseri olarak görünecek olan bu harekete, sert önlemler almak suretiyle, fırsat ve önem vermek, İskender'in planında yoktu. Makedonya ordusunun yakınlarda bulunmasından korkarak Hellas'ta herkes, kendisine çabucak sürekli bir barış ortamında yaşamak istediği havası vermeye çalışıyordu: Filip tarafından belirlendiği şekilleriyle eski koşullar hâlâ geçerli olduğu için İskender, Amphiktryonlar meclisi üyelerini Thermopylai'ya çağırdı; bunların aldığı ortak bir kararla Hellas üzerindeki egemenliğini onaylattı. Aynı niyetle o, Ambrakialıların Makedonya kuvvetini tapınaklarından kovmak amacıyla kurmuş oldukları otonomiyi tanıdı. Sözde İskender, bu otonomiyi kendilerine zaten teklif etmek istemiş, fakat onlar daha evvel davranmışlardı.

Her ne kadar Thessalialar ile Amphiktryonlar İskender'in egemenliğini tanımışsa da Thebai, Atina ve İsparta temsilcileri Thermopylai'ya gelmemişlerdi. Belki Thebai, hemen harekete geçebilirdi; birçok devletin bunu hoş görecebileceğini, belki de yardım edebileceğini bile hesaba katabilirdi. Fakat henüz silahlanmış ve hazırlanmış değildi. Epameinondas Eurotas'da ordugâh kuralıdan beri İsparta, kendini toparlayamamıştı. İşgal ettik-

leri Kadmeia, Khalkis, Euboia ve Akrokorinthos'da hâlâ Makedonya askeri birlikleri bulunmaktaydı. Atina'da ise her zamanki gibi yüksekten konuşulmuş, fakat pek az iş görülmüştü. Hattâ kralın Thessalia'ya kadar gelmiş olduğu, Thessalialılarla birleşmiş olduğu halde Hellas'a yürüyeceği, Atinalıların gafletlerine çok kızdığı haberleri Atina'ya geldiği zamanda bile, Demosthenes'in hiç durmadan savaşı önermesine rağmen, silâhlanma işine daha büyük bir önem ve hız verilmemişti. Ancak Makedonya ordusunun hızla ilerlemesi, Hellas'ı büyük, felâketten kurtarabilirdi. İskender Thermopylai'dan Boiotia ovasına inerek Kadmeia yakınında ordugâh kurdu. Thebailılar karşı koymayı düşünmemişlerdi bile. Thebai'ın İskender'in eline geçtiği Atina'da öğrenilince, iki günlük bir yürüyüşten sonra düşman şehrin kapılarına dayanabileceğinden, en ateşli özgürlük taraftarlarının da cesareti kırıldı. Bu durumda hiç beklemeden kent surlarının savunma durumuna sokulmasına, düz arazinin boşaltılmasına, taşınabilir bütün malların Atina'ya kaçırılmasına (öyle ki çok hayret uyandırmış, uğrunda çok mücadeleler yapılmış olan bu kent, bir sığır ve koyun ağılı haline gelmişti.), aynı zamanda da karşılamak üzere krala elçiler gönderilerek egemenliğinin Atinalılar tarafından hemen tanınmadığın için ondan af dilenmesine karar verildi. İki yıl önce Filip'in kendi eliyle Atina'ya verdiği Oropos'u da kurtarmak artık mümkün olabilirdi. Elçilerden biri olan Demosthenes, ya Attalos'a yazdıklarını hatırlayarak ya da Perslerle olan ilişkilerini açığa vurmamak için Kithairon'dan geri döndü. Atina Demos'un ricalarını, öteki elçiler iletebilirlerdi. İskender bu elçileri iyi bir şekilde karşıladı. Olup biten bütün ne varsa bağışladı; babası döneminde yapılmış eski antlaşmaları yeniledi ve yalnız Atina'nın bundan sonraki görüşmelere katılmak üzere Korinthos'a temsilciler göndermesini istedi. Bunun üzerine Demos, genç kralın iki yıl önce babasına gösterilenden daha büyük saygı ve onurla karşılanmasına karar vermeyi uygun buldu.

İskender ilerleyerek Korinthos'a geldi. Birlik içindeki devletlerin temsilcileri burada toplanma emrini almışlardı. İsparta da buraya davet edilmiş olmaması mümkün görülmemesine rağmen katılmadığı görülmüştür. Ancak, İsparta'nın da meclise davet edilmiş olduğunu, kendilerinde başkalarının arkasından gitmek geleneğinin olmadığı, doğrudan doğruya başa geçerek sevk ve idare etmek gibi bir eğilimlerinin olduğu biçimindeki açıklaması anlatmaktadır. İskender kolaylıkla İsparta'yı buna zorlayabilirdi. Fakat bu, ne tutarlı, ne ileri görüşlü ne de zahmete değer bir hareket olurdu. Kral, Yunanistan'ın mümkün olduğu kadar çabuk yatıştırılmasından bir de Perslere karşı Makedonya egemenliğinin Helenler tarafından tanınmasından başka bir şey elde etmek istemiyordu. Bu anlamda Birliğin şekli yenilendi ve yeminle teminat verildi. İskender de, Helenlerin koşulsuz başkomutanlığına atandı.

İskender istediğini elde etmişti. Helen bölgesinde kendisi hakkında ne düşünüldüğünü, nasıl bir hava estiğini öğrenmek gerçekten yararlı olacaktı. Sanırım, Helenler arasında, İskender hakkında, özgürlük çabası içindeki Atinalı hatiplerin ya da Roma kayserleri döneminde yaşayıp tiranlıktan nefret eden, Yunan moralistlerinin inandırmaya çalıştığı kadar olumsuz ve düşmanca bir hava esiyordu. Asya'daki Helenler tarafından gönderilen Eflâtun'un öğrencisi Ephesoslu Delios'un İskender'e gelerek Perslere karşı savaşa başlaması için onu en çok sıkıştıranlardan biri olması, heyecanlandırması, bunun böyle olmadığını göstermektedir. En yakın dostlarından Erigyios ile Laomedon, memleketleri olan Lespos'u bırakarak Amphipolis'e yerleşmişlerdi. Bunlar, Pers dostları tarafından yönetilen ülkelerinin acıklı halini yeter derecede biliyorlardı. Burada Pers hükümdarının Antalkidas Barışıyla Rhodos'tan Tenedos'a kadar sıralanan adalara bağışlamış olduğu otonomi, çok başka şekilde anlaşılarak uygulanmaktaydı. Oralardaki Yunanlılar için biricik kurtuluş çaresi, iskender'in gelip zafer kazanmasıydı. Doğrudan doğruya

Hellas'ta ise yalnız Thebai, otonomisini kaybettiği için şikâyetçi olabilirdi ki bunda da suç yine kendisindeydi. Atina'da halkoyu, öteden beri son olayların bıraktığı izlenime ve yakın geleceğe yönelik umutlara bağlıdır. İsparta'nın aykırı davranarak ayrılmasının ise, kuvvetten çok bir zayıflık sonucu olduğu, bunun gerçek anlamda bir kendine güvenden çok kötü alışkanlıklarının sonucu yapıldığı anlaşılıyordu. Helenler içinde anlayışlı insanların şimdi eşiğinde bulunulan büyük ulusal girişime ve kendisini bu işe veren genç kahramana destek verdikleri kabul edilebilir. İskender'in Korinthos'ta geçirdiği günler, bunun kanıtı olabilir. Her bir yandan sanatçılar, filozoflar ve siyaset adamları, Aristoteles'in öğrencisi olan bu genç kralı görmek için buraya koşuşmuşlardı. Hepsi yanına kadar sokularak onun bir bakışını, bir sözünü kapmaya çalışıyorlardı. Yalnız Sinopeli Diogenes, yerinden oynamamış, şehrin yakınındaki yarış meydanında fıçısı içinde hareketsiz kalmıştı. İskender onun yanına gitti; onu fıçısı önünde yatmış olduğu halde güneşlenirken buldu; selam verdikten sonra kendisinden bir isteği olup olmadığını sordu. Filozofun cevabı, "gölge etme başka ihsan istemem," oldu. Bunun üzerine kral, "Zeus adına yemin ederim ki eğer İskender olmasaydım Diogenes olmak isterdim." dedi. Bu, iskender hakkında anlatılan birçok nükteden biridir.

Kış gelince İskender, Makedonya'ya döndü. Hemen o güne kadar ertelediği, sınırlardaki barbarlara karşı yürümek üzere hazırlık yapmaya başladı. Artık Attalos buna engel olamıyordu. Hekataios, Parmenion ile birleşmişti. Bunlar, Attalos'u sadık kıtaları içinde yakalayacak derecede kendilerini kuvvetli görmediklerinden, almış oldukları emir gereğince onu öldürtmüşlerdi. Bir kısmı Makedonyalılardan, bir kısmı da Helen paralı askerlerinden ibaret olan aldatılmış askerleri, tekrar sadakatle dönmüşlerdi.

Asya'daki durum buydu. Doğrudan doğruya Makedonya'da ise Olympias, oğlunun ülke dışında bulunmasından yararlanarak öç hırsını tatmin etmişti. Kralın öldürülmesinde bu kadının

payı olmamakla beraber onun bu sonunu, sanırız, yürekten istemişti. Fakat kendisine ve oğluna layık olmayacak muamelerde bulunan kişiler hâlâ yaşamaktaydı. Genç dul kraliçe Kleopatra ile çocuğu da ölmeliydiler. Olympias, çocuğu annesinin kucağında öldürttü, anneyi de kendi kemeriyle kendini asarak can vermek zorunda bıraktı. İskender'in bu hareketinden dolayı annesine çok kızdığını kaynaklar söylemektedir. Oğlu, annesine kızmaktan daha ileri bir şey yapamazdı. Düşmanların cesaretleri henüz kırılmamıştı. Sürekli yeni yeni oyunlar ortaya çıkarılıyordu. İskender'i öldürmek için hazırlanmış olan bir planda Amyntas'ın da payı olduğu görüldü. Kral Perdikkas'ın oğlu olup sonradan Filip'in kendi kızı Kynna ile evlendirdiği Amyntas idam edildi.

Bu arada Asya'ya öncü olarak gönderen kıtalar, kıyı boyunca doğuya ve güneye doğru yayılmışlardı. Propontis'teki serbest Kyzikos kenti, bu kıtaların sol kanadını koruyordu. Sağ kanatta ise Parmenion, Kaikos'un güneyindeki Gryneion'u ele geçirmişti. Daha şimdiden Ephesos'ta Demos ayaklanmış, Pers taraftarı olan Oligarşi yandaşlarını ülkesinden silmişti. Burası Parmenion'un daha ilerilere gitmesinde üs olacak önemli bir yerdi. Muhakkak ki Lesbos adası kentleri halkı gibi tiranlarca, Khios ile Koş adalarındaki kentlerde olduğu gibi Oligarşi yandaşları tarafından baskı ve Pers egemenliği altında tutulan yerlerin halkı, Makedonya ordularının ilerlemesini sürekli artan bir heyecanla izliyorlardı. Bu kıtaların önceden buralara gönderilmesi bir hata, İskender'in ilk günleri için kötü bir eylem olabilir; fakat şimdi bunlar, bunların meydana getirdikleri, uyandırdıkları heyecan, hiç olmazsa Trakya seferi için arkayı güvenlik altına alabiliyordu. Bu kıtaların işgal ettiği yerler ile Hellespontos'ta duran Makedonya donanması, Perslerin Trakya'ya geçmek için herhangi bir girişimde bulunmalarına meydan vermiyordu.

Gerçekten Asya'ya yapılacak büyük bir harekete girişilmeden önce barbar kavimleriyle güvenilir bir ilişki kurmak için

Traklara, Getlere, Triballere ve İllyrialılara Makedonya silahlarının üstünlüğünü göstermek kesinlikle gerekliydi. Makedonya'yı üç yandan sarmış bulunan bu kavimlerin bazıları, Filip zamanında kısmen Makedonya tebaası yapılmış, bazıları Makedonya krallarına karşı yükümlülükleri olan borçlu müttefikler haline getirilmiş, ya da İllyrialı barbar kabileleri gibi, bazıları da birçok defa yenilerek yağma saldırılarının sonu alınmıştı. Şimdi ise Filip'in ölümü ile bu barbarlar, Makedonya'ya tâbi olmaktan kurtulmak tıpkı atalarının yaptığı gibi reislerinin yönetimi altında tam bir özgürlük içinde her yana saldırarak yağmaya ve yıkıma başlama zamanının geldiğini sanıyorlardı.

Böylelikle İllyrialılar, hükümdarları Kleitos'un yönetiminde ayaklanmışlardı. Babası Bardylis, bir kömürcü iken sonra sivrilerek kral olmuş, birçok kabileyi ortak yağma saldırıları için bir araya toplamış ve Amyntas ile Ptolomaios'un yönetiminde olduğu gibi en zayıf zamanlarında Makedonya sınırlarında bazı toprak parçalarını da işgal altında bulundurmuştu. En sonunda Filip, çetin savaşlardan sonra onu Lyknitis (Ohrida) gölünün gerisine atmaya başarılı olmuştu. Şimdi Kleitos, hiç olmazsa bu gölün güneyindeki geçitleri ele geçirebileceğini düşünüyordu. Bununla işbirliği yapmak için Taulantiler de hükümdarları Glaukias'ın idaresi altında silahlanıyorlardı. Bunlar, İllyrialıların yan ve arkalarında denize kadar uzanan arazide, Apollonia ile Dyrrhakhion'da otururlardı. İki nesilden beri Brongos ile Angros vadilerinde, Sırp ve Bulgar Moravya'sında oturmakta olan Autariatlar da İllyrialı akraba kabilelerin yaptıkları bu genel harekete katılarak Makedonya topraklarına saldırmaya hazırlanıyorlardı.

Makedonyalılara düşman olan kalabalık Trak kavimlerinden Tribalların daha tehlikeli oldukları görünmekteydi. Bunlar Haimos dağlarının kuzeyinde, Tuna boyunca aşağıya doğru uzanan topraklarda yaşamaktaydılar. Daha önce bunlar bir defa daha, 370 yıllarına doğru, Autariatlar tarafından Moravya'daki

yurtlarından kovuldukları zaman, Abdera dağını aşmışlar, yağma etmişler, aldıkları ganimetlerle Tuna boyuna dönmüşlerdi. Buradan Getleri kovarak onların yurtlarına yerleşmişlerdi. Yurtlarından kovulan Getler ise Tuna'nın sol kıyısı boyunca uzanan geniş ovaya çekilmişlerdi. Tıpkı Tuna ağzındaki bataklık ormanlar ile Dobruca stepleri gibi bu ovalar da ihtiyar Kral Ateas'ın yönetimi altında yaşayan İskitlerin elindeydi. Bir aralık Triballer, İskit kralını o kadar sıkıştırdılar ki ihtiyar Ateas, Apollonia'daki Yunan dostlarının aracılığı ile Kral Filip'i yardıma çağırmak zorunda kaldı. Fakat bu yardım gelmeden önce Getler ile barış yaparak şimdi kendisine yardım etmek için gelen Makedonyalılara silahlarını çevirdi. Bu hareketi ise ağır bir yenilgi ile cezalandırıldı (369). Zengin ganimetlerle yurduna dönmek üzere olan Filip, Triballerin topraklarından geçen yolu seçmişti. Filip'in korkutmak istediği Tribailer, ona yolda saldırarak ganimetlerinin bir kısmını elinden aldılar. Filip bu sırada yaralandı. Bu yara onu, barbarlara haddini bildirmeden önce onu memleketine dönmeye zorladı. Bundan sonra gelen sonbaharda ise Filip, Amphiktryon savaşı yüzünden Hellas'a gitmek zorunda kaldı. Sonra Thebai'ın bertaraf edilmesiyle, Korinthos Birliğinin, düzenlenmesiyle, daha sonra da İllyrialı Pleurias'a karşı savaşla uğraştı. Bu nedenle bir kere daha Triballer üzerine yürümeye zaman bulamadan ölüm onu kaptı götürdü. Şimdi de genç bir kralın ilk saltanat günleri üstelik Pella sarayında egemen olduğu gayet iyi bilinen gerginlikler, İllyrialıların, bunlar kadar da Triballerin iştahlarını artırıyordu.

Şu sıralar ayaklandıkları takdirde komşu kavimler, yani "soyguncular bile soyguncu olarak dehşet saçan" ve Haimos dağlarında yaşıyan Maidler, Besler ve Korpiller, sadece onların akınlarına engel olmamakla kalmayacaklar, bunlarla birleşerek tehlikeyi bir kat daha artırmış olacaklardı. Rhodope'un güneyinde Nessos vadisine kadar olan topraklarda oturan "özgür Traklar" da herhalde eskiden Abdera'ya karşı yapılan akında olduğu gi-

bi bu kez de Triballer ile işbirliği yapacaklardı. Hemen kuzeyde bulunan yarı itaat altına alınmış olan Strymon ile yukarı Aksios arasındaki Paionia Prensliği'nden de Makedonya Krallığı, buradan şimdilik ses çıkmamasına rağmen, tam anlamıyla emin değildi. Hebros ırmağı boyunca ve güneyde Propontis'e, doğuda Pontos'a kadar uzanan topraklarda oturmakta olan Traklar ise, bunlardan daha fazla güvenilir bir tavır takınmıyorlardı. Bu topraklarda bir zamanlar birçok küçük küçük prenslik vardı; bunlar, hepsi birden Odrys hanedanından kralların yönettiği bir birlik halinde yaşadıkları sürece, gerçekten önemli bir kuvvet oluşturmaktaydılar. Kral Filip, bunları yavaş yavaş birbirinden ayırmış, Makedonya egemenliği altına girmeye zorlamıştı. Atina'nın Filip'ten Kersobleptes ile ihtiyar Teres'in tekrar yerine getirilmelerini istemesi üzerine 340 yılındaki çetin savaş patlamıştı. Filip'in, Khaironeia zaferinden sonra Trakya'daki durumu da düzeltmiş olması olasılık dahilindedir. Hiç kuşku edilemez ki bu prensliklerin herbiri, kendi miraslarını korumuşlar, fakat Makedonya'ya da tâbii olmaya zorlanmışlardır. Gitgide bu tâbiilik, onlar için çekilmez bir duruma gelmişti; çünkü Herbros'ta Makedonya göçmenleri yerleştiriliyor, belki de Makedonyalı bir komutan, vali olarak, Trakları bu yerleştirmeye karşı hiçbir şey yapmadan seyirci kalmaya zorluyordu. Bu kavimler, Filip'in ölümünden sonra doğan karışıklıklardan faydalanarak açıktan açığa düşmanlık yapmamış ya da Attalos ve Atina gibi düşmanlarla ilişkilere girişmemişlerdi: Böyle olmasına rağmen İskender'in meclisinde bunlardan o kadar çekiniliyordu ki, kendilerinden zora başvurularak mevcut antlaşmalara uymalarını istemektense bunlara her türlü hoşgörü göstermek, hatta Makedonya'ya sadakattan ayrılsalar bile, bunları okşamak daha uygun görülüyordu. İskender'in kendisi ise, hoşgörü gibi, yardım gibi önlemlerin saldırganlıkta önüne kimse dayanamayacak bir kuvvet olan Makedonya'yı savunma durumuna düşüreceğini; vahşi yağmaya hevesli barbarların cesaretini artıracağını, böylece

Pers savaşının olanaksız olacağını tamamıyla kavramıştı. Gerçekten de Makedonya'nın sınırları, bu barbarların saldırılarına daima açık bulundurulamayacağı gibi hafif süvari olan bu barbarların da Pers savaşında yer almaları çok faydalı olacaktı.

Artık Helen topraklarındaki tehlikeler başarı ile atlatılmıştı. Mevsim de o derece ilerlemişti ki büyük engellere rastlanmaksızın dağların aşılabileceği umulabilirdi. Yukarda adı geçen kavimlerden Makedonya'ya tâbi olanlar, henüz ciddi bir eylemde bulunmamışlar veya hiç olmazsa İskender'in Makedonya'ya dönüşünden beri daha fazla bir sarkıntılığı göze alacağa benzemiyorlardı. Öte yandan Makedonya'dan ayrılma girişiminde bulunanların gözlerini korkutmak için onlara, Makedonya silahlarının üstünlüğünü, bu silahların büyük bir cesaret ve azimle kullanılmakta olduğunu göstermek ve duyurmak gerekiyordu. Bu yüzden kral, İskit topraklarından dönerken Filip'in üzerine saldırarak, onu yaraladıkları halde henüz cezalandırılmayan Triballere karşı bir sefere çıkmaya karar verdi.

Triballerin topraklarına ulaşmak isteyen kral için iki yol da açık bulunuyordu. Bunlardan biri, Aksios ırmağı boyunca yukarıya doğru ve kuzeydeki geçitlerden, her zaman sadık kalmış olan Agrianların topraklarından geçerek Triballerin oturdukları ovaya iniyordu. Diğeri ise özgür Trakların topraklarından yukarıya doğru Hebros vadisinden geçerek Haimos dağlarına tırmanıyor, buradan da Triballerin doğu sınırlarına ulaşılıyordu. Bu ikinci yolun tercih edilmesi gerekiyordu. Çünkü bu yol, sadakatına güvenilemeyen kavimlerin, yani Odrys Traklarının ortasından geçiyordu. Aynı zamanda Byzans'tan, Tuna'yı geçmekte kullanılmak üzere yeter sayıda geminin Tuna ağzına gönderilmesi istendi. Makedonya'yı yönetmesi için Antipatros, Pella'da bırakıldı.

Kral önce Amphipolis'ten doğuya doğru gidiyor, serbest Trakların topraklarından, Filippoi'den geçiyor, sonra Orbelos'u solda bırakarak Nessos vadisinden yukarıya doğru ilerliyor, bu

ırmağı geride bırakıyordu. Bundan sonra Rhodope dağlarını aşarak Ordyslerin topraklarından Haimos geçitlerine varıyordu. On günlük bir yürüyüşten sonra, böyle olduğu söylenilmektedir, İskender, dağın ayağındadır. Düşman, tepeler arasına sokulan dik, dar yolu tutmuştu. Bu bölgenin dağlıları ile özgür Trakların birleşmelerinden oluşan düşman, bütün kuvvetiyle İskender'in bu dağlardan geçmesine engel olmak istiyordu. Bunlar silah olarak yalnız hançer ile kargı taşıyorlardı. Miğfer yerine başlarında tilki derisi vardı. Barbarlar, ağır silahla teçhizatlandırılan Makedonyalıların karşısında tutunamayacaklarını bildiklerinden, düşmanlarının hücum eden birliklerini, dağa tırmanırken yükseklerdeki arabaları üzerlerine yuvarlamak suretiyle parçalamak, karışıklık meydana getirmek, sonra da çözülmüş safların üzerine çullanmak kararındaydılar ve buna göre hazırlanmışlardı. Bu tehlikeyi gören, başka bir yerden de dağı geçmenin mümkün olmadığına inanan İskender, piyadesine arabalar yuvarlanmaya başladığı zaman hemen safları açıp arabaların aralarından geçmelerine izin vermelerini emretti. Yanlara doğru çekilmeye arazinin elverişli olmadığı yerlerde piyadeler diz çökecekler, kalkanlarını kaldırarak başları üzerine sıkı bir sıra halinde tutacaklar ve böylece aşağıya doğru yuvarlanacak olan arabaların üzerlerinden aşıp geçmelerini sağlıyacaklardı. Arabalar yuvarlanageldiler; bazıları aralıklardan, bazıları da kalkanların oluşturduğu damlardan, hiçbir zarar vermeksizin, aşıp geçtiler. Bundan sonra Makedonyalılar, yüksek sesle bağırarak Trakların üzerine atıldılar. Okçular, sağ kanattan ileri sürülecek hücum etmekte olan düşmanın üzerine ok yağdırarak onları geri püskürttüler ve ağır silahlı Makedonyalıların dağ eteklerine doğru ilerleyişlerini kolaylaştırdılar. Bunlar kapalı saflar halinde öne fırladıkları zaman kötü silahlanmış barbarları çok az bir çabayla mevzilerinden attılar. Barbarlar, sol kanattan Hypaspistler ve Agrianlarla yanaşmakta olan krala artık direnemediler; silahlarını atarak kaçışmaya başladılar; 1500 ölü bıraktılar. Karıları, çocukları ve bü-

tün malları, Makedonyalıların ganimeti oldu; bunlar Lysanias ile Philotas'ın emrine verilerek deniz kentlerinde pazarlara çıkarıldılar.

Bundan sonra İskender, dağın hafif meyilli kuzey yamaçlarından inerek ve burada Tuna'dan üç günlük bir yürüyüş mesafesinde akan Lyginos (herhalde Tirnova'daki Jantra)'tan geçerek Triballerin oturdukları vadiye girdi. Triballerin Kralı Syrmos, İskender'in gelmek üzere olduğunu haber aldığından, Triballerin kadınları ile çocuklarını önceden Tuna'ya göndermiş, buradaki Peuke adasına geçirmeyi emretmişti. Fakat oraya daha önce Triballerin komşuları olan Traklar sığınmışlardı. Dahası Syrpos da kendi mahiyetiyle oraya kaçtı. Buna karşılık Triballerin kalabalık kısmı, geriye doğru, İskender'in bir gün önce hareket ettiği Lyginos ırmağına doğru yürüyordu. Amaçları, iskender'in arkasındaki geçitleri tutmaktı. Kral bunu duyar duymaz hemen geri dönerek henüz konmuş olan barbarları burada bastırdı. Barbarlar, çabucak nehir boyunca uzanan ormanın kenarında mevzilendiler. Falanks kolları yanaşırken İskender, okçularla sapancıları ok ve taşlarla düşmanı açık meydana çekmek için ileri sürdü. Barbarlar öne atıldılar; hele sağ kanatta çok fazla ilerlediler. Bunun üzerine sağdan soldan üç süvari birliği bunların üzerine saldırdı. Diğer birliklerler ve arkasından da Falankslar çabucak yetiştiler. O zamana kadar sarsılmadan karşı koymayı başaran düşman, zırhlı süvarilerle Franks'ın önünde dayanamayarak ormanın içinden nehire doğru kaçışmaya başladı. Kaçış sırasında barbarlar, 3000 ölü bıraktılar. Ötekiler ise ormandan, bir de çöken gecenin karanlığından faydalanarak kendilerini kurtardılar.

İskender daha önce belirlediği yöne doğru yürüyüşüne devam etti; üçüncü günü Tuna kıyısına vardı. Byzans'ın gönderdiği gemiler, onu burada bekliyordu. Traklarla Triballerin kaçarak sığındığı adalara hücum etmek için bu gemilere hemen ağır silahlar ve okçular yerleştirildi. Fakat ada, bu saldırıya karşı çok iyi

bir şekilde hazırlanmıştı. Kıyı dik ve yüksek, burada daralan nehirin suyu fazla akıntılı ve gemilerin sayısı azdı. Bundan başka kuzey kıyıdaki Getler de Triballerle işbirliği yapmaya hazırmış gibi görünüyorlardı. İskender gemilerini geri çekti; hemen Getlere karşı kıyıda hücum etmeye karar verdi. Her iki kıyıya da egemen olabilirse Tuna adalarının uzun zaman tutunmaları olanaksızdı.

Aşağı yukarı dört bin süvari ve on binden çok piyade kuvvetleriyle Getler, Tuna'nın kuzey kıyısında, biraz nehirden uzakta bulunan çok iyi tahkim edilmiş bir kentte mevzilenmişlerdi. Bunlar, Makedoyalıların nehri geçmek için günlerce uğraşacaklarını sanmışlar, böylece kendilerinin bulunduğu tarafa çıkan küçük grupları birer birer vurmak, yok etmek fırsatını bulacaklarını ummuşlardı. Mayıs ortasıydı. Getlerin bulundukları kentin çevresindeki tarlalar ekinle örtülüydü. Bu ekin, nehirden geçerek bu tarafa ayak basan düşmanın hareketlerini gizleyecek kadar boyluydu. Her şey Getleri ani bir baskınla yakalamaya bağlıydı. Byzans'tan gelmiş, olan gemiler gerektiği kadar asker taşımaya yetmediğinden çevreden küçük küçük tekneler sağlandı. Yerli halk bunları balık avında, korsanlıkta veya dostlarını ziyaret etmekte kullanırlardı. Bunun dışında Makedonyalıların çadır olarak kullandıkları deriler de otla doldurulup ağızları sıkıca bağlanarak taşıma aracı durumuna getirildi. Gecenin sessizliğinden yararlanarak bin beş yüz süvari ile dört bin piyade kralın komutasında nehri geçti ve geniş ekin tarlalarının arkasına gizlenerek şehrin aşağı taraflarında bir yerde karaya çıktılar. Gün doğarken ekinlerin içinden ilerlemeye başladılar. Önde piyade gitmekteydi. Görevi, Sarissaları* ile ekini yere sermek, böylece ekilmemiş bir tarlaya kadar ilerlemekti. Buraya kadar piyadenin arkasından yürüyen süvari, buradan sonra kralın komutası altında sağ kanattan ileri atıldı; piyadeye dayanan Falanks ise yakılmış bir saf halinde Nikanor'un komutasında soldan ilerliyor-

* Sarissa: Makedonya ordusunda bir çeşit silah. Bu silâhı taşıyan askere Sarissophor denirdi.

du. Bölgedeki ırmakların en büyüğü olan Tuna'yı bu kadar kolay, yalnız bir gece zarfında geçen İskender'in akıl almaz cesaretinden korkan Getler ne süvarilere ne de Falankslara karşı durabilecek durumda olmadıklarından, şehrin içine doğru kaçıştı. Düşmanın buraya da yaklaştığını görünce, atlarıyla mümkün olduğu kadar kadın ve çocukları yanlarına alarak ülkenin iç taraflarına kaçıştılar. Kral kente girerek burayı yerle bir etti. Aldığı ganimetleri Philippos ile Meleagros'un emrine vererek Makedonya'ya gönderdi. Nehrin kıyısında Kurtarıcı Zeus'a, Herakles'e ve nehre şükran kurbanları sundu. İskender, egemenliğini Tuna'nın kuzeyine doğru uzanan geniş ovanın içlerine kadar genişletmek niyetinde değildi. Getler Makedonyalıların kuvvetlerini öğrendikten sonra bu ırmak, güvenli bir sınır olabilirdi, yakınlarda da direnişinden korkulacak hiçbir kavim yoktu. Kral, sunduğu o kurbanlarla girişiminin kuzey sınırını belirledikten sonra aynı gün tek bir insan kaybı vermeksizin ırmağın güneyindeki ordugâhına döndü. Bu kadar ani, bu kadar ağır şekilde vurulan Tuna boyu kavimleri, kralın ordugâhına zengin armağanlarla elçiler gönderdiler. Diledikleri barışı da İskender, seve seve onlara bağışladı. Tuna adalarını savunamayacaklarını anlayan Tribalların hükümdarı Syrmos da teslim oldu. Adriyatik Denizi kıyılarındaki dağlardan Keltler gönderdiği yine bir elçi heyeti buraya geldi. Onları yakından gören bir adamın anlattığına göre Keltler, "boylu boslu insanlar olup kendileri hakkında büyük" düşünüyorlar, "kralın büyük işlerini haber almış olduklarından dostluğunu kazanmak için yanına geldiklerini" söylüyorlardı. Şölen sırasında genç kral, en çok neden korktuklarını onlardan sordu; bunu adıyla söylemelerini istedi. Bu soruya cevap olarak "göğün üzerlerine yıkılması olasılığından başka hiçbir şeyden korkmadıklarını, fakat böyle bir kahramanın dostluğunu kendileri için en yüksek değer saydıklarını" bildirdiler. Kral onlara dost ve müttefik diye hitabetti; sonra zengin armağanlar vererek geri gönderdi. Ancak, arkalarından Keltlerin palavracı olduklarını da söylemekten geri kalmadı.

Özgür Trakların bertaraf edilmesinden sonra Odrys Trakları da rahat durmaya zorlanmış, Triballere karşı kazanılan zafer ile Tuna'nın güneyindeki kavimler üzerine Makedonya egemenliği kurulmuş, Getlerin yenilmesiyle Tuna Irmağı sınır olarak sağlanmış, böylece bu sefer amacına ulaşmıştı. Bu işler bittikten sonra İskender, hızlı yürüyüş temposuyla güneye ilerledi, kendisiyle müttefik olan Agrianların topraklarından (Sofya ovası) geçerek Makedonya'ya dönecekti. Fakat bu sırada İllyrialıların hükümdarı Kleitos'un Pelion geçidini tutmuş olduğu, Taulantilerin hükümdarı Glaukias'ın da Kleitos ie birleşmek üzere yolda olduğu, Autariatların onlarla anlaşarak Makedonya ordusuna dağlardan geçerken baskın yapmaya hazırlandıkları haberini aldı.

İskender çok güç bir duruma düşmüştü, İllrialıların o sıralarda aştıkları Makedonya'nın batı sınırından ancak sekiz günlük yürünelerek ulaşılacak bir uzaklıkta bulunan kral, Haliakmon ile Apsos (Devol) vadilerinin anahtarı sayılanan Pelion geçidini kurtaracak durumda değildi. Autariatların yapacakları bir baskın onu yalnız iki gün alıkoyabilirse, birleşmiş İllyrialılarla Taulantiler, yeterli bir kuvvetle Pelion'dan Makedonya'nın içlerine doğru yürüyebilecekler, Eligon ırmağından oluşan önemli bir hattı işgal edebilecekler, kendileri Pelion geçidi sayesinde ülkeleriyle bağlarını korurken kralın Makedonya'nın güneyi ve Yunanistan ile olan bağını kesebileceklerdi. Yunanistan'da ise daha şimdiden tehlikeli sayılacak kımıldanmalar ortaya çıkmaya başlamıştı. Gerçi Philotas, büyükçe bir kuvvetle Kadmeia'da bulunuyordu ve Makedonya'da Antipatros, krala yardım edebilecek kadar askeri birliği elde tutuyordu. Fakat kralın beraberinde bulunan ordu olmaksızın onlar yalnız başlarına fazla bir iş görecek durumda değillerdi. Oysa, şu an bu ordu, ciddi bir tehdit altında bulunuyordu. İskender büyük bir tehlike karşısında kalmıştı. Kendisinin, babasının bu kadar büyük zahmet ve özveriyle kazandığı ne varsa hepsi, tek bir yenilgi sonucunda birden yok olabilirdi.

Agrianların hükümdarı Langaros, Filip zamanında hiç kuşku götürmez bir biçimde Makedonya'ya sadık olduğunu kanıtladığı gibi şimdi de dönülmekte olan son seferde onun yardımcı kıtaları olağanüstü bir cesaretle dövüşmüşlerdi. Langaros, Hypaspistleriyle, elinde bulunan en iyi kuvvetleriyle krala yardım etmişti. Şimdi İskender, Autariatların hareketleri yüzünden zorunlu bir gecikmeden kaygılanarak bunların kuvvetleriyle silahları hakkında bilgi edinmek istediği zaman Langaros, bütün dağ kavimleri içinde en kötü savaşçı bir kavim olarak bilinen onlardan korkmaya gerek olmadığını bilirdi. Kral izin verdiği takdirde doğrudan doğruya onlara saldırabileciğini, bu yolla onları kendi başlarının derdine düşürüp Makedonyalıların üzerine saldırmaktan alıkoyacağını söyledi. İskender bunu uygun buldu; Langaros, Autariatların topraklarına girerek burayı yağma etmeye, yakıp yıkmaya başladı. Böylece bunlar, Makedonyalıların yürüyüşünü daha fazla taciz edemediler. Kral, sadık müttefikinin değerli hizmetini ödüllendirdi: üvey kızkardeşi Kynna'yı ona nişanladı; düğün şenliklerini yapmak üzere onu savaştan sonra Pella'ya davet etti. Fakat Langaros, bu seferden hemen sonra hastalanarak kendi yatağında öldü.

Makedonya ile İllyria arasında suların bölüm hattını oluşturan muhteşem dağlarda Lykhnitis (Ohri gölü)'nün güney doğusunda hemen hemen iki mil genişliğinde bir açıklık vardır ki buradan Apsos (Devol) Çayı batıya doğru akar. Bu açıklık, Makedonya yaylasıyla İllyria arasındaki oval kapıdır. Kral Filip, topraklarını bu göle kadar genişletmeden rahat oturmamıştı. Oraya giden yollara egemen olan mevzilerle kaleler içinde en iyisi, en önemlisi Pelion idi. Etrafını çevreleyen tepeler İllyria'ya karşı tıpkı bir dış kale biçiminde olduğu gibi Erigon vadisinden güneye doğru Haliakmon vadisine ve güney Makedonya'ya giden yola da egemen bir konumdaydı. İskender'in bulunduğu yerden Pelion'a giden yol, Apsos suyu yatağı kıyılarından aşağıya doğru uzanıyordu. Bu yol yer yer o kadar dardı ki kalkanlı dört

adam genişliğinde bir yürüyüş kolunun bile geçmesine elverişli değildi. Bu önemli mevki, İllyria hükümdarının eline geçmişti. Eğer mümkün olursa kaleyi Taulantilerin buraya gelmelerinden önce tekrar almak için İskender, zoraki yürüyüşlerle Erigon suyunu yukarıya doğru takip etti. kentin önlerine geldiği zaman Apsos kenarında ordugâh kurdu. Ertesi gün saldırmak niyetindeydi. Kleitos ise daha önce şehrin çevresindeki ormanlarla kaplı tepeleri tutmuş, böylece saldırıya yeltenecek düşmanın arkasını tehdit etmekteydi. Törelerine göre üç oğlan, üç kız çocuğu ve üç siyah koç kurban etti. Sonra Makedonyalılarla göğüs göğüse döğüşmek istiyor görüntüsü vererek ileriye doğru yürüdü. Fakat Makedonyalılar tepelere doğru ilerleyince İllyrialılar korunaklı mevzilerini çabukça bıraktılar; kestikleri kurbanlar ortada kaldı ve Makedonyalıların eline geçti. Kendileri kentin surları içine sığındılar. Kentin surları önünde duran İskender, baskın yaparsa başarılı olamayacağını düşündüğü için kenti kuşatarak teslim olmaya zorlamak istiyordu. Fakat daha ertesi gün Glaukias, kuvvetli bir ordu ile tepelerin üstünde göründü. İskender, içi muhariplerle dolu kaleye elindeki kuvvetlerle hücum etmekten vazgeçmek zorunda kaldı. Çünkü bu takdirde dağlardaki düşman onu arkasından vurabilirdi. Böyle bir durumda çok ihtiyatlı davranmak gerekirdi. Bir kıta süvari ve gerektiği kadar arabayla erzak sağlamak için gönderilmiş olan Philotas, neredeyse Taulantilerin eline düşecekti. Ancak İskender'in Hypaspistler, Agrianlar, okçular ve üç yüz süvari ile hemen arkasından gitmesi, Philotas'ın geri dönmesini sağlayarak bu önemli nakliye kolunu kurtarabildi. Ordunun durumu günden güne kötüleşiyordu. Ovada hemen hemen kuşatılmış bir durumda olan İskender'in elinde, ne iki barbar hükümdarına kesin bir darbe indirmeye cesaret edebilecek bir kuvvet, ne de takviye kuvvetlerinin gelmelerini beklemek için yetecek kadar yiyecek bulunuyordu. Geri dönmek zorundaydı, fakat bir geri çekilme çok daha tehlikeli görünüyordu. Kleitos ile Glaukias, kralı bu çok el-

verişsiz arazide ele geçirilebileceklerine haklı olarak inanmışlardı. Egemen tepeleri kalabalık süvarilerle, birçok Akonist, sapancılar ve ağır silahla işgal etmişti. Bunlar İskender'in ordusuna o dar yolda bir baskın yapabilirler, onu perişan edebilirlerdi; aynı zamanda da kalenin içindeki İllyrialılar geri çekilen Makedonyalıları arkadan vurabilirlerdi.

Ancak bir Makedonya ordusunun başarabileceği cüretli bir manevra ile İskender, düşmanlarının bütün ümitlerini suya düşürdü. Süvarilerinin çoğunu yanına alıp hafif silâhlılarla kentin içindeki düşmanın üzerine atılarak buradan gelebilecek her türlü tehlikeyi önleyeceğini düşünerek, yüz yirmi kişilik Falanks'ı iki yüz süvari ile gizleyerek ovaya doğru büyük bir sessizlik içinde yürüdü. Bu sessizlik, komutların kolay işitilmesini sağlayacaktı. Ova, yay şeklinde tepelerle çevriliydi. Buralardan Taulantiler, ilerlemekte olan Makedonyalıların kanatlarını tehdit etmekteydiler. Bütün birliğin dört köşesi, mızrakları indirdi, tepelere doğru sokuldu, sonra birden bire sağa dönerek bu yönde ilerledi. Başka bir düşman grubunun yeni düzenlenmeden sonra ortaya çıkan kanadı tehdit etmekte olduğunu görünce hemen buna karşı döndü. Böyle değişik şekiller ala ala, büyük bir ustalık ve incelikle bir düzenden ötekine geçe geçe Makedonyalılar, düşmanın bulunduğu tepeler arasından geçtiler ve en sonunda sol kanattan, sanki yarıp geçmek istiyorlarmış gibi kama biçimini aldılar. Taulantiler, üzerine saldırılamayacak biçimde, düzenli olduğu kadar çabuklukla yapılan bu manevrayı görünce, saldırmaya cesaret edemeyerek daha önce bulundukları tepelere çekildiler. Fakat Makedonyalılar muharebe narası atarak mızraklarıyla kalkanlarına vurdukları zaman, barbarlar korkuya düşerek paniğe kapıldılar, çabuk çabuk tepeleri aşarak şehrin içine kaçtılar. Yalnız bir grup, üzerinden yol geçen bir tepeyi hâlâ tutmaktaydı. İskender, kendi muhafızlarından olan Hetairlere atlara binmelerini hemen tepeye doğru dört nala koşmalarını emretti. Eğer düşman karşı koymaya yeltenecek olursa, Hetairlerin

yarısı attan inecek, öteki süvarilerle birlikte piyade gibi dövüşecekti. Fakat düşmanlar, bu hücumu görünce hemen sağdan soldan tepeyi bırakarak tepeden aşağı kaçtı. Kral bu tepeyi işgal etti; geri kalan süvari İle'lerini, iki bin okçu ile Agrianları çabukça yetiştirdi; sonra Hypaspistleri, arkasından da Falanksları ırmaktan geçirdi; ırmağın diğer tarafında savaş düzenine girmiş bir durumda sola yukarı doğru gönderdi; mancınıkları da oraya çıkarttı. Kendisi ise artçılarıyla aynı tepede kalarak düşmanların hareketlerini gözetledi. Barbarlar, İskender ile birlikte hareket eden en sondaki birliklere saldırmak için üzere dağlardan ilerlerken bile Makedonya ordusunun suyu geçtiğinin henüz farkına varmış değillerdi. İskender'in bunlara karşı yaptığı bir çıkış hareketi Falanks'ın nehirden geçerek geriye doğru dönmeyi ister gibi bir manevra yapması, onları ürküterek kaçmalarına neden oldu. Bunun üzerine İskender, okçularla Agrianları koşar adımla nehrin içine sevk etti. İlkönce kendisi suyu geçti; artçılarının düşman tarafından sık sık sıkıştırılmakta olduğunu görünce, hemen öte taraftaki mancınıkları düşman üzerine yönlendirdi, okçuları nehrin ortasında geriye döndürerek arkaya doğru atış yaptırdı. Taulantilerin başında Glaukias, Makedonyalıların atış menzili içine girmeye cesaret edemeden son Makedonya askeri nehri geçmeyi başardı. Bu tehlikeli manevrada İskender tek bir adam bile kaybetmemişti. Doğrudan doğruya kendisi en tehlikeli yerlerde dövüşmüş, bir topuz vuruşu ile boğazından, atılan bir taşla da başından yaralanmıştı.

Bu hareketle İskender, yalnız ordusunu çok büyük bir tehlikeden kurtarmış olmuyordu: aynı zamanda, eğer takviye kuvvetleri getirmek isterse, nehrin öte kıyısındaki mevzilerinden bütün yolları, düşmanın bütün hareketlerini gözetleyebilecek, düşmanı kıpırdatmadan orada tutabilecek bir konuma girmiş bulunuyordu. Bu arada düşmanlar, bir baskınla burada savaşı çabuk bitirmek fırsatını ona verdiler: Ricatlarını sırf bir korku eseri sayan barbarlar, hiçbir tahkimat yapmadan veya ileri kara-

kol tertibatına gerektiği kadar önem vermeden Pelion önünde ordugâh kurmuşlardı. İskender bunu haber aldı. Üçüncü gece hiç belli etmeksizin Hypaspistler, Agrianlar, okçular ve iki Flanks ile beraber nehrin diğer tarafına geçti; öteki birliklerin gelmelerini beklemezsiniz okçularla Agrianları öne sürdü. Bunlar, düşmanın en az direneceğini tahmin ettikleri bölgeden düşman ordugâhının içine girdiler. Derin uykudan korku ile uyandırılmış, silahsız, direnmek için ne başlarında biri bulunan, ne de cesareti olan düşmanlar, çadırlar içinde, ordugâhın uzun aralığında ve bozgun halindeki geri çekilişleri sırasında öldürüldüler; birçoğu esir edildi; geri kalanlar tâ Taulantilerin topraklarına kadar kovalandılar. Ancak silahlarını atarak kaçabilenler, kendilerini kurtarabildi. Kleitos ise sıvışarak kente girmeye başarmış, sonra kenti ateşe vermiş, yangının aydınlığından faydalanarak Taulantilerin topraklarına, Glaukias'ın yanına kaçmıştı. Böylece bu bölgede Makedonya'nın eski sınırları tekrar kazanılmış oluyordu. Anlaşıldığına göre yenilen barbar hükümdarlarına, Makedonya egemenliğini tanımak koşuluyla, barış durumuna dönmesine izin verilmiştir.

İllyrialılara boyun eğdirmek için İskender'in birkaç kez giriştiği tehlikeli, cüretli, çabuk ve şiddetli hareketler, onun bu bölgede bir an önce işi bitirmek için sabırsızlanmakta olduğunu göstermektedir. İskender, bütün kuvvetini illyrialılara karşı kullanmak zorunda olduğu bir sırada, güneyde büyükçe bir hareket patlak vermişti. Eğer bu ayaklanma çabuk yatıştırılmayacak olursa, Pers seferi için hazırlanan planın gerçekleşmesi daha uzun zaman gecikecek, belki de büsbütün olanaksızlaşacaktı.

Gerçi Helenler, İskender'in hegemonyasını tanımışlar, Korinthos Birlik Meclisinde Makedonya ile ittifaklarını törenle yenilemişlerdi. Fakat şimdi kral, ordusuyla birlikte, çok uzaklarda bulunuyordu. Bu durum karşısında eski özgür ve ünlü günlerini hatırlatan hatiplerin sözleri dinleniyor, içten özlem duyuluyordu. Kuşkusuz İskender'in henüz genç oluşu Sus sarayında

hafifsendiği sürece, Hellas'ta esnek bir Pers politikası izlemek en doğru bir hareket olarak görülüyordu. Pers Hükümdarının kısa bir zaman önce yazdığı şu sözler, herhalde Atinalıların kulaklarında çınlamış olsa gerektir: "Size para vermek istemiyorum; benden boş yere ricada bulunmayın; çünkü size hiçbir şey verilmeyecektir." Fakat İskender'in Pers Devleti için ne kadar büyük bir düşman demek olduğu, orada da yavaş yavaş kavranılmaya başlandı. Memnon, kardeşi artık hayatta değildi; beş bin paralı Helen askeriyle, Asya'da karaya çıkmış olan Makedonya kuvvetlerine karşı savaşmak için batıya gönderildi. Fakat Asya Helenlerinde baş gösteren kaynaşma, Pers Hükümdarını ciddi olarak tehdit etmekteydi. Pers düşmanlarına karşı Hellas'ta, hem de Helenler vasıtası ile mücadele etme yöntemi birçok defa denenmişti. Şimdi de bu önlemden daha elverişli bir korunma çaresi yoktu.

Dareios, Helenlere hitabeden bir yazı çıkararak onları İskender'e karşı savaşmaya çağırdı. Ayrı ayrı Helen devletlerine bol para gönderdi. Atina Demos'u, şehre gönderilmiş olan üç yüz Talent'i kabul etmek istemeyecek kadar anlayışlı davrandı. Fakat Demosthenes, Büyük kralın yararına olacağı inancıyla İskender ile yapılmış olan barışı bozmak uğrunda harcanmak üzere bu parayı aldı. Demosthenes, büyük kralın komutanı ile mektuplaşmakta, İskender'e karşı mücadelede ona bilgi göndermekte, kendisi de ondan bilgi almaktaydı. O, Lykurgos ve bununla aynı düşünceleri besleyen başka halk liderleri ile el ele vererek, Makedonya Devletine karşı yeniden bir savaş başlatmak için gereken her şeyi yapmakta kusur etmedi. Thebai'den kaçarak Atina'ya sığınmış olan birçok mülteciyi, topraklarına dönmek için yeni yeni girişimlerde bulunmaya teşvik ve tahrik etmekle de bu savaşın başlamasına neden oldu. İskender ne kadar uzun süre uzaklarda kalıyorsa bu topluluğun cesareti de o oranda artıyordu. Bir aralık İskender'in Trihaller bölgesinde yenilerek perişan edildiği söylentisi ortalığa yayıldı. Buna gerçekten inanılı-

yordu. Arkadia, Elis, Messenia ve Aitolia ahalisinde de eski özgürlüklerine kavuşmak sevdası ile yeni ümitler uyanıyordu. Herkesten önce Thebailılar, Makedonya boyunduruğunun ağırlığını duymaktaydılar. Kalelerindeki Makedonyalı muhafız kıta, şimdi katlanmakta oldukları zilleti, kaybetmiş oldukları bir zamanki ünlerini hiç durmadan onlara hatırlatıyor, sanki ihtar ediyor gibiydi.

Bu sıralarda, İskender'in Triballerle yaptığı savaşta öldüğü haberi yayıldı. Demosthenes, aynı savaşta yaralanmış olup İskender'in de öldüğünü gözleriyle gördüğünü iddia eden bir adamı, toplanan halkın önüne çıkardı. Artık kimin kuşkusu kalabilirdi? Şimdi Makedonya boyunduruğundan kurtulmak zamanının geldiğini söyleyenlere, büyük bir sevinçle inanılıyordu: İskender ile yapılmış olan antlaşmalar, onun ölmesi ile ortadan kalkmış oluyordu. Helen Devletlerinin bağımsızlıklarını korumaya hazır olan Pers kralı, kendisi gibi düşünerek Helenlerin özgürlükleriyle iyiliklerinden başka bir şey dilemeyen adamların eline, Makedonya'ya karşı girişilecek her çeşit hareketi desteklemek için, bol bol para vermişti. Demosthens'in yanıbaşında namuslu Lykurgos'un da bu işe yatkın olması, İran altınları oranında bu planlara hizmet ediyordu. Şimdi yapılması gereken en önemli iş, hiç zaman kaybetmeden harekete geçerek büyük bir başarı ile genel ayaklanmaya bir başlangıç noktası sağlamaktan ibaretti.

Büyük cezaya çarptırılmış plan Thebai'da, Atina'ya ve başka kentlere sığınmış, olan Thebailı mültecilerde, en tehlikeli işlere atılma ruhunun beslendiğine şaşılmamalıdır. Daha önce de sürülenler bir defa, Atina'dan hareket ederek Kadmeia'yı kurtarmaya teşebbüs etmişlerdi. Bunların başında Pelopidas bulunuyordu. Leuktra ile Mantineia Zaferleri, aynı kahramanca hareketin sonusunda elde edilmişti. Gerçi Birlik antlaşmasında her kent, içinde yaşamakta olan mültecilerin zorla topraklarına dönme girişimlerine izin vermeyeceğine açık açık söz vermişti. Fakat şimdi o birliği kurmuş olan kral ölmüştü.

Demosthenes ile anlaşarak, elindeki Pers parası ile birçok mülteci, Atina'dan çıkarak geceleyin Thebai'ya geldi. Buradaki dostları, onları beklemekteydiler. Hiçbir şeyden haberleri olmadan Kadıneia'dan bu şehre inen Makedonya grubuna mensup iki lideri öldürmekle işe başladılar. Halkı bir toplantıya çağırarak şimdiye kadar yapılınış olan ve bundan sonra yapılacağı umulan işleri anlattılar. Halkın önünde Makedonyalıların geçirmiş oldukları boyunduruğu kıracaklarına yemin ettiler. Bütün Yunanistan'ın ve Pers Hükümdarının kendilerine yardım etmeye hazır olduğunu söylediler. Bunların, İskender'den korkmaya artık yer kalmadığını, onun İllyria'da savaşırken öldüğünü bildirmeleri üzerine Thebai halkı, eski özgürlüğe yeniden kavuşmaya, Kadmeia'daki Makedonya askerlerini kovmaya ve elçiler göndererek öteki Helen Devletlerini yardıma çağırmaya karar verdi.

Her şey tam bir başarı vaadediyor gibi görünüyordu. Kısa bir zaman önce Eleialılar, İskender taraftarlarını kovmuşlardı. Aitolialılar da harekete geçmişlerdi. Atina silahlanıyor, Demosthenes Thebai'ya silah gönderiyordu. Arkadialılar ise, Thebailılara yardım etmek üzere yola çıkmışlardı. Antipatros'un elçileri Berzah'a gelerek daha şimdiden buraya kadar ilerlemiş bulunan Helenlere, imzalanmış antlaşmaları hatırlatarak bu antlaşmalar gereğince onlardan yardım istediler; fakat elçilere aldırış eden olmadı. Buna karşılık, ellerinde pamukla sarılmış zeytin dalları bulunduğu halde gelerek kutsal dava uğrunda yardım dilenen Thebai elçileri iyi karşılanarak dinlendirildiler. Doğrudan doğruya Thebai şehrinin içinde ise savaşa hazırlık gayretleri son derece arttı. Kadmeia, kazıklar çakılarak, başka başka engeller yapılarak dört yanından kapatıldı. Böylece kaledeki Makedonya askerlerine, hiçbir yerden ne yardım, ne de yiyecek gelebilirdi. Köleler serbest bırakıldı. Bu köleler ile Metoikler*, savaş için kuşandırıldılar. Şehirde bol bol silah ile yiyecek vardı. Kadme-

* Metoikler (Metoikoi, hemşeri): Eski Yunanistan'da yerleşmiş yabancılar.

ia'nın kısa zaman içinde düşmesi gerekiyordu. Bundan sonra Thebai ile bütün Hellas özgürleşecek, Khaironeia acısının öcü alınmış olacak, sözde güvenliği temsil eden Korinthos'taki Birlik Meclisi de, Hellas üzerine daha şimdiden doğmaya başlamış gibi görünen yeni bir sabahın neşeli ışığında ortadan kalkacaktı.

Tam bu sırada bir Makedonya ordusunun hızlı yürüyüş temposuyla yaklaşmakta olduğu, yalnız iki mil uzaktaki Onkhestos'ta olduğu haberi yayıldı. Thebai'da liderler, bunun Antipatros'un kuvvetleri olduğunu İskender'in ölümünden sonra artık Makedonyalılardan korkulmaması gerektiğini söyleyerek halkı yatıştırdılar. Fakat çok geçmeden gelen haberciler İskender'in kendisinin gelmekte olduğunu bildirdiler. Bu haberciler çok kötü biçimde cezalandırıldılar. Getirdikleri korkunç haber, bu İskender'in Aeropas'ın oğlu olan Lynkestislilerin Aleksandros'u olduğu biçiminde yorumlandı. Ertesi gün ise, öldüğü sanılan Kral İskender, ordusunun başında şehrin surları önüne gelmişti.

İlk savaşlarında kralın bütün hareketleri, gerçekten akıllara durgunluk veren, ani, büyük bir sinir ve kas kuvvetinin ürünüydü. Fakat bu sonuncu zoraki yürüyüş, hepsini bastırmıştı. On dört gün önce o, Pelion'da son kez yumruğunu kullanmıştı. Thebai'da olup bitenleri haber alınca hemen yola çıkmış, yedi günlük bir dağ yürüyüşünden sonra Yukarı Peneios'tan Pellineion'a kadar gelmişti. Buradan kalkarak hızlı bir yürüyüş temposuyla Sperkheios'tan, Thermopylai'dan geçerek Boiotia'ya girmişti. Şimdi de Thebai'dan iki mil, Pelion'dan hemen hemen altmış mil uzaktaki Onkhestos'ta duruyordu. İskender, böyle birden bire orada görünmekle birçok kazanç elde etmişti: Bu durum karşısında Arkadialıların Thebai için yola çıkardıkları yardım kuvvetleri, Berzah'ı geçmeye cesaret edemedi; Atinalılar, savaş İskender aleyhine dönünceye kadar, kuvvetlerini geride tutmaya karar verdiler; Orkhomenoslular, Plataialılar, Thespialılar, Phokaialılar ve eski zalim efendilerinin gazaplarına yeniden kurban gideceklerine inanan başka Thebai düşmanları, iki kat bir şevk

ve çabayla Makedonyalılara katıldılar. Kral, hemen kuvvete başvurmak niyetinde değildi. Ordusunu Onkhestos'tan kaldırdı ve Thebai'ın kuzeyindeki surlar önünde İolaos'un yakınında ordugâh kurdu. Burada, bu büyük kuvveti görünce Thebailıların, giriştikleri işin ne kadar çılgınca bir şey olduğunu kavramalarını, böylece işi tatlıya bağlamak için yalvarmalarını bekliyordu. Halbuki bunlar, herhangi bir yerden yardım ummamalarına rağmen, İskender'e boyun eğmek isteğinden o kadar uzaktılar ki, hemen süvarileriyle hafif piyadelerine bir çıkış hareketi yaptırarak Makedonya ileri karakollarını geri attılar ve Kadmeia üzerine daha ağır baskı yapmaya başladılar. Bu durum karşısında da İskender, bir Helen şehrini ağır bir felakete düşüreceği tartışılmayacak bir saldırıya başlamakta ikircikli davranıyordu. İkinci gün şehrin güney kapısına doğru yürüdü. Atina'ya giden yol bu kapıdan çıktığı gibi Kadmeia'da buraya bitişikti. İskender, kale içinde bulunan Makedonya garnizonuna yardım edebilmek amacıyla, burada ordugâh kurdu. Hâlâ saldırıya geçip geçmemekte kararsızdı. Thebailılara, kralın kendilerini sadakatsızlığa sevk etmiş olan Phoiniks ile Prothytes'i teslim ettikleri takdirde, yapılanın affedileceğini, her şeyin unutulacağını bildirdiği de söylendi. Kentekilerin bazıları, krala elçiler gönderilerek olup bitenler için af dilemeyi tavsiye ediyorlardı. Fakat Boiotakhlar*, sürgünler ve bunları çağırmış olanlar, İskender tarafından hiç de iyi karşılanmayacaklarını iyi bildiklerinden, halkı bütün güçleriyle inatçı bir direnişe kışkırtıyorlardı. Sözde, krala verilen cevaba göre eğer o barış istiyorsa Antipatros ile Philotas'ı kendilerine teslim etmeliydi. Thebailıların, kendileri ve Pers kralı ile işbirliği yaparak Hellas'ı kurtarmak isteyenler şehrin içine koşsun diye dört yana haber salmış oldukları da söylenmektedir. İskender, bu durumda bile hücuma geçmek istemiyordu.

Fakat Falanks'ı ile düşmanın dış kaleleri yakınlarında bulu-

* Boiotarkhlar: Boiotia Birliğini idare eden adamlar.

nan ve Makedonya ordugâhının ileri güvenliğini sağlamakla görevlendirilen Perdikkas, saldırmak için zamanı o kadar elverişli bir fırsat görüyordu ki, İskender'in emrini beklemeksizin düşman siperleri üzerine atıldı; bunları yararak ileri mevzilerdeki nöbetçileri bastırdı. Bunun üzerine Amyntas'da hemen Falanks'ını alarak harekete geçti; ordugâhtan çıkarak ikinci siper üzerine saldırdı. Kral, bunların hareketlerini görüyor, düşmanın karşısında yalnız bırakıldıkları takdirde başlarına bir felaket geleceğinden korkuyordu. Hiç zaman geçirmeden o, okçularla Agrianları siperlerin içine saldırttı; öteki Hypaspistlerle beraber Agema'yı da harekete geçirdi; fakat bunları dış kale önünde durdurdu. Bu sırada ikinci sipere hücum etmekte olan Perdikkas, ağır surette yaralanarak öldü. Buna rağmen iki Falanks, okçular ve Agrianlarla bağlantı sağlayarak siperi zaptettiler; Ellektra kapısının hendeğinden geçerek şehrin içersindeki Heraklion'a kadar girdiler. Bu sırada Thebailılar, yüksek sesle bağırarak geri döndüler ve Makedonyalıların üzerlerine atıldılar; komutanları Giritli Eurybotas da içlerinde bulunduğu halde yetmiş okçunun ölümü gibi ağır kayıplar veren Makedonyalılar, kaçarak Hypaspistlere doğru çekildiler. İskender, düzensiz bir şekilde takipte bulunan Thebailıları görüyordu; tam bu anda hemen kapalı Falanks ile bunların üzerine yürüyerek geri attı; Thebailılar o kadar hızlı kaçıyorlardı ki Makedonyalılar onlarla birlikte şehrin kapısına giriyorlar, aynı zamanda dışarda nöbet yerlerinin çokluğu yüzünden savunmasız kalan surun başka yerlerinden tırmanıyorlar, işgal ediyorlar ve Kadmeia ile bağlantıyı kuruyorlardı. Artık kent kaybolmuştu. Kadmeia muhafızları içeriye girmiş olan Makedonyalıların bir kısmı ile aşağı kentte bulunan Amphieion üzerine atıldılar; bir kısmı ise surlardan tırmanarak koşar adımlarla pazar yerine koştu; Thebailıların son derece büyük bir cesaretle dövüşmeleri hiçbir yarar getirmiyordu; düşmanları yanlardan içeri giriyordu; İskender her yere yetişiyor, sözleriyle, verdiği örneklerle askerlerini ateşliyordu; sokaklara dağılmış olan Thebai süvarisi, hâlâ açık bulunan kent kapılarından

geçerek açık alana çıktı. Piyadeden olanak bulabilenler de kurtulmak için yine dışarı kaçtı ya da içleri ağlayıp sızlayan kadın ve çocuklarla dolu evlerle tapınaklara sığındı. Çok öfkelenmiş olan Makedonyalılar, Phokaialılar, Plataiailılar ve öteki Boiotialılar Thebailılardan korkunç ve çok kanlı bir şekilde intikam aldılar; kadınlarla çocuklara bile acınmadı; bunların kanları, tapınaklarının mihraplarını lekeledi. Ancak gecenin çöken karanlığı, yağmalarla öldürmelere bir son verdi. Kaynaklara göre, kralın cezalandırmayı artık kesme emri çıkıncıya kadar Makedonyalıların beş yüz insan kaybetmiş Thebailılardan ise altı bin kişi öldürülmüştü.

Ertesi gün İskender, bu çatışmada kendisine katılmış olan Korinthos Birliği üyelerini bir toplantıya çağırdı; kentin geleceği hakkında verilecek kararı bunlara bıraktı. Kent hakkında hüküm verecek yargıçları, Plataiailılar, Orkhomenoslılar, Phokaialılar bir de Thespiailılar oluşturuyorlardı; bunlar ise uzun zaman Thebai'ın korkunç baskısı altında ağır bir yaşama katlanmış, kentleri zamanında onlar tarafından tahrip edilmiş, oğullarının, kızlarının namuslarına dokunulmuş, köle olarak satılmış olan kimselerdi. Şuna hükmettiler: Kent yerle bir edilecek; tapınağın bulunduğu yerden başka kente ait bütün topraklar İskender'in müttefikleri arasında paylaşılacak, kadınları ve çocuklarıyla beraber bütün Thebailılar köle olarak satılacaklar; yalnız bütün rahipler, bir de Filip'i, İskender'i ve Makedonyalıları konukseverlikle karşılamış olan dostlara özgürlükleri bağışlanacaktı. Bunların dışında İskender, Pindar'ın evi ile soyunun korunmasını emretti. Bunun üzerine her yaştan, her sınıftan otuz bin Thebaili satılarak dünyanın uzak köşelerine dağıtıldı. Sonra da şehrin surları yerle bir edildi, evler boşaltılarak yıkıldı. Epameinondas'ın* ulusu, artık yaşamıyordu. Şehir tüyler ürpertici bir enkaz yığını

* Epameinondas: Thebai'ın en büyük komutanı ve devlet adamı, MÖ 418-362. Isparta'yı 371'de Leuktra'da yenerek Yunanistan üzerinde egemenliği kurmuş, fakat Mantineia meydan muharebesinde ölmüştür.

haline gelmiş, "ünün bomboş, izsiz mezarı (Kenotaph)" olmuştu. Bir Makedonya nöbetçi birliği, yukarda ıssız kaleden tapınakları ve "canlıların mezarlarını" bekliyordu.

Thebai, insanı derinden sarsacak bir sona uğramıştı. Bir kuşağın ömründen bile daha az bir süre önce bu kent, Hellas'ta egemenliği elinde tutuyordu. Kutsal askerleriyle Thessalia'yı kurtarmış, atlarına Eurotas'ta su içirtmişti. Şimdi ise bu kent, dünyadan yok edilmişti. Hangi gruba mensup bulunursa bulunsun bütün Yunanlılar, Thebai'ın düşmesinden hiç durmaksızın şikâyet etmişler, onu kurtarmayan kralı çoğu kez haksız olarak suçlamışlardır. Halbuki kral, sonradan Asya'nın paralı askerleri arasında esir olarak eline geçirdiği Thebailılara karşı hiçbir zaman kötü davranmamıştır. Daha şimdiden, savaş bitmeden bile, aynı şekilde davranıyordu. Anlatıldığına göre soylu bir Thebailı kadın yakalanarak elleri ve ayakları bağlı olarak İskender'in önüne getirildi. Evi, İskender'in Trakları tarafından yıkılmış, kendisi de aynı Trakların başı tarafından tecavüze uğramış, sonra vahşice tehditlerle hazinelerinin nerede bulunduğu kendisinden sorulmuştu. Kadın, onu çalılıklar arasında saklı bir kuyuya götürerek hazinelerinin bu kuyunun içine batırıldığını söylemişti. Bunun üzerine Trakların başı, kuyuya inmeye koyulunca kadın, üstünden taşlar atarak onu öldürmüştü. Şimdi Traklar, bu kadını kralın adalet sandalyesi önüne getirmişlerdi. Verdiği ifadede kendisinin, Khaironeia'da bir komutan olarak Helenlerin hürriyeti için Filip'e karşı dövüşürken ölen Theagenes'in kızkardeşi Themokleia olduğunu söyledi. Bu öyküye ne kadar inanmak gerekli ise sonucuna da aynı derecede inanmak gerekir. İskender bu büyük kalpli kadını bağışladı, hem kendisine, hem de akrabalarına özgürlük bağışladı.

Thebai'ın yenilip ortadan kalkması, Helenleri içine düştükleri sarhoşluktan ayıltmaya yaradı. Elisliler, sürgüne gönderdikleri İskender taraftarlarını hemen geri çağırdılar. Arkadialılar, askerlerini Berzah'tan geri çektiler ve İskender'e karşı yaptıkları bu

yardım seferine kendilerini teşvik edenlere ölüm cezası verdiler. Aitolia kabileleri ayrı ayrı krala elciler gönderip yaptıkları yanlış için af dilediler. Öteki de aynı şeyi yaptılar. Birlik antlaşması hükümlerine aykırı olarak Atinalılar, Thebai'dan kaçmış olanlara topraklarına dönmeye izin vermişler, Demosthenes'in önerisi ile Thebai'a yardım etmeye, donanma göndermeye karar vermişlerdi. Fakat İskender'in Thebai'ı önündeki ikircikli davranışından yararlanarak orduyu, iki günlük bir yürüyüşten sonra hedefte olabileceğine rağmen, harekete geçirmemişlerdi. Thebai'dan kaçıp, gelenler şehrin düştüğü haberini getirdikleri zaman Atinalılar, Myster şenliklerini (eylül başları) yapmakla uğraşıyordular. Büyük bir şaşkınlıkla şenlikler yarıda bırakıldı; taşınabilen her şey köylerden kente taşındı; sonra da bir toplantı yapıldı. Demades'in önerisiyle bu toplantıda, kralın teveccühünü kazanmış olan kişilerden oluşan on kişilik bir elçilik heyetinin Makedonya karargâhına gönderilmesine karar verildi. Bu heyet, hem Triballer seferinden, İllyria savaşlarından başarı ile döndüğü, hem de Thebai'daki ayaklanmayı bastırarak bu kenti haklı olarak cezalandırdığı için İskender'i kutlayacaktı. Aynı zamanda Atina'nın eski ünü, konukseverliği ve yardımseverlik geleneğine uygun olarak Thebai'dan kaçanları kabul etmesine izin vermesini kraldan rica edecekti. Kral, Demosthenes'in, Lykurgos'un, Kharidemos'un ve daha bazılarının kendisine teslim edilmesini istedi. Kharidemos, son defa elçi olarak Sus'a gönderilmiş kendi çıkarı için savaş yapma geleneğine son veren Makedonya Devleti'nin en amansız düşmanıydı. İskender'e göre bu kişiler, yalnız Atina'nın Khaironeia yenilgisine neden olmamışlar; aynı zamanda Filip'in ölümünden sora bunun anısına ve Makedonya Krallığının meşru varisine karşı düzenlenmek istenen bütün girişimlere neden olmuşlardı. Hattâ Thebai'in bu sonundan da onlar, bu kentdeki ayaklanmayı düzenleyenlerden daha az sorumlu değillerdi. Bu elebaşılardan Atina'ya sığınmış olanlar da teslim edilmeliydi. İskender'in bu istekleri, Atina halkı toplantısında şiddet-

li tartışmalara yol açtı. Demosthenes, "masaldaki koyunlar gibi kendilerini bekleyen köpekleri kurda teslim etmemeleri" için halkı ikna etmeye çalıştı. Ne yapacağını şaşırmış olan halk, güçlü Phokion'un bu konuda ne düşündüğünü söylemesini bekliyordu. Bunun verdiği öğüt ise, her ne pahasına olursa olsun kralın affını kazanmaya, düşüncesiz bir direnişle Atina'yı da Thebai'ın akibetine sürüklemekten sakınmaya çalışmaktan ibaretti. İskender'in kendisine teslim edilmesini istediği bu on adam, şimdi vatan sevgisiyle en büyük özveriye, yani kendilerini kurban etmeye hazır olduklarını göstermeliydiler. Fakat Demosthenes, kuvvetli sözleriyle Atina halkını, bütün yeteneği, bütün ustalığı ile Makedonya dostu olan hatip Demades'i kandırarak Atina adına İskender'e gitmeye, cezayı hak edenlerin Atina halk mahkemeleri tarafından yargılanarak cezalandırılmalarına izin vermesini kraldan rica etmeye razı etti. Gerçekten de kral, bu teklifleri kabul etti. Çünkü bir yandan Atina'ya karşı büyük bir saygı besliyor, bir yandan da Asya'ya yapacağı sefer sırasında Yunanistan'da kuşkulu adam bırakmak istemiyordu. Yalnız kötü bir maceracı olup eskiden Demosthenes'in bile nefretini kazanmış bulunan Kharidemos'un sürgün edilmesini şart koştu. Kharidemos, Asya'ya, Pers Kralı'nın yanına kaçtı. Çok geçmeden Ephiates de Atina'yı bırakarak denize açıldı.

Böylelikle Hellas yatıştırıldıktan, Thebai'ın ortadan kaldırılması ile Kadmeia'daki Makedonya garnizonu sayesinde de gelecekte yapılması olası herhangi bir hareket yeter derecede önlendikten, sonra İskender, 335 yılı sonbaharında hızlı bir biçimde Makedonya'ya döndü. Her yandan tehlike karşısında bulunan krallığını sağlamlaştırmak için bir yıl gibi kısa bir zaman yetmişti. Komşu barbar kavimlerinin baş eğmelerinden, Hellas'ta sağlanan asayişten, kendi ulusunun sadıklığından emin olduğu halde o, gelecek ilkbaharı büyük girişimine başlamaya ayırabilirdi. Bu sefer, Asya'nın geleceğini, yüzyıllarca insanlığın gideceği yolları belirleyecekti.

Bundan sonraki aylar, büyük, savaş için son hızla hazırlıklar yapmakla geçti. Yunanistan'dan, Thessalia'dan, Trakya dağları ile vadilerinden müttefiklerin kuvvetleri gelip toplanıyordu. Paralı askerler sağlanıyor, Asya'ya geçmek için gemiler donatılıyordu. Kral, doğu topraklarının arızaları, nehir vadilerinin askerî önemi, dağları, kentleri ve çeşitli bölgeleri hakkında elde edilebilen bilgilere dayanarak seferin hareket plânlarını hazırlamak için meclisler kuruyor, danışmalarda bulunuyordu. Pella sarayında saldırıya hazırlanılan ülkenin coğrafi şartları, Torosların, Dicle'nin ötesindeki genişliği hakkında ne kadar bilginin elde edildiğini pek bilemiyoruz. Gerçi Ksenophon'un bu toprakların içlerine doğru yaptığı sefer ile Ktesias'ın İran tarihi biliniyordu. Asya'da alışverişle uğraşan Helenlerden, Pers elçilerinden, yıllarca mülteci olarak Makedonya sarayında yaşamış olan Artabasos ile Memnon'dan bazı şeyler öğrenilmişti. Fakat ne kadar özenle toplanmış olursa olsun, eldeki bütün bilgi, herhalde Fırat'la Dicle'ye kadar götürülmesi düşünülen bir savaşın plânları için yetecek malzemeyi bile vermekten uzaktı. Daha doğudaki topraklarla buralardaki mesafeler hakkında hiçbir bilgiye sahip olmadıklarından kuşku yoktur.

Sonra memleketin işleri düzeltildi. Antiparos, yeterli kuvvetle Hellas'ta asayişi ve Makedonya sınırlarını korumak, etraftaki barbar kavimlerini itaat altında bulundurmak üzere kral vekili olarak Makedonya Devleti'ni yönetmeye görevlendirildi. Müttefik barbar kavimleri hükümdarları, savaşa şahsen katılmaya davet edildiler. Bu yolla bir yandan Devletin geride güvenlikte kalması, bir yandan bu kavimlerin kendi hükümdarları komutalarında daha büyük bir cesaretle dövüşmeleri sağlanmak isteniyordu. Bunlardan başka savaş meclisinde Antipatros ile Parmenion, İskender'in başına bir kaza gelirse devletine kimin vâris olacağı konusunu ortaya attılar. Bunlar, savaşa başlamadan önce evlenerek bir veliahtın dünyaya gelmesinin beklenmesi için krala ısrar ettiler. Fakat İskender, bu teklifi reddetti: Onun dü-

şüncesine göre Asya savaş için hazır beklediği bir sırada düğünü, gelin odasını akla getirmek ne kendisine, ne Makedonyalılara ne İde Helenlere yakışır bir hareketti. Pers kralının Fenikelilerle Kıbrıslılardan istemiş olduğu donanmanın gelmesine, Pers ordusunun toplanıp da Torosların beri tarafına geçmesine kadar beklemek doğru olur muydu? Hayır. Küçük Asya'yı ele geçirerek bu toprakları daha sonraki savaşlar için üs olarak kazanmak istiyorsa daha uzun zaman tereddüt etmemeliydi.

Bize kadar gelen kaynaklara göre; İskender, bir daha dönmemek üzere Makedonya'dan ayrılıyormuş gibi davranıyordu. Aynı kaynaklara göre ülkesinde kendine ait ne varsa hepsini, çiftliklerini, ormanlarını, köylerini, hattâ liman gümrükleri ile başka gelirlerini dostlarına bağışladı. Perdikkas'ın hemen hemen her şeyi bağışladıktan sonra geride kendisine ne kalmış olduğu sorusuna karşı şöyle cevap verdi: "Ümit!" Bunun üzerine Perdikkas, kralın bağışlarından kendi payını almaya tenezzül etmeyerek: "Seninle birlikte döğüşecek olan bizlerin bu ümidi paylaşmasına izin ver." dedi. Dostlarından bazıları da Perdikkas'ın verdiği bu örneğe uydular. Bu öykü çok abartılmış olabilir; fakat seferden önce Makedonyalılarda egemen olan ruh haline tamamıyla uygundur. Kral bu genel havayı sürekli daha çok yükselterek gerginleştirmek yolunu bulmuştu. Bütün varlığını kaplamakta olan aşırı coşkusu, komutanlarını, çevresindeki aristokratları ve arkasından gelen bütün orduyu ateşledi. Bunlar, başlarında kahraman delikanlı olduğu halde zaferler kazanacaklarından en ufak bir kuşku bile duymadan koca bir dünyayı er meydanına çağırıyorlardı.

İkinci Kısım

Birinci Bölüm

Savaş hazırlıkları

İskender'in girişimleriyle elindeki araçlar arasında doğru bir orantı olmadığı ilk bakışta görülür. Düşmanı savaş alanlarında yenmek, onun ortaya çıkardığı eserin ancak küçük bir parçasını teşkil ediyordu. Asıl sorun, silahlı başarıların sürekliliğini sağlayabilmenin olanaklarını arayıp bulmaktaydı. Çünkü, güç kaynaklarını emrinde bulundurabildiği ülkeler, genişlik bakımından Pers Devleti'nin zar zor otuzda birine eşitti. Aynı zamanda iki devletin nüfuslarıyla kara ve deniz savaş kuvvetleri arasındaki orantı da bundan pek farklı değildi. Bütün bunlardan başka bir de Filip'in ölümünde Makedonya hazinesinin boş, üstelik 500 talent borçlu olduğu, buna karşılık Pers Hükümdarının Sus, Persepolis, Ekbatana ve başka merkezlerdeki hazinelerinde sayısız, hesapsız ölçüde değerli madenlerin yığıldığı İskender'in silahlanmak için 800 talent borç ettiği, fakat Asya'ya karşı savaşa başlarken bunun ancak 60 talentinin elinde kaldığı gözönünde tutulacak olursa, onun giriştiği iş, delice, hatta neredeyse aldatıcı bir girişim gibi görünmektedir.

Bize kadar gelen kaynakların içeriği, burada karşımıza çık-

makta olan soruları cevaplandırmaya yeterli değildir. Anlayışlı Arrianos bile, yalnız dış ve hemen hemen sadece askerî durumları yazmakla yetinmekte, fırsat buldukçe kahramanını manen kıymetlendirirken onun her anlamda yardımcısı olan kişilerin ancak adlarını söylemektedir; yönetim, maliye, siyasî örgüt, şansölleri, kralın resmi müşavirleri, bu görevlerde kralın eli ve kolu olan kişiler hakkında ise hiçbir bilgi vermemektedir; üzerinde yazdığı işlerle başarıların nasıl kazanıldığını, nasıl gerçekleştiğini, hangi araçlarla, ne oranda önceden planlanmış olarak, hangi amaçla ve hangi bakımlardan tayin edilmiş olarak, nasıl bir irade kuvveti, üstün seziş, askerî ve siyasî dahilikte başarıldığını ne kendisine ne de okuyucularına açıklamak ihtiyacını duymamaktadır.

Bu amaçla belirlediğimiz birçok sorudan şimdilik yalnız, çok şaşırtıcı bir içeriği olan bu zafer koşusunun eşiğinde, en önemli görülenleri öne almak yerinde olur.

İskender'i hayalci bir serüvenci olarak betimlemekle onun karakterini belirtmiş olduklarına inananlar olmuştur. Onlara göre İskender, kendisinden daha az coşkulu ve heyecanlı olmayan savaşçı kuvvetleriyle, nerede rastlarsa, kendini tamamıyla tesadüfe bırakarak Perslere dayak atmak için Asya'ya gitmiştir. Bazılarına göre ise, babasının yıllarca beslediği, filozofların, hatiplerle yurtseverlerin daima yeniden tavsiye ettikleri, Helen eğitiminin oluşturup geliştirdiği bir düşünceyi, İskender'in sadece uygulamaya koyduğunu ileri sürmüşlerdir.

Düşünce, eyleme geçirilmeden önce, bir rüya, bir hayal, şahlanmış hayal gücünün bir oyunundan başka bir şey değildir. Ancak birinden ötekine geçtiği içindir ki düşünce biçim, kan ve can bularak hareket olanağını bulur; etkisinin zaman ve mekândaki yerini, zaman ve mekândaki şartları ve tepkilerle birlikte de yepyeni hız, gittikçe daha keskin ifadeleri, zaaflarıyla beraber gücünün anlamını kazanır.

İskender serüven arayan, düş peşine takılan bir kişi gibi ola-

rak Asya'yı çevreleyen meçhul denize kadar bu kıtayı fethetmek düşüncesiyle mi sefere çıkmıştır? Yoksa ne yapacağını, ne yapabileceğini kesin olarak biliyor muydu? Askerî, siyasî plânlarını buna göre mi yapmış, önlemlerini buna göre mi almıştır?

Başarılarını sırasıyla geriye doğru inceleyerek bunların bir plân içinde birbirleriyle bağlı olduklarını ortaya çıkarmak ve sonucu kanıt olarak göstermek sözkonusu bile değildir. Asıl soru, eserine başlamadan önce bunun olabilirliği hakkında kafasında bir düşüncenin olup olmadığını kanıtlayan delillerin bulunup bulunmadığıdır.

Para sistemi

Bunun için kaynaklarımızın söylemediği bir gerçeğe burada dikkati çekmek doğru olur. Sayıları az olan yazılarla sanat eserlerinden başka doğrudan doğruya o zamana ait kalıntılar olarak elimizde yalnız paralar vardır. O devrin altın, gümüş ve bakır paralarından binlercesi elimizde olup İskender'e özgü damgaları taşımaktadır. Susan tanıklar olmakla beraber bu paraları, uzun araştırmalar en sonunda dile getirmeyi başarmıştır. Bunlar İran krallarının, sayısız Yunan kentlerinin, İskender'den önce Makedonya krallarının altın ve gümüş paralarıyla karşılaştırılacak olursa çok dikkate değer bir özellik gösterirler.

Kral Filip'in topraklarında yeni bir para sistemi oluşturduğunu yukarda söylemiştik. Tanınmış bir araştırıcının sözleriyle bu sistem, İran'ın fethi için uzaktan uzağa yol hazırlamak demekti. O zaman İran'da altın, Helen dünyasında ise gümüş para kullanılmaktaydı. Filip, Dareikos* ayarında altın para çıkardığı gibi gümüş parayı da ticaret değeri bakımından altına en yakın bir kıymete denk düşecek ayarda bastırdı. Demek oluyor ki Filip, al-

* Dareikos (Darekus), I. Dareios'a göre adlandırılan Pers parası. Bu paranın altın olanı 8.4 g, gümüş olanı ise 5,6 g. ağırlığındadır.

tın parayı o zamana kadar yalnız Yunan dünyasında kullanılan gümüş para sitemi yerine değil, bunun yanına kovuyordu. Böylece o, memleketine iki türlü para sitemi sokmuş oluyordu. Ticarette 1/12,51 olan altın ile gümüş değerleri arasındaki orana göre Filip gümüş parasını ayarlıyordu. 15 tane gümüş para. 8,6'ü ağırlığında bir altın paraya denk gelmesi gerekirken 7,24 grama denk geliyordu.

İskender'in altın parası da gerek ağırlık gerekse cehver bakımından Filip altınlarının aynıdır. Fakat onun gümüş parası, bambaşka bir sisteme göredir. Bunlar 1700–1720 gram ağırlığında Tetradrakhmi olup kesirleri, tamamıyla Atina sistemine uygun olarak altının gümüşe olan değer oranına göre 1/1230'dur. Bu azaltma, yalnız babasının çifte para esasından ayrılarak Helenlere özgü olan gümüş, para esasına dönülmek amacıyla yapılmamıştır. Gerçi çok geçmeden İskender drakhmisi, bütün memlekette tek para birimi olarak kabul edilmiştir. Fakat aynı zamanda İskender'in gayet çok olan drakhmi paraları içinde Filip'inki ile aynı ayarda olan bir tane bile yoktur. Bunun ise, bizim sorumuz için büyük bir önemi vardır.

Parada yapılan bu değişikliğin önemli nedenleri olmadığını düşünmek doğru sayılamaz. Filip'in çifte para esasını kabul etmekten amacı, gümüş para esası egemen olan Helen memleketleriyle ticarette altın değerinin düşmesi olasılığı karşısında her iki kıymetli madenin fiyatlarını saptamak, ikisi arasında bir denklik kurmaktı. Altının fiyatı daha düşecek olursa, şimdiye kadar İran'dan olduğu gibi bundan sonra da Makedonya'dan gümüş akmalıydı, o derecede ki altın para ile satın alınabilecek olan gümüşün kıymeti, altından daha yüksek olsun. İskender'in ülkesi için benimsediği yeni para sistemi ile, denebilir ki, İran altınına savaş açılmış oluyordu. Altın, sadece bir eşya haline getiriliyordu. Pers Kralının hazineleri ele geçirilip orada ölü durumda yığılmış bulunan altınlar da tekrar piyasaya çıkarıldığı takdirde bile bu eşyanın değeri daima düşebilecek, bunun gümüş esa-

sına bağlanmış olan Yunan dünyasına zararı dokunmayacakı. Bundan böyle değer ölçüsü, Atina ayarında gümüş Tetradrakhrmi bir para birliğine dahil oluyor, aşağı yukarı bütün Helen para sistemleri bunun içine giriyordu. Gerçekten de bir kuşak ömrünün yarısı kadar bir zaman sonra "İskender Drakhmisi" dünya parası haline gelmiştir.

Acaba Makedonya para sisteminin bu biçimde değiştirilmesiyle aynı zamanda o andaki para alışverişine malî bir yardımda mı bulunmak istenmiştir? Acaba İskender ile onun müşavirleri, bu önlemin ekonomik etkilerini hesaplamışlar mıdır? Acaba Pers hazineleri piyasaya çıkarıldığı zaman altının değer yitireceğini önceden görmüşler midir? Bütün bu sorular bir yana bırakılsın.

Derinlere kadar etkilerini gösterecek içerikteki bu önlemlerin, uygulamasına girişilmeden önce büyük plânın hangi noktalarına kadar düşünüldüğünün dikkatimizi çekmesi yeter de artar bile.

Hemen cevaplanması gereken ikinci bir soru da İskender'in bu girişimin üssü konusunun nasıl düşünüldüğüdür. Acaba o, Hellespontos'u geçer geçmez üssünü bırakmak, başka bir deyişle "gemilerini yakmak" isteğinde miydi?

Bu soruyu cevaplamayı sonraya bırakacağız. Her şeyden önce İskender'in üssü ile bağını sağlam ve güvenlikte tutmak istediği tartışılmaz gerçektir. Ancak siyasî ve askerî bakımdan yeteri kadar hazır olduktan sonra, ilk büyük darbeyi indirmek cesaretini gösterebilir, bunun etkisini geliştirmeyi umabilirdi.

İskender'in egemen bulunduğu topraklar, Byzans'tan Eurotas'a, karanın iç taraflarına doğru Haimos ile Pindos üzerinden Tuna ile Adria'ya kadar uzanıyordu. Bu topraklar, Ege Denizinin kuzeyiyle batı yanlarını dikey bir açı şeklinde kapatıyordu. Aynı denizin doğu yanında Pers Devleti'ne ait olmakla beraber Yunan kentlerinin serpilmiş bulunduğu Küçük Asya kıyıları bulu-

nuyordu. Ege Denizinin açık kalan güney yanında bulunan Girit adası, bir Helen toprağıydı. Fakat bu da, tıpkı büyük Yunanistan, Sicilya ve Pontos'un kuzey ile güneyindeki Yunan kentleri gibi kendi başına bir dünyaydı.

İskender, yukarıda sözü geçen dikey açının kuzey yanını teşkil edip aynı zamanda egemen bulunduğu alanın temel taşı olan Makedonya'ya, tamamıyla güvenebilirdi. Batıda Tymphaia ile Parauaia'yı, doğuda Strymon boylarını da içine alan Makedonya topraklarında İskender yerli kral idi. Bu bölgelerin aristokratları, köylüsü, Amphipolis gibi Yunanlılar tarafından kurulmuş olanlar da dahil bütün kentler kayıtsız şartsız krala itaat ederlerdi.

Kuvvetinin çekirdeğini oluşturan bu memlekete, sağa sola ve geriye doğru, tam bir aitlikten gevşek bir bağa kadar varan birbirinden çok farklı siyasî örgütlenmeleriyle öteki bölgeler eklenmekteydi.

Trakya'nın özel bir önemi vardı. Burası Hellespontos'un ağzından Bosporus'un bittiği yere kadar Küçük Asya kıyısına yakın olduğu gibi bunu yandan kuşatıyordu. Bir zamanlar Hebros bölgesini dağlara kadar egemenlik alanı içine almış olan Trak Devleti, Kral Filip tarafından yıkılmıştı. Gerçi, anlaşıldığına göre, bu devletten kalma bir varlık olarak Odrys Prensliği hâlâ yaşıyordu. Fakat bu da asker vermek zorunda kalacak kadar sıkı bir biçimde Makedonya'ya bağlı bulunuyordu. Ancak Roma'ya mahsus olan "vilayet" (Provincia) kavramını daha önceki zamanlar için kullanmak doğru olursa Trakya, Makedonya Devleti'nin bir vilayeti haline gelmişti. Burayı savunabilmek için ülkenin egemen noktalarında Filippopolis, Kalybe, Beroia, Aleksandropolis ve daha başka yeni kentler kurulmuş, kolonize edilmişti. Yalnız bunlar, eski Helen tarzında özgür koloniler olmayıp daha çok askerî istasyonlardan ibaretti. Bununla beraber buralarda komünal otonomiye sahip topluluklar yaşanmaktaydı ve halkı, uzak ve yakın ülkelerden çoğu kez zorla getirilmiş kimselerden oluşuyordu. Trakya, hiç olmazsa 335 tarihinden

beri bildiğimize göre, bir Makendonya komutanının yönetimindeydi. Bunun Haimos geçitleri ötesinde de nüfuzu olup olmadığı veya 331-326 yıllarından kalma kuşkulu bir kaydın gösterdiği gibi, "Pantos kıyılarındaki bölgeleri" başka bir komutanın yönetip yönetmediği ya da Haimos'tan Tuna'ya kadar olan bölgede oturan kavimlerin 335'teki seferden sonra uysal komşuluğa, belki de haraç vermeye zorlanmış olup olmadıkları kesin olarak bilinemiyor. Apollonia ile Mesembria'dan yukarıya doğru Kallatis ile İstros'a kadar uzanan Pontos'un Trakya kıyısındaki Yunan kentleri, ta Filip zamanından beri Makedonya'nın dostuydular. Fakat bunların 335 seferinden sonra da Makedonya ile daha sıkı bir ilişkiye girmedikleri anlaşılmaktadır. Aynı seferde Byzans, yardım için Tuna'ya gemiler göndermişti. Muhakkak ki bunu sadece bir ittifak antlaşması gereğince yapmıyordu. Çünkü Byzans, ne İskender, ne de Diadoklar zamanında İskender paraları basmamıştır. Bu durumda Byzans'ın, tıpkı Korinthos Birliği kentleri gibi, bağımsız bir devlet olarak kalmış olduğu anlaşılmaktadır.

Byzans'ın bu birliğe girip girmediğini, daha büyük bir olasılıkla kendi başına Makedonya ile antlaşmalara girişip girişmediğini kestiremiyoruz.

Trakya'nın güney kıyısındaki büyük Yunan kentlerinin, tıpkı Makedonya'daki Pella, Amphipolis, Skione gibi İskender paraları basmış oldukları çok dikkate değer bir olaydır. Demek oluyor ki bu kentler, Makedonya kentleri gibi tamamıyla Makedonya para sistemine bağlıdır, komünal otonomiye sahip bulunmakla beraber artık "kendi başlarına devlet" değildirler. Doğrudan doğruya krala ait olduklarını söylemekle yanlış yapılmış olmayacak olan bu Trakya kentlerinden Abdera ile Maroneia, Helespontos yolu üzerinden; Kardia, Khersoines kapısında; Krithote, Helesppontos'un kuzey kapışında Lampsakos ile karşı karşıya; Sestos ile Koile, Abidos geçidinin bulunduğu yerde; Perinthos ile Selimbria, Propontis de bulunmaktaydı.

Makedonya'nın kuzeyinde Paionialıların, daha yukarda Agrianların prenslikleri vardı. Bunlar, Makedonya egemenliği altında olup, kralın ordusuna asker göndererek hizmet etme hakkına sahip ya da yükümlülüğündeydiler. Hiç olmazsa Paionia hükümdarlarının İskender'den hemen sonraki zamana ait paraları elimizdedir. Fakat bu paralar, ne Makedonya ayarındadır, ne de İskender'in damgasını taşırlar.

Krallığın müttefikleriyle ilişkileri

Bunların kuzeyindeki kavimler, yani Triballer, Autariatlar, Dardanlar, Taulantinler ve Kleitos'un İllyrialılar, 335 yılındaki seferle yatıştırılmış, antlaşmalar yapmaya zorlamış olup böylece Makedonya'ya bağımlı olduklarını kabul etmeye zorlanmışlardı. Bu durumun haraç verecek derecede ileri gidip gitmediği belli değildir. Epeiros krallığının Makedonya ile ilişkisi, çok özel bir mahiyet gösterir. Kral Filip, burayı Arybbas'ın elinden alıp bunun yeğeni ve Olympias'un kardeşi Aleksandros'a vererek Ambrakia körfezine kadar genişlettikten beri burası, doğal bir destek olarak Makedonya'nın yanı başında duruyordu. Genç kralının Makedonya hükümdarı Filip'in kızı ile evlenmesi, belki kraliçe Olypias'a bir tür ortak sahiplenme keyfiyeti, burayı Makedonya'ya daha sıkı bir biçimde bağlayacak gibi görünüyordu. Ne gariptir ki buna rağmen Epeiroslılar ne 335 yılı savaşlarına girmişler, ne de Asya'ya yapılan sefere katılmışlardır. Daha çok Epeiroslıların kralı bir yıl sonra "on beş savaş gemisi ve asker ile atları taşımaya yarayan birçok taşıtla" İtalya seferine girişiyor. Hattâ bu seferi yapmak için Makedonya ile anlaştığı bile söylenemez. Eğer böyle bir anlaşma kanıtlanabilseydi, bu devrin siyasî düşünceleri hakkında önemli bir ipucu daha elde edilmiş olurdu. Fakat belki şu noktayı hatırlamak yerinde olur ki Moloşların anayasası, Makedonya yasası gibi kralcı olmaktan çok uzaktı. Tersine kralın halka, halkın krala yaptığı yeminler sayesinde ileri derecede bağlı bulunuyordu. Buna göre kral, yalnız

kendi malikanesinin gelirini istediği gibi harcamakta özgürdü. Böylece Moloşlar kralı, herhalde bu seferine Epeiros Devleti adına girişmiş değil, fakat tıpkı İsparta krallarından birçoğunun yapmış olduğu gibi yabancı hizmetinde savaşmak için kendi parasıyla, her türlü tehlikeyi göze alarak topladığı orduyu İtalya'ya götürmüş olsa gerekir.

Yunan devletlerinin Makedonya'ya karşı nasıl davrandıklarını yukarda söylemiştik. Her ne kadar büsbütün aydınlatmak kuşkusuz olanaklı değilse de siyasî bakımdan önemli bazı noktalara değinmek için burada aynı konuya tekrar dönmek zorunluluğu vardır.

Thessalialıları İskender'e ilk bağlıyan Korinthos Birliği olmamıştır. Dört bölgede kendilerine özgü yasalarıyla bunlar, bir birlik halinde Makedonya'nın yanında duruyorlardı. Bu yasayı onlara, Kral Filip vermiş veya yenilemişti; buna göre ülkenin bütün kaynakları, her tür aracı hemen hemen tamamıyla dilediği zaman Makedonya Kralının emrine amadeydi. Aynı yasaya, Thessalia'daki dağ kabilelerinin, Delopların, Ainialılarla Malislilerin de girip girmediği veya bunları sırf bir ittifakın mı Makedonya'ya bağlamakta olduğu bilinememektedir.

Anlaşıldığına göre Aitolialılar da Korinthos Birliğine girmeyip 338'de kendilerine Naopaktos'a egemen olmak hakkını tanıyan Makedonya ile özel antlaşmalarını yenilemişlerdi.

Korinthos Birliği, "Termopylailara kadar Helas'ı" içine alıyordu. Yalnız İsparta, buna girmemişti. Birlik yasasının yukarda söylemiş olduğumuz hükümlerinden anlaşılıyor ki İsparta'nın görevi, yalnız başta bulunan güce, yani Makedonya'ya, Hellas'ta egemenliği ve Pers seferi için Helen yardımcı kuvvetlerini sağlamakla sınırlı değildi. Aynı zamanda İsparta, birliğe girmiş olan ülkeler arasında genel barışı, 338 yılında yapılmış olan anlaşmalara göre her devletin toprak bütünlüğünü koruyacak, bundan başka da müttefik devletlerden herhangi birinde Pers nüfuzunun bundan böyle iş görmesine engel olacaktı. Birliğin nasıl dü-

zenlendiği hakkında daha fazla bilgimiz yok. Hattâ Korinthos'ta Synedrion (Birlik Meclisi)'un sürekli olarak toplantılara katılıp katılmadığını, yoksa belirli zamanlarda mı toplandığını, Makedonya'nın aynı mecliste yeri ve oyu olup olmadığını bilmiyoruz. Bunun gibi Makedonya'nın daha çok bu birlik dışında kalarak kralın yalnız Pers seferi için "sınırsız yetkilerle başkomutan" sıfatıyla Helen yardımcı kuvvetlerini ve birlikteki devletlerin dış siyasetlerini kendi eline alıp almadığını da kestiremiyoruz. Perikiles devrinin Deniz Birliğinde Atina, müttefikleri üzerinde gerçek bir egemenlik sahibi olmuş, bunlar arasındaki davaları Atina mahkemelerinde gördürecek kadar bu egemenliğini ileri götürmüştü.

İkinci Atina Deniz Birliğinde ise, Atina Devleti'yle otonom devletlerin hepsi yanyana bulunmuşlardı. Burada müttefiklerin Synedrion'u; sürekli olarak Atina'da toplantı halinde bulunur, Atina kent meclisi ve halkıyla verilecek kararlar hakkında görüş alışverişi yapar, Synedrion'un önerisi üzerine Atina Demos'u, en önemli kararlarını verirdi. Kral Filip, Kiorinthos Birliğini kurarken gayet gevşek bir bağla yetinmiş, İskender, iki defa kendisine fırsat verilmiş olmasına rağmen, daha sıkı bir yöntem bulamamıştı. Bunun nedeni birlik bağlarının daha çok sıklaştırılmasına, bugünkü deyimle sadece uluslararası bir hukuka dayanan bu birliği geliştirerek devletlerarası hukuka dayanan bir birlik haline sokmaya ya gerek görmemiş ya da bunu olanaksız saymış olmasıdır.

Bundan doğan sonuçları doğru olarak değerlendirebilmek için bu noktayı gözden uzak tutmamak gerekir. Birliğin kuruluş biçimi, sonra nasıl bozulduğu, yeniden nasıl kurulduğu, verilen bütün sözlerle yapılan bütün yeminlerin İskender'e, ne Pers kralına karşı girişeceği savaşta müttefiklerinin yardımından emin olmak, ne de ortak siyasette bunların sadakatlarına güvenmenin doğru olmadığını yeteri kadar açık bir biçimde göstermekteydi. Hiç olmazsa hemen her Helen şehrinde mevcut partiler, kentler

arasındaki eskiden beri süregelmekte olan yerel komşu kavgaları, bu hususta bir garanti vermekteydi. Bu durum karşısında Makedonya siyasetinin aynı yönsemeleri teşvik etmesini haklı görmek gerektir. Çünkü böylelikle Pers taraftarlarının birlik aleyhinde çalışmak suretiyle egemenliği ellerine almaları önlenmiş oluyordu. Makedonya'nın güvenliğini daha sağlam bir şekilde sağlamak amacıyla Akrokorinthos, Khalkis, Euboia ve Kadmeia'da Makedonya garnizonları bulundurulmaktadır. Bu muhafız askerlerine kuvvetli bir destek olması için İskender, Pers seferine çıkarken belki de bütün Makedonya ordusunun yarısı kadar bir kuvveti Makedonya'da bırakıyordu. Her yıl yeni kura erleri ile gittikçe büyüyen bu kuvvet, aynı zamanda Asya'daki orduya yetiştirilmesi gereken ihtiyatlar için bir depo görevi görüyordu.

Ordu

Fakat başka bir alanda Makedonya, zor bir durumdaydı: Makedonya deniz kuvvetleri, İran donanmasiyle boy ölçüşebilecek bir güçte olmaktan çok uzaktı. Çok geçmeden, gerçekten yaptığı gibi, büyük kral, kolaylıkla dört yüz savaş gemisi çıkarabilirdi. Donanmasını, eski dünyanın en iyi denizcileri olan Fenikelilerle Kıbrıslıların deniz kuvvetleri oluşturuyordu. Gerçi Antakidas Barışından sonra Küçük Asya'nın batı kıyılarındaki adalar otonom olmuşlardı. Fakat Tiranlar veya Oligarkhlar idaresi altında tamamıyla kendi emrinde olan bu yerler sayesinde Pers kralı, eğer isterse Ege Denizine egemen olabilirdi. Eğer Korinthos Birliği devletleri, bütün deniz kuvvetlerini -ki yalnız Atina üç yüz elli savaş gemisine sahipti- Makedonya'nınkiyle birleştirmiş olsalardı, İran deniz kuvvetleri yanaşmadan önce bu denizi ele geçirmek kolaylıkla mümkün olurdu. Makedonya siyaseti ise, ne birlik kurulurken, ne de yenilenirken, Helen devletlerinden önemli ölçüde deniz yardımı istemeyi ya mümkün görmemiş, yahut da doğru bulmamıştı. Makedonya siyasetinin, Pers Devleti'ne karşı girişileceği savaşa daha baştan beri bir kara sa-

vaşı mahiyetini kazandırmayı tercih edişinin nedeni, kolayca anlaşılacağı üzere askerî değil, siyasî düşünceler olmuştur.

İskender, elindeki kara kuvvetleriyle başarıdan tamamıyla emin olacak bir duruma girmek zorundaydı. Daha doğru bir deyişle Asya'ya gönderilmek için hazırlanmakta olan kara ordusu, bunun silah ve teçhizatını, teşkilatını, silahlar arasındaki orantıyı o iyice hesaplamış olmalıydı ki başarıdan yüzde yüz emin olsun. İşte üçüncü sorumuza bu şekilde girmiş oluyoruz.

Daha Kral Filip sağlığında, Makedonya ordusunu, otuz bin piyade ile dört bine yakın süvariye çıkarmıştı. Bu ordu, Filip'in idaresi altında kendine özgü talim ve terbiye ile olağanüstü bir biçimde yetişmişti. Geliştirilmiş Helen askerî teşkilatı alınarak Makedonya'da uygulanmış, buradaki şartlara uydurularak daha da geliştirilmişti. Bu yöntem sayesinde aynı ordu, başka başka silahları, piyade ile süvariyi, hafif ve ağır kıtaları, kura askerleri ve ücretli askerleriyle Helen dünyasında o zamana kadar elde edildiğinden çok daha rahat ve etkili bir şekilde bir arada kullanabilecek yetenekteydi.

Çok kuşkulu sayılması gereken bir kaynağa göre İskender, Asya'ya hareket ederken on iki bin piyade ile bin beş yüz süvariyi Antipatros'un komutası altında Makedonya'da bıraktı. Bunların yerini, bin beş yüz Thessalia süvarisi, Helen müttefiklerinin gönderdikleri altı yüz süvari ile yedi bin piyade, bunlardan başka yine beş bin Helen ücretli askeri, Trakya piyadesi, Odrys ve Paionia süvarileri doldurmaktaydı. Hellespontos yönüne doğru yürüyüşe geçen ordunun bütün gücü, güvenilir bir kaynağa göre "otuz bin piyade ile beş bin süvariyi çok aşkın değildi."

Piyadeleriyle süvarilerin tamamı silahlarına veya ülkelerine göre birliklere bölünmüştü. Bu ise bütün silahların ortak etkisi ile küçük ordular demek olan Roma lejyonlarından, yakın çağın tümenlerinden farklı bir bölümlenmeydi. Askerlik disiplini ile askerlik sanatını bilmeyen, tek bir yeniliği ile her şeyi kaybeden, muntazam ordular üzerinde kazandıkları zaferle yalnız yeni bir

tehlikeden başka bir şey kazanmayan Asya milletlerinin kalabalık ordularına karşı, bu biçimde silahlarıyla ülkelerine göre bölünmüş kıtaların, sade taktik şekli, içten birbirlerine bağlı olmaları gibi tercih edilecek tarafları ve üstünlükleri vardır. İskender'in Falanks'inin Dareios ordusunu bozguna uğrattığı bölgelerde sonradan yedi Roma lejyonu, Parthların şiddetli saldırıları karşısında yenilmişlerdir.

İskender'in Asya'ya götürmekte olduğu ordu, esas olarak Makedonya örgütlenme biçimini koruyordu. Ek olarak gelen müttefiklerin yardımcı kuvetleriyle eskilerin dışında yeni sağlanan ücretli askerler de aynı örgütlenmeye katılıyorlardı. Ancak bunların görevleri, Makedonya ordusunun hareketi ve dayanma yeteneğini olabildiğince tamamlamaktan ibaretti.

Helen taktiğinde ağır piyade, öteden beri esas gücü oluşturmuş, bu durum, kalkanlı birliklere hafif bir piyade unsuru eklenineeye kadar devam etmişti. İsparta, bunun karşısında yenilmişti. Makedonya ordusunda da savaş düzeninde piyadenin bu iki şekli, yani Falanjistlerle Hypaspistler, sayı bakımından en kuvvetli unsuru oluşturuyordu.

Falanks'ta özelliği, teker teker erlerin silahlanmasında ve düzenlenmesinde görülmektedir. Falanjistler, Helen anlamında ağır silahlı askerler (Hoplit) olmakta beraber Helen ordusunda olduğu kadar ağır değillerdi. Bunların teçhizatı miğfer, göğüs zırhı, dizlik ve gövdeyi örtecek kadar bir enlilikte yuvarlak kalkandan ibaretti. Temel silahları, 14-16 ayak uzunluğunda bir kargı olan Makedonya Sarissa'sı ile kısa Yunan kılıcı idi. Toplu bir halde yakın muharebeye özgü olan bu sınıf, bir yandan düşmanın en şiddetli saldırılarını sakin sakin bekliyebileceğinden, bir yandan da düşman saflarını kuvvetli bir ilerleyişle delebileceğinden emin bir biçimdede düzenlenmiş olmak zorundaydı. Kural olarak bunlar, on altı er derinliğinde olup ilk beş erin kargıları cephenin önüne doğru uzanmış bir durumdaydı. Böylece hücum eden düşmana karşı bu düzen, geçilmez, hatta hücum edilmez

bir duvar gibi bir izlenim veriyordu. Bundan sonraki saflar Sarissalarını önlerindeki erlerin omuzları üstüne koyarlardı. Bu muharebe kümesinin ağırlık ve çabukluğundan ibaret olan korkunç çifte kuvvetine karşı durmak olanaksız gibiydi. Dar bir alana sıkıştırılmış olan bu insan kümesi, son derece ustaca hareketler yapmak zorundaydı. Bunun için gereken birlik, ayar ve çabukluk ise ancak ve ancak erlerin çok mükemmel bir jimnastik talimi görmüş olmaları ile olanaklıydı. Muharebede bunlar, iki bin yıl sonra Tatarağasının birleşik Brandenburg taburları, yani mızraklılarla Mosketirlerin oluşturduğu dört köşe hakkında söylendiği gibi, "seyyar kaleler"diler. Asya'ya giden Makedonya ordusunda bu Makedonya Hoplitlerinden, "Pezatair"lerinden altı Taksis (sıra) veya Falanks vardı. Bunlar, Perdikkas, Koinos, Andromenes'in oğlu Amyntas, Meleagros, Amyntas'ın oğlu Philippos ve Krateros adlarındaki komutanların yönetimindeydiler. Anlaşılan o ki Taksisler, Kantonlara göre toplanıp oluşturuyorlardı. Böylece Koinos'un komutasındaki Taksis, Elymiotislilerden; Perdikkasınki Orestislilerle Lynkestislilerden; sonradan Polysperkon'un komutasına geçecek olan Philipposunkiler ise Tymaphaialılardan oluşuyordu.

Ücretli asker olsun veya muvazzaf erat olsun, Helen ağır silahlıları, ayrı bir komuta altındaydılar. Muvazzafların komutanı sonradan kral olacak olan Antigonos, ücretlilerin komutanı da Hetairlerden biri olan Menandros'tu. Göründüğüne göre bu muvazzaflar ile ücretliler, büyük hareketler için Makedonya Hoplitleriyle birleştirilmişlerdi; öyle ki Makedonya Taksislerinin şu kadar sayıda Lokhları, Pezetairler, şu kadar sayıdaki muvazzaf ve ücretlilerle birlikte Perdikkas'ın, Koinos'un Falaknslarını oluşturuyorlardı. İskender'in ordusundaki ağır piyadenin hepsi topu topu on sekiz bin kadardı.

Bundan sonra sırf Makedonya'ya özgü bir askerî birlik olan Hypaspistler vardı. Daha Atinalı İphikrates, saldırı için Hoplitlerden daha çevik, hafif silahlardan daha ağır bir silah elde etmek

amacıyla bir sınıf asker meydana getirmişti. Bunlar ketenden zırh, Hoplitlerden dahi hafif kalkan ile daha uzun kılıç taşımakta olup Peltast diye adlandırılmaktaydı. Bu silahlı kuvvet belki de milis askerinin tersine kalıcı hizmette tutulan asker anlamında Makedonya'ya girmiştir. Nitekim kralın kalkanlı askerleri olan bunların Trabantlar adını taşımalarından bu anlaşılmaktadır. 335 seferinde bu kıtanın kullanıldığı görülmüştür. Çoğu kez arazi, Falanks'ın savaşmasına engel olduğu gibi sık sık girişilmesi zorunlu olan cüretli baskınlar, çabuk yürüyüşler ve her çeşit ani vuruşlar için Falankslar yeter derecede hareketli, hafif kıtalar ise yeter ölçüde güçlü değillerdi. Bu Hypaspistler, çok yüksek yerleri işgal etmek, nehir geçitlerini tutmak, süvari hücumlarını desteklemek için elverişli kıtalardı. Hetairlerin Hypaspistleri denen bütün bu birliğin komutanı Permenion'un oğlu Nikanor'dı. Onun kardeşi Philotas, Hetair süvarilerinin başında bulunuyordu. Birinci Taksis, Hypaspistlere arkadaşlık eden ve kral yakınlarından olan Agemanın adını taşıyordu.

Süvariler arasında birinci dereceyi Makedonya ve Trakya İle'leri işgal ediyorlardı. Bunlar Makedonya ile Thessalia'nın atlı aristokratlarından oluşup silah, talim ve terbiye ile şan ve şöhrette birbirine eşittiler. Kralın gözleri önünde yararlıklarıyla kendilerini göstermek için birbirleriyle yarışırlardı. Kural olarak kral, bunların başına geçerek dövüşürdü. İskender'in giriştiği büyük Asya seferinde bu tür silahlı kuvvetin ne kadar büyük bir rol oynadığı, kralın vuruştuğu her meydan muharebesinde görülmektedir. Fakat belki hepsinden de önemlisi Gök Dareios'un takibi, Bessos üzerine yürüyüş gibi süvari hareketleriydi. Gerek kitlesel olarak, gerekse teke tek savaşta aynı derecede korkunçluğu koruyan İskender'in bu müthiş süvarileri, disiplinleri ve talim, terbiyeleri sayesinde, ne kadar kalabalık olursa olsunlar Asya süvarilerine üstündüler. Onların düşman piyadesine saldırıları, kural olarak kesin sonucu belirlerdi. Bu süvarilerde teçhizat olarak miğfer, boğazlık, göğüs siperi, omuz ve kalça siperleri

vardı. Atlarının da başlarıyla göğüslerinde zırh bulunmaktaydı. Silahları mızrak ile yan taraflarına taktıkları kılıçtı. Makedonya Hetairlerine, anlaşıldığına göre Hypparklı olarak anılan Parmenion'un oğlu Philotas komuta etmekteydi. Bunlar sekiz İle veya filo teşkil ederler, ya kendi İle komutanlarına, yahut da Makedonya'da toprak bölgelerine göre ad alırlardı. Arbela Meydan Muharebesi'nde aynı filolar Kleitos, Glaukias, Ariston, Spolis, Herakleides, Demetrios, Meleagros ve Hegelokhos'un komutası altında bulunmaktaydılar. Spolis'in komuta ettiği filonun adı Amphipolis, Herakleides'in komutasında olanın adı Bottiaia idi. Ötekileri de bunlara benzer adlar verilmişti. Kleitos'un filosuna Kral İle'si deniliyor ve atlı aristokratların Agema'sını oluşturuyordu. Thessalia İle'leri arasında en kuvvetlisi, en çok iş görme yeteneğine sahip olanı Pharsalos'un İle'siydi. Thessalia atlı aristokratlarının komutanı, Harpalos'un oğlu Kalas'ti.

İskender'in ordusunda Helen süvarileri ile Korinthos Birliği içindeki devletlerin gönderdikleri yardımcı kıtalar da vardı. Bunlar genel olarak Thessalia süvarilerine dahil edilmiş olmakla beraber ayrı bir kol halindeydiler. Menelaos'un oğlu Phillippos, bunlara komuta ediyordu. Hellas'tan sağlanan ücretli süvarilere, ancak sonraki seferler esnasında rastlanmaktadır.

En son olarak da İskender'in ordusunda piyade ve süvari olarak hafif kıtalar bulunmaktaydı. Bunlar ya Yukarı Makedonya'dan, yahut da Traklar, Paionialılar, Agrianlar gibi kavimlerin oturdukları memleketlerden gelip herbirinin kendi yurdundaki gibi saldırma ve savunma silahları vardı: Memleketlerinde her gün rastlanan kovalama, yol kesme, kabile reisleri arasında küçük ölçüde sayısız çarpışma gibi olaylar içinde bunlar çok iyi bir olarak yetişmişti ve her şeyden önce gezginci çarpışmalar, yürüyüşleri korumak gibi XVIII. yüzyılda Pandur, Husar, Ulan ve Tatar kıtalarıyla birlikte görülen işler için çok elverişliydiler.

Hafif piyade içinde sayı bakımından en önemlileri Traklar olup bunların komutanı, öyle sanıyorum ki, Trakya hükümdarı

hanedanından olduğu anlaşılan Sitalkes'ti. Bunların birçok Taksis oluşturdukları sayılarının çokluğundan anlaşılmaktadır. Bunlar Akontistler, kargıcılar olarak nitelendirilmektedir. Tıpkı Peltastların taşıdıkları silahların Trakları taklit ederek alındığı gibi bunların da küçük kalkan taşıma olasılığı çok yüksektir. Traklardan sonra, önemleri bakımından, Agrianlar gelmekte olup bunlar da Akontist'tirler. Komutanları, Prens Langaros'un bir oğlunun olması olasılığı bulunan Attalos'tur. Bunlardan sonra bir kısmı Makedonyalı, bir kısmı da çoğu Girit'ten getirilen okçular gelmektedir. Bunların ve Agrianların en önde bulunmadıkları hiçbir çarpışma hemen hemen yoktur. Bir yıl içinde Taksis komutanlığı üç kere yeniden el değiştirmiştir. Savaşın başladığı sıralarda başlarında Klearkhos bulunuyordu.

Bunların yanında hafif süvariler vardı. Bunlar, binicilikteki ustalıklarıyla eskiden beri ün kazanmış olan Makedonyalılar, Paionialılar, Odrysler gibi kavimlerin mensuplarıydılar. Sayılarını saptamak mümkün değildir. Paionialılara Ariston, Odrys Traklarına Tyrimmas'ın oğlu Agathon komuta etmekte olup her ikisinin de hükümdar hanedanından oldukları anlaşılmaktadır. Bunlar ve Makedonyalı Sarissophorlar (Sansa ile silahlanmışlar), Lynkestisli Amyntas'ın komutasında Prodrom (önden koşanlar) adı altında toplanmaktaydı.

Bu hafif kıtalarla İskender'in ordusunda öyle bir unsur önem kazanıyordu ki bu, Helen savaş sanatında o güne kadar hiç görülmüş değildi. Yunan ordularında hafif kıtalar, ne sayıları ne de kullanılış tarzları bakımından daha önce büyük bir önem kazanamamışlardı. Hatta bunlar biraz da aşağılanıyordu. Çünkü aynı hafif kıtalar, aşağı halk tabakasından ve ücretli barbarlardan oluşturuluyordu. Bütün becerileri, gizlice baskın yapmaktan, gürültülü bir şekilde hücum etmekten, bir de hileyle karışık ricat manevrası yapmaktan ibaretti. Halbuki bunların tamamı, Helen savaşçılarınca kuşkuyla, nefretle karşılanırdı. Tanınmış İsparta komutanı Brasidas bile şunları itiraf ediyor: Bu insanların vahşi

çığlıklar koparark çıkardıkları savaş naraları, silahlarının tehdit edercesine bir yandan öbür yana çevrilmesi, hiçbir komut dinlemeksizin istedikleri gibi hücum ederken ani olarak kaçmaya başlamaları, düzensizlikten takibe geçmeleri, gerçekten korkunç bir şeydir; bundan ancak bir Helen savaş birliğinin sıkı düzeni sayesinde korunulabilir. Şimdi ise bu hafif silahlı kıtalar, Makedonya ordusunun ana parçaları olarak ortaya çıkıyorlar; bu ordunun hareketlerinde kendi ulusal savaş tarzlarını temsil ediyorlardı. Aynı zamanda da İskender'in ordusundaki sıkı disiplinin altına girerek değerleri yükseliyordu.

Ordunun yürüyüşle konuş düzenleri hakkında kaynaklara dayanan söylemeyedeğer bilgimiz yok. Büyük hareketlerinde özde aynı olan bir muharebe düzeni şemasının kullanıldığı gözlenmektedir. Bu şemayı bu çalışmanın ilerki sayfalarında sık sık söylememek için, ana hatlarıyla şimdiden anlatmak istiyorum: Ortadaki ağır piyadenin arkasında muntazaman değişen sıra İle ve herbiri kendi komutanının idaresi altında altı Falanks bulunmaktadır. Falanksların sağında Hypaspistlerin Taksisleri, bunların sağında yine muntazaman değişen sıra ile Makedonya süvarilerinin oluşturduğu sekiz filo vardır. Sağ kanadın hafif kıtaları yani Sarissa ile silahlanmışların ve Paionialıların oluşturduğu İlelerle Agrianlar ve okçular, durumun gereğine göre avcı unsurları olarak, taarruza başlamak, kanadın en açık ucunu örtmek... gibi amaçlar için kullanılır. Falanks'ın solunda ise en başta, örneğin ordugâhın korunması gibi işlerle görevlendirilmemiş, Sitalkes'in Trakları bulunmaktadır. Bunlar sağ kanadın Hypaspistlerinin karşılığıdır. Sonra Helen devletlerinin göndermiş olduğu atlı yardımcı kıtalar, daha solda Thessalia süvarileri, en sonunda da bu kanadın hafif kıtaları, yani Agathon'un komutasındaki Odrys süvarileri, daha sonraki savaş yıllarında bunlardan başka okçulardan oluşan ikinci bir kıta vardır. Muharebe hattının ortası, üçüncü ile dördüncü Falanks arasındadır. Her iki kanat da buradan başlayarak sayılmaktadır. Kural olarak hücuma geçmekle görev-

lendirilmiş bulunan sağ kanadı doğrudan doğruya kralın kendisi, sol kanadı ise Parmenion sevk ve idare etmektedir.

İskender ordusunun özelliği, belirgin olarak iki noktada kendini göstermektedir:

Yunan ordularında süvarilerin sayısı her zaman az olagelmişti. Epemeinondas'ın yaptığı meydan muharebelerinde bunlar, 1/10 oranındadır. İskender'in ordusunda ise hemen hemen iki kata çıkmış olup 1/6'dır. Daha Khaironeia'da İskender, sol kanat süvarilerinin başında nerde ise kaybedilmiş meydan savaşını parlak bir zafere çevirmişti. İran hükümdarının ordusunun en kuvvetli tarafı, bunda, Asyalı ulusların oluşturdukları süvarilerdi. Buna karşı savaşabilmek için İskender, süvari sınıfını takviye ederek bu sınıfa esas olarak taarruz görevini verdi. Gerçekten de düşmanı en kuvvetli olan yerinden vurmak lâzım geliyordu.

Gerek Yunanlıların, gerekse Makedonyalıların ne özengi ne de nal tanımadıklarını gözönünde tutmak, herhalde dikkate değer bir noktadır. Aynı zamanda Asyalı süvariler de bunları bilmiyorlardı. Sonraki seferlerinde İskender'in süvari birliklerindeki atlara kış mevsiminde dağların buzlu yollarında yaptırdığı uzun yürüyüşler, bu sırada katlanılması gereken büyük zorluklar düşünülecek olursa nal bulunmayışın önemi anlaşılmış olur. Süvarilerin özengisiz, eğersiz olarak sadece atların sırtına bağlanmış bir örtü üzerinde yol almaları, bu zorlukları bir kat daha artırıyordu. Zamanında üzengi ve nalın bulunamayışıyla süvari, savaşta bugün tasarlayamayacağımız kadar güç bir durumdaydı. Süvari, üzengiye dayanarak değil, büsbütün oturduğu yerden bütün hareketlerini yapmak zorundaydı. Bunun için ise yalnız vücudunun üst kısmının kuvvetinden faydalanabilmekteydi. Halbuki toplu halde ve düşman saflarını yaracak biçimde şiddetli saldırılar yapması bu süvarilerden bekleniyordu. Anlaşıldığına göre bu süvarilerin gördükleri talim terbiyenin ağırlık noktası, at üstünde seri ve gayet serbest hareketler yapmaya artırmaktan ibaretti. Gerçekten de o devrin bazı eserleri, bunu bize anlatmaktadır.

Bu ordunun daha karakteristik olan tarafı, yalnız subaylara değil, gerçek anlamda bir subay sınıfına sahip oluşudur. Tıpkı sonraki yüzyıllarda İsveç kralı Gustav Adolf tarafından kurulmuş olan süvarilere mahsus Gymnasion Illustra gibi Makedonya'da krala mensup gençlerin yetiştirildikleri "Somatophylaia", hem askerlik hem de bilim bakımlarından Makedonyalı genç aristokratlara özgü talim, terbiye akademisi anlamına geliyordu. Süvarilerin Hetairleri, Hypaspistlerin, Pezetairlerin, Sarissophor (Sarissa ile silahlanmış asker)'ların... subayları burada yetişirler, sonra daha yüksek rütbelere terfi ederlerdi. Rütbe gibi bu tür ilerlemelere dair birçok örnekler biliyoruz. En yüksek rütbe sahiplerinden, ya da kral çevresindekilerin en başta gelenlerinden olan yedi Somatophylakes, yani dar anlamda Hetair adını taşıyan kimseler olup kralın müşavirliğini yaparlar, kralın hizmetinde bulunurlar ve geçici zaman için kraldan komutanlık ödevleri alırlardı. Kraldan sonra gelen en yüksek rütbeli subay, yaşlı Parmenion ile, Makedonya'da Antipatroslardı. Bunların özel unvanlar taşıyıp taşımadıkları belli değildir. Sonra, derecelenmesi bilinmemekle beraber ayrı ayrı süvari gruplarının Hipparkhlar, Falanksların, Hypaspistlerin, Helen müttefiklerinin ve ücretlilerin komutanları gelmekteydi. Sanırız süvarilerin İlarkhları (İle komutaları), Hypaspistlerin Khiliarklıları (Hypaspist komutanları), Pezetailerin Taksiarkhları (Pezetai komutanları) bunlardan sonra gelen bir kademeydi. Sırası geldikçe müttefiklerin, ücretlilerin Hegemonları (komutanları) savaş meclisine çağrılırlardı. Fakat bundan, Trakya Akonistlerine komuta eden Sitalkes, Agrianlara komuta eden Attalos, Odrys ve Paionia süvarilerinin başında bulunan Agathon ile Ariston'un kastedilmiş olmalıdır. Helen yardımcı kuvvetlerinin ve Helen ücretlileri Lokhlarının komutanları da belki bu gerektikçe çağrılan Hegemonlar arasındadırlar. Burada karşımıza çıkmakta olan bir sıra teknik sorulara, elimizdeki belgelere dayanarak şimdilik cevap verebilecek durumda değiliz. Fakat aklımızda kalması için bilgimizdeki boşluklara işaret etmek çok yerinde olacaktır. Ordunun beraberinde

ağır sahra silahı taşıdığını Pelicn çarpışması göstermektedir. Yalnız bunların koşumu için değil, aynı zamanda yük ve erzak arabaları için de ata gerek duyuluyor. Bu kadar çok hayvan bulunmak zorunda kalınıyordu. Kral Filip'in koyduğu bir kurala göre her süvari, beraberinde ancak bir seyis götürebilirdi; ancak bunun da atlı olması ön koşuldu. Bugünkü hesapla bir at için günde dörder ölçek yulafla arpa gerektiğine, üç günlük yem -ki Asya içerlerine doğru yapılan yolculuklar sırasında bunun iki katına ihtiyaç vardı- bu yiyeceğin de taşındığı düşünüldüğünde ikinci hayvanın, hem seyis, hem bir yığın ot hem de 24 ölçek arpa veya yulaf taşımasına olanak yoktu.

Şu halde aynı zamanda Hetairlerin eşyalarını taşıyacak ayrıca bir yedek atın bulunması gerekiyordu. Muhakkak ki bu durum, hem Thessalia hem de Makedonya süvarileri için de böyleydi. İkisi birden üç bin savaşçı olarak hesap edilirse dokuz bin hayvan bulundurmak gerekiyordu. Helen süvarilerinin, Sarissophorlarla Paionialıların durumlarını bilmiyoruz. Filip'in ikinci bir emriyle her on Falanks için bir yükçüye izin verilmişti. Büyük bir olasılıkla müttefik kıtalarıyla ücretliler de aynı kurala uyuyorlardı. Doğal olarak kralın genel karargâhında bir şansölleri, bir levazım heyeti, bir muhasebe... bulunmak zorunluluğu vardı. İskender'in 337 yılında sürgüne gönderilmiş dostlarından biri olan ve bedeni savaşa elverişli olmayan Harpalos'un kral kasasını yönettiğini, başka bir dostu olan Midillili Laomedon'un da, barbar dillerini bilmesi dolayısıyla, barbarlardan alınan esirlerin korunmasına görevlendirildiği, sırası geldikçe öğreniyoruz. En son olarak Baktria'ya yapılan sefer sırasında olan bir olay anlatılmaktadır ki bundan, İskender ordusunda sıhhiye teşkilatının da var olduğunu anlıyoruz.

Asya'ya Geçiş

İskender'in ordusunun örgütlenmesi böyleydi. Babası bu orduyu düzenlemiş, sıkı bir disiplin altında, birçok sefer sayesinde

savaş yeteneğini artırmış, Thessalia ve Makedonya atlı aristokratlarını sıkı bir biçimde birbirine bağlayarak Helen dünyasının o zamana kadar görmediği biçimde olağanüstü bir süvari sınıfı yaratmıştı. Fakat askerlikteki üstünlüğünü duyuracak, ordusunu istediği biçimde kullanacak, hatta denebilir ki kendi kuvvetini kendisi anlayacak bir mertebeye çıkmak, Filip'e nasip olmamıştır. Khaironeia meydan muharebesinde kral, sağ kanadındaki Makedonyalı süvarilerine komuta etmekteydi. Burada düşmanın ilerlemekte olan safını yarmayı başaramamış, hatta belli bir düzen içinde de olsa, Falanks'ı geri çekmişti. Düşmanın şiddetli baskı yapan safı üzerine sol kanattaki Thessalia süvarileriyle İskender'in atılması, meydan muharebesinin sonucunu belirlemişti. Daha burada, sonra da 335 yılındaki savaş sırasında İskender, daha cüretli, daha ani ve daima kesin sonucu alacak biçimde bu ordunun önünde durulmaz taarruz gücünü yerinde kullanmayı anlamış, aynı zamanda hem komutan hem de ordusunun en başta gelen askeri, kelimenin tam anlamıyla ordusunun en önde dövüşen bir bireyi olduğunu göstermişti. Onun kendisini tehlikeye atması, daima en önde olarak kesin darbeyi indirmek için düşman üzerine atılması, bütün bunları yapış tarzı, subaylarını ve askerlerini birbirleriyle yarış yapmaya sürüklüyor, onları sanki ateşliyordu. Sayı bakımından ordusu küçüktü; fakat öyle örgütlenmiş, öyle yetiştirilmiş, öyle komuta edilmekteydi ki üstün bir manevi güç ile zaferden tamamıyla emin olarak Asya'ya, yürüyordu. Deios, tahta çıkmıştı. İşbaşına geçmesiyle devletin kurtulması isteniyorsa da Dareios'un erdemli yerine enerjili, merhametli olmak yerine pervasız, gevşekliği yerine despot olması gerekiyordu. Persler ona saygı besliyorlardı, Satraplar boyun eğiyordu. Fakat yalnız bunlarla ülkenin kurtarılması mümkün olmamıştır. Dareios seviliyor, fakat kimse ondan korkmuyordu. Çok geçmeden de ülkenin ileri gelenlerinin büyük bir hükümdar kişiliği görmedikleri bu adamın teveccühünü kazanmaktansa kendi çıkarları peşinden gitmeyi yeğledikleri görüldü.

Dareios'un devleti, İndus'tan Helen Denizine, Jaksartes'ten Lybia çölüne kadar uzanıyordu. Kendi yönetimi, daha doğrusu satrapların idaresi, egemenliği altında yaşadıkları birçok ulusun karakterlerine uydurularak her yerde ona göre düzenlenmiş değildi. Bu yönetim, hiçbir yerde halkın sevgisini kazanamamış, hiçbir yerde gelişerek kök salmış bir örgüt vücuda getirememişti. Tamamıyla keyfi bir yönetim, daima soygunculuk egemen olup görevler, uzun zaman devam eden kötü bir rejim yüzünden, bir çeşit babadan çocuğa geçen bir biçim almıştı. Büyük kral ancak silah zoruyla bu görevlilere sözünü geçirebiliyordu; ya da, kişisel nedenlerden dolayı kendisini sayan bazıları bir yana bırakılacak olursa, hiçbirisi üzerinde otoritesi yoktu. Pers Devleti'nin içine aldığı bütün ülkelerin halkları üzerinde hâlâ varlığını sürdüren yerel özellikler, bu dev gibi büyük fakat içi kof bedeni, kendini korumak için daha çok elverişsiz bir duruma sokuyordu. Gerçi İran, Ariana ve Baktria halkı, savaşçı yaradılışta olup, kendilerini savaşa ve ganimetlere götürdüğü sürece, her çeşit yönetimden memnundular. Hyrkania, Baktria, Sogdiania süvarileri ise, eyaletlerin çoğunda Satrap ordularını oluşturmaktaydılar. Fakat bunların hiçbirinde Pers Krallığına karşı kayıtsız koşulsuz bir bağlılık asla yoktu. Bir zamanlar Kyros'un, Kambyses ve Dareios'un kalabalık ordularında saldırı sırasında ne kadar korkunçsalar, Yunan savaş sanatı ve cesareti ile karşılarına çıkan ciddi, inatçı bir savunma için de o oranda yeteneksizdiler. Pers Devleti'nin batı eyaletlerindeki uluslara gelince, daima güç ve ancak kanlı olmak koşuluyla zor kullanılarak boyun eğdirilebilen bunlar, kendi topraklarına muzaffer bir düşman yaklaştığı takdirde kesinlikle Perslerden ayrılmaya bütün varlıklarıyla hazırdılar. Tutunabilmeleri Pers Devleti'nin yaşaması ve Satraplarının güçlerini korumasıyla ile sıkı sıkıya bağlı olan Oligarşi sınıfı ile Tiranların yönetiminde Küçük Asya kıyılarındaki Pers tebaası Yunanlıları, boyunduruk altında tutmak da kolay kolay mümkün olmuyordu. Anadolu yarım adasının iç bölgelerinde oturan

ulusların ise, iki yüz yıldan beri sürekli baskı altında bulunmaları dolayısıyla, Persler için çalışmakta ne bir çıkarları, ne de bunu yapacak güçleri vardı. Küçük Asya Satrapları daha önce ayaklandıkları zaman bile, bunlar ayaklanmaya katılmamışlardı. Bu uluslar gevşemişler, duygusuzlaşmışlar, geçmişlerini hatırlayamaz bir duruma gelmişlerdi. Nehrin gerek bu yanında gerekse öbür yanında yaşıyan Suriye uluslarının her ikisi de onlardan farklı değillerdi. Yüzyılların köleliği, bu kavimlerin belini bükmüş, boynunu eğmişti. Bunlar, başlarına ne gelirse gelsin katlanmaya razıydılar. Yalnız Fenike kıyılarında eski hareketli hayat hâlâ devam etmekte olup burası İran için daha çok bir tehlike kaynağıydı. Ancak Sidon'a beslediği kıskançlık ile kendi çıkarı dolayısıyla Tyros, Perslere sadık tutulabiliyordu. Son olarak da Mısır'a gelince, burada yabancı efendiler olan Perslere karşı beslenen nefret, hiçbir zaman unutulmamış veya saklanmamıştı. Okhos'un ülkeyi yakıp yıkması, Mısır'ı bir ayaklanmadan alıkoyabilir, fakat hiçbir zaman İran için kazanamazdı. Pers Devleti tarafından, doğrudan doğruya kendi bünyesinin uyumsuz biçimde, ele geçirilmiş olan bütün bu ülkeler, batıdan gelecek cüretli bir akın karşısında kaybolmuş sayılabilirdi.

Bu nedendendir ki uzun zamandan beri Pers siyasetinin belli başlı amacı, Helen devletleri arasındaki geçimsizliği kölükleyerek beslemek, kuvvetlileri zayıflatmak, zayıfları kışkırtarak bunlara yardım etmek, sistemli olarak akılarını para ile çelmek ve birbirine düşman yapma yöntemiyle, karşısında İran'ın dayanamayacağı bir biçimde Helenlerin birleşip harekete geçmelerine engel olmak olmuştur. En sonunda Makedonya krallığı, çabuk ve güvenli adımlarla ilerliyerek bütün bu Pers gayretlerini boşa çıkaracak bir biçimde hareket edip tehdit edici bir tavırla ortaya çıkıncaya kadar uzun zaman bu siyaset başarılı olmuştu. Khaironeia zaferinin etkisiyle hemen bundan sonra kurulan Helen Birliği, Sus sarayına karşı Hellas'ta neler hazırlanmakta olduğunu açıkça gösteren belirtilerdi.

Ancak Filip öldürüldüğü sıralarda krallığa geçen Dareios, Hellespontos'u geçip Asya'ya gelen Makedonya kuvvetlerine karşı bazı önlemler almaya başladı. Rodoslu Mentor'un kardeşi Memnon'a, elde bulunan bütün Helen ücretli askerleriyle Makedonyalılara karşı yürümek ve devletin sınırlarını korumak emrini verdi. Bu suretle Asya'ya gelmeye hazırlanan asıl Makedonya Helen ordusunu değil, bunun öncüsü olan ancak küçük bir kıtayı tutmak mümkün olabileceği kolaylıkla anlaşıldı. Büyük kısım gelinceye kadar bir Pers ordusu çıkararak bunu Küçük Asya'ya göndermek de mümkün değildi. Bu durum karşısında tehlikeyi kaynağında boğmak en kolay bir çıkar yol olarak görülüyordu. Böylece Makedonya sarayı ile ilişkiye geçildi. Ve Kral Filip -İskender sonradan Pers Kralına yazmış olduğu mektupta böyle açıklıyor- İran hükümdarının isteği ve bilgisi dahilinde öldürüldü. Makedonya Kralının hazırlamakta olduğu korkunç girişim, böylece bir darbeyle ortadan kaldırılmış gibi görünüyordu. Bu sıralarda Thessalia, Hellas, Trakya ve Illyria'da çıkan karışıklıklar, Sus sarayında beslenen son kaygıyı da sildi. Hatta kuvvetlerinin başında ve Atina'nın en ileri gelen devlet adamlarıyla anlaşılarak Attalos, İskender'in tahta çıkmasına itiraz ettiği zaman, Pers entrikaları tekrar zafer kazanmışa benziyordu. Daha şimdiden Memnon, Parmenion ile Attalos'un zaptetmiş oldukları Magnesia üzerine yürümüş, ustalıklı manevralarla onlara gözle görülür oranda kayıplar verdirmişti. O arada İskender, Makedonya işlerini yoluna koymuş, Yunanistan'ı yatıştırmıştı. Attalos ortadan kaldırılmış, kıtaları kolaylıkla İskender tarafına geçmişlerdi. Parmenion, ordunun bir kısmıyla Gryneion'u işgal etmiş, sonra dönerek Pitane üzerine yürümüştü. Harpalos'un oğlu Kalas da ordunun öteki kısmıyla Troas bölgesinin iç semtlerine sağlamca yerleşmeye çalışıyordu. Makedonya Kralının Traklara, Triballere ve Illyrialılara karşı sefere çıkmaya kalkışması, Pers sarayına yeni bir zaman kazandırmış oluyordu. Bunlarla birlikte Pers ordusunun deniz kıyılarındaki donanmasının hazırlanmasına baş-

landı. Fakat daha önce Hellas'ın ayaklanıp Makedonya'dan ayrılacağını hesaplamak, az sayıda kuvvetleriyle Memnon'un ne kadar ileri gidebileceğini beklemek gerekiyordu.

Hellespontos'tan gelecek bir istilaya karşı korunmak için en önemli nokta, Kyzikos'tu. Bir ada üzerinde kurulmuş, yalnız sığ bir denizle yakınındaki karadan ayrılan ve, son yıllarda kuvvetli surlarla çevrilmiş, iki yüz kadar üç sıra kürekle hareket eden savaş gemisini barındırabilecek tesisler yapılan kalabalık nüfuslu bu kentin şehrin, Proponts'e, Lampsakos'a kadar Asya kıyılarıyla Hellespontos'un doğu kapısına egemen olması bakımından büyük bir önemi vardı. Kyzikos kimin elinde bulunursa veya kiminle işbirliği yaparsa o, çok avantajlı bir duruma geçecekti. Şehrin Pers taraftarlığından ayrılması, Asya'daki Makedonya kuvvetleri için değeri biçilmez bir kazanç olurdu. Bu nedenle Memnon, kenti bir baskınla ele geçirmeyi düşünüyordu. Beş bin Yunan ücretlisiyle batı Bytinia'daki arazisinden kalkarak hızlı bir yürüyüş temposuyla bölgeye yaklaştı. Onu Kalas'ın ordusu sanan kent, kapılarını kapamamış olduğu için az kalsın kolayca Memnon'un eline düşüyordu. Fakat girmeyi başaramayınca Memnon, kente ait olan araziyi yakıp yıktıktan sonra Aiolis'e koştu. Burada Parmenion, Pitane'yi kuşatma altında tutmaktaydı. Memnon'un gelişiyle bu kent kurtulmuştu. Ardından hiç beklemeden Troas üzerine yürüdü. Bu bölgede Kalas epeyce ilerlemişti. Kendisine ait olan Lampsakos, onun hareketlerine çok elverişli bir dayanak noktasıydı. Üstün kuvvetleriyle Memnon, bir çarpışmada galip geldi. Bunun sonucunda Kalas, Hellespontos'a çekilerek Rhoiteion'daki korunaklı mevzilere yerleşmek zorunda kaldı.

Bu korunaklı bölgenin bile Kalas tarafından tutulup tutulamadığı açık olarak anlaşılamıyor. Her ne olursa olsun, az sonra doğrudan doğruya Parmenion'un kendisi Pella sarayına dönmüş durumdaydı. Belki de kral, onu geri çağırmıştı; bu konu hiçbir kaynakta açık olarak belirtilmiyor. Çünkü kuzey seferinin sona ermesinden sonra Asya'ya geçişi kolaylaştıran noktaların, köprü

başları olarak, sıkıca elde tutulmaları gerektiğine inanmılıyordu. Bunun için de donanmanın korumasındaki az sayıda bir kuvveti, Rhoiteion'da, belki de Abydos'ta bulundurmak yetişirdi. Gerçekten olağanüstü bir komutan olan Memnon'un, bütün kıyıyı düşmandan temizlemek için daha fazla ısrar etmemesi de çok dikkate değer bir harekettir. Sonra Satraplar, kendisine çok fazla önem verilmesini sağlamak için savaşı uzatmak istemekle onu eleştirmişlerdir. Ya bu tehditin ya da Satrapların ona karşı besledikleri kıskançlığın, onu daha fazla iş görmekten alıkoyduğu anlaşılmaktadır.

334 yılı baharında büyük kralın donanması harekete hazır bir duruma gelmişti. Küçük Asya'daki Satraplarla komutanlara deniz kıyısı bölgelerine gidip buralarda, yani Asya'nın eşiğinde Makedonyalılara karşı koymaları emri gönderilmişti. Zeleia ovasında toplanan bu kuvvet yirmi bin kadar Pers, Baktria, Media, Hyrkania ve Paphlagonia süvarileriyle aynı sayıda Yunan ücretlilerinden oluşuyordu. Çok geçmeden, kendini göstereceği gibi, bu ordu iyi bir komutanın elinde düşmana yolu kapayabilecek kadar cesur ve kuvvetliydi. Fakat Pers kralı, bu orduya bir başkomutan atamamıştı. Savaşta kullanılacak taktikler hakkında, bütün komutanlar birleşerek karar vereceklerdi. Bu komutanlar arasında Memnon'dan başka Phrygia Hyparkh'ı Arsites, en başta tehlike karşısında bulunan Hellespontos Lydia'sı ve Ionia Satrap'ı Spithridates, büyük Phrygia Satrap'ı Atizyes, Kapadokia Hyparkh'ı Mitrhobuzanes, İranlı Omares ile bazı Pers büyükleri vardı. Kuşkusuz ki, bunların arasında biricik değilse bile, en değerli komutan Memnon idi. Buna rağmen aslında Yunanlı olduğu, kral tarafından çok sevildiği için onu çekemeyen Pers büyüklerinin oluşturduğu savaş meclisinde nüfuzu, Perslere etkili bir biçimde yardım edemeyecek kadar azdı.

Küçük Asya'da bu hazırlıklar yapılırken İskender de, 334 yılı ilkbaharında bütün hazırlıklarını bitirmiş, yola çıkabilecek duruma gelmişti. Amphipolis'i geçerek sahil boyunca Abdera, Maro-

neia ve Kardia üzerinden Asya'ya doğru ilerledi; hareketinin yirminci günü Sestos'a vardı. Donanması Hellespontos'ta hazır bekliyordu. Parmenion, süvari ile piyadenin büyük kısmını Sestos'tan Abydos'a götürme emrini aldı. Geri kalan piyade ile İskender, Troia kıyıları karşısında bulunan Elaius'a gitti; burada Protesilaos'un mezarının bulunduğu tepeye çıktı. Protesilaos*, Troia'ya karşı yapılan savaşta ölen ilk Helen kahramanıdır. Mezarı başında İskender, kendisinin doğu seferinde ondan daha şanslı olması dileğiyle kurban sundu. Bundan sonra ordu gemilere bindirildi. Yüz altmış kadar üç sıra kürekle hareket eden savaş gemisiyle birçok yük gemisi, o günlerin bahar havası içinde pırıl pırıl parlayan güzel Hellespontos sahillerinde bir yukarı bir aşağı yüzüyorlardı. İskender ise, doğrudan doğruya kendisinin kullandığı geminin dümeninde, Protesilaos'un mezarının bulunduğu yerden kalkarak tam karşıdaki körfeze geçti. Akhilleus ile Agamemmon zamanlarından beri buraya Akhailıların limanı deniliyor, gerisinde Aias, Akhilleus ve Patrokles'in mezar tümsekleri yükseliyordu. Kral, Hellespontos'un en açık noktasında Poseidon'a kurban sundu; altın kase ile Nereidlere (deniz tanrıçalarına) bağışlarda bulundu. Bundan sonra gemiler kıyıya yanaştılar. İskender'in bindiği büyük gemi, sahile yanaşan ilk gemi idi. Ön bordadan kral, düşman toprağına mızrağını fırlattı; sonra herkesten önce tam teçhizatıyla sahile atladı. Bundan böyle ayak bastığı bu yerin belli olması için sunaklar yapılmasını emretti. Sonra komutanlarıyle Hypaspistlerden oluşan maiyetiyle birlikte Ilion harabelerine gitti: Ilion tanrıçası Athena'ya kurbanlar sundu; silahlarını buraya vakfetti; bunların yerine tapınaktaki silahlardan Akhilleus'un olduğu söylenen kutsal kalkanı kendisi için aldı.

---

* Protesilaos: Tesalyalı kahraman. Troia topraklarına ilk defa ayak basan Yunan savaşçısı olup Hektor tarafından öldürülmüştür. Eşi Leodami, tanrıların lütfüne uğrayarak son bir defa daha kocasıyla görüşebilmiştir Fakat Hermeş tarafından yeniden dünyaya getirilen kahraman, çok geçmeden ikinci defa olarak ölmüş, hemen arkasından eşi de canını vermiştir. 2 Poseidon. (Romalılarda Neptunus). Yunanlıların su ve deniz tanrısı.

Ocak koruyucu Zeus'un sunağında da Priamos'un* gölgesine kurban sundu. Bundaki amacı, Akhilleus'un oğlu yaşlı kralı kutsal ocak başında öldürdüğü için, Priamos'un Akhilleus soyuna karşı beslediği öfkeyi yatıştırmaktı. Her şeyden önce büyük atası Akhilleus'un anısını saygı ile andı. Bu kahramanın mezarını çelenklerle süsleyerek taktis etti. Patroklos'un mezarına da dostu Hephaistion aynı biçimde saygı sundu. Bundan sonra her türden yarışlar düzenlendi. Birçok yerli ile, Helenler krala özgü altın taçlarla İskender'in yanına geldiler. Bunların arasında Atinalı Khares de bulunmaktaydı. Sigeion Beyi olan bu kişi, bir yıl önce İskender'in kendisine teslim edilmesini istediği aynı Khares'tı. Bu şenliklerin sonunda kral, Ilion'un yeniden inşa edilmesini emretti; yeni kentin halkına otonomi ile vergi muafiyeti bağışladı; kendilerini ilerde daha fazla da düşüneceğini vaadetti.

Sonra Arisbe düzlüğüne gitti; ordunun geri kalan kısmı, Parmenion'un komutası altında burada ordugâh kurmuştu. Hiç zaman kaybetmeksizin düşmanla karşılaşmak üzere buradan hareket edildi. Düşmanın aşağı yukarı on beş mil doğudaki Zeleia'da toplanmış olduğu biliniyordu. Yürüyüş, Perkote üzerinden Memnon'un memleketi olan Lamsakos üzerine yapıldı. Bu kent halkı, elçiler göndererek kraldan af dilemekten başka bir çare bulamadı. Gelen elçilerin başında Anaksimenes bulunuyordu. Bu kişi, bir bilgin olarak tanındığı gibi bir zamanlar Kral Filip'in de övgüsünü kazanmış birisiydi. Anaksimenes'in ricası üzerine İskender kenti affetti.

Granikos Meydan Muharebesi

Lamsakos'dan sonra ordu, sahilden pek uzak olmıyan bir yolu takip ederek yoluna devam etti. Lynkestisli Amyntas, Apollonia süvari İle'si ve Sarissophorların dört İle'siyle öncü olarak yü-

* Priamos Yunan efsanesine göre Troia kralı. Hekabe'nin kocası, Hektor ile Paris'in babası olup topu birden elli oğlu vardı. Troia'nın zaptı sırasında Keoptolemos tarafından öldürülmüştü.

rüyordu. Bunlar yaklaştıkları zaman, Granikos suyunun denize döküldüğü yerden pek uzakta bulunmayan Priapos kenti teslim oldu; Granikos nehrinin geçtiği Adrasteia ovasına egemen olan bu yerin önemi, hele şu an çok daha büyüktü. Çünkü Amyntas'ın raporlarına göre, Pers ordusu Granikos kıyılarına kadar ilerlediği için, düşmanla ilk karşılaşmanın burada olacağı bekleniyordu.

İskender'in mümkün olduğu kadar erken şavaşmak istediğine rağmen Persler, göründüğüne göre, bundan sakınıyordu. Zeleia'daki savaş meclisinde Memnon, kazanılma ümidi hemen hemen hiç vaadetmeyen, hatta kazanılsa bile büyük bir kazanç sağlamayacak olan bir muharebeye tutuşulmamasını tavsiye etmişti. Memnon'un deyişine göre Makedonyalılar, piyade yönünden Perslere kat kat üstündü; İran ordusu başında Dareios bulunmadığı için Makedonyalılar, doğrudan doğruya kendi krallarının komutasında döğüşeceği için iki kat daha tehlikeliydiler. Hattâ Perslerin yendikleri kabul edilse bile, Makedonyalıların arkaları güvenlikte bulunacak, bütün kayıpları sadece boş yere yaptıkları bir taarruzdan ibaret kalacaktı. Buna karşılık Persler, tek bir yenilgi ile savunmak zorunda oldukları koca bir ülkeyi kaybetmiş olacaklardı: Yapılabilecek tek doğru hareket, kesin sonuçlu her türlü meydan savaşından kaçınmaktı. İskender'in elinde ancak kısa bir zaman yetecek kadar yiyecek bulunmaktadır; yavaş yavaş geri çekilmeli arkada düşmanlara hiçbir araç, hayvan ve mesken bırakılmadan her yer harabeye çevrilecektir. Böyle yapılırsa İskender, meydan savaşı yapmaksızın savaşı kaybetmiş olacak Pers Devleti ise küçük zararla büyük ölçüde bir harap olmaktan kurtulmuş olacaktı.

Ne yazık ki Pers komutanlarının katıldığı bu savaş şûrasında Memnon'un düşünceleri dinlenmedi. Önerileri Pers Devleti'nin şanına uygun görülmedi. Katılanlardan en çok Phrygialı Arsites itiraz etti: Kendi Satraplığında tek bir evi bile ateşe verdiremiyeceğini söyledi. Öteki Persler de buna uydular; sonuç olarak bir meydan muharebesi yapmaya karar verdiler. Bu kararın veril-

mesinin nedeni, dövüşmeye olan hevesleri, kadar Memnon'a karşı duydukları nefretti. Aslen Yunanlı olmasına rağmen Pers Kralının gözdesi olan bu adamın, daha uzun süre bu teveccühü koruyabilmek hatta çoğaltabilmek için savaşı uzatmak istediğini sanıyorlardı. Bunlar Granikos'a kadar Makedonyalıları karşıladılar. Nehrin oluşturdu dik sahilden bu tarafa İskender'i geçirmeme kararını verdiler. Pers ordusu, nehrin sağ kıyısında süvariler, geride yükselen arazide çok az bir aralıkla Yunan ücretli askerleri olmak üzere dizilerek savaş düzeni aldılar.

Bu sıralarda İskender, Adrastia ovası üzerinden Granikos'a doğru yürüyordu. Ağır piyade sol ve sağ kanatlarda iki kola ayrılmış olup sağ kanatta Makedonya süvarileri, sol kanatta da Thessalia ve Yunan süvarileri bulunmaktaydı. Hafif piyadenin büyük kısmı ile beraber yük hayvanları, kolları arkadan takip ediyorlardı. Sarissophorlar ile Hegelokhos'un komutasındaki beş yüz kadar hafif piyade, öncüyü teşkil ediyordu. Büyük kısım nehire tam yaklaşacağı bir sırada Sarissophorlardan birkaçı dört nala geriye dönerek düşmanın suyun karşı kıyısında savaş düzeninde durmakta olduğunu, süvarilerin geniş bir sıra halinde nehrin dik ve çamurlu kıyısında, piyadenin ise biraz gerilerinde yer aldığını haber verdi. İskender düşmanın aldığı savaş düzeninin hatalı olduğunu hemen gördü: Persler, en önemli hücum silahı olan süvariyi, güç bir arazinin savunması için görevlendirmişti. Bunu karşılık böyle çetin bir görevi ancak başarabilecek yetenekte olan güçlü Yunan ücretlilerini savaşın seyircisi olarak uzakta bırakmışlardı. Karşı taraftaki kıyıyı ele geçirmek, bununla da meydan muharebesini kazanmak için Makedonya süvarisinin cüretli bir hamlesi yetebilirdi. Süvarilerin başarılarını; garanti altına almak, bir de bunlardan yararlanmak için, Hypaspistlerle Falankslar arkadan geleceklerdi. İskender ordusunu yürüyüş kolundan sağa ve sola doğru açarak, savaş düzeni aldırdı. Parmenion yanına gelerek savaşa tutuşmaktan sakınılmasını, önce nehir kıyısında ordugâh kurmanın uygun olacağını

söyledi. Parmenion'un düşüncesine göre piyade bakımından zayıf olan düşman, Makedonyalıların yakınlarında geceyi geçirmeye cesaret edemeyecek, geri çekilecekti. Böylece ertesi sabah Persler geri gelip mevzi almasına fırsat vermeden hiç tehlikesizce nehirden geçmek mümkün olacaktı. Buna karşılık şimdi, suyu geçmek epeyce tehlikeliydi. Akşam yaklaşıyordu; nehrin bazı yerleri derin, akıntılı; karşı kıyısı dikti; saf halinde değil, yürüyüş kolları halinde nehiri geçmek gerekiyordu. Düşman süvarisi ise, yandan hücum ederek, Makedonyalıların savaşa girmelerine fırsat bırakmadan, bunları imha edebilirdi. Halbuki ilk başarısızlık, yalnız bu an değil, fakat bütün savaşın sonucuna etki yapacağı için çok önemliydi. Kral ona: "Bunu anlıyorum; fakat Hellespontos'u kolayca geçtiğimiz halde bu küçük su bizi durduracak olursa, ben utanırım. Aynı zamanda bu ne Makedonyalıların şanına ne de bir tehlike karşısında benim daima takındığım tavra uygun olmayacaktır. Sanıyorum ki Persler, sizin dediğinizi gibi hareket edersek, korktuklarına hemen uğramadıkları için Makedonyalılarla boy ölçüşmek cesaretini gösterebilirler." dedi. Ve beklemeden İskender, Parmenion'u, komutayı eline almak üzere sol kanada gönderdi; kendisi de sağ kanada gitti.

Öte yandaki Persler, parlak silahlarından, miğferindaki beyaz tüylerinden ve çevresindekilerin saygılı hareketlerinden İskender'in kendi sol kanatları karşısında bulunduğunu, asıl taarruzun buradan geleceğini anladılar. Çabuk çabuk süvarilerinin büyük kısmını sık saflar halinde hemen suyun kıyısında mevziye soktular. Oğullarıyla beraber Memnon ile süvarilerinin başındaki Arsames buradaydılar. Arkadaki saflarda Phrygia Hyparkh'ı Arsites, Hyrkania süvarileri, kırk Pers asilzadesini maiyetinde bulunduran Lydia Satrap'ı Spithridates; gerisinde merkezin süvari grupları, en geride de Rheomithres'in komutasında sağ kanadın süvarileri bulunmaktaydı. Kısa bir süre sessizlik ve heyecanlı bekleyiş içinde iki ordu, karşı karşıya durup bakıştı: Persler, nehirden geçip dik sahili tırmanmaya başladığı zaman henüz kes-

dini toparlayamayıp savaş düzeni oluşturamayan düşman üzerine atılmaya hazır bir haldeydiler. İskender ise bakışlarıyla ordusunu tarayarak esas taarruzun nereden ve nasıl yapılabileceğini kestiriyordu. Sonra muharebe atına bindi; bağırarak askerlerine kendisini takip etmelerini, erkek gibi dövüşmelerini emretti; ileri işaretini verdi. En önde Sarissophorlar, Paionlar ve bir Taksis ile Lynkestisli Amyntas bulunuyordu. Apollonia İle'si de bunun emrine verilmişti. Philippos'un oğlu Ptolemios'un komutasındaki bu İle, o gün süvariler arasında, en öndeydi ve ilk hücumu yapmak ona düşüyordu. Bunlar nehrin içine girer girmez kral, öteki Hetairler İlelerinin başında olduğu halde, trampet gürültüleriyle savaş türküsünün ezgileri arasında ileri atıldı. İskender, Ptolemaias taarruz edip de düşmanın sol kanadını uğraştırırken yedi İle'yle yarım sağa doğru ilerlemek, sağda Ptolemaios'a, solda arkadan gelmekte olan piyade safına dayanarak düşmanın merkezine girmek, bu merkezi yararak dağıtmak istiyordu. Sol kanat ile Parmenion, nehre doğru eğik bir hat halinde takip ederek düşmanın sağ kanadını sekteye uğratacaktı.

Amyntas ile Ptolemaios, nehrin düşman bölgesindeki kıyısına yanaşır yanaşmaz, çatışma başladı. Burada Memnon ile oğullarının komutası altında bulunan Persler, bütün güçleriyle Makedonyalıların yukarıya doğru tırmanmalarına, hem yukardan aşağıya mızraklarını fırlatmak hem de tam suya kadar sokularak gelenleri geri teptirmek suretiyle engel olmaya çalışıyorlardı. Makedonyalılar ise, sahildeki "kaypak çamur"dan daha fazla engenlenerek çok güçlü bir direnişle karşılaştılar, çok kayıp verdiler. En çok kayıp sağ taraftaydı. Sol taraf ise oldukça dayanıklıydı. Çünkü Kral İskender, süvarileriyle nehri geçmiş; nehir kıyısının düşman süvarisinin en çok bulunduğu yer ile komutanlarının toplu bir halde bulundukları yere saldırmaya başlamıştı. Burada çok şiddetli bir boğuşma başladı. Birbiri ardından nehri geçip de gelen İleler, hiç durmadan bu boğuşmaya karışıyorlardı. Bu süvari muharebesi, dövüşme sırasındaki iki tarafın inatçılığı, süre-

si ve boğuşmanın şiddeti bakımlarından bir piyade meydan muharebesine benziyordu. Atlarla insanlar, sıkıdan sıkıya birbirlerine sokulmuş bir durumda, Makedonyalılar mızraklarıyla, Persler ise hafif mızrakları ve eğri kılıçlarıyla döğüşüyorlardı. Makedonyalılar Persleri sahilden geriye doğru açık sahraya atmaya, Persler de Makedonyalıları tekrar nehire dökmeye çalışıyorlardı. Kralın başlığındaki beyaz tüy, en kalabalık kavga anında bile görünüyordu. Şiddetli boğuşmada iskender'in kargısı parçalandı; bir başkasını uzatması için ahır müdürüne seslendi. Fakat onunkisi de kırılmıştı. Kırık kargıyı tersine çevirerek kör tarafıyla dövüşüyordu. Korinthoslu Demaratos, krala silahını verdiği anda yeni ve seçkin bir Pers süvari grubu kralın yanına sokuldu; komutanı olan Mithridates öne atılarak İskender'in üzerine saldırdı; kargısıyla kralı omuzundan yaraladı. İskender'in yaptığı bir kargı vuruşuyla bu Pers prensi ölü olarak yere yuvarlandı. Bu sırada ölenin kardeşi Rhosaikes, İskender'in üzerine atılarak bir vuruşla başlığını parçaladı; düşmanın kılıcı kafasının derisini sıyırmıştı. İskender, kargısını İranlının savunma silahlarından geçirerek oldukça derin bir biçimde Rhosaikes'in göğsüne sapladı; Rhosaikes, atından arkaya doğru düştü. Aynı zamanda Lydia Satrap'ı Spitridates, İskender'e sokulmuş bulunuyordu; kılıcını yukarı kaldırıp kralın ensesine nişan almaya uğraşırken Kara Kleitos, ondan daha erken davranarak, bir vuruşta kolunu gövdesinden ayırdı ve hemen peşinden de öldürdü. Savaş gittikçe daha vahşileşiyordu. Öldürülen liderlerinin öcünü almak için Persler, büyük bir cesaretle dövüşüyorlar, Makedonyalılar ise, devamlı nehri geçen kıtalarla takviye edilerek Persleri yerlere seriyorlardı. Niphates ile Petines ve Mitrobuzanes boş yere karşı koymaya çalışıyorlar, Dareios'un yakın bir akrabası olan Pharnakes ile Artakserkses'in bir torunu olan Arbupales, artık çözülmeye başlayan kitleyi tutmak için sonucu olmayan çabalar sarf ediyorlardı. Çok geçmeden bunlar da vurularak yerlere serilmişlerdi. Artık Pers ordusunun merkezi yarılmıştı. Çekilişi genel bir kaçışma halini aldı. Aşağı yukarı bin, bazı kaynaklara göre de bin

beş yüz Pers, savaş alanında kalmıştı. Ötekiler darmadağınık bir halde kaçmışlardı. İskender bunları fazla takip etmedi. Çünkü Omares'in komutasındaki düşman piyadesi, Makedonyalılara karşı Yunan ücretli askerlerinin gücünü ispat etmeye karar vermiş bir vaziyette biraz gerideki tepelerde bekliyordu. Bundan başka da yapacak bir şeyleri kalmamıştı. Eğer işe karışsalardı belki de Perslerin kazanacağı kanlı bir çatışmayı uzaktan seyretmişlerdi. Pers süvarilerinin yenilgileri halinde bu piyadelerin nasıl davranacağına dair Pers komutanları hiçbir emir vermemişlerdi. Çünkü bunlar, bütün gururlarıyla yenilgiyi asla akıllarından geçirmemişlerdi. Bu durum içinde Yunan ücretlileri, hiç olmazsa şerefli bir çekilişi sağlayabilecek bir yerde beklemişlerdi. Ne var ki Pers süvarilerinin körükörüne kaçışı bunların herhangi bir hareket yapabilmesine engel oldu. Sırf kendi başlarına kaldıkları için olsa gerek muzaffer Makedonya ordusunun kendilerine taarruz etmesini beklediler. Savaşı kaybetseler bile yenilgilerini Makedonyalılara pek pahalıya mal etmeye azmetmiştiler. İskender, Falanks'ı, aynı anda dört koldan; sol kanattaki Thessalialılarla Helenler de katılarak, bütün süvari kuvvetlerinin bunların üzerine saldırmasını emretti. Kralın altındaki atın yaralanarak yere yuvarlandığı kısa, fakat çok şiddetli, çok korkunç bir boğuşma sonunda Helen ücretlileri de yokedildiler. Belki cesetler altında kendilerini saklayıp canlarını kurtarabilenlerden başka hiç kimse buradan sağ çıkmamıştı. İçlerinden iki bin kişi esir alınmıştı. İskender'in verdiği insan kaybı oldukça azdı.

İlk hücumda Apollonia İle'si süvarilerinden yirmi beş kişi ölmüştü. Bunlardan başka aşağı yukarı süvarilerden altmış, piyadeden de otuz kişi ölmüştü. Ölenler, bütün silah ve teçhizatlarıyla, yapılması gereken her türlü askeri törenle ertesi gün gömüldüler. Memleketlerindeki çocuklarıyla aileleri, bütün vergilerden muaf tutuldular. Yaralananlarla İskender doğrudan doğruya kendisi ilgileniyor, onların yanına gidiyor, yaralarını açtırarak bakıyor, herbirine yarasını nasıl ve nerede aldığını anlattırıyordu.

Aynı zamanda Pers komutanlarıyla düşman hizmetinde ölen Yunan ücretlilerinin de gömülmesi emrini verdi. Bunun yanı sıra esir Yunanlılar, genel bir ceza olarak zincirlenerek Makedonya'ya sevk edildiler. Çünkü bunlar, Yunanistan'ın ortak kararına aykırı ve Perslerle birleşerek Yunanistan'a karşı savaşmışlardı. Yalnız Thebailılar affedildiler. Zengin Pers karargâhı İskender'in eline geçti. Kral, ganimetlerini müttefikleriyle paylaştı. İskender, Pers çadırlarında bulunan altın taslar, kırmızı halılarla daha başka değerli eşyalarından bir kısmını Annesi Olypias'a gönderdi. Çatışmada ilk ölen yirmi beş atlının anısını ebedileştirmek için heykeltıraş Lysippos'a bronz heykeller yapmasını, bunların Dion'da dikilmesini emretti. Pellas Athene için, takdis bağışı olarak, Atina'ya üç yüz takım tam silahla teçhizat gönderdi. Bağışın üzerinde şu yazıt vardı: "Filip'in oğlu İskender ve Lakedaimonialılardan başka bütün Helen müttefikleri Asya'daki Barbarlardan." Granikos zaferiyle Pers Devleti'nin Toroslar berisindeki egemenliği yok edilmiş, İran'ın ön kalelerini oluşturan Satrapların savaş güçleri dağıtılmış oluyordu. Perslerin, o derecede hırpalanmışlardı ki, bu halleriyle bir daha açık savaş alanında Makedonyalıların karşısına çıkma cesaretini gösteremiyecekleri muhakkaktı. Büyük kentlerde bulunan Pers muhafız kuvvetleri de muzaffer bir ordunun karşısına çıkabilecek sayıdan çok uzak bulunduklarından, yokedilmiş sayılabilirlerdi. Bunlardan başka Pers komutanlarından birçoğu, bunlar arasında Lydia Satrapı, muharebede ölmüşlerdi. Hellespontos Phrygia'sı Hyparkh'ı da Granikos Meydan Muharebesi'nden hemen sonra, söylendiğine göre pişmanlıkla sorumluluk korkusu yüzünden, kendini öldürmüştü. En önemli sahil bölgeleri, eninde sonunda kolayca Makedonyalıların eline düşecekti. Çünkü zengin Yunan kentlerinde demokrat düşünceli insanlar hâlâ yaşamaktaydılar. Kendilerini Pers boyunduruğundan kurtarmak, Pers taraftarı Oligarkhileri işbaşından kovmak için şimdi bunların eline fırsat geçmiş oluyordu. İskender, zaferinin etkisinden en iyi bir biçimde faydalanmak, bu etkiyi daha büyültmek için yapılması gerekenlerin ne olduğu

hakkında hiçbir kuşku duymuyor, en ufak bir tereddüt bile beslememekteydi. Küçük Asya'nın içerlerine doğru çabukça girmekle o, geniş toprakları, büyük ganimetleri ve o topraklarda yaşayan birçok insanı kazanabilecekti. Fakat asıl amacı, büyük kralın gücünün tamamını büsbütün yok etmekti. Daha şimdiden bir Pers donanması Ege Denizine çıkmış bulunuyordu.

Küçük Asya batı kıyılarının zaptı

Kendisi Anadolu'nun içlerine doğru ilerliyecek olursa bu donanma, geride hareketlerde bulunabilecek, sahilleri ele geçirerek Hellas ile bağlantıyı sağlıyabilecekti. Karada kazanılacak başarılarla bu tehlikenin önlenmesi gerekiyordu. Doğunun iç bölgelerine gitmek için hareket üssü mümkün olduğu kadar geniş ve güvenli olmalıydı. Eğer yalnız Hellespontos'a dayanacak olursa, Ege kıyılarındaki satraplıklar düşmanın elinde kalacak, buradan düşman onu yandan tehdit edebilecekti. Torosların ötesine doğru ilerleyebilmek için Küçük Asya'nın bütün batı ve güney kıyılarını ele geçirmek zorunluluktu. Baştan başa Helen veya Helenleştirilmiş kentlerle dolu olan bu sahiller, kazanılan meydan muharebesinin etkisi altında muzaffer Yunanlılar için çabuk olduğu kadar güvenli olarak da kazanılabilirdi.

İskender, Hellespontos Phrygiası Satraplığını Kalas'a teslim etti. Harpalos'un oğlu olan ve iki yıldan beri bu bölgede bulunduğu için daha şimdiden herkesçe tanınan bu kişi, askeri bakımdan çok önemli olan bu toprakları idare edebilecek birisi olarak görünüyordu. Memleketin idaresinde hiçbir değişiklik yapılmadı. Halkın büyük krala vermekte olduğu vergilere varıncaya kadar her şey eskisi gibi bırakıldı. İç ülkede yaşayıp Helen olmayan halkın çoğu kendi isteğiyle itaat etti. Hiçbir koşula bağlanmaksızın bunlar, kendi memleketlerine salındı. Pers ordusuyla birlikte Granikos'ta savaşmış olan Zeleialılar, zorla savaşa sürüklenmiş oldukları için affolundular. Parmenion, Phrygia Satraplarının başkenti Daskylion üzerine gönderildi ve Pers muhafızları-

nın henüz boşaltıkları kenti teslim aldı. Şimdilik bu yönde daha ileriye gitmeye gerek yoktu. Çünkü Daskylion, güneye doğru ilerlemek için gerektiği kadar arkayı örtüyordu.

İskender de güneye yürüdü. Hedefi, Lydia Satraplığının başkenti olan Sardeis'ti. Sardeis, eskiden kalan çok dayanıklı kalesiyle tanınıyordu. Bu kale, Tmolos'tan ovaya fırlamış olan dik ve yalçın kayalık üzerinde kurulmuş, üç kat surla çevrilmiş zaptedilemez sayılıyordu. Kalenin içinde satraplığın hazineleri bulunuyordu. Bu hazineler, şehrin komutanının yeterince kuvvetli olan muhafızlarını daha çok takviye etmesine yarıyabilirdi. Sardeis'te bulunacak kuvvetli bir garnizon, Pers donanması için çok iyi bir dayanak noktası olabilirdi. İskender, kente iki mil kadar yaklaşılınca Pers kuvvetleri komutanı Mithrines, yanında kentin ileri gelenleri olduğu halde, hazineleriyle beraber kaleyi ve kenti teslim etme teklifiyle İskender'i karşıladı. Bu hareket, Makedonya Kralının çok işine geldi. Kral Andromenes'in oğlu Amyntas'ı, kaleyi teslim alması için önden yolladı. Kısa bir moladan sonra kendisi de kente girdi. İranlı Mithrines'i bundan sonra da yanında alıkoydu, her bakımdan ağırladı. Bu davranışıyla İskender, İranlıyı teslim olduğu için ödüllendiriyor; aynı zamanda da teslim olacaklara nasıl muamele yapacağını göstermek istiyordu. Makedonya Kralı, Sardeis ahalisiyle bütün Lydialılara özgürlükleriyle iki yüz yıldan beri Pers Satraplarının baskısı altında kaybettikleri eski yasalarını bağışladı. Kenti ödüllendirmek için kaleyi Olympos Zeus'una özgü bir tapınak ile süslemeye karar verdi. Bunun için Akropolis alanında en elverişli yeri ararken birdenbire bir fırtına koptu. Gök gürültüleriyle şimşekler arasında şiddetli bir yağmur, bir zamanlar Lydia kralının sarayının bulunduğu yerin üstüne boşandı. Burasını kral bundan böyle ünlü Kroisos'un yüksek kalesini süsleyecek olan tapınağın yeri olarak seçti.

Sardeis, İskender'in operasyon hattı üzerinde ikinci önemli noktaydı. Küçük Asya'nın kapısı olan bu mevkiden, Ön Asya'nın büyük ticaret yolları geçiyordu. Lydia'nın idare amirliği, Parme-

nion'un kardeşi Asandros'a verildi. Biraz süvari ile hafif piyade, Satraplığın muhafızı olmak üzere Asandros'un komutası altında bırakıldı. Hetair kıtasından Nikias ile Pausanias da Asandros'un yanında kaldılar. Nikias'ın görevi vergileri koymak ve toplamaktı. Pausanias ise Sardeis kalesinin ve bu kalenin muhafızlığına ayrılan Argos yardımcı kıtalarının komutanlığına atandı. Peloponnesoslılarla daha başka Helen yardımcı askerlerinden oluşturulan ayrı bir kıta da, Kalas ile bunun yerine Thessalia atlı aristokratları komutanlığına atanan Lynkestisli Aleksandros'un emrinde, Rodoslu Memnon'a ait ülke üzerine sevk edildi. Sardeis'in düşmesinden sonra sol kanat yönünde fetihlere devam etmek, Propontis'in öbür kıyılarıyla Sangarios boyunca memleketin iç taraflarına giden yolu da ele geçirmek zorunlu görülmüş olabilir. Nikanor'un komutasındaki donanmaya gelince, bunun da Granikos zaferinden sonra Lesbos ile Miletos'a gitme emri aldığı anlaşılıyor. Midilli'nin Makedonya Birliğine girmesi de, herhalde donanmanın burada görünmesi üzerine gerçekleşmiş olsa gerek.

Kralın kendisi ise, kuvvetinin büyük kısmı ile Sardeis'ten İonia üzerine yürüdü. Bu ülkenin kentleri, uzun yıllardan beri Pers kıtalarının veya Pers taraftarı Oligarkhilerin boyunduruğuna katlanmış, fakat, uzun kölelik devrinde direnişleri kırılmışa benzemesine rağmen, eski özgür günlerini unutmamışlardı. Çoğu kez yüksek sesle istedikleri, özledikleri bu özgürlük, şimdi tanrıların bir mucizesi şeklinde yeniden dönüyor gibi görünüyordu. Ancak bunlar, her yerde bu isteklerini açığa vurmamışlardı. Oligarkhi partisinin yeteri kadar kuvvetli olduğu yerlerde Demos, susmak zorunda idi. Fakat kurtarıcı kuvvet yaklaştıkça demokrasinin patlak vereceğine kesin olarak güvenilebilirdi. Baştan itibaren Helenlerinkine benzeyen disiplinsiz sevinç ile zalimlere karşı beslenen şiddetli kin, yeni serbestliğin başlangıcı için bir belirti sayılabilirdi.

İonia kentleri arasında her bakımdan en önemlisi olan Ephesos, ötekilerin önüne geçerek büyük bir örnek oldu. Daha Kral

Filip zamanında, belki de 338 yılındaki Korinthos kararlarının bir sonucu olarak, buranın Demos'u, hürriyeti elde etmişti. Fakat biraz sonra Autophradates, bir ordu ile şehrin önüne gelmiş, müzakerelere girişmek için memurları yanına çağırmış, bu sırada gafil avladığı halkı askerlerine bastırarak birçoğunu esir etmiş, birçoğunu da öldürtmüştü. İşte bu zamandan beri Ephesos'ta bir Pers kıtası bırakılmış, idaresi başında da Syrphaks ile bunun soyu kalmıştı.

Filip'in ölümünden sonra Peila sarayından ayrılanlar arasında Antiokhos'un oğlu Amyntas da bulunmaktaydı. Bunun kardeşi Herakleides, Bottiasa İle'sine komuta etmekteydi. Her ne kadar İskender kendisine her zaman iyi davranmışsa da bu adam, bir suçu olduğunu bildiği için ya da kötü niyetleri yüzünden, Makedonya'dan kaçarak Ephesos'a gelmiş; burada Oligarşi tarafından büyük bir saygı ile karşılanmıştı. Bu sıralarda Granikos Meydan Muharebesi olmuş, Memnon kurtarabildiği kuvvetlerinin bir kısmıyla İonia sahillerine kaçabilmiş, Ephesos'a sığınmıştı. Perslerin yenildikleri haberi burada büyük bir heyecan uyandırmıştı. Halk, demokrasiye tekrar kavuşacağı ümidine kapıldığı bir sırada Oligarşi, büyük bir tehlike karşısında bulunuyordu. Tam bu sırada Memnon, şehrin önüne gelmişti. Syrphaks taraftarları, büyük bir sevinçle ona şehrin kapısını açmışlar, halk partisinden zalimce öç almaya koyulmuşlardı. Ephesos'un kurtarıcısı Heroptos'un mezarı kazılarak hakarete uğratılmış, büyük Artemis tapınağının hazineleri yağma edilmiş, tapınakta Filip'in tasvirini taşıyan sütun yıkılmış; kısaca, zor egemenliğinin ilk günlerinden daha son saati yaklaşırken yapılması alışkanlık haline gelen yıkıcılığın tamamlanması için hiçbir şey ihmal edilmemişti. Bu sırada İskender'in ordusu gittikçe yaklaşmaktaydı. Mümkün olduğu kadar kuvvetli savunma önlemleri almak amacıyla Memnon, Halikarnassos'a gitmişti. Halkın heyecanı karşısında kendisini artık güvende görmediği gibi şehri de Makedonyalılara karşı koruyamayacağını anlıyan Amyntas, kentteki ücretli askerlerle limanda

duran iki büyük gemiyi ele geçirerek tam o sırada Ege Denizine gelen dört yüz parçadan oluşan Pers donanmasına sığınmıştı. Halk, askerin baskısından kurtulduğunu görür görmez, hemen, Oligarşi partisine karşı ayaklandı. Birçok ileri gelen kaçmak zorunda kaldı; Syrphaks, kendi oğlu ile kardeşinin oğullarını yanına alarak tapınağa sığındı. Gazaba gelmiş olan halk, bunları sunaklardan çekip çıkardı ve taşlayarak öldürdü. Gizlenen öteki ileri gelenleri de arayıp bularak aynı sona uğrattı. Amyntas'ın kaçmasından bir gün sonra İskender kente girdi; cinayetleri durdurdu; kendisi yüzünden sürgüne gönderilmiş olanların tekrar şehre dönmesini, kentte artık hiçbir zaman kaldırılmamak üzere demokrasinin yeniden kurulmasını emretti. Şimdiye kadar Perslere verilen vergileri Artemis tapınağına vakfetti; Artemision'un sığınak olma hakkını, tapınağın merdivenlerinden itibaren genişletti. Sanırız İskender tapınak ile siyasî cemaat arasındaki kavgayı önlemek amacıyla, tapınak alanını bu biçimde sınırlandırmış olsa gerek. Doğrudan doğruya kralın aracılığı ile iç kavgaya bir son verildi. Arrianos'un söylediği gibi; "ona ün sağlayan bir şey varsa o da o zaman Ephesos'ta yaptığı bu iş oldu."

Ephesos'ta bulunduğu sırada İskender'in yanına, kuzey Karia'nın en önemli iki şehri olan Tralleis ile Magnesia'dan elçiler gelerek teslim olmaya hazır olduklarını bildirdiler. Beş bin piyade, iki yüz atlı ile Parmenion, bu kentlerin teslim alınmasında görevlendirildi. Aynı zamanda Lysimakhos'un kardeşi Alkimakhos, aynı sayıda bir kuvvetle kuzeye doğru, Aiolia ile İonia kentleri üzerine yollandı. Aldığı emre göre Alkimakhos, her yerde Oligarşi'yi kaldıracak, halk egemenliğini yeniden kuracak, eski kanunları canlandıracak ve şimdiye kadar Perslere verilmiş olan vergileri halka bırakacaktı. Anlaşıldığına göre, bu seferin etkisiyledir ki Khios'ta Apollonides'in başta bulunduğu Oligarşi devrilmiş, Lesbos, Antissa ve Kresos'ta Tiranlıklar ortadan kaldırılmış, Midilli adası da, üzerinde bir Makedonya garnizonu yerleştirilerek sağlama bağlanmıştır.

Kral, daha bir süre daha Ephesos'ta kaldı. O zaman yaşamakta olan ressamların en büyüğü Apelles ile tanışması, kralın bu şehri daha çok sevmesine neden olmuştur. İskender'i elinde şimşek tutarken gösteren ve uzun zaman büyük Artemis tapınağının en değerli hazinesi olarak bilinen bu ünlü resim, o günlerin yadigarıdır. Sahildeki Yunan kentlerinin geliştirilmesini plânlamak kralın düşüncelerini meşgul etmekte idi. Her şeyden önce İskender, Lydia krallarının yakıp yıkmalarından sonra harap olan Smyrna (İzmir) şehrinin yeniden kurulmasını, Klazomenai şehrinin bir mendirek ile limanının bulunduğu adaya bağlanmasını, gemilerin sahil dağlarını dolaşarak yollarının uzamasına gerek kalmaması için Klazomenai burnunun Tenos'a kadar delinmesini emrettiyse de bu tasarı gerçekleşmemiştir. Fakat daha sonraki bir dönemde aynı burun üzerinde Kral İskender'e tahsis edilen bir koruda kurtarıcının anılması için İonia Birliği tarafından yarışlar düzenlenmiştir.

Artemis tapınağında kurban sunduktan, savaşa hazır ordusunu teftiş ettikten sonra İskender, ertesi gün ordusuyla Miletos'a gitmek üzere yola çıktı. Bu ordu, Makedonya atlı aristokratlarının dört İle'sinden, Trakyalı atlı aristokratlardan, Agrianlı mızrakçılardan, on iki bin kişilik Hoplitlerle Hypaspistlerden oluşuyordu. Miletos'un geniş bir limanı bulunmasının Pers donanması için büyük bir önemi vardı. Eğer Pers donanması, Ege Denizini elde tutmak istiyorsa yaklaşan kış mevsiminde bu limana mutlaka ihtiyacı vardı. Miletos'ta Pers kuvvetlerinin komutanı Yunanlı Hekesistratos'tu. Bu komutan bir mektupla kentin teslimini krala teklif etmiş, fakat büyük Pers donanmasının yakınlarda bulunduğu haberini alınca bu önemli limanı ve kenti Persler için elde tutmaya karar vermişti. Bu durum, kenti ele geçirme konusunda İskender'in isteğini, çabasını ancak artırmaya yaradı.

Miletos, Latmos körfezinin güneyinde bir burun üzerinde kurulmuştur. Mykale sahil dağlarının üç mil, ufukta denizden yükselmekte olduğu görülen Samos adasının dört mil güneyin-

de bulunmaktadır. Kent dış mahalleler, sağlam surlarla derin hendeklerin çevirdiği iç kısım olmak üzere ikiye bölünmüş olup körfeze doğru dört limana sahipti. Bunların en büyüğü ve en önemlisi, kıyıdan çok az uzaklıktaki Lade adası limanıdır. Lima büyük bir donanmayı içine alabilecek kadar geniş olup yakınlarında birçok deniz muharebesi olmuş, ancak limanın ele geçirilmesiyle bu muharebeler kazanılabilmiştir. Kentin en yakınındaki limanlar küçük kayalardan ibaret adacıklarla birbirinden ayrılmaktadır. Bunlar ticaret için çok elverişli olmakla beraber dar oldukları gibi Lade adası da bunlara egemen bir durumdadır. Persler, bu zengin şehri ezmemişler, demokrasisine ilişmemişlerdi. Herhalde savaşan devletler arasında tarafsız kalabileceğini ummuş olmalı ki Miletos, yardım için Atina'ya başvurmuştu.

Helen donanmasına komuta eden Nikanor, Pers donanmasından önce Miletos'a gelmiş, yüz altmış kadar üç sıra kürekli büyük gemiyle ada önünde demir atmıştı. İskender de aynı zamanda şehrin surları önüne gelmiş, dış mahalleleri ele geçirmiş, iç kısmını ise dört taraftan kuşatmış, önemli bir mevki olan Lade adasını takviye etmek için Traklarla dört bin kadar ücretli askeri adaya çıkarmış, aynı zamanda donanmasına Miletos'u deniz yanından tamamıyla kuşatmasını emretmişti. Pers donanması, bundan üç gün sonra göründü. Persler, körfezi Helen gemilerinin kapatmakta olduklarını görünce, kuzeye doğru yol alarak Mykale sahil dağları önüne demirlediler.

Helen ve Pers deniz kuvvetlerinin birbirlerine bu kadar yakın yerlerde bulunması, kesin sonuçlu bir deniz savaşından kaçınılamayacağını gösteriyordu. İskender'in emrindeki birçok komutan, bunu gerçekten dilemekteydi. Komutanların Persleri yeneceklerinden kesinlikle emin oldukları anlaşılıyor. Hattâ yaşlı, ihtiyatlı Parmenion bile, savaşmayı tavsiye ediyordu. Çünkü, -Arrianos böyle anlatıyor- bir şahinin İskender gemisinin arka tarafına oturduğu görülmüştü. Denizde Yunanlılar, Barbarları daima yenmiş-

lerdi. Şimdi de şahinin bu biçimde görünmesi, tanrıların istekleri hakkında hiçbir kuşku bırakmıyordu. Yine Parmenion'un düşüncesine göre bu tür bir deniz savaşının kazanılmasının yapılacak bu büyük sefer için olağanüstü bir önemi vardı. Buna karşılık bu savaş kaybedilse bile hiçbir zarara uğranılmayacaktı. Çünkü dört yüz yelkenden oluşan Pers donanması, nasıl olsa denizlere egemen durumdaydı. Parmenion, doğrudan kendisinin de gemiye binerek savaşa katılmaya hazır olduğunu bildirdi. Fakat İskerder, Parmenion'un ileri sürdüğü bu gerekçelerle öğütleri kabul etmedi. Kralın görüşüne göre o andaki şartlar içinde bir deniz muharebesine girişmek, hem faydasız hem de tehlikeli idi. 160 gemi ile düşmanın çok üstün deniz kuvvetine karşı muharebeye tutuşmak, yeterli eğitimi almayan Yunan gemicilerini usta Kıbrıslılarla Fenikelilerin karşısına çıkarmak, cüreti bile aşan bir hareket olurdu. Karada yenilmesi olanaksız olan Makedonyalılar, kendilerinin yabancı olduğu, üstelik de binlerce rastlantının rol oynayabileceği denizlerde Barbarlara kurban edilmemeliydiler. Bir çarpışmanın kaybedilmesi, sadece kendi seferi için geniş ölçüde zararlı olmakla kalmayacak, aynı zamanda Helenlerin kendisinden ayrılmaları için bir işaret olabilecekti. Bir zaferin sağlayabileceği yarar ise çok az olacaktı. Çünkü giriştiği kara seferi sonunda, Pers donanması kendiliğinden yok olacaktı. Görülen belirtinin anlamını bu böyle yorumlamak gerekti: Şahinin karada bir yere konması, Pers deniz kuvvetinin karadan yenilebileceğini gösteriyordu. Yalnız hiçbir şey kaybetmemek yeterli değildi; hiçbir şey kazanmamak da doğrudan doğruya kayba uğramak demekti. Bu anlayışın sonucu olarak Makedonya donanması, Lade önünde hareketsiz kaldı. Bu sırada Miletos halkı ve ileri gelenlerinden Glaukippos, halkı ve kenti elinde bulunduran ücretli askerlerin adına kralın karargâhına gelerek eğer iskender kuşatmayı kaldırmaya razı olursa Miletos'un hem Makedonyalılara hem de Perslere aynı biçimde limanını ve kapılarını açmaya hazır olduğunu söyledi. Kral ise, kendisine verilmek istenen şeylerle yetinmek için Asya'ya gelmiş olmadığı, isteklerini kabul ettirecek kadar güçlü olduğunu;

kentin cezalandırılmayı hak ettiği kadar sonuçsuz bir direnişe sürükleyenlerin affedilip edilmeyeceği işinin kendi merhametine bırakılması gerektiği cevabını verdi. Hiç zaman kaybetmeksizin Glaukippos, şehre dönüp Miletoslulara yakında bir hücuma karşı hazır bulunmalarını bildirdi. Gerçekten de ertesi gün sabahleyin İskender ordusunun kuşatma araçları çalışmaya başladı. Çok geçmeden kent surlarının bazı yerleri yıkılmıştı. Makedonyalılar şehrin içine girerlerken Yunan donanması, kente yapılan hücumu görür görmez bulunduğu yerden hareket ederek limanın ağzına geldi. Yunan gemileri, başları denize doğru limanın ağzını öyle tıkadılar ki ne Pers donanması Miletosluların yardımına gelebildi ne de Miletoslular Pers gemilerine kaçabildiler. Kentte her yandan sıkıştırılan, kurtuluş ümitleri kalmayan halk ile ücretli askerler, kaçmaya başladılar. Bazıları kalkanlarına yaslanarak yüze yüze limandaki kayalardan birine kendilerini attı. Bazıları da sandallara binerek Yunan donanmasının arasından kaçmaya çalıştı. Halkın çoğu ise kentte öldürüldü. Kente egemen olduktan sonra Makedonyalılar doğrudan doğruya, kralları başlarında olduğu halde, adaya geçtiler. Karaya çıkmak için büyük gemilerin merdivenleri dik kıyıya uzatılmıştı. Tam bu sırada kral, böyle ümitsiz bir durum içinde de kendilerini savunmaya veya şerefleriyle ölmeye hazırlanmakta olan bu cesur insanlara merhamet duyarak, bunlara ilişilmemesini, kendi ordusunda hizmeti kabul etmeleri koşuluyla af önerilmesin emretti. Böylece üç yüz Yunanlı ücretli asker kurtulmuş oldu. İskender, hücum sırasında, hayatlarını kaybetmeyen bütün Miletos halkına canlarıyla özgürlüklerini bağışladı.

Pers donanması, şehri kurtarmak için hiçbir şey yapmaksızın Miletos'un düşmesini Mykale'den seyretmek zorunda kalmıştı. Her gün Yunan donanmasını çatışmaya çekmek ümidiyle denize açılıyor, fakat akşam olunca eski yerine çekiliyordu. Burada içme suyu yoktu; aşağı yukarı üç mil uzaklıktaki Mainandros'tan su getirilmek zorunda kalındığından burası, hiç de rahat değildi. İskender, kendi donanmasını, demirli bulunduğu hem

güvenli hem de korunaklı yerinden çıkarmaksızın, Pers donanmasını oradan uzaklaştırmak düşüncesinde idi. Bu amaçla Philatos'un komutasında süvarilerle üç Taksis piyadeden oluşan bir kuvveti kıyı boyunca Mykale sahil dağına gönderdi; bunlara düşmanın herhangi bir biçimde karaya çıkmasına engel olmalarını emretti. Bunun üzerine denizde abluka altına alınmış olan Pers donanması, su ile yiyecek sıkıntısı yüzünden. Samos'a gitmek zorunda kaldı. Burada eksiklerini tamamladıktan sonra bsavaş düzeninde meydan okurcasına geri döndü. Helen donanması hareketsiz olarak Lade önünde kalmakta devam edince İranlılar, limana doğru beş gemi yolladılar. Ordugâh ile küçük adalar arasında bulunan bu liman, orduyu donanmadan ayırıyordu. Persler, gemicilerin gemilerini bırakıp odun ile erzak getirmek üzere dışarıya çıkmış oldukları zamanı bildiğinden, tayfasız Helen gemilerine bir baskın yapabileceklerini umuyorlardı. İskender, bu beş geminin yaklaşmakta olduğunu görür görmez, hemen orada bulunan tayfa ile üç sıra kürekli büyük savaş gemisinden on tanesini hazırlayarak düşmanı kovalamak için denize açtı. Daha yanaşmadan Pers gemileri geri dönerek büyük kuvvetlerin yanına kaçtılar. Kötü yönetildiği için geride kalan bir gemi Makedonyalıların eline geçti; ganimet olarak limana getirildi. Bu gemi, Karia'daki Lasoslu idi. Bundan sonra Miletos'a başka bir saldırı girişiminde bulunmaksızın Pers donanması, Samos'a çekildi.

Son olaylar krala şu inancı vermişti ki Pers donanması, Makedonya ordusunun kara hareketlerine engel olabilecek derecede önemli sayılabilecek bir rol oynayamayacak, daha çok sahillerin ele geçirilmesi sayesinde karadan uzaklaştırılmış olacak; kesin sonuç verebilecek bir müdahalede bulunmaktan vaz geçmek zorunda olacak ve adalardan biri önünde demirleyip kalacaktı. Karada tam anlamıyla bir taarruz kuvvetini elinde bulunduran İskender'in, üç kat üstün düşmanına karşı denizde egemenliği kazanması olanaksız göründüğünden, kendi deniz

kuvvetlerini savunma durumunda bulundurmak zorundaydı. Gerçi bu donanma, seferin başında, ilk askerî hareketler sırasında koruyucu unsur olarak krala büyük hizmetlerde bulunmuştu. Fakat Küçük Asya'da Pers kuvveti kırılalıdan beri donanmanın çok fazla bir önemi kalmamıştı. Buna karşılık deniz kuvvetleri uğrunda verilen özveri pek büyüktü: Üç sıra kürekli yüz altmış büyük savaş gemisi için gemici ile Epibat (küçük zabit) olarak otuz bin kişiye gerek duyuluyordu. Bu sayı, neredeyse Pers Devleti'ni yenmek için kullanılan asıl ordunun sayısının yarısı kadardı. Bunların aylık gideri, tayfa ücreti olarak elli talent, bakım parası olarak da hemen hemen bir o kadar daha para gerekiyordu. Halbuki donanma, masrafını pek de fazla aşmayan kara ordusu gibi her gün yeni bir memleket fethetmiyor, yeni ganimetler kazanmıyordu. İskender'in kasası nerde ise boşalmıştı. Aynı zamanda bütün masrafları karşılayabilecek kadar önemli bir gelir bulunmasına şimdilik olanak yoktu. Çünkü kurtarılan Yunan kentleri vergiden muaf tutuluyorlar, içerlerde bulunan öteki kentler ise ne yıkılıyor, ne de yağma ediliyor; aksine olarak bunlardan eskisi gibi çok hafif vergiler alınıyordu. İşte kralı 334 yılı yazında donanmasını dağıtmaya sevkeden nedenler bunlardı. İskender, yalnız kıyı boyunca nakil işlerini sağlayabilecek sayıda pek az gemi alıkoydu; ötekilerini dağıttı. Bunlar arasında Atina'nın vermiş olduğu yirmi gemi de vardı. Büyük bir olasılıkla İskender, Atina gemilerini ya Atinalılara özel bir önem verdiği göstermek için ya da, bir olasılık olarak, Pers donanması Hellas üzerine yürüyecek olursa, Atinalıların ne kadar sadık olduklarını görmek amacıyla elinde rehin bulundurmak istediği için salıvermemiştir.

Halikarnossos'un Fethi

Kral, donanmasını dağıttıktan sonra deniz kıyısındaki bütün bölgelere, kentlere ve limanlara asker yerleştirmek işi daha büyük bir önem kazanıyordu. Çünkü o, Pers deniz kuvvetini ancak

kara ablukası sayesinde mat edebileceğini umuyordu. Bu bakış açısıyla düşünülenleri uygulayabilmek, yalnız böylece mümkün olabilirdi. Ege Denizi kıyılarında henüz zaptedilmedik Karia ile bu memleketteki Halikarnassos şehri kalmıştı. Bu şehrin iki bakımdan önemi vardı: Bir defa Ege Denizinin kapısında bulunduğu için, sonra da Küçük Asya' da geri kalan son Pers kuvvetlerinin, direnmek üzere, çok sağlam bir biçimde tahkim edilmiş olan bir kentte toplandıkları için... Aşağı yukarı elli yıl önce II. Artakserkses zamanında Karia, Halikarnasoslu Hekatomnos hanedanının egemenliği altına girmişti. Sadece adından dolayı Pers Satrabı olan bu kişi, hemen hemen bağımsızdı ve bunu ilk fırsatta silah gücüyle saydırmaya hazırdı. Yönetim yerini ülkenin iç taraflarına, Mylasa'ya taşımış, buradan egemenliğini iyice genişletmek yolunu seçmişti. Oğlu ve halefi Maussollos, babasının plânlarına göre hareket etmiş, her bakımdan gücünü ve zenginliğini artırmıştı. Sonra Lykia ile anlaşarak Küçük Asya'nın önemli iki eyaletine de egemen olmuştu. Babası, Pers komutanı olarak donanma ile Kıbrıs'a karşı savaşmıştı. Maussollos, deniz kuvvetini artırmaya çok önem veriyordu. Yönetim yerini tekrar Halikarnassos'a taşıda ve altı meskun yeri daha katarak bu şehri büyüttü. Atina'nın deniz kuvvetini zayıflatmak amacıyla buna karşı müttefikler savaşının açılmasına neden oldu. Ta Miletos'a kadar elini uzattı. Maussollos öldükten sonra yerine, Karia geleneğine uygun olarak kendi kız kardeşi ve zevcesi Artemisia geçti. Bunun da ölümü üzerine ikinci kardeşi Idrieus yönetimi eline aldı. Idrieus zamanın durumundan faydalanarak Khios, Kos ve Rhodos adalarını yönetimi altına almayı başardı. O ölünce yerine yine kızkardeşi ve zevcesi Ada geçti. Fakat dört yıl sonra küçük kardeşi Piksodaros hükümdarlığı onun elinden aldı, kendisine de yalnız bir dağ kalesi olan Alinda kaldı. Piksodaros'un niyeti, Asya hakkında beslediği emeller artık bir sır olmaktan çıkmış bulunan Makedonya kral hanedanı ile akraba olmak yoluyla bağımsızlık uğrunda bir savaşa hazırlanmaktı. Bir satrabın yetkilerini aşarak kendi adına altın para bastırması da bu yolda ne kadar

ilerlediğini gösteriyordu. Filip'in sarayındaki karışıklıklar, Piksodaros'un plânlarını altüst etti. Pers kralının isteğine uyarak kızını Pers aristokratlarından Otontopates'e vermeye razı oldu. 335 yılında Piksodaros öldüğü zaman Otontopates, Karia'ya varis oldu.

İskender Karia'ya girince, Ada hemen krala başvurarak burasının ele geçirilmesi için her bakımdan kendisine yardımda bulunacağına söz verdi; onun yalnız adı bile kralın burada birçok dost kazanmasını sağlıyabilecekti. Perslerle kurulan yeni ilişkiden hiç memnun olmayan ülkenin zenginleri, tıpkı kardeşi gibi Perslere muhaliflik, Yunanlılara taraftarlık yapmış olan Ada'yı tutmakta kuşku göstermeyeceklerdi. Ada, düşüncesinde samimi olduğunun bir garantisi olarak kendisinin evlatlığa kabul edilmesini kraldan rica etti. İskender bu teklifi reddetmeyerek bölgenin egemenliğini Ada'ya bıraktı. Teslim olma konusunda Karialılar, hele Karia'daki Yunan kentleri, birbirleriyle yarış yapıyorlardı. İskender, buralarda demokrasiyi kuruyor, kentlere otonomi veriyor, onları vergilerden muaf tutuyordu.

Geride yalnız Halikarnassos kalmıştı. Burası Otontopates'in çekilip sığındığı yerdi. Aynı şekilde Ephesos ile Miletos'ta ne elverişli bir fırsat, ne de yeteri kadar zaman bulamadığı için başarı ile savunma olanağı bulamayan Memnon da, Granikos'ta yenilen ordunun artıklarıyla buraya gelmiş bulunuyorde ve Karia satrabı ile işbirliği yaparak Küçük Asya sahillerindeki bu son önemli yeri her ne pahasına olursa olsun elde tutmaya hazırlanıyordu. Şehir üç yandan sağlam surlarla çevrilmişti; güney yanını ise doğrudan doğruya deniz korumakta idi. İçinde üç kale vardı: Bunlar, kuzey yandaki tepeler üzerinde Akropolis, güneybatısında Halikarnassos körfezini batıya doğru kapayan yarım adanın en dar yerinde hemen deniz kıyısında Salmakis, bir de körfezin iç kısmını oluşturan limanın ağzındaki küçük bir adada kurulmuş kral Kalesiydi. Memnon, görünüşte her türkü tehlikeden korumak, fakat gerçekte Pers hizmetinde bir Yunanlı olması dolayısıyla çok kere kendisine karşı beslenmiş kuşkuların

haksız olduğunu göstererek sadakatine göstermek için rehin vermiş olmak amacıyla, eşini ve çocuklarını büyük kralın yanına gönderdi. Bu kadar özverili çalışmasının takdir edildiğini göstermek, aynı zamanda denenmiş olan komutanlık yeteneğine gerektiği kadar kullanım alanı açmak için Pers kralı, bütün Pers donanmasının ve sahillerin komutanlığını Memnon'a vermişti. Eğer İran için kurtarılacak bir şey kalmışsa, bu işi başarabilecek biricik adam olarak o görünüyordu. Olağanüstü bir çaba göstererek zaten çok güçlü tahkim edilmiş olan Halikarnassos'u bir kat daha tahkim etmiş; yani kentin karaya doğru olan üç yanında geniş ve derin bir hendekler kazdırmış, Perslerle ücretli askerlerden oluşan kent muhafızlarını çoğaltmış, şehrin savunmasına yardım ettirmek, bir de kuşatma uzun sürecek olursa yiyecek getirebilmek için savaş gemilerini limana toplamıştı. Körfezin doğu yanına egemen bulunan Arkonnesos adasını tahkim etmiş; Myndos, Kaunos, Thera ve Kallipolis de kuvvetler yeleştirmişti. Kısaca her şeyi öyle hazırlamıştı ki Halikarnassos, başarılı hareketlerin merkezi, Makedonyalıların ilerleyişine karşı koyacak bir kale olabilecek duruma gelmişti. Sırf bu yüzdendir ki Hellas'ta yeniden farklı partilere mensup birçok kişi; Halikarnassos'a sığınmışlardı. Atinalı Ephialtes ile Thrasybulos'tan Makedonya Kralı Filip'in öldürülmesi üzerine kaçanlardan Lynkestisli Neoptolemos da buraya gelenler arasında bulunuyordu. Yine Antiokhos'un oğlu Amyntas, Ephesoslu ücretli askerlerle birlikte buraya sığınmıştı. Kuvvetli bir biçimde tahkim edilmiş olan bu yerlerde Makedonyalılara karşı koymaya başarılı olunabilirse Pers donanması denize egemen bulunduğu için, Makedonya ordusunun anayurtla bağları kesilecek, özgürlüklerini tekrar kazanmak için yapılacak bir çağrı sayesinde Hellas'ı Makedonyalılara karşı yeniden ayaklandırmak pek de güç bir şey olmayacaktı. Bu sırada İskender, Halikarnassos'a yaklaşmıştı. Uzun bir kuşatmayı göze alarak, şehrin savunma mevzilerinden aşağı yukarı bin adım uzakta ordugâh kurdu. Henüz gelmekte olan Makedonyalılara karşı bir çıkış hareketi yapan Persler, ilk saldırıya gi-

riştiler. Bu hücumlar, kolaylıkla püskürtüldü. Birkaç gün sonra kral, ordusunun oldukça büyük bir kısmı ile şehrin kuzey batısına doğru yürüdü. Bundan amacı, hem kentin surlarını gözden geçirmek hem de buranın yakındaki Myndos'u ele geçirmekti. Kuşatmanın gelişmesi için büyük bir önem kazanma olasılığı olan bu kenti savunanlar, geceleyin kentin kapısı önüne gelebilirse krala teslim olacaklarına söz vermişlerdi. Gerçekten kral, geceleyin kentin kapısı önüne geldi; fakat kapıları açan olmadı. Böyle aldatılmış olmaktan çok öfkelenen kral, hücum amacıyla gelmedikleri için hücum merdivenleriyle makineleri yanlarında bulunmayan ağır silahlı kuvvetlerini hemen kent surlarının dibine soktu. Bu askerler, duvarların temellerini oymaya başladılar. Bir burç yıkıldı ise de içeri girip saldırabilecek kadar gedik açılamadı. Gün doğunca Halikarnassos'ta Makedonyalıların gitmiş oldukları anlaşıldı, hemen denizden Myndos'a takviye kuvvetleri gönderildi. İskender hiçbir şey yapamadan Halikarnassos önündeki mevzilerine dönmek zorunda kaldı.

Kentin kuşatılmasına başlandı, ilk önce kırk beş ayak genişliğinde, yirmi iki buçuk ayak derinliğinde olan siper hendekleri kaplumbağa sırtı (testudo) denilen bir silahın korumasında doldurudu. Böylece surun üzerindekilere atmaya yarayan kültelerle duvarlarda gedik açmak için kullanılan makineleri duvar diplerine yanaştırmak olanağı doğdu. Kuleler surların tam yanına getirildiği zaman kuşatma altındakiler, geceleyin bir sızma yaparak makineleri yakmaya giriştiler. Çıkan gürültü hemen bütün ordugâhta duyuldu. Uykudan uyanan Makedonyalılar, ileri karakollarının yardımına koştular. Ordugâh ateşlerinin ışığı altında kısa süren bir çarpışmadan sonra kuşatma altındakiler, amaçlarına ulaşamadan kente dönmek zorunda kaldılar. Düşmanın bıraktığı yüz yetmiş beş ölü içinde Lynkestisli Neoptolemos'un da cesedi bulundu. Makedonyalılar yalnız on ölü vermişlerdi ama gecenin karanlığı yüzünden birbirlerini gerektiği kadar destekleyemediklerinden, üç yüz kadar yaralı vardı.

Makineler çalışmaya başladı. Çok geçmeden kentin kuzey yanındaki iki burç ile bunların arasındaki duvarlar yerle bir olmuştu. Üçüncü bir burç da o kadar sarsılmıştı ki dibi eşilirse kolayca yıkılabilecek bir duruma gelmişti. Bir gün öğleden sonra Perdikkas'ın Falanksından iki Makedonyalı, çadırlarında şarap içip dinlenirken bütün Halikarnassos'u, üstelik kentin içindeki korkak Persleri mızraklarının ucuna takmaya yemin ettiler. İkisi de kalkanlarıyla mızraklarını alarak yalnız başlarına surun üzerine koştular, silahlarını çekerek yukardaki mazgallara karşı haykırdılar. Duvarların üstünde bulunanlar bunları gördü, seslerini işittiler ve bu iki insana karşı bir çıkış hareketi yaptılar. Bunlar ise yerlerinden kıpırdamadılar, yanlarına gelenleri öldürdüler, kaçanların da arkasından ok attılar. Fakat düşmanın sayısı gittikçe arttı, daha alçakta duran ikisi, üstün kuvvetler karşısında nerde ise mahvoluyorlardı. Bu sırada Makedonyalıların ordugâhından bu garip hücumu gören arkadaşları, onların yardımına koştular. Aynı biçimde kentten çıkanların da sayısı arttı; surların dibinde inatçı bir boğuşma başladı. Az sonra Makedonyalılar, üstün gelerek düşmanları kentin kapısına doğru püskürttüler. Bu sırada surların, bu kısmı hemen hemen savunmasız kalmış, bir yeri de daha önce yıkıldığından şehri ele geçirmek için sadece kralın genel bir hücum emri vermesi yetecek gibi görünüyordu. Fakat İskender bu emri vermedi. Çünkü o, şehri yıkılmadan ele geçirmek istiyor, teslim olacağını umuyordu.

Ne var ki düşmanlar gedik gerisinde bir kuleden öbür kuleye kadar uzayan yarım ay şeklinde yeni bir duvar yapmışlardı. Kral buna karşı da gereken önlemleri aldı: kamıştan örülmüş siperler, ağaçtan yapılmış yüksek kulelerle duvarları yıkmaya özgü aletler, önce dökün tüyle yıkıntıdan temizlenip yeni hücum hazırlıkları için düzlenmiş olan girintili köşelere sokuldu. Düşmanlar yeniden bir karşı saldırı daha yaparak makineleri yakmaya giriştiler. Burçlardan ve kale duvarlarından bu hücumlar çok iyi desteklenmekteydi. Gerçekten de birçok kamış siperle

bir ağaç kuleyi ateşe vermeyi başardılar. Philotas'ın komutasındaki karakol kıtaları, ötekileri nerde ise koruyamayacak bir duruma düşmüştü. Tam bu sırada İskender yardıma yetişti. Bunun üzerine düşmanlar, ellerindeki silahla meşaleleri atarak surun arkasına çekildiler; buradan saldıranların yanlarını, biraz da arkalarını oldukça etkili biçimde dövmeye başladılar.

Bu inatçı direniş karşısında kral, daha büyük bir enerji ile harekete geçmek gerektiği inancına vardı. Makineleri yeniden çalıştırmaya başladı. Doğrudan doğruya kendisi başta bulunuyor, bütün hareketleri yönetiyordu. Bu sırada Memnon, söylendiğine göre Ephialtes'ın işi son sınıra vardırmamak için yaptığı ısrarlı uyarı üzerine, genel bir karşı saldırı yapmaya karar verdi. Kale içindeki askerden bir kısmı, Ephialtes'in komutası altında surların en tehlikeli bir yerinden dışarı fırladı. Ötekileri de Tripylon adındaki düşmanın hiç beklemediği ikinci bir kapıdan çıkarak Makedonya ordugâhı üzerine saldırdılar. Ephialtes, olağanüstü bir cesaretle dövüşüyör; askerleri düşman makineleri üstüne yakıcı maddelerle zift döküyorlardı. Fakat kralın yüksek kuşatma kulelerinden atılan oklar ve büyük taşlarla desteklenen şiddetli bir hücumu, çok inatçı bir çatışmadan sonra düşmanı geri çekilmeye zorladı. İçlerinde Ephialtes'in de bulunduğu birçok Halikarnassos savunmacısı, ölü olarak muharebe meydanında kaldı. Birçoğu yıkılmış duvarlardan, yüksek kapılardan şehrin içine doğru kaçarken yaşamlarını yitirdiler. Bu sırada öte yandan Hypaspistlerden iki Taksis ile bir hafif piyade birliği kralın muhafız kıtası subaylarından Ptolemaios'un komutasında düşmanların üzerine atılmıştı. Bu çatışma uzun sürdü. En sonunda düşmanın geri atılması başarıldı. Fakat Ptolemaios, Hypaspistlerin Khiliarkh'ı Adelaios, mızrakçıların komutanı Kledukhos ve daha başka tanınmış Makedonyalılardan bazıları burada ölmüştü. Kaçanların birdenbire yüklenen ağırlığına dayanamayan hendek üzerindeki dar köprü yıkıldı; birçoğu bu yüzden, bazıları da kovalıyan Makedonyalılar tarafından çiğnenmek suretiyle

hayatlarını kaybetti. Şehrin içinde kalanlar, bu genel bozgunu görünce, kaçışanlarla birlikte Makedonyalıların da içeriye sokulmalarına engel olmak için çabukça kapıları kapamışlardı. Şimdi silahlarını, cesaretlerini, kurtuluş ümitlerini kaybetmiş olan zavallılar, kalabalık kitleler halinde kapıların önüne yığıldı; hiç karşı koyamadan hepsi, Makedonyalılar tarafından öldürüldüler. Büyük bir telaş ve korku içinde bulunan kaşatma altındakiler, bu kadar büyük başarıların etkisi ile şevke gelmiş olan Makedonyalıların, yaklaşan gecenin karanlığından da faydalanarak, kapıları kırmaya, şehrin içine girmeye hazırlandıklarını gördüler. Ama birdenbire "ricat" borusunun öttüğünü duydular. Bu sefer de kral, şehri büsbütün yok olmaktan kurtarmak isteğindeydi. İskender, kırk Makedonyalıya karşı binlerce ölü veren kuşatma altındakilerin, bu korkunç günden sonra yeni bir hücum ile şehrin mutlaka düşeceğini kavrayarak bazı önerilerde bulunacaklarını, bu yolla Yunanlıların, doğal olmayan, bir Yunan kentini koruma mücadelesine bir son verilebileceğini umuyordu.

Halikarnassos'ta iki komutan, yani Memnon ile Othontopates, alınması gereken önlemler hakkında görüştüler. Daha şimdiden kent surlarının bazı yerleri yıkılmış, bazı yerleri de yıkılmaya yüz tutmuştu. Verdikleri ölü ve yaralılar yüzünden kenti savunacakların sayısı, dolayısıyla gücü azalmış bulunuyordu. Bu koşullar içinde kuşatmaya daha fazla dayanılamayacağı görülüyordu. Bunun ötesinde ülke elden gittikten sonra kenti korumanın ne anlamı olabilirdi? Elde tutulması donanma için gerçekten çok önemli olan liman ise, Salmakis'ten, limanların önündeki kral kalesinde bulunan askerler sayesinde; aynı surette Karia körfezindeki tahkimli mevkilerde pekâlâ mümkün olabilirdi. Bu düşüncelerle iki komutan, kenti feda etmeye karar verdiler. Gece yarısına doğru Makedonya nöbetçileri, surların arkasında alevlerin yükselmekte olduğunu gördüler. Yanmakta olan kentten kaçıp da Makedonya ileri karakollarına sığınanların anlattık-

larına göre, Makedonya makinelerine karşı hazırlanan büyük burç ile silah depoları ve surların dibindeki mahalleler yanıyordu; Kuvvetli bir rüzgârın ateşi kentin içine doğru sürümekte olduğu görülüyordu. Alevlerin her yana bulaşmasını sağlamak için kentin içindekilerin var güçleriyle çalışmakta oldukları öğrenildi. Gece olmasına rağmen İskender, hemen hareket emri vererek yanmakta olan kenti işgal etti. Hâlâ binalara ateş vermeye uğraşırken yakalananlar oldukları yerde öldürüldüler. Hiçbir yerde bir karşı koyma girişimine bile rastlanmadı. Evlerinden dışarı çıkmayan kent halkına ilişilmedi. Sabah olduğu zaman düşman kenti boşaltmış, Salmakis ile Kral Adasına çekilmişti. Kendilerini hemen hemen tamamıyla güvende gördükleri bu yerlerden Persler, limana egemen durumda oldukları gibi artık düşman eline geçen ve bir yıkıntı yığını haline gelen kenti de daima rahatsız edebilirlerdi.

Kral Perslerin avantajlı durumlarını görüyordu. İçinde bulundukları koşullar nedeniyle kesin sonuç sağlayamayacak olan kalenin muhasarası ile zaman kaybetmemek için İskender, son gece ölenleri gömdürdükten sonra kuşatma araçlarını önden Tıalleis'e yolladı; Salmakis ile Arkonnessos'taki Perslerin yakınlığı, dolayısıyla daha tehlikeli görünen, Helenlerin ortak davası aleyhine bu kadar inatla çalışan kentin geri kalan kısmını tamamen yıktırdı. Ahalisi de, kırk yıl önce Maussollos'un kendi merkezinde birleştirmek için getirildiği altı yere dağıtıldı. Karia satraplığı tekrar Ada'ya verildi. Onun yönetimi altında Karia'daki Helen kentleri vergiden muaf tutuldular. Tüm geliri, Prensese bırakıldı. İskender hem Prensesin, hem de bölgenin korunması için Ptolomaios'un komutasında üç bin ücretli asker ile aşağı yukarı iki yüz süvariden oluşan bir kuvveti burada bıraktı. Ptolomaios'a, Karia sahillerinde hâlâ düşmanın elinde kalan yerleri ele geçirme, Lydia komutanı ile işbirliği yapma ve en kısa bir zamanda Salmakis'i dört taraftan kuşatma görevleri verildi.

Lykia, Pamphylia, Pisida'dan geçiş

Mevsim ilerlemişti. Halikarnassos'un düşmesiyle İskender, Küçük Asya batı kıyılarının fethini tamamlamış sayabilirdi. Sahillerdeki Yunan kentlerinin yeniden kurulan yönetimleri, Helespontos Phrygiası'nda ve Lydia ile Karia'da bulunan Makedonya garnizonları, bu bölgeleri Pers donanmasının girişebileceği yeni akınlara karşı koruyordu. Gelecek askeri hareketlerin amacı, Pers donanmasına Küçük Asya'nın güney kıyılarını kapamak, aynı zamanda İçanadolu bölgelerini ele geçirmek gerekiyordu. Ne mevsimin ilerlemesi dolayısıyla denizden kolayca yardım alma olasılığı olmayan sahil kentlerinde ne de Persler tarafından hemen hemen tamamen boşaltılmış olan İçanadolu'da büyük bir direnişe başlanması beklenemeyeceğinden, bütün orduyu bu zorlu sefere götürmek gereksizdi. Bunun dışında, gelecek yıl yapılması tasarlanan seferler için ordunun Makedonya'dan gelecek yeni askerlerle takviye edilmesi gerekiyordu. Orduda yeni evlenmiş birçok insan vardı. Kışı evlerinde, çoluk çocukları yanında geçirmeleri için bunlara izin verilerek yurtlarına gönderildi. Komutanlardan yeni evli olan üçü, izinlilerin başına verildi. Bunlar, kralın muhafız kıtasına mensup subaylardan biri olan Seleukos'un oğlu Ptolemaios, yaşlı Parmenion'un damadı olan Koinos ile bir Falanks komutanı olan Melegaros'tu. Aynı zamanda bunlar, izinlilerle beraber mümkün olduğu kadar çok yeni asker getirerek ilkbaharda Gordion'da orduya katılma emrini aldılar. İzinliler büyük bir sevinç içinde yola koyuldular. Evlerine döndükleri zaman kralla kendilerinin görmüş oldukları işleri, ele geçirdikleri ganimetleri, Asya'nın güzel memleketlerini anlatan bu askerleri aileleriyle hemşerileri büyük bir sevinç ile karşılıyor, heyecanla dinliyorlardı. Asya ile Makedonya, artık birbirinden uzak olmaktan çıkmış gibiydi.

İskender, Asya'da geri kalan olan ordudan (birkaç bin kişi kent muhafızı olarak şurada burada bırakılmıştı) iki yürüyüş kolu oluşturdu. Sayısı az olan ve Makedonyalılarla Trakya atlı aris-

tokratlarından; müttefiklerin yardımcı kıtalarıyla araba ve makinelerden ibaret bu kollardan birisi, Tralleis üzerinden Sardeis'e gitti. Bunlar Lydia ovasında kışı geçirecekler, ilkbahar başlangıcında Gordion'a hareket edeceklerdi. Hypaspistler, Falanks Taksisleri Agrianlar, okçular ve Traklardan teşkil edilen daha büyük kısım ise, doğrudan doğruya kralın komutasında, deniz kıyılarından, sonra da Küçük Asya'nın iç bölgelerinden geçerek buraları ele geçirmek amacıyla Karia'dan ayrıldı.

Yürüyüş, sınırda tahkimli bir mevki olan Hyparna üzerinden Lykia toprakları yönüne yapıldı. Hyparna muhafızları, serbestçe çekilebilmek koşuluyla kaleyi teslim ettiler. Lykia, Keyhüslev zamanından beri Pers topraklarına katılmış bulunmakla beraber daha o zamandan beri kendi anayasasını koruyabilmiş, çok geçmeden de yalnız belirli bir vergi vermekten başka Perslerle ilgisi kalmayacak kadar bağımsızlığını kazanmıştı. Bu durum, yukarda söylendiği gibi, Lykia'nın da Karia Satrabına verilmesine kadar sürmüştü. Son yıllarda Pers kralı, Phrygia'sının yakınlarında bulunan dağlık Milyas bölgesini de Lykia topraklarına katmıştı. Lykia'da Pers muhafız kıtaları yoktu. İskender, kentlerle limanlar bakımından çok zengin, paha biçilmez değerde olan bu eyaleti ele geçirmekte hiçbir engele raslamadı. Telmissos ile Ksanthos ırmağının ötesinde Pınara, Ksanthos, Patara ile yukarı Lykia'da daha otuz kasaba Makedonyalılara teslim oldu. Bundan sonra İskender, kış ortasında Ksanthos ırmağının kaynağına doğru çıkarak Miiyas bölgesine girdi. Burada Kral, Helen göreneklerine göre kendisine saygı sunmak üzere bir altın çelenği hediye olarak getiren Phaselislilerin elçileri ile Aşağı Lykia kentlerinden birçoğunun gönderdikleri heyetleri kabul etti. Hepsi ondan barış ve dostluk diliyorlardı. İskender'in dostu olup kısa bir zaman önce Atina'da ölen şair Theodektes, Phasalisli idi. Şairin babası hâlâ bu kentte yaşamaktaydı. Kral, buradan gelen elçilere yakında, oraya gelip birkaç gün dinleneceği sözü verdi. Aynı oranda dostluk gösterdiği öteki Lykia kentleri elçilerinden

de, göndereceği adamlara kentlerini teslim etmelerini istedi. Sonra yakın dostlarından Girit doğumlu Amphipolis Beyi Nearkhos'u, Lykia ile bunun doğusundaki kıyı bölgelerine satrap olarak atadı. Sonraki olaylardan anlaşıldığına göre Pers donanmasında Lykia gemileri de bulunuyordu. İskender'in ya yaptığı sözleşmelerin bir sonucu ya da Lykialılara gösterdiği hoşgörüye karşılık olarak bu gemilerin geri çağrılmasını istediği kabul edilebilir. Çünkü Lykialıların eski, güzel düzenlenmiş birlik yasalarını bundan sonra da koruduklarına hiç kuşku yoktur. Bu yasaya göre yirmi üç kentten herbirinin bir kent meclisi, bir halk meclisi, bir de komutanı vardı. Bu komutanlar, Lykia dilinde "kent kralı" anlamına gelen bir unvan taşıyorlardı. Birliği teşkil eden bütün ülkelerin işlerine bakan bir de kentler meclisi vardı. Bu mecliste kentlerin en önemlileri olan altısı üçer, orta büyüklüktekileri ikişer, küçükleri de birer oya sahip bulunuyordu. Birliğe ait vergiler de aynı orana göre bu kentler arasında bölünmüştü. Birliğin başında başkan olarak Lykiarkh vardı. Belki bunun da adı aynı surette "kralı" idi. Gerek Lykiarkh, gerekse birlik memurlarıyla yargıçları, birlik meclisi tarafından seçilirdi.

Bundan sonra kral, Phaselis'e yürüdü. Aslında bu kent, Dorlar tarafından kurulmuştu; dört yanı Karialılarla çevrili olmasına rağmen kendini bir Helen kenti olarak koruyabilecek kadar güç göstermiş, çok önemli bir yerdi. Phmphilia körfezinde ve üç liman gerisinde olağanüstü elverişli bir bölgede kurulup gelişmiş olan bu kent, bütün zenginliğini bu limanlara borçluydu. Batı yanında dağlar, ardarda taraçalar şeklinde yükselerek Perge'ye kadar denizle kucak kucağa uzanmaktaydı. Aynı dağlar denize o kadar yakında ki eteklerinden geçen yol, kuzey rüzgârları esmediği zamanlarda birçok yerinde dalgalar tarafından kesilirdi. Eğer bu yoldan gitmekten kaçınılırsa çok daha inişli-çıkışlı ve uzun bir dağ yolunu izlemek gerekir. O sıralarda ise dağların ağzında yaptığı bir kale ile Pisidialı bir kavim, bu yolu kapamakta kalmayıp bu kaleden Phaselis'e sık sık akınlar yapmaktaydı. İskender, Pha-

selislilerle birleşerek bu eşkıya yuvasını basıp ortadan kaldırdı. Çoğu kez bu kavim yüzünden korkulu günler yaşayan Phaselis kenti, bu mutlu günü ve kurtuluşunu ve Makedonya Kralının zaferlerini büyük şölenler ve şenliklerle kutladı. Phaselis, Kimon'un Euromedon zaferlerinden beri ilk kez bir Helen ordusu görüyordu. İskender'in de aynı günlerde büyük bir neşe içinde olduğu anlaşılmaktadır. Bir şölenden sonra kral, yanında sadık arkadaşları bulunduğu halde, neşeli bir alayla pazar alanına gitti; burada duran Theodektes anıtına, çok takdir ettiği bu şairin anısına saygı göstermek için, çiçeklerle süslü çelenkler koydu.

Tam bu günlerde İskender'in için düzenlenmiş bir suikast plânı ortaya çıkarıldı. Kralın sayısız, büyük suçlarını bağışladığı, çok güvendiği ve kendisine büyük sorumluluklar verdiği soylu bir komutan elebaşı olduğu için bu plân bir kat daha tehlikeliydi. Birçok defa krala uyarılarda bulunulmuştu. Kısa bir süre önce Olympias, oğluna yazdığı bir mektupla, şimdi kendine dost saydığı eski düşmanlarına karşı ihtiyatlı olmasını tavsiye etmişti.

Kralın canına kıymak isteyen hain, Lynkestıslı Aleksandros'tu. Bu adam, ailesinin Makedonya krallığı üzerinde olduğunu ileri sürdüğü kuşkulu haklar yüzünden beslediği emellerin inatçı olduğu kadar hileci bir temsilcisiydi. Kral Filip'in kurban gittiği suikastta eli bulunmasından sanık olan Aleksandros'un iki kardeşi aynı nedenden ölüm cezasına çarptırılmış olmasına rağmen kendisi Filip'in oğluna hemen biat ettiği, ilk Makedonyalı olarak onu kral diye selamladığı için, hiçbir cezaya uğratılmadan serbest bırakılmıştı. Üstelik de İskender, onu yanında alıkoymuş, ona birkaç defa önemli görevler vermiş, hattâ son olarak Memnon'un ülkesine ve Bithynia'ya sefer yapan Thessalialı atlı aristokratların başına komutan olarak atamıştı. Fakat kralın bu derecede güvenini kazanmak bile bu adamın asıl niyetlerini değiştirememişti. Nedensiz yapılmış, fakat sonradan pişmanlık duyulmamış bir cinayetin bilincinde yaşaması, aciz gururu, genç krala nasip olan bu eşsiz mutluluklar içinde İskender'in

gösterdiği büyüklüğün daha çok içine işlemiş olması, ortak dava uğrunda kanları akan iki kardeşinin anısı, ümit azaldığı oranda şiddetlenen hükümdarlık ihtirası, kısacası; kıskançlık, kin, ihtiras ve korku, Aleksandros'u Pers sarayı ile yeniden ilişkiler kurmaya ya da var olan bu ilişkileri aslında hiç kesmemeye sevkeden nedenler olmuştu. Halikarnassos'ta Persler için dövüşürken ölen Neoptolemos, onun yiğeniydi. Makedonya'dan kaçan bir adam olup Makedonya ordusu yaklaşırken Ephesos'tan ilk önce Halikarnassos'a, sonra da Pers sarayına giden Antiokhos'un oğlu Amyntas, Aleksandros'un sözlü ve yazılı önerilerini Pers kralına ulaştırmıştı. Bunun üzerine Dareios'un güvenini kazanmış yakınlarından Sisines, sözde Büyük Phrygia Satrabı Antizyes'e emirler getirmek amacıyla, gerçekte ise gizli talimatlarla batı eyaletlerine geldi. Burada ilk önce Thessalia atlı aristokratları arasına sokulmaya çalıştı; fakat Parmenion onu yakaladı; yanına muhafızlar katarak Phaselis'e gönderdi. Burada kralın huzurunda çıkarıldığı zaman gizli görevini itiraf etti: Buna göre Dareios, İskender'i öldürdüğü takdirde Lynkestisliye bin Talent ile Makedonya Krallığını vaadediyordu.

Kral, hemen dostlarını yanına topladı; suçlu hakkında ne gibi bir işlem yapılması gerektiği konuşuldu. Dostları, böyle kuşkulu bir adamı süvarilerin asıl çekirdeğini oluşturan Thessalia aristokratları üzerine komutan atamakla kralın daha baştan doğru bir davranışta bulunmadığı düşüncesindeydiler. Hiç olmazsa Thessalia atlı aristokratlarını daha çok kendine bağlamaya, bunları suikastın içine katmaya fırsat bulamadan Aleksandros'un hemen zararsız bir hale getirilmesini ileri sürdüler. Bunun üzerine Krateros'un kardeşi ve her bakımdan güvenilir bir subay olan Amphoteros, Parmenion'un yanına gönderildi. Amphoteros, tanınmamak için yerlilerin kıyafetine girerek, yanında da birkaç Pergeli bulunduğu halde, kimse farkına varmadan kendisine hedef olarak gösterilen yere geldi. Kral bu kadar tehlikeli bir emri, kolayca yakalanarak olumsuz biçimde kullanılabilir

düşüncesiyle, mektupla bildirmemişti. Subay, getirdiği emri anlattıktan sonra sessizce Lynkestisli kaldırılarak hapse atıldı. Kral ise, biraz suçlunun kayınbabası Antipatros'un hatırını saydığı için, fakat daha önemlisi ordusunda ve Yunanistan'da endişe verici söylentilerin çıkmasını önlemek için, Aleksandros'un yargılanmasını sonraya bıraktı.

Bu kadar zaman kaldıktan sonra İskender Pamphilia'ya, bu ülkenin en önemli kenti olan Perge'ye gitmek üzere Phaselis'ten ayrıldı. Daha önce o, Trakları çalıştırarak dağ yolunu hiç olmazsa piyade için geçilebilir bir duruma getirtmişti. Ordunun bir kısmını, bu uzun ve meşakkatli yoldan ileri sürdü. Kendisi de, süvari ve ağır piyade kıtalarının bir kısmı ile sahil yolundan yürüdü. Kış mevsiminde yolları su bastığından bu yürüyüş, gerçekten cüretli bir hareketti. Yer yer askerlerin göbeğine kadar çıkan suyu geçmek için bütün bir gün uğraşıldı. Fakat "olanaksız" kavramını tanımayan kralın örnek olması, askerlerinin başında bulunması, kıtaları her türlü güçlüğe göğüs germek, bu güçlüğü seve seve yenmek için birbirleriyle yarış edercesine gayrete getirdi. En sonunda askerler, hedeflerine vardıkları zaman geriye bakıp da geçtikleri yollar üzerindeki köpüklü dalgaları görünce, kahraman krallarının idaresi altında, bir harika sayesinde bu güçlükleri yenebildikerine inanç getirdiler. Bu yürüyüş haberi, efsaneler katılmak suretiyle süslenerek Helenler arasında yayıldı. Güya kral, suları dağlara kadar fırlatan şiddetli güney yeline rağmen sahile inmiş, bu sırada birdenbire rüzgâr dinerek kuzeyden esmeye başlamış, suları geriye atmıştı. Hatta bazı kişiler, İskender'in orduyu ayakları ıslanmadan denizden geçirdiğini iddia ediyorlardı. Kendisinin de yaptığı bu seferin ilk defa olarak tarihini yazan Peripatos felsefe okulluna mensup Kallisthenes ise aşağıdaki sözleri söyleyecek kadar ileri gidiyordu: Deniz, krala biat ettiğini göstermek istedi ve kralın önünde eğildi. Bu yazar, Prokynesis kelimesini kullanıyor ki bununla Helenler, hükümdarın önünde Perslerin yerlere kapanması törenlerini anla-

tır. Kralın kendisi de, eğer sahte değilse, bir mektubunda sade sözlerle Pamphilia merdivenleri (buradaki dağ eteklerine bu ad veriliyordu) arasından bir yol yaptırdığını, Phaselis'ten kalkarak bu yoldan geçtiğini yazıyordu.

Böylece İskender, ordusuyla Pisidia topraklarının Pamphilia adını taşıyan şerit şeklindeki bölgesine girdi. Bu kıyı bölgesi, kuzey yanı Toros dağlarıyla çevrili bir biçimde Side kentinin ötesine kadar uzanmaktadır. Burada dağlar, tekrar taa denizin dalgalarına kadar sokulmakta, sonra kuzey doğruya doğru kıvrılarak Torosların ötesindeki ilk ülke olan Kilikia üzerinden doğuya doğru devam edip gitmektedir. Buna göre İskender, Pamphilia'yı ele geçirmekle Torosların berisindeki deniz sahilinin zaptını tamamlanmış sayabilirdi. Kuzeyde batıdaki dağlardan aşarak iç ülkeye geçebilmek için anahtar niteliğinde olan Perge kenti, kendiliğinden teslim oldu. Aspendos kenti de krala elçi göndererek teslim olacağını bilirdi; aynı zamanda burada Makedonya askerlerinin bırakılmamasını rica etti. Kral, kentin belli sayıda at (Aspendos, Pers Hükümdarlarına vergi yerine at verirdi), bundan başka Makedonya askerlerine bağış olmak üzere elli Talent vermesi şartıyla bu ricayı kabul etti. Kendisi ise Side üzerine yürüdü. Pamphilia'nın sınır bölgesinde bulunan bu kentin bir zamanlar Aiolis'deki Kyme'den gelen göçmenler tarafından kurulmuş olduğu söyleniyordu. Fakat kentteki Helenler, anadillerini unutmuşlar, yerli dili de almamışlardı; kendilerine mahsus bir dille konuşuyorlardı. İskender burada Makedonyalı bir muhafız kıtası bıraktı; gerek kenti, gerekse Pamphilia körfezini Neakıhos'un komutası altına verdi.

Bundan sonra Perge'ye dönmek üzere yola çıktı. Yerli askerlerde yabancı ücretlilerden oluşan bir kıta askerin koruduğu bir dağ kalesi olan Sylliogun'u, bir baskınla ele geçirmek girişimi sonuçsuz kaldı. Burayı düşürmek işini vekilini bıraktı; kendisi, Aspendosluların ne söz verdikleri atları, ne de taahhüt ettikleri elli Talenti vermeyerek ciddi bir direnişe hazırlandıkları haberini aldığı için hızla yoluna devam etti. Aspendos üzerine yürüyerek

halkı tarafından boşaltılmış olan kentin aşağı kısmını ele geçirdi. Aspendoslular kalelerinin içine çekilmişlerdi. Fakat İskender gelince korkarak eski antlaşma esasları dahilinde teslim olmayı önermek için krala elçi gönderdiler. Ne bu kalenin sağlamlığı ne de kuşatma araçlarının yanında bulunmayışı, İskender'i isteklerini hafifletmeye sevk edemedi; yeni bazı şartlarla kentin bu ricasını kabul etti. Yüz Talent ödeyerek, halkından ileri gelenleri tutsak olarak verecek, kendisine isnat olunan komşularından zorla arazi almak suçundan mahkemeye verilecek, bu mahkemenin kararını kabul etmeye razı olacak, kralın bu bölgede bırakacağı vekile kayıtsız şartız boyun eğecek ve yıllık vergi verecekti. Aspendosluların cesaretleri çabuk kırıldı; boyun eğmekten başka çare bulamadılar.

Kral yeniden Perge'ye döndü. Pisidia'nın yalçın ve dağlık arazisinden geçip Phrygia'ya gitmek üzere yeniden yola koyuldu. Onun niyeti, birçok kabileye bölünmüş, çok yerde komşu kavgalarıyla yaşayan bu dağlı kavimi, her vadide ayrı ayrı egemenliği altına almak değildi. Burada geçerken yol üstünde rastlayacağı herhangi bir direnişi kırarak gücünü göstermek, şimdilik yetişirdi. Böylece Pamphilia sahili ile Phrygia arasında açacağı yolu sürekli olarak güvenlikte bulundurmak işini, ileride bu dağları çevreleyen toprakların başına geçireceği komutana bırakabilirdi.

Onun seçtiği yol, Perge'den başlayarak batıya doğru dağ etekleri boyunca kıyı düzlüklerinden, sonra da çok dar geçitlerden geçiyordu. Termessos adındaki dağ kalesi bu son bölgeye tamamıyla egemen olduğu için buraya yerleştirilecek az sayıda bir kuvvet, büyük bir ordunun bile geçmesine kolayca engel olabilirdi. Yol dik bir dağa tırmanıp çıkmakta, dağın öbür tarafında da aynı derecede sarp bir dağ yükselmekteydi. Arkada ikisi arasındaki boyun noktasında Termessos kenti bulunmaktaydı. Bütün halkı kentten çıkıp bu iki dağda sağlamca mevzilenmişti. Bu durum karşısında İskender, geçitin önünde ordugâh kurmayı daha uygun buldu. Makedonyalıların dinlenmekte olduklarını görün-

ce barbarların, tehlikenin o kadar yakın olduğunu hesaplamadan geçitte nöbetçiler bıraktıktan sonra şehre döneceklerine inanıyordu. Gerçekten de öyle oldu. Dağlardaki kalabalık geri çekildi; tepelerde yalnız tek tük nöbetçiler görünüyordu. kral; hemen hafif piyade ile ilerledi, nöbetçileri geri attı, tepeleri işgal etti. Bunun üzerine ordu, hiç rahatsız edilmeksizin geçitten geçerek kentin önünde konakladı. Ordugâha Selgelilerin elçileri geldi. Selgeliler de tıpkı Termessoslular gibi Pısidia kavmindendiler. Fakat ikisi arasında sürekli geçimsizlik vardı. Bu elçiler, düşmanlarının düşmanları olan Makedonyalılarla anlaşarak bir dostluk kurdular; bundan sonra da İskender'e bağlılıklarını korudular. Termessos'u düşürmeye kalkışmak, uzun zaman kaybettirecekti. Bunun için İskender, daha fazla gecikmeksizin yürüyüşüne devam etti.

Kral, Sagalassos kentine doğru yol aldı. Pisidia dağlarının en yüksek taraçası ayağında kurulmuş olan Phrygia yaylasının kapısı sayılan bu kentin halkı, bütün Psidia'nın en, cesur, en savaşkan bir kabilesiydi. Sağalassoslılar, Termessoslılarla birleşerek kentin güney yanlarındaki tepeleri işgal etmişler, Makedonyalıların yolunu kapamışlardı. İskender, hemen ordusunu hücum nizamına geçirdi. Sağ kanatta nişancılarla Agrianlar ilerlediler. Arkalarından Hypaspistlerle Falanks Taksisleri yürüdüler. Sitalkes'in Trakları, sol kanadın ucunu teşkil ediyorlardı. İskender, sol kanadın komutanlığını Lynkestisli Amyntas'a verdi; kendisi de sağ kanadın başına geçti. Tam dağın en dik yerine gelindiği zaman barbarlar, birdenbire kitle halinde Makedonya ordusunun kanatları üzerine saldırdılar. Makedonyalılar tırmanmakta olduklarından yokuş aşağı koşan barbarlar, büyük başarı gösteriyordu. En şiddetli hücum, Makedonyalıların sağ kanadı üzerine yöneltilmişti. Bu kanattaki birliğin komutanı öldü; askerler geri çekilmek zorunda kaldılar. Agrianlar ise direniyorlardı. Bu sırada İskender, ağır piyadenin başında oraya yaklaşmıştı. Barbarların şiddetli saldırıları, kalkanla teçhizatlandırılmış Makedonya saflarına çarparak kırıldı. Hafif savunma silahlarıyla döğüşen barbarlar, Makedon-

yalıların ağır silahları karşısında yenildiler. Beş yüz kayıp verdikten sonra geri kalanlar, araziyi iyi tanımaları sayesinde kaçmayı başardılar. İskender, anayolda ilerleyerek kenti ele geçirdi.

Sagalassos'un düşmesinden sonra Pissidia kentlerinin bazıları da zorla ele geçirilirken, bazıları da kendiliklerinden teslim oldu. Böylece Sagalassos Dağları'nın ötesinde Phrygia topraklarının başlangıcı sayılan yaylanın yolu açılmış oldu. Bu yaylanın doğusundaki çukurluklardan birinde Eğirdir gölü bulunmaktadır. Bu gölün büyüklüğü Konstanz Gölü kadar olup güneyi ve doğusu gösterişli dağlarla çevrilmiştir. Sekiz mil kadar batısında da küçük Askania Gölü vardır. Bunun kuzey ucunun üç mil kadar uzağındaki sıradağların kuzey yamaçlarından Maiandros'un kaynakları çıkar. Maiandros vadisine inen yol üzerindeki geçitler arasında Kelainai kenti kurulmuştur. Bir zamanlar Serhas, Hellas'ta ve denizde yenildikten sonra Helenlerin kurtarılan sahillerden buraya gelmelerine engel olmak amacıyla bu kentte kuvvetli bir kale yaptırmıştı. O zamandan beri Kelainai, Phrygia satraplığının en önemli merkezi olmuş, satraplar burada oturmuşlardı.

Sagalassos'tan kalkan İskender, Kelainai üzerine yürüdü. Askania gölü kenarından geçerek beş günlük bir yürüyüşten sonra bu kente vardı. Satrap Atizyes kentten kaçmıştı. Kalenin içinde muhafız olarak bin Karialı ile yüz kadar Yunanlı ücretli asker vardı. Bunlar, önceden kararlaştırılan bir günde kendilerine söz verildiği biçimde Perslerin yardımcı kuvvetleri yetişmezse kent ile kaleyi İskender'e teslim edeceklerini bildirdiler. Kral bunu kabul etti. Kesin olan şu ki, o uzunca bir zaman yitirmeksizin bu kaleyi ele geçiremeyecekti. Gordion'a ne kadar çabuk varır ve orada bulunan ordusunun öteki kısımlarıyla ne kadar erken yola çıkarak Toroslara doğru yürüyebilirse, Pers takviye kuvvetlerinin gelmesine o oranda engel olabilirdi. Kelainai'de bin beş yüz kişilik bir birlik bıraktı. Phrygia Satraplığını Philippos'un oğlu Antigonos'a verdi. Antigonos, o zamana kadar müttefiklerin İskender'e vermiş olduğu yardım birliklerine komutanlık etmişti. Şimdi de

bu kuvvetlerin komutanlığına, Amyntas'm oğlu Balokros atandı.

Kelainai'de on günlük bir dinlenmeden sonra Sangarios (Sakarya) Irmağı kenarında Gordiona'a vardı. Halys (Kızılırmak) ile Kappadokia üzerinden Sus'a giden büyük yol buradan geçmekteydi.

Bu ilk savaş yılında İskender'in elde ettiği toprak genişlik bakımından o kadar fazla değildi. Hellas'ta devlet adamları ile savaş sanatından anlayanlar, kralın büyük törenle kutlanmış olan Granikos zaferiyle Küçük Asya'nın batı kıyılarını, bir de güney sahilinin yarısını fethetmekten başka bir kazanç sağlayamadığını dudak bükerek söylüyorlardı. Onların düşüncelerine göre Memnon, akıllıca hesap yapmıştı. Bu hesaba göre denizlerle adalara egemen olacak böylece İskender'in Makedonya ile bağını kesecekti. Bu amaçla bu toprakların elden çıkmasına izin vermişti.

İskender'in hareketine etkileyen nedenler açıkça görülmektedir: Pers donanması denizlere egemen olduğu, Hellas'ta her türlü karşılıklığa yol açabilecek bir durumda bulunduğu sürece daima daha çok toprak ele geçirmek, beklemeksizin Küçük Asya' nın içlerine doğru ilerlemek kuşkusuz kralın niyeti olamazdı. İlk büyük meydan muharebesiyle elde ettiği sonuçlar sayesinde Pers donanmasını sahillerle limanlardan büsbütün mahrum etmek yetişirdi. Buralara dayanmadıkça da Pers deniz kuvveti, İskender'i ikinci seferine başlayıp daha doğuya doğru ilerleyeceği zaman arkadan tehdit edemezdi.

Şurası unutulmamalıdır ki İskender'in bu ileri hareket tarzı, Helen geleneğinden farklıydı. Kimon ile Perikles çağlarında Atina Devleti, Küçük Asya'nın sahil kentlerini aşarak içerlere doğru sokulmak cesaretini gösterememişti. Gerçi İspartalılar, Thibnon, Agesilaos hatta Khares ve Kharkiemos günlerinde ikinci Atina Deniz Birliğinin savaş birlikleriyle bunu yapmışlardı; fakat bunlar da Anadolu içerlerinde birkaç yeri yağma edip yıktıktan sonra geri dönmüşlerdi. İskender'in aldığı askeri önlemler ise, bu yerleri kesin olarak mal etmeyi, bu yerlerde kalıcılığı oluşturmayı hedefliyordu.

Acaba kralın kurduğu siyasî kurullar bu amaca uygun muydu?

Yeni topraklarda teşkilat

Bu ilk sefer sırasında belirli olan bir şey varsa o da, kralın aldığı önlemlerde olabildiğince yerli biçimlere bağlı kalmış olduğudur. Bununla birlikte aynı biçimlerin bünyesinde yapılan köklü değişiklikler, bunların içeriğini değiştirmiş gibi görünüyordu. Hellespontos Phrygiası'nda Lydia ile Karia'da satraplık sitemine dokunmamıştı. Fakat Lydia'da vergileri çıkarıp toplamak göreviyle satrabın yanında bir de özel memur bırakılmıştı. Karia Satraplığı Prenses Ada'ya verilmiş olmakla birlikte buradaki önemli kuvvetlerin başına Makedonyalı bir komutan geçirilmişti. Aynı biçimde yine komutan unvanıyla bir general de Lydia Satrap'ının yanına verilmişti. Olasıdır ki bu satraplığın mali yönetimi, doğrudan doğruya Makedonya Devleti hazinesine bağlanmış, başına da Makhatos'un oğlu Harpalos getirilmişti.

İskender Devleti'nin ayrı ayrı bölgelerindeki satraplarının 306 yılına kadar kendi adlarına para bastırmadıkları gerçeği de gösteriyor ki, bunların yetkileri Pers Satraplarınınkine oranla çok daha dar, merkeze çok daha sıkı bağlıydı. Halbuki Pers Devleti'nin yönetim sisteminin kurucusu olan I. Dareios zamanında bile satraplar, kendi adlarına para bastırmak haklarını kullanıyorlardı. İskender'in kurmuş olduğu bu düzende, Diadokhlar zamanından kalma bir yazıyda, krallara satraplara, kentlere ve özel kişilere ait ayrı ayrı mali yetkiler şöylece tasnif edilmektedir: Krala ait mali sorumlulukların ana dalları, para politikasını belirlemek, ülke hazinesine girecek ve hazineden çıkacak eşyanın düzenlenmesi, bir de saray giderlerinin yönetimidir. Satraplara ait olanlar ise birinci derecede toprak vergisi, maden ocaklarından, eşya ile emtia antrepolarından gelirler, tarla ve alışveriş vergileri, hayvan sürülerinden alınan vergiler, son olarak da nüfus başına alınan vergi ile zanaat vergilerinden ibarettir. Halkın siyasî durumunu düzene koymak için İskender'in uyguladı-

ğı usul de aynı oranda önemliydi. Anlaşıldığına göre kralın düşüncesi, düzenli bir toplum hayatının hâlâ varolduğu veya eskiden yaşadığı her yerde, halkı bütün komünal işlerde özgür bırakmaktı. Bu düşünceye uygun olarak otonomileri kurulan, demokrasinin yenilenmesiyle bu otonomilerin güvenliği sağlanan yerler, yalnız Asya'daki Helen kentlerinden ibaret değildi. Lykia'nın eskiden beri süregelen federal yönetimine de hiçbir bakımdan dokunulmadı; kuşkusuz Pers donanmasında bulunan on gemilik Lydia deniz kuvvetinin geri çağrılması koşuluyla. Kaynaklarımız, Lydialıların kendi yasalarını koruduklarını ve özgür kaldıklarını söylüyorlar. Hakkında fazla bilgi sahibi olmadığımız Lydia kanunları nasıl olursa olsun, bunların aynı biçimde bırakılması, bu topraklarda şimdiye kadar olduğu gibi fatihlerin keyfe ve zora dayanan yönetim biçimi değil, bundan böyle kanunların egemen olması istendiğine bir delil olarak görülmektedir. Yine aynı şey, Kroisos'un bir zamanlar cesur, sanatçı ve yüksek bir kültür sahibi bu milletinin erke kavuşması, yeniden kendine özgü biçimde kalkınmaya çalışması istendiğini kanıtlamaktadır. Meselâ Küçük Phrygia dağlarındaki barbarlar gibi kendilerine özgü örgütlü bir komün halinde yaşamamakta olan halktan kendi istekleriyle teslim olanlar, yalnız o zamana kadar vermekte oldukları vergileri vermek yükümlüğüne tabi tutuldular. Şurası da dikkata değer bir noktadır ki Ephesoslıların şimdiye kadar Pers kralına vermekte olduğu vergiler, bundan böyle Artemis'teki kutsal yerlere tahsis olundu. Bir yazıta göre Erythrai ile, İskender'in bir kent olarak ihya ettiği İlion, deniz kıyısındaki başka Helen kentleriyle birlikte otonomiye kavuşurlarken, vergiden de muaf tutuldular. Buna karşılık yalnız adlarına göre Helen olan Pamphilia kentleri, bunlar arasında hepsinden önce Aspendos, kralı müzakerelerle oyalamaya giriştikten sonra, vergi vermeye ve satrabın yönetinde kalmaya zorlandılar. Halikarnassos kalesi ile birçok ada, daha yıllarca Perslerin elinde kaldı. Halikarnassos komünü, bir zamanlar Karia hükümdarları tarafından birleştirilmek suretiyle ortadan kaldırılmış olan parçalara

yeniden ayrıldı. İleride göreceğimiz biçimde birçoğunun Demos'u İskender yandaşı olarak ayaklanan adalara, Anadolu'da kurtarılan Yunan kentleri gibi, iyi muamele yapıldı.

Bu kentlere yalnız komünal erklerinin verilmesiyle yetinilmiyerek bunların Antalkidas barışından önce olduğu gibi bağımsız devlet haline getirildiğini, o dönemden kalma paralar kanıtlamaktadır. Bu paralarda krala ait işaretler değil, herbirinde basıldığı kentin işaretleri vardır. Hatta bu kentler, İskender'in düzenlediği para sistemine bile uymayarak birçoğu kendi geleneklerine sadık kalmıştır. Bir yüzyıl sonra da Seleukidler, Aiolis'taki kentleri "kendi müttefiklerimiz" diye nitelendiriyorlardı. Bu durum ise, hiç kuşku yok ki İskender tarafından oluşturulan biçimden başka bir şey değildi.

Kurtarılmış veya yeniden kurulmuş olan adalarla Anadolu kıyılarındaki bu otonom yapıların Korinthos Synedrion'unda birleştirilmiş olan Yunan Devletleri Birliğine girip girmedikleri sorusu kolayca akla gelebilir. Tenedos adasının bunu yaptığını kesin olarak bir kaynaktan öğreniyoruz. Bu ada hakkında kullanılan bir terimin Leşbos üzerindeki Mytilene ve başka kentler hakkında tekrarlanmış olmaması, bizi bunların adı geçen birliğe girmemiş oldukları sonucuna götürmektedir. Anlaşıldığına göre bu durum, İskender'in çıkarlarına uygun görünüyordu. Çünkü bu yolla silah gücüyle Makedonya'ya bağlanmış bulunan son kertede güvenilmez müttefiklerden başka bir şey olmayan birçok devletin oluşturduğu bu birliğe karşı bir denge oluşturabilirdi. Bundan başka "Termopylai içindeki Helenlerin birliği", sadece İran'a karşı savaşmak amacıyla değil, aynı zamanda birlik toprakları içinde barışı, hak ile asayişi korumak için de kurulmuştu. Bu amacın sağlanması için Korinthos'taki Synodrion, adalarla Anadolu kıyılarındaki kentlere çok uzak olup her zaman ilişkiyi korumaya elverişsiz bir durumdaydı.

Her ne kadar elimizde açık bir dayanak yoksa da, hiç düşünmeksizin kabul edebiliriz ki İskender, bu Yunan kentlerini de,

birlik dışında kalmalarına rağmen, kendisini kayıtsız şartsız komutan olarak tanımakla ve büyük savaş için yardımda bulunmakla yükümlü kılmıştı. Herbiriyle bu anlamda ayrı ayrı antlaşmalar yapıp yapmadığı, bu amaç için, bir de Hellas'taki duruma paralel olarak bunları, örneğin Aiolisliler, Ionialılar... gibi federasyonlar kurmaya zorlayıp zorlamadığı, elimizdeki belgelere göre kestirilememektedir. Bu çeşit bağlardan hiç olmazsa biri hakkında Antigonos zamanından (306) kalma bir belge elimizdedir. İda Dağları bölgesinde oluşturulmuş bir "Kentler Birliği (Konion)" vardır. Bu birlik, Ilion Athenas'ı hizmetinde birleştirilmiş kentlerden oluşturulan bir Synedrion'a sahiptir. Synadrion, kentler adına kararlar vermektedir. Yazıtta bu birliğin içinde bulunan kentler arasında Edremit körfezindeki Gargara ile Hellespontos'daki Lampsakos'un da adları geçmektedir.

İskender'in eski Yunan kentlerinin yükselmesi uğrunda ne kadar çok çaba harcadığını yukarda görmüştük. Hiçbir kıskançlık duymadan bütün gücüyle bu yolda çalışmış olması, kurduğu yeni düzene bu kentleri bağlamak ümidini beslediğine bir kanıt sayılabilir. Bu yeni düzen ise, Hellas'ta bile, henüz güvenilecek kadar kökleşmiş olmaktan çok uzaktı. Bundan başka İskender, kendilerini kurtaranın devleti içinde sınırsız refah içinde yaşadıkça bu özgür kentlerin eski küçük himaye veya yabancı egemenliği altında alışmış bulundukları dar çerçeve içinde siyaset hayatını unutacaklarını ummuş olabilir.

Propontis'ten Karia denizine kadar ki Küçük Asya topraklarına yerleşen Helenlerin, eski koşullarla yeni koşullar arasındaki karşıtlığı pek açık bir biçimde görmüş, kendilerini en sonunda yeniden ışık ile havaya kavuşmuş gibi duymuş olmaları gerekir.

İkinci Bölüm

Pers Silahlanması

Persler, Granikos Meydan Muharebesi haberini kaygıdan daha çok öfke ile karşıladılar. Kendilerine yapılan bu saldırıyla Pers Devleti'ni tehdit eden tehlikenin gerçekte ne anlama geldiğini kavramış görünmekteydiler. Anlaşılan o ki, İskender'in elde ettiği başarıların, delice cesarete sahip bir insan tarafından tesadüf eseri ya da sırf talihin yardımıyla kazanılmış başarılardan başka bir şey olmadığına, doğrudan doğruya kendi yanlışlıklarının Makedonya Kralının işini kolaylaştırdığına inanmaktaydılar. Eğer bu hatalar tekrarlanmazsa Makedonyalının da yıldızının söneceğini sanmaktaydılar. Persler, Granikos'ta uğranılan felâketin en önemli nedenini, ordunun tek elden ve plânlı bir biçimde sevk ve idare edilmeyişinde görüyorlardı. Kendilerine Memnon'un vermiş olduğu öğütlerin doğru olduğunu itiraf ediyorlardı; daha ilk günden itibaren ordunun başına Memnon'un geçirilmesi yerinde olacaktı. Bu düşüncelerle, hiç olmazsa şimdi, ileri satraplıklardaki kara ve deniz kuvvetlerinin komutanlığı sınırsız yetkilerle donatılmış Memnon'a verildi.

Memnon'un Komutası Altında Pers Donanması ve Yunanlılar

Gerçekten de bu Yunanlının sayesinde Makedonya Kralına karşı çok tehlikeli bir düşman bulunmuş gibi görünüyordu. Daha Halikarnassos'un şiddetle savunulması sırasında onun yeteneğiyle enerjisi ortaya çıkmıştı. Bundan sonra, birkaç konuyu dışta bırakarak, hemen hemen bütün sahil bölgelerinden atılmış olan Memnon, Makedonya donanmasının dağıtılmasından yararlanarak İskender'in Avrupa ile bağını kesmek, savaşı Hellas'a taşımak ve buradan, Makedonyalıların öteki düşmanlarıyla işbirliği yaparak İskender'in kuvvetini kaynağında vurmayı plânladı. Fenike ile Kıbrıs gemilerinden oluşturulan kuvvetli bir donanma elinde bulunuyordu. Aynı donanmanın içinde on Lykia, on Rodos ve üç Mallos ile Soloi gemisi de vardı. Halikarnassos'taki deniz kalesine de egemendi. Rodos, Koş, bütün Sporad adaları kendi yanında olduğu gibi Samos'u ellerinde bulunduran Atinalı göçmenler kolonisi de ona sadık kalmıştı. Khios ve Lesbos oligarkhları ile tiranları, demokrasiye ve Makedonya ile ilişkilerine bir son vermek için Memnon'un yardımını sabırsızlıkla bekliyorlardı. Helas yurtseverleri de Helen erkinin yeniden kurulmasını yine ondan umuyorlardı. Halikarnassos önünden demir aldıran Memnon, donanmasiyle Khios'a gitmişti. Burada eskiden idareyi ellerinde tutmuş olan oligarkhların, Apollonides başlarında bulunduğu halde ihanet etmeleri sayesinde adayı ele geçirdi. Oligarşiyi yeni baştan kurdu. Böylece adayı kendisi için güvenli bir konuma sokmuş oldu. Sonra Lesbos'a gitmek üzere yelken açtı. Sigeionlu Khares, Methymna Tiranı Aristonikos'u kovmak amacıyla ücretli asker ve gemilerle buraya gelmişti. Bu kişi, Sigeion'da karaya çıktığı zaman İskender'e başeğmiş, onu saygı ile selamlamış olan Tiran Khares'tir. Khares, girişimine engel olmamasını Memnon'dan istedi. Buna rağmen Memnon, tiranın "babası yerine koyduğu bir dostu ve misafiri" sıfatıyla gelerek çok fazla zahmet çekmeksizin bu eski Atinalı komutanı geri

attı. Adanın öteki kentleri kolayca ona teslim oldular. Fakat bunların en önemlisi olan Mytilene, İskender'le olan ittifakına bağlı kaldı; kentteki Makedonya kıtalarına güvenerek Pers komutanının isteklerini reddetti. Memnon şehri kuşatarak üzerine şiddetli baskı uygulamaya başladı. Kara yanı bir sur ve beş mevzi ile, deniz yanı ise limanı tıkayan bir donanma ve Hellas ile bağlantıyı gözetleyen ikinci bir donanma ile kapatılmış olan Mytilene, hiçbir yerden yardım almak umudu bırakılmaksızın iyice sıkıştırıldı. Şimdiden Memnon'a, başka adalardan elçiler gelmeye başlamıştı. Euboia'nın Makedonya ile dostluğu besleyen kaynakları, onun yakın bir zamanda kendi topraklarına da gireceğinden endişe duyuyorlardı. Tam bu sırada Memnon hastalandı. Artabazos'un oğlu, aynı zamanda kendi yeğeni olan Phamabazos'a, kralın kesin buyruğu gelinceye kadar, komutayı devrettikten sonra çok geçmeden öldü. Bu ölüm, kendi şöhreti için olmasa bile Dareios'un onun için beslediği ümitler için çok erken gelmişti. Kaynaklara göre Dareios, Memnon'un ölümü haberini alınca bir savaş meclisi topladı. Durmaksızın ilerlemekte olan düşmana karşı, geçeceği yollar üzerindeki satrapları mı göndereceği, yoksa doğrudan doğruya kendisinin mi Pers ordusunun başında gitmesi gerektiği hakkında kuşku duyuyordu. Persler, artık toplanan devlet ordusunun başına bizzat kendisinin geçip savaşa gitmesini krallarına tavsiye ettiler. Meclisin kanaatine göre bu ordu, krallar kralının gözleri önünde zafer kazanmasını bilecek, İskender'i yok etmek için tek bir meydan muharebesi yetecekti. Fakat İskender'den kaçıp krala sığınmış, öyle buhranlı bir zamanda büyük samimiyetle kabul edilen Atinalı Kliaridemos, tedbirli ve ihtiyatlı hareket edilmesini, her şeyin tek bir zara bağlanmamasını, Asya'nın kapısında bu kıtanın feda edilmemesini tasviye etti. Kharidemos'un düşüncesine göre devlet ordusu, kralın bizzat bu ordunun başına geçmesi gibi önlemler, ancak son tehlike anı için yedekte tutulmalıydı. Bu son tehlike anı ise, delice bir cesarete sahip Makedonya Kralına ustalıkla ve

ihtiyatla karşı, konulabildiği takdirde, hiçbir zaman gelmeyecekti. Kendisi, üçte biri Yunanlı olan yüz bin kişilik bir ordunun başında düşmanı ortadan kaldıracağını garanti ediyordu. Kharidemos'un sözleri dikkatle dinlendi. Fakat gururlu Persler ona şiddetle itiraz ettiler. Bu önerileri, Pers adına layık olmayan, Pers cesaretini haksız yere küçülten planlar olarak görüyorlardı. Bunları kabul etmek ise, acınacak bir durum olan kendine güvensizliğin bir belirtisi, güçsüzlüğün bir itirafı olacaktı. Bütün bunların yerine kralın, sırf kendisinin Pers ordusunun, başına geçmekten başka bir emeli olmayan bir yabancıya son sözü bırakmamasını ısrarla istediler. Kharidemos hiddetlenerek yerinden sıçradı; itiraz eden Persleri göz boyacılıkla, korkaklık ve bencillikle itham etti: Bunlar kendi acizliklerini, Yunanlıların korkunç kuvvetlerini bilmiyorlar; eğer kral şimdi kendisini dinleyip dediğini yapmayacak olursa, bu adamlar Keyhusrev'in Devleti'ni uçuruma götüreceklerdir, dedi. Bu sözler, kendine güveni olmayan, fakat başkalarına karşı o oranda güvensizlik besleyen hükümdarın Pers egemenliği duygusuna dokunmuştu. Kızgınlıkla yerinden fırlayarak yabancının beline daldı. Hemen muhafızlar, Yunanlıyı dışarıya sürükleyerek boğdular. Kharidemos'un son olarak şunları krala söylemiş olduğu rivayet edilir: "Benim değerimi, duyacağın pişmanlık sana anlatacaktır; senden öcümü alacak olan adam uzakta değildir!" Bu olaydan sonra savaş meclisinde şu kararlar alındı: Doğrudan doğruya kralın komutasındaki devlet ordusu, Yukarı Asya'ya ayak basar basmaz Makedonyalıların karşısına çıkacak, mümkün olduğu kadar çok Yunan ücretli askeri donanmadan çekilecek; Pharnabazos, mümkün olduğu kadar kısa bir süre içinde bunları Fenike kıyılarındaki Tripolis'e getirip karaya çıkartacak. Mentör'un oğlu Thymondas, bu askerleri teslim alıp Pers ordusuna getirmek, aynı zamanda Pharnabazos'a da Memnon'un sahip olduğu bütün yetkileri vermek görevleriyle, Tripolis'e gönderildi.

Pharnabazos ile Autophradates, bu ara Mytilene'nin kuşatıl-

masını devam ettirmişler. sonuçta kuşatmayı başarı ile sona erdirmişlerdi. Sürgüne gönderilmiş olanların geri getirilmelerine, bir de İskender ile yaptığı ittifak antlaşmasını bozmanın cezası olarak, Makedonya kıtalarının serbestçe çekilmeleri, aynı zamanda Antalkidas barışı gereğince tekrar İran'ın müttefiki olması koşullarını kabul ederek kent teslim oldu. Fakat iki İranlı, kenti ele geçirir geçirmez biraz önce yaptıkları antlaşma hükümlerini hiçe saydı; Rodoslu Lykomedes'in komutasında bir asker kıtasını sefere yerleştirdiler; eskiden sürgün edilmişlerden biri olan Diogenes'i tiran sıfatıyla başa getirdiler. Bazen ayrı ayrı ahaliden, bazen de bütün kentten istenen vergilerle Mytilene, Pers boyunduruğunun ağır baskısına katlanmak zorunda kalıyordu. Sonra Pharnabazos acele olarak ücretli askerleri Suriye'ye götürdü. Burada Memnon'un yerine başkomutanlığı üzerine alacağı buyruğunu öğrendi. Halbuki Memnon'un plânları doğrudan doğruya bu ücretli askerlere dayanıyordu. Bu askerler büyük Pers ordusuna katıldıktan sonra İsparta'yı, Atina'yı ve bütün Yunanistan yarım adasını ayaklandıracak olan şiddetli bir taarruzu gerçekleştirmek artık olanaksızdı.

Bununla beraber Pharnabazos ile Autophbadates, benzeri bir girişimde bulundular. İranlı Datames'i üç sıra kürekli büyük savaş gemisinden on tanesinin başında Kyklad Adaları'na gönderdiler. Kendileri de yüz gemi ile Tenedos'a gittiler. Helen davasına gönül vermiş olan bu adayı, Antalkidas Barışı koşullarına uymaya zorladılar. Bütün bu davranışlar Hellespontos'un işgal edilmesine doğru gidildiğini açıkça gösteriyordu.

İskender, bir donanma sayesinde hiç olmazsa Makedonya ile bağını güvenlik altına almak amacıyla Hegelokhos'u Propontis'e göndermiş, ona bu işe yarayacak bir donanmanın kurulması için Pontos'tan gelecek bütün gemileri alıkoyarak savaşa hazır bir duruma getirmesi emrini vermişti. Antimakhos Atina'ya gönderilerek bu devletten ittifak antlaşması gereğince yardım için savaş gemileri vermesi, bir de kendisine ait limanlarda Make-

donya donanması için gemiler hazırlanmasına izin vermesi istendi. Atina, bu istekleri reddetti. Proteas aracılığıyla Antipatros, Euboia ile Peloponnesos'tan gemiler topladı; bunlarla Siphnos adası önünde demirli duran Damates'in filosunu gözetledi. Böyle bir tedbirin alınması gerçekten zorunluydu. Çünkü Atinalılar, yeniden Pers Kralına elçiler göndermişler, hatta Pontos'tan dönmekte olan zahire gemilerinin yolda alıkonmaları, bunların Pers Kralına karşı yapılmakta olan savaşta kullanılacakları haberini alınca, Iphikrates'in oğlu Menestheus'un komutasında yüz yelkenden ibaret bir filoyu açık denize gönderme kararını almışlardı. Bu durum içinde Hegelokhos, üç sıra kürekli yüz Atina gemisinin Pers donanmasına katılmasını sağlamak amacıyla, yollarından alıkonan Atina gemilerini serbest bırakmayı uygun buldu. Proteas'ın denizdeki bu davranışları büyük kazançlar sağlıyordu. On beş gemisiyle bu komutan, yalnız Pers filosunu Siphnos önünde hapsetmekle kalmadı, fakat aynı zamanda ustaca yaptığı bir baskında sekiz Pers gemisini mürettebatıyla birlikte tutsak etti. Geri kalan ikisi kaçarak Damates'in komutasında Khios ile Miletos açıklarından dolaşıp sahillere yağma akınları yaparak Pers filosuna katıldı.

Böylece uygulanabilseydi Memnon plânının getirebileceği en büyük tehlike ortadan kaldırılmış oluyordu. Proteas'ın hiç zaman kaybetmeden saldırıya geçmesi, Yunanlıların İskender'den ayrılmalarına olanak tanımamıştı. Fakat tek başına bu başarılar, henüz altı ay bile geçmeden yeniden oluşturmak zorunda kaldığı donanmayı dağıtmakla İskender'in yanlış yaptığını göstermiyor muydu? Pers komutanlarından beklenebilecek enerji ile anlayış hakkında İskender'in esaslı ve kesin bir düşüncesi vardı; aynı şekilde Helen müttefiklerini de, başarının gösterdiği gibi, gerektiği şekilde değerlendiriyordu. Eğer bunlar ittifaktan ayrılmak yönsemesinde ve gemilerini Pers donanmasıyla birleştirmeye hazırsalar, Antipatros bunları karada kıpırdatmayacak bir durumda olabilmeliydi. Son olarak, kesin sonucun alınacağı yer-

de gerekli hazırlıklarla önüne çıkması zorunluluğunu kestiremeyen bir düşmana karşı sahilleri korumak için gerektiği zaman çarçabuk yeni bir donanma kurmak da o kadar güç bir iş değildi. İskender, deniz savaşına hiç aldırmaksızın savaş plânını uygulamayı sürdürebilirdi. Hattâ, deniz kıyılarını ele geçirdiği için ileriye doğru attığı her adım düşman deniz kuvvetini gittikçe daha büyük bir tehlikeye düşürüyor, bu yolla kendi işi daha da kolaylaşıyordu.

İskender'in Toros Üzerinden Yürüyüşü.

333 yılı baharı geldiği zaman Makedonya ordusunun ayrı ayrı parçaları Gordion'da birleştiler. Güney yönden İskender ile kış seferini yapmış olan kıtalar, Kelainai'den kalkarak buraya geldi. Sardeis'ten Parmenion, süvarilerle büyük ordunun nakliye kollarını Gordion'a getirdi. Yeni evli olmaları nedeniyle izinli gönderilenler, Makedonya'dan döndüler. Bunlarla beraber önemli sayıda yeni asker de gelmişti. Bunlar Makedonyalı üç bin piyade ile üç yüz süvari, iki yüz Thessalialı, yüz altmış da Elisli süvariden ibaretti. Bu sayede birçok yerde ordusundan ayırarak muhafız kıtaları bırakmış olmasına rağmen, İskender'in elinde yine hemen hemen Granikos Meydan Muharebesi'ndeki kadar asker bulunuyordu. Bu askerlerin moral gücünün yerinde olduğunu, bugüne kadar kazandıkları başarılardan, bir de bundan sonraki çarpışmalar için kendilerini bekleyen özveriye hazır olmalarından anlamak mümkündü. Bugüne kadar kazandıkları zaferlerin verdiği gurur içindeki bu adamlar, yeni zaferlerden tamamıyla emin bir şekilde daha şimdiden Asya'yı ellerine geçmiş bir ganimet sayıyorlardı. Doğrudan doğruya kendileri, kralları ve tanrıları, nihayi zafer için kefillik ediyordu.

Atina'dan da elçiler Gordion'a gelerek Granikos Meydan Muharebesi'nde esir alınıp bağlanarak Makedonya'ya gönderilen Atinalıların serbest bırakılmaları için kraldan ricada bulundular. Bu isteklerinde Atinalıların Korinthos'ta imzalanmış olan ittifak

antlaşmasına dayanıp dayanmadıkları, buna sadık kalacaklarını öne sürüp sürmedikleri kesin olarak bilinemiyor.

Ancak kral, çıkmak üzere olduğu seferi başarı ile sona erdirebilirse tekrar geleceğine dair söz verdi.

Phrygia krallarının eskiden beri başkenti olmuş olan Gordion şehri, kalesi içinde Gordios ile Midas'ın saraylarını, aynı zamanda bir zamanlar Midas'ın içinde otururken görülüp tanındığı arabayı, Phrygia'ya egemen olmak için tanrı tarafından atanmış kutsallıklar olarak içinde barındırıyordu. Bu arabadaki boyunduruk, bir ağaç kabuğu ile o kadar ustalıklı bir düğüm atılarak bağlanmıştı ki bunun her iki ucu birbirinden ayırdedilemiyordu. Bu düğümü çözecek adamın Asya'ya egemen olacağına dair söylenmiş bir keramete inanılıyordu. İskender, kaleyi, sarayları ve arabayı dolaşarak gördü; bu kerameti de duydu; düğümü çözerek kerameti yerine getirmeye karar verdi. Boş yere ağaç kabuğunun uçlarını aradı durdu; dört yanında ayakta bekliyenler, onun sonuç vermeyen gayretlerini mahcup mahcup seyrediyorlardı. En sonunda kral kılıcını çekti, bununla düğümü kesti. Böylece keramet, ne şekilde olursa olsun yerine getirilmiş, yani düğüm çözülmüş oluyordu.

Ertesi gün ordu buradan hareket edip Paphlagonia Dağlarının güney eteklerinden geçerek Ankyra'ya vardı. Paphlagonialılar, buraya elçi göndererek Makedonya kıtalarının topraklarına girmemesi koşuluyla boyun eğeceklerini krala bildirdiler. Kral buna razı oldu; Paphlagonia yerli beylerin elinde bırakıldı. Bu beylere, Phrygia ile Helespontos valiliği yetkileri verildi.

Yürüyüşe devam ediyerek Kappadokia'ya girildi. Halys'in* ötesinde İris'e kadar uzanan bu geniş satraplık, hiçbir direnişe rastlanmaksızın geçildi. Kuzey bölgeleri ele geçirilmemekle beraber burası, bir Makedonya satraplığı olarak Sabikas'ın yöneti-

* Halys: Kızılırmak.

mine bırakıldı. Pontos kıyılarındaki Yunan kentlerinde demokrasi partilerinin İskender tarafından kurtarılacakları hakkında umut beslediklerini, hiç olmazsa bir örnek bize anlatmaktadır. Bununla beraber şimdiki Pers taraftarları (örneğin Sinope'de) veya uranlıklar (örneğin Heraklia'da) buralarda erklerini koruyorlardı. İskender ise, kıyıda kalan Pontos sahillerini ele geçirmek için zaman kaybederek asıl önemli girişimlerini sonraya bırakamazdı. Bundan dolayı o, yürüyüş yönünü Akdeniz kıyılarına doğru çevirdi. Seçtiği yol, Torosların kuzey eteklerinden, Tyana'nın yukarısında Kilikia geçitlerinden aşıyordu. Yetmiş yıl önce genç Prens Keyhusrev, emrindeki on bin Yunanlı ile aynı yoldan geçmişti.

Kilikia'nın işgali.

İskender, aşağı geçite egemen tepeleri kuvvetli düşman karakolları tarafından işgal edilmiş buldu. Ordusunun büyük kısmını konaklatarak kendisi, Hypaspistler, nişancılar ve Agrianlarla beraber birinci gece, bir devriye gibi gecenin karanlığında düşmanı bastırmak amacıyla harekete geçti. Kralın yaklaştığını duyar duymaz düşman karakolları arkalarına bakmadan kaçarak geçidi bıraktılar. Oysa bunlar, aldanıp büsbütün tehlikeye içinde olduklarını sanmasalardı, kolayca geçidi tutabilirlerdi. Kilikia Satrap'ı Arsames'in, sırf zaman kazanmak, Kilikia'yı yağma ederek yakıp yıktıktan sonra da gerisinde harap bir arazi bıraktığından tamamıyla emin olduktan sonra Eupharat (Fırat)'tan bu tarafa doğru gelmekte olan Dareios'un büyük ordusuna katılmak amacıyla bu karakolları ileri çıkardığı anlaşılıyordu. Daha hızlı davranan İskender, geçitleri aşarak süvari ve hafif piyadenin en hafif birlikleriyle Tarsos üzerine yürüdü. Bu hareket o kadar çabuk oluyordu ki düşmanın ne bu kadar yakın olabileceğini, ne de bu kadar çabuk gelebileceğini asla aklına getirmemiş olan Arsames, kenti yağma ve tahrip etmeksizin çok acele bir şekilde kaçarak ancak kısa bir süre için canını kurtarabildi.

Gece nöbetlerinden, zorunlu yürüyüşlerden, bir de kızgın güneşten çok yorgun düşen İskender, yaz sonunun sıcak bir gününde ordusuyla Tarsos'a doğru akan ve berrak bir dağ ırmağı olan Kydnos kıyısına geldi. Hemen miğferini, silahlarını ve elbiselerini çıkararak suyun içine atladı. Bu an kendini rahatsız hissederek suyun dibine battı. Baygın, kendini bilmez bir halde nehirden çıkarılarak çadırına götürüldü. Şiddetli titremelerle yüksek ateş, onun öleceğine bir işaret sayılıyordu. Bütün hekimler umudu kesmişlerdi. Bir aralık kendine gelince şiddetli ve yeni ağrılar duydu. Uykusuz geceler, yakında öleceğinden duyduğu kaygı, vücudunun son dermanını da kemiriyordu. Dostları yas tutuyorlar, ordu ümitsizliğe düşüyordu. Düşman yakında idi; kimse kurtuluş çaresinin ne olabileceğini bilmiyordu. En sonunda İskender'i çocukluğundan beri tanıyan Karnanialı hekim Phylppos, kralı hastalığından kurtaracak bir ilaç önerdi. İskender'in yardımdan başka bir isteği yoktu. Philippos bu yardımı yapacağına söz verdi. Tam o sırada kral, Parmenlon'un kendisine dikkat ve ihtiyat tavsiye eden bir mektubunu aldı. Parmenion bu yazısında diyordu ki: Hekim Philippos, İskender'i zehirlemek için Dareios'dan bin talent, bundan başka da kralın kızlarında biriyle evlendirilme sözünü almıştır. İskender mektubu hekimine uzattı; hekim mektubu okurken kendisi de maşrapayı ağzına boşaltu. Philippos soğuk kanlılıkla mektubu okudu; hiçbir suçu olmadığına inanmış bulunmakta idi. Yemin ederek kendisine güvenilmesini, dediğini yapmasını kraldan rica etti; çok geçmeden ağrılarının dineceğini söyledi. Kralla memleketten, annesinden, kız kardeşlerinden, yakın zaferlerden ve doğunun efsanevî memleketlerinden söz açarak uzun uzun konuştu. Hekimin sadıkça özeni sayesinde İskender kısa zamanda iyileşerek Makedonyalılarının arasına döndü.

Savaşa iki kat bir hızla devam edildi. İran Satraplıkları arasında Kilikia, Ön Asya ile Yukarı Asya Satraplıklarını biribirine bağlayan bir halka oluşturuyordu. İskender, Pers Devleti'nin batıya

karşı en güçlü savunma mevzileri olan Toros geçitlerini çabukça ele geçirmişti. Amanos dağlarının Suriye'ye karşı verdiği ikinci geçitler bölgesini ele geçirip tutabilmek için Torosların güney eteklerine düşen bütün araziyi ele geçirmesi gerekiyordu. Parmenion, ücretli askerler ve müttefiklerin yardım kıtaları ile Thessalia İleleri ve Stalkes'in Trakları ile Yukarı Asya'ya açılan geçitleri ele geçirmek için ilerlerken kral, batıya doğru yürüdü. Amacı, Laranda ile İkonia'ya giden yolu kendi kontrolu altına almaktı. Sert Kilikia adı verilen bu bölgenin halkı, tıpkı Pisedialı komşuları gibi serbest ve eşkiya dağlılar olup Anadolu ile bağlantıyı kolayca sekteye uğratabilirlerdi.

Kral Tarsos'dan Ankheale şehrine gitti. Sardanapal tarafından kurulmuş olan bu kentte aynı Asur Kralının bir heykeli vardı. Heykelin üzerinde şu yazıt bulunuyordu: "Ankhiale ile Tarsos kentlerini Sardanapal aynı günde inşa etti. Fakat sen, ey yabancı, ye, iç ve sev. Bunlardan başka insanda ne varsa ağza alınmaya bile değmez."

Sonra Seloikismus'un* memleketi olan Soloi'ye geldi. Burası Yunan asıllı olmasına karşın Perslere o kadar sıkı bir biçimde bağlıydı ki İskender kentte bir asker kıtası bırakmakla kalmıyor, üstelik ikiyüz Talentlik bir vergi ile şehri cezalandırıyordu. Buradan İskender, üç Falanks ve Agrian nişancısıyla Sert Kilikia'ya bir sefer düzenledi. Kimini zorla, kimini iyilikle yedi gün içinde buranın dağlılarını kendisine boyun eğdirdi; böylece batı illeriyle bağlantısı güven altına alınmış oldu. Soloi'ye döndü. Halikarnassos deniz kalesini savunan Othbntopates'in inatçı bir döğüşten sonra yenildiği, bin kişiden fazla esir alındığı hakkındaki haberi, Karia'daki Makedonya komutanlarının verdikleri haberi, burada öğrendi. Hem başarı ile başlayan sefer, hem de kralın hastalıktan kurtuluşu şerefine Soloi'de büyük şenlikler düzen-

* Seleukismus Dilde çok kaba. hemen göze çarpar yanlışlıklar. Kilikya'da Şolol kenti halkı çok kötü Yunanca konuştuğundan bu kavrama layık görülmüştür.

lendi. Asklepios'a* sunulan büyük kurban, bütün orduya yaptırılan geçit resmi, meşale yarışı, spor ve sanat yarışları gibi gösteriler, Helen görenekleriyle geleneklerini hemen hemen büsbütün unutmuş olan Soloililerde anayurtlarının ve atalarının anısını uyandırmış olduğuna kuşku yoktur. Artık barbarlar devri geçmişti. Uzun yıllardan beri köle olarak yaşamış olan bu bölge insanında Helen yaşam biçimi yeniden kendisini gösteriyordu. Helen soyundan gelmiş olmak, o zamana kadar Asya barbarlığı içinde aşağılanmış, unutulmuştu; şimdi ise bu, büyük bir hak ve övünme kaynağı oluyordu. İskender Soloililere demokrat bir yasa bağışladı. Birkaç hafta sonra, kesin sonuçlu meydan muharebesinin hemen arkasından emir göndererek kentten alınan ganimetlerle tutsakları geri verdirdi.

İssos Meydan Muharebesi.

Tarsos'a döndükten sonra kral, Philotas'ın komutası altında atlı aristokrat kıtasını Aleia sahrası üzerinden Pyramos ırmağının ilerisine gönderdi; kendisi de ordunun geri kalan kısmı ile sahil boyunca Magarsos üzerinden Mallos'a gitti. Bu iki kentte krala destek olabilecek Helen izleri hâlâ yaşamaktaydı. Örneğin Mallos'ta halk, iskender gelmeden önce o zamana kadar kendilerini yöneten efendilerine karşı ayaklanmıştı. Pers taraftarlarıyla halk arasında başlıyan kanlı mücadeleyi, ancak iskender'in buraya gelişi dindirebildi. İskender, tıpkı Makedonya kral hanedanı gibi ilk yurdu olarak Argos'u tanıyan kenti, o zamana, kadar Pers hükümdarına vermekte olduğu vergiden muaf tuttu. Ona erk bağışladı; Argoslu Amphilokhos adına kahramanlık törenleri yaparak kentin bu kurucusuna itibar ve saygı gösterdi.

Daha Mallos'tayken İskender, Kral Dareios'un muazzam bir ordu ile Fırat'tan bu yana doğru ilerlediği, bir süreden beri geçit-

* Asklepios (Aeskulapius), Yunanlıların şifa tanrısı. Sembolü yılan veya bir değneğe sarılmış yılandır.

lerden ancak iki günlük bir uzaklıktaki Suriye şehri Sokhoi'de beklemekte olduğu haberini aldı. Hemen bir savaş meclisi topladı. Herkesin düşüncesi, çabukça hareket etmek, geçitleri aşmak ve rastlandıkları yerde Perslere saldırmak merkezindeydi. Kral, ertesi sabah için hareket emri verdi. Yürüyüş hedefi, Issos'tu. Buraya Mallos'tan hareketle karanın içlerine sokulmakta olan körfez dolaşılarak varılacaktı.

Issos'dan Suriye'ye iki yol gitmektedir. Sarp ve çetin olan birincisi, önce kuzeye doğru Toprak Kale'ye gider; sonra doğuya dönerek yarıntılardan, geçitlerden Amanos dağları üzerinden geçer. İskender bu yolu seçmedi. Çünkü bu zorlu yolu seçseydi askerleri, dağlardan vadilere, vadilerden dağlara ine çıka çok fazla yorulacaklar, sonuç olarak düşmanın karşısına bitkin bir halde çıkacaklardı. Bunun ötesinde körfeze tam anlamıyla egemen olmadan, burayı düşman gemilerine büsbütün kapamadan önce deniz kıyısından uzaklaşması da doğru bir hareket olamazdı. Bu nedenlerden İskender, hasta askerlerini ordunun gerisinde bıraktıktan sonra Issos'tan yola çıkarak, Yunanlılarca da Ksenophon'un eserlerinden tanınan sahil yolunu takip etti. Kıyı geçitleri adı verilen geçitler üzerinden deniz kıyısı boyunca güneye doğru ilerleyerek Suriye'nin ana kapısı olan Beylan Geçiti yakınındaki Myriandros'a vardı.

Ertesi sabah buradan kalkarak Suriye ovasına, Sokhoi'ye gidecekti. Gece şiddetli bir fırtına koptu. Kasım ayının ilk günleriydi. Fırtına ile yağmur her türlü hareketi olanaksız kıldı. Ordu, kıyı geçitlerinden aşağı yukarı üç mil uzaklıktaki Myriandros ordugâhında kaldı. Birkaç gün sonra düşmanla Sokhoi ovasında karşılaşılıp kesin sonuçlu meydan muharebesinin verilebileceği umuluyordu.

Gerçekten de gelecek karşılaşma, iki tarafın ordusu arasında kesin bir sonuç verecekti. Pers ordusunun sayısı yüzbinlerle belirtiliyordu. Bundaki Helen ücretli askerleri, az zaman önce Akarnaialı Biandor ile Thessalialı Aristomedes'in komutası altın-

da karaya çıkmış olanlar da dahil otuz bindi. Asyalı savaş kuvvetleri arasında yüz bin kadar ağır silahlı piyade (Kardaklar) ile zırhlı Pers süvarileri bulunuyordu. Dareios, bu kuvvete, haklı davasının yanı sıra bir de kendi savaş ününe güveniyordu. Yanındaki büyüklerin teminatlarına, rivayet edildiğine göre Babylon'dan hareket edeceği günlerde gördüğü bir rüyaya inanmaktan hoşlanıyordu. Kaldelilerin kendisine çok elverişli diye yorumladıkları bu rüyada Pers Hükümdarı, Makedonya ordugâhını büyük ve dehşetli alevler içinde yanarken, Makedonya Kralını Pers Prenslerine has kıyafetle Babylon caddelerinde at üstünde dolaşırken görmüş, sonra da atla süvari ortadan kaybolmuşlardı. Dareios, gelecekten bu kadar emin bir şekilde Fırat'ı geçmiş, buralara gelmişti. Bir "Kırallar Kralı"na özgü her türlü debdebe ve tantana ile sarayı, kendi haremi, Pers satraplarıyla prenslerinin haremleri, saray hizmetçileriyle lalaları; yüz binleri bulan ordusunun beraberinde süslü arabaların, zengin bağdadilerin ve gürültülü atların oluşturduğu ucu bucağı görülmeyen uzun bir kervanla Sokhoi'de konaklamıştı. Burada, ordusunun ezici derecede üstün kuvvetini, hele hele süvarilerini etkili bir şekilde kullanmaya olanak tanıyan bu yerde, düşmanını yokketmek amacıyla beklemek için ordugâh kurmuştu.

İskender'in hareket ettiği ve yakınlarda bulunduğu haberini Pers ordugâhına ilk getiren adam, büyük olasılıkla Kilikia'dan pürtelaş kaçan Arsames olsa gerektir. Bunun söylediklerine bakılırsa düşmanın Amanos geçitleri üzerinden yaklaşmayı düşündüğü anlaşılıyordu. Her gün batı yönünden toz bulutları bekleniyordu. Günler geçiyor, daha fazla yakınlaşmayan tehlikeye karşı kayıtsızlık başlıyordu. O zamana kadar kaybedilen bütün yerler, her şey unutuluyor, dar sahil arazisinden ayrılmaya, cesaret edemeyen düşmanla alay ediliyor, düşmanın herhalde Pers atlarındaki nalların kendi kuvvetini ezmeye yeteceğini sezdiği sanılıyordu. Dareios, yanındaki büyüklerin gurur okşayan sözlerini büyük bir mutlulukla dinliyordu. Diyorlardı ki: Persle-

rin yakınında bulunmasından korkan Makedonyalı, Tarsos'tan ileriye geçmeyecektir; ona saldırmak gerekir; her koşulda o, yok edilecektir. Bu düşünceye Makedonyalı Amyntas itiraz ettiyse de sözünü dinletemedi. Amyntas diyordu ki: İskender pek yakında Perslere karşı yürüyüşe geçecektir. Şimdiki bekleyişi, tehlikenin iki kat büyük olduğunu gösteren bir belirtiden başka bir şey değildir. Her ne pahasına olursa olsun Kilikia'nın dar vadilerine sokulmaktan kaçınılmalıdır. Pers kuvvetleri için en elverişli savaş alanı, Sokhoi sahrasıdır. Burada kalabalık bir ordu, zafer kazanabilir veya yenilirse kendini kurtarabilir... Fakat Dareios, kendi kralına ihanet eden bu yabancının sözlerine inanmıyor, yanındaki büyüklerin yaltaklanırcasına sarfettikleri sözlerin, aynı zamanda içindeki şiddetli isteğin etkisiyle başı dönüyordu. En sonunda zaafının kendisinde uyandırdığı endişe bir de alınyazısı ile sürüklenerek Sokhoi mevziini bırakıp korkuya düşerek kaçan düşmanı aramak için harekete geçmeye karar verdi. Gereksiz ordu malzemesi, haremler, hazinenin büyük kısmı, kısaca sefere engel olabilecek ne varsa hepsi Pharnabazos'un kardeşi Kophenes'in emrine verilerek Damaskos (Şam)'a gönderildi. Öter yandan kralın kendisi, Myriandros üzerinden geçen dolambaçlı yoldan kaçınarak Amanos geçitlerinden geçerek Kilikia'ya giriyor ve Issos'a varıyordu. Burada Persler, Makedonya ordusunun geride bırakılan hastalarını buluyorlar; bunları büyük zulüm ve işkence ile öldürüyorlar. Sonsuz sevinç içinde barbarlar, İskender'in kendi önlerinden kaçtığını sanıyorlardı. Onun memleketi ile bağı kesilmiş olduğuna, kesinlikle yok edileceğine inanıyorlardı. Hiç zaman geçirmeden kaçanları kovalamaya koyuldular.

Gerçekten de İskender'in arkası kesilmişti. Kendisi Amanos kapısını işgal etmemek, İssos'ta bir kuvvet bırakmamak ve buradaki hastaları zalim bir düşmana kurban vermekle suçlandı. Deniliyordu ki eğer Persler meydan muharebesi vermekten kaçınırlar, denizi donanmalarıyla ve İskender'in ricat yolunu güçlü

bir savunma ile kaparlar, her türlü ilerleyişi süvarileriyle taciz ederler; Memnon'un tavsiye ettiği gibi her yeri yakıp yıkarak daha tehlikeli bir duruma sokacak olurlarsa, bütün Makedonya ordusu yok olmaya mahkumdur. Halbuki İskender, Pers kuvvetini çok iyi tanıyordu: Böyle birkaç yüz bin kişilik bir ordunun hareket halinde ve Kilikia'nın dar arazisinde uzun zaman yiyecek, içecek ve cephanesini yetiştirmenin olanaksız olduğunu biliyordu; tam kuşatılmış düzenli bir askeri birlik olmaktan çok uzak olan bu ordunun, ayrı ayrı kısımları arasında hiçbir zaman ortak bir askeri hareket yaparak, kendisini kuşatabilecek yetenekte olmadığını görüyordu. Çok çok güç duruma düşüldüğü varsayılsa bile çabuk ve cüretli birkaç hareket yaparak İskender, bu ağır insan kütlesini arkasından gelmeye zorlayabileceğini, şaşırtarak dağıtabileceğini ve herhangi bir baskına uğratmak için kendine elverişli bir durum yaratabileceğini anlamıştı. Perslerin için bu kadar uygun bir araziyi bırakacaklarını, hatta Pinaros kıyısındaki dar sahile sokulacaklarını hiç de beklememişti.

Halbuki Dareios, bunu yapmıştı. Kaçan yerlilerden alınan bilgilere göre İskender'in ancak birkaç saat uzaktaki sahil geçitlerinde olduğunu ve kaçmaya koyulduğunu öğrenince, büyük ordusunu yeteri kadar hızla geri çekemediğinden veya Kilikia Termopillerine doğru ilerlemek cesaretini gösteremediğinden, o dar alanda bir meydan muharebesi vermeye hazırlanmak zorunda kadı. Bunun için de ilk taarruzun sağlayacağı avantajları düşmanına bırakmak zorunluluğu vardı. Gerçekten de eğer Pers kralını Sokhoi sahrasından çıkarıp Kilikia sahillerine doğru çekmek için bir savaş hilesi mevcut olsaydı muhakkak ki İskender, İssos hastahanesinin kaybedilmesinden daha pahalıya mal olsa bile, seve seve bu hareketi yapma cesaretini gösterirdi. Dareios'un yakında bulunduğuna dair çıkan ilk söylentiye bir türlü inanamıyordu. Bu yüzden birkaç subayı bir kotra ile sahil boyunca keşfe yollayarak bu haberin doğru olup olmadığını kesin olarak öğrenmek ihtiyacını duydu.

Aynı söylenti, İskender'in askerleri üzerinde daha başka bir etki yaptı. Bunlar düşmanla ancak birkaç gün sonra, hem de açık sahrada karşılaşacaklarını ummuşlardı. Halbuki her şey beklenmedik bir şekilde, hem de çok çabuk gerçekleşmişti. Şimdi düşman arkalarında duruyordu; hemen yarın çarpışılacaktı. Deniliyordu ki: Aslında elde olan bir şeyi şimdi düşmandan bir meydan muharebesiyle koparmak durumunda kalmış bulunuyoruz; geriye doğru atacağımız her adımı kanımızla ödemek zorundayız. Fakat belki de geçitler daha şimdiden tutulmuş bulunmaktadır; bir zamanlar on binlerin yaptığı gibi şimdi de biz, şöhret ile ganimet yerine sadece canımızı kurtarıp memleketimize sağ salim dönebilmek için Küçük Asya'nın iç bölgelerinden döğüşe döğüşe kendimize yol açmak zorunda kalacağız. Bütün bunların nedeni, sırf yeteri kadar dikkat ve itina ile ilerlememiş olmamızdır. Sıradan askere hiç değer verilmemiş, yaralanıp geri kaldığı takdirde kendi kaderine bırakılıp düşmanlara kurban edilmiştir. İşte İskender'in askerleri, silahlarını temizlerken, mızraklarını sivriltirken bu ve buna benzer daha ağır sözler ederek mırıldanıyorlardı. Bunun nedeni korkaklık değildi; daha çok bu, işlerin beklemedikleri bir şekilde gelişmiş olmasından, askerleri uzun zamandır beklenen kesin savaş gününün arifesinde saran sinir bozukluğunu gidermek için küfrederek içini boşaltmak ihtiyacından ileri geliyordu.

İskender, askerleri arasında egemen olan ruh halini biliyordu. Savaşın doğurduğu, gerektirdiği bu durum onu telaşlandırıyordu. Keşfe göndermiş olduğu subaylar dönerek gördüklerini rapor ettikleri zaman, yani İssos civarında Pinaros suyunun denize döküldüğü alanın çadırlarla kaplı olduğunu, Dareios'un yakında generalleri, bulunduğunu anlattıkları zaman İskender, hemen İlarkhları ve müttefiklerin yardımcı kuvvetlerinin komutanlarını yanına topladı. Aldığı haberleri bunlara bildirdikten sonra düşünülebilecek bütün olanaklar dahilinde düşmanın şu an bulunduğu yerin Makedonyalılar için başarı vaat eder biçimde ol-

duğunu anlattı. Dedi ki: Görünüşte çevrilmiş olmamız durumu (Arrisnos böyle söyletiyor) sizi şaşırtmasın. Sırf görünüşte olan bu tehlike karşısında cesaretinizi kaybedecek değilsiniz; çünkü siz, yaptığınız sayısız ünlü savaşlardan kazandığınız deneyimlerle bu mertebenin üstüne çıkmış bulunuyorsunuz. Daima muzaffer olan sizler, daima yenilmiş olanların karşısına çıkıyorsunuz. Medlerle Perslere karşı Makedonyalılar; uzun zamandan beri silah kullanmasını unutmuş olan Asya'nın sinirleri gevşemiş insanlarına karşı deneyimli, silah altında yaşlanmış savaşçılar; kölelere karşı güçlü insanlar; az bir para karşılığı vatanlarına, atalarının şöhretine ihanet eden soysuzlaşmış Helenlere karşı tanrıları ile vatanları için gönüllü olarak döğüşen Helenler; doğu memleketinin en çok aşağı görülmeye layık kavimlerine karşı Avrupa'nın en savaşkan, en geniş güç sahibi Otokton halkı; kısaca, soysuzlaşmaya karşı güç, en derin dermansızlıkla acizliğe karşı en yüksek istek ile irade, Pers sürülerine karşı savaş meydanının bizim için sunduğu bütün elverişli koşullar, savaş sanatının ve cesaretin sağladığı bütün yararlar... Böyle bir genel görüntüden sonra bu meydan muharebesinin sonucu hakkında hiç kuşku duyulabilir mi? Biliniz ki bu zaferin bize kazandıracağı şey bir iki satraplıktan ibaret değil; Pers Devleti'nin bütünüdür. Siz Granikos'ta yaptığınız gibi atlı insan sürüleriyle ücretli askerleri değil, Asya'nın devlet ordusunu; Pers satraplarını değil, Pers Kralının kendisini yeneceksiniz. Bu zaferden sonra Asya'yı gidip almaktan, bir de hep birlikte döğüşürken çekmiş olduğunuz bütün zahmetlerin armağanlarına konmaktan başka yapacak bir işiniz kalmayacaktır. Bundan sonra İskender, hep beraber başardıkları işleri komutanlara hatırlattı; adlarıyla çağırarak herbirinin şimdiye kadarki hareketlerde nasıl öne çıktığını ayrı ayrı anlattı. İskender, bunlardan başka bir meydan muharebesinden önce cesur bir komutanın cesur insanları ateşlemesine yarayabilecek daha birçok sözü, kendine özgü büyüklük ve coşkuyla söyledi. Genç kahramanın bu sözleriyle heyecanlanmayan tek bir kişi kalmamıştı. Herbiri çevresini alarak krala eli-

ni uzatıyor, onun söylediklerine başka bir kahramanlık sözü daha katıyordu. Komutanlar hemen harekete geçerek bir an önce savaşa başlanmasını istediler. İskender, yanından ayrılmalarına izin verirken onlara kıtaların gereği gibi yemeklerini pişirmelerini, birkaç süvari ile nişancının önden sahil geçitlerine gönderilmesini, geri kalan kıtalarla akşama hareket için hazır olmalarını emretti.

Akşamın geç saatlerinde ordu yola çıktı; gece yarısı geçitlere vardı; gereken ileri karakol önlemi alındıktan sonra biraz dinlemek için kayaların yanında mola verildi. Geçitlerden aşılarak sahildeki düzlüğe inmek için şafakla beraber yürüyüşe geçildi.

Bu düzlük, sahil geçitlerinden aşağı yukarı beş mil kuzeyde başlayarak İssos şehrine kadar uzanır. Batı yanı denizle, doğu yanının bazı yerleri yüksek dağlarla çevrili bir biçimde geçitlerden uzaklaştıkça genişler. Yarım milden fazla bir genişliği olan ortasından güney batıya doğru Pinaros (Deliçay) adında dağlardan gelen küçük bir su akar. Çayın kuzey kenarları bazı yerlerde çok diktir. Kuzey doğu yönündeki dağlardan ayrılan önemli bir tepe, suyun yatağı boyunca uzanarak çayın güney kıyısından düzlüğün içine doğru sokulur; öyle ki Pinaros'un vadisine eklenerek bu düzlük dağların içlerine kadar girer. Pinaros'un kuzeyinde sahilin biraz ilerisinden itibaren Pers ordugâhı başlıyordu.

Dareios, İskender'in geri dönüp sahil geçitlerine geldiği, bir meydan muharebesi vermeye hazır olduğu ve bu amaçla yanaşmakta olduğu haberini alır almaz, mümkün olduğu kadar çabuk ve iyi bir şekilde Pers ordusunu düzenledi. Çok dar olan bu alan, büyük Pers ordusunun serbestçe hareket yapmasına hiç de elverişli olmadığı gibi sürekli ve etkili bir savunma için de uygun değildi. Kalabalık Pers ordusu, Pinaros suyunun gerisinde mevzilenmek zorundaydı. Bu çayın Persler tarafında kalan sahili, duvar ve hendek gibi dik ve sarptı. Dareios, bu hazırlığı her türlü taciz ile müdahaleden korunarak yapabilmek için, otuz bin süvari ile yirmi bin hafif piyadeyi ırmağın karşı yakasına geçirdi; bunla-

ra biraz sonra sağdan ve soldan muharebe hattının kanatlarına doğru geri çekilmek ödevini verdi. Bundan sonra piyade hattını şöyle düzenledi: Thymondas'ın komutasında otuz bin Helen ücretli askerini sağ kanada, altmış bin ağır piyadeyi sol kanada yerleştirdi. Geriye kalan yirmi bin ağır piyadeyi ise daha soldaki tepenin üzerine sürürerek İskender'in sağ kanadını tehdit etmekle görevlendirildi. Makedonyalılar saldırıya geçmek için Pinaros kıyısına geldikleri zaman, bu kıtanın en az bir kısmı, Makedonya ordusu sol kanadının gerilerinde kalıyordu. Alanın darlığı yüzünden Perslerin yalnız bu saydığımız kıtaları doğrudan doğruya meydan muharebesine katılabiliyordu. Hafif ve ağır silahlılardan oluşan piyadenin çoğunluğu ise kol halinde muharebe hattının gerisine alındı. Bu yolla çarpışma sırasında gerektikçe yeni kıtalar savaş alanına sürülebilecekti. Her şey yerli yerinde düzenlendikten sonra ileri sürülen süvarilere geri çekilme işareti verildi. Bunlar sağa ve sola bölünerek kanatlara çekildiler. Fakat sol tarafta arazi, süvarinin hareketine elverişsiz göründüğünden buraya gelmiş olan süvariler de dönerek sağ kanada gittiler; böylece Perslerin asıl kuvvetini oluşturan süvarinin bütünü, Nacarzanes'in komutasında suyun kıyısına en yakın yerde yerleşmiş oluyordu. Dareios'a gelince, Pers geleneğine uygun olarak savaş arabası içinde genel savaş hattının tam ortasında yerini aldı. Çevresi, kardeşi Oksathres'in komutasındaki en soylu Pers aristokratlarından oluşan süvari müfrezesiyle çevriliydi. Savaşı şöyle plânlamıştı: Piyade, Pinaros ırmağının gerisindeki mevzileri koruyacaktı; bu mevzilerin ucuna düşen sahilin hafif meyilli yerleri, tahkimat yapılarak kuvvetlendirilmişti. Buna karşılık sağ kanattaki Pers süvarisi, bütün gücü ile Makedonyalıların sol kanadı üzerine atılacaktı. Aynı zamanda öteki kıtalar, dağlardan çıkarak düşmanın gerisine saldıracaklardı.

İskender ise arazi biraz genişleyince, arka arkaya ağır piyade, süvari ve hafif silahlılar sırasıyla ilerlemekte olan yürüyüş kolundan ağır piyadeyi ayırarak sağa ve sola on sekiz adam de-

rinliğinde savaş hattına sürdü. İleriye doğru gidildikçe düzlük daha da genişliyordu. Bu sayede sol kanatta Helen müttefiklerin yardımcı süvarileriyle Ellis'te toplanan ücretli süvari kıtası; her zamanki gibi şimdi de sağ kanattan saldırıya geçecek olan Thessalia ve Makedonya süvarisi hareket edebilecek genişlikte yer bulabiliyorlardı. Artık uzaklarda Pers ordusunun uzun hattı görünüyordu. Sağ taraftaki tepelerin düşman piyadesiyle kaplı olduğu belli oluyordu. Sol kanattan yana düşmanın kalabalık süvari birliklerinin kendi muharebe hattı boyunca sağa doğru akmakta olduğu ve arazinin daha elverişli göründüğü sağ kanatta, görünüşe göre büyük bir hücuma geçmek amacıyla, birleşmek üzere toplanmakta bulunduğu fark ediliyordu. İskender, Thessalia İle'lerine düşmana görünmemek için cephe gerisine çekilerek sol kanada gitmelerini, şimdilik Girit okçularının ve Sitalkes'in komutasında olduklarını; Falankslarla beraber solda ilerlemekte olan Trakların arkasından dolaşarak öne doğru atlarını sürmelerini emretti. Sol kanat komutanı Parmenion'a, artık solda Thessalialıları takip etmekte olan Ellisli ücretli süvarilerle mümkün olduğu kadar denize yakın bulunma ve bu yolla savaş hattının deniz yönünden kuşatılma tehlikesini önleme buyruğunu verdi. Sağ kanatta da Protomakhos'un komutasında Sarissophor İlelerini, Ariston'un komutasındaki Paionları, bir de Antiokhos'un komutasındaki okçuları ileri sürdü. Sağ yanındaki dağlarda yer alan Kardaklara karşı ikinci bir cephe açarak bunların karşısına Attalos'un komutasındaki Agrianlardan, okçularla süvarilerden bir kısmını koydu. Bu ikinci cephe asıl savaş hattı ile bir köşe meydana getiriyordu.

Pinaros'a yaklaştıkça Pers savaş hattının Makedonya ordusu sağ kanadını çok aşacak kadar uzun olduğu daha açık olarak görünüyordu. Kral, Peroidas ile Pantordanos'un başlarında bulunduğu iki Makedonya İle'sini cephe gerisinde en sağ kanada sürmek zorunluluğu duydu. Bunların yerine Agrianları, okçuları, bir de yan kıtanın süvarilerini savaş hattına getirdi. Sonra bu İle-

lerin yaptıkları şiddetli bir hücum, karşılarındaki barbarları atarak dağlara kaçmaya zorladı; öyle ki şimdi bu üç yüz Hetair onları uzakta tutmaya, bu kesimde savaş hattının serbestçe hareket edebilmesini sağlamaya yetecek gibi görünüyordu.

Hiç acele etmeden ve telaşlanmadan, sık sık küçük molalarla yaptığı, bu yürüyüşle İskender, sadece sağ tarafında ileri sürülmüş olan düşman kuvvetini yana doğru püskürtmeyi başarmış olmuyordu; aynı zamanda o, hafif silahlı piyadesi ve süvarisi ile sağda kendi hattını düşmanın sol kanadını aşacak bir şekle sokmuştu; böylece Hetair Uleleriyle vurmayı düşündüğü ilk darbeyi, en sağdaki bu kıtalar koruyabilirdi. Kendi ise, solundaki Hyypaspistlerle hemen yakındaki Falankslar arkasında olduğu halde, düşmanın merkezine atılıncaya kadar onun sağ kanadının ucunu oyalayabilirdi. Bir kere düşman merkezini kırdıktan sonra Helen ücretlileriyle süvarilerden oluşan ve Parmenion'un komutasındaki Makedonyalıların sol kanadına ezici bir üstünlükte olan Pers ordusunun sağ kanadını, aynı zamanda da İleleriyle yandan, Hipasmistleriyle de cepheden kavrayıp yokedebileceğini umuyordu. Vuracağı ilk darbenin kesin bir etki yapacağını seziyordu. Çünkü Pers hükümdarı, ordunun asıl saldırıyı yapabilecek olan sağ kanattaki süvarilerinin değil, savunma hattının ortasında yer almaktaydı. Bu savunma hattı ise Pinaros'un dik sahilinin oluşturduğu doğal engellerden başka yapay tahkimat ile de korunmakta olmasına rağmen, şiddetli bir saldırı karşısında dayanamayıp çökecek gibi görünüyordu.

İskender, mükemmel bir düzen içinde; tamamıyla toplu olarak düşmanın üzerine atılabilmek amacıyla, kendi savaş hattını yavaş yavaş ilerletmeye başladı. At üstünde cephe boyunca gezdi. Tek tek birliklere konuşmalar yaptı. Komutanların bazılarını, adlarıyla ve şimdiye kadar başardıkları şerefli işleri sayaraktan çağırdı. Her tarafta birlikler onu alkışladılar. Daha fazla bekletilmemeyi, hemen taarruza başlanmasını istediler. Bütün hat toplu bir düzen içinde düşmana ok menzili kadar yaklaşır

yaklaşmaz İskender, ordunun savaş naraları arasında kendi süvarileriyle hemen Pinaros'un içine daldı. Düşmanın yağdırdığı oklardan pek o kadar insan kaybı vermeksizin suyun öteki kıyısına vardı. Düşman safına öyle bir şiddetle saldırdılar ki, kısa, yararsız bir direnişten sonra bu hat çözülerek gerilemeye başladı: Şimdi İskender, Pers Kralının savaş arabasını görüyordu. Hemen arabanın üzerine yürüdü. Hükümdarlarını savunan soylu Perslerle krallarının komutası altında döğüşen Makedonya süvarileri arasında çok kanlı bir çarpışma oldu. Arsames, Rheomithres, Atizyes ve Mısır Satrap'ı Sabakes burada öldüler. İskender'in kendisi, de bacağından yaralandı. Bunu gören Makedonyalılar, daha inatçı bir hırsla dövüştüler. Sonra Dareios, arabasını kalabalıktan çıkararak kaçmaya başladı. Solda tepelere doğru ileri sürülen yakın saflar onun arkasından gittiler. Çok geçmeden buradaki kaçışma genel bir bozgun halini aldı. Paionlar, Agrianlar ve Makedonya kanadındakiler ile, sağdan şaşırmış ve karışıklık içinde bulunan Perslerin üzerine atılarak bu bölümde zaferi tamamladılar.

Bu arada İskender'in çok çabuk ileriye atılması, ortada bulunan ağır piyadenin aynı hizayı koruyarak ilerleyememesine neden olmuştu. Pinaros'un dik sahilleri, bu kıtaların yetişmek için verdikleri çabaları boşa çıkardığından burada gittikçe büyüyen gedikler meydana gelmişti. İskender Perslerin ortasındaki dövüşünün en şiddetli bir anında bulunduğu ve düşmanın sol kanadı sallandığı bir sırada, Pers ordusundaki Helenler, gediğin en geniş yerinden Makedonya Hoplitlerinin üzerine atıldılar. Helenler cesaret, silah kullanmak ve savaş sanatı bakımından kendilerinin Makedonyalılardan hiç de aşağı olmadıklarını biliyorlardı. Söz konusu olan şey, kaybedilmiş olan meydan savaşını yeniden kazanmaktı. Eğer Makedonyalıları dik sahilden geriye, suyun ötesine atmayı başarsalardı, İskender yandan korumasız kalmış, nerde ise mahvolmuş olacaktı. Bu tehlike, Hetairleri daha fazla gayrete getirdi. Eğer bunlar geri çekilecek olurlarsa İs-

kender'in artık kazandığı zaferi feda etmiş olacaklardı. Helenlerle Makedonyalılar arasında mevcut eski kin ile garez, her iki tarafın gösterdiği aynı cesaret ve aynı şiddetle yapılan bu savaşı bir kat daha kanlı bir sahneye dönüştürüyordu. Düşman düşmanın küfrünü ve ölüm nidalarını anladığından boğuşma çok daha şiddetli oluyordu,

Arkadan ikinci Taksis'e komuta eden Seleukos'un oğlu Ptolomaios ile birçok Makedonyalı subay, artık ölmüştü. Sahilin yakınında Perslerin kazanmak üzere olduğu izlenimi veren savaşa hem güç bir durumda, hem de son bir çabayla orada devam ediliyordu.

Pers süvarisinin başındaki Nabarzanes, Pinaros çayını geçmiş, Thessalia süvarileri üzerine o kadar büyük bir şiddetle saldırmıştı ki İle'lerden biri tamamıyla perişan olarak dağılmış, öbürleri ise ancak atlarının çok iyi talim görmüş olmaları sayesinde, şurda burda toplanıp düşmana yeni darbeler indirerek ancak tutunabiliyorlardı. Pers süvarisinin üstün kuvvetiyle şiddetli baskısına bunların uzun zaman dayanmaları mümkün değildi. Fakat Perslerin sol kanadı kırılmıştı; Dareios, savaş meydanında kalıp, sonuna kadar dayanacağı yerde kurtuluşunu kaçmakta arıyordu. İskender kendi Falanklarının tehlikede olduğunu gördü; kaçmakta olan kralı kovalamaya koyulmadan önce bu Falanksları kurtarmak için harekete geçti. Hipaspistlerini sola doğru çevirdi; Falanks Hoplitleri yeniden saldırıya geçerlerken, Pers ordusuna mensup Yunan ücretlilerine yandan saldırdı. Yunan ücretlileri bu çifte saldırıya dayanamayarak geri çekildiler. Bunlar dağıtılarak öldürüldüler. Bunların gerisinde yedekte bekleyen daha sonra savaşa girebilecek taze kuvvetler ise, kralın arkasından kaçmışlardı. Hâlâ çetin savaş içinde ilerlemekte olan Nabarzanes'in süvarileri de "kral kaçıyor!" sesini duydular. Bunlar da duraklamaya, çözülmeye, en sonunda kaçmaya başladılar. Kendilerini kovalıyan Thessalialıların önünde ova üzerinden dört nala gerisin geri kaçtılarlar. Hepsi dağlara doğru yı-

gılıyor, yarlar insanla doluyordu. Çeşitli silahlarla kuşatılmış birliklerle kavimlerin karışmasından meydana gelen kargaşa, yuvarlanan atların iç parçalayıcı nal sesleri, ümitsizliğe düşenlerin çığlıkları, kovalayan Makedonyalıların kılıçlarıyla mızrakları altında ölmek korkusundan doğan çılgınlık, galiplerin zafer naraları!.. Şerefli Issos Meydan Savaşı böyle sona eriyordu.

Perslerin kayıpları çok büyüktü. Savaş meydanı ölülerle, can çekişen insanlarla dolmuş, dağlardaki yarlarla çukurluklar cesaretle tıklım tıklım olmuştu. Cesetlerin oluşturduğu setlerin öte yanından Pers kralı, güvenlik içinde kaçabilirdi.

İskender'in ilk saldırısı başarılı olur olmaz dört atlı arabasını geriye çevirmiş; olan Dareios, düzlükten geçerek dağlara kadar gelmişti. Bundan sonra arazi, aynı çabuklukla kaçmaya engel olduğundan arabadan aşağı atladı; paltosunu, yayını ve kalkanını atarak bir kısrağa bindi. Bu kısrak, ahırdaki tayına kavuşmak ümidiyle Dareios'un istediği kadar hızlı koşuyordu. Güneş batıp da karanlık basıncaya kadar İskender, Pers kralını takip etti. Kralı esir etmek, günün zafer ganimeti olacakmış gibi görünüyordu. Bir yarın içinde Dareios'un savaş arabasını, kalkanını, paltosunu ve yayını buldu. Bu ganimetler yanına alarak Makedonyalılar tarafından savaşmadan ele geçirilen ve geceyi geçirmek için hazırlanan Pers ordugâhına döndü.

Ordugâhın zengin eşyası ile Pers büyüklerinin değerli silahları bir tarafa bırakılacak olursa, ele geçen öteki ganimetlerin, para ve değer bakımından çok fazla bir anlamı yoktu. Çünkü hazineler, sahra takımları, kralın ve satrapların eşyaları, daha önce Şam'a gönderilmişti. Fakat Anakraliçe Sisygambis, Dareios'un eşi ile çocukları, kaçışma sırasında doğan karışıklık içinde unutulmuş, bulundukları ordugâhta savaşı kazananların eline düşmüşlerdi. Kovalamadan döndükten sonra İskender, subaylarıyla Dareios'un çadırında akşam, yemeğindeyken yakınlardan gelen acıklı kadın seslerini işitti. Bunların Pers Kralının ailesi olduğunu öğrendi. O sırada kadınlar, kralın arabasının, yayının ve

paltosunun alayla ordugâha getirilmekte olduğunu gördükleri için Dareios'un öldüğünü hükmederek ağlaşıyorlardı. Hemen İskender, dostlarından Leomatos'u göndererek sızlaşan kadınlara şu teminatı verdi: Dareios yaşıyor; kendilerinin de korkmaları için bir neden yoktu. Makedonya Kralı ne onların, ne de Dareios'un kişisel düşmanı değildir; söz konusu olan, Asya'ya sahip olmak için mertçe döğüşmekten başka bir şey değildi; onların mevkilerine, uğradıkları felakete saygı gösterilecekti. Gerçekten de İskender, verdiği sözü yerine getirdi. Bu kadınlara yalnız ilişilmemekle kalınmadı, fakat aynı zamanda mutlu günlerinde alıştıkları kadar saygı gösterildi. Pers geleneklerine göre hizmete devam edildi. İskender onları savaş esirleri olarak değil, kraliçeler sayarak, Yunanlılarla Barbarlar arasındaki ayrılığın üstüne çıkarak krallığın yüksek şerefini korumak istiyordu.

İskender'in Pers Devleti'yle ilişkileri kurmayı düşündüğü ilişkinin niteliği kendisini ilk kez burada gösteriyordu. Aynı şartlar içinde gerek Atinalılar gerekse İspartalılar olsaydı kinlerine veya hırslarına kapılarak bu kraliçelerin kaderlerini tayin ederlerdi. İskender'in hareketi ise daha serbest veya daha ileri görüşlü bir siyasete işaret ettiği gibi ne kadar centilmen ve cömert olduğunu da kanıtlamaktadır. Aynı dönemde yaşamış olanlar, kralın bu ileri görüşlü siyasetini kavrayamadıkları için veya kavrayamadıkları sürece onun bu centilmenliğini ve cömertliğini övmekten öte bir şey yapmamışlardır. Çağdaşları, İskender'in zaferin verdiği gururla, Yunanlıyı ve krallık gücünü gösterebilecek şekilde davranmak elinde olduğu halde böyle yapmayarak bu kadar ılımlı, bu kadar alçakgönüllü davranmasına çok büyük hayranlık duymuşlardır. Yine çağdaşları, İskender'in, kendisine örnek aldığı Akhilleus'tan bu konuda, daha üstün olarak, bütün Asya kadınları içinde en güzeli olma ününü taşıyan, yendiği kralın eşi üzerinde galibiyetin verdiği hakkı kullanmaya tenezzül etmemesini her şeyden daha dikkate değer bir olay olarak değerlendiriyorlardı. Yanında kraliçenin güzelliğinden söz açmayı bi-

le yasak etmişti; çünkü gereksiz tek bir kelime dahi bu soylu kadının kalbini kırabilir, dertlerini artırabilirdi. Sonradan anlaşıldığına göre güya kral, en sevgili dostu Hephaistion ile birlikte kraliçelerin yanına gitmişti. Bu sırada Ana Kraliçe, aynı derecede süslü elbise giymiş olan bu iki insandan hangisinin kral olduğunu ayırdedemeyerek daha uzun boylu Hephaistion'u önünde, Pers göreneğine göre, tapınmak için yere kapanmıştı. Fakat Hephaistion'un geri çekilmesi üzerine aldandığını anlayan Ana Kraliçe, bu yanlış hareketinden dolayı hayatını kaybedeceğinden korkarak titremeye başlamıştı. Bunun üzerine İskender, gülümseyerek şöyle demişti: "Sen yanılmadın, o da İskender'dir." Sonra Dareios'un altı yaşındaki oğlunu kucağına alarak sevmiş, yanaklarından öpmüştü.

Bu meydan muharebesinde Makedonya ordusunun insan kaybı üç yüz piyade ile yüz elli süvari olarak gösterilmektedir. Kralın kendisi de bacağından yaralanmıştı. Buna rağmen savaşın hemen ertesi günü yaralıları ziyarete gitti. Savaşta ölenleri, tıpkı bir meydan muharebesi yapmak üzere harekete geçiyormuş gibi bütün orduyu ayağa kaldırarak, bütün askeri saygıyı göstererek, törenle gömdürdü. Bunlar için anıt olarak Pinaros çayı kıyısına üç sunak yaptırdı. Bir vuruşla Pers ordusunu yok eden büyük İssos zaferinin anıtı olarak da Suriye geçitlerinin kapısında İskenderun şehrini kurdu.

Pers ordusundan ise on bini süvari olmak üzere yüz bin kişinin öldüğü bildirilmektedir. Pers ordusunun ilk önce sol kanadından vurularak denize doğru atılması, geri kalanların tamamıyla dağılmalarına neden oldu. Bunların çoğu dağları aşarak Fırat'a doğru kaçtılar. Başka kıtalar ise kuzeye doğru giderek Kilikia dağlarına sığındılar; buradan da Kapadokia, Likaonia ve Paphlagonia'ya dağıldılar. Bunların bir kısmı Phrygia Satrapı Antigonos, öbür kısmı da Küçük Phrygia Satrapı Kalas tarafından yok edildi. Savaş alanından kendilerini kurtarabilmiş olan sekiz bin Helen ücretli askeri, Amanos Dağlarından aşarak Suriye'ye

canlarını zor attı; Makedonyalı mülteci Amyntas'ın komutasında oldukça düzenli bir geri çekilmeyle Tripolis'e vardılar. Bir zamanlar kendilerini buraya getiren büyük savaş gemileri, hâlâ sahilde bekliyordu. Binip kaçmak amacıyla kendilerine yetecek kadar gemiye el koydular. Ötekilerini ise, düşmanın eline geçmesinler diye yaktılar. Bundan sonra kendileri Kıbrıs'a geçtiler. Anlaşıldığına göre öteki Helen ücretli askerleri, başka yollardan denize ulaşmış, kendilerine yeni işler bulmak amacıyla Tainaron'a gitmişlerdi. Amyntas, Kıbrıs'a geçen Helen askerleri ile beraber Pelusion'a hareket etti. Burada o, İssos meydan muharebesinde ölen Satrap Sabakes'in yerine geçmek istiyordu. Halbuki daha önce İranlı Mazakes bu mevkiye atanmıştı. Gerçekten de Amyntas, Memphis'in kapılarına kadar ilerlemeyi, Mısır'ın en önemli parçalarını ele geçirmeyi başardı. Fakat yağmacılıkları ile bölge halkının nefretini kazanan askerleri, yine talan için etrafa dağıldıkları bir sırada, Satrap Mazaks'in topladığı Mısırlıların ani bir baskınına uğrayarak Amyntas da dahil hepsi öldürüldü.

Beyanname

Dareios a gelince; Onkhai'ya kadar kaçışı sırasında ordusunun geri kalan dökünteleriyle aşağı yukarı dört bin Helen ücretli askerini toplamayı başarmış, bunlarla birlikte hiç durmaksızın Tapsakos'a kadar yoluna devam etmişti. Artık Fırat'ın gerisine kadar ulaşmış olduğu için kendini güvende sayabiliyordu. Kaybettiği meydan savaşı sonucu bazı satraplıklarından çok kendi çevresinin ölmesine üzülüyordu. Yenilip kaçmak acısından daha çok Pers kadınları içinde en güzeli olan eşini mağrur düşmanının eline bırakmış olma düşüncesi ona ağır geliyor, içine işliyordu. Ailesinin uğradığı bu felaket ile kendisinin içinde bulunduğu büyük üzüntü arasında asıl tehlikeyi ve devletinin zaafını unutan Dareios, bulunduğu yüksek yeri asla unutmuyor, galip düşmana cömertçe bir feragat göstererek ve aşağıdan alarak ilk önerileri sunmakla büyük bir iş göreceğine inanıyordu. Bu dü-

şünce ile Issos Meydan Savaşı'ndan kısa bir süre sonra İskender'e kısa bir mektup gönderdi. Bu mektupta, babası Filip'in Büyük kral Artakserkses ile ne kadar dostça ve ittifak halinde yaşadığı, fakat ölümünden sonra büyük kral Arses'e karşı, Persler tarafından bir savaşa neden olacak hiçbir harekette bulunulmadığı halde, düşmanlığın başladığını, daha sonra İran'daki saltanatın değişmesiyle İskender'in eski dostluğu ve ittifakı yenileyip kuvvetlendirmek için kral Dareios'a elçiler göndermek fırsatını kaçırdığı, tersine ordusuyla Asya'ya saldırıp İranlıları birçok ağır felakete uğrattığı açıklanıyordu. İşte bu yüzden o, büyük kral, tebaası olan milletleri toplayarak İskender'e karşı, yürümüştü. Fakat meydan savaşının sonucu kendi aleyhinde tecelli ettiğinden bir kral olan kendisi, yine bir kraldan savaş tutsağı olarak eline geçmiş eşinin, annesi ve çocuklarının geri verilmesini istiyordu. İskender ile dostluk kurmaya, bir de ittifak antlaşması yapmaya hazırdı. Sonra, gereken karşılıklı güvenlikte kefaletin sağlandığını göstermek için, bu mektubu getiren Menikos ile Arsimas adlarındaki elçilerine İskender'in de kendi elçilerini katarak yanına göndermesini istiyordu.

İskender, gerek bu mektuba, gerekse Pers elçilerinin sözlü önerilerine bir yazı ile cevap verdi. Pers elçileriyle beraber giden İskender'in elçisi Thersippos, hiçbir zaman sözlü müzakerelere girişmeyerek sadece mektubunu Dareios'a verme emrini aldı. Bu mektupta şöyle deniliyordu:

"Atalarınız Makedonya'ya ve Hellas'ın başka taraflarına geldiler. Helenler tarafından kendilerine karşı bir savaş açılmasına neden olabilecek en ufak bir harekette bulunulmamış olduğu halde, bize birçok felaketler getirdiler. Helenlerin başkomutanlağına seçilmiş ve Perslerin şimdiye kadar bize çektirmiş oldukları acıların öcünü almaya karar vermiş olan ben, yeniden kendinizin savaş nedeni yaratmanız üzerine Asya'ya geçtim. Çünkü siz, babama hakaret etmiş olan Perinthoslulara yardım ettiniz; Büyük kral Okhos, egemenliğimiz altında bulunan Makedon-

ya'ya askeri kuvvetlerini gönderdi. Babam, birçok kimseye yazmış olduğunuz mektuplarda açığa vurduğunuz gibi, sizin tarafınızdan düzenlenen bir suikasta kurban gitti. Sen, Bagaos ile işbirliği yaparak büyük kral Arses'i öldürdün; bunun üzerine meşru olmaksızın, Pers geleneğine uygun olarak değil, fakat en kutsal yasalarınızı çiğneyerek, Pers tahtını kendine mal ettin. Benim hakkımda dost olmaktan çok uzak mahiyetteki yazılarını Helenlere göndererek bunları bana karşı ayaklanmaya kışkırttın. İspartalılarla daha başka Helenlere bol bol para yolladın; bu paralarını Hellas'ın öteki devletleri almadılar, yalnız İsparta kabul etti. En sonunda elçilerin aracılığıyla benim dostlarımı ayartmaya, Helenlere bağışlamış olduğum genel barışı bozmaya çalıştın. İşte bu nedenlerdendir ki sana karşı savaşmak için yola çıkmış bulunuyorum. Aslında yine kendin düşmanlığa başlamış bulunuyordun. Haklı bir savaşta önce komutanlarına karşı, şimdi de doğrudan doğruya, kendine ve yanındaki orduna karşı muzaffer olan ben, hâlâ benim diye adlandırdığın memleketinin de ölmez tanrıların inayetiyle efendisi bulunmaktayım. Senin saflarında bana karşı dövüşmüş olanlardan savaş alanında ölmeyerek bana gelip sığınanları himaye edeceğim. Maiyetime gelip de memnun kalmayan tek bir insan yoktur; tersine hepsi seve seve ve kendiliklerinden buyruğum altına girmektedirler. Böylece ben Asya'nın efendisi olduğum için sen de bana gel. Eğer böyle yapacaksan, herhangi bir kuşkun veya kaygın varsa, gereken teminatı almak üzere yanındaki büyüklerden birkaçını bana yolla. Yanıma ulaştığın zaman annenin, eşinin, çocuklarının ve bunlardan başka dileyeceğin bütün şeylerin geri verilmesi için edeceğin ricalar olumlu karşılanacaktır. Benden ne dilersen senden esirgenmeyecektir. Bundan başka, eğer bana yeniden elçi gönderecek olursan, Asya'nın kralı sıfatıyla göndermelisin; yazacak olursan, kendinle aynı derecede bir kimseye yazıyormuş gibi değil, şimdiye kadar sana ait olan her şeyin efendisi diye hitabetmelisin, istediklerini gereken saygı ile ulaştırmalısın. Bu dediklerimi kabul etmeyerek tersini yapacak olursan, sa-

na krallık onurumu kırmış birisi olarak davranırım. Fakat sen egemenliğe sahip olmak konusunda başka türlü düşünüyorsan, bu egemenlik uğrunda bir defa daha dövüşmek için beni açık sahrada bekle ve kaçma. Bana gelince, nerede olursan ol, seni arayıp bulacağım."

Eğer bu yazı, yukardaki şekliyle gerçekten ilan edilmiş ise, yalnız Dareios için yazılmış bir mektup değil, fakat aynı zamanda muzaffer İskender'in hem Asya milletlerine, hem de Helenlere hitabeden bir beyannamesinden başka bir şey değildir.

Hellas'ta Heyecan

Bu beyanname ile İskender, aynı zamanda Helenlere de hitabediyordu. Çünkü Pers donanması hâlâ Ege Denizinde dolaşmaktaydı. Bu donanmanın yakınlığı ise Hellas devletlerinde kaynaşmayı, ayaklanma yönsemelerini besliyordu. Burada bir zafer, Berzah'ta veya Euboia'da cüretli bir çıkarma, kuşkusuz Helenleri ayaklandırabilir, bunun çok ağır sonuçları olabilir, sonuçta doğrudan doğruya Makedonya ciddi tehlikeye düşebilirdi. Anlaşılıyor ki İskender'in Gordion'dan bu kadar geç hareket etmesi, bu nedenden kaynaklanmaktadır. Eğer gerekseydi İskender, buradan kalkarak on beş günlük bir yürüyüşle Hellespontos'a varabilirdi. Belki de Helen ücretli askerlerinin Tripolis'e taşındıkları haberi, Makedonya Kralının Gordion'dan yola çıkmasına neden olmuştur. İskender'in askeri görüşüne göre, Helen ücretli askerleri hariç Pers donanmasının, hele Tripolis'te kalan gemilerin eksilmesiyle zayıfladıktan sonra, yapacağı her hareketin sırf bir gösteriden başka bir mahiyeti olamazdı. Hellas'taki yurtseverler ise bu sorun üzerinde hiç de aynı hükmü vermiyorlardı. Gerçekten de bu arada Atina'nın yüz büyük savaş gemisini açık denize çıkarmak gibi cesurca kararı üzerine kuşkulanan Hegelokhos, yollarından alıkoyduğu Atina gemilerini serbest bırakmıştı. Hattâ Mtylene'deki Makedonya kıtası teslim olmaya mecbur edilmiş, bütün ada Antalkidas barışı koşul-

larına dönmüş, Tenedos adası İskender ve Korinthos Birliği ile imzaladığı antlaşmaları bozarak aynı surette yeniden Antalkidas koşullarına uymak zorunda bırakılmıştı. Bütün bu olaylar, Hellas'taki yurtseverlerin cesaretini çok artırıyordu. Helen yurtseverleri, şerefli Antalkidas barışını yurtları için biricik kurtarıcı ilke olarak görüyorlar, bu düzenin bayrağı altında Korinthos Birliğinin dehşetinden kurtulmak olanağı bulunabileceğine inanıyorlardı. O zamanlar Atina'daki hatipler kürsüsünden, Makedonya Kralı ile imzalanmış bulunan antlaşmalara rağmen, İskender ile bozuşmak açıktan, açığa tavsiye ediliyordu. Bir hatip şöyle demişti: "Filip ile yapılan antlaşmada eğer genel barışta bizim de payımız olmasını istiyorsak kaydı vardır. Demek ki aksini de isteyebiliriz."

Pers donanması, Datames'in uğradığı ufak tefek başarısızlıklara rağmen, hâlâ Ege Denizine egemen bulunmaktaydı. Pers amiralleri, Tenedos'un ele geçirilmesinden sonra Aristomenes'in komutasında bir filoyu, sahillerini ele geçirmesi için Hellespantos'a göndermişler; kendileri de İonia kıyılarını yakıp yıkarak Khios'a gitmişlerdi. Doğal olarak bunlar, Othontopates'in hâlâ deniz kalesini tutmakta olduğu Halikarnassos gibi önemli bir yeri korumak fırsatını ellerinden kaçırıyorlardı. Bu kale Makedonyalıların eline geçti. Aynı haber, Soloi'de bulunduğu sırada İskender'e ulaştı. Persler, karada hâlâ sahip oldukları Myndos, Kaunos ve Triopion gibi önemli mevkileri ağır insan kaybı vererek bırakmak zorunda kaldı. Yalnız Kos, Rhodos, Kalymna, buna bağlı olarak da Halikarnassos Körfezi'nin kapısı şimdilik Perslerin elinde kalmıştı. Aynı amiraller biliyorlardı ki Dareios, yalnız içindeki Helen ücretli askerlerinin sayısı İskender'in bütün ordusuna denk olan, aynı zamanda ölçüsüz bir süvari üstünlüğü bulunan büyük bir ordunun başında daha şimdiden Fırat'ı geçmiş, çatıya doğru ilerlemektedir.

Amirallerin bundan sonraki hareketlerinin nedenleri açık olarak görülemiyor. İskender'in emri ile Hellespontos'ta yeni-

den bir donanma toplayan ve Aristomenes'in filosunu yenerek Tenedos'u tekrar ele geçiren Hegeiokhos'un ilerleyişini önlemek amacıyla mı, yoksa Makedonya Kralının beklenen yenilgisiyle aynı zamana çattırarak Hellas'ta genel ayaklanmayı ateşlemek niyetiyle mi bu hareketlere girişmişlerdir, bu pek belli değil. Amirallar, Khios'ta yeteri kadar asker, Koş ile Halikarnassos önünde de birkaç gemi bıraktıktan sonra en iyi gemilerden yüz tanesini ayırarak Siphnos'a gitti. Burada Kral Agis, maiyetinde yalnız bir tek büyük savaş gemisiyle, fakat çok ayrıntılı bir planla Pers amirallerinin yanına geldi. Bu planın uygulanması için kendisine mümkün olduğu kadar çok gemi ve asker verilerek Peloponnesos'a gönderilmesini, burada da yeniden asker toplamak için gereken paranın verilmesini istedi. Atina'da büyük bir heyecan hüküm sürüyordu. Bir yandan da yurtseverler bu heyecanı daha da körüklüyordu. Aiskhines, üç yıl sonra Demosthenes'e karşı söylediği bir hitabede şöyle diyor: "İskender'in Kilikia'da sarıldığı, her bakımdan noksanlıklar içinde bulunduğu, sözlerinden onun birkaç güne kadar Pers süvarisi tarafından çiğnenmiş olacağı anlaşıldığı zaman halk, ne senin ısrarlarını dinledi, ne de elinde dolaştırıp herkese gösterdiğin mektuplara inandı. Ne benim yüzümün ne kadar cesaretsiz ve perişan bir hal aldığını halka göstermen, ne de beni İskender'in başına bir felaket gelir gelmez ilk kesilecek olan kurbanlık bir hayvan diye nitelendirmen hiçbir sonuç vermedi." Bununla beraber Aiskhines, Demosthenes'in henüz tereddütte kalıp kesin bir karar verilmemesini önerdiğini söylüyor. Hypereides, Morokles ve Kalisthenes gibi hatipler de, yalnız ayrılma işaretini bekler gibi görünen Helen devletlerinin Kral Agis ile birleşerek Antipatros'u ve Makedonya'ya karşı yürümelerini sağlamak için daha büyük bir gayret göstermiş olabilirler. Atinalı yurtseverlerin, birden kuşkusuz eli boş olmadan ortadan kaybolup şimdi Megara'da bulunan İskender'in haznedarı Harpalos ile ilişkiye girip girmedikleri konusu bir tarafa bırakalım.

Fakat Kilikia'dan, beklenen Pers zaferi müjdesi yerine büyük kralın ağır bir yenilgeye uğradığı, Pers ordusunun büsbütün yok edildiği haberi geldi. Şimdi Atinalılar, kendilerini daha ileri gitmeye zorlayacak bir şey yapmadıkları için Tanrıya şükredebilirlerdi. Pers amiralleri, kurtarılabilecek ne kalmışsa alıp götürmek için acele harekete geçtiler. Pharnabazos, on iki büyük savaş gemisi ve içindeki bin beş yüz ücretli asker ile Khios adasına döndü. Bu adanın Pers ittifakından ayrılması olasılığından korkuyordu. Kral Azemiklos'un komutasındaki Tyros şehrine ait gemileri de yanına alan Autophradates, donanmanın büyük bölümüyle Halikarnassos'a gitti. Kral Agis'e istediği büyük deniz ve kara kuvvetleri yerine ancak on savaş gemisi ile otuz Talent para verildi. Agis, bunları Tainaron'daki kardeşi Agesilaos'a gönderdi; ona da personelin istihkaklarını tam olarak vermesini, adaya egemen olmak için hemen Girit'e gitmesini emretti. Kendisi ise bir süre Kykladlarda kaldıktan sonra Aytophradates'in peşinden Halikarnassos'a gitti. Denizde başka hareketlere girişmek artık düşünülemezdi. Çünkü Fenike gemileri, çok geçmeden İskender'in Fırat'a doğru yürümediği anlaşıldığından, ülkelerine dönmek için uygun mevsimi bekliyorlardı. Belki de daha şimdiden ülkeleri Makedonyalılara teslim olmak zorunda kalmıştı. Kıbrıs kralları da Fenike kıyıları İskender'in egemenliği altına geçecek olursa, adalarının elden çıkacağından korkuyorlardı.

İskender'in Issos Meydan Savaşı'ndan sonra Persleri takip etmediği, Pers Devleti'ni kesin olarak ortadan kaldırmak için beklemeden hemen Fırat'ı geçmediği, son zamanlarda garip ve plansız bir hareket olarak gösterilmiştir. Halbuki İskender, arkası henüz hiçbir suretle güvende değilken böyle yapmış olsaydı, deliçe hareket etmiş, boşu boşuna bir saldırı yapmış olurdu. Makedonya Kralı, Asya'nın içerilerine yapacağı yürüyüşü sağlam bir temele dayandırmak istiyordu. Helen ücretli askerlerinin Pelusion'a yaptıkları sefer, Mısır'a sahip olmak gerektiğini kendisine hatırlatabilirdi. Issos zaferinin sağladığı kazanç Babylon ile

Sus'tan ibaret değildi. Asıl kazanç, Syrte'nin çorak kıyılarına kadar Akdeniz sahillerinin açık bulunması, Pers Devleti'nin bitmez tükenmez bir tersanesi olan Phoinikia'nın donanmasını Yunan sularından geri çekmek zorunda kalması, böylelikle İsparta'da başlayan Nil ülkesinin işgali ile daha doğuya yardım görmeksizin kırılabilmesi, son olarak artık ciddi bir engelle karşılaşmaksızın mümkün olabilen Nil ülkesinin işgali ile daha doğuya yapılacak sefere en geniş ölçüde, sağlam bir hareket üssü hazırlanmasıydı.

Bundan sonraki girişimlerin bu noktalar göz önünde tutularak hazırlanması gerekliydi. İskender Parmenion'u Thessalla süvarileri ve bazı kıtalarla Orontes vadisi boyunca Suriye'nin merkezi olan Şam'a gönderdi. Büyük kralın savaş hazinesi, sefer takımları, saray eşyası ve Pers büyüklerinin eşleriyle çocukları ve hazineleri Sokhoi'den buraya gönderilmişti. Bu kadar soylu Pers kadını ve çocuklarından oluşan bir kafilenin başında hazinelerle beraber kaçmak istiyormuş gibi hareket eden Suriye Satrap'ının ihaneti yüzünden kafilenin tamamı ve Şam, Parmenion'un eline düştü. Ganimet ölçülemeyecek, sayılamayacak kadar büyüktü. Sayısı binleri bulan esirlerin arasında İssos Meydan Savaşı'ndan önce Dareios'a gelen Atina, İsparta ve Thebai elçileri de bulunmaktaydı. Bu seferi hakkında Parmenion'un verdiği rapor üzerine İskender, ele geçen insanlarla eşyanın hepsini Şam'a geri götürerek korumasını, Yunan devletlerinin elçilerini ise derhal kendisine göndermesini emretti. Elçiler yanına gelince kral iki Thebai elçisini, bir yandan bunların kişiliklerini (bunlardan biri soylu Ismenia'ın oğlu Thessalikos, öbürü Olympos şampiyonlarından Dionisodoros'tu), bir yandan da Thebai şehrinin uğradığı felaketten duyduğu acıyı ve Thebailıların Makedonyalılara karşı beslemekte haklı oldukları kini gözönünde tutarak, hiçbir şey söylemeden salıverdi. Aynı adı taşıyan komutanın oğlu olan Atinalı Iphikrates'i ise, hem babasına beslediği saygının, hem de Atina'ya gösterdiği hoşgörünün bir delili olmak üzere, şan ve şeref-

le onurlandırarak yanında alıkoydu. Buna karşılık açıktan açığa savaşa başlayan İsparta'nın elçisi Euthykles'i de şimdilik tutsak olarak yanında bıraktı. Sonradan, Makedonya büyük başarılar kazanması üzerine ve İsparta'da durum değişince, elçi serbest bırakılarak ülkesine gönderilmiştir.

Parmenion'un Şam seferi sırasında İskender, Kilikia'nın yönetimini düzenlemişti. Bu konuda bildiklerimiz her ne kadar az ise de bu kadarı bile karakteristiktir. Askeri bakımdan bütün öbür yerlerden daha önemli, Toroslarda yaşayan yiğit kavimlerin tehdidi altında bulunması nedeniyle de çok tehlikeli olan bu bölgede, güçlü bir yönetim kurmak gerekiyordu. Bunun için kral, buranın yönetimini yedi kişisel muhafızından biri olan Nikanor'un oğlu Balakros'a bıraktı. Anlaşıldığına göre bu kişiye satraplıkla beraber komutanlık yetkisi de verilmişti. Çok geçmeden Balakros'un Isaurialılara karşı savaşlar yaptığından sözedilmektedir. İskender'e ait eski tip paralar arasında önemli sayılabilecek kadarının Kilikia belirtileri taşıdığını da görüyoruz. Suriye'ye gelince, buranın Parmenion tarafından ele geçirilen edilen parçasına, yani KoileSyria'ya Kerdimmas'ın oğlu Memnon satrap olarak tayin edildi. Phoinikia (Fenike) üzerinde ise Makedonya Kralının henüz hükmü yoktu. Orada hiç de azımsanmıyacak kadar çok engel kendisini bekliyordu.

Coğrafi konumu ile iç durumlarının bir sonucu olarak Fenike kentleri, Pers Devleti içinde siyasî bakımdan özel yer almaktaydı. Yüzyıllardan beri denizde güçlü olan bu kentler, deniz kuvvetleri için hemen hemen kaçınılmaz bir zorunluluk olarak adadevleti olmaktan mahrumdu. Aynı kentler, sırasıyla Asurların, Babillilerin ve Perslerin ellerine geçmişlerdi. Fakat kara tarafında yüksek Lübnan Dağlarından oluşan set ile hemen hemen büsbütün kıtadan ayrılmış, bazıları küçük sahil adaları üzerine kurulmuş, bu sayede hiç olmazsa kıtaya egemen olan devletin doğrudan doğruya ve tamamıyla hiçbir zaman nüfuzu altına girmekten korunmuş olduklarından eski yasalarıyla, eski bağımsızlıklarını

bir dereceye kadar koruyabilmişlerdi. Böylece Pers kralları da Fenike'yi sadece himayeleri altına almakla, bir de Fenike donanmasını kendisi için kullanabilmek yetkisiyle yetiniyorlardı. Deniz ticaretinde, endüstri ile deniz kuvveti alanlarında Yunanlıların bu kentlerle yarışmaları, eski Atina Deniz Birliği çöktükten beri ortadan kalkmıştı. Hattâ tam bağımsız oldukları devirlerde bile bu kentlerin ticaret faaliyetleriyle zenginlikleri, belki de şimdi kendileri için sınırsız bir ticaret art ülkesi sağlamakta olan Pers Devleti'nin egemenliği altında bulundukları yere kadar yükselmiş değildi. İran Devleti içine alınan başka bütün ülkelerde eski yerli medeniyet soysuzlaşır veya büsbütün unutulurken, Phoinikia da eski ticaret ruhu ile ticareti teşvik edici bir çeşit erk kendini muhafaza etmişti. Gerçi Fenikeliler de büyük kralın egemenliği altından kurtulmak girişimlerinde bulunmamış değillerdi. Pers kuvvetinin uyuşmuş olmasına rağmen bu girişimlerin başarısızlıkla sona ermesinin nedeni, Fenike kentlerinin iç yasalarından çok birbirini kıskanmaları ve aralarındaki, açıkça görülen, çıkar ayrılığı olmuştur. Büyük Okhos, Sidon kenti ayaklandığı zaman, Tripolis Birlik Meclisinde birliğin öteki iki önemli üyesi olan Tyros ile Arados'u da ayaklanmaya katılmaları ve yardım için çağırmıştı. Gerçi o zaman bunlar yardım edeceklerine söz verdiler. Fakat, başarılı olunursa kendilerini de beraberce kurtaracak, aksi takdirde Sidon'un uğrayacağı kayıpları kazanarak kendi kuvvetleriyle ticaretlerini artıracak olan öyle bir girişimin sonucunu hareketsiz kalarak beklemeyi daha uygun bulmuşlardı. sonuç olarak, Sidon yenilmiş, yakılmış, eski yasası ile bağımsızlığını kaybetmişti. Görünen o ki, Tripolis Meclisine Sidon'un yerine Byblos girmiş veya bu kent en azından onun zamandan itibaren o kadar yükselmişti ki bundan böyle Arados ile Tyros'un yanında önemli bir rol oynamaya başlamıştı.

Pers Devleti'yle olan ilişkilerinde Fenike kentlerine benzeyen, fakat birçoğu Helen asıllı olmaları, bir de adanın sağlamakta olduğu elverişli mevkileri dolayısıyla erke kavuşmada daha

sabırsız davranan Kıbrıs'ın dokuz kenti, başlarında Salamis Kralı Pnytagoras olduğu halde Sidon ile aynı zamanda ayaklanmış, ancak Sidon'un düşmesinden sonra Pnytagoras'ın kardeşi Euagoras'ın yönetiminde hemen Perslere itaat etmişlerdi. Gerçi bir süre sonra Pnytagoras tekrar Salamis krallığına getirilmiş, eskisi gibi Kıbrıs'ın küçük hükümdarları arasında birinci olma hakkını yeniden elde etmişti. Fakat bu, ancak Pers egemenliğine tamamıyla boyun eğmesi koşuluyla mümkün olabilmişti.

İskender İran'a karşı savaşa başladığı zaman bu ayaklanmaların üstünden yirmibeş yıl geçmişti. "Kralları"nın komutası altında Fenike gemileri Tyros'unkiler Azemiklos'un; Arados'unkiler Gerostratos'un; Bybolos'unkiler Enylos'un komutasında, Sidon'unkilerin de bunlara katılması ve Pnytagoras ile öteki hükümdarların komutasındaki Kıbrıs gemileri, Pers Kralının daveti üzerine Helen sularına gitmişler; çok geçmeden kötü yönetilmeli yüzünden büyük başarılar elde etmeksizin burada bazı eylemlerde bulunmuşlardı. Ne var ki, Issos meydan muharebesi Fenike kentleri için genel durumu baştan başa değiştiriyordu. Eğer bunlar birleşerek aynı amaç uğrunda çalışsalardı, deniz kuvvetlerini bir araya toplayıp düşmanın saldıracağı her noktayı birlikte destekleselerdi; büyük kralın amiralleri Helen sularından çekilerek etkisiz taarruzlardan vazgeçerek Fenike limanlarının savunmasına koşsalardı; sırf karaya bağlı olan İskender ordusunun, bu kuvvetlerle takviye edilmiş ve halkı kalabalık kentlerin denizden savunması karşısında, ne iş görebileceğini kestirmek olanaklı değildir. Fakat birlik ittifaklarına rağmen Fenike kentleri arasında, en azından Sidon'un sonuna seyirci kalalıdan beri, gerçek bir anlaşma ve birlik yoktu. Sidonlular, Issos zaferinin büyük bir sevinçle karşılamış olamalıdır. Çünkü bunlar, Pers diktatörlerine karşı verdikleri mücadelede kaybettikleri bütün haklarını İskender sayesinde yeniden kazanabileceklerini umabilirlerdi. Buna karşılık Sidon'un düşmesi ile yıldızı parlayan Byblos, karada olmasına rağmen, İskender'in galip ordusu-

na karşı koyacak durumda bulunmadığından, kazandığı her şeyi kaybetmek kaygısını duymak zorundaydı. Fakat Arados ile Tyros, denizde kurulmuştu. Yaygın bir ticaretten daha çok karadaki toprakları sayesinde güçlenen Arados ise, İskender'in gelmesi ile Tyros'a oranla çok daha büyük kayıplara uğrayacaktı; kaldı ki Tyros kenti, limanında bulundurduğu seksen gemi ile adası üzerinde kendini daha güvende hissediyordu.

Arap hükümdarı Gerostratos'un oğlu Straton, şimdi Orontes'ten kalkarak Fenike kentlerine yaklaşmakta olan İskender'i yolda karşıladı; babası adına krala bir altın çelenk sundu; Fenike sahilinin kuzey parçasını içine alarak bir günlük yürüyüş mesafesindeki Mariamne kentine kadar uzanan ülkesinde Makedonya egemenliğini tanımaya hazır olduğunu bildirdi. İskender'in birkaç gün kaldığı büyük Marathos kenti de Arados toprakları içinde bulunmaktaydı. Byblos ile yürüyüş sırasında bir antlaşma yaparak, bu kenti teslim aldı. Sidonlular, nefret ettikleri Persleri ezen İskender'e itaat edeceklerini belirtmek için koştular. Bunların davetleri üzerine İskender, bu kenti de teslim aldı; eski topraklarıyla yasalarını geri verdi; kentin yönetimini de eski Sidon krallarının soyundan olan ve yoksulluk içinde yaşayan Abdollonymos'a bıraktı. Bundan sonra Tyros üzerine yürüdü.

Tyros'un ileri gelenleri ile zenginlerinden oluşturulan ve başlarında hükümdar Azemiklos'un oğlu bulunan bir heyet İskender'i yolda karşılayarak selamladı. İskender ne isterse Tyrosluların yapmaya hazır olduğunu bildirdi. Kral bunlara teşekkür ederek kentlerine bağışlarda bulundu. Tyros'a gelerek kentin Herakles tapınağında bir kurban töreni yapmak niyetinde olduğunu söyledi. Halbuki Tyroslular, İskender'in kentlerine girmesini hiç istemiyorlardı. Kenti yönetenler, tıpkı Sidon ayaklanmasında yaptıkları gibi bugünkü durum karşısında da, tam bir tarafsızlık göstererek savaş kimin lehine sona ererse ersin kendi çıkarlarını korumak düşüncesindeydler. Ege Denizine gönderilen filoya rağmen limanda duran savaş gemilerine güvenerek bu ka-

rarlarına saygı göstermeye yetecek güçte oldukları kanısındaydılar. Onlara göre Pers donanması, hâlâ Ege Denizinde egemen olup Makedonyalıların daha ileriye gitmelerine engel olmak amacıyla büyük kral yeni bir ordu hazırlamaktaydı. Eğer Dareios galip gelecek olursa, öteki Fenike kentleri Perslere ihanet etmiş olduklarından Tyroslulann gösterdikleri bağlılığın armağanı o oranda büyük olacaktı. Dareios yenildiği takdirde ise, elinde deniz kuvveti bulunmayan İskender, deniz içindeki kente öfkelenecek, fakat hiçbir şey yapamayacaktı. Buna karşılık Tyros, kendi donanmasına, Kıbrıs, Peloponnesos ve Lybia'daki müttefiklerine, aynı surette kendi kaynaklarına, bir de ada üzerindeki saldırılmaz mevkiine dayanarak, kentin çıkarlarına en uygun şartları İskender'e kabul ettirmek için yeteri kadar zaman kazanacaktı. Aynı zamanda uygun ve tehlikesiz, üstelik de yararlı bir çıkar yol bulduklarına inanarak Tyroslular, aşağıdaki kararlarını Makedonya Kralına bildirdiler: İskender'in karada bulunan eski Tyros tapınağında kentin tanrısına kurban sunması kendileri için bir şeref olacaktır. Kral başka ne isterse onlar vermeye hazırdılar; ancak ada üzerindeki kentleri gerek Makedonyalılara, gerekse Perslere kapalı kalacaktır.

Bunun üzerine İskender, hemen görüşmeleri kesti. Girişimlerinin selameti için kesinlikle gerekli gördüğü şeyleri zorla elde etmeye karar verdi. Gerisinde bırakacağı tarafsız ve kuvvetli bir Tyros, Helen topraklarındaki bütün kötü niyetlilere, Makedonya ittifakından ayrılma yönsemelerine, kardeşi aracılığıyla Girit adasını ele geçirmiş olan Kral Agis'in daha şimdiden başladığı ayaklanmaya güçlü bir merkez, bir dayanak oluşabilirdi. İskender generalleri ve Taksis komutanlarıyla müttefik kuvvetler komutanlarını yanına toplayarak Tyros elçilerinin önerilerini anlattıktan sonra her ne pahasına olursa olsun Tyros kentini ele geçirmek kararında olduğunu bildirdi. Onlara, Persler bir deniz kuvvetine sahip oldukça, açıktan açığa düşmanca niyetleriyle Tyros kenti, üstelik de hâlâ Perslerin elinde bulunan Mısır ile Kıbrıs arkamız-

da kaldıkları sürece, ne Mısır'a gitmeye ne de Dareios'u kovalamaya cüret edilemez. Yunanistan'daki olaylar karşısında bu olanak daha da azalmaktadır. Persler, Tyroslulann yardımıyla yeniden denize egemen olabilirler ve biz Babylon üzerine yürürken daha büyük bir büyük savaşı Hellas'a intikal ettirebilirler. Bilindiği gibi Yunanistan'da İspartalılar daha şimdiden açıktan açığa ayaklanmışlardır. Atinalıları ise şimdiye kadar herhangi bir düşmanca hareketten alıkoyan, Makedonya'ya karşı besledikleri iyi niyet değil korkudur. Buna karşılık eğer Tyros'u ele geçirirsek, bütün Phoinikia'ya sahip olacağımız gibi Pers deniz kuvvetinin en büyük, en güzel parçasını oluşturan Fenike donanması da Makedonya'ya bağlı kalmaktan başka bir çare bulamayacaktır. Çünkü Fenike gemilerinin gerek tayfaları gerekse öteki mürettebatı, kendi kentleri işgal altında bulunurken denizde savaşmaya yönelmeyeceklerdir. Aynı surette Kıbrıs da ya Fenikelilerin vereceği örneğe uyacak, yahut da hemen birleşmiş, Makedonya ve Fenike filosu tarafından zaptolunacaktır. Fakat bu birleşmiş deniz kuvvetlerine, Kıbrıs gemilerini de katarak sahip olursak Makedonya'nın deniz egemenliği genişleyecek, Mısır seferine güvenle girişilebilecek, sonuç olarak başarı kaçınılmaz olacaktır. Bir kere de Mısır ele geçti mi, Hellas'taki olaylara aldırmamak, bunlara hiç önem vermemek caiz olur. Anayurtta kaygı uyandıracak bir sorun kalmayınca Babylon seferine daha büyük bir güvenle girişilebilir. Çünkü bundan böyle Persler hem denizden, hem de Fırat'ın berisindeki ülkelerle bağlarını kesmiş olacaklardır, dedi. Toplantıda hazır bulunanlar, bu ağırbaşlı deniz kenti Tyros'un düşürülmesi gerektiğine tamamıyla inandılar. Ancak donanmasız onu ele geçirmek olanaksız görünüyordu. Gerçekten bu, ilk bakışta olanaksızdı. Fakat mutlaka yapılması gerekli bir şeyi ne suretle olursa olsun olanaklı kılmak gerekiyordu. Cesur planları en uygun araçlarla gerçekleştirmeye alışan İskender, ada üzerindeki kenti kara ile birleştirdikten sonra asıl kuşatmayı başlamaya karar verdi. Yarım mil uzunlukla ve biraz daha küçük bir ada

üzerinde kurulmuş olan yeni Tyros, aşağı yukarı bin adım genişliğinde bir boğazla karadan ayrılmaktaydı. Boğazın adaya yakın olan tarafında yaklaşık üç kulaç genişliğinde derin bir geçit vardı. Karaya yakın olan tarafı ise sığ ve çamurluydu. İskender tam bu noktada denizi doldurarak adaya kadar uzanacak bir mendirek yapmaya karar verdi. Bunun için kullanılacak malzeme, halkı tarafından bırakılmış olan eski Tyros'taki yapılardan, bir de burdan çok uzak olmayan Lübnan Dağlarındaki şerbin ormanlarından kolayca sağlanabilirdi. Deniz dibinin yumuşak oluşu, kazıkların kolayca çakılabilmesine olanak verdiği gibi suyun dibindeki balçık, inşaatı birbirine bağlamaya yarıyordu. Büyük bir çabayla çalışılıyor, çoğu kez kral işçilerin başında görülüyordu. Yaptığı okşamalar, övmeler ve bağışlar askerlerin bu çetin işini kolaylaştırıyordu.

O zamana kadar Tyroslular, gemilerine, surlarının kuvvetine ve yüksekliğine güvenerek Makedonyalıların çalışmalarını sessizce seyretmişlerdi. Şimdi ise aşırı ölçüde gururlu düşmana, giriştiği cüretli işin ne kadar delice bir hareket olduğunu ve bu kentte çok eski bir geçmişi olan makine sanatında üstün ustalıklarını göstermenin zamanı gelmişti. Mendirek, henüz derin geçit yerine kadar uzatılmıştı. Tyroslular, yüksek surlarının karaya bakan yanına mümkün olduğu kadar çok savaş aracı getirerek buradan mendirek üzerinde sipersiz çalışan Makedonyalılara ok ve taş yağdırmaya başladılar. Bir yandan da kentin savaş gemileri, iki taraftan aynı işçilere saldırıyordu; mendireğin ucunda İskender'in yaptırdığı deri ve buna benzer şeylerle kaplı silahla donatılmış iki kule, inşaat işçilerini kentten atılan mermilerle savaş gemilerinin saldırılarından koruyamıyordu. Buna rağmen mendirek, suyun gittikçe derinleşmesi yüzünden yavaş ama her gün biraz daha adaya doğru uzatılıyordu. Tyroslular, bu tehlikeyi önlemek amacıyla bir ateş gemisi hazırladılar: Büyük bir yük gemisini kuru çalı çırpı ile ve kolayca yanabilen başka şeylerle doldurdular; sonra üzerine mümkün olduğu kadar çok saman

ile çıra koyabilmek için gemiye iki büyük direk bağlayarak geniş bir alan daha meydana getirdiler. Bundan başka katran, kükürt ve bunlara benzer başka maddeleri gemiye yüklediler. Üstelik her iki direğe de çifte seren bağlayarak uçlarına ateşi çabuk yayacak yanıcı maddeler astılar. Son olarak geminin ön kısmını su yüzeyinden mümkün olduğu kadar yüksekte tutmak için arka tarafına ağır yük koydular. Tyroslular, elverişli rüzgâr çıkar çıkmaz bu ateş gemisini denize açtılar. Birkaç büyük savaş gemisi bu korkunç aleti yedeğe alarak mendireğin önüne getirdi. Sonra ateş gemisinde bulunan mürettebat, gemi içine ve direklerle sağlanmış olan alanı ateşe vererek denize atladı, yüze yüze savaş gemilerine geldiler. Savaş gemileri, yanmakta olan ateş gemisini var kuvvetiyle iterek mendireğin ta ucuna sürdü. Kuvvetli bir kuzey batı rüzgârının yardımıyla ateş gemisi, görevini tam olarak yapmıştı. Kısa bir zaman içinde mendirek üzerinde ne varsa hepsi alev içinde kaldı. Savaş gemileri mendireğin önünde demirlediler; yangını söndürmek için Makedonyalılarca yapılan her girişime attıkları mermilerle engel oldular. Aynı zamanda Tynoslular, bir karşı saldırı yapmak amacıyla birçok sandala binerek rıhtıma yanaştı; kısa bir zamanda mendireğin önündeki kazık iskeletini ve geriye kalan bütün makineleri ateşe verdiler. Bu kazık iskeletin koparılmasıyla mendireğin henüz bitmeyen kısmı çıplak kaldı ve şiddetli dalgaların etkisiyle yıkıldı. Böylece mendirek inşaatının ön kısmı çöktü, dalgalar tarafından süpürülerek köpüklü sular içinde kayboldu gitti.

Birçok insan kaybından başka bütün savaş makinelerine mal olmakla kalmayıp aynı zamanda Tyros'un karadan alınması olanaksızlığını da göstermiş olan bu uğursuz olaydan sonra iskender'in kuşatmayı büsbütün kaldırarak Tyroslular tarafından teklif olunan şartlarla anlaşmayı kabul ederek Mısır'a gitmesi gerektiği söylenmiştir.

Fakat böyle bir şey, kralın karakteri ile plânlarına, adanın zaptından çok daha aykırı düşerdi. Onun kara kuvvetleri karşı-

sında Tyros ne kadar kuvvetli, ne kadar bağımsız kalıyorsa, bu kendini beğenmiş kente boyun eğdirmek de o oranda ivedi sağlanması gereken bir zorunluluk halini alıyordu. İhtiyatlı düşünenlerce başarı kuşkulu göründüğü kadar İskender, daha büyük bir karalılıkla kenti ele geçirmek zorundaydı. Geriye doğru atacağı bir adım, vazgeçilen bir plan ve yarım bırakılan bir iş her şeyi suya düşürebilirdi.

Dareios'un yeniden gönderdiği elçiler, tam bu zamanda İskender'in yanına gelmişlerdi. Bunlar, büyük kralın annesi, eşi ve çocukları için necat (kurtuluş) fidyesi olarak on bin talent, bundan başka Fırat'ın berisinde kalan toprakların İskender'e bırakılmasını, son olarak da Dareios'un kızı ile evlenmesini ve bu yolla bir dostluk ve ittifak öneriyorlardı. İskender generallerini toplayıp Pers kralının yeni önerilerini bildirdi. Burada birbirinden ayrı düşünceler ortaya atıldı. En başta Parmenion, eğer kendisi İskender olsaydı o andaki koşullar içinde bu önerileri kabul ederek savaşın değişik tehlikelerine kendini atmayacağını söyledi. İskender ise şöyle cevap verdi: Eğer kendisi Parmenion olsaydı, onun dediği gibi hareket ederdi. Fakat kendisi İskender olduğu için Dareios'a vereceği cevap şu yolda olacaktır. "Ne senin parana ihtiyacım var, ne de topraklarının bütünü yerine yalnız bir parçasını alırım. Senin sahip olduğun topraklarla insanlar, paralarla servetler hep benimdir. Eğer işime gelirse, sen bana vermek istemesen bile kızını alıp evlenebilirim. Eğer benim merhametime sığınarak bir şeyler elde etmek istiyorsan, şahsen sen bana gel."

Tyros'un kuşatmasına daha büyük bir gayretle devam edildi. Bir yandan daha sağlam olması, öte yandan kuleler için daha fazla yer kazanılması amacıyla yeniden adaya doğru daha geniş bir mendirek yapıldı. Aynı zamanda savaş araçları ustaları, hem mendireğin inşası hem de iyice tahkim edilmiş surların yıkılması için yeni makineler imal etme emrini aldılar. Bu ön hazırlıklar yapılırken İskender, bir filo oluşturarak Tyros'u deniz yanından

da kuşatabilmek amacıyla Hypaspistlerle Agrianların başında Sidon'a gitti. Tam o sırada mevsimin bahar başlangıcı olması olasılık dahilindedir. Issos meydan muharebesinin sonucunu duyan Arados, Byblos ve Sidon kentlerine ait gemiler, Autophradates'in donanmasından ayrılarak Helen sularından ülkelerine dönmekteydi. Seksen tane üç sıra kürekli bu büyük savaş gemileri Aradoslu Gerostratos ile Bybloslu Enylos'un komutasındaydı. Daha önce İskender'e katılmak kararını veren Rhodos da krala on gemi gönderdi. Sonra Kıbrıs krallarının aşağı yukarı yüz yirmi yelkenden oluşan filosu da Sidon limanına geldi. Bunlara ek olarak Lykia'dan, Kilikia'dan ve Sıphnos'ta yaptığı bir baskınla kendini göstermiş olan Kara Kleitos'un yeğeni Proteas'ın komutasında doğrudan doğruya Makedonya donanmasına mensup gemiler buraya geldiler. Böylece İskender'in deniz kuvveti, aralarında dört ve beş sıra küreklilerin de bulunduğu iki yüz elli gemiye çıktı.

Bu donanmanın hazırlanması ve savaş makinelerinin yapımı tamamlanırken İskender, Anti-Lübnan'daki Arap kabilelerine karşı bir sefer yaptı. Bunlara boyun eğdirmek çok önemli bir işti. Çünkü bu kabileler, Orontes vadisinden sahile giden yollara hakimdiler. Bunun dışında Khalibon ile Şam'dan gelen kervanlara iyi korunan dağ şatolarından her zaman için baskın yapabilirdi. Yanında süvariler, Hypespistler, Agrianlar ve okçulardan oluşan birkaç kıta ile kral, Lübnan sıradağlarının vadilerinden geçti. Arap şatolarının bir çoğunu ele geçirdi veya bunlar kendiliklerinden teslim oldu; hepsi de Makedonya Kralının egemenliğini kabul etti. On bir gün sonra İskender Sidon'a döndü. Kısa bir zaman önce Kleandros'un topladığı dört bin Yunan ücretli askeri, tam zamanında buraya gelmişti. Güçlü Tyros'un tamamıyla kuşatılması için yapılan hazırlıklar o kadar ilerlemişti ki artık İskender, özellikle gemilerin içine saldırmakta Tyroslulara kesin bir üstünlük elde etmek için donanmasının mürettebatını Hypaspistlerle takviye ettikten sonra, açık deniz savaşında düş-

manı ile boy ölçüşmek üzere Sidon limanından denize açılabilirdi. Tam bir savaş düzeninde Tyros'a doğru yelken açtı; sol kanatta Krateos ile Pnytagoras bulunmaktaydı. Kendisi ise öteki Kıbrıs ve Fenike krallarıyla birlikte sağ kanatta bulunuyordu. Niyeti, Tyros donanmasını mümkün olursa hemen bir açık deniz savaşıyla o sulardan kovmak, sonra da hücum ve kuşatma ile kenti teslim olmaya zorlamaktı.

Tyros kentinin iki limanı vardı ve her ikisi de adanın karaya doğru bakan bölgesindeydi. Bunlardan biri Makedonyalıların meydana yaptıkları mendireğin sağında Sidon limanı, öbürü ise bunun solunda Mısır limanı adını taşımaktaydı. İkincisi adanın güneye doğru uzanan parçasıyla açık denizden daha uzaktı. Kıbrıs ve Fenike filolarının İskender'in komutasında bulunduklarını bilmedikleri sürece Tyroslular, bir açık deniz savaşı vermek üzere bu donanmayı karşılamak niyetindeydiler. Şimdi ise ufukta kendilerine doğru millerce uzunluktaki bir saf halinde ilerleyen İskender'in donanmasını gördüler. Sayıca üç kat daha az olan kendi gemileri ile buna karşı çıkmaya cesaret edemediler. Özellikle her iki limanı da bir baskından korumak için geride gemiler bırakmak gerektiğinden ellerindeki gemilerin sayısı bir kat daha azalmış olacaktı. Bu durum karşısında Tyroslular, ciddi bir hücuma açık bulunan kuzey tarafındaki limanın ağzını tıkamakla yetinmeye karar verdiler. Bunun için de büyük savaş gemilerini, başları denize doğru sıkı bir saf halinde limanın ağzına sıraladılar, öyle ki bu safı yarıp geçmek için yapılacak her deney boşa çıkmaya mahkumdu. İskender ise, Tyros açıklarına gelir gelmez, düşman filosunu savaşa beklemek için donanmasını durdurmuş, sonra hiçbir düşman gemisinin gelmediğini görünce kürekle kente doğru yanaşmıştı. Belki de şiddetli bir giriş hareketiyle limanı ele geçirebileceğini ummaktaydı. Limanın ağzını tıkayan gemileri görünce bu plandan vazgeçmek zorunda kaldı. Yalnız limandan uzakta duran üç Tyros gemisini batırdı; içindeki mürettebat yüze yüze karaya çıkarak kurtuldu.

İskender, mendirekten çok uzak olmayan ve rüzgâr almayan bir yerde gemilerini sahile yanaştırmıştı. Ertesi gün kenti abluka altına almaya başladı. Amiral Andromakhos'un ve kendi krallarının komutaları altında Kıbrıs gemileri, kuzeydeki limanın önünü kestiler; doğrudan doğruya İskender'in içinde olduğu Fenike gemileri de Mısır limanı önünde dizildiler. Surlarda ya gedik açmak veya burçların üzerine köprü atmak için makineleri ve kuleleri yeter kadar duvarlara yanaştırmak gerekiyordu. Mendireğin uç tarafına birçok muharebe makinesi yerleştirilmişti. Bundan başka duvar yıkmaya mahsus aletler, kataputlar ve öteki makinelerle donatılan birçok yük gemi ile yolsuz savaş gemisi buradaydı. Fakat kentin kesme taşlardan yapılmış sağlam surları, mendirekten hareket eden makinelere dayanıyordu. Surların yüksekliği yüz elli ayak kadardı ve üstüne ağaçtan kulelerin eklenmesiyle daha da yükseltilmişti. Bunlar, Makedonyalıların atma köprülü kulelerini etkisiz kılıyordu. Mendireğin sol ve sağ yanlarından makineler ile donatılmış gemiler duvarlara yanaşıyordu. Fakat bunlar daha uzaktan, atılan mermi, taş ve yangın oklarıyla karşılanıyorlardı. Son olarak da yanaşmak için sahile daha yaklaşmaya çalıştıkları zaman denize batırılmış birçok büyük kaya ile yolun kesildiğini gördüler. Gemilere yol açmak için kayaların sudan çıkarılmasına başlandı. Sallanmakta olan gemilerden yapılması aslında güç olan bu iş, siperli Tyros nakil araçlarının çalışan gemilerin demir halatlarını keserek bunları şiddetli su akıntısıyla rüzgâra uymaya zorlamaları nedeniyle bir kat daha güçleşiyor, çoğu kez olanaksız kılıyordu. İskender, demir halatlarını korumak için aynı şekilde siperli nakil araçlarını gemilerinin önüne koydu. Ne var ki Tyroslu dalgıçlar, çok uzaklardan dalarak denizin dibinden yüze yüze gemilere yaklaşıyorlar, bunların demir halatlarını kesiyorlardı. En sonunda zincirli demirler salmak suretiyle bunun da önüne geçildi. Şimdi gemiler, tehlikesizce çalışabiliyordu. Kayalar denizden çıkarılarak mendireğin yan taraflarına taşındı. Artık savaş makinelerini taşıyan

gemiler, birer birer surun dibine kadar yanaşabiliyordu. Çok kızgın ve çok öfkeli olan askerler bir an önce savaşa atılmak için sabırsızlanıyorlardı. Çünkü Tyroslular, Makedonyalılardan aldıkları esirleri surların üstüne çıkarmışlar, ordugâhtan bakan arkadaşlarının gözleri önünde bunları keserek denize atmışlardı. Tyroslular, gün geçtikçe tehlikenin arttığını, artık denizde üstünlüğü elden kaçırdıktan sonra kentlerinin kurtarılmasına hiçbir olanak kalmadığını görüyorlardı. Onlar Kartaca'dan yardım geleceğini ummuşlardı. Kıbrıslıların hiç olmazsa kendilerine karşı savaşmayacaklarını beklemişlerdi. En sonunda Kartaca'dan kutsal tören elçileri gemisi gelerek kendileri tarafından anakente yardım yapılamayacağı haberini getirdi. Artık Tyroslular hemen hemen tamamıyla adalarına kapatılmış bir durumdaydılar. Gerçekten de kuzey limanda Kıbrıs, güney limanda Fenike filoları duruyorlardı; bunlar Tyrosluların kendileri için biricik kurtuluş çaresi saydıkları bir çıkış hareketi yaparak gemilerini bir araya toplamalarına engel oluyorlardı. Tyroslular büyük bir gayretle kuzey limanı gemi yelkenlerini açıp gizleyerek üç tane beş sıra kürekli, üç tane dört sıra kürekli, yedi tane de üç sıra kürekli büyük savaş gemisinden oluşan bir filo hazırladı; bunlara seçkin gemiciler yerleştirdiler. İskender'in karadaki çadırı içinde dinlenmeyi alışkanlık edindiği ve çoğu geminin gemicilerinin taze su ile yiyecek getirmek için karada bulundukları sessiz öğle zamanını çıkış hareketi zamanı olarak kararlaştırdılar. Kendilerini belli etmeksizin limandan çıktılar. Kuzey tarafta duran ve hemen hemen içinde nöbetçi bile bulunmayan Kıbrıs kranlarının gemilerine yaklaştıkları anda savaş naralarıyla bunların üzerine saldırdılar. İlk saldırıda Pnytagoras'ın, Amathoslu Androkles'in ve Kurionlu Pasikrates'in gemilerini batırdılar; ötekilerini kıyıya sürerek tahrip etmeye başladılar. O gün her zamankinden daha erken kuzey taraftaki gemilerine dönen çok geçmeden kentin öbür yanında yapılan hareketi anlayan İskender, mürettebatı gemilere çağırmış, çabucak gemilerinin tayfasını tamamlamış ve Tyrosluların yapacakları çıkış hareketlerini önlemek için gemi-

lerinin çoğunu güney limana göndermişti. Sonra kendisi beş savaş gemisi ve filosundaki bütün beş sıra kürekli gemiyle adanın etrafından dolaşarak artık zaferi kazanmış sayılan Tyros filosu üzerine yürüdü. Şehrin surlarından İskender'in yaklaşmakta olduğu görülüyordu. Buradakiler yüksek sesle bağırarak, aynı zamanda değişik işaretlerle artık yenilmiş düşmanı kovalamakta olan Tyros gemilerine tehlikeyi ve geri çekilmeleri gereğini anlatmak istiyorlardı. Onlar ise, İskender'in gemileri hemen hemen ta yanlarına gelinceye kadar, çarpışmanın çıkardığı gürültü içinde hiçbir şeyin farkına varamamışlardı. Şimdi Tyros gemileri çabukça geri dönerek son hızla limana doğru kaçmaya koyuldular. Fakat ancak pek azı limana ulaşabildi. Çoğu batırıldı veya gelecek çarpışmalarda işe yaramayacak kadar ağır hasara uğratıldı. Beş sıra kürekli bir gemi ile dört sıra kürekli bir gemi, limanın hemen ağzında düşmanın eline geçti. İçindekiler denize atlayıp ancak yüzerek kurtulabildiler.

Tyroslular tarafından yapılan çıkış hareketinin o günkü sonucu, kentin alın yazısı için çok önemli olmuştur. Kent, deniz ile beraber kalesinin karaya karşı savunma siperini de kaybetmişti. Artık Tyros gemileri her iki limanda da atıl bir durumda kalmıştı. Bunlar düşman gemileri tarafından sıkı bir kontrol altında bulundurulmasına rağmen Tyrosluların liman ağızlarına gerdikleri zincirler sayesinde her türlü taarruzdan korunuyorlardı. Böylece tarihin en tanınmış olaylarından biri olan Tyros kuşatmasının son evresi başlıyordu. Bu sırada her iki tarafın birbirleriyle yarışırcasına yaptıkları buluşlar, başvurdukları mekanik araçlar ve teknik sanat, o zamana kadar bu alanda gerek Helenlerin gerek Barbarların göstermiş oldukları ustalıkların çok üstüne çıkıyordu. O zamanki dünyanın herkesçe kabul edilmiş en büyük teknikçileri ile makine yapıcıları olan Tyroslular, kendilerini korumak için hiç beklenilmedik şekilde büyük işler görmüşlerdi. Fakat buna karşılık İskender'in mühendisleri, bunlar arasında Polyeides okulundan yetişme Diades ile Khairias, karşı tarafın sanat ve ustalıkları-

nı bastırmak için daha az buluş yapmamamışlardı. Şimdi kral, yaptırmış olduğu mendirek sayesinde kuvvetli bir saldırı noktasını, demir atarak bekleyecek gemileri için de oldukça güvenli bir liman kazanmıştı; denizin dibini temizleyerek makinelerini surun dibine yanaştırmak olanağını elde etmiş, Tyros deniz kuvvetlerini denizden kovmuştu. Bunlardan sonra artık surları aşmak veya gedikler açarak içeri girmekten başka yapacak bir şey kalmamış gibi görünüyordu. Fakat asıl bundan sonra İskender için en zahmetli, en tehlikeli işlerin başarılmasına başlamak gerekiyordu. Tyroslulaın öfkeleri tehlike karşısında, fanatizmi de son günlerinin yaklaşması ile artıyordu.

Mendireğin karşısındaki sur duvarları, sarsılıp yıkılmayacak kadar kalın, aşılamayacak kadar yüksekti. Kuzey yanda ise makineler, fazla bir iş göremiyordu. Gerçekten de burada kesme taşlardan örülmüş harçlı duvar, her türlü güce karşı dayanabilecek gibi görünüyordu. Buna rağmen İskender, büyük bir inatla planını uygulamaya çalışıyordu. Şehrin güney tarafına makineleri yanaştırarak çalıştırmaya başladı. Duvar önemli derecede hasar görüp delik deşik yapıldıktan sonra bir gedik açılıp yıkılıncaya kadar bombardımana devam etti. Bu yapılınca hemen köprüler atılarak bir saldırı denendi. Çok çetin bir boğuşma yaşandı. Fakat Makedonyalılar, kaleyi savunanların kızgınlıkları önünde, atılan mermiler, dağlayıcı ve kızgın maddeler, kullanılan kesici ve kavrayıcı makineler karşısında geri çekilmek zorunda kaldılar. Kral bu küçük gedikten içeri girmeye uğraşmaktan vazgeçti. Hemen Tyroslular gediği tıkadılar.

Bütün bu güçlükler karşısında Makedonya ordusunda güvenin sarsılmaya başladığını doğal görmek gerekir. Ancak kral, bu işe artık bir son vermek için daha çok sabırsızlanıyordu. Yukarda sözü geçen ilk gedik, kendini şiddetle savunan kenti nereden kavraması gerektiğini ona göstermişti. Tekrar denemek için yalnız denizin durgunlaşmasını bekledi. Boş yere yapılan ilk saldırıdan (ağustos ayında idi) üç gün sonra deniz sakinleşti, hava

berraklaştı, göklerde tek bulut kalmadı. Her şey kralın planını uygulaması için gerektiği gibi elverişli olmuştu. Saldırı için ayırdığı kıtaların komutanlarını yanına çağırdı, bunlara gereken şeyleri söyledi. Sonra makinelerle donatılan gemilerin en büyüklerini güney yandan surlara yanaştırdı; bunlar çalışmaya başladılar. Aynı anda birinin içinde Admetos'un komutasındaki Hypaspistler olduğu, öbüründe Koinos'un Falankslarının bulunduğu iki gemi de, nerede elverişli bir fırsat çıktığı görülürse orada saldırıya geçmek üzere hazır bekliyordu. Kralın kendisi, Hypaspistlerle beraberdi. Bir yandan bunlar yapılırken bir yandan da öteki gemileri denize açtı; üç sıra kürekli gemilerden bazılarını limanların önüne göndererek buralara demir attırdı. Bunlar, saldırı sırasında mümkün olursa limanı kapayan zincirleri koparacaklar, içeri girerek limanın iç kısmına saldıracaklardı. İçlerinde okçular, sapancılar, mancınıklar, katapultlar, hücum koçları ve bunlara benzer daha başka aletler bulunan öteki gemiler, adanın etrafına dağıldılar. Kendilerine verilen emir gereğince bunlar, ya mümkün olan yerde karaya asker çıkaracaklar veya atış menzili içinde surların önünde demir atarak her yandan Tyrosluları ateşe tutacaklardı. Böylece kenttekiler şaşırtılarak en büyük tehlikenin veya korunma olanağının ne tarafta olduğunu fark edemeyecekler ve sonunda bir hücum karşısında kolayca çökeceklerdi.

Makineler çalışmaya başladı. Her yandan surlara mermilerle taşlar yağıyordu. Her noktasında kentin tehlikede olduğu görülüyordu. Tam o sırada İskender'in göze kestirdiği sur kesimi paramparça olarak yıkıldı ve oldukça büyük bir gedik açıldı. İçinden silahlı askerlerin bulunduğu gemilerinden ikisi makine ile donatılmış gemilerin yanına geldi; bunlardan dışarıya köprüler atıldı, Hypaspistler koşa koşa köprülerden geçtiler; ilk olarak Admetos surun üstüne çıktı; fakat hemen vurularak aşağı yuvarlandı. Komutanlarının bu suretle öldüğünü görünce ateşlenen Hypaspistler, Agema ile birlikte arkadan gelmekte olan kralın

gözleri önünde ileriye atıldılar. Kısa bir zaman içinde Tyroslula-rı gedikten geriye attılar; kulelerden birini, hemen arkasından bir ikincisini ele geçirdiler, suru işgal ettiler. Kralın şatosuna gi-den siperli yol açılmıştı. Buradan kente inmek kolay olduğun-dan İskender bunu da işgal ettirdi.

Bu sırada Sidon, Byblos ve Arados gemileri, önlerindeki zin-ciri keserek güney limana girmişler, buradaki düşman gemileri-nin bazılarını batırmışlar, bazılarını da kıyıya sürerek karaya oturmuşlardı. Aynı şekilde Kıbrıs gemileri de kuzey limana so-kulmuşlar, kentin asıl kalesiyle yakınlardaki dayanak noktaları-nı ele geçirmişlerdi. Tyroslular ise her tarafta geri çekilmişler, toplu olarak düşman saldırılarına dayanmak için Agenarion'un önünde birikmişlerdi. Bu sırada kral şatosundan Hypaspistler ile İskender, liman tarafından da Falankslarla Koinos, Tyros'un bu en son muntazam kıtaları üzerine yürüdüler. Kısa, fakat çok kanlı bir boğuşmadan sonra bunlar alt edilerek öldürüldüler. Se-kiz bin Tyroslu burada öldürüldü. Kaçabilenlerden başka geri kalan otuz bin kadarı da köle olarak satıldı. İskender, Herakles tapınağına sığınmış olan kral Azemiklos ile kentin en yüksek me-murlarına, bir de Kartacalı kutsal tören elçilerinden bazılarına merhamet gösterek bunları affetti.

Sidonlılar ile öteki Fenikeliler, binlerce Tyroslu yurttaşını ge-milerinde saklamak suretiyle kurtarmış olabilirler. Belki halkın bir kısmı da kentte kaldı veya öteden beriden toplanarak yine kente döndü. İskender, bir filo için belki de bütün Suriye sahil-lerinde en mükemmel bir limana sahip olan bu kenti ayakta tut-mak ve kalkındırmakta tamamıyla haklıydı. Çünkü o, her şey-den önce bu sularda bulunup Makedonya egemenliği altına gir-mekle beraber hükümdarlarını ve filolarını korumakta olan öte-ki deniz kentleri arasında egemen bir mevki elde etmek zorun-daydı. Fakat kentin eski komünal idaresiyle, anlaşıldığına göre buradaki krallık, artık bir daha kurulmamak üzere sonra erdi. Bundan böyle Tyros, Makedonyalıların bu sahillerde bir silah

deposu, denebilir ki Makedonya donanmasının daimî istasyonu-sabit limanı haline getirildi.

İskender zafer törenini şu şekilde yaptı: Kendisi, bir zamanlar Tyrosluların izin verdiği Herakles kurbanını, kentin Herakleion'unda sundu. Bu sırada tam teçhizatiyle ordu kurban yerinde geçit resmi yaptı; bütün donanma da adanın açıklarından tören düzeniyle geçti. Meşale yarışları arasında kentin surlarını yıkan güçlü makine, kentin içinden geçirilerek Herakleion'a kondu. Daha önce İskender'in eline geçen Tyrosluların Herakles gemisi ise tanrıya adandı.

Tyros'ta yaşananların çok güçlü bir izlenim bıraktığı, tıpkı İssos zaferinin doğu ülkelerinde yaptığı gibi Tyros zaferinin de, belki daha büyük oranda, Herakles sütunlarına* kadar batının bütün sahil ülkelerinde Makedonyalı savaşkan kralın önünde durulmaz dehşetini duyurduğu tartışılmaz. Dünyaca ün kazanmış güçlü deniz kenti, mağrur filosuyla, ticaret gemileri ve bütün zenginliğiyle yok olmuştu. Zaferi kazanan kralın beslediği Akhilleus hiddeti, Tyros'a baş eğdirmiş, bu kenti düşürmüştü.

Gaza'nın fethi

İskender güney Suriye'de yeni güçlüklerle karşılaşmayı bekliyordu. Başrahipleri İaddua'nın idaresindeki Yahudilere Tyrtos'tan haber göndererek bunlardan kendisine itaat etmelerini istemişti. Yahudiler ise Pers krallarına tabilik yemini ile bağlı bulunduklarını ileri sürerek İskender'in ikmal ve öteki isteklerini reddetmişlerdi. Sus hükümeti tarafından Samaria Satraplığına atanan Sanballat, Yahudilerin tersine İskender'in tarafına geçmişti. Gaza kalesinin takındığı tavır ise daha fazla kaygı uyandıracak mahiyetteydi. Burası Filistin'in en önemli kenti olup Kızıl

* Herakles. (Herkules) sütunları ilk çağlarda Cebelitarık'taki yüksek kayaların adı. Herakles, erkek kuvvetinin ve faziletlerinin timsali olarak ilk çağlar efsanelerinin ünlü kahramanıdır.

Deniz'den Tyros'a, aynı şekilde Şam'dan Mısır'a giden ticaret yolu üzerinde bulunuyordu. Aynı zamanda birçok kez ayaklanan Mısır Satraplığına karşı bir sınır kalesiydi. Bunlardan dolayı Dareios, Pers krallarının en çok özendiği ve dikkat ettiği bir mevki olan Gaza kentinin idaresini en sadık adamlarından Hadım Batis'e bırakmıştı. Batis ise galip düşmanın ilerleyişini durdurabilmek niyetini besleyecek kadar cesur bir insandı. Bu kişi, Gaza'nın güney yakınına kadar uzanan sahilde oturan Arap kabilelerinden topladığı askerle kentin muhafız kıtasını takviye etti. Eğer düşmanı oyalamayı başarırsa, bir yandan zengin Mısır Satraplığının ayaklanmadan Dareios'a bağlığını kanıtlayacak; öbür yandan büyük kralın Asya içerlerinde silahlanmasını tamamlayıp batı satraplıklara gelerek Makedonya Kralını Torosların, Halis'in ve Hellespontos'un ötesine atmak için zaman kazanmasını sağlayacağına inandığı için uzun bir kuşatmaya yetecek kadar erzak ile mühimmat toplamış olacaktı. Tyros'un gösterdiği uzun direniş nedeniyle İskender'in Tyros'un işgalini borçlu olduğu filonun Gaza'da kullanılamayacağı gerçeği, Batis'in cesaretini bir kat daha arttırıyordu. Gerçekten kent, sahilden yarım mil uzaklıkta ve kumsallıklar ve sığlıklarla korunduğu için bir filonun yanaşmasına hemen hemen olanak yoktu. Sahilden itibaren karanın içlerine doğru alçak bir kumsal, üstünde Gaza'nın bulunduğu yüksekliğin ayağına kadar uzanmaktaydı. Şehrin kendisi ise geniş bir alana yayılmış, her çeşit kuşatma aletiyle mermilere dayanabileceğe benzeyen yüksek ve sağlam bir surla çevriliydi.

İskender, 332 yılının aşağı yukarı eylülü başında Tyros'tan hareket etti. Filistin'e giden geçidi kapayan Ake Kalesinde herhangi bir direnişe rastlamadan Gaza'nın önüne geldi; kente hücum için surların en elverişli göründüğü güney tarafında ordugâh kurdu. Hemen surlara ulaşacak ve duvarları yıkabilecek özellikte makineler hazırlanmasını emretti. İskender, her ne pahasına olursa olsun, bu kenti boyunduruğu altına almaksızın gerisinde bırakamazdı. Emrindekilere bu işin başarılması güç göründüğü kadar

o, bunu daha fazla arzu ediyor; burada da olanaksız olan bir şeyin mümkün kılınmasını görmek istiyordu. En kolay yanaşılacak güney tarafındaki arazinin kent yönünde doldurarak Gaza'nın üstünde bulunduğu tepe yüksekliğinde bir set yapılmasını emretti. İşe mümkün olduğu kadar hız verildi. Set biter bitmez makineler sura yanaştırıldı; gün doğarken bunlar çalıştırılmaya başlandı. Bu sırada İskender, başında çelenk, üzerinde savaş elbisesi olduğu halde kurban sundu ve bir işaret bekledi. Anlaşıldığına göre tam o anda yırtıcı bir kuş tapınağın üzerinden uçarak geçerken düşürdüğü bir taş İskender'in basına rastladı; kuş da bir makinenin ipleri arasına dolaşarak yakalandı. İşaretleri yorumlayan Aristandros'un söylediğine göre bu işaret, kralın şehri zaptedeceğine, bununla beraber bugün kendisini kollaması gerektiğine delâlet ediyordu. İskender koruyucu makinelerin yanında kaldı. Kentteki kıtalar aniden, hem de çok şiddetle bir çıkış yaptılar. Makedonyalıların siperleriyle makinelerini ateşe verdiler. Yüksek surlardan Makedonyalılar üzerine mermiler yağdırdılar. Makinelerde çalışanlarla yangını söndürmeye uğraşanlar bu mermilerin önünde bulundukları setten çekilmeye başladılar. İskender daha fazla geride duramayarak Hypaspistlerinin başında ileriye atıldı. En tehlikede olanlara yardıma koştu ve Makedonyalıları hiç olmazsa setlerinden tamamıyla geriye atılmadan yeniden savaşacak duruma soktu. Tam o sırada katapultla atılan bir ok İskender'e rastladı; kalkanıyla zırhından geçerek omuzuna battı. Kral yere yıkıldı; düşmanlar naralar atarak hücum ettiler; Makedonyalılar surun önünden geri çekildiler.

Kralın yarası çok ağrı vermesine rağmen tehlikeli değildi. Bu yara ile sabahki işaretin birinci kısmı gerçekleşmişti. Şimdi de asıl tatlı olan ikinci kısmının gerçekleşmesi gerekiyordu. Tyros'un duvarlarını yıkan makineler, ancak yeni yakındaki Maiumas limanına getirilmişti. Bunları kullanabilmek için kral bin iki yüz ayak genişliğinde ve iki yüz elli ayak yüksekliğinde, kentin duvarlarıyla tek merkezli daireler oluşturacak şekilde setler

doldurulmasını emretti. Aynı zamanda duvarların ta diplerine kadar lağımlar götürüldü; öyle ki duvarlar, bazı yerlerde kendi ağırlıklarından, bazı yerlerde de kuşatma koçlarının darbeleriyle, setlerin üzerine yıkıldılar. Hasar gören bu yerlere hücum edilmeye başlandı. Püskürtülen ilk saldırı, yine hiçbir sonuç almamadan üç kere daha tekrarlandı. Nihayet dördüncü hücumda, her taraftan Falanksiar saldırdılar, sürekli surlarda yeni gedikler açıldı; makineler durmaksızın daha korkunç bir şekilde iş gördüler. Bu durum karşısında cesur Araplar ölü ve yaralı olarak çok kayıp verdikleri için gereken direnişi gösteremedikleri sırada Hypaspistler gediklere merdivenler dayayarak yıkık duvarların enkazını aşarak kentin içine girmeyi, kapıları kırmayı, böylece bütün ordunun içeri girmesi için yol açmayı başardı. Şehrin sokaklarında çok kanlı bir boğuşma başladı. Cesur Gazalılar, ölünceye kadar yerlerinden ayrılmıyorlardı. Korkunç bir kan seli bu çetin günü kapadı. On bin barbarın bu sırada öldüğü söyleniyor. Bunların karıları ve çocukları köle olarak satıldılar. Gaza, Arap baharatının bir antreposu olduğundan, galiplerin eline zengin ganimet geçti. İskender, o çevredeki Filistin ve Arap köylerinden insan toplayarak kente yerleştirdi. İçine kalıcı bir garnizon konuldu; kent, hem Suriye hem de Mısır için aynı derecede önemli bir silah deposu haline getirildi.

Yahudi kaynaklarına göre İskender, Gaza'nın düşmesinden sonra Yahudi ve Samaritis memleketlerine bir sefer yaptı. Kudüs'ün yakınlarında aynı (kaynaklar böyle söylüyor) başrahip, beraberinde rahiplerden başka birçok insan olduğu halde tören elbiseleriyle İskender'i karşıladı; kutsal kitaplarında yazılı olan Pers egemenliğini kıracak insan sıfatıyla Makedonya Kralını selamladı. Kral her bakımdan onlara güvendi; yasalarını korumalarına, yedi yılda bir vergiden muaf tutulmalarına izin verdi. Yehova tapınağında başrahibin talimatiyle bir kurban töreni de yaptı.

İskender'in Suriye ile Filistin'de yaptıkları üzerinde biraz daha duralım. Eski kaynaklarda bu memleketlerde kurulan yeni

düzen hakkında rastlanan kayıtlar, bize açık bir fikir verebilecek içerikte olmaktan çok uzaktır. Hattâ buralarda İskender'in Küçük Asya satraplıklarında yaptığı gibi hareket edip etmediği bile belli değil.

Bu konu hakkında paralar, hiç olmazsa az çok tamamlayıcı bir bilgi vermektedir. Yukarda gördük ki İskender'in bilinen işeretlerini taşıyan ve Toroslara kadar Küçük Asya'da kullanılan gümüş paraların hepsi, Diadoklılar zamanında ve bunlardan sonra basılan paralar sınıfındandır. Gerek İskender zamanında, gerekse İskender'in devleti yaşadığı sürece, yani 306 tarihine kadar bu kentlerden birçoğunun kendilerine özgü paralar bastıklarını kanıtlayabilmekteyiz. O halde bundan şunu çıkarabiliriz ki Küçük Asya'daki Yunan kentleri, aynı biçimde Lykia Birliği kentleri İskender tarafından serbest ama müttefik devletler haline getirilmişti; tıpkı Atina, Argos ve Korinthos Birliğinin öteki kentleri gibi bunlar da egemenlik haklarını kullanarak para basıyorlardı. Fakat Torosların öbür tarafında başka bir yöntemin kullanıldığı görülüyor. İskender'in işaretini taşıyan ve Kilikialılardan kalma birçok gümüş paranın hepsi, eski sınıfa dahildir. Komagene, Şam, Arados, Sidon, Ake ve Askalon kentleri paraları için de aynı durum söz konusudur. Üstelik bunlar üzerindeki yazılarda İskender kral diye adlandırılmaktadır ki aynı devreye ait Makedonya, Trakya ve Thessalia paralarında kural olarak bu görülmemektedir.

Anlaşılıyor ki İskender, Kilikia, Suriye, Koile Suriye ve Fenike'de komün idaresine dokunmamış, fakat kentleri Küçük Asyadaki Yunan kentleri gibi otonom devletler halinde de bırakmamıştır. Paraları gösteriyor ki bu kentler, ya kralın emriyle ve kendi sorumlulukları altında para basmaktaydılar ya da yalnız İskender'in uyguladığı para sistemi yalnız kral parası basabilmek yetkisine sahiptiler.

Buna ek olarak bir şey daha söylenebilir: 1863 yılında Sidon yakınlarında bir bahçe kazılırken üç bin altınlık bir define bulun-

muştur. Bu paralar, 1829 ile 1852 yıllarında bulunmuş olanlar gibi öteye beriye dağıtılmamış, hiç olmazsa büyük bir kısmı uzmanlar tarafından incelenerek ne oldukları saptanabilmiştir. Üzerinde yazı bulunan 1531 Stater'den çoğu Ake, Sidon ve Arados kentlerine aitti. Kilikia'ya ait yalnız tek tük parçalar vardı. Makedonya, Trakya ve Thessalia kentlerine ait olanların sayısı epeyce yüksekti veya ayrı ayrı tiplerdendi. Hellas'ın izlerini taşıyanlar hemen hemen hiç yoktu. Küçük Asya'dan Khios, Klazomenai, Bergama ve Khodos ise kendilerine ait işaretlerle ve aynı biçimde Kıbrıs Salamis'i Kralı Pnytagoras'a ait paralar da bunlara dahildi. Define hakkında verilen raporlardan birinde deniliyor ki: "Bu paraların hemen hemen hepsi yepyeni. Sidon'da basılmış olanlardan oluşan büyük bir kısım henüz darphaneden o anda çıkmışa benziyordu." Bu paralar arasında 306 tarihinde kral unvanını alan Diadokhlara ait bir tane bile bulunmayışı; Ake'ye ait olanlardan üç tanesinin üzerindeki 23 ve 24 tarihlerinin bulunuşu, bu hazinenin 306 yılından önce ve 310 tarihinden az sonra, yani şekil itibariyle İskender devletinin ve onun tarafından yaratılmış olan yönetim biçiminin egemen olduğu bir zamanda gömüldüğünü kesin olarak anlatıyor.

Bu bir yığın paranın içinde Tyros kentine ait bir tane bile bulunmayışı da çok dikkate değer bir noktadır. Bu durumun bir rastlantı sonucu olması olasılığı varsa da biz yine kentin ele geçirilmesinden sonra bir süre Tyros'a öteki Fenike kentlerine oranla daha az siyasî haklar bırakıldığını kestirebiliriz. Ake'ye ait paralar üzerinde bulunup yılları gösteren sayılar çok ilginçtir. Bu tür rakamlar, 21 ile 76 arasında olmak üzere başka yönlerden tanınan Arados'a ait paralarda da görülmektedir. Arados'un 258 yılında Seleukidler aracılığıyla tam bağımsızlık kazandığı, bu nedenle kent için yeni bir devrin başladığı, Diadokhlar Tarihinde*

* Diadokhlar Tarihi: Droysen Büyük İskender tarihinden sonra bir de Diadokhlar tarihini yazmıştır.

ayrıca vurgulanacaktır. Şu halde gerek Arados gerekse Ake kentleri, Pers boyunduruğundan kurtulmadan daha önceden başka bir devre girmişlerdir. Ancak bu devrin Granikos Meydan Muharebesi'yle mi yoksa Issos zaferiyle mi başladığı konusunda kuşku duyulabilir.

Hiç olmazsa şu anlaşılmaktadır ki öteki kentlerin de aynı yıl hesabını kabul etmiş oldukları, bu paralardan çıkarılmaktadır. Fakat adları geçen iki kent için İskender'in zaferi, kurtuluş ile yeni bir devrin başlangıcı olarak sayılmaktadır.

Mısır'ın İşgali

Tyros'un, sonra da Gaza'nın direnişi, kralın Mısır'a yürüyüşünü yeteri kadar geciktirmişti. En sonunda, İssos meydan muharebesinden çok sonra, 332 yılı Aralık ayının başlarına doğru Gaza'dan hareket etti. Artık söz konusu olan şey, büyük kralın Akdeniz'de son eyaletini de ele geçirmekti. Eğer bu eyalet, yani Mısır sadık kalsa veya sadık yöneticilerin elinde bulunsaydı, uzunca bir zaman İskender'e karşı direnebilirdi. Fakat Mısır halkı, iktidarsız, bu yüzden daha çok nefret uyandırmış bir egemenlik zinciriyle bağlı bulunduğu bir kralın davası uğrunda savaşmaya nasıl hazır olabilirdi? Üstelik Mısırlıların yaradılışları savaştan çok rahata, akılla güçten çok sabra, gayretle çalışmaya ve katlanmaya elverişli değildi. Gerçi iki yüz yıllık Pers esareti zamanında yabancı boyunduruğundan kurtulmak için birçok defa ayaklanma girişiminde bulunmuşlardı. Fakat bütün bu ayaklanmalarda Mısır halkının payı pek azdı. Hele yerli savaşçı sınıfın ülkeden göç ederek ayrılmasından sonra Mısır halkı, kendi yurtları için çoğu Helen ücretli askerleri olan yabancıların savaşmalarını, bunlara sadece derme çatma bir kütle halinde veya yükçü erat olarak en fazla bin kadar Mısırlının katılmasını görmeye alışmıştı. Mısır'ın o zamanki durumu, tamamıyla bir miskinleşme, çürümeydi. Firavunlar devrinden kalma bütün iç düzen, rahip – krallığın ortadan kalkmasından beri ülkenin başından geçen bir-

çok tarihi değişiklikle tam bir karışıklık içindeydi. Ulusunu yabancı uluslarla ticaret ya da benzeri başka ilişkilerle canlandırmak deneyinde bulunan Sais krallarının bütün gayretleri, sonuç olarak ülkenin iç durumunu daha da karmaşık, daha içinden çıkılmaz bir şekle sokmuştu. Bunun dışında katlanmak zorunda kaldıkları Pers boyunduruğu, yerlilerin yabancılara karşı körü körüne besledikleri ve sürekli artan nefret ile; bir de Firavunlar soyundan olmayla övünen kişilerin ayaklanmaları ile mücadele etmek zorunda kalmıştı. Fakat Mısır, kendi başına bir kalkınma, bir hareket gösterebilecek seviyeye hiçbir zaman çıkamamıştı. Kendi içine kapanmış, Afrika'ya özgü duygusuzluk ve eğlence düşkünlüğü içinde, zamanın ancak ölü bir varlık olarak bıraktığı bir kast sisteminin bütün kötü yanlarıyla bâtıl inançları üzerlerine çöktüğü bir durumda ve ülkelerinin bol bereketi sayesinde başka ülkelerle ilişkilerin ne değeri ne de cazibesi kalmamış bir hayat içinde teşvik görmekten öte baskı altında bulunan Mısırlıların, başka uluslara oranla bir gençleşmeye, yeni ve taze bir kaynaşmaya çok daha fazla ihtiyacı vardı. İşte bunu, en yüksek derecede bir canlılıkla, aynı tazelikle dolu Helen hayatiyle Helen egemenliği onlara getirebilirdi.

Mısır, İskender yaklaştığı anda Pers kralı için kaybolmuş demekti. Dareios'un, İssos'ta ölen Sabakes'in yerine atadığı Mısır Satrap'ı Mazakes, Amyntas'ın komutasında Mısır'a gelen Yunan ücretli askerlerini, kıskançlık veya bir yanlış anlama yüzünden, ülke savunmasında kullanmak yerine öldürtmüştü. Tyrios'un, peşinden Gaza'nında düşmesinden sonra, çöldeki Arap kabilelerine kadar uzanan düşman işgali dolayısıyla Mısır İran'dan büsbütün ayrı kalınca, aynı zamanda Tyros'tan gelmiş olan donanma daha şimdiden Pelusion önüne vardığı zaman, Satrap ile çevresindeki az sayıda Pers için mümkün olduğu kadar çabuk teslim olmaktan başka çare kalmamıştı.

Böylece Mazakes, Gaza'dan yedi günlük bir yürüyüşten sonra Pelusion'a varan İskender'e hiçbir şey yapmaya yeltenme-

den Mısır'ı teslim etti. Filosunu Nil'in Pelusion kolundan içerilere doğru gönderdiği sırada kralın kendisi, donanmasıyla tekrar buluşmak üzere Heliopolis üzerinden Memphis'e gitti. Uğradığı bütün kentler, hiç itiraz etmeksizin teslim oldular. En küçük bir engele bile rastlamadan Memphis'i işgal etti. Nil ülkesinin büyük başkenti olan Memphis'in ele geçirilmesiyle Mısır'ın fethi tamamlanmış oluyordu.

İskender, Mısır'ı sadece boyunduruğu altına almaktan daha büyük işler yapmak istiyordu. Kendisini karşılayan halk öğrenmeliydi ki o, kurtarmak ve kalkındırmak için geliyordu; onlar için kutsal olan şeylere saygı gösteriyor, ülkelerinin törelerine dokunmuyordu. Hiçbir şey, Kral Okhos'un Memphis'teki kutsal boğayı hançerlemesi kadar Mısırlıların içinde bir acı olarak yer etmemişti. İskender, bundan böyle bir yabancının yerlileri nasıl benimsediğini, yerlinin de yabancılar için ne kadar saygıdeğer olacağını göstermek için burada Helen sanatçılarına çeşitli yarışlar yaptırdı. Rahipler, çok kere yobazcasına bir tutuculukla İranlı yabancılar tarafından aşağılandıklarından, İskender'in saygısı karşısında büsbütün ona bağlandılar; böylece rahipler sınıfı kazanılmış oldu.

Mısır'ın işgali ile İskender, Pers egemenliği altında bulunan Akdeniz sahillerinin fethini tamamlamış oluyordu. Mısır'ın kurtarılmasıyla Atina'nın deniz ve ticaret üstünlüğünü sağlam bir temelle sürekli bir güvenliğe dayandırmaktan ibaret olan Perikles siyasetinin en cüretli düşüncesi, sadece gerçekleşmiş olmakla kalmıyor, daha ilersine de gidilmiş oluyordu: Helen dünyası için Akdeniz'in doğusu, Mısır üzerindeki egemenlik ile de Aithiopia'ya ve harikalar diyarı Hindistan'a giden yolun başlangıcındaki körfez kazanılmış oluyordu. Mısır'a sahip olunmakla gelecek için sınırsız ümitler beliriyordu.

İskender'in buna nasıl sarıldığını, bunu ne suretle gerçekleştirmeyi düşündüğünü, Memphis'te giriştiği ilk atılımlar göstermektedir.

Kral, Pelusion'da deltanın en doğu köşesinde kuvvetli bir garnizon bıraktı. Gelecek baharda Asya içerlerine yapılacak sefer için buradan hareket edilecekti. Memphis'ten Hypaspistler ve Makedonya süvari aristokratının oluşturduğu Agema ile Agrianlar ve okçularla Nil'in doğu kolundan aşağıya doğru Kanobos'a indi; buradan sahil boyunca Lybia'ya karşı eski bir sınır karakolu olan Rakotis'e gitti. Bu kasaba Mareotis körfezinin suyunu denizden ayıran sekiz mil uzunluğunda ince bir dil üzerinde bulunmaktaydı. Bundan yedi Stadiolu uzaklıkta Homeros destanlarında sözü geçen deniz aslanları adası Pharos vardı. İskender, Mareotis ile deniz arasındaki sahilin bir kent kurulmasına, körfezin büyüklüğünü ve hemen hemen her çeşit rüzgâra karşı korunmuş bir liman yapılmasına ne kadar elverişli olduğunu kavradı.

Anlatıldığına göre doğrudan doğruya kendisi, kentin planını, caddeleriyle pazar yerlerini, Helen Tanrısına ve Mısır İsis'ine yapılacak tapınakların yerlerini mimarı Deinokrates'e göstermek istiyordu. Elde başka bir şey bulunmadığından emrindeki Makedonyalılara un serptirerek kentin krokisini çizdi. Her yandan sayısız kuş unu yemek için uçuştu. Akıllı Aristandros, bunu kentin gelecekte büyük bir zenginliğe, geniş bir ticarete sahip olacağına bir işaret olarak yorumladı. Aleksandria (İskenderiye) adını alan bu kentin halkı pek çabuk çoğaldı; ticareti çok geçmeden eski dünyayı Hindistan ile bağladı; gelecek yüzyıllar için Helen yaşamının merkezi oldu. Doğu ve Batı ülkelerinden akıp gelen bilim ile edebiyatın ana yurdu, kurucusunun en azametli, en sürekli anıtı oldu.

Üçüncü Bölüm

Perslerin savaş hazırlıkları

Zafer, daima daha yüce bir hakkı sağladığını ileri sürerek övünür. Bu hak, yeni ve zengin gelecekli bir düşüncenin doğurduğu daha yüksek enerjiyi, üstün gelişmeyi, harekete geçirici ve dürtücü kuvveti olana ve zafer kazanmış olana verilir. Böyle zaferlerde, o zamana kadar yürürlükte olan, fakat daha ileriye gidemeyen; güçlü ve kendine güvenli görünen, fakat içten hastalıklı ve sakat olan taraflar aranarak bunların değerlendirmesi yapılır. Bundan sonra artık ne gelenekler, ne miras kalan haklar, ne barışçılık ne de erdem veya başka kişisel değerler, tarihi büyüklüğün uğursuzluğu üzerine çökmüş olanı, yani yenileni, bu ezici kuvvetin önünde koruyamaz. Zafer, göze alacak, savaşacak, altedecek şeyler buldukça, bunları yenerek yenisini kurar; var olanı yıkarak yeni bir dünya vücuda getirir. Fakat bu yeni dünyanın malzemesi yıkılanların enkazı, üzerine kurulduğu alan ise öncekinin yıkıntılarıyla kaplı alandır. Yendiği, kırıp döktüğü şeyler, zaferin oluşturduğu yeni eserin içinde kendisinden daha uzun ömürlü olur.

İskender'in tarihine ait bize kadar gelen kaynaklarda az veya çok bir amaç güdülerek eylem kahramanı ile acı kahramanı sıfat-

lariyle İskender ile Dareios arasındaki karşıtlık belirtilmektedir. Bunlarda Dareios, ılımlı, soylu, sadık bir kişilik, ata saygısının, eş ile çocuk sevgisi ve bağlılığının mükemmel bir örneği; adaleti, şövalyece cesurluğu, bir krala özgü duygularıyla Persler tarafından çok değer verilen bir insan olarak betimlenmektedir. Durağan dönemler için o, Asya tahtlarının ender tanık olduğu kadar mükemmel bir kral olabilirdi. Fakat o, ancak Kambyzes veya Okhos gibi bir yaradılışta olan kişilerin karşı durabilecekleri şiddette fırtınalı birtakım olayların seline kapılıp sürüklenmeye başladı. Bu durumda hem kendini, hem de devletini kurtarabilmek için bir krala hiç de yakışmayan tasarılara, hatta cinayet plânlarına bile başvurdu. Fakat böyle yapmakla da, yok etmek için mücadele ettiği şeyde, kendisinin de suçsuz olmadığını iç sızısıyla kavramaktan başka bir şey elde edemedi. Tehlike büyüdükçe, onun yaptığı veya yapmak girişiminde bulunduğu her işte karışıklık, temelsizlik ve haksızlık çoğalıyordu. Gelecek, Pers krallığı ile bunun haklı davası, her an daha çok karanlık görünüyordu. Artık Asya'nın kapısı kırılmış, zengin sahil satraplıkları düşmanın eline geçmiş, Akhamenidler gücünün temelleri sarsılmıştı. Belki de Büyük kral, yaradılışına uygun olarak devletinin kaybettiklerini hazmedecek bir barış elde edebilmek için seve seve daha büyük özveride bulunurdu. Fakat böyle yapmış olsa bile tacı ile tahtından çok eşi ile çocuklarına bağlı görünen o, ne kadar alçaldığını büyük bir acı olarak duymuş olurdu.

Sözü geçen kaynakları gayet canlı renklerle süsleyen motif, işte bundan ibarettir. Bunlarda büyük kralın annesi Sisygambis'in, Asya kadınlarının en güzeli olması, karnında bir çocuk bulunması dolayısıyla Dareios için çok daha aziz olan eşi Stateria'nın İskender'in elinde tutsak oldukları belirtilmektedir. Dareios, bu tutsakların bırakılması için düşmana devletinin yarısıyla zengin hazineler öneriyor; mağrur düşman ise ondan ya doğal davranmasını ya da savaş alanında yeniden karşılaşmalarını istiyor. Sonradan tutsak kraliçenin hizmetçisi Hadım Tireus,

düşman ordugâhından kaçıp Dareios'un yanına gelerek şu acı haberi getiriyor: Kraliçe doğum sancılarıyla ölmüştür. Bunu işitince Dareios, Stateria'nın ölümüne, Pers kraliçesinin mezara konma şerefinden bile mahrum kaldığına duyduğu üzüntüden yumruklarını kafasına vura vura hüngür hüngür ağlıyor. Hadım Tireus büyük kralı şu sözlerle teselli ediyor: Makedonya Kralı, onun bir kral eşi olduğunu, ne hayatta iken ne de ölünce, hiçbir zaman unutmadı; o güne kadar kraliçeye, Ana Kraliçeye ve çocuklara en büyük saygıyı gösterdi. Kraliçenin cenazesini Pers göreneklerine göre çok parlak bir törenle gömdürdü; arkasından da gözyaşları döktü. Hayretler içinde Dareios, eşinin ırzına dokunulup dokunulmadığını, kendisine sadık kalıp kalmadığını, hem kendisinin hem de kraliçenin isteği dışında İskender'in onu zorlayıp zorlamadığını sordu. Bu soru üzerine sadık hadım, kralın ayaklarına kapanarak soylu hanımını böyle kötü sözlerle anmamasını, ölümlü bir insandan her durumda üstün bir canlı olduğu anlaşılan İskender gibi bir düşman tarafından yenildiğine inanarak bu müthiş felaket içinde son tesellisini kaybetmemesini rica etti. Yeminle Stateria'nın sadık kalmış, ırzına asla dokunulmamış olarak öldüğünü, İskender'in cesareti kadar büyük erdemleri de bulunduğunu anlattı. Kölesini dinledikten sonra Dareios, ellerini göğe karşı kaldırıyor ve tanrılara şöyle yalvarıyor: "Devletimi kurtararak yeniden kurmamı bana nasip edin; bu mutluluğu bana bağışlayın. Böylece ben, bizi yenen İskender'i yenmiş sayılayım. Eğer bundan böyle Asya'nın egemeni olmak benim alın yazım değilse, büyük Keyhusrev'in Tiara'sını (tacını) ondan (İskender'den) başkasına vermeyin."

Şimdiden büyük kral, devletinin bütün satraplıklarına yazılı emirler göndermişti. Gerçi devletin büyük parçaları düşman eline geçmişti. Fakat bütünüyle karşılaştırılırsa kaybedilenler, o kadar da çok değildi. Bütün İran, Ariana, Baktria, Fırat'ın kaynaklarına kadar bütün topraklar henüz elde bulunuyordu. Asya'nın en sadık, en cesur kavimleri, savaşa atılmak için sadece kralın

buyruğunu bekliyorlardı. Elden çıkan Mısır ile Suriye ve Küçük Asya'nın, Toroslardan İndus'a, Fırat'tan Jaksartes'e kadar uzanan toprakların eldekilerin yanında ne kadar önemi olabilirdi? Her zaman döneklik yapan, kendilerine hiç güvenilmeyen sahil kavimleri varsın şimdi düşman eline geçmiş olsunlar; bunların sadık Medler ile Persler, Baktria ovasının süvarileri, Hazer ve Gürcistan dağlarında yaşıyan cesur milletler yanında ne önemi vardı? I. Dareios zamanından beri Keyhusrev devletinin tehlikeye, felakete sürüklenmesine, Perslerin Helenlerle sonsuz bir savaşa girerek uçurumun kenarına gelmesinin tek nedeni, hemen hemen şimdi kaybedilen sahil topraklarıyla bunların korunması için gereken deniz egemenliği uğrunda verilen mücadele değil miydi? Şimdi sıra, Doğu'nun iç taraflarını kurtarmaya, Asya'ya egemen olan İran kalesini başarı ile savunmaya gelmişti. Asıl iş bunu başarabilmekteydi. Şimdi krallar kralı, milletinin soylu büyüklerini, yedi hükümdarın torunlarını ve sadık satraplarını, kavimlerinin basına geçerek İran'ın şerefi ve egemenliği uğrunda savaşmaya çağırıyordu; kendi geleceğini onların eline teslim ediyordu. Artık ne Helen ücretli askerleri, ne Yunanlı generaller ne de Makedonyalı mülteciler, Büyük kralın yanında dövüşerek Pers büyüklerinin kıskançlıklarıyla kuşkularını uyandırmamalıydılar. Ortak felaket, kendisiyle beraber İssos'tan kaçan birkaç bin yabancıyı Asya'nın çocuklarıyla kaynaştırmıştı. İran dağlarından oluşan siperler önünde Avrupa'nın ordusuna karşı çıkacak olan güç, sırf Asyalı bir ordu olmalıydı.

Büyük uluslar ordusunun toplanma yeri olarak Babylon ovası kararlaştırılmıştı. Baktria Satrap'ı Bessos, Asya'nın uzak köşelerinden Baktrialıları, Sogdianalıları, bir de Hint Kafkaslarında oturan savaşçı Hint dağlılarını buraya getiriyordu. Mauakes'in komutasındaki Türkistan'ın süvari kavimlerinden Sakalarla Aral gölü bozkırlarında oturan Dahaeler de ona katılmışlardı. Arakhosia, Drangiana halkı ile Paraveti dağlarında oturan dağlılar, Satrapları Basaentes'in; batı komşuları Areialılar, Satrap Satibar-

zanes'in; Persis, Hyrkania ve Horasan süvariler de Phrathaphernes ile oğullarının komutası altında toplanma yerine geldiler. Bunların dışında, bir zamanlar Asya'nın egemeni olan Medler, kendi Satrapları Atropates'in komutasında, aynı biçimde Kur, Arakses ve Urmiye Gölü boyları vadilerinden Kadusialılar, Sakasenler ve Albanialılar, Pers denizi sahillerinden Okontobates ile Artabazos'un oğlu Ariobarzanes'in komutanları altında Gedrosia ve Karamania kavimleri; yedi hükümdarlar soyundan Oksines'in komutasındaki Persislılar Babylon ovasına akmıştı. Susianalılarla Uksilerin başında Susiana Satrap'ı Abulites'in oğlu Oksathres vardı. Babylonia kıtaları Bupales'in, Armenia kıtaları Orontes ile Mifchrausres'in, Suriyeliler de Mazaios'un komutasında burada toplanmışlardı. Hatta batı bölgeleri Makedonya ordusunun hareketlerine engel olan Kappadokia'dan bile başlarında hükümdarları Ariarathes olduğu halde atlılar gelmişti.

Böylece 331 yılı ilkbaharında Pers Kralına bağlı bütün ülkelerin katılımıyla oluşan büyük ordu Balbylon'da toplanmıştı. Bu ordu, kırk bin at ile yüz binlerce insandan, iki yüz tırpanlı araba ile İndus'tan getirilen on beş fildan oluşuyordu. Anlatıldığına göre; bu ordunun, özellikle süvarinin, silahlarını geleneğe aykırı olarak doğrudan doğruya kralın kendisi sağlamıştı. Her şeyden önce, Pers ordusuna bütün birliklerinin, kalabalık süvari gruplarının tam ve şiddetle etki yapmalarını sağlayacak bir plan yapmak gerekiyordu.

İskender'in Suriye'ye Fırat üzerinden Dicle'ye yürüyüşü

Dicle ile Fırat ırmakları; İran dağlarının ayağında güneye doğru uzanan ovayı dikey olarak kesmektedir. Akdeniz kıyılarından Asya'ya giden yollar bu suların üzerinden geçer. Nehrin geçit yerlerinde düşmanı karşılamak akla çok yatan bir düşünceydi. Büyük kralın asıl birliklerini Dicle'nin gerisinde savaşa sokması da uygun görülmekteydi. Çünkü bu ırmak, bir yandan kolay geçit vermiyor, öte yandan ise Fırat gerisinde verilecek bir mey-

dan savaşı kaybedilecek olursa bu kuvvetler Armenia'ya atılacak; Babylon'a, Persis'e ve Media'ya giden yollar elden çıkacaktı. Buna karşılık Dicle gerisinde mevzilenecek olursa, Babylon korunmuş olacağı gibi burada kazanılacak bir meydan savaşı sayesinde düşmanın Mezopotamya çöllerinde takip edilerek yokedilmesi olanağı doğacaktı. Eğer bu savaş kaybedilecek olsa bile Doğu satraplıklarının geri çekilme yolları açık tutulmuş olacaktı. Dareios, Fırat geçitlerini gözetlemek amacıyla Mazaios'un komutasında birkaç bin kişilik bir kuvveti öne sürmekle yetindi. Kendisi ise Babylon'dan kalkarak Arbela dolaylarına gitti. Burası Lykos'un öte yanındaki geniş Ninive Ovasına giden büyük askeri yol üzerinde çok önemli bir yerdi. Ninive Ovası batıya doğru vahşi Dicle'nin sol sahiline kadar, kuzeye doğru da Zagros Dağları'nın ön tepelerine kadar uzanıyordu. Dareios, İskender yaklaştığı zaman burada nehrin kıyısına ilerleyerek düşmanın ırmağı geçmesini önlemek istemiş olabilir.

Kral Dareios, çıkarabildiği bütün kuvvetlerle devletinin doğusu için savaşa hazır bir halde tutarken uzak batıdaki en son Pers kuvveti de yenilmişti.

Eğer Pers donanması, tam zamanında ve doğru hareket etmiş, Kral Agis tarafından Peloponnesos'ta başlatılan ayaklanmayı bütün gücüyle desteklemiş olsaydı, Helen denizinde çok büyük iş başarmış olabilirdi. Fakat bu donanma, tereddüt içinde, plânsız ve kararsız olarak 333 yılı yazında kesin sonuç alacak saldırı anını kaçırmıştı. Hal böyle iken, ücretli askerleri Tripolis'e götüren gemilerin ayrılmasıyla zayıflıyan Pers donanması, Issos Meydan Savaşı'ndan sonra, artık Fenike sahilleri düşman tarafından tehdit edildiği sırada, hemen Fenike'ye geleceği, Tyros'un savunmasını destekleyeceği, bir de donanmanın içindeki güvenilmez filoları göz önünde tutarak bunların ayrılmalarına meydan vermeyeceği yerde, yalnız, saldırı için önemli olabilecek batı limanlarında kalmıştı. 332 yılı baharı gelince Fenike ile Kıbrıs filoları, donanmadan ayrılarak ülkelerine dönmüşler,

fakat Pharnabazos ile Autopharadates, donanmasının geri kalan kısmıyla Ege Denizinde kalmıştı. Bu donanma o kadar güçten düşmüştü ki, ancak Perslerden yardım gören veya erk verilen tiranların yardımları sayesinde, Tenedos, Lesbos, Khios ve Kos adalarını tutabiliyordu. Antipatros'un kendi gücüyle iyi direnmesi sayesinde Hellas'ın bazı yerlerinde her türlü nüfuzdan mahrum edilen Pers donanmasının yalnız Kral Agis ile doğrudan doğruyu ilişkisi vardı. Fakat Agis'in Perslerle anlaşarak Peloponnesos'da yapmayı umduğu hareket, donanmanın gittikçe dağılmasıyla duraklamış, yalnız Girit'i kardeşine işgal ettirebilmişti. Buna karşılık Makedonya donanması, Nauarkhoslı Hegelokhos ile Amphoteros'un komutalarında 332 yılı içinde Yunan sularında o kadar açık bir üstünlük elde ediyordu ki, ilk önce zoraki İskender'le ittifakı Pers boyunduruğuna tercih eden Tenedoslılar, Makedonyalılara limanlarını açıyorlar; eski ittifakı yeniden tanıyorlardı. Khioslılar da bu örneğe uydular. Makedonya donanmasını kendi kıyılarında görür görmez hemen tiranlarıyla Pers garnizonuna karşı ayaklanarak kapılarını Makedonyalılara açtılar. O zaman on beş büyük savaş gemisiyle Khios limanında bulunan Pers amirali Pharnabazos ile adanın tiranları, Makedonyalılara tutsak düştüler. Geceleyin Lesbos adası üzerindeki Methymna Tiran'ı Aristonikos, birkaç korsan gemisiyle hâlâ Perslerin elinde sandığı Khios limanı önüne gelerek içeri girmek istediği zaman, Makedonyalı liman muhafızları ona izin verdiler; sonra gemilerinin mürettebatını öldürdüler, tiranı da yakalayıp tutsak olarak kaleye götürdüler. Perslerle taraftarları, itibarlarını gittikçe kaybediyorlardı. Daha önce Rhodos, Tyros önündeki Makedonya donanmasına katılmak üzere on savaş gemisi göndermişti. Şimdi Koslılar da Perslerden ayrılıyorlardı. Amphoteros altmış gemi ile bu adaya giderken Hegelokhos da geri kalan filo ile Leshos'a hareket ediyordu. Önceki yıl Methymna'ya karşı giriştiği ayaklanmada başarısız olan Khares, iki bin ücretli askerle oraya varmış, Mitylene'yi işgal etmiş ve Dareios adına bu-

ranın efendisi rolünü oynamaya başlamıştı. Bu Atinalı asker, büyük işlere girişmek niyetinde değildi; serbestçe çekilip gitmek koşuluyla adayı Makedonyalılara teslim etti; askerleriyle İmbros adasına, sonra da büyük ücretli asker pazarı olan Tainaron'a gitti. Mitylene'nin teslim oluşu adanın öteki şehirlerine de erke kavuşmak ümidini verdi. Bu şehirler demokrat yasalarını yenilediler. Sonra Hegelokhos, artık Amphoteros'un eline geçmiş bulunan Koş adasına gitmek üzere güneye doğru yelken açtı. Yalnız Girit, hâlâ Lakendaimonialıların işgali altındaydı. Amphoteros, bu adanın ele geçirilmesini üstlenerek donanmanın bir kısmı ile oraya hareket etti. Geride kalan gemilerle Hegelokhos, Pers deniz kuvvetine karşı yapılan savaşın sonucunu doğrudan doğruya kendi ağzı ile İskender'e bildirmek, aynı zamanda Koş adasından kaçmayı başaran Pharnabazıos'tan başka bütün esirleri teslim etmek amacıyla Mısır'a gitti. İskender, bütün tiranların geri götürülerek bir zamanlar yönettikleri topluluklar tarafından yargılanmalarını emretti. Fakat Khios adasını ihanetle Memnon'a teslim eden tiranlar, devletin en güney sınır karakolu olan Elephantine adasına sürgün edildiler.

Böylece 332 yılı biterken, Pers deniz kuvvetinin Makedonya ordusunu arkadan tehdit ederek hareketlerine engel olabilecek son kalıntıları da yok edilmişti. Trakya'dan başlayarak Küçük Asya ve Suriye sahillerinden yeni kurulan Aleksandria'ya kadar oluşturulan silâh depoları, fethedilen ülkeleri tutmayı yettiği gibi aynı zamanda doğuya yapılacak sefer girişimleri için de geniş birer üs teşkil ediyorlardı. Yeni sefer büsbütün yabancı bir dünyaya yapılacaktı. Oradaki insanlar, Helen yaşam biçimini hiç tanımıyorlar, Makedonyalıların hükümdarlarına karşı olan serbest ilişkilerini anlayamıyorlar, kralı insandan daha yüksek bir yaratık olarak görüyorlardı. Hiç kuşku yok ki İskender, tek bir devlette birleştirmeyi tasarladığı bu kadar ayrı ayrı ulusun ilk önce kendi şahsında birliği bulup tanıyabileceklerini kavramıştı. Gerçekten de kutsal Ilion kalkanı, onu Helen kahramanı ola-

rak nitilendirmişti. Küçük Asya ulusları Gordion düğümünü çözen onu, inançlarına göre, vaad edilen Asya'nın egemeni olarak saymışlardı. Tyros'ta sunduğu Herakles kurbanı ile Memphis'teki Phtha tapınağı töreninde bu galip yabancı, yenilmiş uluslarla, onların en kutsal töreleriyle barışmıştı. Şimdi de doğu ülkelerinin iç bölgelerine, daha gizli bir kutsallık, daha yüksek bir vaat ile gitmeliydi ki bu suretle uluslar onu krallar kralı, yaradılıştan kıyamet gününe kadar seçilmiş, taç giymiş dünyanın efendisi olarak tanıyacaklardı.

Lybia'nın eşiğinde koruyucu Sphinks'in rüzgârdan aşınmış taş heykeli ile yarıya kadar kumlara gömülmüş Firavun ehramları bulunmaktadır. Buradan itibaren geniş, ıssız ve sessiz bir çöl başlamaktadır. Nil vadisinin kıyısından uçsuz bucaksız enginlere doğru uzanan, deve izleri kızgın bir öğle rüzgârının uçurduğu kumlar tarafından kapatılan bir çölün ortasında, tıpkı denizde yemyeşil bir ada gibi, yüksek hurma ağaçlarının gölgeleri altında, kaynak suları ve şebnemler içinde dört yanda ölü doğa için son yaşam yeri, çöl seyyahı için son dinlenme yeri bulunmaktadır. Bu vahadaki ağaç gölgeleri altında esrarlı tanrıya özgü bir tapınak vardır. Bu tanrı, bir zamanlar kutsal bir sandala binerek Aithiopia memleketinden yüz kapılı Thebai'a gelmiş, buradan kalkarak vahada dinlenmek ve onu arayan insanoğluna esrarlı bir şekle girerek kendini tanıtmak için çölden geçmişti. Tapınak çevresinde dünyadan uzak, hayat tanrısı Ammon Zeus'un yakınında kutsal bir yalnızlık içinde dindar bir rahip ailesi oturuyordu. Bu insanlar tanrıya hizmet etmek, bir de tanrının mucizelerini gelip soranlara anlatmak için yaşıyorlardı. Yakın uzak birçok ulus, onun mucizelerini öğrenmek için bu kutsal habercilere bağışlar gönderiyordu. İşte Makedonya Kralı, büyük işleri büyük rakipten sormak amacıyla çöldeki büyük tapınağa gitmeye karar verdi.

Sormak istediği şeyler nelerdi? Kendi ulusu, eski zamanlara ait harika hikâyeler anlatıyorlardı. O zamanlar pek az kimsenin

inandığı, birçoklarının alayla karşıladığı ve herkesin bildiği bu efsaneler, şimdi girişilen Asya seferi ile yeniden canlanmıştı. Anayurt dağlarında Olympias'ın kutladığı gece şenlikleri hatırlanıyordu. Onun büyü sanatı, bu yüzden Kral Filip'i bırakmış olduğu, biliniyordu. Güya Kral Filip, bir zamanlar yatak odasında eşini gözetlemiş, bu sırada onun koynunda bir ejder görmüştü. Delphoi'ye göndermiş olduğu güvenilir adamları, tanrının şu cevabını getirmişlerdi: Kral Filip Ammon Zeus'a kurbanlar sunmalı, ona öteki tanrılardan daha çok saygı göstermeliydi. Herakles'in de ölümlü bir annenin oğlu olduğuna inanılıyordu. Olympias'ın Hellespontos'a giderken oğluna, yani İskender'e, doğuşunun sırlarını açığa vurmuş olduğuna inanılmak isteniyordu. Başka insanlar ise başladığı sefere devam etmek için İskender'in, tıpkı Herakles'in ejder Ataios'a karşı giderken ve Perseus'un Gorgolara (kadın canavar) gitmeden önce yaptığı gibi, tanrıya başvurarak onun düşüncesini sormak istediğini sanıyordu. Bu kahramanların her ikisi de İskender'in atalarıydılar. İskender'in de onlar gibi hareket etmesi doğal görülüyordu. Gerçekte ise İskender'in ne istediğini kimse anlayamamıştı. Yalnız az sayıda asker kıtası, onunla Ammonion'a gidecekti.

Kafile İskenderiye'den hareket etti. Önce deniz kıyısı boyunca Paraitonion'a doğru yürüdü. Burası Kyrenaikalılara ait ilk kentti. Kyrenaikalılar, krala bir elçi ve üç yüz savaş atıyla beş tane dört çift koşumlu arabayı bağış olarak gönderdi; aynı zamanda İskender ile bir ittifak yapmak dileğinde bulundular. Dilekleri yerine getirildi. Bundan sonra yol, güneye doğru gidiyor ve aynı renk, ufkunda tek bir ağaç, tek bir tepe yükselmeyen kumsal çölden geçiyordu. Bütün gün hava ince tozla dolu ve çok sıcaktı. Çoğu kez kum o kadar gevşekti ki güvenlikle bir adım bile atılamıyordu. Hiçbir yerde dinlenecek bir çayır, yakıcı susuzluğu giderecek tek bir kuyu veya kaynak yoktu. Çok geçmeden o mevsimin bir armağanı olarak çıkıp yeni yeni serinletici etkisini gösteren yağmur bulutları, çölde, tanrının bir mucizesi sayılıyor-

du. Böylece yola devam edildi. Yolu belli edecek hiçbir iz görülmüyordu. Esen her rüzgârla yerini ve şeklini değiştiren bu kum, kılavuzları büsbütün şaşırtıyordu. Artık kılavuzlar da vahanın bulunduğu yönü kestiremiyordu. Tam bu sırada kafilenin başında birkaç karga göründü. Bu kuşlar, tanrının elçileri sayıldı. İskender tanrıya güvenerek kargaları takip etmek emrini verdi. Kargalar yüksek bağırtılarla önden uçuyorlar, kafile ile beraber dinleniyorlar, harekete geçtiği zaman onlar da havalanıyorlardı. En sonunda hurma ağaçlarının tepeleri göründü. Biraz sonra da Ammon'un güzel vahası kralın kafilesine kucağını açtı.

Verimli zeytin ve hurma ağaçlarıyla kaplı içinde kaya tuzu ile şifalı kaynaklar bulunan, doğa tarafından tanrı hizmetine ve rahiplerinin sakin hayatına ayrılmış gibi görünen bu vahanın iç açıcılığı ve güzelliği, İskender'i şaşkınlık içinde bıraktı. Kral, biraz dinlendikten sonra mucizeyi öğrenmek istedi. Rahiplerin en yaşlısı, tapınağın dış avlusunda onu karşıladı. Yanındakilerin hepsine dışarda kalmalarını, söyleyerek kralı tanrının bulunduğu hücreye götürdü. Çok kısa bir zaman sonra İskender, neşe içinde geri döndü. Aldığı cevabın isteğine tamamen uygun olduğunu bildirdi. İskender'in annesine yazdığı bir mektupta mucize hakkında fazla bilgi vermeyip yalnız aynı sözü tekrarladığı, eğer dönüşünde onu bir daha görürse mucizeyi etraflı olarak anlatacağını bildirdiği söylenmektedir. Kral, mucizeyi öğrendikten sonra tapınağa, vahanın konuksever halkına zengin bağışlarda bulunarak Memphis'e döndü.

İskender, tanrının verdiği cevabın ne olduğunu söylemiyor. Bunu gizli tutuşu, emrindeki Makedonyalıların meraklarını büsbütün arttırıyordu. Ammon tapınağına beraber gidenler, o günün harika olaylarını anlatıyorlardı. Hepsinin işittiği söylenen başrahibin selamı şu şekildeydi: "Ey oğul, seni tanrı korusun!.." Kralın şu sözlerle cevap verdiğini anlatıyorlardı: "Ey baba, öyle olsun. Senin oğlun olmak isterim; bana dünyanın egemenliğini ver!.."

Öteki Makedonyalılar ise bu masala gülüyorlardı.

Güya rahip Yunanca konuşmuş ve krala "Paidion" (çocuğum!) diye hitap etmek istemiş, fakat bunun yerine bir dil sürçmesiyle "Paidios" (ey Zeus'un oğlu) demişti ki bu söz, gerçekten "Zeus'un oğlu" anlamında kabul edilebilir. Sonuç olarak bu olayda kesin olan şudur: Güya İskender, babasının ölümünde suçlu olan herkesin cezalandırılıp cezalandırılmadığını tanrıdan sormuş, bunun üzerine; sözlerini ölçerek söylemesinin daha doğru olacağı, onu dünyaya getireni artık hiçbir faninin incitemiyeceği, Makedonyalıların Kralı Filip'i öldürenlerden herbirinin cezalandırıldığı cevabını almıştı. İkinci olarak İskender, düşmanlarını yenip yenmeyeceğini sormuş, tanrı da dünyaya egemen olmak onun alın yazısında bulunduğunu, tanrıların yanına gidinceye kadar daima yeneceğini bildirmişti. İskender'in ne doğruladığı ne de yalanladığı bu ve buna benzer efsaneler, onun çevresinde bir esrar perdesinin oluşmasına yardım ediyordu. Bu ise ulusların hem İskender'e, hem de onun tanrılar tarafından büyük bir görev ile dünyaya gönderildiği hakkındaki inançlarına bir çekim merkezi olmakla kalmayıp tam bir gerçeklik sağlıyordu. Aydın Helenlere de bu, ne Herakleitos'un, "tanrılar ölmez insanlar, insanlar da ölmez tanrılardır," sözünden, ne de eski ve yeni sömürgelerin kurucuları için ya da iki nesil önce yaşayan İspartalı Lysandros için yapılan tapınak ve şenlik törenlerini oluşturanlar hakkında yerleşmiş kahramanlar kültünden daha garip gelmiyordu. Fakat işin asıl özünü kavrayabilmek için arada başka bir soru ortaya atmak gereklidir:

Ammon tapınağına gidişle, burada geçen gizemli olaylarla İskender'in güttüğü amaç acaba neydi? Dünyayı kandırmak mı istemişti? Dünyayı inandırmak istediği şeylere acaba kendisi inanıyor muydu? Öteki konularda bu kadar serbest düşünceli, iradesine, kudretine bu kadar güveni olan kral, acaba şiddetli iç sarsıntılarla kuşkulu anlar geçirmiş midir ki ruhsal bir destek, doğaüstü güçlerde bir mola vermeye ihtiyaç duymuş olsun? Gö-

rülüyor ki bu sorularda İskender yaradılışındaki bir insanın iradesiyle eylemlerini belirleyen dini ve ahlaki kurallar, kişiliğinin en gerçek özelliği, onun vicdanı olmaktadır. İskender'in iç dünyası bu merkezden incelenirse ancak anlaşılabilir. Onun yaptığı, yarattığı şeyler ise ancak bu merkezi dıştan çevreleyen bir çizgi, hatta bu çizgiden bize kadar gelenleri ise, belgelerde yalnız parça parça korunan bazı kısımlarıdır. Betimlediği olaylardaki kahramanların karakterlerini, yaptıklarını ve katlandıklarını açıklayarak belirtmek, şairin yapacağı bir iştir. Tarih araştırmalarının ise başka bir yasası vardır. Gerçi tarih araştırmalarında, tarihi anlamları anlaşılma zorunluluğu olan kişilikler hakkında mümkün olduğu kadar açık ve delillere dayanan bir tablo elde etmeye çalışılır; eldeki malzemenin olanak verdiği oranda bu kişiliklerin çalışmaları, yetenekleri ve amaçları ortaya konur. Fakat tarih araştırmalarında bütün bu nedenlerin kaynaklarına, özüne ve yasalarına kadar derinlere gidilmez; ruhun en derin sırlarını, böylece ahlaki değeri bulacak, yani kişinin bütün değerlerini yargılayarak hüküm verecek hiçbir metot, hiçbir yetki tarihçinin elinde yoktur. Tarih araştırmaları için, bu yüzden kalan boşlukları şöylece doldurmak elverir: Ahlaki değerlerinin kaynağını aramaksızın kişilikleri başka bir açıdan inceleyerek bunların büyük tarihi gelişmelerle ilişkilerini, kalıcı başarılarıyla yaradılışlardaki paylarını, güçlü yanlarını veya zaaflarını; planlarını ve hazırlıklarını, bunları mümkün kılmak için gereken yetenek ve enerjilerini kavramak; sonra da bunları önemlerine göre sıralamak... İşte tarihçi bunları yapmakla kendine düşen işi hakkıyla ve adaletle yapmış, psikolojik anlayıştan daha derin olmayan, fakat daha geniş, daha özgür bir anlayış örneği vermiş olur.

Burada hiç olmazsa önemli hatların kavuşmakta göründüğü bir noktaya değinelim:

Herakleitos'un o dikkate değer sözünden beri, Aiskhylos'un "birçok adda tek beden" cümlesinden beri Helen dünyasının şairleri ve düşünürleri, birçok tanrıda ve Helenlerin dinini oluştu-

ran aynı tanrılara ait mitolojide derin anlamı aramak, bunda inançlarının delilli kanıtını bulmak için durmadan çalışmışlardı. Aristoteles'in bu sorunları hangi noktalara kadar derinleştirdiği bilinmektedir. Popüler bir diyalogunda Aristoteles, ilk defa gören bir insanın, kainatın büyüklüğüne, yıldızların sürekli hareketine bakarak, "gerçekten tanrıların varoldukları, bunların etki ve eserlerinin şaşırtıcı olduğu" kanısına varacağını söylemektedir. Kuskusuz İskender, yalnız bu diyalogu okumakla kalmamıştır. Büyük düşünürün konferanslarından İskender de öğrenmişti ki: İlk insanlar gök ile durmaksızın hareket eden yıldızların tanrılardan başka bir şey olmadığına inanmış, bu tanrıların yaptıkları işlerle etkileri "mit öyküsü olarak" anlatmışlardır. "Birçok insanı kandırmak, yasalarla geleneklere saygılı davranmasını sağlamak için" bu mit korunmuş, genişletilmiş, buna harika sayılabilecek türden başka şeyler de katılmıştır. Fakat, "hareket etmeksizin hareket ettiren" gerçek tanrı, "doğrudan doğruya kendinden başka bir nedenle meydana gelmeyen», maddesiz, parçasız, tek tanrıdır; bu tanrı safi şekil, safi ruhtur; kendi kendine düşünür, eyleme geçmeksizin ve şekil vermeksizin hareket ettirir; sürekli iyiye, en yüksek amaca kavuşmak için her şey ona doğru özlemle akar gider.

İskender, Ammonion'da bir tanrı doktrinine, bir sembole rastlıyordu. Bu sembolde yukardakilere benzeyen merak içinde daha da derinleşerek aynı zamanda o dünyanın, oradaki mahkemenin ve aydınlığın kesin olduğunu, oraya bir hazırlık olan bu dünya hayatının yüklenimleriyle düzenini, rahiplikle krallığın özünü birbiriyle bağlayarak büyük ve kendi içinde birbirine bağlı bir sisteme dönüştürebilmişti. Daha Firavunlar döneminden kalma anıtlarda "kendi kendini tanrı yapan, kendi kendine dayanarak varlığını koruyan, gökte ve yerde biricik doğmamış doğurucudan, varolan ve varolmayan bütün şeylerin egemeninden" söz edilmektedir. Bu düşüncelerin tam bir canlılıkla korunarak belki daha fazla geliştirildiğini de II. Dareios zamanına ait ve bu kral

onuruna yazılmış bir yazıttan öğreniyoruz. Burada AmmonRa, kendi kendini doğuran, mevcut her şeyde kendini gösteren, en baştan itibaren varolup mevcut her şeyde kalıcı olan tanrı diye gösterilmektedir. Öteki tanrılar ise ancak bunun vasıfları, bunun eylemleri gibidir: "Tanrılar senin elinde ve insanlar senin ayaklarındadır. Gök sensin, derinlik sensin. İnsanlar, kendileri için kaygı duyarlar, itina gösterirlerken, hiç yorululmayan tanrı sıfatıyle seni överler. Onların eserleri senin şerefin, uğurunladır." Sonra kral için dua geliyor: "Senin tahtında oturan kendi oğlunu mutlu et, onu kendine benzer yap, sana yaraşan onur ve şanla ona kral olarak hükmettir. Ra olarak kalktığın zaman senin şeklin nasıl bereket bağışlayıcı ise, oğlun ölümsüz Daireios'un da yaptığı işler senin istediğin gibidir. Onun önünde duyulan korku, gösterilen saygı, onun şöhretinin parlaklığı bu ülkede bütün insanların kalbinde, tıpkı tanrıların ve insanların kalplerinde sana besledikleri korku ve saygı gibi olsun."

Ammonion'da rahipler, İskender'i AmmonRa'nın oğlu, Zeus-Helios olarak selamlamışlardı. Muhakkak ki onlar bunu dini inançlarının ve tanrı doktirinlerini kavradıkları derin sembolün tam bir samimiliği ile yapmışlardır. Anlatıldığına göre İskender, "filozof" rahip Psammon'un, her insanın bir tanrı tarafından sevk ve idare edildiğini, çünkü herkeste hükmeden ve kudretli olan şeyin tanrısal olduğunu, anlatan sözlerini dikkatle dinlemişti. İskender, rahibe şöyle cevap vermişti: Gerçi bütün insanların ortak babası tanrıdır, fakat tanrı, en iyileri kendine özel evlat olarak seçer.

331 baharı ile başlayan bir sıra tarihi olaya dönerek incelemelerimize devam edelim:

Memphis'e dönünce İskender, Helen ülkelerinden gelen birçok elçiyle karşılaştı. Bunlar hoş karşılanıp dinlendikten, istekleri mümkün olduğu kadar yerine getirildikten sonra ülkelerine döndü. Bu elçilerle aynı zamanda yeni askerler, Medias'ın komutasında dört yüz ücretli Helen askeri ile Asklepiodoros'un

komutasında beş yüz Trakyalı süvari ile birkaç bin piyade gelmişti. Bunlar, hemen harekete hazır bekleyen orduya katıldılar. Sonra İskender, Mısır'ın yönetimini özel bir itina ile düzene koydu. Kralın bunu yaparken temel aldığı şey, resmi yetkileri ayrı ayrı kimselere dağıtmak, büyük bir askeri önemi ve zengin kuvvet unsurları bulunan bu geniş satraplıkta tehlikeli olabilecek kadar büyük kuvvet ve nüfuzun tek elde birleşmesinin önüne geçmekti. Makartatos'un oğlu Peukestas ile Amyntas'ın oğlu Balakros, ülkenin, aynı zamanda Pelusion ile Memphis'teki garnizonlar da dahil olmak üzere burada bırakılan ve tümünün sayısı aşağı yukarı dört bin kadar olan bir kuvvetin komutanlığına getirildiler. Ayrıca Amiral Polemon'un otuz savaş gemisinden oluşan filosu da bunların emrine verildi. Mısır'da yerleşmiş veya buraya yeni göç eden Yunanlılar için özel bir yönetim kuruldu. Mısır'da Nomos denilen yönetim bölgelerinde eski Nomarklılar bırakıldı. Bunlar daha önce verdikleri kadar vergi vereceklerdi. Bütün Mısır Nomoslarına nezaret etmek görevi, önce iki Mısırlıya, fakat sonra bir tek Mısırlıya verildi. Lybia Nomoslarına ise bir Yunanlı bakacaktı. Arap bölgelerinin yönetimine getirilen Naukratis'te (Mısır'da bir yer) yerleşmiş Helen aslından Kleomens, Mısırlıların dilini ve geleneklerini bilen bir insandı. Aynı zamanda bu kişinin, bütün bölgelerde yaşayan Nomarklılarının toplayacakları vergileri kabul etmek ve İskenderiye şehrinin binasına nezaret etmek yetkisi vardı.

Bu örgütlenme tamamlandıktan, orduda birçok terfi, Memphis'te birçok yeni şenlik ve Zeus'e ithaf edilen parlak bir kurban töreni yapıldıktan sonra İskender, 331 yılı baharında Fenike'ye doğru yola çıktı. Donanması, onunla aynı zamanda Tyros limanına geldi. Kralın burada kaldığı kısa bir zaman; Helen göreneğine göre düzenlenen büyük ve parlak şenliklerle geçti. Herakles tapınağında yapılan kurban törenlerinde ordu, her türden yarış gösterilerinde bulundu. Helen şehirlerinin en ünlü artistleri, bu günlerin parlaklığını artırmak için buraya getirilmişlerdi: Yunan

törelerine göre şarkıcı grupları getirip bunları süsleyen Kıbrıs kralları, tantana ve zevkte biribirleriyle yarışıyorlardı. Sonra ancak kutsal veya özel nedenlerle gönderilmesi alışkanlık edinilen Atina'nın üç sıra kürekli gemisi Paralia, limana girdi. Bununla gelen elçiler tebrikleriyle beraber kendi ülkeleri olan şehrin sarsılmaz bağlılığını krala bildiriyorlardı. Atina'nın bu hareketi, İskender'in Granikos'ta esir ettiği Atinalıları serbest bırakmasına karşılık kentin gösterdiği bir şükran ifadesiydi.

İskender, uzun bir zaman için Batı ülkelerinden uzak bulunacağı için, buralardan ayrılmadan önce bazı önlemler almayı gerekli buluyordu. İsparta ile Girit'ten başka bütün Hellas yatışmıştı. Yalnız, Perslerin kimi girişimlerinin hâlâ süren bir sonucu olarak, birçok korsan, denizlerin güvenliğini bozuyordu. Amphoteros'a, İsparta ile Pers garnizonlarının Girit'ten sürülüp çıkarılmasını çabulaştırmak, sonra korsanları kovalayıp yok etmek, İsparta tarafından sıkıştırılması olasılığı olan Peloponnesoslılara yardım etmek ve bunları korumak emri verildi. Kıbrıslılar ile Fenikeliler de Amphotenos'a katılmak üzere Peloponnesos'a yüz gemi gönderme emrini aldılar. Yine aynı zamanda şimdiye kadar fethedilmiş olan toprakların yönetiminde bazı değişiklikler yapıldı. Asker toplamak için Yunanistan'a giden Lydia Satrap'ı Asandros'un yerine Hetairlerden Magnesialı Menandros atandı. Klearkhos da bunun halefi olarak yabancı kıtaların komutanlığına getirildi. Eyaletinden geçerken Makedonya ordusunun ihtiyaçlarını sağlamak yolunda yeteri kadar gayret göstermeyen Memnon, Suriye Satraplığından alınarak yerine, yeni gelen Asklepidoros geçirildi. Üstelik, şimdiye kadarki komutanı Andromakhos'un Samartanlar tarafından öldürüldüğü Jordan ülkesinin doğrudan doğruya komutanlığı ile Samarialıların cezalandırılması işi de ona bırakıldı. Son olarak maliye yönetimi şu biçimde düzenlendi: O zamana kadar birleşik yönetilen haro kasasiyle genel kasa biribirinden ayrıldı. Tıpkı daha önce Mısır için yapıldığı gibi, Toroslara kadar Suriye ile Küçük Asya için de ayrı

yarı birer esas kasa oluşturuldu. Torosların batısında kalan bölgelerde bunun yönetimi, Philoksenos'a; Suriye'de ise, yetki Fenike kentlerini de içine almak üzere Koiranos'a verildi. Buna karşılık savaş kasasının yönetimine, yaptığından pişmanlık duyarak eski dostluğu veya ileri siyasî görüşlülüğe nedeniyle, kralın bağışladığı Harpalos getirildi.

Bütün bu düzenlemelerden sonra nihayet ordu Tyros'tan hareket etti; Orontes boyunca büyük askeri yoldan geçerek, belki de yürüyüşü sırasında Küçük Asya garnizonlarından gelen bazı kıtalarla takviye edilerek, Fırat'a doğru ilerledi; aşağı yukarı kırk bin piyade ile yedi bin süvariden oluşan ordu ağustos başında ırmağın tek geçit yeri olan Thapsakps'a vardı. Bir Makedonya müfrezesi, nehir üzerinde iki köprü kurmak üzere öne sürülmüştü. Ne var ki bu köprüler henüz tamamlanamamıştı. Çünkü nehri korumak için on bin kişilik bir kuvvetin başında buraya gönderilen Pers komutanı Mazaios, bu yeri işgal altında tuttuğundan çok daha zayıf olan Makedonya öncüleri için köprüleri suyun öbür kıyısına kadar uzatmak çok tehlikeli olabilirdi. Mazeios, Makedonya ordusunun büyük kısmının yaklaşması üzerine çabukça geri çekildi. İskender'in üstün kuvvetlerine karşı burayı tutabilecek kadar bir kuvveti olmayan Pers komutanı, olsa olsa kıtalarını feda etmek pahasına düşmanın ileri hareketini bir süre daha geciktirilebilirdi ki bu da hazırlıklarını artık tamamlayan Dareios için o kadar büyük bir kazanç sayılamazdı.

Gaugamela Meydan Muharebesi

İskender hemen köprülerin inşasını tamamlatarak ordusunu Fırat'ın doğu kıyısına geçirdi. Kral, Pers ordusunun toplandığı Babylon sahrasında bu şehri savunmak için Dareios'un savaşa hazır olduğunu kestirse bile, altmış yıl önce on binlerin yaptığı gibi şimdi de kendisinin Fırat boyunca giden yoldan ilerlemesi doğru olamazdı. Çünkü çöllerden geçen bu yol, yazın kızgın sıcağı altında çok daha zorluydu ve bu kadar kalabalık bir ordu-

nun ikmal işlerini büyük güçlüklere uğratırdı. Bu yüzden İskender, kuzeye doğru Nizibis üzerinden, sonradan Makedonyalıların Mygdonia adını verdikleri serin, otlağı bol dalgalı araziden geçerek Dicle'ye varan ve bu nehrin sol yanından aşağıya doğru Babylon ovasına inen yolu seçti.

Yürüyüş sırasında, bir gün, etrafta dolaşan birkaç düşman atlısı yakalanarak kralın huzuruna getirildi. Bunların söylediklerine göre Dareios, az önce Babylon'dan hareket etmişti; bütün kuvvetiyle düşmanına karşı Dicle geçidini savunmak kararıyla nehrin sol kıyısında bulunuyordu. Bu kez Pers kralının elindeki kuvvetler, İssos geçitlerinde olduğundan çok daha büyüktü. Kendileri ise Pers ordusunun tam zamanında ve en elverişli yer olan Dicle kıyısında Makedonyalılara karşı mevzi alabilmesini sağlamak için keşiflerde bulunmakla görevlendirilmişlerdi.

İskender, Dicle gibi geniş ve şiddetli akıntısı olan bir ırmağı düşman okları altında geçmeyi göze alamazdı. Dareios'un gelip eskiden beri kullanılan askeri yolun geçtiği Ninive dolaylarını işgal edeceğini herhalde bekleyebilirdi. Her şey, mümkün olduğu kadar çabuk davranarak düşmanla aynı zamanda nehrin aynı bölgesinde bulunmaya bağlıydı. Şu halde hiç belli etmeden nehrin öbür tarafına geçmeyi sağlamak gerekiyordu. Dareios Ninive harebelerinin bulunduğu geniş sahrada kendisini beklerken İskender, hemen gidiş yönünü değiştirerek hızlı yürüyüş temposuyla kuzey doğuya, Bedzabde'ye doğru ilerledi. Yakında hiçbir düşman görünmüyordu. Kıtalar çok şiddetle akan suyu yüzerek geçmeye koyuldular; büyük zorlukla, fakat hiçbir kayba uğramaksızın kendilerini karşı sahile atmayı başardılar. Makedonya Kralı, yorulmuş askerlerine bir günlük bir dinlenme verdi. Böylece kıtalar, nehrin dağlık sahili boyunca konakladılar.

Bu, 20 Eylül'de yapılmıştı. Akşam oluyordu ve ilk gece karakolları nehir kıyısı ile dağlardaki mevzilerini almaya geliyorlardı. Birçok yönüyle Makedonya'nın dağlık bölgelerine benzeyen bu bölge, şimdi ay ışığı içinde pırıl pırıl parlıyordu. Tam bu sıra-

da yusyuvarlak ay kararmaya başladı. Parlak yıldızlarla dolu olan gök çok geçmeden tamamıyla karanlıklar içinde kalmıştı. Bu, tanrıların gösterdiği büyük bir belirti sayıldı. Askerler, endişe ile çadırlarından dışarı fırladılar. Birçoğu tanrıların hiddete gelmiş olduğundan korkuyordu. Bir zamanlar Serhas, Yunanistan üzerine yürüdüğü sırada Sardeis'ten geçerken güneşin tutulduğunu görmüştü. Onun müneccimi, bu olayı yorumlarken güneşin Helenleri, ayın ise Persleri temsil ettiğini söylemişti. Bazı Makedonya askerleri de Pers müneccimin bu sözünü hatırladılar. Bu sefer de tanrılar, pek yakında mahvolacaklarının bir belirtisi olarak Pers yıldızını karanlıklara bürümüşlerdi. Tanrı belirtilerinden çok iyi anlayan Aristandos, bu olayı krala şöyle yorumladı: Ayın tutulması senin lehindedir; daha bu ay çıkmadan meydan muharebesi verilmiş olacaktır. Bunun üzerine İskender, aya, güneşe ve dünyaya kurbanlar sundu. Kurbanda görünen belirtiler de Makedonyalılara zafer vaadediyordu. Ertesi sabah güneş doğarken Makedonya ordusu, Perslere rastlamak amacıyla harekete geçti.

Sol tarafta Gordyai Dağlarının ön tepeleri, sağ yanda işe akıntılı Dicle ırmağı olduğu halde Makedonya ordusu, hiçbir düşman izine rastlamaksızın güney yönüne doğru yürüyüşüne devam etti. En sonunda ayın yirmi dördüncü günü öncüler, açık ovada düşman süvarilerinin görüldüğünü, fakat sayılarının saptanmasına olanak bulunmadığını haber verdiler. Çabucak ordu yayılarak savaşa hazır bir düzende ilerlemeye başladı. Çok geçmeden düşman kuvvetinin bin atlı kadar tahmin edildiği bildirildi. Hemen İskender, kral İle'sini, bir de Hetairlerle hafif süvarilerden oluşan İle'lerden birini atlara bindirdi; geriye kalan ordusuna yavaşça kendi arkasından gelmesi buyruğunu vererek düşmana doğru son hızla ilerledi. Persler, onun dörtnala gelmekte olduğunu görür görmez dolu dizgin kaçtılar. İskender arkalarından kovaladı. Perslerin çoğu İskender'in askerleri tarafından acımasızca öldürüldü, bazıları da esir alındı. Bu esirler, kra-

lın huzuruna getirildikleri zaman Dareios'un biraz güneyde Bumados ırmağı kenarındaki Gaugamela yakınlarında her yöne doğru açık bir ovada bulunduğunu, ordusunun bir milyon insan ve kırk binden fazla attan oluştuğunu, kendilerinin ise Mazeios'un komutası altında keşfe gönderildiklerini söylediler. Bu haber üzerine İskender, harekatı hemen durdurdu. Su kenarında bir ordugâh kuruldu; burası itina ile tahkim edildi. Bu kadar çok sayıda düşman ordusunun yakınlarında çok ihtiyatlı davranmak gerekiyordu. Askere dört günlük bir dinlenme verildi. Bu kadar bir süre, kesin sonuçlu meydan savaşı için gerekli her şeyi hazırlamaya yetti.

Başka düşman kıtalarının görünmeyişi gösteriyordu ki Dareios, kendi kuvvetleri için elverişli bir arazide mevzilere girmişti ve eskisi gibi düşmanlarının tereddüdü ile kendi sabırsızlığı yüzünden buradan ayrılarak kalabalık ordusunun hareketlerine elverişli olmayacak başka bir alana çıkmak istemiyordu. Bu durum karşısında İskender, ona karşı yürüme kararını verdi. Gereksiz ağırlıklarla savaş sırasında işe yaramayacak insanları ordugâhta bıraktıktan sonra ordu, 29 Eylül'ü 30 Eylül'e bağlayan gece harekete geçti. Sabaha karşı düşman mevzilerinin önündeki son tepelere varıldı. Bu tepeler, düşmandan altmış stadion uzaklıkta bulunmalarına rağmen, Pers mevzilerinin görülmesine engel oluyorlardı. Ordusuyla otuz stadion daha ilerleyerek bir tepe üzerine çıkınca İskender, bir saat kadar uzaklıktaki geniş ovada düşman saflarının oluşturduğu yoğun kalabalığı görmeye başladı. Yürüyüş kollarını durdurdu; dostlarını, generallerini, komutanlarını, müttefik ve ücretli kıtaların başlarını yanına toplayarak bunlardan hemen taarruza geçmenin mi, yoksa bulunulduğu yerde ordugâh kurularak tahkimat yapılmasının mı veya taarruzdan önce savaş alanının keşfettirilmesinin mi daha doğru olacağını sordu. Bunların çoğu, savaşmak için sabırsızlanan orduyu derhal düşman üzerine atmak düşüncesini ileri sürdüler. Buna karşılık Parmenion, çok ihtiyatlı davranıl-

masını tavsiye etti: ona düşüncesine göre Makedonya ordusu, çetin yürüyüşler nedeniyle çok yorulmuştu; kendileri için elverişli olan bu mevzilerde uzun zamandan beri bekleyen Persler ise, herhalde birtakım tedbirler almayı ihmal etmemişlerdi. Düşman saflarını çakılı kazıklarla gizli çukurların korumadığı nereden biliniyordu? Savaş kuralları, önce konaklayarak keşif yapmayı gerektiriyordu. İhtiyar generalin ileri sürdüğü bu düşünceler, genel olarak kabul gördü. İskender, kıtaları savaşa girecekleri düzende tertipleyerek düşmanın gözü önünde tepelere (Börtela yakınlarında) yerleşme emrini verdi. Bu iş, 30 Eylül sabahı yapılmıştı.

Dareios'a gelince; uzun zamandan beri Makedonyalıları beklemesine, süvari birliklerinin hücumlarına veya tırpanlı arabalarının hareketlerine engel olabilecek dikenlere varmaya kadar her şeyi temizletmiş olmasına rağmen; İskender'in yaklaşmış olması, Mazeios'un komutası altındaki ileri unsurlarının çok acele olarak geri çekilmeleri nedeniyle epeyce endişeye düşmüştü. Bununla beraber o, artık işten anlamaz yabancıların uyarılarıyla zihinleri karıştırılmadan serbestçe düşünebilen satraplarının verdikleri güvenceye, artık Kharidemos veya Amyntas gibilerinin küçük Makedonya kuvvetlerinden daha aşağı görmeye cesaret edemedikleri büyük ordusunun sonsuz saflarına güvenerek; nihayet körükörüne söylenenleri gerçek kuvvet sanıp ciddi ikazlardan ziyade dalkavukların lâflarına kıymet veren kendi arzularına uyarak çok geçmeden biraz sakinleşti, kendine güveni geldi. Yanındaki büyükler, İssos'ta düşmana, yenilmemiş olduğuna, arazinin darlığı dolayısıyla savaşı kaybettiğine onu kolayca inandırıyorlardı. Şimdi ise yüzbinlerce askerinin, tırpanlı muharebe arabalarının ve Hint fillerinin hareketlerde bulunabilmeleri ve ortak etki yapabilmeleri için yeter derecede geniş alan vardı. Makedonyalılara Pers ordusunun ne demek olduğunu göstermek zamanı artık gelmişti. 30 Eylül sabahı kuzey yandaki tepelerin üstünde Makedonya ordusunun savaş düzeninde iler-

lemekte olduğu görüldü. Yakında taarruza geçeceği bekleniyordu. Pers kuvvetleri de geniş ovada savaşmak için düzenlendi.

Makedonyalıların umulan taarruzu gerçekleşmedi. Düşmanın tepeler üzerinde konakladığı görüldü. Yalnız biraz piyade ile karışık bir süvari kıtası, tepelerden aşağı inerek ovada bir parça ilerledi, fakat Pers hatlarına yanaşmadan geri dönerek ordugâhına gitti. Akşam oldu. Acaba düşmanlar bir gece hücumuna mı hazırlanıyorlardı? Hendeklerle duvarların korumadığı Pers ordugâhı, bir baskına karşı güvenlik sağlayamazdı. Pers askerleri, bütün gece silahları yanlarında ve savaş düzeninde, atları eğerli olarak karakol ateşleri yanında nöbet tutma emrini aldılar. Dareios'un kendisi kıtalarına cesaret vermek, askerlerini heyecana getirmek için geceleyin bütün safları dolaştı. En sol kanatta Bessos'un kıtaları, Baktrialılar, Dahaeliler ve Sogdianalılar, bunların önünde yüz tırpanlı savaş arabası, onları korumak için solda öne sürülmüş ve hem insan hem de atları zırhlı bin Baktrialı süvari ile Managetae İskitleri yer almıştı. Sağda ise Bessos'tan itibaren sıra ile Arakhosialılar ve Hint dağlıları, sonra merkeze kadar Susianalılar ve Kadusialılar bulunuyordu. Merkezde önce en soylu Perslerden oluşan birlikler, yani kralın akrabalarıyla elma taşıyıcıların* oluşturduğu muhafız kıtaları yer almışlardı. Bunların iki yanında hâlâ Pers Kralının hizmetinde kalan Helen ücretlileri vardı. Yine merkezde filleriyle beraber İndialılar, önceden yukarı satraplıklara göç ettirilen insanların torunları olup Karialılar adıyle anılan bir kıta, Mardia okçuları ve bunların önünde elli tırpanlı savaş arabası bulunuyordu. Pinaros kenarındaki meydan savaşında kolayca yarılmış olan merkezi güçlendirmek için bunun gerisine Uksiler, Babylonialılar, Pers Denizi sahilleri halkından askerler ve Sitakenler yerleştirilmişti. Böylece merkez, iki üç katlı çarpışmada kralı ortasına almak için

* Elma taşıyıcılar: Pers Kralına mızraklarının altında birer elma taşıyan muhafız askerleri

yeter derecede sağlam ve yoğun görünüyordu. Sol kanattan Mardlara hemen yanı başında Albanlarla Sakaseneliler, sonra Parthların, Hyrkanialıların, Tapurların ve Sakaların başında Phrataphernes; daha sonra Medialı kıtalarla beraber Atropates, bunların gerisinde suyun her iki yakasındaki bölgelerden Suriye askerleri; en son olarak da, en sağ kanatta Kappadokia ve Armenia süvarileri, bunların önünde elli tırpanlı savaş arabası bulunmaktaydı.

Gece sakin geçti. İskender, küçük bir Makedonya müfrezesiyle yaptığı savaş alanının keşfinden döndükten sonra subaylarını etrafına toplamış ve ertesi gün düşmana saldırmak niyetinde olduğunu bildirmişti. Demişti ki: Sizin ve komuta ettiğiniz askerlerin cesaretlerini biliyorum; bunu birçok zafer kanıtlamıştır. Belki de bu cesareti mahmuzlamaktan daha çok dizginlemek gerekecektir. Askerlerinize, her şeyden önce, hatırlatmalısınız ki sessizce düşmana yaklaşmaları ve hücuma geçildiği sırada o oranda yüksek sesle savaş marşını söylemeleri iyi olur. Kendiniz ise benim vereceğim işaretleri çabuk alıp hemen gereğini yapmaya çok dikkat etmelisiniz ki hareketler çabuklukla ve tam olarak yapılabilsin. Şunu iyi bilmelisiniz ki, her şey bu büyük meydan savaşının sonucuna bağlıdır. Bu savaş artık Suriye ile Mısır için değil, fakat doğu ülkelerine sahip olmak için yapılıyor. Asya'ya kimin egemen olacağı kesin olarak bugün belli olacaktır. Generaller yüksek sesle "evet" cevabını verdiler. Sonra kral onlara yol verdi; askere akşam yemeği yemelerini, sonra dinlenmeye çekilmelerini emretti. Kralın çadırında en samimi dostlarından birkaç kişi kalmıştı. Söylendiğine göre bu sırada Parmenion içeri girerek Pers karakol ateşelerinin çokluğundan, geceleyin aksedip gelen uğultulu seslerden endişeli bir dille söz etmeye başladı. Parmenion diyordu ki; düşman, gündüzün ve açık bir alanda kendisiyle boy ölçüşmemiz için cesaretimizi kıracak derecede üstün görünmektedir. Bunun için şimdi gece taarruzuna geçmeliyiz. Beklenmedik bir baskın ile bu baskının doğuraca-

ğı karışıklık, gecenin korkunçluğunu bir kat daha artıracaktır. Anlatıldığına göre güya İskender, bu düşünceleri dinledikten sonra yaşlı komutana zaferi çalarak elde etmek istemediği cevabını vermişti. Bunun üzerine kral, dinlenmeye çekildi. Gecenin geri kalan kısmını uyku ile geçirdi. Çoktan sabah olmuş, hareket için her şey hazırlanmıştı; yalnız kral ortada yoktu. Anlatıldığına göre, en sonunda yaşlı Parmenion kralın çadırına gitti, onu uyandırıncaya kadar üç defa adını çağırdı. Kral hemen kalkarak çabukça silahlarını kuşandı.

Ekim ayının birinci günü sabahı, tepeler üstündeki ordugâhından Makedonya ordusu harekete geçti. Burada eşyaların yanına Makedonya piyadesi bırakıldı. Çok geçmeden ordu, ovaya inmiş, savaş düzenini almıştı: ortada Falanksların altı Taksis'i, bunların sağında Hypaspistler, daha sağda Makedonya aristokratları süvarilerinin oluşturduğu sekiz İle; Krateros'un komutasındaki Falanks Taksislerinin solunda Helen müttefik süvarileri sonra Thessalia atlı aristokratları yer almışlardı. Sol kanadın komutanı Parmenion olup Thassalia süvari aristokratlarının oluşturduğu Pharzalos İle'si sol kanadın ucunda bulunuyordu. İskender'in hücuma geçirmek istediği sağ kanatta kral İle'sini takip ederek Agrianlarla okçuların bir kısmı ve Akontislerle beraber Balakros bulunuyordu. Düşmanın üstün kuvveti karşısında mutlaka bir çevirme hareketi yapmak gerektiğinden, aynı zamanda savaşın sonucunu alacak olan taarruz kuvvetinden yalnız muharebe safının arkasını ve kanatlarını korumaya yetecek kadar kuvvet ayırmak icabettiğinden İskender, safının gerisinde sağda ve solda olmak üzere birer kıta yerleştirdi. Bunların görevi, eğer düşman muharebe safının gerisini tehdit edecek olursa geriye dönerek ikinci bir cephe kurmak, yok düşman askeri kanada hücum ederse bir çeyrek bir dönüşle muharebe safına katılmaktı. Sol kanatta yedek olarak Thessalia piyadesi, Koiranos'un komutası altında müttefik süvarilerinin bir kısmı, Agathon'un komutasında Odrys süvarileri, en solda da Andromak-

hos'un emrinde ücretli süvariler bulunmaktaydı. Sağ kanadda eski ücretli askerin başında Kleandros, Brison'un komutasında okçular, Attalos'un komutasında Agrianların yarısı, sonra Sarissophorların başında Arestis, Paionia süvarilerinin başında Ariston, en sağda yeni toplanmış olup bugün en tehlikeli bir yerde silahlarını deneyecek olan Helen süvarilerin başında Menidas yer almıştı.

Ordular ilerlemeye başlıyordu. Makedonya atlı aristokratları ile sağ kanatta yer alan İskender, düşman ordusunun çekirdeğini oluşturan ve Hint fillerinin bulunduğu merkez kesiminin iki katlı savaş hattı karşısında bulunmaktaydı. Düşmanın sol kanadı onun gerisine doğru sarkmış, egemen bir durumdaydı. İskender sağ kanadı yarım sağa ileri yürütüyor. Bunun sağ önünde Kleitos'un İle'si ve hafif piyade, sonra ikinci, üçüncü İle'ler, Hypaspistler... kademeli olarak kıtalar arka arkaya ilerliyorlar. Bu hareketler büyük bir sessizlik ve düzen ile yapılırken düşmanın sol kanadı karşı bir harekete girişiyorsa da karışıklık çıkıyor. Bununla beraber Pers ordusunun sol kanadı hâlâ Makedonya hattının yanına doğru taşmış durumdadır. Artık en sol kanattaki İskit süvarileri, iskender'in hafif kıtalarına saldırmak için ilerlemeye başlıyorlar ve yaklaşıyorlar. Bu manevra ile hiç şaşmaksızın İskender, yarım sağa doğru hareketine devam ediyor. Biraz sonra tırpanlı arabaların kullanılması için hazırlanmış olan yerden savuşmuş olacaktır. Yüz tırpanlı muharebe arabası aynı yerde durmaktadır ve Pers kralı, bunların kahredici müdahalesine büyük ümit bağlamıştır. Dareios, İskitlere ve bin kadar Baktrialı süvariye düşman kanadının önüne çıkıp daha fazla ileri gelmesine engel olmak emrini veriyor. Bunlara karşı İskender, Menidas'ın komutasındaki Helen süvarilerini gönderiyor. Fakat bunlar, çok az sayıda olduklarından geri atılıyorlar. Asıl savaş hattında hareketin sekteye uğramaması için orada mümkün olduğu kadar direnmek gerekmektedir. Bu nedenle Ariston'un komutasında Paionia süvarileri Menidas'ın yardımına gönderili-

yor. Şimdi bu kuvvetler birleşerek şiddetle hücuma geçiyorlar, İskitlerle bin Baktrialıyı geri çekilmeye zorluyorlar. Bu anda, Baktria süvarisinin büyük kısmı süratle İskender'in önünden geçiyor; geri atılmış olan İskitlerle Baktrialılar bunların etrafına toplanıyorlar; bu suretle meydana gelen ezici üstünlükte bir Pers kuvveti, bütün hıncıyla Ariston ve Menidas kuvvetlerinin üzerine yükleniyor. Büyük bir şiddetle, görülmemiş bir inatla dövüşülüyor. Kendileri gibi atları da zırhlı olan İskitler, Paionialılarla Menidas kuvvetlerine ağır basıyorlar, çok kayıp verdiriyorlar. Fakat bunlar gerilemiyorlar, İle'ler birer birer darbelerini vurmaktan geri kalmıyorlar; o an için Persleri geri atıyorlar.

Tam bu sırada Makedonya cephe hattı yanlamasına olarak gitgide daha öne alınmış bulunuyordu. Şimdi Makedonya İle'leri ile Hypaspistleri, düşman sol kanadındaki yüz tırpanlı arabanın tam karşısına gelmişlerdir. Bu arabalar, görevlerini yapmak üzere hemen harekete geçiyorlar. Fakat Agrianlar ile okçular, haykırışmalarla arabaların üzerine ok, taş ve mızrak yağdırmaya başlıyorlar. Birçoğu daha burada yakalanıyor; ürkmüş atlar gemlerinden tutuluyor, hançerlenerek yerlere fırlatılıyor; koşumları parçalanıyor, arabacılar yakapaça indiriliyor. Diğer yandan Hypaspistlerin üzerine saldırmış olan başka tırpan arabaları ise, ya sıkı bir surette kalkanlı olarak duran asker dizileri tarafından öne uzatılmış mızraklarla karşılanıyorlar ve yere yuvarlanan atlar yüzünden hareket edemez bir halde kalıyorlar, yahut da çabukça sağa sola çift sıra olan asker dizilerinin bıraktıkları boşluktan zedelenmeksizin, fakat hiçbir zarar veremeden geçip, gidiyorlar, sonunda cephe hattı gerisinde Makedonyalıların eline düşüyor.

Şimdi, İskender'in yan tarafında Ariston ile Menidas'ın süvari muharebesi güçlükle devam ettirilebilirken, bu ana kadar sola doğru kaymış bulunan Pers ordusunun büyük kısmı, hücuma geçecekmiş gibi gelmeye başlıyor. Düşman bir ok menzili kadar yaklaştığı zaman İskender, daha büyük bir süratle ilerlemeye koyuluyor; aynı zamanda da Aretas'a, Sarissophorları alarak

çok çetin bir çatışmaya tutuşan Menidas ile Ariston'un yardımına koşmasını emrediyor. Bu hareketi gören Persler, hemen o kanadın en önündeki süvarilerini dört nala Baktrialıların yanına gönderiyorlar. Böylece Perslerin sol kanadında bir gedik açılıyor. İşte İskender'in beklediği an gelmiştir! Hücum işaretini veriyor. Kleitos'un İle'si başında olduğu halde kral, son hızla öne fırlıyor; öteki İle'ler Hypaspistler, Alaaa! sesleriyle onun arkasından gidiyorlar. Bu kama şeklindeki hücum, düşman hattını tamamıyla parçalıyor. Şimdi öteki Falankslar, Koinos ve Perdikkas da yaklaşmışlardır. Bunlar, Susianalılarla Kadusialıların, bir de kral Dareios'un arabasını muhafaza eden birliğin üzerine mızraklarla saldırıyorlar. Artık hiçbir yerde bir tutunma bir dayanma eseri kalmamıştır. Kudurmuş düşmanın gözleri önünde, ani, dehşetli ve gürültülü bir kargaşa içinde geçen her dakika kendisi için tehlikenin arttığını gören Dareios, her şeyi kaybolmuş sayarak geri dönüyor, kaçmaya başlıyor. Kendilerini cesaretle savunduktan sonra Persler, krallarının kaçışını sağlamak için arkasından gidiyorlar. Kaçışma ve kargaşa, ikinci hatta yer alan savaşçılarıda da önüne katıyor, beraberinde sürüklüyor. Pers ordusunun merkezi tamamıyla yokedilmiştir.

Aynı zamanda Aretas'ın görülmemiş bir şiddetle düşman üzerine atılması, hattın gerisindeki çatışmayı sona erdirmişti. Sarissophorlar, Helen ve Paionia süvarileri tarafından amansız bir surette takip edilen İskit, Baktria ve Pers süvarileri, kurtuluşlarını kaçmakta arıyorlar. Pers ordusunun sol kanadı da tamamıyla yok edilmiştir.

Sağ kanada gelince, burada durum biraz daha başka olmuştur: İskender'in ağır silahlı askerleri, bu kadar çabuk hareketlere ayak uyduramamış, toplu bir düzende kalmamışlardı. Krateros'un komutası altındaki son Taksis ile bunun sağında Simmias'ın idaresindeki Taksis arasında bir boşluk meydana gelmişti. Krateros ile Parmenion'un tuttuğu bütün kanat, büyük bir tehlike karşısında olduklarından Simmias, kıtasını durdurmuştu.

Hintlilerin bir kısmı ile düşman merkezindeki Pers süvarileri hiç zaman kaybetmeden bu gedikten yararlanmışlar, buradan sızarak Makedonya karargâhına saldırmışlardı. Burasını savunan hafif silahlı, hem de hiç beklenmedik bir saldırıya uğrayan pek az sayıdaki Trak, karargâhın kapılarında zorla tutunabiliyorlardı. Bu sırada esirler de ayaklanarak çatışmanın en şiddetli anında Trakların gerisine düşüyorlar. Traklar, yokediliyorlar. Bağırarak, naralar atarak Barbarlar karargâha giriyorlar, yağma etmeye, önlerine çıkanı öldürmeye başlıyorlar. Solda ikinci hattın komutanları Sitalkes, Koiranos, Odryslerden Agatihon ve Adromakhos, karargâhta olup bitenleri öğrenince hemen geri dönüyorlar, mümkün olduğu kadar çabuk kıtalarını ordugâha götürüyorlar, artık talana başlamış olan düşmanın üzerine atılarak kısa bir çarpışmadan sonra Persleri yok ediyorlar. Birçok barbar burada canını veriyor, geri kalanlar başı boş kaçışarak savaş meydanına dönmeye yelteniyorlarsa da burada Makedonya İle'lerinin avı oluyor.

Makedonya safında bu gedik açıldığı zaman öteki Hintliler ve Perslerle beraber Parth süvarileri, Thessalia atlı aristokratlarının yanına düşmüşlerdi. Bu durum karşısında Parmenion, İskender'e haber göndererek çok büyük bir tehlike içinde bulunduğunu, kendisine yardım yetiştirilmesini, aksi halde her şeyin kaybedileceğini bildirmişti. Anlatıldığına göre kralın cevabı şöyle olmuştu: Parmenion çıldırdı mı ki şimdi yardım istiyor; elinde kılıç olduğu halde ya galip gelmesini veya ölmesini bilmelidir. Bununla beraber İskender, daha önce Parmenion'un yardımına yetişmek için, başladığı takip hareketini durduruyor. O anda elindeki kuvvetlerle, hâlâ sağlam olarak duran Perslerin sağ kanadına doğru koşuyor. Önce Makedonya ordugâhından kovalanmış olan Pers, Hint ve Parthlara raslıyor. Bunlar geriye doğru çabukça toplanıyorlar ve İskender'i, karşılıyorlar. Burada olan süvari çatışması pek korkunç bir manzara gösteriyor; uzun zaman kimin kazanacağı belli olmuyor; teke tek boğuşuluyor.

Persler hayatları için döğüşüyorlar. Hetairlerden altmış kadarı hayatlarını kaybediyor; aralarında Hephaistion ile Menidas da bulunduğu pek çok kişi yaralanıyor. En sonunda burada da zaferin hangi tarafta olduğu belli oluyor. Kurtulabilenler, hiç zaman kaybetmeksizin kaçmaya başlıyorlar.

Daha İskender, böyle döğüşe döğüşe Perslerin sağ kanadına varmadan, Mazaios tarafından çok sıkıştırılmış olmalarına rağmen Thessalia atlı aristokratlar kıtası, tekrar savaşa tutuşmuş, Kappadokia, Media ve Suriye süvarilerini geri atmayı başarmıştı. İskender yetişinceye kadar bunlar, düşmanı yenmişler, kovalamaya koyulmuşlardı. Kral, burada da işin bittiğini görünce hemen geri döndü ve savaş meydanından Dareios'un gittiği sanılan yöne doğru atını sürdü. Hava kararıncaya kadar Pers Kralını kovalamaya devam etti. Bir yandan Parmenion, Bumodos kıyısındaki Pers ordugâhını, fillerle develeri, görülmemiş ölçüde Pers ağırlığını taşıyan arabalarla yük hayvanlarını ele geçirirken, İskender de savaş meydanından dört saat ötedeki Lykos nehri kıyısına vardı. Burada, kaçışan Barbarların üst üste yığılmaları sonucu ortaya çıkan korkunç bir manzara karşısında kaldı; çökmekte olan gecenin karanlığı, çarpışmanın, boğuşmanın yenilenmesi, fazla kalabalığı çekemeyen köprünün çökmesi, bu görüntüyü bir kat daha korkunç yapıyordu. Biraz sonra korkudan ordunun geçeceği yol serbest bırakıldı; fakat İskender, o günkü hareketler sonucunda altlarla biniciler son derece yorulmuş oldukları için, birkaç saat dinlenmek zorunda idi. Gece yarısı, ay çıktığı zaman yeniden Arfcela'ya doğru yürüyüşe geçildi; Pers Kralının, sefer takımları ile hazinelerinin burada ele geçirileceği umulmaktaydı. Aynı gün içinde Arbela'ya gelindi. Dareios buradan savuşmuştu. Fakat hazineleri, yayı ile kalkanı, kendisinin ve maiyetindeki büyüklerin sefer takımları, sayısız, ölçüsüz ganimet İskender'in eline geçti. Arrianos'un yazdığına göre Gaugamela ovasındaki bu büyük zafer, Makedonya atlı aristokratlarından yalnız altmış ölüye malolmuştu. Yarısı Makedonya atlı aris-

tokratlarına ait olmak üzere binden fazla at kaybedilmişti. En abartılı kaynakların verdiği bilgiye göre Makedonyalılar beş yüz adam kaybetmişlerdi. Gerçi otuz bin, hattâ doksan bin olarak gösterilen düşmanın insan kaybı karşısında bu sayı, çok küçük oranda görülmektedir. Fakat bir yandan çok mükemmel silahlanmış olan Makedonyalıların boğuşma esnasında fazla ölü vermeyecekleri, öbür yandan can veren Perslerden çoğunun takip esnasında öldürülmüş oldukları gözönünde tutulursa bu sayılar akla yatkın gelir. Yalnız eski çağların değil, tarih boyunca bütün meydan savaşlarında kaçanların kayıp sayısı, kovalayanlarınkine oranla çok daha yüksek olmuştur.

Babylon'a yürüyüş

Gaugamela Meydan Savaşı ile Dareios'un kuvveti kesin olarak kırılmıştı. Dağılmış ordusundan birkaç bin atlı, Helen ücretlilerinin kalıntıları, Aitolialı Glaukis'ın ve Phokisli Parron'un komutası altında iki bin kişi, Metophorlar* ve akrabalar bir arada, hepsi birden ancak üç bin atlı ile altı bin süvarilik bir kuvvet oluşturuyorlardı. Bununla beraber Dareios, hiç durmadan kuzey doğu yönüne, Media geçitleri üzerinden Ekbatana'ya doğru kaçıyordu. Burada büyük kral, hiç olmazsa o an için, korkunç düşmandan korunabileceğini umuyordu; İskender'in Sus ile Babylion'da ele geçireceği hazinelerle yetinip yetinmeyeceğini, muhteşem sıradağların Aram Ovasından ayırmakta olduğu eski Pers topraklarını kendisine bırakıp bırakmayacağını orada beklemek istiyordu. Eğer doymak bilmeyen fatih yüksek İran kalesine tırmanacak olursa Pers Kralı, her tarafı yakıp yıkarak yaylanın kuzey etekleri üzerinden, bir zamanki o geniş, Pers Devleti'nin son sığınağı olan Baktria'ya kaymayı planlamıştı.

Dağılan Pers ordusunun güney yönüne, Sus ve Persis'e doğ-

* Melophorlar: Elma taşıyıcılar.

ru kaçan kısımlarından iki bin beş yüzü (başka kaynaklara göre kırk bin kişi), Pers Satrap'ı Artabazos'un oğlu Ariobarzanes'in komutası altında toplandı; bu ordu, Pers geçitlerini tutarak bu geçitlerin gerisinde büyük bir özenle siperlere, tahkimli yuvalara yerleşti. Eğer Pers ordusunun kurtarılması mümkünse, bu iş ancak burada yapılabilirdi. Eğer Dareios en kısa yoldan kuzey İran'a kaçmayıp da güneydeki satraplıkları kendi başlarına ve satrapların insaflarına bırakmasaydı belki de Pers ordusunun kurtarılması mümkün olurdu. Çünkü bu satrapların hepsi, Ariobarzanes gibi düşünmüyorlardı. Güç olduğu kadar çekici olan durumlar içinde bunlar, ülkelerini bırakıp kaçan efendilerini unutarak çoktan beri özledikleri bağımsızlığa kavuşmak veya saygı duyulacak bir zafer kazanan İskender'e kendi istekleriyle boyun eğerek kralların kaçması yüzünden kaybettiklerinden daha büyük bir kazanç sağlamak umuduna kapılabilirdi. Eğer Dareios kendi krallığı için İran'ın kapılarında döğüşmek cesaretini göstermiş olsaydı, devletinin savaşçı kavimleri geleneklerine göre akın akın bir araya toplanarak ülkelerinin tarihte kaç kez değeri sabit olmuş doğal sınırlarını belki de başarı ile savunabileceklerdi. Fakat Dareios'un kaçmasıyla bütün bu değerler, kendi hallerine bırakılmış oluyordu. Aynı zamanda İskender'in ya büyük güçlükle imha edebildiği, yahut da hiç dokunmaya cesaret edemediği bu cesur süvari ve eşkıya hayatı süren kavimler, Pers Kralının davasına hiçbir yardımı dokunmayacak bir duruma sokulmuştu. Böylece, herhangi bir şeyini kurtarmak için her türlü özveriye hazır görünen Dareios'un sürekli daha da saplandığı bu akla sığmayacak kadar büyük karışıklık, Gaugamela zaferine Pers Devleti'ni en son kalıntısına kadar büsbütün yokedecek bir çığ gibi gittikçe büyüyen bir etki özellik kazandırmıştır.

İskender, ne dağ geçitleri üzerinden Pers Kralını, ne de Sus'a giden yol üzerinde kaçan Persleri takip etti. O, doğrudan doğruya İran sıradağlarının etekleri boyunca uzayan yoldan geçerek Bayblon'a gitti. Bu kent, geniş Aram Ovasının kraliçesi

yerinde olup Dareios Hystapis zamanından beri Pers Devleti-'nin başkenti bulunuyordu. Dünyanın en büyük kentlerinden biri olan Babylon'un kazanılması Gaugamela zaferinin ilk armağanı oluyordu. İskender burada direniş beklemekteydi. "Semiramis Surları"nın çok heybetli ve dayanıklı olduğunu, ağ şeklindeki sık kanalların suru çevrelediğini, bu Keyhusrev ve Dareios şehrinin uzun bir kuşatmaya dayanabileceğini tahmin ediyordu. Gaugamela'da bütün gücüyle ve büyük bir başarıyla kendisine direnen Mazaios'un Babylon'a geldiğini öğrenmişti. Halikarnassos ile Tyros'taki sahnelerin tekrarlanacağında korkuluyordu. Kente yaklaştığı zaman İskender, ordusunu savaşa hazır bir şekilde yürütmeye başladı. Fakat kentin kapıları açıldı; çiçek demetleriyle, zengin bağışlarla Babylonlılar, kentin en büyükleri ve Pers memurları Makedonya Kralını karşıladılar. Mazaios, kenti, kaleyi ve hazineleri teslim etti. Batılı kral, Semiramis'e törenle girdi.

Burada kıtaların dinlenmesi için uzunca bir mola verildi. Babylon, onların gördükleri gerçek anlamda büyük bir doğu şehrinin ilkiydi. Çok geniş bir alana yayılmış olup akıllara durgunluk verecek şekilde muazzam binaları vardı: Haşmetli, azametli surlar, Semiramis'in asma bahçeleri, Salamis yenilgisi üzerine Pers Kralı Sefhas'ın gazabını kalın duvarlarında dindirmek istediği fakat başarılı olamadığı söylenen küp şeklinde Belos kulesi, hepsi buradaydı. Bunlardan başka Arabistan'dan, Ermenistan'dan, İran ve Suriye'den bu kente gelip yerleşmiş sayısız insan yığını, parlak ve eğlenceli bir hayat, daima değişen ince ve en seçkin zevkusefa âlemleri görülüyordu. Doğunun bütün cazibe ve efsaneleriyle dolu bu keyifli hayat, Batı çocukları için o zamana kadar kazandıkları zorlu zaferlerin bir armağanı oluyordu. Güçlü kuvvetli Makedonyalı, yabani Trakyalı, kanı kaynayan Yunanlı hepsi burada zaferin ve hayatın zevkini doya doya tatmalıydılar: güzel kokulu halılar üstünde, altın kadehlerde, Babylon'un içki âlemlerinde alkış gürültüleri içinde sefalarını sürme-

liydiler; daha vahşi bir istekle zevkleri, yeni zevk ile ateşli arzuları, her ikisi ile de yeni işler görmek, yeni zaferler kazanmak hevesleri yükselmeliydi. İşte, İskender'in ordusu böylece Asya hayatına alışmaya, asırlardan beri asılsız bir inançla hakkında nefret duyulmuş, aşağılanmış ve barbar adı verilmiş olan bu hayatla barışmaya, kaynaşmaya başlıyordu. Doğu ile Batının birbiri içine girmesi, içinde her ikisinin de kendini kaybedeceği bir geleceğin hazırlanması böylece başlamış oluyordu.

İster açık ve bilinçli bir kavrayış, ister mutlu bir rastlayış veya durumun zorunlu bir sonucu sayılsın, herhalde İskender, kendince mümkün gördüğü, en doğru bulduğu biricik önlemleri seçiyor, yalnız bunlara başvuruyordu. Babylon kentinde yerli tarz, her yerdekinden çok daha kendisini belli ediyordu; doğal ve kendi türünde en son sınıra kadar evrime ulaşmış şeklini burada bulmuştu. Küçük Asya, Helen hayatına yabancı kalmamış, Mısır ile Suriye ayni hayata kapılarını açmıştı. Bu ülkeler ortak bir deniz ile biribirlerine bağlıydı. Fenike'deki zengin tüccarların, birçok hükümdarın evlerine Yunan görenekleri çoktan girmişti. Aynı biçimde Nil deltası ülkeleri de Yunan sömürgeleri, Kyrenaika'nın komşuluğu ve Firavunlar devrinden beri Helen devletleriyle çeşitli ilişkileri nedeniyle Helen hayatına yabancı kalmamışlar; hattâ bu hayatı benimsemişlerdi. Buna karşılık Babylon'un Batı dünyasıyla hiçbir ilişkisi yoktu. Bu kent, Aram topraklarından geçen çifte ırmağın ta aşağılarındaydı. Doğa koşulları, ticaret, görenek ve din, yüzyıllardan beri, burayı Avrupa'ya değil, daha çok Hindistan'a yöneltmişti. Babylon hâlâ çok eski bir kültürün tam anlamıyla egemenliği altında yaşanmaktaydı; asırlardır olduğu gibi gene çivi yazısıyla toprak tabletlere yazılıyor, yıldızların hareketleri gözetlenerek hesaplanıyor, sayı, ölçüde tamamlanmış bir metre sistemi kullanılıyor, teknik kültür alanında bugün bile ulaşılmamış derecede yüksek bir düzeyde bulunuluyordu. Bu yabancı, karışık, çeşitli, kendi içine kapanmış ulusların yaşam tarzlarının içine ilk kez Helen unsur-

ları karışıyordu. Bunlar sayı bakımından yerli unsurlara oranla önemsizdi; yalnız yerli tarza uyum sağlayarak orada kök salma yeteneği çok üstündü.

Bundan başka önemli olan ikinci bir nokta daha var: Pers kuvveti gerçi savaş alanında yenilmişti; fakat hiçbir zaman tamamıyla yokedilmiş, büsbütün ortadan kaldırılmış değildi. Eğer İskender'in niyeti sadece bir Makedonyalı ve bir Helen olarak büyük kralın yerine hüküm sürmekse, Suriye çölünün ötesinde de fetihlerine devam ederek batıya komşu ülkeleri aşıp daha ileriye yürümekle çok fazla ileri gitmiş oluyordu. Eğer onun amacı, yalnız Asya ulusları için köleliğin adını değiştirmek; daha cesaretli, daha yüksek bir düşünce bulan birinin daha sert, daha ezici baskısını getirmek ise; zafer kazanıldığı sürece bile bu Asya uluslarının boyun eğmeyi sürdüreceklerine güvenilemezdi. Halkta doğacak bir öfke, bir coşkunluk, bulaşıcı bir hastalık veya yarım bir başarı, bencil fetih kuruntusunu parçalamaya yetebilirdi. Asya ülkeleri ve uluslarıyla karşılaştırılacak olursa sayıca oran kabul etmeyecek kadar az olan İskender'in kuvveti, yenilmişlere getireceği iyiliklerle kendini meşru saydırmak, yenilmişlerin kalplerini kazanmakla kendine bir destek ve gelecek sağlamak yollarını aramak zorundaydı. Bu yabancı kuvvet, devletin ayakta durabilmesiyle mümkün olduğu oranda yerli görenekleri, kanunları ve dinleri benimsemek gibi temeller üzerinde kurulmak zorundaydı. Perslerin şiddetle baskı altında tuttuğu, daha doğrusu büsbütün ezmek istediği; yalnız onlardaki acizlik veya nemelazımcılık nedeniyle sadece hukuken değil fakat fiilen de sindirilmesine müsaade etmiş olduğu unsurlar, artık yeniden rahatlıkla ortaya çıkmalı; bu unsurlar, kaynaşabilmek için doğrudan doğruya Helen yaşam tarzıyla ilişkiye girmeliydi. Yüzyıllardan beri Helen sömürgelerinin gösterdiği olağanüstü gelişmeler, hep bu yolda olmuş değil miydi? Tauria memleketindeki İskitlerde, Syrte'deki Afrikalılarda, Kilikia'da ve Rohne ırmağı ağzındaki Keklerde, hayat fışkıran yeni şekiller yaratmış, Helen-

leştirerek sayı ve enerji bakımından Helen tarzını gittikçe yükselten kuvvet, onların yabancıyı kavramak, benimsemek, yabancıyla anlaşmak ve kaynaşmak yeteneği olmamış mıydı? İskender, Memphis ile Tyros'ta, hattâ Hierosolyma (Kudüs)'da, yerli göreneklere göre törenlerle şenlikler yapmış olduğu gibi Babylon'da da zamanında Serhas tarafından talan edilen kutsallıkları yeniden süslemiş, Belos kulesini tamir ettirmiş, Nebukadnezar zamanındaki gibi bundan böyle de Babylon tanrısına tapınmanın serbest olduğu emrini vermişti. Bütün bu hareketleri, Makedonya Kralının hep aynı düşünceyi gütmüş olduğunu gösteren birer delil olarak sayılabilir. Ulusların kendi benlikleriyle özel hayat tarzlarını bulmalarına izin vermek suretiyle İskender, bu ulusların sevgisini kazanıyordu. Böylece o, farklı ulusları tek bir devletin içinde doğrudan doğruya faal bir tarzda biribirine bağlıyordu; bu devlet öyle bir devlet olmalıydi ki içinde Doğu ile Batı, Helen ile Barbar arasındaki farklar, şimdiye kadar tarihin akışını belirledikleri şekillerden çıkarak ortadan kalkmalı, bir Dünya Monarşisi birliği gerçekleşmeliydi.

Fakat böyle bir devlet nasıl düzenlenmeli, ne nasıl yönetilmeliydi? Toplum ile din yaşamı için ilke olarak kabul görecek bir düşünce, siyasî ve askeri bakımlardan nasıl uygulama alanına konulmalıydı? Eğer bundan böyle de satraplar, kralın etrafındakiler, devletin büyükleri ve ordu yalnız Makedonyalılarla Helenlerden seçilecekse, bu takdirde birlik halinde kaynaştırma düşüncesi sadece bir gösteriş, bir imgeden ibaret kalacaktı; yerli hayat tarzı kabul edilmemiş, fakat buna ancak müsamaha gösterilmiş, geçmiş sadece felaket ve acı hatıralarla geleceğe bağlanmış olacaktı; aynı suretle Asya'ya da, hiç olmazsa bu topraklarda doğup gelişmiş olan yerli bir egemenlik yerine, doğal olmayan yabancı ve bu nedenle de çok daha ağır gelen bir kölelik zinciri vurulmuş olacaktı.

Bu sorulara verilecek cevap, İskender'in kahramanlıklarla dolu yaşamında kötüye doğru bir dönüm noktası olarak görül-

mektedir. Onun büyüklük köklerini kemiren kurt, onu yenen güç, yine kendi zaferlerinin getirdiği uğursuzluk olmuştur.

Pers Kralı, toprakları içinde kalan son yollardan kaçarken İskender, Pers Krallığının parlaklığı ile kendini süslemeye, Perslerin büyüklerini etrafında toplamaya, karşısında savaşarak sindirdiği Pers adı ile barışmaya, Makedonya aristokratlarına bir de Doğu aristokratları katmaya başlıyordu.

Sus'un işgali

334 yılı sonbaharından beri Sardeisli Mithrines, sonra da Tyros ile Gaza'nın düşüşlerinden beti Mazakes ile Mısırlı Amminapes gibi kişilikler, şeref ve memurluklarını koruyarak İskender'in yanında hizmet görüyorlardı. Gaugamela zaferi Pers büyüklerinin gururlarıyla kendilerine olan güvenlerini kırmıştı. Onlar olayları şimdiye kadar olduğundan daha başka gözle görmeyi öğrenmişlerdi. İskender tarafına geçenlerin sayısı gittikçe artıyordu. Hele değeri yüksek tutulan Armenia Satraplığı Mithrines'e, zengin Babylonia Satraplığı da İskender'e karşı cesaretle dövüşmüş, Pers komutanları arasında uzunca bir süre dayanan Mazaios'a verileliden beri, gelip Makedonya Kralına sığınanlar büsbütün çoğaldı. Pers aristokratlarının büyük bir kısmı, yurdunu bırakıp kaçan Dareios'un davasından vazgeçerek galibin etrafına toplandı.

Doğaldır ki İskender, bunlara mümkün olduğu kadar iyi muamelede bulunuyordu. Fakat yine doğal olarak bir Persli bir eyalete satrap atanınca veya o zamana kadar idare ettiği satraplıkta bırakılınca, aynı satrabın yanında bulunacak silahlı kuvvetler Makedonya kıtalarından oluşturuluyor, başlarına Makedonyalı komutanlar konuyordu. Aynı şekilde satraplıkların mali yönetimi, satrabın yetkisi dışında bırakılıyor, vergi işlerinin yönetimi Makedonyalı memurlara veriliyordu. Şimdi Babylonia Satraplığında da aynı yöntem uygulanıyordu. Satrap Mazaios'un yanına

vergi işleri için Asklepiodoros atandı. Babylon kentine kuvvetli bir Makedonya birliği bırakıldı. Kale içinde yerleşen bu birliğin komutanlığına, Parmenion'un kardeşi Agathon getirildi. Satrabın yanında kalan kıtaların komutanlığına ise Amphipolisli Apollodoros getirildi. Bundan başka yedi Somatophylakes'den biri olan Menos, Suriye ile Fenike ve Kilikia Hyparkhlığına atandı; emrine de, Babylonia'dan Akdeniz kıyısına kadar uzanan büyük yolun, dolayısıyla Avrupa ile Asya arasındaki ulaşımın güvenlik altında bulundurulmasına yetecek kadar askeri kuvvet verildi. O çevrede oturan bedevi kabilelerin baskılarına karşı böyle bir teşkilat meydana getirmek her koşulda gerekiyordu. Bu yoldan ilk olarak naklolunan şey, yuvarlak hesap üçbin Talent tutarında gümüş olmuştu. Bu paranın bir kısmı, İsparta'ya karşı savaşa devam edebilmesi için Antipatros'a, geri kalan kısmı ise kralın emrindeki büyük ordu için mümkün olduğu kadar fazla asker bulmakta sarfedilmek üzere batıya gönderilmekteydi.

Babylon'da oturmakla geçen otuz gün kadar bir zaman içinde Pers krallarının saraylarıyla hazinelerinin bulunduğu Sus şehri savaşmadan kazanılmıştı. Daha Arbela'dan İskender, Makedonyalı Philoksenos'u hafif bir kıtanın başına geçirerek Sus şehri ile kral hazinelerini ele geçirme göreviyle öne sürmüştü. Şimdi onun yolladığı bir raporda şehrin kendiliğinden teslim olduğu, hazinelerin kurtarıldığı, Satrap Abulites'in de İskender'in merhametine sığındığı bildirmekteydi. Makedonya Kralı, Babylon'dan hareket etti; yirmi gün sonra Sus'a vardı. Hiç zaman kaybetmeden ilk Pers kralları zamanından beri şehrin kalesinde, Yunan şairlerinin Kissia Memmnion'u dedikleri yerde yığılmış olan sayısız hazineyi teslim aldı. Yalnız altın ve gümüş olarak ellibin Talent vardı. Bundan başka yığın yığın ergovan, kürk, kıymetli taşlar, bütün hükümdar saraylarının en lüksü olan Sus sarayının donatım eşyası, Kral Serhas günlerinden beri ganimet olarak Yunanistan'dan getirilip biriktirilmiş olan eşyalar, bunlar arasında tiran katilleri Harmodios ile Aristiogeiton'un maden-

den heykelleri bulunmaktaydı. İskender, bu heykelleri Atinalılara geri gönderdi.

Ordu Sus'ta, Khoaspes Irmağı kıyılarında zaman geçirirken bir yıl önce Gaza'dan ana yurda takviye kuvvetleri getirmek için gönderilen komutan Amyntas, yeni askerlerle buraya geldi. Bunların başka başka birliklere yerleştirilmesi, aynı zamanda ordunun yeni bir tarzda teşkilatlandırılmasının başlangıcı oluyordu. Bu yeni teşkilat, ertesi yıl yukarı satraplıklarda yapılan savaşlarda kazanılan deneyimlerin gerektirdiği şekilde geliştirilmiştir. Makedonya atlı aristokratlarının oluşturduğu İle'lerin iki Lokha'ya ayrılması böylece taktik bakımdan iki katına çıkarılması bu işlerin başlangıcı olmuştu.

Bu yeni teşkilattan ileride yine söz etmek zorunda kalacağız. Bununla, İskender'in takındığı tavır hakkında nasıl hüküm verilirse verilsin, onun yapmaya çalıştığı eserin ve bunda başarılı olmak için gereken koşulların bir zorunluluk durumuna getirdiği büyük değişikliğe başlanmış oluyordu.

Persepolis seferi

İskender'in amacı, zaman kaybetmeden aralık ayının ortalarına doğru Persis eyaletine girmek üzere yola çıkmaktı. Uluslar, Asya'ya egemen olmak için Persis'te bulunan krallara özgü yerlerin ele geçirilmesi gerektiğine inanmaktaydılar. İşte İskender, Persis'teki İran krallarının tahtına, Keyhusrev, Dareios ve Serhas'ın saraylarına sahip olarak bu inançların gerektirdiği koşulları yerine getirmek, böylece Akhaimenid hanedanının devrilmiş olduğunu göstermek istiyordu. Kral, Susiana eyaletinin işlerini çok çabuk düzene soktu. Bu eyaletin satrap'ı Abulites'i yerinde bıraktı; Sus şehri kalesini Mazaias'a teslim etti; satraplığın askeri komutanlığına da Arkhelaos'u geçirerek maiyetine üç bin kişilik bir kuvvet verdi. O zamana kadar yanında taşıdığı III. Dareios'un annesiyle çocuklarını Sus saraylarında oturttu; yanları-

na bir saray hizmetine yakışacak sayıda adam bıraktı. Anlatıldığına göre İskender, Yunanca öğrenmelerini istediği prenseslerin sarayında birkaç Yunan bilgini de bıraktı. Bu işleri düzene koyduktan sonra Persis'e gitmek üzere ordusuyla yola koyuldu.

İskender'in askeri seferlerini üzerinde durulmaya değecek kadar güçleştiren engeller arasında, büsbütün yabancı topraklarda yön tayini işi de azımsanamayacak bir yer tutar. Şimdi alçak araziden yüksek İran yaylasına çıkmak gerekiyordu. Bu bölgelerin arazi şekilleri genişlikleri, faydalanmak olanakları, yolları ve iklim koşulları hakkında Yunan dünyasının en küçük bir bilgisi bile yoktu. Şunu kabul etmek yerinde olur ki; İskender, etrafına topladığı Perslerden her şeyden önce girmek veya geçmek zorunda olduğu toprakların coğrafi koşulları hakkında kabataslak bir bilgi edinmeyi ihmal etmemiştir. Ayrıntılara gelince bunlar, varıldığı zaman yerinde karşılaşılacak durumdan, yapılacak keşiflerden sonra aydınlanacaktı.

Önce Susiana ovasından çok güç aşılır geçitleri geçerek yüksek Persis memleketinde bulunan krala ait oturma yerlerine ulaşmak gerekiyordu. İskender'in tutacağı, daha doğrusu kendisine açacağı yol, Pers saraylılarının gidip gelmeleri için bir zamanlar yapılmış olan Persepolis ile Sus arasındaki yol idi. Bu yol, önce zengin Susiana ovasını bir baştan bir başa geçerek Kopratas (Dizful) ile Gulaios (Schuster'de bu ad, Kuran olarak geçmektedir) çayları üzerinden gidiyordu. Bu iki su birleşerek PastiTigris (Küçük Dicle) adıyla Erythraion Denizine dökülür. Sonra daha ileride eski adlarının saptanması mümkün olmayan iki nehri daha aşarak Ram Hormuz yakınlarında Jerahi ve Tab (Arosis)'dan geçiyordu. Bu ikisi arasında ovadan dağlara götüren bir geçit vardı ki bu, eskiler tarafından Uksiler geçidi diye anılırdı. Çünkü Uksilerin bazı kabileleri ovada, bazıları da ovanın en kuzey semtleri boyunca uzanan dağlarda otururlardı. Yalnız ovada oturan Uksi kabileleri, Pers kralının egemenliği altındaydı. Dağda oturanlar ise, bu geçitlerden geçmek isteyen

Pers saraylılarına, her defasında zengin bağışlar alarak yol verirlerdi. Ninive yakınlarında Dicle kıyısına kadar sokulan İran yaylasının aynı kenar dağları, güney doğu yönüne doğru Susiana ile Uksilerin oturdukları ova boyunca arka arkaya taraçalar halinde kar seviyesine kadar yükselerek uzanmaktadır. Daha güney doğuya doğru, Erythraion Denizinin karanın ta içlerine kadar sokulduğu yerde sahilden itibaren yükselen taraçaların sayısı çoğalarak arka arkaya sekiz dokuz dağ sırası halini alır; körfezden bakılınca yirmi mil uzaklıktaki bu sıradağların üzerinden Kühiben'nin yükseldiği görülür. Yol, bu karma karışık dağ sıraları içinden, yırtıcı dağ surları üzerinden, küçük vadiler ve geçitlerden geçerek uzanır gider. Uksiler geçiti geride kaldıktan sonra Bâbehan'a, sonra güney doğuya doğru Lasther ovasından, daha doğuya doğru Basht ve Fahiyan ovalarından geçer. Buralarda yolun yanları o kadar yüksek dağlarla çevrilidir ki köyler yalnız sabahları güneş görür, günün geri kalan kısmında ise bütün gün gölgede kalırlar. Doğuya uzanan bu vadiyi, Kelahi Sefid kayaları kapatır. Bunun tepesindeki kale, yolu büsbütün keser.

Bunlar, Şiraz üzerinden Persepolis'e giden yolun üzerindeki geçitlerdir. Bu elverişsiz geçitleri aşmaksızın Persis'e gitmek istenirse, Fahiyan yakınlarında güneye doğru dönülür ve Kazerun üzerinden kayalıklı yollardan ine çıka Şiraz'a varılır. O geçidi kuzey yanından dolaşmak, Tab'dan gelerek daha kısa bir yoldan geçmek olanağının olduğunu İskender'in yürüyüşü göstermektedir. Babehan'ın hemen yakınında soldan bir yol kuzeye doğru gider. Tangi Tebak yakınlarında biraz daha yüksek taraçaya çıkar ve Basht civarında büyük yol ile birleşir gibi görünür. Sonra yine Fahiyan yakınlarında bir yol daha görülmektedir ki, bu da hemen kuzeye doğru dağlara girer ve Kelahi Sefid'in diğer bölgesinden kalenin gerisindeki küçük ovaya iner.

Persepolis ile Pasargadai'ya varmak için İskender'in geçmek zorunda olduğu yollar, işte bunlardan ibaretti. Mevsim de hiç elverişli değildi. Dağlardaki kar, ta aşağılara kadar inmiş olacaktı;

yol boyunca yerleşim yerlerinin çok az oluşu nedeniyle sık sık açıkta konaklamak zorunluluğu ile ayazlı geceler, aslında çok zorlu olan bu yürüyüşü bir kat daha güçleştirecekti. Bundan başka Uksilerin çok daha fazla bir askeri güçle geçitleri tutmuş olan Aridbarzanes'in burada direneceği beklenebilirdi. Bütün bunlara rağmen İskender, Persis üzerine yürümek için sabırsızlanıyordu. Bunun nedeni, sadece bu ülkeyi, Persepolis ile Pazargadai'daki hazineleri, aynı zamanda İran'ın içlerine giden yolu ele geçirmekten ibaret değildi; Makedonya Kralının asıl amacı, tereddütle zaman kaybederek Pers Kralının büyük hazırlık yapmasına, bundan başka Media'dan gelerek aşılması bu kadar güç geçitlerin gerisini tutan Akhaimenidlerin direnmesine olanak tanımamaktı.

Böylece İskender, ordusuyla Susiana ovasını bir baştan öbür başa geçerek birkaç gün içinde Pastitigris'i geride bırakıp ovada oturan Uksilerin topraklarına girdi. Pers Kralları egemenliğindeki Susiana Satraplarının idaresi altında yaşıyan bunlar, hiçbir karşı hareket göstermeksizin teslim oldular. Buna karşılık dağlı Uksiler, İskender'e elçiler göndererek Pers Kralların veregeldikleri bağışların aynını kendisinden alamadıkları takdirde geçmesine izin vermeyeceklerini bildirdiler. Gerçi yaylaya çıkan yolun serbest olması çok önemliydi. Fakat bu yolu direnen dağlıların elinde bırakmamak da İskender için aynı derecede önemliydi. Cevap olarak İskender, dar geçitlere gelerek bağış paylarını almaları için Uksilere haber gönderdi.

İskender, Agema ile öteki Hypaspistlerin, bir de çoğu hafif silahlı olmak üzere sekiz bin kadar askerin başına geçerek, Susianalıların kılavuzluğu ile gece vakti hareket etti; Uksilerin işgal etmediği çok güç geçilen bir dağ patikasından ilerlemeye başladı. Gün doğarken onların köylelerine vardı. Köyde bulunanların çoğu, bulundukları yerde öldürüldü, evler talan edilerek ateşe verildi. Sonra, ordu, hızlı yürüyüş temposuyla dar geçitlere doğru yürüdü. Her yandan gelen Uksiler, buralarda toplanmışlardı.

İskender, kuvvetlerinin bir kısmı ile Krateros'u, Uksiler tarafından işgal edilmiş bulunan dar geçidin gerisindeki tepelere gönderdi; kendisi de en hızlı hızlı geçide doğru ilerledi. Çevrilmiş olduklarını gören Barbarlar, dar geçidin kendilerine sağladığı bütün elverişli durumdan mahrum edildiklerini ve İskender'in savaş düzeninde yaklaşmakta olduğunu görür görmez kaçarak geri çekildiler. Birçoğu uçurumlara yuvarlandı, birçokları da takip eden Makedonyalılar, daha çok tepeleri tutmuş olan Karateros'un kıtaları tarafından öldürüldü. Önceleri İskender, bütün dağlı Uksileri bu bölgeden kaldırmak düşüncesindeydi. Fakat Ana Kraliçe Sisygambis, onlar için merhamet diledi (Yiğeninin kocası Madates'in Uksilerin başı olduğu söylenir.). İskender, çobanlıkla geçinen bu dağlılara Ana Kraliçenin ricası üzerine dağlarını bağışladı. Her yıl vergi olarak bin at, beş yüz yük hayvanı ve üç bin koyun vermelerini şart koştu. Para ve tarlaları zaten yoktu.

Böylelikle dağların kapısı açılmış oldu. Parmenion ordunun bir yarısı ile, yani ağır silahlı piyade, Thessalia süvarileri ve nakliye kolları ile büyük askeri yol üzerinde yürüyüşe devam ederken İskender'in kendisi, Makedonya piyadesi, altı aristokratlar kıtası, Sarissophorlar, Agrianlar ve nişancılarla daha güç olan öteki yoldan İran geçitlerine ulaşmak için ilerliyordu. Hızlı yürüyüş temposuyla beş gün içinde bu geçitlerin önüne geldi; fakat çok sağlam duvarlarla kapatılmış olduğunu gördü. Aldığı habere göre Satrap Ariobarzanes, kırk bin kişilik bir piyade ve yedi yüz süvari ile duvarların arkasındaki tahkimli mevzilere yerleşmiş, her ne pahasına olursa olsun bu kapıyı savunma kararındaydı. İskender ordugâh kurdu. Ertesi sabah, duvarlara taarruz etmek için yüksek kayalarla çevrili geçit bölgelerine doğru girmek cesaretini gösterdi. Fakat amansız bir hınçla savaşan düşmanın üç yandan yağdırdığı taş, ok ve yamaçlardan yuvarladığı kayalarla karşılandı. Hiçbir sonuç elde edemeden kaya duvarlarının üstüne tırmanmak girişiminde bulundu. Düşmanın mevzi-

leri, hücum edilemez bir şekildeydi. Hiçbir başarı elde edemeyen İskender, geçidin bir saat önündeki ordugâhına döndü.

Kral çok kötü bir duruma düşmüştü. Persepolis'e gidebilmek, ancak bu geçiti aşmakla mümkündü. Eğer iskender, askeri harekâtlarına zarar verecek bir ara vermek istemiyorsa ne pahasına olursa olsun geçitin alınması gerekiyordu. Fakat beceriyle cesaretin son sınırının bile bu kayalar önünde bir sonuç alınamayacağı görülüyordu. Bununla beraber her şey bu geçitin ele geçirilmesine bağlıydı. Yakalanan esirlerden bu dağların çok sık ormanlarla kaplı olduğu öğrenildi; ancak kayalıklı, çok tehlikeli tek tük patikalardan geçerek öte yana gitmek mümkündü; fakat şimdi, bu kadar çok karın içinden böyle bir şeyi girişmek akla bile gelemezdi; bununla beraber yalnız kayalık bir patikadan geçmek suretiyle geçitleri dolaşıp Ariobarzanes'in işgal etmekte olduğu bölgeye varmaktan başka çare yoktu. İskender, belki hayatının en tehlikeli hareketini oluşturan bunu yapmaya karar verdi.

Melegaros'un Falanks'ı, okçular, atlı aristokratlar kıtasının bir kısmı ve kendi Falanks'ı ile Krateros, ordugâhta kaldı; aldığı emre göre büyük ateşler yakarak ve daha başka yollara başvurarak ordunun ikiye bölündüğünü düşmandan saklayacak, sonra dağların öbür yanından Makedonya trampetlerinin sesini duyunca bütün kuvveti ve hızıyla duvarlara karşı hücum edecekti. İskender'in kendisi ise Amyntas'ın, Perdikkas'ın, bir de Koinos'un Falanksları, Hypaspistlerle Agrianlar, nişancıların bir kısmı ve Philotas'ın komutasında olmak üzere atlı aristokratlar kıtasının büyük kısmı ile geceleyin yola çıktı. Çok zorlu bir yürüyüşten sonra kalın kar tabakasıyla örtülü dağın tepesine doğru iki milden fazla çıktı. Ertesi sabah dağın öbür tarafına geçmişti. Dağın sağından geçtiler. Düşmanın ordugâhı üstünde son bulan dağ silsilesi vardı; önünde Arakses ovası (Persepolis'e giden yol bunun içinden geçiyordu.) uzanıyordu; arkasında güç halle aşılan, bir uğursuzluğa uğranıldığı takdirde belki de ricat yolunu kesecek, kurtuluşu olanaksız kılacak olan yüksek dağ duruyor-

du. İskender, kısa bir dinlenmeden sonra ordusunu bölümlere ayırdı. Kıtalarının başında Amyntas, Koinos ve Philotas'ı ovaya indirdi; bunların ödevi, hem Persepolis yolunun geçtiği nehir üzerinde bir köprü kurmak, hem de yenildikten sonra kaçmak isteyecek Perslere Persepolis yolunu kapatmaktı. Kendisi de Hypaspistleri, Perdikkas'ın Taksisleri ile, atlı aristokratlar kıtası (bunların bir Tetrarkhisini öncü yaparak), nişancılar ve Agrianlarla birlikte sağa doğru geçitlere karşı yürüdü. Dağı kaplayan ormanlar, şiddetli fırtına ve gecenin karanlığı, aslında akla sığmayacak kadar güç olan bu yürüyüşü bir kat daha güçleştiriyordu. Gün doğmadan Perslerin ilk karakollarına rastlandı; bunlar oldukları yerde öldürüldü. İkincisine yanaşıldı; bunların pek azı kurtularak üçüncü karakola kaçtılar; fakat buradan hepsi birden Pers ordugâhına değil, dağa doğru kaçmaya başladı.

Olup bitenlerden Pers ordugâhında kimsenin haberi olmamıştı. Makedonyalıların aşağıda, vadi içinde oldukları sanılıyordu; bu fırtınalı havada çadırdan dışarı çıkılmıyor, fırtına ile karın düşmanı taarruza geçmekten alıkoyacağına kuvvetle inanılıyordu. Böylece sabahın erken saatlerinde birdenbire sağdaki tepeler üzerinde Makedonya trampetlerinin sesleriyle, aynı zamanda tepelerden aşağıya ve vadiden yukarıya doğru hücum işaretleri çınladığı zaman, Pers ordugâhı derin bir sessizlik içinde uyuyordu. Krateros vadiden yukarıya doğru hücuma başladığı, iyi tutulmayan kapıları kolayca kırıp geçtiği anda, İskender de Perslerin gerisine düşmüştü. Geriye kaçmak isteyen Persler, kralın yokedici silahlarına çarpıyorlardı. Bıraktıkları mevzilere dönüp yerleşmeye yeltendiklerinde buranın üçüncü bir Makedonya kıtası tarafından işgal edilmiş olduğunu gördüler. Gerçekten de Ptolemaios, yandan bu mevzilere sokulmak için üç bin kişi ile geride bırakılmıştı. Makedonyalılar her yandan gelerek düşman ordugâhında birleşiyorldu. Burada korkunç bir boğazlaşma başladı; kaçanlar Makedonyalıların kılıçlarına çarpıyorlar, birçoğu uçurumlardan yuvarlanıyordu; artık her şey kaybol-

muştu. Ariobarzanes, savaşarak kendini kurtarmayı, az sayıda süvarisiyle dağlara kaçmayı başardı; sonra da gizli yollardan kuzeye doğru yürüyerek Media'ya gitti.

Kısa bir dinlenmeden sonra İskender, Persepolis'e gitmek üzere hareket etti. Söylendiğine göre yolda Tiridates'in bir yazısını aldı. Pers Kralının hazinelerini idare etmekte olan Tiridates, bu mektubunda İskender'in acele davranmasını, çünkü böyle yapmazsa hazinelerin yağmaya uğrayabileceğini bildiriyordu. İskender, bir an önce ulaşmak için piyadeyi geride bırakarak süvarilerle hızlı ilerlemeye başladı. Gün doğarken öncüleri tarafından kurulmuş olan köprüye gelmiş bulunuyordu. Yapılan savaşın sonucunun haberinden daha erken gelen İskender'in Persepolis'e bu beklenmedik varışı, herhangi bir direnişe, bir karışıklığa meydan bırakmamıştı. Hiçbir güçlükle karşılaşılmadan kent, saraylar ve hazineler teslim alındı. Daha büyük hazinesiyle Pasargadai da aynı çabuklukla galibin eline geçti. Binlerce Talent tutarında altın ve gümüş, sayısız lüks kumaş ve kıymetli eşya burada yığılı olarak bulundu. Anlatıldığına göre bunların taşınması için on bin katır ile üç bin deve bulmak gerekmişti.

Düşmanın en zengin kaynağını oluşturan bu hazinein alınması, bunların uzun zamandan beri kullanılmadan uyuyup kaldığı mahzenlerden çıkarılarak uluslararası tedavüle çıkarılması elbette çok önemli bir olaydı. Fakat bundan daha önemlisi Pers krallığının asıl anayurdu olan bu yerler ele geçirilmişti. Keyhusrev, Pasargadai vadisinde kazandığı bir meydan savaşında Med egemenliğine son vermiş, bu büyük zaferin hatırasına saraylarını ve mezarını yaptırmış; en tantanalı binalar arasında kendisine kayalardan çok sade bir ev inşa ettirmişti. Dindar büyücü rahipler (Mag) her gün burada kurbanlar sunup dualar ederdi. Arakses ile Medos boyunca batıya ve doğuya doğru uzanan vadilerle birlikte Persepolis ovası, muhteşem binalar bakımından Pasargadai vadisinden çok daha zengindi. Helenlerden önce toprak ile su istermiş, Helen dostu Makedonya Kral Aleksand-

ros'u bir Pers Satrap'ı yapan Hystaspes'in oğlu Dareios, burada büyük kral unvanını almıştı; sarayını, sütunlu sarayını ve mezarını burada yaptırmıştı. Kendisinden sonra gelen birçok hükümdar, büyük binalar, av köşkleri ve bahçeleri, saraylar ve kral mezarları ile kayalık Bendemir vadisini doldurmuşlardı. "Kırk sütunlu" kral kapısı, üç katlı taraça üzerine kurulmuş muhteşem taş bina kapısındaki büyük at ve boğa heykelleri, çok geniş bir plana göre yapılmış en muhteşem, en muazzam binalar, bu kutsal bölgeyi süslüyordu. Asya ulusları, burayı taç giyme ve biat yeri, kudretli devletin ocağı ve merkezi sayıyorlar; buraya saygı besliyorlardı. Şimdi bu devlet yıkılmıştı. Bir zamanlar Salamis körfezi kıyısındaki tepeler üzerinde parlak çadırını kurmuş, günahkâr eliyle Atina Akropolisini yakmış, tanrıların tapınağını ve ölülerin mezarlarını yıkmış olan Serhas'ın tahtında şimdi İskender oturuyordu. Şimdi Makedonya Kralı ve Helen Birliği başkomutanı, krallara ait bu yerlerin, bu sarayların egemeniydi. Eski haksızlığın öcünü almak, tanrıları, o dünyada ölüleri barıştırmak zamanı gelmiş gibi görünüyordu. Burada, Pers gücünün kaynağı olan bu yerde bir zamanlar katlanılanların karşılığını vermek hukuku uygulanmalı eski günahların cezası ödettirilmeliydi; Asya uluslarının gözleri önünde kanıtlanmalıydı ki, şimdiye kadar kendilerini köleleştiren kuvvetin artık ortadan kalktığı; bu kuvvetin öldüğü, bir daha gelemeyecek şekilde yeryüzünden silindiği bilinsindi. İskender, kral sarayının şerbin ağacından yapılmış damının ateşe verilmesini emretti; bu bir kızgınlık eseri değil, iyice düşünülmüş bir hareketti. Böyle olduğunu kanıtlamak için elimizde yeteri kadar delil var. Parmenion başka türlü düşünüyordu: Artık kendi malı olan bu güzel binayı feda etmemesini, bir zamanki büyüklükleriyle güçlerinin bu anıtlarını yok ederek Perslerin kalplerini kırmamasını kralına tavsiye etmişti. İskender ise tasarladıklarının yararlı ve zorunlu olduğu kanısındaydı. Böylece Persepolis sarayının bir kısmı yakılarak yıkıldı. Sonra kral, ateşin söndürülmesini emretti.

Belki de İskender, bir çeşit tahttan indirme töreni yapmak amacıyla bu sarayı ateşe vermişti. Gerçekten de onun böyle bir töreni yapmış olmayı istediği anlaşılmaktadır. Anlatıldığına göre, Korinthoslu Demaratos, İskender'in büyük krallar tahtı üzerindeki altın tavanın altında oturduğunu görünce şu sözleri söylemişti: Bugünü yaşamak kendilerine nasip olmayan insanlar ne kadar büyük bir sevinçten mahrum kalmışlardır.

Burada ikinci bir olasılık daha gözönünde tutulmalıdır. Bu, İskender'in genel görüşü ile eylemleri için çok önemlidir. Eğer Perspolis'te yapılan bu iş, Achaimenid hanedanı hakkında ölüm kararını vermek, aynı zamanda sahipsiz kalan devletin başına geçmek demekse, aşağıdaki soruları ortaya atmak doğru olur: Acaba ancak veya artık şimdi bu kadar etkili bir sembol ile geri alınması olanaksız bu kararı açığa vurmak ve infaz etmek zamanı gelmiş miydi? Eğer Gaugamela Meydan Savaşı Pers kuvvetini sonlamışsa, neden İskender bu iş için aynı oranda elverişli olduklarına hiç kuşku götürmeyen Babylon veya Sus'ta aynı töreni yapmayarak altı ay beklemişti? Kabul edelim ki o, bir zaferle, Babylon ve Sus'un zaptı ile elde ettiği kazancı yeterli görmediğinden bu kadar beklemeyi gerekli görmüştür. Eğer böyle olsa acaba Media ile Ekbatana, Pers Devleti'nin en doğu ve kuzey eyaletleri, Dicle bölgesine giden en kısa yol, Sus'tan Sardeis'e kadar kral yolu, dolayısıyla Media'da toplanacak bir süvari ordusu marifetiyle İskender'in batı satraplıkları ve Avrupa ile bağını kesmek olanağı gibi birçok avantaj Dareios'un elinde bulunurken, Persis eyaletinin askeri ve siyasî bakımdan o kadar büyük bir değeri var mıydı? Elimizdeki kaynakların önemli olan her noktayı bize bildirecek içerikte olduklarını kabul edemeyiz. İskender hakkında manevi bakımdan hüküm vermek için bu kaynaklar, yeteri kadar bilgi vermektedir. Bunlarda askeri harekâtlar hakkında da genel olarak ana hatlarını kavramamıza yetecek kadar bilgi vardır. Fakat İskender'in siyasî hareketleri, onu bu hareketlere sevkeden koşullar, gözönünde bulundurduğu

amaçlar hakkında ise aynı kaynaklarda pek az noktalara değinilmekte veya hiç değinilmemektedir. Öyle ki biz, bunlara dayanarak, İskender'in tanınmamış Ganj nehriyle bunun döküldüğü Doğu denizine kadar ilerlemek gibi pek sade bir planla Hellespontos'u geçtiği görüşünü de haklı çıkarabiliriz.

İskender'in bir barış imzalamayı olanaklı saydığı, bu barışın nasıl ve hangi esaslar çerçevesinde olabileceği, Issos Meydan Savaşı'ndan sonra onun mağrur olduğu oranda zavallı olan büyük kralın önerilerine verdiği cevaptan anlaşılmaktadır. Aynı cevapta ileri sürdüğü istekler, işlerin o zamanki durumundan ve sonraki tarihi gerçeklerden çıkmaktadır. Dareios'un ataları bir zamanlar Makedonya Kralını Pers egemenliği altına girmeye, bir Pers Satrabı olmaya zorlamıştı. Onlar Helen devletlerinden toprak ile su istemişler, kendilerini Helen ve Avrupa Barbarlarının doğuştan efendisi olarak görmek iddiasını hiçbir zaman bırakmamışlar, Antalikidas barışında ve buna dayanarak daha sonraları da Helen devletlerine buyruklar yollamışlardı. Filip, Perinthos ile Bizans'a karşı savaşırken Persler, sanki Helen dünyasına keyiflerinin istediği şekilde yardım veya müdahale etmek hakkına sahiplermiş gibi, hiç çekinmeden Makedonya Kralına karşı kuvvetler göndermişlerdi. Eğer Helen dünyasına egemen olmak iddiası bir Asya devleti olan İran'ın bünyesinde yer tutmuşsa, Makedonyalılarla Helenlerin başına geçerek İskender'in yapmaya kalkıştığı bu savaşın amacı da, büyük kralın bu hak iddiasına kökünden ve bir daha geri dönemeyecek surette bir son vermekten başka bir şey olamazdı. Issos Meydan Savaşı'ndan sonra İskender, Dareios'un önerilerini tek bir istekle cevaplandırmıştı ki bu da Asya'nın efendisi ve kralının artık Dareios değil, İskender olduğunun tanınmasıydı. Bu tanıma karşılığı olarak yenilen düşmanına bazı tavizlerde bulunmaya, ona, uygun olacağını galibe kabul ettirebilecek her şeyi, aşağı yukarı tabir böyledir. vermeye hazırdı. Eğer bunu tanımaktan kaçınacak olursa yeni bir meydan savaşını beklemeliydi. Bu ikisinden birini ter-

cih etmek zorunda bırakılan Dareios, bir kere daha vuruşmayı seçmişti. Büyük kral ikinci büyük meydan savaşını ve deniz kıyısından İran'ın kenar dağlarına kadar geniş toprakları kaybetmiş bulunuyordu. Şimdi, acaba, iskender'in gücü karşısında durabilecek durumda olmadığı kanaatine varmamış mıydı? İskender'in her hamlesi onun tanınmasını istediği şeye fiilen sahip bulunduğunu, yani Asya'nın egemeni olduğunu, dilediğini yapmasının önüne geçecek hiçbir gücün bulunmadığını göstermiyor muydu? Eğer Dareios, bir şeyler kurtarmak ve galip düşmanın elinde bulunan aziz esirleri yeniden eline geçirmek istiyorsa, İskender'e baş eğmek, onun egemenliğini kabul etmek zorunda olduğu hakkında artık kuşku duyabilir miydi?

Gaugamela Meydan Savaşı'ndan sonra İskender, Dareios'un yeniden kendisine başvuracağını, İssos'tan sonra yaptığından daha kapsamlı önerilerde bulunacağını ve gerçeğin önünde eğileceğini ummuş olabilir. Girişimin kendisinden gelmesini uygun bulmamış olacağından, ricası üzerine Uksileri affetmiş olduğu Ana Kraliçeye, oğlunu barış önerilerini memnunlukla karşılıyacağı hakkında imalarda bulunmuş olabilir. Şimdi bile mağlup düşmanı ile, değişen durumu kabul etmesi koşuluyla, bir barış yaparak ona toprak ile tebaa bırakmaya, ailesini geri vermeye yatkın olabilir. İskender'in elinde bulunan topraklar, denizden İran'ı çevreleyen dağların eteklerine kadar uzanan geniş arazi, coğrafya bakımından tam, ahali bakımından da oldukça tek çeşitli bir birlik oluşturuyordu. Bu topraklar, Makedonya ve Hellas ile birleştirildiği takdirde Asya'nın egemen kuvveti olabilecek büyüklük ve zenginlikteydi; sahilleri ile denize yakınlıkları, Mısır'da İskenderiye'nin kurulması ile temelleri atılmış, köşe taşı konmuş olan Akdeniz egemenliği de ele geçirilmeye uygun bulunuyordu. Bu anlamda bir barış, galip silahların yenilmiş silahlar tarafından tanınması ile mühürlenmiş olacaktı.

Elimizdeki kaynaklarda var olan bu boşluğu nitelendirmek için söylenmesini uygun bulduğumuz hipotezler bunlar. İşaret

ettiğimiz boşluğu bu şekilde tamamlanmış varsayarsak Persepolis'te yapılan işin önemi bir kat daha artmış olur. Eğer İskender barış tekliflerini arzulamış, aylarca bunları beklemiş olduğu halde gelmemiş, Sus'un düşmesinden, İran geçitlerinin zorlanmasından ve krallık yerlerinin alınmasından sonra da böyle bir girişimde bulunulmamışsa, bir barış yapmak umudunu en sonunda kaybetmiş oluyordu. Bunlardan sonra artık Akhaimenid soyunun egemenliğinin sona erdiğinin ilanı için bir tören yapmaktan, böylece Asya devletine el koymuş olduğunu açıklamaktan başka bir çare kalmamıştı. Bu öyle bir hükümdü ki infaz edilmesi, bundan sonraki askeri harekâtların amacı olmalıydı.

Dördüncü Bölüm

Perspolis'ten hareket

İskender, Persis'in krallara özgü oturma yerlerinde dört ay kaldı. Amacı, sadece orduyu dinlendirmek değildi. Aslında, genel olarak, o kadar iyi olmayan kaynakların bu dönem hakkında verdikleri bilgiler doğru görünmektedir. Kış aylarında İskender, eşkıya kabilelerin akınlarına karşı ülkede sürekli bir güvenlik sağlayabilmek için yakınlardaki dağlarda askeri harekâtlarda bulunmuştur. Gerçekten de güneydeki dağlarda oturan Mardlar, tıpkı Uksiler gibi o zamana kadar tam bağımsızlık içinde yaşamışlardı. Dağlar arasındaki karlı vadilerde yaptığı çok zorlu harekâtlarla İskender, onları egemenliği altına girmeye zorladı. Bu harekâtlar sırasında kralın sınırlarına kadar gittiği anlaşılan Karamama Satraplığı teslim oldu; Satrap Aspastes yerinde bırakıldı. Daha önce de, Issos Meydan Savaşı'nda ölen aristokratlardan Rheamithres'in oğlu Phrasaortes, Persis Satraplığına atanmıştı.

Elimizdeki kaynaklar, Persepolis'te üç bin kişilik bir askeri birlik bırakıldığına dair iddiaları yeteri kadar doğrulamamaktadır. Burada, veya İskender hareket ettiği zaman yolda, beş bin piyade ile bin süvarililik bir takviye kuvvetinin gelerek orduya ka-

tılmış olduğu hakkında söylenmiş olanlar da aynı mahiyettedir. En sonunda, anlaşıldığına göre, nisan sonlarına doğru, Media'ya hareket edildi. Dareios, Gaugamela yenilgisinden sonra ordusunun geri kalan kısmıyla Arbela'dan kaçarak buraya sığınmıştı.

Büyük kral, meydan savaşını kaybettikten sonra Media Dağlarından geçerek Ekbatana'ya gitmişti. Niyeti, İskender'in bundan sonra ne yapacağını burada beklemek, eğer kendisini burada da takip etmeye kalkışacak olursa, arkasından düşmanın gelememesi için her tarafı yakıp yıkarak hemen kuzeye kaçmaktı. Son defa da haremini, hazine ve mücevherlerini, aniden kaçırmak gerekirse, önlem olması ve bir daha ele geçmemesi için bir kervana yükleyerek Hazer Geçitleri önündeki Ragai şehrine göndermişti. Bu arada aylar geçtiği halde ne Zagaros Dağlarında, ne de Media sınırlarında hiçbir düşman askeri görülmemişti. Sonra İran geçitlerinin kahraman savunucusu Ariobarzanes, Ekbatana'ya gelmişti. Artık güneydoğudan Makedonyalıların gelmesini bekleyebilirdi. Fakat düşmandan hiçbir eser yoktu. Acaba Persepolis ile Pasargadai hazineleri, galibin yeni bir savaştan daha mı çok hoşuna gitmişti? Acaba yeni tattıkları doğunun baş döndürücü zevkleri, İskender'i ve aşırı derecede gururlu ordusunu kıskıvrak bağlamış mıydı? Hâlâ Dareios, sadık kıtalarla saygılı yüksek Pers aristokratlarını çevresinde görüyordu. Pers aristokratlarının çekirdeği olan kişiler: Nabarzanes'in komutasındaki Kiliarkhi, Media Satrap'ı Atropates, Tapuria Satrap'ı Autophradates, Hyrkania ve Parthia Satrap'ı Pharataphernes, Areia Satrap'ı Satibarzanes, Arakhosia ve Drangiana Satrap'ı Barsaentes, kralın akrabası olup son meydan savaşından kurtulan üç bin Baktrialı süvarinin başındaki Bessos... Bütün bu seçkin insanlar şimdi onun yanındaydılar. Bunlardan başka büyük kralın kardeşi Oksathres, birçok deneyle değerini kanıtlayan Dareios'un dostu ve belki de Persler içinde en şerefli, en saygıdeğer bir ad taşıyan yaşlı Artabazos, oğullarıyla orada bulunuyordu. Yine Büyük kral Okhos'un oğlu Bisthanes, bir de ihanet eden Baby-

lonia Satrap'ı Mazaios'un oğlu Artabelos, Ekbatana'ya gelmişlerdi. Phokisli Patron'un komutasındaki ücretli Yunan askerlerinin kalıntılarından oluşturulan bir kıta da Dareios'un emrinde hazır duruyordu. Bunlardan başka büyük kral, binlerce Kadusialı ve İskit askerinin gelmesini bekliyordu. Başlarında Satraplarıyla Büyük kralın kişisel komutası altında toplanıp devletin doğu parçasını amansız düşmana karşı savunmak amacıyla Turan ve Ariana kavimlerini silaha sarılmaya davet ederek Ekbatana'ya getirtmek olanaklıydı. Media topraklarında yeteri kadar elverişli savunma mevzisi vardı; hele doğukuzey Satraplıkların kapısı sayılan Hazer geçitleri, çok üstün de olsa düşman kuvvetlerine karşı kolayca savunulabilir, sürekli olarak kapalı tutulabilirdi. Dareios, İskender gelinceye kadar toplayabileceği kuvvetlerle bir defa daha şansını denemeye, düşmanı daha fazla ilerlemekten alıkoymaya karar verdi. Buradaki karargâhına gelen İsparta ile Atina elçilerinden öğrenmiş olmalı ki Gaugamela Meydan Savaşı haberi Hellas'ta büyük bir endişe uyandırmıştı. Birçok Helen devleti, ya daha şimdiden açıktan açığa İsparta ile birleşmişti ya da Korinthos Birliğinden ayrılmak için Kral Agis'in ilk başarısını sabırsızlıkla beklemekteydi. Böylece Yunanistan'da, Makedonyalıları çok geçmeden Asya'dan dönmeye zorlayacak büyük bir değişiklik hazırlanmaktaydı. Dareios, kendini takip eden uğursuzluğun sona ereceği günün yakın olduğunu da herhalde ummuş olmalı.

İskender yaklaşıyordu. Persis ile Media arasındaki Paraitakene bölgesi teslim olmuş, buraya Susiana Satrap'ı Abulites'in oğlu Oksathres'i Satrap olarak atanmıştı. Makedonya Kralı, Dareios'un Ekbatana surları önünde Baktrialılar, Yunanlılar, İskitler ve Kadusialılardan oluşan önemlice bir kuvvetin başında Makedonyalıların taarruzunu beklemekte olduğu haberi üzerine, düşmanıyla mümkün olduğu kadar çabuk karşılaşabilmek için yürüyüşünü hızlandırdı. Bir an önce ulaşabilmek için ağırlıklarını, başına muhafızlar koyarak, geride bıraktı. On iki gün sonra da Me-

dia topraklarına girdi. Burada Dareios'un beklemiş olduğu Kadusia ve İskit askerlerinden hiçbirinin gelmediğini öğrendi; büyük kral, kesin sonuçlu bir meydan savaşını sonraya bırakmak için, daha önce kadınlarını, arabalarını ve eşyasını göndermiş olduğu Hazer geçitlerine çekilmeye hazırlanmaktaydı. Bunun üzerine İskender, daha çabuk davranmak zorunda kaldı. Pers tahtı uğrunda yapılan savaşa artık bir son vermek için Dareios'u ele geçirmek istiyordu. Ekbatana'ya üç günlük yol kalmışken, kral Okhos'un oğlu olan ve büyük kralın arkasından oraya kadar giden büyüklerden Bisthanes, Makedonya ordugâhına geldi. Dareios'un yine kaçtığı söylentisini doğruladı; onun beş gün önce Ekbatana'dan ayrıldığını, aşağı yukarı yedi bin Talent tutarında Media hazinesini beraberinde götürdüğünü, emrinde altı bin piyade ile üç bin süvarilik bir ordu bulunduğunu anlattı.

Dareios'un Ekbatana'dan çekilişi

İskender acele ederek Ekbatana'ya girdi; burada hemen gereken önlemleri aldı: Thessalialılarla öteki müttefiklerin askerleri arasında gönüllü hizmet etmek istemeyenleri, tam ücretlerini vererek ve iki bin Talent bağışlayarak memleketlerine uğurladı. Gidenlere rağmen kalanların sayısı da az değildi. Eskiden Dareios tarafından ömürboyu hapis cezası hükmü verilen ve Sus'ta İskender tarafından kurtarılan, bundan dolayı da daha fazla güvenilen İranlı Oksidates, Dareios ile beraber kaçmış olan Atropates'in yerine Media Satraplığına atandı. Parmenion'a, hazineleri Persis'ten Ekbatana kalesine getirerek burada Harpalos'a teslim etme görevi verildi. Bu hazinelerin yönetimine atanan Harpalos'un emrine muhafız olarak gereği kadar süvari ve hafif kıtalarla şimdilik altı bin Makedonyalı bırakıldı. Hazineleri teslim ettikten sonra Parmenion, ücretli askerler, Traklar... ile beraber Kadusia'nın kendilerine yakın bölgesi Hyrkania'ya yürüyecekti. Hastalığı yüzünden Sus'ta kalan Kleitos, sağlık durumu düzelir düzelmez Harpalos'un yanında bırakılmış bulunan altı bin

kişiyi alarak Parthia'ya götürmek ve burada büyük orduya katılmak emrini aldı. İskender'in kendisi ise geri kalan Falankslar, Makedonya atlı aristokrat kıtası, Erigyios'un komutasındaki ücretli süvari, Sarissophorlar, Agrianlar ve nişancılarla birlikte, kaçmakta olan Dareios'u kovalamaya başladı. Son derecede zorlu ve yorucu geçen, bu yüzden birçok insan ve hayvanın yolda kalmasına mal olan on bir günlük bir zorunlu yürüyüşten sonra Ragai'ye vardı. İskender'in yürüyüş ölçüsüyle buradan Hazer geçiti kapısına kadar ancak sekiz millik bir mesafe vardı. Fakat Dareios'un geçiti aşıp Baktria'ya doğru epeyce uzaklaştığı haberini alması ve aynı zamanda askerinin yorgunluğu, Makedonya Kralını birkaç gün Ragai'de dinlenmek zorunda bıraktı.

Aynı günlerde Dareios, yanındakilerle Hazer geçitlerinin birkaç yürüyüş günü ötesinde konaklıyordu. Aradaki mesafe ancak yirmi mil kadardı. Şuna inanmıştı artık, İskender'in işitilmemiş derecede bir çabuklukla kendisini kovalaması, kaçarak Baktria'ya ulaşmasına olanak bırakmıyordu; öte yandan ise çarpışmaya karar verdiğine göre düşmanın yürüyüşünü mümkün olduğu kadar geciktirmek ve sonra takip eden düşmanı taze kuvvetlerle karşılamak gerekiyordu. Şimdiye kadar kendine sadık kalmış olan büyüklerden bazıları İskender'in tarafına geçmiş bulunuyordu. Kaçtıkça ihanet edenlerin sayısı daha da çoğalacaktı. Bu düşüncelerle Dareios, çevresindeki büyükleri yanına topladı; Makedonyalılarla karşılaşmayı daha fazla uzatmayarak şansını bir kez daha denemek kararında olduğunu onlara bildirdi. Büyük krallarının bu sözleri, toplantıdaki büyükler üzerinde derin bir etki yaptı. Bunca zamandır uğranan felaketler, çoğunun cesaretini kırmıştı; yeni bir karşılaşma kararı nefretle karşılanıyordu. Kral için sonuna kadar dövüşerek her şeylerini feda etmeye hazır olanların sayısı çok azdı; Artabazos da bunlar arasındaydı. Dareios'un bu kararına Kiliarkh Nabarzanes itiraz ederek dedi ki: Kanımca acil bir durum, beni acı bir söz söylemeye zorluyor; burada savaşmak doğrudan doğruya felaketi aramak

demektir; mutlaka daha Doğuya doğru çekilerek yeni ordular kurmak gerekir; fakat uluslar, kralın talihine artık güven beslemektedirler; düşünceme göre tek bir çıkar yol vardır; Doğu ulusları Bessos'a büyük bir saygı ile bağlıdırlar, İskitlerle Hintliler onun müttefikleridir; aynı zamanda o, kral hanedanının yabancısı değildir; Dareios, düşman ezilinceye kadar tacını ona bırakmalıdır. Bunun üzerine büyük kral belinden hançeri çekti. Nabarzanes güçlükle yakayı kurtarabildi. Hemen koşarak Persisli kıtalarını kralın ordugâhından ayırıp götürdü. Baktrialılarının başındaki Bessos da, onun arkasından gitti. Her ikisi de anlaşarak, çoktan beri hazırladıkları bir plana göre hareket ediyorlardı. Bunlar, Drangiana ve Arakhosia Satrap'ı Barsaentes'i kolayca kendi taraflarına çektiler. Doğu eyaletlerin öteki satrapları ise, her ne kadar açıktan açığa krallarına karşı ayaklanmadılarsa da, görevlerini yapmaktan daha çok çıkarları için çalışmaya yatkındılar. Bu nedenle Artabazos, öfkesine kapılarak hareket etmemeyi krala ısrarla tasviye etti. Ona: Eldeki savaş kuvvetlerinin büyük kısmı asilerin emrindedir; onların yardımı olmazsa kurtuluş olanağı yoktur; hak etmedikleri halde onları bağışlayarak sadakate veya görünüşte itaate dönmeye davet ediniz, dedi. Bu arada Bessos, Persis kıtalarını Baktria'ya doğru harekete geçirme girişiminde bulunmuştu. Bu askerler, açıktan açığa ihanet etmenin dehşeti karşısında hâlâ ürküyorlar, kralsız kaçmak istemiyorlardı. Bessos'un planı suya düşmüş gibi görünüyordu. Bununla beraber o, planını gerçekleştirmekte inatla ısrar ediyordu. Büyük kralın kendilerini sürüklemekte olduğu büyük tehlikeyi askerlere anlatıyor, biricik kurtuluş çaresi olarak ihanetin doğru olabileceğine onları inandırmaya çalışıyordu. Tam bu sırada Artabazos yanına gelerek Nabarzanes'in düşünmeden söylediği sözlerle Bessos'un kendi isteğine uyarak yaptığı hareketi büyük kralın bağışladığını söyledi. Her ikisi de kralın çadırına koştular; ayağına kapanarak sahte, yalan dolu itiraflarıyla onu pişmanlık duyduklarına inandırmaya çalıştılar.

Ertesi gün Pers kafilesi Thara'ya doğru yürüyüşüne devam etti. Herkesin üzerine çöken sıkıntılı sessizlik, güvensizlik tasası, atlatılmış bir tehlikeden daha çok beklenen bir tehlike havası yaratmıştı. Helen ücretli kıtasının komutanı, Bessos'un süvarileri tarafından arabası çevrilerek korunan kralın yanına sokulmaya çalıştı. En sonunda bunu başararak Dareios'a endişesini anlattı. Yunan kıtalarına tam anlamıyla güvenebileceğini, yalnız onların arasında hayatının güvenlikte olabileceğini söyledi. Bessos, konuşanları işitmiyordu; fakat Yunanlının işaretlerinden ne demek istediğini anlıyordu. Bunun üzerine Bessos, artık daha fazla kuşkulanmanın doğru olamayacağını kavradı. Akşam Thara'ya ulaşıldı. Askerler konakladılar. Baktrialılar, kral çadırının yanı başında yer almışlardı. Gecenin sessizliği içinde Bessos, Nabarzanes, Barsaentes ile daha birkaç sırdaş, kralın çadırına girdiler; onu kıskıvrak bağladıktan sonra sürükleyerek bir arabanın içine attılar. Hainler, bu arabanın içinde Dareios'u esir olarak Baktria'ya doğru götürmek niyetindeydiler. Onu düşmana teslim ederek barışı elde edebileceklerini umuyorlardı. Yapılan iş, ordugâhta çabuk duyuldu; herkes, her şey birbirine karıştırarak dağıldı. Baktrialılar Doğuya doğru yollarına devam ettiler; Persislilerin çoğu istemeyerek onların arkasından gitti. Artabazos ile oğulları, artık yardımına koşmak olanağı olmayan talihsiz krallarını bırakarak Yunan ücretlileri ve Hellaslı elçilerle beraber kuzeye doğru yürüyerek Tapurların oturdukları dağlara çekildiler. Öteki Persler, Mazaios'un oğlu Artabelos ile Babylonlu Bagisthanes, İskender'in merhametine sığınmak üzere geri döndüler.

Dareios'un öldürülmesi

İskender kıtalarını birkaç gün Ragai'da dinlendirmişti. Altıncı sabah yeniden yolda çıktı. Sıkı bir yürüyüşten sonra geçitlerin batı kapısına (Aivan Keyf) vardı. Ertesi gün yürüyüşünü epeyce geciktirmiş olan bu geçitlerden üç saat içinde geçti. Sonra günün geri kalan kısmında bayındır Koareae (Khuar) ovasında bozkır-

ların kenarına kadar yoluna devam etti. Parthia'nın başkenti olan ve Hyrkania, Baktria ile Ariana'ya doğru giden askeri yolun merkezini oluşturan ve Hekatompylos kentine giden yol bu bozkırdan geçiyordu. Ordu burada konakladı. Bazı kıtalar bozkır yolculuğu için yiyecek temin etmek üzere çevreye dağıldı. Tam bu sırada Bagisthanes ile Artabelos Makedonya ordugâhına gelerek kralın merhametine sığındılar. Bessos ile Nabarzanes'in Büyük kralı tutup bağladıklarını, hızla Baktria'ya doğru kaçmakta olduklarını, bundan sonra ne olduğunu bilmediklerini anlattılar. İskender, kaçanları kovalamakta bir kat daha acele etmeye karar verdi. Ordunun büyük kısmını kendisini arkadan takip etmesini söyleyerek Krateros'un komutasına bıraktı ve kendisi, atlı aristokrat kıtasını, bir de hafif ve güçlü piyade avcıları yanına alarak kaçanların arkasından koşmaya başladı. Bu yürüyüş, bütün gece sabaha kadar, birkaç saatlik bir moladan sonra ertesi gece yine öbür güne kadar devam etti. Güneş doğarken dört gün önce Dareios'un tutulup bağlandığı Thara'ya vardı. İskender, hastalanarak burada kalan Dareios'un tercümanından, Artabazos ile Yunan ücretli askerlerinin kuzeye doğru Tapur dağlarına çekildiklerini, Dareios'un yerine Bessos'un yönetimi ele aldığını ve Perslerle Baktrialılar tarafından tanındığını öğrendi. Yine tercümanın anrlattığına göre asilerin planı, Doğu eyaletlerine çekilmek, sonra da Doğu eyaletlerin kendilerine bırakılması koşuluyla Dareios'u İskender'e teslim etmekten ibaretti. Buna rağmen İskender ileri hareketine devam edecek olursa, mümkün olduğu kadar büyük bir ordu toplıyacaklar ve Doğu satraplıklarını hep birlikte savunmaya geçeceklerdi. Şimdilik emir ve komuta, kral hanedanı ile akrabalığı, aynı zamanda Pers tahtı adayları arasında ilk sırayı alan kişi olması nedeniyle Bassos'a bırakılacaktı. Bu durum karşısında her şey, mümkün olduğu kadar acele etmeyi gerektiriyordu. O sıcak günün kızgın güneşi altında İskender hemen hemen hiç dinlenmedi. Akşam olunca yola çıkarak bütün gece koştu durdu. Nerde ise insanlar hayvanlar öle-

ceklerdi. Böylece öğle zamanı bir köye (belki de Bakşabat'a) geldi. Bir gün önce asiler burada konaklamışlar, bundan sonra gece yürüyüşleri yaparak yollarına devam etmek kararıyla akşam buradan ayrılmışlardı. Şimdi onlar, ancak birkaç milden daha ileriye gitmiş olmazlardı. Fakat atlar çok yorgundu, insanlar bitkin bir halde oldukları gibi hava da çok sıcaktı. İskender, kaçanlar tarafına giden daha kısa bir yol olup olmadığını köylülerden sordu. Köy halkı, böyle bir yolun bulunduğunu, fakat ıssız ve susuz olduğunu söylediler. Kral bu yoldan gitmeye karar verdi. Atlı aristokrat kıtasından beş yüz at seçti bunlara binmek için subaylarla piyadeler içinde en cesurlarını ayırdı. Zaman geçirmeden bunları silahlarıyla beraber atlara bindirdi. Attalos'un komutasında Agrianların mümkün olduğu kadar çabuk askeri yol üzerinden gelmelerini, Nikanor'un komutasında da öteki kıtaların normal yürüyüşlerine devam etmelerini emrettikten sonra ayırdığı beş yüz silahlı süvari ile akşam karanlığı çökerken susuz fundalıklı yolu takip etmeye başladı. Birçoğu bu kadar aşırı derecede zorluğa dayanamayarak yolda kaldı. Sabahın alacakaranlığı başladığı zaman Pers hainlerinin dağınık, hiçbir savunma önlemi olmadan yol almakta olan kafilesi göründü. Hemen İskender onların üzerine saldırdı. Bu ani baskının yarattığı korku ve dehşet ile kafile karmakarışık bir hale geldi. Vahşi çığlıklar içinde barbarlar, öteye beriye dağıldılar. Pek azı direnmeye yeltendiyse de kısa bir zaman içinde öldürüldüler. Geri kalanlar bütün hızıyla kaçmaya, koyuldu; Dareios'un arabası ortadaydı ve yakınında ona ihanet edenler bulunuyordu. İskender yaklaşıyordu. Yalnız tek bir kurtuluş yolu kalmıştı. Bessos ile Barsaentes, bağlı kralı hançerleyerek ayrı ayrı yönlere doğru kaçtılar. Kısa bir süre sonra Dareios gözlerini kapadı. Makedonyalılar yanına geldiklerinde büyük kral çoktan ölmüştü. Anlatıldığına göre İskender, kırmızı pelerini ile cenazeyi örttü.

Akhaimenid hanedanından son büyük kralının sonu bu olmuştu. Dareios, boşuna yurdunu savunduğu düşmanı karşısında

yok olmuş değildi. Kaybettiği meydan savaşları, ona yalnız toprak ve krallığını kaybettirmekle kalmamış, üstelik İranlı tebaasının ve ariktokratların bağlılıklarıyla inançlarının ortadan kalkmasına malolmuştu. Hainler arasında bir kaçak, kıskıvrak bağlanmış bir kral olarak satraplarıyla akrabalarının hançeri altında can vermişti. Tacı pahasına hayatını satın almamış, hainlere atalarının mirası olan krallık üzerinde hiçbir hak tanımamış olma şeref ve şanını korumuştu. Ona İskender, bir krala layık olacak saygıyı göstermekten geri kalmadı. Atalarının mezarlarına gömülmesi için İskender na'şını Persepolis'e gönderdi. Sisygamibis oğlunu gömdü.

Böylece İskender, beklediğinden fazlasını elde etmişti. İki büyük meydan savaşından sonra büyük kralın kaçmasına izin vermek zorunda kalmıştı. Fakat o, İran'ın krallara özgü büyük kentlerinin efendisi sıfatıyla Keyhüsrev'in tahtına oturup Pers geleneğine göre aristokraların biatini kabul etmiş, Asya ulusları tarafından efendi ve kral olarak tanınmıştı. Bundan sonra artık kaçan kral, daima yeni ayaklanmaların çıkmasına neden olabilecek bir bayrak gibi, kaybedilmiş bir gücün namını Doğunun uzak ülkelerinde taşımamalıydı. Düşmanı yakalamak isteği ve ihtiyacı, kahraman yaradılışlı İskender'de kişisel bir tutku, Akhilleus'un hiddeti şeklinde kendini göstermektedir. Son haddini bulan hınç onu hızla düşmanına kavuşturmuştu. Eğer askerleriyle beraber kendisi de aynı zorluğa ve yorgunluğa, aynı sıcaklık ve soğukluğa katlanmamış dört gecelik amansız yürüyüşü doğrudan doğruya kendisi idare etmemiş olsaydı, emrindeki cesur insanlardan bir çoğunun felaketine neden olan bu eylemden dolayı İskender, haklı olarak despotça bir insafsızlıkla suçlanabilirdi. Anlatıldığına göre bu son yürüyüş sırasında İskender'e demir miğfer içinde bir yudum su getirmişler. Çok susamış olduğundan miğferi almış, fakat süvarilerinin mahzun gözlerle baktıklarını görünce suyu geri vermiş ve "yalnız ben içersem emrimdekiler cesaretlerini kaybederler" demiş. Bunun üzerine Makedonyalılar bir alkış tufanı içinde, "bizi istediğin yere götür! Yorgun değiliz; biz de susama-

dık, sen kralımız olarak kaldığın sürece biz artık ölümsüz kimseleriz!" diye bağırmışlar. Böylece atlarını sürerek krallarıyla beraber, ta ki düşmanı görünceye kadar, ölü büyük kralı buluncaya kadar, yürüyüşe devam etmişler.

Düşmanın canlı değil de ölü olarak eline düşmesini İskendender'in şansı olarak değerlendirenler olmuştur. Böyle düşünenlere göre eğer o sağ kalsaydı, İskender için daima haklı bir kaygı, Persler için de tehlikeli isteklerle dolu planların nedeni olacaktı; en sonunda yalnız onun na'şı üzerinden geçen yoldan Asya'ya tam anlamıyla hakim olma amacına ulaşacaktı. Yani ergeç onun ölmesi gerekiyordu. Bu cinayetin suçu değil, meyvesi kendisine düştüğü için İskender şanslı saymalıdır; çünkü o, ancak bu sayede Perslerin karşısında krallarının ölümünden davacı olunduğu tavrını takınabilmiştir. Tıpkı kendisinden sonra büyük Romalı gibi belki İskender de, düşmanının canice bir ölüme kurban gitmesi üzerine, bir kralın kanıyla yoğrularak ona kalan büyük ganimetlerin sevincini unutmuştur. Denebilir ki darbenin hedefe göre ayarlandığı gibi, büyük ruhları düşmana bağlayan özel bir bağ, bir zorunluluk vardır. Ana Kraliçenin, kraliçe ve çocuklarının İskender tarafından nasıl kabul edildiği, bu talihsiz insanların acılarını, felaketlerini hafifletmek için onun neler yaptığı düşünülecek olursa, esir düşseydi bile Pers Kralına yapacağı muamele hakkında hiçbir kuşku beslenemez. Büyük kralın hayatı, Persler ve akrabaları arasından olmaktansa düşmanın elinde olmanın daha güvenli olacağı kesindi.

Bu olaylar içinde İskender'in bir şansı sayılabilecek başka bir nokta daha vardır. Aynı zamanda bu, onun şansı veya felaketidir de denebilir. Eğer Dareios canlı olarak eline geçseydi İskender, ele geçirdiği topraklar üzerindeki egemenliğini ve yeni Asya Devletini tanıtabilmek için belki de doğu satraplıklarını Dareios'a bırakmak zorunda kalacaktı. Böyle olsaydı o, tıpkı sonradan Hindistan'da Kral Poros ile anlaşarak yaptığı gibi, devletinin sınırları yakınında bir krallık yaratmış olacak, bu krallık sadece

pek gevşek bir şekilde ona bağlı olmayı kabul etmiş olacaktı. Dareios'un ölümü böyle bir sonuçla Asya seferini kapamak olanağını ortadan kaldırmıştı. Eğer İskender böyle bir sonucu olanaklı görmüş, gerçekten en sonunda hareketlerini keserek durmayı düşünmüşse, düşmanına karşı işlenen cinayet, onu daha ileriye, sonu belirsiz işlere girişmeye sürüklüyordu. Meşru kralın savunamadığı, koruyamadığı güç ve unvan üzerinde katiller hak iddia ediyorlardı. Bunlar, Dareios'a karşı ihanet içinde oldukları gibi İskender'e karşı da dürüst değildiler. Öldürülen kralın doğal vasiyetnamesi ile mirası, onu yenen gücü katillerden öç almakla yükümlü kılıyordu. Kılıçla kazanılan Pers krallığının yüceliği, şimdi İskender'in elinde öç ve hak kılıcı halini alıyordu. Artık son temsilcilerinden başka bir düşmanı, galip düşmanından başka bir temsilcisi kalmamıştı krallığın.

İskender Parthia'da

Son günlerin korkunç olayları karşısında Pers büyüklerinin durumları büsbütün değişmişti. Gaugamela Meydan Savaşı'ndan sonra büyük kralı bırakmayan ve çoğu doğu eyaletlerin satraplarından olan adamlar, kralın etrafında toplanmakla sırf kendi çıkarlarına uygun hareket etmişlerdi. Bir zamanlar Kral Filip'in Pella'daki sarayında çok itibar, derin bir sevgi kazanıp şimdi de İskender tarafından şerefle kabul edileceğine kuşkusu olmayan Artabazos'un Dareios'a gösterdiği bağlılık ile fedakarlık duygusu, pek azında görülüyordu. Çünkü onlar bunu yararsız, hem de çok tehlikeli buluyorlardı. Büyük kralın uğradığı felaket onların çıkarlarını, hatta varlıklarını tehlikeye düşürünce kralın haklarını tehlikeye atmak pahasına hemen kendi haklarını savunmaya başladılar. Onlara göre Pers Devleti'nin felakete sürüklenmesine kralın görüşsüzlüğü ile aczi neden olmuştu. Dareios'un sürekli olarak kaçması, bu güzel toprakların kaybından sonra şimdi de kendi satraplıklarını tehlikeye düşürmüştü. Her şeyi kaybetmektense az da olsa kazanç sağlamayı, Pers Devleti-

'nin geri kalan kısmını da kaybedilmiş bir dava uğrunda feda etmektense onu kurtarmayı uygun buluyorlardı. Kendileri sayesinde Dareios'un kral kalabildiğine inandıkları kadar kral olmaksızın da kendi kuvvetlerini, haklarını savunabilecekleri ve koruyabilecekleri kanısını beslemekteydiler.

Onlar krallarını esir alarak bağlamışlardı. İskender'in ani baskını, kendilerini kurtarabilmek için, onları Dareios'u öldürmeye yönlendirmişti. Takibi güçleştirmek amacıyla iki grup halinde kaçıyorlardı: Bessos, Horasan'dan Baktria'ya giden yolu tutmuştu. Nabârzanes ise Parthia Satrap'ı ile beraber Hyrkania'ya doğru yol almaktaydı. Buradan Baktria'ya gidecek, yeniden Bessos ile birleşecekti. Planları, hiç olmazsa doğuda Pers Devleti'ni korumak ve sonra, tıpkı Smerdes'in öldürülmesinden sonra yapıldığı gibi, kendi aralarından bir krallar kralı seçmekten ibaretti.

Bununla beraber açıkça görülüyordu ki Parthia Satrap'ı Phrataphernes, Areia Satrap'ı Satibarzanes ve Drangiana Satrap'ı Barsaentes, kararlaştırıldığı gibi Bessos'un komutası altında Makedonyalılara karşı savaşa devam etmek için Baktria'ya gidecek olurlarsa, satraplıkları düşmanın eline geçecek, topraklarını uzak bir umut uğrunda feda etmiş olacaklardı. Bu düşünce ile Phrataphernes, Hyrkania'da kaldı; Nabârzanes da ona uydu. Satibarzanes ise Areia'ya, Barsaentes de Drangiana'ya gitti. Bunların niyetleri, İskender'in bundan sonra girişeceği hareketlere göre korunma çareleri atamaktı. Kralı öldürmek için onları birleştirmiş olan bencillik, düşmana karşı koyabilecek olan en son kuvveti de böylece parçaladı. Herkesin sırf kendini, kendi çıkarlarını gözetmesi yüzünden yalnız kalan bunlar, korkunç düşmanın kılıcı önünde daha kolaylıkla erimeye mahkumdular.

İskender'e gelince, yukarda anlatılan baskından sonra, yanındaki askerlerin tamamıyla bitkin olması nedeniyle başka başka yönlere doğru kaçmakta olan Dareios'un katillerini takip edebilecek durumda değildi. Geride bıraktığı kıtaların yetişmesi, ay-

nı zamanda Parthia Satraplığı işlerinin yoluna konulması için Hekatompylos ovasında dinlenmeye geçti. İskender Mısır'a girerken Mazakes ile birlikte kendisine sığınan Parthialı Amminapes, buranın satraplığına atandı; Helaklerden Tleopolemos yanında bırakıldı.

Şehrin kuzeyinde Elbruz dağlarının ön tepeleri başlamaktadır. Bu dağlarda Tapurlar oturmaktaydı. Ara sıra geçitlerle kesilen sıradağlar güneyde Parthia, kuzeyde Hyrkania sınırlarını birbirinden ayırır. Bu sınırlar ancak daha doğudaki yalçın kayalardan oluşan Horasan dağlarında birbirine kavuşmaktadır. Hazer denizi ile ülkenin iç bölgeleri, İran ile Turan arasında gidip gelmeyi sağlayan bu geçitlerin elde tutulması, o anda İskender için çok önemliydi. Çünkü bir yandan Pers hizmetinde çalışan Yunan ücretli askerleri, Thara'dan Tapur dağlarına çekilmişlerdi; öbür yandan Nabarzanes ile Phrataphernes, dağların ötesindeki Hyrkania'da bulunmaktaydı. İskender, kaçan Bessos'un takip ettiği Horasan yoldan ayrılarak önce bu önemli geçitler bölgesini temizlemeye karar verdi. Ordusunu üç kol halinde Hyrkania'ya götürmek kararındaydı. Bu üç kolun birleşme noktası olarak da dağların kuzey eteklerinde bulunan ve Hyrkania'nın belli başlı merkezlerinden biri olan Zadrakarta kararlaştırıldı. Erigyios, en uzun, fakat yürüyüş için en elverişli olan yoldan, yanında bazı süvari kıtaları olduğu halde, ağırlıklarla arabaları dağların öteki bölgesine götürdü. Krateros kendisinin ve Amyntas'ın Falanks'ı, bundan başka altı yüz muhafız ve yine bir o kadar süvari ile Tapur dağlarını aşmak üzere yola çıktı.

Yürüyüşü sırasında, Tapurları, rastladığı takdirde, Yunan ücretlilerini itaat altına sokma görevini aldı. İskender ise ordunun geriye kalan kısmı ile en kısa, fakat en güç yolu seçti. Bu yol, Hekatompylos'un kuzeybatısından dağların içine sokulmaktaydı. Yürüyüş kolları, büyük bir dikkatle ilerliyorlardı. Çoğu kez kral, yanında Hypaspistler, en hafif Falankslar ve nişancılardan bir kıta olduğu halde, en önde yürüyordu. Vahşi dağ kabilelerinin yağ-

macı baskınlarına karşı geriden gelenlerin yürüyüşünü kolaylaştırmak için yolun her iki tarafındaki tepelere karakollar bırakılıyordu. Bu kabileleri ezecek kimi girişimlerde bulunmak başarılı olsa bile çok zaman kaybettiren bir şey olacaktı. Nişancılarla önden ilerleyen İskender, dağın kuzey bölgesindeki düzlüğe vardığı zaman büyükçe bir ırmak kenarında durup geriden gelenleri bekledi. Dört gün sonra onlar, dağlardan çıkıp geldiler. Ordunun artçısını oluşturan Agrianlar da, yerlilerle bazı çarpışmalar yaptıktan sonra en sonunda buraya geldiler. Bunun üzerine İskender, Zadrakarta'ya giden yoldan ilerledi. Çok geçmeden Krateros ile Erigyios da bu kente girdiler. Krateros'un verdiği habere göre Yunan ücretlilerine rastlanmamıştı; Tapurların bir kısmı zorla, bir kısmı da kendi rızalarıyla itaat altına alınmışlardı.

İskender, yukarda sözü geçen ırmak kenarındaki ordugâhta iken Nabarzanes'in elçisini kabul etmişti. Nabarzanes, Bessos ile işbirliği yapmaktan vazgeçerek İskender'in merhametine sığınmaya hazır olduğunu bildiriyordu. Burada sonraki yürüyüş sırasında Satrap Phrataphernes ile büyük kralın yanında bulunmuş olan Pers büyükleri, itaat altına girmek dileği ile İskender'e başvurmuşlardı. Dareios'u bağlayanlardan biri olan Nabarzanes, cezasız bırakılmakla yetinmek zorunda kaldı. Pers aristokratlarının en ileri gelenlerinden biri olmasına rağmen bundan sonra onun adına artık rastlanmıyor. Buna karşılık Phrataphernes ile iki oğlu Pharismanes ve Sissines, az zaman içinde İskender'in güvenini kazandılar; buna layık olduklarını da birçok defa tehlikeli anlarda kanıtladılar. Baba, eskisi gibi Parthia ve Hyrkania Satrap'ı olarak bırakıldı. Sonra Arsanes, Kophen ve Persis geçitlerinin savunucusu Ariobarzanes adlarındaki üç oğlu ile beraber Artabazos da geldi. Bunları İskender, Dareios'a gösterdikleri sadakate layık olacak şekilde kabul etti. Artabazos'u, akrabası Rhodoslu Memnon ile beraber Pella sarayına sığındığı zamandan tanıyordu. Artabazos, batı usullerine artık yabancı değildi. Kendisi ile oğulları, bundan böyle İskender'in

çevresindeki en soylu Makedonyalıların yanlarında şerefli bir yer tutmuşlardır. Onlarla aynı zamanda Tapurların Satrap'ı Autophradates de gelmişti. Bu da şerefli bir kabul görerek satraplığında bırakıldı. Yunan ücretli askerleri, Artabazos ile beraber bir delege heyeti göndermişlerdi.

Bu heyete, bütün kıta namına krala teslim olma yetkisi verilmişti. Bunlara İskender, bütün Hellas'ın isteğinin tersini yaparak babarların safında dövüşenlerin işledikleri cinayetlerin onların teslim olmasıyla temizlenmeyecek kadar çok olduğu, ya kayıtsız şartsız teslim olmaları, ya da ellerinden gediği kadar kendilerini kurtarmaya çalışmaları gerektiği cevabını verdi. Bunun üzerine delegeler, istenilen şekilde teslim olmaya hazır olduklarını, güvenle Makedonya ordugâhına gelmeleri için kralın birini seçerek kendileriyle beraber göndermesini söylediler. İskender, Thara'dan geri çekilirken kendilerine komutanlık etmiş olan Artabazos ile en itibarlı Makedonyalı Kara Kleitos'un akrabası olan Andronikos'u bu işle görevlendirdi.

İskender, Hyrkania Satraplığının önemli bölgesini, geçitlerinin, zengin limanlı sahillerinin ve gemi yapmaya çok elverişli ormanlarının önemini çok iyi biliyordu. Bir Hazer filosu oluşturmak, bu kabilelerle doğu Asya arasında bir ulaşım ağı kurmak, bu denizde bir keşif gezisi düzenlemek gibi büyük tasarılar, daha şimdiden kralı düşündürmüş olabilir. Bundan daha öncelikli olarak o zamana kadar kadar fethedilen ülkelerle bundan sonra girişilecek seferler arasındaki bağlantının sağlanması için Hazer Denizinin güney kıyılarına egemen olan bu toprakların tam olarak elde tutulması gerekiyordu. İskender Tapur bölgesindeki geçitleri güvenlik altına almıştı. Kuzey Media ve batı Hazer geçitleri üzefinden Kadusia'da deniz kıyısına inmek, böylece Armenia ve Media'yı Kur vadisi ile Hazer Denizine bağlayan yolu açmak görevi Media'daki Makedonya kıtalarının başındaki Parmenion'a verilmişti. İhtiyar komutan, buradan kıyı boyunca Hyrkania'ya ve daha ileriye doğru büyük orduyu takip edecekti. Yaşa-

dıkları yerin Amardos ırmağına göre adlandırıldığı anlaşılan Mardlar, henüz egemenlik altına girmemişlerdi. Kral, beklemeden bunların üzerine yürümeye karar verdi. Ordunun büyük kısmını ordugâhta bırakarak Hypaspistler, Koinos'un bir de Amyntas'ın Falanksları, atlı aristokrat kıtasının yarısı ve yeni kurulan atlı Akonistlerin başında, kıyı boyunca batıya doğru yürüdü. Mardlar, ormanlarının içine o zamana kadar hiçbir düşman girmediği için kendilerini tamamıyla güvende hissediyor, batıdan gelen fatihin çoktan Baktria'ya doğru yürüyüşe geçtiğini sanıyorlardı. Bu sırada İskender, buraya yaklaşıp ileri bölgedeki yerleri aldı. Halk ormanlık dağlara kaçtı. Makedonyalılar, anlatılamayacak kadar zorluklukla bu yolsuz, sık ve korkunç orman içinde onları kovalıyordu. Çoğu kez kılıçlarıyla ağaçları keserek kendilerine yol açmak zorunda kalıyorlar, bazen de Mard gruplarının baskınına uğruyorlar veya uzaktan onların mızrak yağmuruna tutuluyorlardı. Fakat İskender gittikçe doruklara doğru çıkıp Mardları sıkıştırdığı zaman, Mardlar elçiler göndererek ülkeleriyle birlikte merhametine sığındılar. Kral onlardan tutsaklar aldı; mallarıyla mülklerine dokunmadı. Orayı Tapur Satrap'ı Autophradates'in yönetimine bıraktı.

İskender, Zadrakarta'daki ordugâha döndüğü zaman Dareios'un hizmetinde çalışmış Yunan ücretli askerlerini burada buldu. Bin beş yüz kadar olan bu ücretlilerin arasında İsparta, Atina, Kalkhedon ve Sinope elçileri de vardı. Dareios'un yanına gönderilen bu elçiler, Bessos'un ihanetinden beri Yunanlılarla beraberdiler. İskender, Korinthos Birliğinin kurulmasından önce Pers hizmetine giren Yunanlıların doğrudan doğruya serbest bırakılmalarını, ötekilerin ise Makedonya ordusuna girmeleri koşuluyla bağışlanmalarını emretti. Elçilere gelince bunlardan Sinope'ninkini, bu şehir Helen Birliği içinde olmadığından, üstelik de efendisi olarak tanıdığı Pers kralına elçi göndermekten suçlu sayılmayacağından, hemen serbest bıraktı. Aynı biçimde Kalkhedon elçisini de salıverdi. Buna karşılık bütün Helenlerin

ortak düşmanı ile haince ilişkiler kuran İsparta ile Atina'nın elçilerini tutuklatarak başka bir emir verilinceye kadar nezaret altında tutulmalarının doğru olduğuna karar verdi.

Zopyrion'un teşebbüsü

Çok geçmeden İskender, ordugâhtan kalkarak Hyrkania Satraplığının başkentine girdi. Niyeti burada kısa bir dinlenmeden sonra yeni askeri harekatlara başlamaktı.

Asya'da bunlar olurken Avrupa'da Makedonya tehlikeli bir sınavdan geçmek zorunda kalmıştı. Atina'nın yenilmesinden, Thebai'ın düşmesinden sonra Hellas'ın en ünlü devleti İsparta'nın bu hareketin başına geçmiş olması, alınacak sonucun önemini bir kat daha artırıyordu. Yukarda gördüğümüz gibi kral Agis, Issos Meydan Savaşı haberi yeni gelmiş olmasına rağmen, Siphnos önümde demirli duran Pers donanmasıyle anlaşarak 333 yılı sonlarına doğru harekete geçmiş, kardeşi Agesilaos'a Girit'i işgal ettirmişti. Eğer Atina o zaman bu harekete katılmaya karar verseydi önemli başarılar elde etmek mümkün olabilirdi. Çünkü Pairaieus'tan kolaylıkla yüz büyük savaş gemisi denize açılabilir, bunları göndermek suretiyle müttefiklerini çok güçlendirmiş olurdu. Fakat Atina bu kararı vermediğinden Helen birliğinin öbür üyeleri imzaladıkları antlaşmaları bozmaya cesaret edememişti. Adalar üzerinde hüküm süren bazı tiranlarla oligarkhların yardımı ise, Pers donanmasını Amphoteros ve Hegelokhs'a karşı durabilecek kadar kuvvetlendiremezdi. 332 yılı baharında Pers donanması Tynos'un kuşatması üzerine tamamıyla dağılmış, o yılın sonuna kadar Girit de dahil bütün Ege adaları kurtarılmıştı. Buna rağmen Hellas, sükunete kavuşmadı. Ne İskender'in zaferleri, ne de Makedonya'daki kral vekilinin elindeki kuvvetli ordunun yakınlarda bulunması, Helen yurtseverlerinin plânlarını değiştiremedi, ümitlerini kıramadı. O zamana kadar olup bitenlerle hâlâ yaşanan olaylardan memnun kalmayan bu yurtseverler, yapmış oldukları Helen Birliği antlaşmasına ve

Makedonya kuvvetlerinin üstünlüğüne rağmen, eski özgürlüklerini yeniden kazanmak amacıyla ayrı bir siyaset gütmekte kendilerini haklı görüyorlardı; her fırsattan yararlanarak bu emellerinin gerçekleşmesi için çalışıyorlardı. Thebai'ın uğradığı felaket, onların yakınmalarına ve propagandalarına bitmez tükenmez bir kaynak oluşturuyordu. Korinthos Birlik Meclisi kötü hesaplanmış bir kuruntu diye adlandırılıyordu. Makedonya'dan gelen her şey, hatta saygı ile armağanlar bile, kuşkuyla karşılanıyor veya özgür Helenler için zillet sayılıyordu. Onlara göre İskender'in, Synodrion'u ve bunun her üyesini Makedonya despotluğu için birer araç olarak kullanmaktan başka bir amacı yoktu. Helen Birliği, Perslere karşı savaşta değil, daha çok Makedonya'ya karşı beslenen kin ve nefret de görülüyordu. Daha ileri gidilerek deniliyordu ki Perslere karşı kazanılan zaferler, Makedonya için Helen devletlerinin özgürlüğünü ortadan kaldırmaya yarayacak araçları çoğaltmaktan başka bir şey değildir. Bu memnunsuzluk havasını coşkulu tartışmalar biçiminde sahnelemek için en uygun yer, doğal olarak Atina'daki hatip kürsüleri oluyordu. Hiçbir yerde iki grup, yani Makedonya taraftarları ile aleyhtarları, Atina'da olduğu kadar gergin bir durumda değildi. Atina halkı, ya Demosthenes, Lykurgos ve Hypereides'in ya da Phokion, Demades ve Aiskhines'in sözlerine uyarak verdiği kararlarda çoğu kez çelişkiye düşüyordu. Birlik Meclisi ile yarışırcasına İskender'e tebriklerle altın taçlar gönderilmesine rağmen Gaugamela Meydan Savaşı'ndan sonra da Drapidas, Atina elçisi sıfatıyla büyük kralın karargâhında kalıyordu. Böylece Atina, Helen Birliği antlaşmasına göre hiç tartışmasız ihanet sayılabilecek hareketlerde bulunurken Atinalı hatipler de Makedonya'nın aynı antlaşmayı bozduğunu ileri sürmekte birbirleriyle yarışıyorlardı. Ancak birdenbire tehlikeye atılmamak daha uygun görülüyor; karanlık niyetler beslemekle, anlamlı sözlerle yetiniliyordu.

Yalnız kral Agis, kardeşinin Amphoteros ile Makedonya donanması tarafından Girit'ten atılmasından sonra da, bir kere baş-

lanan harekâttan vazgeçmedi. İssos'ta dağıtılan Perslerden oldukça kalabalık askeri kendi yanına toplamıştı. Tainaron'da para verebildiği kadar asker bulmayı başarmıştı. Peloponnesos kentlerindeki yurtseverlerle ilişkiye girmiş, bunların yardımına güvenerek büyük umutlara kapılmıştı. Gücünü ve taraftarlarını artırmak yolunda onun gösterdiği ileri görüş ile cesaret, Makedonya'nın düşmanlarına ergeç kurtulacakları inancını veriyordu.

Tam bu sırada, büyük ümitlerle başlanan bir girişim, acıklı bir şekilde sona erdi. Epeiroslu Aleksandros, Makedonya Kralı ile anlaşarak veya onunla yarışmak amacıyla, bir İtalya seferine girişmişti. Bu sefer sırasında onun kazandığı zafer bir an için öyle bir durum yaratmıştı ki sanki İtalya'daki Yunanlılık, eskisinden daha gururlu olarak kalkmıyor gibi görünüyordu. Fakat Tarentumlılar, Aleksandros'u yalnız İtalya'daki dağlı kabilelere karşı hareket edecek bir Kondottire kişiliği olarak görmek istiyorlar, daha ileri gitmesine razı olmuyorlardı. Elde ettiği başarı üzerine onlar, Aleksandros'un büyük umutlar beslemekte olduğundan korkmaya başladılar. Helen şehirleri de Taretumlılarla aynı düşüncedeydi ve tehlikeli bir duruma düşmeden önce kendi özgürlüklerine dokunulmaması için onu durdurmak gerektiğine inandılar. Bunun üzerine Aleksandros başarısızlıklara uğradı. Kendisini Lukanalı bir kaçak öldürdü. Ordusu Sabeller tarafından dağıtıldı. Onun ölümünden sonra mirası için Moloslarda karışıklıklar çıktı. Asıl varisi, iskender'in kızkardeşi Makedonyalı Kleopatra'dan doğar küçük bir çocuktu. Fakat anlaşıldığına göre, Epeiros'ta yaşayan Olympias, dul kızının elinden yönetimi almak istedi. Dodona'da Dione'nin bir resmini süsleyen Atinalılara, "Molos'un kendisine ait olduğunu" yazarak bu gibi işlerin kendi izni olmadan yapılamayacağına işaret etti. Böylece Makedonya kral ailesi içinde başlayan anlaşmazlık, Hellas'taki yurtseverlerin ümitlerini ancak artırabilirdi.

İskender, 331 yılı baharında Fırat boylarına yürümek üzere Tyros'ta bulunduğu sırada Agis'in hareketlerine devam ettiğini

öğrenmişti. O zaman Makedonya Kralı, Amphoteros ile birleşmek üzere Fenike ve Kıbrıs gemilerinden yüz tanesini ayırarak bunları Peloponnesos'ta kendisine sadık olan şehirleri korumaya memur etmekle yetinmişti. Tebrik için altın taçlarla Tyros'a gelmiş olan Atina elçilerini gereken saygı ile kabul ettiği gibi Atina Demos'unu kendine borçlu bırakmak amacıyla Granikos'ta esir aldığı Atinalıları da serbest bırakmıştı. İsparta kuvvetlerinin Makedonya ordusuyla açıktan açığa savaşa tutuşması, Helen ülkelerinde egemen olan genel hava içinde çok tehlikeli sonuçlar doğurabilirdi. Bile bile İskender, böyle bir savaşın çıkmasına engel olmak istiyordu. Dareios'a yeni ve kesin sonuçlu bir yumruk vurmaya hazırlanırken kazanacağı zaferin Hellas'ta kendi aleyhine çalışanların cesaretini kıracağını umuyordu.

Böylece Antipatros, 331 yılı içinde İsparta kralının savaş hazırlıklarını ve Peloponnesos'ta nüfuzunu artırmasını uzaktan seyretmek zorunda kalıyor, Birliğe girmiş şehirlerde Makedonya'nın otoritesini mümkün olduğu kadar korumakla, bir de düşmanın hareketlerini dikkatle ve daima savaşa hazır bir biçimde gözetlemekle yetiniyordu. Anlaşıldığına göre Makedonya'ya bağlılığı gevşek olan Moloslar ülkesini tamamıyla Makedonya'nın egemenliği altına almak için Kral Aleksandros'un ölümüyle bu ülkede çıkan karışıklıklardan yararlanamıyor; hattâ Makedonya askeri gücünün de yardımıyla Moloslar üzerindeki hak iddiasını gerçekleştirmek isteyen Kraliçe Olympias'ın hareketlerine de ses çıkarmadan katlanmak zorunda kalıyordu.

Thrakia'nın ayaklanması

Bu arada Hellas'taki hareket, çok ciddi bir içimde değişmişti. Ancak 331 yılı sonlarına doğru haberi Atina'ya varabilen Gaugamela zaferi, Makedonya düşmanlarını ya itaat etmek veya bütün gücünü son bir kez daha kullanmak gibi bir ikilemde bırakıyordu. İskender'in uzakta oluşu, Trak ülkelerinde gittikçe arttığı bilinen hoşnutsuzluk, çabuk ve cesurca bir kararla harekete geç-

meyi kabul edilebilir gösteriyor, kolaylaştırıyordu. Çok geçmeden Sinope yoluyla öğrenilebildi ki büyük kral, Media'ya kaçmayı başarmış, ertesi bahar için doğu satraplıkları halkını Ekbatana'ya çağırmış ve Makedonyalılara karşı savaşa devam etme kararını almıştı. Hiç olmazsa Pers kralından hâlâ para yardımı beklenebilirdi. İskender'in Sus'a, İran içerilerine doğru yürümeye hazırlanmakta olduğu da biliniyordu. Bu durum karşısında onun, aslında geriye doğru Hellespontos'a kadar uzanan sonsuz yolun korumasına bile yetecek güçte olmayan ordusunu, bundan kıtalar ayırarak Makedonya'ya göndererek zayıflatmaya girişeceğine olasılık verilemezdi. Deniliyordu ki eğer daha fazla ikircikli davranarak zaman harcanacak olunursa, Pers gücünün geriye kalan kısmı da ortadan kalkacaktır; bundan sonra İskender, çok geçmeden muazzam bir ordunun başında ikinci bir Serhoş gibi Hellas'ı istila ederek burayı bir satraplık haline koyacaktır. Halk ruhunun heyecanlanmaya çok elverişli olması, yurtsever hatiplerin coşkun nutukları, o devre özgü olan abartılı ve inanılmaz şeylerden hoşlanma gibi ögeler birleşerek Makedonya'nın basına felaket getirebilecek bir hareketin patlak vermesine neden oluyordu.

Bunun üzerine çok dikkate değer olaylar ardı ardına akıp gitti. Kaynaklarda bunların ancak şuraya buraya serpilmiş dağınık ayrıntılarını bulabiliyoruz; o kadar ki olayların birbirleriyle olan bağlarını, hatta zaman bakımından sıralarını saptamak bile mümkün olmamaktadır.

Son zamanlarda bir Atina yazıtının üst parçası bulunmuştur. Bunu süsleyen bir rölyefte iki at tasvirinin kalıntıları, sağ elinde dağıtmaya hazır tuttuğu bir tabak bulunduran Himatios (gövdenin üst kısmında taşımaya mahsus geniş bir elbise) giymiş bir adam ve ona elini uzatmakta olan bir Athena'yı betimlemektedir. Bunun altında "Seuthes'in oğlu ve Kotys'ün kardeşi... Rhebulas" yazısı bulunmaktadır. Daha aşağıda yalnız tarihi okunabilen bir halk kararnamesi vardır. Bu tarih aşağı yukarı 10 temmuz

330'a rastlamaktadır. Şimdi şöyle bir soruyla karşı karşıyayız: Acaba Seuthes'in oğlu Atina'ya ne getirmişti ki buna karşılık üzere Atinalılar bu kadar süslü bir şeref fermanıyla onun anısını sonsuzlaştırmak istemişlerdi?

Arrianos, yıl içinde Heilas, Makedonya ve Trakya'da olup bitenler hakkında hiçbir bilgi vermemektedir. Buna karşılık ilk kaynak olarak Kleitarkhos'a dayanan eserlerden bazı şeyler öğreniyoruz. Bunlardan Diodor diyor ki: "Elinde çok askeri bulunan ve çok açgözlü olan Makedonya'nın Trakya'daki komutanı Memnon, Barbarları ayaklandırdı ve kendini yeteri kadar güclü gördüğü anda, doğrudan doğruya kendisi silaha sarıldı. Bunun içindir ki Antipatros kuvvetlerini toplayarak Trakya'ya koştu, ona karşı savaştı."

Aynı konu hakkında Justin, daha çok şey söylemektedir. Dareios'un sonunu anlattıktan sonra şöyle devam ediyor: "Bunlar olurken İskender, Antipatros'un Makedonya'dan yazdığı mektupları aldı; bu mektuplarda İsparta kralı Agis'in Yunanistan'da, Moloslar kralının İtalya'da ve bunun generallerinden Zopyrion'un Skythia'da yaptıkları savaşlar hakkında bilgiler veriliyordu."

Devamla şunları söylüyor: "İskender tarafından Pontos komutanı olarak atanan Zopyrion, eğer kendisi de herhangi bir şeye girişmezse çaba göstermemiş sayılacağı düşüncesiyle, otuz bin kişilik bir ordunun başında İskitlere karşı yürüdü ve ordusuyla orada yokedildi."

Gerçi, özde aynı kaynağa dayanan Curtius, Zopyrion ve Trakya ayaklanmasından böyle söz etmektedir ki bunların tam dört yıl sonra olduğuna inanmak gerekmektedir. Fakat olayların aynı olaylar olduğuna hiç kuşku götürmez: "Hindistan'dan İran'a dönünce İskender, kendi yokluğu sırasında Asya ile Avrupa'da olup bitenler hakkında raporlar aldı. Bunlardan öğrendiğine göre Zopyrion, Getlere karşı yaptığı bir sefer sırasında aniden çıkan bir fırtına yüzünden bütün ordusu ile beraber yok olmuştu; bu haber üzerine Seuthes, Odrysleri, yani kendi yurt-

taşlarını Makedonya'nın ittifakından ayrılmaya teşvik ederek harekete geçirdi; Trakya hemen hemen elden çıkmış olduğu için, hattâ Yunanistan bile...

Burada Curtius'un metni kesilerek uzunca bir boşluk kalmaktadır.

Demek oluyor ki Curtius'un anladığına göre Zopyrion'un uğradığı acı yenilgi, Trakya hükümdarı Seuthes'in ayaklanmaya karar vermesine neden oldu. Diodor'a gelince, Makedonya'ya ait Trakya parçasının komutanı Memnon'un, bu ittifaktan ayrılma hareketine başladığı düşüncesindedir. Aynı Kleitarkhos kaynaklarından çıktığı anlaşılan başka bir habere göre de aynı zamanda İskender'in öldüğü söylentisi yayıldı. Yine bu özde daha başka bir kaynakta Antipatros'un Haimos ırmağı boyunca ve buradan itibaren Rodoplara kadar uzanan alanda oturan "dört memleketliler"e karşı yürümek zorunda kaldığı, bunları bir savaş hilesi ile memleketlerine dönmek zorunda bıraktığı anlaşılmaktadır.

Olayların birbirine nasıl bağlı olduğu burada görülmektedir. İskender 331 yılı güz sonlarında Sus'tan Menes'i otuz bin Talent ile sahile göndermişti. Menes'in görevi, Agis'e karşı savaşması için ihtiyacı kadar parayı Antipatros'a götürmekti. Öyle ki Pontos komutanı Zopyrion, kesinlikle İskender'in emri ve Antipatros'un onayı olmaksızın, İskitlere karşı sefere aşağı yukarı 331 yılı sonbaharında girişmiş olmalı. Ordusunun yok edilmesi, Makedonya'nın askeri gücünü o kadar zayıflatmıştı ki Trakya komutanı Memnon, bağımsızlık için harekete geçmek cesaretini gösterebiliyordu. Odryslerin hükümdarı Seuthes ise Makedonya'nın ittifakından ayrılmaya dünden hazırdı. Dağlardaki Trak kabileleri, yani haydutların bile haydut diye nefretle andıkları Besler, silaha sarıldılar. Ayaklanma, Haimos'un kuzeyiyle güneyindeki bütün bölgelere yayıldı.

İşte, 330 yılı baharında Seuthes'in oğlu Rhebulas'ın Atina'ya getirmiş olduğu müjde, sanırız bu haberdir. Muhakkak ki Rhebulas, atalarından birçoklarıyla, özellikle Ketriporis ve Kersob-

leptes ile Atina'nın yaptığı ittifakı; şimdi de İskender'e karşı yenilemek önerisiyle gelmişti.

Agis'in ayaklanması; yenilmesi

Artık Peloponnesos'ta savaş başlamıştı. Kral Agis, Korragos'un komutası altındaki Makedonya ücretli askerlerine saldırarak bunları tamamıyla yok etmişti. Lykurgos'un kenti ile özgünlük yolunda işbirliği yapmak için İsparta'dan bütün Helenlere davet sesleri yükseliyordu. Elisliler, yalnız Megalopolis müstesna bütün Arkadialılar; Pellene'den başka bütün Akailar ayaklandı. Hemen Agis, kendisine kuzey yolunu kapayan Megalopolis'i kuşattı. Birkaç hafta sonra Aiskhines şöyle diyor: "Her gün kentin düşmesi bekleniyordu. İskender, dünya sınırlarının öbür yanında bulunuyordu. Antipatros ise ancak şimdi ordusunu topluyordu."

Ayaklanma yangını artık Orta Hellas'a ve Termopylai geçidinin ötesine de bulaşmıştı. Aitolialılar bir Akarnania şehri olan Oiniadai'yi basarak yerle bir ettiler. Thessalialılarla Perrhaibler de başkaldırdılar. Eğer Atina, ağır basacak kuvvetiyle bu harekete katılacak olursa istenen şeyi elde etmek mümkün görünüyordu.

Bize ulaşan kaynaklardaki silik izlerden bile anlaşılmaktadır ki Atina'da çok ateşli tartışmalar olmuştur. Plataialı bir adamın "savaş için" önemli sayılacak kadar para verdiğini, buna şeref fermanı verilmesini sayın Lykurgos'un önerdiğini, bir yazıttan öğreniyoruz. Yine aynı Lykurgos, Khaironeia yenilgisinden sonra kaçıp önce Rhodos'ta, sonra da Megara'da zengin olan Leokrates'i, Atina'ya dönmek cüretini gösterdiği için hainlikle suçlayarak mahkemeye verdi. Fakat sanık, itibar ve servet sahibi kişilerden iltimas gördü; mahkemede lehine ve aleyhine verilen oylar eşit çıktı. Karşı bir darbe yapıyormuş gibi Aiskhines, 337 yılından beri hasıraltı edilerek bekletilen Ktesiphon aleyhindeki davayı yeniden gündeme getirdi. Davanın özü, zamanında onun Demosthenes'e şeref tacı verilmesi için yaptığı önerinin kanuna

aykırı sayılarak öneri sahibinin cezalandırılmasıydı. Dava birkaç hafta sürdü. Karara ancak ayaklanmanın sonucu belli olduktan sonra varıldı. Aiskhines'in o zaman verdiği bir demeçte, Demosthenes'in çok parlak sözlerle kenteki bazı insanlar tarafından "kapıldığını, soyulup soğana çevrildiğini, hayat damarlarının kesildiğini" anlattığını söyledi. Yine aynı demeçte Demosthenes'in hatipler kürsüsündeki şu sözlerini tekrarladı: "İsparta siyasetini desteklediğimi, Thessalialılarla Perrhaibleri ittifaktan ayrılmaya sürüklediğimi kabul ve itiraf ediyorum." Anlıyoruz ki Demosthenes, aşağı yukarı 330 yılı yazında, ayaklanmayı kışkırtma çabaları nedeniyle açıktan açığa övünebiliyordu. Böylece Aiskhines, Demades ve Phokion canı gönülden aleyhte çalışadursunlar, kentte egemen olan genel hava Atina'yı savaşa götürüyordu. Donanmanın teçhizatıyla silahlarının tamamlanarak, İskender'den ayrılanların yardımına gönderilmesi önerildi. Bunun üzerine o zaman şenlikler kasasından sorumlu olan Demades, son çareye başvuruyor ve diyor ki: Gerçi önerilen sefer için gerekli para elimizde var; fakat ben, önümüzdeki Khoiler şenliği için her vatandaşa yarım Mine vermeyi vaadetmiş bulunuyorum. Kendilerine ait olan parayı silah ve savaş uğrunda harcamayı seçip seçmemeyi Atinalılara bırakıyorum." Bununla beraber Atinalıların silahlanmak aleyhinde karar vermelerinin nedeni, şenlikler olmamıştır. 331 yılı ilkbaharında Amphoteros'a takviye kuvveti olarak Kıbrıs ve Fenike'den yüz gemi gelmişti. Amphoteros'un donanmasıyla Aigina ve Sunion arasında dolaşması, Atina donanmasının açılmasına engel olabilirdi.

Öte yandan da Agis, hâlâ Megalopolis önündeydi. Kent son gücüyle kendini savunuyordu. Bu kentin beklendiği kadar çabuk ele geçmemesi, Agis'in Berzah'a kadar ilerleyip, doğrudan doğruya yardım edebilecek bir konuma gelmesi halinde sevine sevine ayaklanmaya hazır olacak birçok yerin çabalarını yavaşlatmış olabilir. Tam bu sırada Antipatros'un büyük bir ordu ile yaklaşmakta olduğu haberi geldi.

Antipatros Memnon'u yener yenmez güneye doğru yola çıkmıştı. Thessalia'daki ayaklanmayı bastırdıktan, yollarda zaman kaybetmeden en güvenilebilir müttefiklerin yardım kıtalarını ordusuna kattıktan sonra, önemli bir kuvvetin (aşağı yukarı kırk bin kişi) başında Berzah'ı geçmişti. Şimdi Makedonya Krallığının davası için silaha sarılmış olduklarını söyleyip askerlerini emrine vermek önerisinde bulunanlara teşekkürle red cevabı verebilecek kadar güçlüydü. Ordusu yirmi bin piyade ile iki bin süvariden ibaret olduğu anlaşılan Agis, bu durum karşısında Megalopolis'in kuşatmasını kaldırdı; daha geride, İsparta'ya giden yol üzerinde elverişli bir arazide düşmanın üstün kuvvetlerine karşı durabilmek ümidiyle Makedonyalıların taarruzunu beklemeye karar verdi. Aralarında çok kanlı bir meydan savaşı oldu. Elimizdeki kaynaklara göre bu savaşta İspartalılarla müttefikleri cesurluk harikaları gösterdiler. Sonunda her tarafı yara içinde kalan kral Agis, dört yandan çevrildi; saldıran düşmanlarının üzerine atılarak aradığı ölümü buldu. Antipatros, önemli kayıplar pahasına da olsa tam bir zafer kazanmıştı.

Yunanistan'ın kuşatılması

Bu yenilgi ile beraber Helen yurtseverlerinin ümitleri de sönmüş oluyordu. İsparta hegemonyasını yenilemek için girişilen bu son hareket boşa çıkmıştı. Savaş meydanında canını veren Kral Agis'in küçük kardeşi ve halefi Eudamidas, taa baştan beri bu savaşı istememişti. Müttefik kuvvetlerinin toplu olarak İsparta'ya çekilmesine rağmen o, artık direnmemeyi önerdi. Antipatros'a elçi gönderilerek barış yapılmasını rica etti. Antipatros da tutsak olarak İspartalı elli genç istedi. Kendisine aynı sayıda büyük insan verilmesi teklif olundu. Galip komutan bununla da yetindi. Antipatros ise bu barış bozanlıktan doğan davanın görülmesini, Korinthos'a çağırdığı Birlik Meclisine (Synedrion) havale etti. Birçok müzakereden sonra bu meclis de işin bir karara bağlanmasını Makedonya Kralı İskender'e bıraktı. Bunun üzeri-

ne İsparta delegeleri doğuya, İskender'in yanına kadar gittiler. Kralın verdiği hüküm, mümkün olduğu kadar ılımlıydı: Olup bitmiş şeyleri bağışladı. İsparta Helen Birliği içinde değildi. Fakat son savaşta onlarla beraber olan müttefikleri Elislilerle Akhaialılar, Helen Birliği içinde bulunuyorlardı. Bu yüzden bunlar, Megalopolis'e 120 Talent tazminat hükmünü giydiler. Artık İsparta'nın da Helen Birliğine girmek zorunda kaldığı tahmin edilebilir. Eski Trakya Devleti anayasasında ise hiçbir değişiklik yapılmadığı gibi sınırları da yeniden çizilmedi.

Atina'da da ruhlara egemen olan gergin havanın artık yumuşadığı anlaşılmaktadır. Bununla beraber şikâyetler, garezli sözler hâlâ işitilmektedir. Agis'in ölümünden hemen sonra Ktesiphon davası görülmeye başlandı. Aiskhines yargıçlara şöyle diyordu: "hüküm vermekte olduğunuz zamanı düşününüz. Birkaç gün sonra Pythia şenlikleri kutlanacaktır; Helenler Meclisi (Synodrion) toplanıyor. Bu zamanlarda Demosthenes'in siyaseti yüzünden kent azarlanmaktadır. Eğer siz Demosthenes'e, Ktesiphon'un önerdiği tacın verilmesine izin verirseniz, genel barışı bozmuş olanlarla aynı düşüncede sayılacaksınız." Sonunda oyların beşte biri bile Aiskhines lehinde olmamıştır. Bu sonucu Atinalılar, kendileri için büyük bir siyasî başarı olarak kaydetmiş olabilirler. Böylece Aiskhines, bin drahmilik bir para cezası hükmünü giydi. Fakat o, bu parayı ödemedi; Atina'dan çıkarak Ephesos'a gitti. Ertesi Dionysos bayramında Demosthenes'e, altın taç verildi. Khaironeia Meydan Savaşı'ndan sonra Demosthenes'e verilmesi kararlaştırılmış bulunan bu taç, o zamanki ve hali hazırdaki siyasetinin onaylandığı anlamına geliyordu.

İsparta ayaklanmasının çökmesinden beri her çeşit tahrik, geriye çekildi.

Üçüncü Kısım

Birinci Bölüm

Bessos'un kovuşturulması

İsparta yenilgiye uğradığı sıralarda İskender Hyrkania'da, İran ile Turan'ı birbirinden ayıran büyük dağların kuzey eteklerinde bulunuyordu. Önünde Baktria ile Hindistan'a ve bu ikisinin ötesinde devletinin sınırı olacağını umduğu tanınmamış denize giden yollar; arkasında Pers Devleti'nin yarısı, yüzlerce mil gerilerde de anayurdu Hellas vardı. Agis'in başkaldırmasını, İsparta Kralının Peloponnesos'ta gittikçe artan nüfuzunu, Yunanistan'ın geri kalan bölgelerine egemen olan ve savaşı göze almak tehlikesini bir kat daha büyüten ikircikli havayı biliyordu. Bu düşmanının önemini, onun ihtiyatlı davranışını ve çalışmalarını tamamıyla kavramış bulunuyordu. Bununla beraber İskender, hiç durmadan, geriye bakmadan Antipatros'a yardımcı kuvvetler göndermek veya iyi haberler beklemeye gerek duymadan daima Doğuya gidiyordu. Ya Agis galip gelseydi? Yoksa İskender şansına mı güveniyordu, artık önleyemeyeceğini gördüğü tehlikeyi küçümsüyor muydu? Yunanistan'ı kurtarmak için Gaugemela ile İssos zaferlerini kazanmaya yeten kuvvetlerin yarısının başında kral katillerini kovalamaya cesaret mi edemiyordu?

Kuşkusuz bir zamanlar, Hellenlerin rahat durmaları, bir de

Makedonya'nın egemenliğini tanımaları, İskenderin kuvvet ve zaferlerinin temelini oluşturmuştu. Şimdi ise onun zaferleri Yunanistan'ın rahat durmasını; Asya'ya sahip olması ise bu egemenliğin bundan böyle de sürüp gideceğini garanti ediyordu. Gerçekten de bu egemenliği herhangi bir şekilde onun elinden almaya kalkışmak; tehlikeli olmaktan daha çok delice bir hareket sayılırdı. Eğer Antipatros yenilecek olursa, Lydia ile Phrygia'daki, Suriye ile Mısır'daki satraplar, kralları adına toprak ile su değil, fakat sadakatsizlik ve ihanet için özür dilemeye hazırdılar. Memnun olmayanların bu özgürlük aşkı, söz, entrika ve rüşvetle satın alma yollarına başvurularak gösterilen bu çifte anlamlı kahramanlık, elbette bir Marathon kazanamazdı.

İskender, Bessos ve arkadaşlarınca işlenen cinayetin kendisini zorladığı veya uygulamasına olanak verdiği tasarıları gerçekleştirmeye gerisindeki hareketlere hiç aldırış etmeksizin devam edebilirdi. Hazer geçitlerini elinde bulundurması, Media'yı Dicleye bağlayan geçitlerin ağzı başta olmak üzere Ekbatana'da bıraktığı garnizonlar ve Fırat hattına egemen olan gezici kuvvetler sayesinde Makedonya Kralı, sıradağların oluşturduğu iki katlı bir duvarla Suriye ovasından ayrılmış olmasına rağmen, yine de devletinin yeni eyaletleriyle olan bağını güvenlik içinde bulunduruyordu. Böylece ülkeler ve uluslar arasında gerçek bir sınır oluşturan Hyrkania dağlarını, girişeceği yeni seferler için çıkış noktası yapmakta hiçbir sakınca görmüyordu.

Ordusunu bir süre dinlendirdikten, Hellen göreneklerine göre şenlikler ve yarışlar yaptırdıktan ve tanrılara kurbanlar sunduktan sonra Hyrkania'nın başkentinden harekete geçti. O zaman yanındaki kuvvetlerin sayısı, yirmi bin piyade ile üç bin süvariden ibaretti. Bunlar Hypaspistlerle (Ki bunların değerli komutanı ve Parmenionun oğlu olan Nikanor, kısa bir zaman sonra bir hastalığa kurban gidecektir.) Phalanks askerlerinin büyük bir kısmı, bir de Philostas'ın komutasında Makedonya atlı aristokrat kıtasının tamamıydı. Philotas'ın babası Parmenion, Ekba-

tana'da çok önemli bir birliğin komutanı olarak bırakılmıştı. İskender'in emrinde hafif kıtalardan yalnız okçularla Agrianlar bulunmaktaydı. Öteki birlikler, yürüyüş sırasında sonradan büyük orduya katılacaklardı; yani Kleitos altı bin Phalanks askerini Ekbatana'dan Parthia'ya, Parmenion ise geride bırakılan komutası altındaki süvarilerle hafif kıtaları Hyrkania'ya getireceklerdi.

İskender'in, büyük Baktria Satraplığının başkenti olan Baktra şehrine gitmek niyetinde olduğu kesin olarak bilinmektedir. Makedonya Kralı, ülkeler almaya devam etmek üzere Bessos'un taraftarlarıyla beraber Baktra'ya çekildiğini, eğer Makedonyalı fatih Hyrkania'yı da aşmaya cesaret edecek olursa ona karşı koymak için eski Pers Devleti'ne bağlı büyükleri oraya çağırdığını biliyordu. İskender, hızlı bir tempoyla Oksos Irmağı kıyısına kadar giderek burada kendisine hâlâ karşı koymak isteyen son silahlı kuvvetleri bulabileceğini ve Ariana topraklarından gelecek yardım kıtaları yetişmeden önce bunları yok edebileceğini umabilirdi. Gerçi bu yürüyüşle Ariana satraplıkları şimdilik sağ tarafta bırakılmış olacaktı. Fakat kral katilini yere serecek olan darbe karşısında bunların da boyun eğecekleri beklenebilirdi.

Areia'da ayaklanma

İskender, Hyrkania'dan dağların kuzey etekleri boyunca, sonra da Parthia ile Areia'nın Turan çölüne en yakın parçalarından geçerek Baktria'ya giden büyük yolu takip etti. Areia'nın sınırına geldiği zaman, sınıra en yakın kent olan Susa'nın satrapı Satibarzanes onu karşılayarak kendini ve kenti krala teslim etti. Aynı zamanda Bessos hakkında önemli bilgiler verdi. İskender Satibarzanes'e satraplığını bağışladı. Hetairlerden Anaksippos, altmış atlı Akontist ile bu bölgenin korunması ve gelecek olan Makedonya kollarının kabulü için geride bırakıldı. İskender'in aldığı bütün önlemler, şimdilik büyük bir değeri olmayan bir çeşit egemenlik şekli ile yetinerek o kuvvetli satrapı yürüyüşünün yan tarafında hareketsiz bırakmak, böylece ivedi yürüyüşüne

güvenle devam edebilmek amacını güttüğünü göstermektedir. Çünkü, Satibarzanes'in söylediğine ve Baktria'dan Susa'ya gelen birçok Perslinin doğruladığına göre Bessos, Tiara'yı, Asya kralı unvanını, krallara özgü Artakserhses adını almış, kaçak Persler-den kalabalık bir kitle ile birçok Baktrialıyı çevresine toplamış, yakındaki İskit bölgelerinden yardım bekliyordu.

İskender, Baktria yolu üzerinde ilerliyordu. Philippos'un Ekbatana'dan getirdiği müttefik süvarilerle yeni alınan ücretli süvariler ve Thessalialılar artık orduya katılmıştı. Bu suretle kuvvetleri arttıktan sonra kral, kendine özgü çabuklukla kısa bir zamanda katil Bessor'u yok edeceğini umabilirdi. Bütün hızı ile yürüyüşüne devam ettiği bir sırada Areia'dan gelen endişe verici haberleri öğrendi: Satibarzanes, ihanet ederek Makedonya karakoluna bir baskın yapmış, komutanları Arakrippos da dahil bütün Makedonyalıları öldürmüş, satraplık halkını silah başına çağırmıştı; asiler, satraplığın kral şehri olan Artakoana'yı kendilerine toplanma yeri olarak seçmişlerdi; ihanet eden satrap, tam İskender Areia sınırını aşıp uzaklaştığı anda, Bessos ile birleşecek, nerede rastlarsa rastlasın Makedonyalılara yeni Kral Artakseskses Bessos ile birlikte saldıracaktı. İskender, yürüyüş yolunun yan taraflarında yapılan bu tür hareketlerin çok tehlikeli olabileceğini açıkça görüyordu. Areia'daki düşman kuvvetleri onun arkasını tamamıyla kesebilirler; buradan Bessos'a birçok bakımdan yardımda bulunabilirlerdi. Üstelik Areia'ya çok yakın olan Drangiana ile Arakhosi'a bölgelerinin satrapı da, büyük kralı öldürenlerden biri olan Barsaentes'ti. Bunun da Areia'daki ayaklanmaya katılacağından kuşku duyulamazdı. Bu koşullar altında Baktria seferine devam etmek, cüreti de aşacak delice bir hareket olurdu. O halde Makedonya Kralı, Bessos'a daha geniş ölçüde silahlanabilmek için zaman tanımak tehlikesi pahasına olsa bile, hareketlerinin bütün yanını kuşkulu bir düşmana bırakarak yaptığı askeri hareket yanlışlığını çabuk ve kesin olarak düzeltmek için bu ayaklanma bölgesini tamamıyla boyunduruğu altına almak zorundaydı. Are-

ia'ya ve Areiana'nın öteki bölgelerine tam olarak sahip olmak, bundan sonra gaspa karşı da ara vermek zorunda kaldığı girişimlere daha büyük bir güvenle devam edebilmek için Bessos'u kovalamaktan ve Baktria'yı işgal etmekten o an için vazgeçti.

Kral, iki Falanks'ın, okçularla Agrianların, Makedonya atlı aristokratı ve bindirilmiş Akontistlerin başında olanca hızıyla ayaklanan satrapın üzerine yürümeye koyuldu. Ordunun öteki birlikleri, Krateros'un komutasında bulundukları yerde ordugâh kurdular. Son hızla yapılan çok zahmetli iki günlük bir yürüyüşten sonra İskender, kral kenti Artakoana'nın önüne gelmişti. Burada her şeyi şiddetli bir hareketlilik, büyük bir kaynaşma içinde buldu. İskender'in bu hiç beklenmedik baskınından şaşıran ve topladığı askerlerce de terk edilen Satibarzanes, biraz süvari ile Bessos'un yanına kaçmıştı. Areialılar, köylerinden çıkmışlar, dağlara sığınmışlardı. İskender bunların üzerine yürüdü. On üç bin silahlı kuşatılarak bazıları öldürüldü, birçoğu da köle yapıldı. Bu sert ve hızlı yargılama, Areialıların boyun eğmelerini sağladı. Satraplık, Pers soyundan Arsames'e emanet edildi.

Pers Devleti'nin en önemli bölgelerinden biri olan Areia, İran, Turan ve Ariana arasındaki geçit alanını oluşturmaktadır. Areios ırmağının birden kıvrılarak kuzeye akmak için verdiği dirsekte Hyrkamia ile Parthia, Margiana ile Baktria, Seistan vahaları ile Kabul nehrinin vadisinden gelen askerî yollar birbirleriyle kavuşurlar. Bu önemli kavuşma noktasında Areia Aleksandria'sı (Alexandria Areion) adıyle bir Makedonya kolonisi kuruldu. Halk arasında, zengin kentlerinin kurucusu olan İskender'in anısı bugün de yaşamaktadır.

Ordunun güneye yürüyüşü, Areia; Drangiana ve Arakhosia'dan geçerek Hint Kafkaslarının güney eteklerine kadar ilerleyişi

İskender, yürüyüş yönünü değiştirdiği o günlerde topladığı bilgilerle, Ariana satraplıklarının Baktria ile İndia'ya karşı olan

durumları; buranın yeryüzü şekillerini belirleyen dağlarıyla ırmakları; bunları birbirine bağlayan yollarla geçitleri hakkında kabataslak bir bilgi sahibi olabilir. Baktria'da bulunan Bessos'un üzerine yürümeden önce, Baktria'nın güney taraflarını ele geçirmeyi zorunlu bulduğu anlaşılmaktadır. Böylece Bessos'u Ariana ve İndia'dan gelebilecek yardımlardan mahrum etmek, onu geniş bir çember içine aldıktan sonra düşman mevzilerinin en dış kanadına yüklenmek amacında olabilir. Bu harekat, Granikos, İssos ve Gougamela meydan savaşlarından sonra iskender'in izlediği stratejik sisteme tamamıyla uygun görünmektedir. Önce Drangiana ve Arakhosia içinden geçecek olan bu harekata, zaten Areia'ya doğru yönelmekle başlanmıştı. İskender, Krateros kendisine katılır katılmaz, güneye doğru yol aldı. Amacı, o zamanlar zengin ve kalabalık nüfusu olan bu bölgeleri egemenliği altına almaktı. Barsaentes, Makedonya Kralının gelişini beklemedi; satraplığının sınırlarını aşarak Hintlilere sığındı -ki sonradan bunlar kendisini İskender'e teslim etmişlerdir-. İskender, Areia (Haraiva) gölüne akan Adreskan ırmağının vadisi boyunca güneye doğru ilerleyerek Dranglar veya Zarangların topraklarına girdi. Satraplığın başkenti olan Prophthasia, koşulsuz teslim oldu.

Drangların güneyinde o zamanlar henüz kum çölüne dönüşmemiş olan güney Seistan'ın bereketli ovalarında Ariasplar veya Yunanca adlarıyla, Euergetler oturuyorlardı. Bunlar barışsever, tarım ile uğraşan bir kavimdiler ve çok önceden buralara yerleşmişlerdi. Sürdükleri sakin, çalışkan ve düzenli hayat, Zerdüşt'ün öğretileri içinde çok övülerek betimlenmektedir. İskender, onların konukseverliklerini birçok bakımdan övgüye değer buluyordu. İskender için Ariana'nın dağlıklarıyla çölleri ortasında zengin ve bol vahalara sahip bu bölgenin halkını kendisine dost olarak bağlamanın özel bir önemi vardı. Bu kabileler arasında uzunca bir süre kalmak, uzun zamandan beri özledikleri şekilde topraklarını biraz genişletmek, onların Yunan şehirlerin-

den hiç de geri olmadığı anlaşılan kanun ve anayasalarına dokunmamak, en son olarak da devlet içinde öteki satraplıklara oranla daha bağımsız oldukları izlenimi vererek İskender, bu dikkate değer Ariaspları, geriye hiçbir kuvvet bırakmasızın veya zora başvurmaya gerek kalmaksızın, kurduğu yeni düzen için kazanmıştı.

Yürüyüşe devam ederken bazı bölgelerinden geçtiği Gedrosia Satraplığının kabileleri de İskender'e karşı aynı barışseverliği gösterdiler. Bunların kuzey komşusu olan Arakhosialılar itaat ettiler. Arakhosialıların yaşadığı yer, İndus'a karışan ırmakların aktıkları alana açılan geçitler bölgesine kadar uzanmaktaydı. Bu nedenle İskender, Arakhosia satraplığına Makedonyalı Memnon'u atadı. Komutasına dört bin piyade ile altı yüz süvari verdi. Aynı zamanda Arakhosia Aleksandria'sını (Kandasar) kurmayı emretti. Geçitlerin kapısında bulunan ve o güne kadar o bölgenin işlek ve gelişmiş şehirlerinden biri olan burası, yeni adıyla da kurucusunun anısını korumuştur. Kasım ayı ortalarında, dağlık bölgeler kalın kar tabakalarıyla kaplandığı bir mevsimde Arakhosia'dan hareket eden Makedonya ordusu, büyük güçlükleri aştıktan sonra Paropamisadların topraklarına girdi. Bunlar, seferi sırasında İskender'in rastladığı ilk Hint kavmidir. Daha kuzeyde Hint Kafkasları denilen; dağlar yükselmekteydi. Bessos'un topraklarına giden yol, bu dağlardan aşıyordu.

330 yılının son aylarında İskender'in yaptığı ve ordusunu Horasan'ın kuzey ucundan Hint Kafkaslarına kadar götürdüğü yürüyüşler aşağı yukarı bunlardır. Sayısız zorlukla fakat savaş ünü bakımından çok yoksul geçen bu zaman, bir cinayet dolayısıyla ün kazanmıştı. Tıpkı Dareios öldürüldüğü gibi İskender'in de öldürülmesi tasarlanmıştı. Bu plan, hiç dinlenmeksizin yaptığı yürüyüşlerden bezmiş gibi görünen orduda egemen olan havayı hesaba katıyordu.

Kralın yaptığı ve yaptırdığı işler birçok hayal kırıklığına neden oluyor, kaygıları artırıyor, hoşnutsuzlukları güçlendiriyor-

du. Fakat daima artan fetihler, yeni teşkilat kurulurken gerekli görülen ivedilik, kralın bu yeni topraklara vermek zorunda bulunduğunu sandığı gelişme yönü gibi nedenler yüzünden bundan kaçınmanın olanağı yoktu.

Yeni bir İskender araştırıcısı Makedonya Kralı hakkında hüküm verirken; "onda en şiddetli isteğin fetihler yapmak, batıya, doğuya, güneye ve kuzeye doğru ülkeler almak tutkusundan ibaret olduğu" sonucuna varmıştır. Bu ise belli bir anlayışa dayanmayan bir açıklamadan başka bir şey değildir. Eğer İskender, böyle önünde durulmaz bir şekilde başarılar ve zaferler kazanıyorsa, o zamana kadar Asya uluslarını bir arada tutan kuvveti yere seriyorsa, var olanı yıkarken aynı zamanda yeni bir düzenin başlangıçlarını yaratıyorsa, eserini kuracak planı önceden kesin olarak bilmek zorundaydı. Aynı zamanda eserinin başlangıcına yön ve ölçü vermesi gereken anadüşüncelerin kafasında belirli olarak yer tutmuş olması gerekirdi.

İskender'in düşüncesi ve Aristoteles'in ilerleyişi

Eski çağların en derin düşünürü ve kralın öğretmeni olan Aristoteles, bu konuda ona birçok defa öğütler vermiştir. Aristoteles ona, Hellenlere karşı bir komutan (Hegemon), barbarlara karşı ise bir efendi gibi davranmasını, Hellenlere bir dost ve soydaş, barbarları da hayvan veya bitki gibi görerek muamele etmesini öğütlemişti. Düşünüre göre bu ayrılık, doğrudan doğruya doğanın oluşturduğu bir ayrılıktı. Çünkü; "Avrupa'nın soğuk bölgelerinde oturmakta olan kavimler cesaretlidirler, fakat kafa ile çalışmaya ve sanat işlerine elverişli değildirler. Bu yüzden onlar özgür yaşarlar, fakat devlet hayatına ve başkalarına egemen olma yetenekleri yoktur. Asya'dakiler ise uyanık kafalı ve sanatlara elverişlidirler; fakat cesaretleri yoktur. Bundan dolayı bir hükümdara sahiptirler, kendileri de köledir. İkisinin ortasında oturan Hellenlerin ise, her ikisinde de payları vardır. Bunlar cesaretli oldukları kadar düşünme yeteneğine de sahiptir. Bun-

dan yüzden Hellenler özgürlüğe, en iyi devlet şekline sahiptir ve bir devlet halinde birleşirlerse bütün uluslar üzerinde egemenlik kuracak yeteneğe sahiptir." Kesin olan şu ki; Aristotales'in bu görüşü, eğer ulusların yaşamı doğanın yarattığı şekilde olsaydı ve öylece kalsaydı, doğru olurdu. Fakat, Aristoteles'in hiç de önem vermediği tarih, yeni güçler ve koşullar yaratıp geliştirmese bile, muzaffer İskender'in Asya'da önüne çıkan görevler karşısında derin düşünürün öğüdü sadece doktrin olarak kalır; zorunlu olarak o anda karşısına çıkan engellere, pratik çözümlere hiçbir zaman yaramazdı; manevi bakımdan haklı gösterilebilecek bir düzeni kurmak şöyle dursun, hatta mümkün olan bir durumu bile kurmaya elvermezdi. Filozof, yalnız var olanları korumak ve devam ettirmek istemekteydi. Buna karşılık kral, var olanların sonucu ve eleştirisi anlamına gelen bu ölçüye sığmaz değişimde, bu devrimde yeni bir düzenin filozofun sanatçılığın dışına çıkan ögelerini görüyordu. Bu ögeler, o şematizmin üstüne çıkmalı; bu düzen için de güya doğanın yarattığı söylenen zorunluluklar, daima ileriye doğru yürüyen tarihin kuvveti ile yok edilmeliydi.

Sonra, Pers Devleti'nin yıkılması, bu örgütlenmenin yaşama gücünün tamamıyla tükenmiş olduğunu kanıtlayan bir delil olsa bile; acaba özgürlük ve anayasa düşü ile Hellen hayatı daha iyi bir durumda mıydı? Her kent, salt kendi bağımsızlığı ve başkalarına egemen olmak hevesi ile yaşadığı sürece, yüz kızartıcı bir şekilde Pers siyasetine bağlılıktan kurtulacak, kuzeydeki barbarların akınlarına karşı kendini koruyacak kadar bir güç gösterebilmiş miydi? Doğrudan doğruya Makedonyalıların bile, kralları kendilerine toparlanarak büyük bir enerji ile yükselip bunca zamandan beri yaşadıkları gibi kalmakta devam etmemelerini öğretinceye, zorla ileriye doğru sürükleyinceye kadar, hiçbir önemleri, hatta kendi sınırları içinde güvenle oturabilme yetenekleri olmuş muydu? İskender, öğretmeninin Politika'sını okuduğu zaman, üzerinde önemle durduğu bir bölüm bulmuş-

tu. Bu, devletin tebaaları arasında hakların ve yükümlülüklerin eşit olduğu, bu eşitlikte en iyi devlet ve yönetim şeklinin özünün saklı olduğu satırlardır: Fakat, vatandaşlardan biri, ötekilerin beceriklilik ve siyasî kuvvetleriyle karşılaştıralamayacak kadar üstün bir güce sahipse, onu artık bütünün bir parçası olarak saymak doğru olmaz. Çalışkanlık ve güç bakımından bu kadar üstün olan bir kişiyi ötekilerle bir tutmak, haksızlık olur. Böyle birisi, insanlar arasında, bir Tanrı gibidir: İşte bundan dolayıdır ki kanunlar yapılırken, ister istemez yalnız doğuş ve güç bakımından eşit olanlar gözönünde tutulur. Ötekileri için kanun yoktur. Onların kendileri kanundurlar. Bunlar için kanun yapmaya kalkışanlar, gülünç bir duruma düşerler. Üstün vasıflı insanlar, belki Antisthenes'te hayvanlar toplantısında tavşanlar söz alarak her hayvanın eşit parçalar alması gerekliğini ileri sürdükleri zaman, aslanların vermiş oldukları cevabın aynını vereceklerdir.

Aristoteles bu görüştedir: Muhakkak ki bunlar hiçbir kişisel çıkar düşünülmeden söylenmiştir. Fakat bunları okuyan bir kişi İskender'in kastedildiğini düşünmekten başka bir şey yapabilir miydi? Polpbios diyor ki: "Bu kralın insanüstü yaradılışta bir akla sahip bulunduğunu herkes kabul etmiştir." Yaptığı işlerle bunlar arasındaki bağlarda görülen sıkı, hatta hiç değişmez mantık silsilesi, onun irade kuvvetini, geniş görüşünü ve entellektüel üstünlüğünü kanıtlamaktadır. Onun ne yapmak istediği, eserinin nasıl olmasını tasarladığı, yalnız karmaşık yollardan ve gerçekleştirdiği kısımlarından aşağı yukarı anlaşılabilmektedir. Onun hakkında haklı bir hüküm vermek isteyenler, ancak bu ölçüye başvuracaklardır. İskender o zamanın en yüksek öğrenimi görmüş, öğrenmesi gerekenleri öğrenmişti. Fakat büyük öğretmeninin tavsiyelerinin tam tersi olarak İskender'in hükümdar ve "hükümdarın bekçilik görevi" anlayışında barbarlara hayvan ve bitki gibi muamele yapmak düşüncesi yer tutmamıştır; babası tarafından Makedonyalılara, filozofun deyişiyle, "köle olmaya

layık olanlar üzerine efendi olmak" için savaş eğitimi verildiğine hiçbir zaman inanmamış, önce babasının, sonra da kendisinin, kendini savunamaz bir hale düşmüş olan Asya'ya, kurnazca bencillikleri ve pervasız ustalıklarıyla soydurup sömürtebilmek için Hellenleri zorlayarak Korinthos Birliğinde toplamış olduğu inancını asla beslememiştir.

Asya'ya indirdiği yumruk çok müthiş olmuştu. En eski atası Akhilleus'un kargısını hatırlamış, gerçek kral kargısındaki olağanüstü Tanrı vergisini, açtığı yarayı yine kendisinin savmasındaki güçte görmüş olsa gerek. Eski devleti yok etmekle, Dareios'un ortadan kalkması ile o, şimdiye kadar köle gibi yaşamış, hükmolunmuş sayısız kavmi içine alan bir devletin varisi olmuştu. Onları erk olmayı kavrayabildikleri veya öğrenebildikleri kadar erke kavuşturmak, kendilerindeki iyi ve esen olan unsurları geliştirmek; onlarca kutsal ve önemli olan değerlere saygı göstermek, onları korumak, gerçekten ancak bir kralın yapabileceği bir işti. Bundan böyle Hellen dünyası ile birleşecek olan bir devlet yaratılmak isteniyordu. İskender, böyle bir devletin idaresine katmak için aynı kavimleri barıştırma, kazanma yollarını bulmalıydı. Kazanılan zafer, bu devletin içinde artık yenenlerle yenilenlerden söz ettirmemeli, Hellenlerle barbarlar arasındaki ayrılığı unutturmalıydı. Batı ile doğuyu içine alan bu geniş devlette oturanları birbirleriyle kaynaştırıp, birbirlerini tamamlayan ve denkleştiren tek bir ulus haline getirmeye; onlara iç barış ile güvenli bir düzen sağlamaya; "demir, gibi çelikliğini" kaybetmeksizin "huzur sanatını" öğretmeyi başarırsa, büyük ve "hayırlı bir eser" yarattığını, Aristoteles'in sözlerine göre krallığın gerçekten kurulması için zorunlu olan bir eser ortaya çıkardığını düşünebilirdi. Eğer onun ihtiras ve zafer tutkusu, Hellen tarzında bir Batı-Doğu devleti yaratmak, hükümdarlığı Perslerden Hellenlere intikal ettirmekse, işlerin zarureti her gün geçtikçe daha açık, daha zorlayıcı bir şekilde ona başladığı eseri bitirmek için yürümesi gereken yolu gösteriyordu.

Bu yolun üstünde karşılaşılan tanımlanamaz güçlükler, çoğu kez keyfi hareketlerle zora başvurma gerekliliği, başlanan eseri olanaksız kılacak gibi görülüyordu. Fakat bunlar kralı yolundan alıkoyamadı; aksine ancak iradesinin gücünü, kendine güvenini arttırmaya yaradı. Gençlik çağlarındaki coşkusu ile başladığı eser, ona hükmediyordu; bu eser, tıpkı bir çığ gibi büyüyerek, onu sürüklüyordu; yakıp yıkmalar, harabeye çevirmeler, ölü insan gövdeleri ile kanlı sahralar, onun yolunu belirliyordu. Yendiği dünya ile beraber ordusu, çevresindekiler ve doğrudan doğruya kendisi başkalaşıyordu. Hücum etmekte devam ediyor, yalnız amacını görüyor, yaptıklarının gerekçesini bunda buluyordu.

Olup bitenlerden şunu umabilirdi; istediği şeyin gereği olaylardan ve kendiliğinden doğacak, bu gereklilik aynı zamanda istemeyenleri de ikna etmek suretiyle kendini kabul ettirecektir. Onun Hellen devleti, şekil bakımından Akhaimenidlerin devletinden çok az farklılık gösterebilirdi; fakat en önemlisi ve sonuçları bakımından nereye varacağı belli olmayan ayrılık, onun Asya hayatına aşıladığı yeni güçteydi. Silahla kazanılmış zaferlerle başlanan işin sakinlikle işlenerek tamamlanmasını, bilgili, aydın, son derece hareketli ve verimli Yunan dehasına havale edilebilirdi. O an en önemli dava, birbirlerine karışarak kaynaşması gereken ögeleri birbirine yaklaştırmak, birbirine bağlamaktı. Asya'ya özgü yaşam biçimi pasif, güvensiz, bütün bir kitle halinde ağır ve duygusuzdu. Başlangıçta yeni devletin varlığı, Asya'ya özgü bu yaşam anlayışına karşı koruyucu bir muamele göstermeye, bunun kendine has özelliklere ve ihtiyaçlara karşı anlayışlı davranmaya, tamamıyla itaatli bir tavır takınmasına bağlıydı. Onlar da İskender de kendi krallarını görmek zorundaydı. Çevresinde yeni kristallerin oluşması gereken çekirdek her şeyden önce ve tek olarak geniş devletin birliğiydi. Tanrılarına kurbanlar sunduğu, şenlikler düzenlediği gibi yakınlarının arasında, saraydaki şenliklerde de kendisinin aynı zamanda Asyalılara da

ait olduğunu göstermek istiyordu. Dareios'un ölümünden itibaren kendisine gelen Asyalıları, Asya elbiseleri giyerek ve Asya'ya özgü törenlerle kabul etmeye, Makedonya ordugâhındaki günlük hayatın sadeliğini Asya'ya özgü saray hayatının debdebe ve tantanasıyla değiştirmeye başlamıştı. Ertesi gün yine Makedonyalılarının başında en önde savaşırken görülür, hiçbir zorluk onu yoramazdı; bütün varlığı ile kıtalarının en iyi olmaları için büyük bir dikkat ve özen gösterir, her ferde yardım eder, herkesin derdini dinlerdi.

Ortaya çıkartılan suikast planı

Makedonyalılar hiçbir zaman her şeye tamamıyla boyun eğen bir huy taşımamışlardı. Savaş ile savaşın kazandırdığı ölçüsüz başarılar, bu Hetairlerin aslında sert ve gururlu olan ruhların bir kat daha azdırmıştı. Kralın niyetleriyle siyasetini, herkes Hephaistion gibi kavrayamamış veya Krateros gibi sırf görevinde sadakat göstermek aşkıyla onu desteklemeye yetecek kadar bir özveride bulunarak kendi benliğini yadsımamıştı. Çoğu, kralın yaptıklarını veya yapmadıklarını anlıyamıyor, onaylamıyordu. İskender, yenilenleri kendine ısındırmak, Makedonyalılarda kendilerini ezen galibi görmelerini unutturmak için her çareye başvurduğu halde gururları ve bencillikleri yüzünden birçoğu, bundan sonraki bütün örgütlenme için esas olarak tam bir mahkumiyet prensibinin uygulanmasını zorunlu buluyordu. Bu düşünceyi taşıyanlar, doğal olarak eski satrapların mutlak yetkilerinden başka fatihlerin zalimce zor kullanma haklarına da sahip bulunduklarını ileri sürüyordu. Pers büyüklerinin önlerinde diz çökmelerini, Doğu insanlarının onun karşısında göstermek zorunda olduklarını sandıkları tapınmayı, Yunan elçilerini ve falankslarının alkışlarını kabul ederken gösterdiği iltifatın tıpkısı ile karşıladığı halde Makedonyalıların birçoğu kendilerini kralların eşit tutmak, başkalarını tenezzül etmeyerek mahkumiyetin tozları içinde çok aşağı görmek isterlerdi. Kendileri, savaş ordu-

gâhının ve kendilerine açıktan açığa engel olan krallarının yakında bulunmanın izin verdiği oranda, Asya hayatının bütün debdebesiyle bütün şaşkınlıklarına, zevklerini yaşamaktan başka hiçbir amaç gütmeksizin dalmışlardı; fakat krallarının Med kıyafetini, Pers usulü sarayda milyonlarca Asyalı tarafından Tanrı kralları olarak tanınıp tapınıldığı bir hayat sürmesini beğenmiyorlardı. Böylece Makedonyalı büyüklerin birçoğu, kelimenin tam anlamıyla Asyalı olmuştu; aynı zamanda Asya'ya özgü despotluğa bağlılık, entrika ve ölçünün dışına çıkma yönsemesi, Makedonyalılara özgü o şiddet ve kendini beğenmenin (Ki bu sayede onlar, hâlâ şöhret ihtirası taşıyorlar, savaşta cesaret gösteriyorlar, her şeyi göze almaya hazır bulunuyorlardı.) taşkınlığı ile birleşiyordu.

İskender, saray hayatına Asya tarzını almaya başladığı, Pers büyüklerini çevresinde topladığı, bunları Makedonyalılarla aynı övgü ve bağışlarla kendine çektiği, aynı güvenle onurlandırdığı, önemli görevler vererek şereflendirdiği, satraplıklara atadığı andan itibaren gayet doğaldı ki Makedonya büyükleri, kendilerini terk edilmiş ve aşağılanmış sanarak; kralın koruduğu Asya'nın bu garipliklerine gittikçe artan bir nefret duyuyorlar, bunların karşısında kendilerini eski ve gerçek Makedonya tarzının temsilcisi olarak görüyorlardı. Birçoğu, hele Filip zamanını yaşayan yaşlı generaller, Perslere karşı besledikleri kötü niyetleri, İskender'e karşı duydukları güvensizliği gizlemiyorlardı. Bunlar, başarılarını kendilerine borçlu olduğu kralları tarafından kadir bilmez bir muameleye uğrayarak geri plana atıldıklarını sanarak öfkelenip birbirlerini destekliyor, hoşnutsuzluklarını artırıyorlardı. Yıllarca zaferlerin meyvesinin yenilenler eline geçtiğini görmek için çarpışmak zorunda kalmışlardı. Pers büyüklerine kendileriyle aynı biçimde davranan kral, çok geçmeden doğrudan doğruya kendilerine Pers kralının köleleri gibi davranacaktı. İskender Makedonyalıyı unutmuştu. Gözünü açması, dikkatli olması gerekiyordu. Kral Makedonya büyüklerine egemen olan

bu ruh durumunu iyi biliyordu. Anlatıldığına göre annesi, birçok defa onu uyarmış, yaşlı aristokratlara daima dikkat etmesi gerektiğine işaret etmiş, Makedonya'nın bu eski aristokratlarına çok fazla güvenmemesini ve şefkatle davranmasını iyi karşılamamış, zengin bağışlarla tebaası olan onları krallığa yükseltmesini, onların dost ve taraftar bulmalarına meydan vermesini, böylece kendi dostlarını kaybedişini hiç doğru bulmamış; bu yüzden oğlunu epeyce azarlamıştı. İskender, en yakınlarından birçoklarının bile hareketlerini güvensizlik veya uygunsuzlukla karşıladıklarını anlamıştı. Parmenion'u, daima kendisini uyaran birisi olarak görmeye alışmıştı. Parmenion'un oğlu Philotas'ın, her yerde aldığı önlemleri beğenmediğini, hatta kendisi hakkında aşırılığa varan sert sözler ettiğini biliyordu. Kral, çok cesur, yorulmak bilmez bir kişi olan değerli komutan Philotas'ın bu durumunu, onun sert ve karanlık kişiliğine vererek hoş görüyordu. Fakat büyük bir saygı beslediği sade yaradılışlı ve iyi kalpli Krateros'un da yapılan işlerden her zaman memnun olmaması onu daha çok üzüyordu. Makedonya komutanları arasındaki düşünce ve görüş ayrılığı, gittikçe daha açık bir şekilde ortaya çıkıyordu. Gerçi bunun şimdilik önemli sayılabilecek bir sonucu yoktu; fakat genel havayı geriyor, hatta savaş meclisinde sert eleştiriler ve acı sözler şeklinde kendini gösteriyordu. Onu yalnız bırakma düşüncesindekiler, savaşı sona erdirmek, orduyu dağıtmak ve alınmış olan ganimetleri paylaşmak zamanının geldiğini ileri sürüyorlardı. Bunların etkisi ile orduda da memlekete dönmek isteğini belirten sesler yükseliyordu.

Genel hoşnutsuzluk artmıştı. Artık kral, bağışlar, hoşgörüler ve güven gösterileriyle duruma hakim olamıyordu. Bu böyle devam edemezdi. Yalnız askeri girişimlerin başarı ile sona erdirilmesi için değil, aynı zamanda, o zamana kadar elde edilen kazançların elden çıkarılmaması, hatta doğrudan doğruya ordunun güvenliği için de ilk koşul ordunun disiplini ile subayların itaatiydi. İskender, Krateros, Kleitos, Philotas, Parmenion veya

Hetairlerden herhangi birinin açıktan açığa hiçbir kötü hareketine tanık olmasa bile, bir ibret vermek için ve ordudaki güvensiz ruh durumu dolayısıyla bir buhranın doğmasını, bu suretle muhalif grup ile karşılaşılarak bunu ezmek fırsatını bulabilmeyi arzulamak zorundaydı.

330 yılı sonbaharında İskender, ordusuyla Drangiana'nın başkentinde dinlenmekteydi. Krateros, Baktria yoluyla gelerek ona katılmıştı. Falankslarıyla Koinos, Perdikkas ve Amyntas, Philotas'ın Makedonya eski aristokrat kıtası ve Hypaspistler de onun çevresindeydi. Hypaspistlerin komutanı olan Philotas'ın kardeşi Nikanor, yeni ölmüştü. Bu ölüm, Makedonya Kralı için çok acı bir kayıptı. Kral, kardeşi Philotas aracılığıyla onu törenle gömdürmüştü. Babaları Parmenion ise, geride kalan kıtaların çoğu ile o zamanki Media topraklarında bulunmakta; burada memlekete giden yol ile Pers Devleti'ne ait hazineleri korumaktaydı. Ertesi ilkbaharda büyük ordu ile birleşmek üzere hareket geçecekti. Arianos, "tam bu sırada İskender, Philotas'ın ihanet ettiği haberini aldı," diyor ve İskender'in davranışı anlatıyor. Diodorosfun, Curtius ve Plutarkhos'ın kullandıkları kaynak ise, bu olayı daha genişçe anlatmaktadır. Fakat hangisinin gerçeğe daha uygun olup olmadığı sorusunu bir kıyıda bırakırsak aktarılan bilgi, esas itibariyle şöyledir:

Kralın çevresindeki memnun olmayanlardan Makedonya'daki Khalaistralı Dimnos adında biri vardı. Bu adam, çok sıkı bir dostlukla bağlı olduğu Nikomakhos'a, kralın kendisini azarladığını, çiğnenen şerefinin öcünü almaya karar verdiğini açtı. Yüksek kişiliklerin kendisiyle aynı düşünceyi paylaştıklarını, genel olarak durumda bir değişiklik yapılması istendiğini anlattı. Herkesin nefret beslediği, herkesin yükselmesine engel olduğu kralın ortadan kalkması gerekti. Üç güne kadar onun ölmesi lazımdı. Kralın hayatı için endişeye düşen, fakat bu kadar büyük bir işi doğrudan doğruya kendisinin açığa vurmasından korkan Nikomakhos, bu hainice ihanet planını kardeşi Kebalinos'a anlattı

ve hemen krala haber vermesini ısrarla istedi. Bunun üzerine, Kebalinos, kralın, oturduğu saraya gitti. Hiçbir şekilde göze batmamak ve herhangi bir şekilde kendisinden kuşkulanmaya olanak vermemek için, bu sırrı açabileceği bir komutan dışarı çıkıncaya kadar saray kapısının önünde bekledi. İlk rastladığı komutan Philotas'tı. Bildiklerini ona anlattı, hemen krala haber verilmesinden ve kralın hayatından onu sorumlu tuttu. Philotas, geri dönerek İskender'in yanına giderek, kralla önemsiz işler üzerinde konuşur, fakat yakındaki bu tehlikeden söz açmaz. Akşam olunca yeniden kendisini bulan Kebalinos'un sorularına Philotas çok önemli ve acele çözülmesi gereken bir konu olmadığı, ertesi günü beklemesinin daha uygun olacağı cevabını verir. Birçok defa kral ile baş başa kaldığı halde ertesi gün de Philotas hiçbir şey söylemez. Bunun üzerine Kebalinos kuşkulanıyor. Kralın uşaklarından biri olan Metron'a başvurarak yakın tehlikeyi anlatıyor ve ondan kral ile gizli bir konuşma yapmak üzere kendisine yardım etmesini istiyor. Metron, onu İskender'in silah odasına götürüyor, krala Kebalinos'un anlattıklarını aktarıyor, sonra da onu kralın huzuruna çıkarıyor. Kebalinos, raporunu tamamlayarak haberin verilmesinde geç kaldığından kendisinin pek suçlu olmadığını, ilk önce bu sırrı kral ulaştırmak için Philotas'a başvurduğunu, fakat bunun göze batacak şekilde hareket etmesinden kuşkulandığını, ancak bundan sonra ve daha çok gecikirse tehlikenin belirmesi olasılığı karşısında doğrudan doğruya kralın huzuruna çıkarak ihaneti haber vermek ihtiyacını duyduğunu söylüyor. Bu haberciyi dinlerken İskender heyecanlanıyor. Hemen Dimnos'un tutuklanmasını emrediyor. Suikast planının haber verildiğini, artık işten geçtiğini anlayan Dimnos intihar ediyor. Sonra Philotas kralın önüne getiriliyor. Philotas bu işi Dimnos'un gelişigüzel söylemiş olduğu bir laftan ibaret saydığını, krala haber verecek kadar önemli olmadığını yeminle temin ediyor. Gerçi Dimnos'un intihar etmesine şaşırdığını itiraf ediyor; fakat kralın kendisini iyi tanıdığını, düşüncelerini bildiği-

ni de söyleyerek bu işten haberi olmadığını, kötü bir niyet beslemediğini ileri sürüyor. İskender, sadakatinden kuşkulandığına ilişkin hiçbir şey söylemeksizin Philotas'ı serbest bırakıyor ve o gün de kralın sofrasında bulunmasını ona tembih ediyor. İskender gizli bir savaş: meclisi topluyor ve olup bitenleri mecliste anlatıyor. Sadık dostlarının endişeleri, suikastın daha geniş bir çevrede hazırlanmış olması olasılığı ve Philotas'ın anlaşılmaz hareketi hakkındaki kuşkusunu arttırıyor. Savaş meclisinde hazır bulunanlara, bu konu hakkında asla bir şey söylememeleri buyruğunu veriyor. Daha başka emirler almak üzere Hephaistion ile Krateros'a, Koinos ile Erigyios'a ve Perdikkas ile Leonnatos'a, gece yarısı kendisine gelmelerini tembih ediyor. Sofrada kralın yakın dostları toplanıyorlar; bunlar arasında Philotas da bulunmaktadır. Gece geç vakit sofra dağılarak veda ediliyor. Gece yarısı, yukarda adlara geçen komutanlar, yanlarında sayıları çok az olan silahla askerle kralın yanına geliyorlar. Kral sarayın nöbetçilerini artırıyor, şehrin Ekbatana'ya giden yolların başladığı kapılarını işgal ettiriyor; ayrı ayrı müfrezeler göndererek suikastı tertip edenleri habersizce yakalatıyor; en sonunda Philotas'ın karargâhına üç yüz kişi gönderiyor ve bunlara, önce evi kordon altına aldıktan sonra içeri girmeleri, Hypparkh Philotas'ı tutuklayarak saraya getirmeleri buyruğunu veriyor. Böylece gece geçiyor.

Ertesi sabah ordu toplantıya çağrılıyor. Olan bitenden hiç kimsenin haberi yoktur. Sonra kral dairenin içine giriyor. Söze başlayarak Makedonya törelerine göre orduyu hüküm vermek üzere bir araya topladığını, kendi hayatına karşı bir ihanet planının çıkarıldığını söylüyor. Nikomakhos, Kebalinos ve Metron buna tanıklık ediyorlar, Dimnos'un ölü bedeni, bu tanıkların söylediklerini onaylıyor. Bundan sonra kral, suikastın elebaşlarını sayıyor: Üçüncü gün suikastın yapılacağı hakkında ilk haber Philotas'a veriliyor. Halbuki Philotas her gün iki defa kralın sarayına geldiği halde, birinci ve ikinci gün bu konu hakkında tek

bir söz bile söylememiştir. Sonra İskender, Parmenion'un, oğulları Philotas ile Nikanor'a yazmış olduğu mektupları gösteriyor. Bu mektuplarda Parmenion, oğullarına şu tavsiyede bulunmaktadır: "Önce kendi başınızın, sonra da taraftarlarınızın çarelerinize bakınız; böylece biz güttüğümüz amacı elde edeceğiz." Kral, bu zihniyetin birçok olay ve sözle onaylandığını bu insafsız ihanete bunların da tanıklık ettiklerini ekliyor. Sonra şöyle devam ediyor: Daha Kral Filip'in öldürülmesi sıralarında Philotas, Makedonya tahtı üzerinde hak iddia eden Amyntas'ın tarafını tutmuştu. Onun kız kardeşi, Attalos'ın karısı olmuştu. Attalos, uzun zaman İskender'i ve annesi Olympias'ı kınamış, İskender'i babasının yerine geçirmemek için durmadan uğraşmış, nihayet Parmenion ile Asya'ya gönderildikten sonra ayaklanmıştı. Buna rağmen İskender, bu aileyi her türlü nişan ve bağışlarla yüksek tutmuş, onlara güven beslemişti. Philotas'ın daha Mısır'da Hetairlerden Antigone'ye karşı sık sık tekrarladığı kaba ve tehditkar sözlerinden haberi olmuştu. Fakat bütün bunları onun haşin yaradılışına saymış, her şeyine göz yumarak ses çıkarmamıştı. Halbuki Philotas, kralın bu hoşgörülü davranışlarından yüz bularak daha çok şımarmış ve haddini bilmez bir tavır takınmıştı. Onun ne anlama geldiği anlaşılamayan cömertliği, hesapsız savurganlığı, delicesine gururu, babasını bile endişeye düşürmüş ve baba, vaktinden önce açığa çıkmaması için birçok defa ona öğütler vermek zorunda kalmıştı. Çoktandır onlar, krala sadakatle hizmet etmişlerdi. Hatta Gaugamela Meydan Savaşı, Parmenion'un yüzünden az kalsın kaybedilecekti. Fakat Dareios'un ölümünden beri onların ihanet planları olgunlaşmıştı. Kendisi her türlü güven göstermeye devam etmesine rağmen onlar kralı öldürecekleri günü saptamışlar, katilleri hazırlamışlar, bunca emek ve özveriyle sağlanan mevcut durumu devirmek planlarını yapmışlardı.

Bu olayı aktaran kaynaklara göre Makedonyalılar, büyük bir heyecanla krallarına dinlemişlerdi. Bundan sonra, Philotas'ın

bağlı bir şekilde oraya getirilmesi de Makedonyalılarda derin bir etki bırakıyor, merhametlerini uyandırıyor. Komutanlardan Amyntas, kralın hayatiyle beraber ülkesine dönmek ümidinin de ortadan kaldırılmış olacağını ileri sürerek suçlunun aleyhine söz alıyor. Bundan sonra Philotas'ın enistesi olan Koinos, daha sert ve ağır sözler söylüyor. Makedonya geleneklerine göre yargılamaya başlamak üzere eline bir taş alıyor, fakat kral onu alıkoyuyor. Önce Philotas'ın kendini savunması gerekir. Özgürce savunmaya herhangi bir şekilde engel olmamak için kendisi toplantı yerinden ayrılıyor. Philotas, kendisine isnat olunan suçların gerçek olmadığını ileri sürüyor, her şeyi inkâr ediyor. Kendisinin, babasının ve kardeşlerinin sadakatle yaptığı hizmetlere işaret ediyor. Kebalinos'un verdiği suikast haberini krala bildirmediğini itiraf ediyor. Fakat bununla elde etmek istediği amaç, bir zamanlar Tarsos'ta doktorun krala verdiği ilaçta zehir olduğunu ihbar eden babası Parmenion gibi, faydasız ve boş yere ikaz eden bir kimse durumuna düşmekten sakınmak olmuştur. Yoksa başka bir niyeti yoktur. Fakat kin ile korku, daima despotu azapta bırakır, hepsinin şikâyet ettiği şey de işte budur. Büyük bir öfke içinde Makedonyalılar, Philotas ile öteki hainlerin ölüm cezasına çarptırılmalarına karar veriyor. Kral mahkemeyi ertesi güne bırakıyor.

Henüz Philotos itirafta bulunmamıştır. Halbuki bu itiraf, babasının ve suikast tertibinin içinde bulunanların suçlarını aydınlatmak için mutlaka gereklidir. Kral gizli bir meclis topluyor. Mecliste bulunanların çoğu, ölüm cezasının hemen yerine getirilmesini istiyor. Hephaistion, Krateros ve Koinos ise cezanın infazından önce itirafın yaptırılmasını tavsiye ediyorlar. En sonunda oyların çoğunluğu ile buna karar veriliyor. Bu üç komutan, Philotas'a suçunu bütün ayrıntılarıyla itiraf ettirmek için yapılacak işkencede hazır bulunmaları buyruğunu alıyorlar. İşkence altında Philotas, babası ile kendisinin İskender'i öldürmek için aralarında konuşmuş olduklarını; Dareios hayatta iken buna cesaret ede-

mediklerini; çünkü Pers Kralı yaşarken İskender'i öldürürseler bundan kendilerinin değil, Perslerin faydalanacaklarını; kendisinin, çok ihtiyar olduğundan babasının birdenbire ölüvermesi ihtimali karşısında yapayalnız kalmamak amacıyla ortak planı biran önce uygulamakta aceleci davrandığını; bu suikastı babasının haberi olmadan planladığını itiraf ediyor. Kral, ertesi günü orduyu toplayarak bu delilleri anlatıyor. Philotas oraya getiriliyor ve Makedonyalıların mızrakları altında can veriyor.

Arrianos'un faydalandığı kaynaklar, yani Ptolemaios ile Aristobulos da, Mısır'da iken Philotas'ın yaptığı ihanet planlarının İskender'e ihbar edilmiş olduğunu; fakat kralın, Philotos ile aralarındaki dostluğu, bir de babası Parmenion'a duyduğu saygıyı gözönünde tutarak bu ihbarlara bir türlü inanamadığını doğrulamaktadır. Ptolemaios diyor ki: Kralın kendisi, toplanmış askerin önünde iddiasını yapmış, Philotas kendini savunmuş, fakat kendisine yapılan ihbarı krala haber vermeyişi ihanet olarak sayılmıştır. Sanığa yapılan işkencenin sözünü etmemektedir.

Parmenion da ölüm cezasına çarptırılmıştı. Bu hükmü mümkün olduğu kadar çabuk yerine getirmek gerekiyordu. Parmenion, önemli bir silahlı kuvvetin başında bulunuyordu. Orduda kendisine beslenen büyük sevgi ve saygıya, idaresi kendisine emanet edilen binlerce Talent tutarında Pers hazinesine dayanarak İskender'e kolayca karşı koymak olasılığı vardı. Gerçi oğlunun ihanetinde doğrudan doğruya bir payı yoktu; fakat Philotas'ın idamı üzerine ayaklanması mümkün görünüyordu. İhtiyar komutan Ekbatana'ya, 30-40 günlük bir uzaklıktaydı. Eğer ayaklansa oraya yetişmek için geçecek zaman içinde çok şey yapılabilirdi. Bu gibi durumlarda kral, bağışlama hakkını kullanamazdı. Aynı zamanda böyle bir komutanı açıktan açığa ve kandırılması bu kadar kolay olan kıtaların ortasında tutuklatamazdı. Bunları gözönünde tutan kral, Hetairlerden Polydamas'ı Ekbatana'ya, Sitalkesin, Menidas ve Kleandros'un yanına gönderdi. Beraberinde götürdüğü kralın yazılı emirnamelerine göre Parmani-

on, hiçbir tarafa duyurulmaksızın sessizce ortadan kaldırılacaktı. Yanında iki Arap kılavuzla hızlı yürüyen develer üzerinde Polydamas, on ikinci gece Ekbatana'ya vardı. Trakya hükümdarı olan Sitalkes ile her iki Makedonya komutanı, hemen kralın buyruğunu yerine getirdiler.

Bir yandan da Prophtasia'da araştırmalara devam edildi. Kralın yedi şahsi muhafızlarından biri olan Demetrios da, Philotas ile ilişkileri olduğu savıyla, hapse atıldı. Bunun yerine Lagos'un oğlu Ptolemaios getirildi. Andromenes'in oğulları da Philotas ile çok iyi dosttu. Bu kardeşlerden en küçüğü olan ve atlı aristokrat kıtaları İle'lerinden birinde bulunan Polemon, kendi komutanı Philotas'ın tutuklandığını haber alır almaz korkudan şaşkına dönerek kaçmıştı. Onun bu hareketi kendisinin ve ağabeylerinin suikast planının içinde bulundukları kanısını güçlendiriyordu. Adı geçen Falanks komutanlarının her üçü de, yani Amyntas, Simmias ve Attalos, sorguya çekildiler. Bunlardan Amyntas'a birçok suç isnat olundu. Amyntas ise hem kendisini, hem de kardeşlerini o kadar iyi savundu ki Makedonyalılar onu tamamıyla suçsuz buldular.

Sonra o, kaçan kardeşinin geri getirilmesi için izin istedi. Kral bu ricayı kabul etti. Aynı günde kardeşini aramak üzere yola çıkan Amyntas, Polemon'ı geri getirdi. Bu olay, bir de çok geçmeden yapılan bir çarpışma sırasında Amyntas'ın kahramanca ölümü, kralın kardeşler hakkında beslediği bütün kuşkuları giderdi ve onları birçok defa büyük nişan ve bağışlarla taltif etti.

Burada dikkate değer bir nokta görüyoruz: Son suikast araştırmaları sırasında, dört yıl önce Küçük Asya da kralı öldürmek girişiminde bulunan, fakat o zaman İskender'in kesin ve açık buyruğu ile sadece hapse atılan Lynkestisli Aleksandros'un davası yeniden ele alınıyordu. Ordunun, onun idam edilmesini istediği doğru olabilir. Fakat kralın, Makedonya'daki vekili ile olan yakın akrabalığı gözönünde tutarak o zamana kadar adaletin gerektirdiği cezasını vermediği bu adama karşı şimdi ordunun

hükmünü yerine getirmiş olması mümkündür. Tam o anda Aleksandros'ı mahkeme önüne çıkartmak için yeni nedenlerin ortaya çıkması olasılık dışında değildir. Ne yazık ki kaynaklarımız, bu konuda tam bir bilgi vermemektedir. Fakat bir nokta üzerinde durmak gerekiyor: Philotas, suikast yoluyla İskender'i öldürmek amacı güdüldüğünü itiraf etmişti. O halde ilk akla gelecek ve önceden tasarlanmış soru İskender'den sonra kral tacını kimin giyeceğidir. Makedonya krallığına geçmek için birinci derecede hak sahibi, Kral Filip'in oğlu Arrhidaios idi. Gerçi bu adam orduyla beraberdi. Ancak aptal denebilecek kadar yeteneksiz olan ona krallığı vermek kimsenin aklından bile geçmezdi. Sonra kral olmak için hiçbir hakkı olmayan birisini, örneğin Parmenion veya oğlunu ya da bir başka generali de kral yapmak düşünülemezdi. Buna karşılık Lynkestis hanedanından olan Aleksandros, suikastçılarca krallığa en uygun bir kişi olarak düşünülmüş olabilirdi. Gerçekten de Makedonya'daki kral vekili Antipatros, damadı Aleksandros için kolayca kazanılabilirdi. Şu noktayı da belirtmek yerinde olur: Antipatros, Prophthasia ile Ekbatana'da olup bitenleri haber alır almaz, bazı girişimler yapmış gibi görünüyordu ki bu girişimleri başka türlü, yani yukarıda söylediğimiz düşüncelerin ışığı altında incelenmezse, anlamanın olanağı yoktur. Anlatıldığına göre Antipatros, İskender'e boyun eğen Oiniadai kentini yıkmış oldukları için sert bir şekilde cezalandırılmalarını emrettiği Aitolialılarla gizlice ilişkilere girişmişti. Gerçi bunun o an için hiçbir etkisi olmamıştır; fakat kral bunu haber almış, Antipatros'tan kuşkulanmaya başlamış, yıllar sonra da olsa en sonunda bu patlak vermişti.

Ordunun yeniden düzenlenmesi

Bu acıklı olaylar böylece sona ermiş oluyordu. Philotas'ın giydiği hüküm adalete uygun bulunmakla beraber Parmanion'un öldürülmesinin siyasî bir zorunluluk olması da büsbütün acıklıydı. Bize gelen kaynaklara göre kişisel cesareti ve savaşta-

ki becerisiyle sivrilmiş Philotas'ın haşin, bencil ve hain bir karaktere sahip oluşu, babasının onu uyararak daha dikkatli, daha alçakgönüllü olmasını tavsiye etmesi, bu acıyı hafifletemiyordu. Görev başında Parmenion'un birçok defa kraldan azar işitmesi de bir teselli vermiyordu. Kral, en yüksek rütbeli subaylarından en sıkı bir itaat istemek, savaş ortasında disiplini daha fazla kuvvetlendirmek zorunda bulunduğu düşüncesini benimsemiş olabilir. Fakat en yüksek komutanları arasında cezaya çarptırılacak kimselerin varlığı ve bu suretle cezalandırmak zorunda olduğuna inanışı, ordusunun genel durumu için hiç de hayra alamet bir şey değildi. Aynı zamanda bu, şimdiye dek bu kadar sağlam ve keskin bir alet gibi işlemiş olan, bütün başarılarıyla eserinin biricik temelini teşkil eden kuvvetinde kendini gösteren derin bir yara demekti.

İskender, kendine özgü enerji ve komutanlık dehası sayesinde bu olayların kemirici etkilerini bertaraf etmeye, heyecana düşmüş kıtalarına çabuk ve tamamıyla yeniden egemen olmayı başarmıştı. Fakat ordusunda Philotas ile Permenion gibi çok değerli komutanın artık bulunmamaları, telafisi mümkün olmayan bir kayıp, daima bir ukde olmuş ve böyle kalmıştır.

Ordu teşkilatında yapılan değişikliklerin bir kısmı, bu kış dinlenmesi zamanına rastlamaktadır. Bunların yukarda belirttiğimiz koşulların gereği mi, yoksa daha çok askeri görevlerin değişmesi yüzünden mi yapıldığı sorusunu bir tarafa bırakalım.

Dareios'un ölümünden beri o zamana kadar Perslere ait bulunan ülkelerde düzenli bir savaş kuvveti mevcut değildi. Gerçi şurda burda bazı insan kitleleri toplanarak halkı savaş meydanına sürülebilirdi. Fakat bunlarda Pers devlet ordusuna benzer bir yan yoktu. Büyük krallarla Kardakların ana kuvvetlerinden, Hellen ücretli askerleriyle bunlara özgü olan teknik, talim ve terbiyeden bir eser bile kalmamıştı. Halbuki İskender, savaşa başlarken ordusunu, düzenli Pers devlet ordusuyla karşılaşacağını gözönünde tutarak yapılandırmış, ona göre düzenlemişti. Sava-

şın bundan sonraki devreleri, esas itibariyle gelişigüzel bir araya toplanmış, gevşek ve örgütsüz yığınlara karşı çarpışmalar, bunları dağıtmak ve çabukça kovalamak gibi çete çatışmalarından ibaret olacak, daha kapsamlı hareketlere girişmeye gerek kalmayacaktı. Buna göre önlemler almak gerekiyordu. Ordunun birliklerini öyle bir şekle sokmak gerekiyordu ki bunlardan istendiği zaman kolaylıkla küçük ordular oluşturulabilsin. Birlikler daha çabuk hareket edebilir, şimdiye kadarkinden daha çok saldırgan bir şekilde kullanılabilir bir hale getirilmeli; hafif kıtalar daha çoğaltılmalıydı. Son olarak, Asya'da toplanan yeni askerlerin de savaşta görev alabilecek bir duruma getirilmeleri gerekiyordu. Bu suretle yalnız ordunun sayısı çoğaltılmakla kalınmayacak, aynı zamanda, taze asker kaynağı olan anayurttan uzaklaşıldığından boşalan safları durmak için yakınlardan ve çabukça asker bulmak olanakları elde edilmiş olacaktı.

Daha geçen kış atlı aristokratlardan oluşan sekiz İle'nin herbiri, ikişer Lokh olarak düzenlenmişti. Bunlardan herbirinin başına bir Lokhagas (Lokh komutanı) konulmuştu. Şimdi bu Lokhlar sekizer sekizer bir araya getirilerek birer Hipparkhia teşkil edildi; öyle ki bundan böyle, eğer modern terimi kullanmak yerinde olursa, bu iki ağır süvari taburunda daha hafif olan sekiz süvari bölüğü vardı. Hipparkhialardan birinin komutanlığına, atlı aristokratlardan oluşan kral İle'sinin başında bulunan ve Dropidas'ın oğlu Kleitos, (Kara Kleitos), ikincisinin ise Hephaistion geçirildi. Ertesi yıl yapılan seferlerde Hipparkhiaların sayısı daha da artırıldı.

Aynı şekilde, 331 tarihinde Menidas'ın komutasında orduya katılmış olan dört yüz kişilik ücretli süvari kıtası da çoğaltılarak kalabalık bir Hipparkhia kuruldu.

Yine bu dönemde atlı Akontistlerden oluşan bir sınıf daha meydana getirildi. Bunun mevcudunu bilemiyoruz. Piyade birliklerinin örgütlenmesinde yapılan ötekiler kadar önemli ve Hint seferinde görülen değişikliklerse, anlaşıldığına göre daha sonra,

Baktria'da orduya büyük takviye kuvvetleri katıldığı sıralarda yapılmıştır.

Daha Persepolis'deyken İskender, yeni sınıf asker toplamaları için satraplıklara emirler göndermişti. Otuz bin kişilik bir kuvvetten oluşacak bu birlik Makedonya usullerine göre eğitilecek ve "Epigon"lar adıyla orduda görev alacaktı. Hemen bunun arkasından, Baktria topraklarında kaldığı iki yıl içinde Balitrialıları, Sogdianalıları, Paropamisadları silahlı süvari olarak ordusuna aldı. Sözün kısası: İskender'in o zamana kadar kadar Makedonyalılardan, Hellenlerle Avrupalı barbarlardan oluşan ordusu, kralın kendi devletine vermek istediği Hellen karakterine uygun bir şekilde gelişmeye başlıyordu.

Bir yandan satraplıkların belli başlı merkezlerinde az veya çok kuvvetli Makedonya Hellen garnizonları yerleşerek bunlar yavaş yavaş sivil topluluklara, Hellen tarzında 'Polis'lere dönüşürken, bir yandan da ordu saflarında yer alan Asyalılar askeri arkadaşlık ve disiplin ile Helenleşmeye başlıyordu.

İskender'in bu ordusu, sadece askeri bir yapı değildi. Aynı zamanda daha başka ögeleri, daha başka görevleri de kapsıyordu. Bu ordu, tamamıyla kendine özgü özellikleri ile adeta kendi başına bir dünyaydı. Ordu karargâhı, ayna zamanda Devlet merkezinin bulunduğu saray olup, o geniş devletin bütün yönetim mekanizması, en yüksek sivil makamlar, hazine, levazım, ordunun silah ve mühimmat işleri, insan ve hayvan bakımı, sağlık örgütü hep burada toplanmıştı. Tüccarlar, teknisyenler, mütaahhitler, her çeşit spekülasyoncular, genç aristokratın eğitimi ile ilgilenen öğretmenlerden başka bilgin ve kalem sahipleri, Hellen ve Asyalı konuklar, maddi ve ruhani kişilikler, güzel kadınların içinde olduğu bir kafile bu ordu ile beraber gidiyordu. Lynkestis hanedanından Aleksandros, Pisidia'daki olaylardan sonra gözaltında olarak ordunun peşinden geldiği gibi Filip'in nikahsız bir kadından doğan oğlu Arrhidaios da geri bırakılmış değildi. Sözün kısası, bu ordu ve saray karargâhı, tamamıyla devletin

merkezi, bunun güçlü ve hayat fışkıran ağırlık noktası olup bir yerde durduğu zamanki gibi bir ülkeden ötekine koşarken de görevini yapmaktaydı.

Burada başka bir noktaya daha işaret etmek herhalde yerinde olacaktır: İskender'in askerleri, anayurdun görenekleriyle iklimine göre yapılmış elbiselerle yola çıkmışlardı. Acaba bu elbise, İran'ın, Turan ile Hint'in koşullarına, bu bitmek bilmez yürüyüşlerin zorluklarına, beslenme olanaklarının kaçınılmaz değişikliklerine, yakıcı güneşe, yüksek dağlardaki kış havasına, nerdeyse tropik yağmur aylarına aynı oranda uygun muydu? Bu durum karşısında askerin sağlığını korumak için bu ülkelerdeki insanların üst başlarını örnek alarak daha kalın elbiselerle vücudu sıcak tutmak, başları güneş çarpmasından korumak, bacakları sıkıca kaplamak, ayaklarda sandal veya alçak ayakkabılardan daha elverişli bir şey taşımak zorunluluğu ortaya çıkmıyor muydu? Acaba kralın en çok eleştirildiği nokta, Asya kıyafetinin kabulü müydü? Kuşkusuz bize gelen çok noksan kaynaklarda birçok soruya olduğu gibi bu sorulara da cevap olacak hiçbir bilgiye rastlanmamaktadır.

İkinci Bölüm

İskender'in Baktra seferi

Gelecek seferin Oksos boylarına yapılması gerekiyordu. Krallık tacını giymiş ve Artakserkses adını almış olan Bessos, orada Makedonyalılara karşı durabilmek için bütün gücüyle çalışarak geniş ölçüde hazırlıklar yapmıştı. Büyük kralın öldürülmesinden sonra kendisiyle beraber kalan kıtalardan başka Baktria ile Sogdiana'dan yedi bin kadar süvari toplamıştı. Oldukça önemli sayıda Daailer de onun emrine girmişti. Ülkenin birçok büyüğü, bunlar arasında Baktrialı Dataphernes ile Oksyartes, Sogdianalı Spitamenes, Parataikeneli Katames gibi kişilikler de onun yanındaydılar. İskender'in gerisinde ayaklanan Satibarzanes, grişiminin başarısızlıkla sona ermesi üzerine, Baktria'ya kaçmıştı. Bu ayaklanma Bessos için büyük çıkar sağlayacak gibi görünmüştü. Çünkü ayaklanmayı bastırmak için bir defa Baktria'ya giden büyük yoldan ayrılmak zorunda kalan İskender, büyük bir olasılıkla Hint Kafkasları üzerinden aşan sarp geçitlerden kaçınacak, böylelikle Baktria seferinden ya tamamıyla vazgeçecek veya hiç olmazsa geniş ölçüde hazırlık yapmak için zaman bırakacak; belki çok daha yakındaki Hindistan üzerine yü-

rüyecekti. Böyle olursa, kısa bir zaman önce egemenliği altına aldığı ve gerisinde kalan ülkelerde genel bir ayaklanma düzenlemek kolaylaşacaktı.

Sogdiana'da ayaklanma ve ayaklanmanın bastırılması

Bessos, dağların kuzey yamaçlarını, günlerce yürüyüş uzaklığındaki toprakları yakıp yıktırdı. Bununla düşman ordusunun herhangi bir şekilde buralara girmesini olanaksız kılmak amacını güdüyordu. Eski tebaalarının kendisine sadık kalacaklarından emin görünen Satibarzanes'i yanına iki bin kadar süvari vererek İskender'in gerisine gönderdi. Eğer Satibarzanes, harekâtı başarı ile idare edilebilirse Makedonyalıların geri ile bağları büsbütün kesilmiş olacaktı. Areialılar, Satibarzanes'in eski satraplığına girdiğini görür görmez hemen ayaklandılar. Hatta İskender tarafından atanan Satrap Arsames bile bu ayaklanmayı destekliyor gibi görünüyordu. Bessos, Parthia'ya da kendisine bağlı komutanlardan biri olan Barzanes'i gönderdi. Bununla, orada da eski Pers rejimi lehinde bir ayaklanma başlatmak amacını güdüyordu.

İskender, Areialıların ayaklandıklarını Arakhosia'da, haber aldı. Hemen harekete geçerek Erigyois ile Karanos'un komutaları altındaki altı yüz kişilik müttefik süvarilerini, bunlardan başka Artabazos'un komutasında altı bin Yunan ücretli askerini ayaklananlara karşı Areia'ya yolladı. Hazar geçitlerinde Makedonya ordusuna teslim olan Yunan askerleri de bunların arasındaydı. Aynı zamanda Hyrkania ile Parthia Satrapı Phrataphernes'e, süvarileriyle bu kuvvetlere katılmak buyruğunu gönderdi. Yine o günlerde kral, Arakhosia'dan hareket etmiş, kışın en şiddetli soğuğunda Arakhosialılarla Parapanisadların topraklarını birbirinden ayıran çıplak dağ geçitlerini aşmıştı. Bu yaylada kalabalık insan grupları yaşıyordu. Kış mevsiminde her taraf kalın karla kaplı olmasına rağmen köylerde yeteri kadar yiyecek bulmak mümkündü. Köylüler Makedonyalıları iyi karşılıyorlardı. Bura-

dan ivedi yürüyüşlerle Kâbil ırmağının yukarı kısmının geçtiği bölgeye girdi; burayı da geçerek yüksek Hindukuş Dağlarının ayaklarına kadar ilerledi. Bu dağların arka bölgesinde Baktria bulunmaktaydı. Burada kış dinlenmesine çekildi. Kıbrıs ve Girit ile aynı enlem üzerinde bulunan Kâbil bölgesi, yüksek bir vadiden oluşmaktadır. Burası deniz seviyesinden altı bin üç yüz ayak yükseklikte bulunmaktadır; yani yukarı Engadin'deki St. Mortiz ile Silvaplana'dan beş yüz ayak kadar daha yüksektir. Oksos Irmağı bölgesine giden yol, Hindukuş Dağları üzerindeki bu geçitten geçer. Bunların üç tanesi, yukarıya Punçir'in kaynaklarına doğru tırmanır. En doğudaki geçit, Tul Geçiti olup deniz seviyesinden on üç bin iki yüz ayak yüksekliktedir. Burası aşılarak Anderap'a gidilir. Gerek bu geçit, gerekse bundan sonraki Surkab kaynaklarına doğru açılan üç geçit, yılın dört-beş ayında kalın karla kaplıdır; öyle ki geçilmesi hemen hemen olanaksız gibidir. Böyle olunca, en batıdaki Bamihan Geçitini aşmak zorunluluğu doğar. Bu yol izlenirse Kâbil'den aşağı yukarı altmış mil uzaklıktaki Balh'a gidilir. Aynı yol, ana dağ kitlesinin hem bu bölgesinde, hem de öbür bölgesinde birçok dağ silsilesi üzerinden geçer. Bu silsileler arasındaki vadiler ve su kaynakları, otlak ve hayvan bakımından zengindir. Buralarda çobanlıkla geçinen barışsever kabileler yaşamaktaydı. Yakın çağlarda bu son geçit üzerinden aşan bir seyyah şunları yazıyor: "Mayıs ayında dört gün yürüdük. Geçtiğimiz yamaçlar ve duvar şeklindeki kayalıklar, dikey olarak 2000-3000 ayağa kadar yükselmekte olup güneşi görmemize engel teşkil ediyordu. Burada burnum dondu; dört yanı kaplayan kardan gözlerim nerede ise kör olmuştu. Yalnız sabahları yürüyebiliyorduk, çünkü ancak bu saatlerde karın yüzeyi buz tutmuş bulunuyordu. Bu dağlarda hemen hemen insan yaşamamaktadır. Gündüzleri dağ nehrinin yatağı karargâhımız oluyordu."

İskender, yüksek dağı soluna alarak bir de ordugâh kurmuştu. Burada, aşılması nispeten kolay olan batı geçitinden daha

çok doğu geçitleri vardı ve bunlardan da Anderap'a gideni çok yakındı. Acaba Bessos, onun bu geçitten geleceğini beklememiş, önlemini ona göre mi almış olacaktı? Yakın geçitleri seçerek orduya mümkün olduğu kadar uzun bir dinlenme vermek daha uygun görünüyordu. Hele ordunun hayvanları, kış yürüyüşlerinden çok fazla yıprandıkları için bu şekilde hareket etmek nerde ise bir zorunluluk halini alıyordu. Üstelik şu da vardı: Kral, Kâbil bölgesinde gördüklerinden ve işittiklerinden buranın yeni bir dünyanın kapısı olduğunu öğrenmişti. Dağların ötesinde birçok büyük ve küçük devlet, savaşçı kavim vardı. Herhalde fatihin yakınlarda bulunduğu haberi, onlarda heyecan uyandırmış, belki de kendisi kuzeye doğru yürüyüşüne devam ederse, şimdi önünde bulunan geçitlerden geri dönebilmesini olanaksız kılacak önlemler alınmış olacaktı. Bu olasılık gözönünde tutularak ordugâhın bulunduğu (aşağı yukarı bugünkü Begram) yerde "Kafkasya Aleksandria"sı adıyla bir şehir kurularak kuvvetli bir kıta burada bırakıldı. İranlı Proekses ülkenin satraplığına, Hetairlerden Neiloksenos da Episkoposluğa atandılar.

Sert soğukların hüküm sürdüğü günler geçer geçmez İskender, kış dinlenmesine son vererek yürüyüşe geçti. Aynı yürüyüşte dağları aşarken onun gösterdiği akıllara durgunluk veren cesaretin bir eşine daha, dünya tarihinde ancak Hannibal'in Alpler'de giriştiği hareketlerde rastlanabilir. Yürüyüşüne devam ederken karşılaştığı şartlar, güçlükleri bir kat daha artırıyordu. Hâlâ dağlar karla kaplı, havalar soğuk, yollar engelliydi. Gerçi yollarda köylere, ellerinde ne varsa vermeye hazır barışsever kabilelere rastlanıyordu. Fakat bunların sürülerinden başka bir şeyleri yoktu. Ormansız, yalnız şurda burda bodur çalılar görülen dağlarda yakacak bulunamıyordu. Ekmeksiz, pişirilmeden, sadece dağlarda yetişen bir baharla karıştırılarak et yeniyordu. Böylece tam iki hafta yüründü. Kuzey yamaçlara yaklaştıkça yokluk da artıyordu. Vadileri bulunan bölgeler harap edilmiş, köyler yakılmış, sürüler alınıp götürülmüştü. Bitki kökleri yen-

mek, eşya taşıyan hayvanlar kesilmek zorunda kalınıyordu. Anlatılması olanaksız zorluklardan sonra, soğuk ve açlıktan bitkin; birçok at kaybedilmiş, acınacak bir halde nihayet on beşinci gün ordu Baktria'nın ilk şehri olan Drapsaka veya Adrapsa'ya vardı.

İskender'in kapısında bulunduğu bölge, o zamana kadar oldukça kolay bir şekilde egemenliği altına almayı başardığı bir yerden çok daha başka bir karakterdeydi. Baktria ile Sogdiana, çok eski bir kültüre sahip yerlerdi. Bir zamanlar kendi başlarına bir devlet olarak yaşamışlardı. Belki de Zerdüşt'ün ve bütün İran'a yayılmış olan Zerdüşt düşüncesinin anayurdu buralardı. Sonra Asurluların, Medlerin ve Perslerin yönetimine girmişti. Kuzey ve batı yanları Turan ulusları ile kuşatılmıştı ve daima bunların saldırı tehditleri karşısında kalan bu yerler, İran'ın korunması için önemli ve geniş ölçüde askeri savunma için düzenlenmiş bir uç olma konunumunu korumuştu. Baktria Satrapı Bessos, Arbela Meydan Savaşı'nda aynı zamanda Sogdianalılar ve Bahtria'ya komşu Hintlilerle birlikte İskit Sakalarına, kendi tebaası olarak değil, fakat "Büyük Kralın müttefikleri" olarak komuta etmişti. Bu durum gözönüne alınırsa burada ortak bir askeri yönetim altında direnilmesi, aynı zamanda İskit kabilelerinin de bu direnişte bir rol oynayacakları beklenebilirdi. Bu durumda aynı ülkelere boyun eğdirmek bir kat daha güçleşebilirdi.

Belki de Makedonya ordusunun birdenbire ve hiç beklenmedik bir yerden ülkenin içinde görünmesi, işi kolaylaştırmıştı. Kısa bir dinlenmeden sonra İskender, hızla kuzeydeki dağların verdiği geçitleri aşarak Aranos'a indi; buradan da Baktria'nın bereketli ovalarından geçerek ülkenin başkenti olan Baktra şehrine girdi. Hiçbir yerde kendisine karşı koyan olmadı.

Bessos'un kovalanması ve teslim edilişi

Bessos, Makedonyalılar uzakta kaldıkları sürece kendini tam bir güvende sayıyor; dağların ve bunların kuzeyinde yaptığı tahriplerin Oksos bölgesini koruyacağını umuyordu. İskender'in yaklaştığını duyar duymaz Baktria'dan hareket ederek Oksos ırmağını geçmiş, nehirden geçerken kullandığı nakil vasıtalarını yaktıktan sonra ordusuyla birlikte Sogdiana'daki Nautaka'ya çekilmişti. Yanında hâlâ Spitamenes ile Oksiyartes'in komutalarındaki birkaç bin Sogdianalı ve Daailer bulunmaktaydı. Baktrialı süvariler ise, yurtlarının feda edildiğini görünce Bessos'tan ayrılmışlar; kendi toprakları içinde dağılmışlardı. Böylece İskender, pek az bir zahmetle bütün Baktria'yı ele geçirmeyi başardı. Aynı zamanda Artabazos ile Erigyios, Areia'dan döndüler. Satibarzanes, kısa bir çarpışmadan, sonra yenilmiş, cesur Erigyios onu kendi eliyle öldürmüştü. Bunun üzerine Areialilar, hemen silahlarını bırakarak teslim olmuşlardı. İskender, Soloili Stasanor'u o bölgeye gönderdi. Bunun görevi ayaklanma sırasında kuşkulu bir rol oynayan Satrap Arsames'i tutuklamak ve yerine satraplığın yönetimini ele almaktı. Zengin Baktria satraplığına da ihtiyar Artabazos atandı. Kuşkusuz bu harekat talihlerine boyun eğenleri yatıştırmaya yarıyordu: Geçitlerin kuzey kapısında bulunan Aornos, üs olarak seçildi. Bundan sonra, askeri hizmete yaramayacak olan emeklilerle hizmet süreleri biten Tesalyalı gönüllüler, anayurda gönderildi.

Böylece 329 yılı ilkbaharı başladığı zaman, Oksos Irmağının öteki tarafında kalan ülkeleri egemenlik altına almak için her şey hazırdı. Bu bölgedeki özel koşullar, eğer bunlardan yetirince yararlanılmış olsaydı, uzun ve belki de başarılı bir direnmeyi mümkün kılabilirdi. Verimli, kalabalık insanların oturmakta olduğu vadilerden oluşan Masakanda, batıdan geniş çöllerle, güney, doğu ve kuzeyden de aşılması güç dağlarla çevriliydi. Bu yüzden her çeşit saldırıya karşı konulması kolay olduğu gibi aynı zamanda Areia'yı Parthia ve Hyrkania'yı sürekli olarak rahat-

sız etmeye çok elverişliydi. Orada kolaylıkla önemli sayıda savaşçı toplanabilirdi. Batıdaki çöllerde yaşayan Massaget kabileleri ile Jaksartes'in öte yanındaki İskitler her an yağma akınları yapmaya hazırdılar. Hint hükümdarları da İskender'e karsı yapılacak bir savaşa doğrudan doğruya katılma kararında olduklarını bildirmişlerdi. Makedonyalılar galip gelseler bile, batıdaki çöllerle başka bölgelerdeki dağlar, güvenli bir sığınak, yeniden ayaklanmak için elverişli dayanak noktası olabilirdi.

Zorla kral ünvanını alan Bessos'u, bu ünvana dayanarak bütün ülkede genel bir ayaklanma çıkarmasına olanak vermeden ele geçirmek de, İskender için çok önemli bir konuydu. Bessos'u kovalamak için Baktra'dan harekete geçti. Makedonya ordusu, verimli Baktra bölgesini Oksos'tan ayıran ıssız topraklardan büyük güçlüklerle geçtikten sonra, bu büyük ve akıntılı ırmağın kıyısına geldi. Askeri öbür tarafa geçirmek için hiçbir araç yoktu. Yüze yüze geçmeye ise suyun derinliği ile genişliği olanak vermiyordu. Bir köprü kurmak da çok zaman alacaktı. Çünkü yakınlarda köprü kerestesi sağlanacak bir orman bulunmadığı gibi nehrin kumsal yatağı ile şiddetli akıntısı kazıkların çakılabilmesini çok güçleştirecekti. İskender, bir zamanlar Tuna'da büyük bir başarı ile uyguladığı önleme başvurdu: Askerlerin çadır olarak kullandıkları gönleri samanla doldurtarak uçlarını sıkıca diktirdi. Sonra birbirine ekleterek tombaz şeklinde suya attırdı, üzerini çıta ve tahtalarla ördürdü. Böylece bir yüzer köprü meydana gelmiş oldu. Bütün ordu beş gün içinde bu yüzer köprüden ırmağın karşı kıyısına geçti. İskender, hiç zaman kaybetmeksizin Nautaka'ya giden yol üzerinde ilerlemeye başladı.

Bu sıralarda Bessos'un talihi, işlediği cinayetin ve içinde bulunduğu aczin büyüklüğüne yakışacak şekilde ters dönmüştü. Hiçbir açıdan irade ve iş görme gücü gösteremeyen Bessos'un; İskender'in önünden sürekli kaçarak yanındaki büyüklerin son ümitlerini de kırdığı anlaşılmaktadır. Doğal olarak bu kadar aşağı bir durumda bile kralın unvanı hâlâ çekici görünüyordu. Şim-

di kral katiline karşı gelmek, ona kötü davranmak sevap sayılıyordu. Düşman ordusunun yaklaşmakta olduğunu haber alan Sogdianalı Spitamenes, kral katiline ihanet ederek İskender'in gözüne girme zamanının geldiğine kanaat getirmişti. Spitamenes, Dataphernes ile Katanes ve Oksyartes'e bu planını açtı. Bunlar anlaştıktan sonra "Kral Artakserkses"i yakaladılar. Ellerindeki Bessos'u, küçük bir kıta gönderirse teslim edeceklerini İskender'e bildirdiler. Bu haber üzerine İskender, ordusunu biraz dinlendirdi. Kendisi daha kısa günlük yürüyüşlerle arkadan ilerlerken özel muhafızlarından Ptolemaios'u altı bin kişilik bir kuvvetle ileri sürdü. Barbar ordusu Bessos'u teslim etmekten kaçınacak olursa bunları yenmek için bu kuvvet yeterli görülmüştü. Bu kıta on günlük yolu dört günde aldıktan sonra bir gün önce Spitamenes'in kendi adamlarıyla geldiği yere vardı. Burada öğrenildi ki Spitamenes ile Dataphernes, Bessos'u teslim etme konusunda henüz tereddüt ediyorlardı. Bundan dolayı Ptolemeios, piyadesine yavaşça ilerlemek emrini verdikten sonra kendisi süvarilerin başına geçerek öne atıldı. Çok geçmeden, Spitamenes ile öteki hainlerin bıraktığı Bessos'un, ordusundan geri kalan ufak bir kıta ile bulunduğu bir kasabanın duvarları ününe gelmişti. Pers büyükleri, Bessos'u kendi elleriyle teslim etmekten utanmışlardı. Ptolemaios, kasabaya kuşattı; bir haberci ile halktan Bessos'un teslim edilmesini istedi. Bunu yaparlarsa kendilerine ilişilmeyeceğini bildirdi. Bunun üzerine kasabanın kapıları açıldı. Makedonyalılar içeri girdiler, Bessos'u yakaladıktan sonra düzenli kollar halinde geri dönerek ellerindeki ganimeti İskender'e mümkün olduğu kadar çabuk ulaştırmak için yola koyuldular. Ptolemaios, yakalanan kral katilinin nasıl huzuruna çıkarılmasını emredeceğini önceden sordu. İskender, onun çıplak ve boynuna bir zincir takılmış bir şekilde ordusuyla geçtiği yolun sağ tarafına dikilmesini istediğini bildirdi. Gerçekten de öyle yapıldı. İskender tam onun karşısına geldiği, onu gördüğü zaman arabasını durdurarak kralı, efendisi ve akrabası

olan onca iyiliğini gördüğü Doreios'u niçin bağlayarak sürüklediğini, en sonunda neden öldürdüğünü sordu. Bessos, bunu yalnız kendi kararıyla yapmadığını, fakat o zaman Dareios'un çevresinde bulunan bütün büyüklerin isteğine uyarak Makedonya Kralının merhametini kazanmak amacıyla yaptığını söyledi. Bunun üzerine Kral, Bessos'u kamçılattı ve kral katilinin kendisine söylediklerini bir haberci ile ilan etti. Bessos, yargılanmak üzere Baktria'ya gönderildi.

Ptolemaios, bu olayı yukarda anlatığımız şekilde anlatmıştır. Aristobulos'a göre ise doğrudan doğruya Spitamenes ile Dataphernes, Bessos'u zincirle bağlı olarak kendi elleriyle teslim etmişlerdir. Bununla, Kleotarkhos'un eserinde çok açık belirtildiği şekilde, Spitamenes'in, Dataphernes, Katanes, Oksyartes'in İskender tarafından bağışlandıklarına, hatta satraplıklarında bırakıldıklarına işaret edildiği anlaşılmaktadır. Bu sayede İskender, Sogdiana'da güvenilir bir durum meydana getirdiğine inanmış olabilir. Gerçi o, Nautaka'dan ilerliyerek Sogdiana'nın başkenti olan Marakanda'ya varmış ve yürüyüşüne devam ederek Jaksartes boylarına giderken Marakanda'da biraz asker bırakmıştı. Fakat elimizdeki kaynaklar, onun ne Sogdiana için bir satrap atadığı, ne de burayı egemenlik altına almak için başka önleme başvurduğu hakkında hiçbir şey söylememektedir. Sadece İskender, dağlarda ve yürüyüş sırasında çok kayıp veren süvarilerini yeniden kuşandırmak için önemli sayıda at verilmesini istemiştir.

Elimizdeki kaynaklarda İskender'in Baktria Hyparkhlarını Zariaspa'ya çağırarak onlarla görüştüğü hakkında dikkate değer bir kayda rastlanmakta ve buluşma, Yunanlıların Pers Devleti'ndeki Karanların yıllık denetimi anlamında kullandıkları bir kelime ile ifade edilmektedir. Eğer İskender, Baktria Hyparkhlarını askeri bakımdan emrine almak için gerçekten yanına çağırmışsa, şunu söylemek gerektir ki Pers Devleti'nin başka yerlerinde buna benzer bir harekette bulunmamıştır. Acaba o, Oksos boyundaki bu yerin kendi devletiyle ilişkilerinde özel bir du-

rum yaratmak, Baktria'ya başka bir düzen vermek düşüncesinde miydi? İlerde göreceğiz ki İskender, daha sonra Sogdiana'nın büyüklerinden birini "kral" yapmış, bir başkasının kızı ile evlenmiş, bir üçüncüsünü kayalar üzerindeki kalesinde teslim olmaya zorladıktan sonra ona Hyparkh unvanını vererek eski topraklarını bağışlamış, aynı şekilde boyun eğdirdiği bir dördüncüsünü de bağışladıktan sonra ona daha geniş bir ülke bırakmıştır. Kaynaklarımızda şatolarla toprak alanlarına sahip bu ülkelerin Hyparkh ünvanlı büyüklerinin adlarına sık sık rastlanmaktadır. Bunların durumları, Şehname'deki pehlivanlar gibi devlete bağlı süzeren prensleri veya dirlik beylerini andırmaktadır. Konumları gereği bu ülkeleri en uygun bir düzene sokmak için gerekli elemanlar mevcuttu. Artabazos'un atanması da belki bu düşünceyle yapılmıştı. İlerde bu konuya yeniden döneceğiz.

Jaksartes boylarındaki İskitlere karşı yapılan sefer

Marakanda'ya kadar yaptığı yürüyüş Oksos ötesisindeki toprakların yeryüzü şekillerinde görülen özellikler hakkında az çok bir bilgi edinmesi için İskender'e yetmişti. Oksos kıyısında bulunan Kilif üzerinde Nautaka (Karşi)'ya yürüyüşü sırasında solunda geniş çölü, sağında bazı yerleri üç bin ayağa kadar çıkan yüksek dağların ön tepelerini görmüştü. Daha ileride, Nautaka'dan kalkıp Kaşka ırmağını yukarıya doğru takip ederek Şehrisebz'e giderken, Karatübe Geçitini aştığı sırada, yüksek dağların karla örtülü zirvelerine aşağı yukarı on mil kadar yaklaşmıştı. Bundan sonra Sogd Irmağa vadisinden, Yunanlıların Polytimetos adını verdikleri Zerefşan'dan aşağıya doğru inerek Semerkand'a ulaştı. Denizden yüksekliği iki bin yüz elli İngiliz ayağı olan Semerkand, hemen hemen Balk ile, denizden üç yüz ayak yüksekte Derbent Irmağının Oksos Irmağına döküldüğü yerle, Kaşka vadisindeki Şehrizib'le denizden üç bin metre yükseklikteki Karatübe Geçiti ile aynı enlem üzerindedir. Sogd Irmağının yayla üzerinde oyduğu derin vadinin kuzey yanı boyunca, doğudan batı-

ya doğru uzanan sıradağlar bulunmaktadır. Bu dağlar üzerinde kuzey doğuya doğru açılan geçitlerden Jaksartes ırmağına inilir. Jaksartes, doğudan gelerek Hocant'ta birdenbire kıvrıldıktan sonra kuzeye doğru akışına devam eder. Bu noktada güneyden ve daha yüksek olarak kuzeyden gelen dağlar, bu büyük ırmağın yanına kadar sokulurlar; böylece bereketli, zengin orta Jaksartes vadisini ve Fergana'yı, aşağı Jaksartes vadisinden ayırır. Aşağı Jaksartes vadisinin solunda geniş bir çöl uzanır. Düz bir hat üzerindeki Hocent aşağı yukarı otuz mil ve Belh, Semerkand'dan kırk iki mil uzaktadır. Belh ile Hocent arası altmış mildir ve bu uzaklık Milano ile Basel arasındakinin iki katıdır.

Bu geniş bölgenin yeryüzü şekillerinde başka bir noktanın daha belirtilmesi yerinde olur. O yılın başlarında İskender'in yüksek Kafkas geçitlerini aştıktan sonra dinlendiği Anderab veya Andrasma, Jaksartes'in Hocent yakınlarında, birdenbire kuzeye kıvrıldığı yerle aşağı yukarı aynı meridyen üzerinde bulunmaktadır. Her iki yer arasındaki uzaklık, altmış beş mildir. İskender Anderap'tan kalkarak Kunduz'a tırmandığı sırada, Kokça ile Abı Panca Irmaklarının birbirine karışarak Oksos'u oluşturarak birleştikleri yere birkaç mil kadar yaklaşmıştı. Bu iki büyük ırmaktan birincisi yüksek Hint dağlarından, ikincisi de "dünyanın damı" diye tanınan haşmetli Pamir Yaylasından iner. İkisinin birleştiği yerin aşağısında daha birçok küçük kol aynı ırmağa karışmaktadır. Bu kollar, kuzeyde Jaksartes'in paralel olarak on beş mil yakınlarına kadar sokulan yüksek karlı dağlardan gelir. Aynı dağdan ayrılarak güneye doğru sıralanan birçok dağ silsilesi arasında az veya çok genişlikteki vadiler, Oksos ırmağı bölgesine açılır. Yalnız aşılması güç geçitler bu vadileri birbirine bağlar. Ancak bu nehir kollarının en batısındaki, dördüncüsü olan ve Balh'ın on mil kuzeyinde Oksos'a karışan Derlaent suyundan sonra yeryüzü şekli başka bir karakter gösterir. Derbent'in kaynakları ile Sogd'ın Semerkand yakınları arasında yer alan karla örtülü tepeleriyle büyük dağ kitlesinden ayrılan kol-

lar, yelpaze şeklinde batı ve güneye doğru uzanırlar. Buralardan inen sular, Kaşka ırmağında birleşirler. Kaşka, Karşı (Nautaka)'nın önünden aktıktan sonra çöllerde kaybolur gider. Geniş bir kavis ile batıdan güneye kıvrılan Sogd Irmağı da, Buhara'nın önünden geçerek Oksos'a doğru akar, fakat bu ırmağa ulaşamadan stepler ortasındaki bir bataklıkta kaybolur gider.

Oksos Irmağı vadisine doğru açılan geniş düzlüklerin aynı zamanda Jaksartes'in yatağına yaslanmış olması; Oksos akıntı bölgesinin öteki kısımlarından karlı dağlarla ayrılan Sogd Irmağı alanının Jaksartes Irmağı ile batıdaki çöllere karşı bir set oluşturması; Demirkapı Geçitinden aşılabilen sıradağların bu set ile bol vadili Baktria toprakları arasında doğal bir sınır olması; Baktria'ın Pamir Yaylası ile kesilmiş ve Orta Asya'ya karşı korunmuş bir durumda bulunması... Bütün bunlar burada siyasî bir örgütlenmenin oluşturulması için gözönünde tutulması gereken önemli noktalardı.

İskender'in bu bölgelerde yaptığı askeri harekatları topluca görmek kolayca mümkündür.

Kral, Marakanda'dan kalkarak, Jaksartes boylarında oturan insanların "büyük ırmak" adını verdikleri Tanais'in kıyısına ulaşmak için, kuzeye doğru yol aldı.

Marakanda'dan devletin en son kenti Tanais'in güney kıyısından çok uzak olmayan Kyropolis'e giden askeri yol, eşkıyalıkla geçinen Oksos dağlılarının elindeki geçitlerden, Uratübe bölgesinden geçmekteydi. Yiyecek temini için çıkıp dağlarda yolu şaşıran birkaç Makedonyalı asker buralarda barbarların baskınına uğrayarak öldürülmüş veya esir alınmıştı. Hemen İskender, hafif kıtalarıyla onların üzerine yürüdü. Otuz bin silahlı insandan oluşan barbarlar, dik ve birçok kale bulunan yüksek dağlara çekilmişlerdi. Makedonyalıların birkaç defa yaptıkları şiddetli hücumları, bu mevzilerinden attıkları sapan ve oklarla püskürtmeyi başardılar. Birçok yaralı arasında İskender'in kendisi de vardı. Krala bir ok rastlamış, bacak kemiği parçalanmış-

tı. Buna öfkelenerek kızın Makedonyalılar, en sonunda barbarların sığındıkları tepeyi almayı başardı. Çoğunu öldürdüler. Birçoğu da kendilerini kayalıklardan atarak uçurumlarda parçalandı. Ancak sekiz bin kadarı sağ kalarak krala teslim oldu.

Buradan sonra İskender, bu dağlık bölgeden kuzeye doğru yürüdü. Yollarda hiçbir direnişle karşılaşmadı. İçinden geçtiği Fergana bölgesinin yeryüzü şekillerindeki özellikler, öteden beri uluslar arasında önemli bir sınır olmuş, Doğu kültürünü Turan steplerinin göçebelerine karşı korumuştu. Güney ve doğu bölgelerinde yüksek dağlarla; kuzeyde nehir ve bunu besleyen suların çıktığı dağ silsileleri ile korunan bu bölge, yalnız batı ve kuzey batı yanlarından yabancı akınlarına karşı açık bulunmaktadır. Fakat tam bu taraflarda, aşağı Jaksartes'in her iki yanında uzanan vahşi steplerde savaşçı göçebe kavimler pusuda beklemekteydi. İlk çağlarda bu göçebe kavimlerin tümüne birden İskitler adı verilmiştir. Bunlar eski ateşe tapanlar masalında sözü geçen Turanlılardı; şurası kesindir ki eskiden sınır boyunca yapılan kaleler ve burçlar onların saldırılarına karşı alınmış önlemlerdi. Bu korunaklı yerler, sürekli değişen durumlar ve uluslar karşısında Yeni Çağ'a kadar önemlerini korumuşlardır. İskender, bu kalelerden yedi tanesine rastladı. Bunlar, steplerin kıyısı boyunca sıralanmışlardı. İçlerinde en önemlisi, Kyros'ın kenti olanıdır ve ötekilerden daha büyük olduğu gibi daha kuvvetle tahkim edilmiş olduğundan bu bölgenin en önemli kalesi sayılıyordu. İskender, bu geçitlere Makedonya kıtalarını sürdü. Kendisi ise ordusuyla birlikte birkaç saat kuzeydeki Tanais Irmağının kum steplerini oyarak akışını sürdürmek için birdenbire kuzeye doğru kıvrıldığı yerde ordugâh kurdu. Kral, çölün eşkıya kabilelerine karşı doğal bir sınır kalesi olan Kyros kentinin önemini kuşkusuz anlıyordu. Kuzeydeki ve batıdaki İskitlerin akınlarına karşı koymak buradan kolaylıkla mümkündü. Onlara bir sefer yapmak için gene burası çok elverişli bir çıkış noktasıydı. İskender, barış zamanlarında ulusların birbirleriyle ilişki kur-

maları için de bu yerin önemli bir rol oynayacağını umuyordu. Hiç kuşku yok ki daha o zamanlarda ova ile Orta Asya yaylası arasında ticaret ilişkisi vardı. Serlerin topraklarından gelen biricik dağ yolu, Kâşgar'dan, çok büyük, yirmi beş bin ayağa kadar yükselen Tiyenşan dağlarından inerek Oş üzerinden doğrudan doğruya bu Kyros kentine kavuşuyordu. Burası, o çevrede yaşayan ulusların bir pazar yeri olmaya çok elverişliydi.

Gerçekte İskit komşularla kurulacak ilişkiler dostça olacağa benziyordu. Dikkate alınması gereken bir kavim olan Abilerden, "Avrupa'nın İskitlerinden" krala elçiler gelerek ittifak ve dostluk antlaşmaları yapmak istediler. İskender, bu elçileri, yanlarına birkaç Hetair katarak geri gönderdi. Hetairler, görünüşte İskender'in adına barbar krallarıyla dostluk anlaşmaları yapacaktı, oysa gerçekte İskitlerin sayısı, yaşam biçimleri, İskitlerin bedeni yetenekleri ve savaş birlikleri hakkında bilgi getireceklerdi.

O sıralarda İskender'in gerisinde bir hareket başlamıştı ve olağanüstü bir hızla dört yana bulaşıyordu. Yabancı fatihlere karşı duyulan kin, bu ülkelerde yaşayan halklarının egemen tabakasında öteden beri görülen bir özellik birdenbire parlayıcı mizaç ile birleşmişti. Vahşi bir ayaklanmanın patlaması için sadece bir dürtü, bir liderin ortaya çıkması yetişirdi. İşte kapılmış olduğu büyülü ümitlerinde hayal kırıklığına uğradığını sanan Spitamenes, yurttaşları arasındaki bu gergin havadan, İskender'in kendisine beslediği güvenden, bir de kralın uzaklarda bulunuşundan yaralanmak için öne atıldı. Kendisiyle Bessos'un kaçışında ve tesliminde payı olan Sogdianalılar, ayaklanmanın çekirdeğini teşkil ediyordu. Yedi kentin halkı bu ayaklanma için ilk dürtüyü yapmış, belki de ilk işareti vermişti. İskender'in bu kentlerde bıraktığı askerler, halk tarafından öldürüldü. Ayaklanma, Sogd Irmağı vadisinde de alevlendi. Marakanda'daki az sayıdaki asker, güçlükle karşı koyabiliyor; yedi kentteki askerlerle aynı sona uğrayacakmış gibi görünüyordu. Spitamenes'in eski savaş arkadaşlarından ve Makedonyalılar tarafından tehdit edi-

len, öldürme ve yağma vaatleriyle hemen işbirliği yapmaya hazır olan Massagetler, Daailer ve çöldeki Sakalar, ayaklanmaya katılmak üzere koştular. Baktria'ya yayılan bir söylentiye göre, güya İskender tarafından düzenlenen Zariaspa'daki Hyparkhlar toplantısında ulusların liderlerinin bir darbeyle ortadan kaldırılmaları kararlaştırılmıştı. Oksyartes, Katanes, Khorienes, Haustanes ve daha başka birçok büyük, Sogdiana'daki ayaklanmayı kendilerine örnek alarak harekete geçtiler. Bu olaylar, Jaksartes ırmağının ötesinde, Asya İskitlerinin oturdukları steplerde duyuldu. İskit kabileleri, öldürme ve yağma etme isteğiyle gözlerini kan bürümüş bir şekilde ırmağın kıyısına kadar geldiler. Sogdianalıların kazanacakları ilk başarı üzerine hemen atla olarak ırmağı geçecekler, Makedonyalıların üzerine saldıracaklardı. İskender, birdenbire dört yandan kuşatılmıştı. En ufak bir felaket veya gecikme, kendisiyle beraber bütün ordunun ortadan kalkması sonucunu verebilirdi. Çabuk ve güvenli kurtuluş yolunu bulmak için bütün enerjisini, bütün cesaretini kullanmak zorunda kalıyordu.

İskender, mümkün olan çabuklukla yedi kaleden en yakında bulunan Gaza üzerine yürüdü. Aynı zamanda Krateros'u Kyropolis'e yolladı. O çevredeki barbarların çoğu buraya toplanmışlardı. Krateros, siperler ve hendeklerle çevrili olan bu kenti kuşatmak ve savaş makineleri yaptırma buyruğunu almıştı. Kendisi Gaza önüne geldiği zaman hemen şehrin pek yüksek olmayan toprak surlarına karşı saldırıya geçti. Mancınıklar, nişancılar ve makineler ile siperleri atış yağmuruna tuttukları ve dümdüz ettikleri sırada ağır silahlı piyade her yandan aynı zamanda hücuma geçti; dayanan iskelelerden surları aştı; kısa bir zaman içinde Makedonyalılar şehre hakim olmuştu. İskender'in açık buyruğu üzerine bütün erkekler kılıçtan geçirildi. Kadınlar, çocuklar, ne var ne yoksa hepsi askerlerin eline düştü; şehir tamamıyla yakıldı. O gün ikinci kaleye de hücum edilerek aynı usulle girildi; halkı da aynı sona uğratıldı. Ertesi sabah falankaslar üçün-

cü kale önüne gelmişlerdi. İlk saldırıda burası da düştü. Bundan sonraki iki kaleden barbarlar, Makedonyalılar tarafından ateşe verilen kenten yükselen kalın duman sütunlarını görüyorlardı. Buradan kaçmayı başarmış olan birkaç kişi, kentin uğradığı acıklı sonu haber verdi. Her ikisindeki barbarlar, her şeyi kaybettiklerine inanç getirerek çıplak yığınlar halinde kapılardan fırlayıp dağlara kaçıştı. Barbarların kalelerini bırakarak, kaçmaya yeltenecekleri tahmin eden İskender, daha geceleyin, şehirlerin etrafındaki yolları gözetlemek üzere süvarilerini öne sürmüştü. Böylece, kaçmakta olan, barbarlar, Makedonya İle'lerinin sıkı saflarına çarparak kılıçtan geçirildiler; kentleri Makedonyalılar tarafından alınarak ateşe verildi.

İki gün içinde beş kale yıkıldıktan sonra İskender, Kyropolis üzerine yürüdü. Daha önce Krateros, ordusuyla aynı şehrin önüne gelmişti. Kyropolis, şimdiye kadar alınmış olanlardan daha büyük bir kaleydi ve çevresinde daha kuvvetli surlar, içinde de bir burç vardı. O çevrenin en savaşçı barbarlarından aşağı yukarı on beş bin insan kenti savunuyordu. İskender, hemen hücum aletlerini surlara yanaştırarak çalıştırmaya başladı. Böylece mümkün olduğu kadar çabuk bir gedik açarak şehrin içine saldırmak olanağı yaratmak istiyordu. İçerde barbarlar bütün dikkatlerini en tehlikeli noktalara çevirmişlerdi. İskender ise, şehrin içinden akıp gelen nehrin kurumuş olduğunu, suyun duvardan çıktığı yerde bunan bir deliğin kente girmek olanağı verdiğini fark etti. Bunun üzerine hemen Hypaspistleri, Agrianlarla nişancıları, en yakındaki nehir kapısına doğru sürdü. Kendisi de yanındaki pek az bir kuvvetle nehir yatağından sürünerek hiç kimseye fark ettirmeden içeri girdi; koşarak en yakındaki kapıya geldi, bunu kırarak Makedonyalıların içeri girmelerini sağladı. Barbarlar, her şeyi kaybetmiş olduklarına artık kuşkuları kalmamakla beraber, vahşi bir öfkeyle İskender'in üzerine atıldılar. Kanlı bir boğuşma başladı. İskender, Krateros, daha birçok subay yaralandılar; Makedonyalılar, daha şiddetle saldırıyorlardı.

Kentin pazaryerini ele geçirdikleri sırada surların üzerinden de aşılmış bulunuluyordu. Her yandan sarılan barbarlar, burcun içine çekildiler. İskender hemen burcun dört yanını kuşattı. Su ihtiyacı çok fazla zahmete gerek kalmadan barbarları teslim olmaya zorladı.

Bu kentin düşmesinden sonra yedinci ve sonuncu kaleden fazla bir direniş beklenemezdi. Ptolemaios'un anlattığına göre burası, Makedonyalıların hücumunu beklemeden kayıtsız şartsız teslim olmuştu. Başka kaynaklar ise buranın da hücumla alındığını, halkının kılıçtan geçirildiğini söylemektedir. Her ne olursa olsun İskender, ayaklanan barbarlara karşı çok sert davranmak zorundaydı. Ne pahasına olursa olsun bu geçit bölgesine tam bir güvenlik içinde egemen olmak gerekiyordu. Çünkü bu geçitler elde tutulmadıkça Sogdiana'yı tutmak olanaksızdı. Transoksiana'nın (Oksos Irmağının öte tarafındaki ülke) yüzyıllarca sürecek olan yeni düzenine, karşı koyan düşmanların kanıyla ve bütün eski örgütlenmenin çözülmesiyle başlanıyordu.

Yerle bir edilen yedi kentin hayatta kalan halkından bir kısmı elleri kolları bağlı olarak sürüldü ve Tanais kıyısında yeni kurulan Aleksandreia'ya yerleştirildi. Bu kentlerin ortadan kaldırılmasıyla İskender, Sogdiana'ya döneceği sırada gerinin güvenliğini sağlamış bulunuyordu. Marakanda'da bırakılan ve Spitamenes tarafından kuşatılan Makedonya garnizonunun yardımına koşmak zamanı çoktan gelmişti; hatta geçiyordu bile. Fakat yedi kentin ayaklanmasının çekiciliğiyle koşup gelen İskitler, ırmağın kuzey kıyısında geri çekilecek olan Makedanyalıların üzerine atılmak için hazır bekliyorlardı. Eğer İskender, Tanais Irmağı boylarında kazandıklarını kaybetmemek; yeni şöhretin, yeni gücün sağladığı bir geleceği tehlikeye atmak istemiyorsa, Sogdiana'ya dönmeden önce bu ırmak bölgesinde elde ettiği bölgeyi tamamıyla güçlendirmek, İskitlerin bitmek bilmez akın heveslerini yok etmek zorundaydı. Şimdilik Marakanda'nın kuşatılma dan kurtarılması için birkaç bin kişilik bir kuvvetin gönderilme-

si yeterli görünüyordu. Aşağı yukarı yirmi günlük bir zamanda yeni kurulan kentlerin en acil ihtiyaçları için gereken tesislerin yapımı bitmiş, yeni kentin yeni halkı için yetecek kadar ev kurulmuştu. Hellen geleneklerine uygun olarak sunulan kurbanlar, yapılan yarışlar ve şenlikler içinde kralın Aleksandria adını koyduğu bu kentin ilk halkını Makedonyalı emekliler, Hellen ücretlilerinin bazıları ve o çevre barbarlarından gelip oturmak isteyenlerin yanı sıra yerle bir edilmiş olan yedi kale halkından artakalanlar oluşturdu.

İskitler hâlâ ırmağın karşı kıyısında bekliyorlar, dövüşe çağırırcasına Makedonyalılara oklar atıyorlardı. Bağırarak meydan okuyorlar; yabancıların İskitlerle dövüşmek cesaretini gösteremeyeceklerini, eğer bu cesareti gösterirlerse çöl çocukları ile gevşek sinirli Persler arasındaki farkın ne olduğunu öğrenmekte gecikmeyeceklerini söylüyorlardı. İskender ırmağın kaşısına geçip onlara saldırmaya karar verdi. Sunduğu kurbanlarda görülen işaretler pek elverişli değildi. Kyropolis savaşında aldığı yara tamamıyla iyileşmediğinden bu sefere doğrudan doğruya kendisinin gidebilmesi de mümkün görünmüyordu. Fakat İskitler büsbütün işi azıttıkları, aynı zamanda Sogdiana'dan çok endişe verici haberler gelmeye başladığı zaman kral, yorumcusu Aristandros'a ikinci defa kurbanlar sundurarak tanrıların iradelerini anlamak istedi. Bu sefer de kurbanlar iyi belirti vermiyor, kralın şahsı için tehlike gösteriyorlardı. Buna rağmen kral, barbarların bu kadar küstahça meydan okumalarına uzaktan seyirci kalarak onlara gülünç olmaktansa, kendi başını en büyük tehlikeye sokmayı daha uygun bulduğunu söyleyerek ordunun nehir kıyısına doğru ilerlemesini, ağır silahların öne alınmasını ve su taşıtı araçları şekline sokulan çadır derilerinin suya atmaya hazır bulunmasını emretti. Bu işler yapıldı. Öte kıyıda İskitler atları üstünde yüksek sesle bağırarak aşağı yukarı koşuşurlarken Makedonyalılar silahlarıyla güney kıyı boyunca ilerliyorlardı. Önlerinde atıcı makineler bulunmaktaydı. Birden bu makineler,

karşı sahili taş ve ok yağmuruna tuttu. Yarı yabani olan İskitler, daha önce böyle bir şey görmemişlerdi. Şaşkınlık içinde akılları başlarından giderek kıyıdan uzaklaştılar. İskender'in birlikleri ise trampet sesleri arasında suyu geçmeye koyuldu. Ağır, atıcı makinelerle öte tarafa atılan ilk birlikler, hemen arkadan gelmekte olan süvariye geçiş sırasında korudu. Bunlar karşı kıyıya varır varmaz, aşağı yukarı bin iki yüz atlı kadar olan Sarissophorlarla ağır silahlı Hellen süvarileri savaşa başladı. Taarruzda vahşi oldukları kadar geri çekilmede de hızlı olan İskitler; çok geçmeden onları her yandan kuşatarak ok yağmuruna tuttu; hiçbir hücum karşısında tutunamamakla beraber sayıca daha az olan Makedonyalıları iyice sıkıştırmaya başladılar. Tam bu sırada nişancılarla Agrianlar, öte kıyıya yeni çıkan hafif süvarilerle birleşerek düşmanın üzerine atıldılar. Çok geçmeden bazı noktalarda sabit bir çarpışma başladı. Kesin sonucu almak için kral, Hetairlerden üç Hipparkhia ile atlı Akontistlere saldırma buyruğunu verdi. Kendisi de derin kollar halinde ilerleyen öteki birliklerin başına geçerek dört nalla düşmanın kanadı üzerine atıldı. Her yandan hücuma uğrayan İskitler, artık akıcı dövüş için yayılabilecek durumda olmadıklarından geri kaçmaya başladılar. Makedonyalılar kaçan düşmanı şiddetle kovaladı. Çabukluk, bunaltıcı sıcak ve yakıcı susuzluk kovalamayı çok güçleştiriyordu. İskender'in kendisi, iyice yorulduğundan attan inmeden tuzlu steplerde bulunan kötü sudan içiyordu. Bu içeceğin etkisi çabuk ve şiddetli bir şekilde kendini gösterdi. Sonunda kralın gücü kalmadı, kovalamaya son verildi. Hasta kral ordugâha geri getirildi. Her şey onun hayatına bağlıydı.

Çok geçmeden kral iyileşti. İskitler üzerine yapılan hücum, istenilen sonucu tamamıyla sağlamıştı. Olup bitenler için af dilemek üzere İskit Kralının elçileri geldiler. Bunların söylediklerine göre İskitlerin bu işte bir sucu yoktu. Yalnız yağma etmek, ganimetler almak hevesine kapılarak toplanmış olan bazı kişiler bu esef verici olaya neden olmuştu. Kralları bunların neden olduğu

karışıklığa çok üzülüyor ve özür diliyordu; büyük kralın buyruklarına boyun eğmeye hazırdı. İskender çarpışma sırasında eline geçen yüz elli kadar İskitliyi hiçbir necat fidyesi almaksızın geri verdi. Onun bu büyüklüğü, barbarları etkikiledi. Bu hareketi, şaşılacak kadar ustalıklı savaşlarının ünü ile birleşerek onun insanüstü bir yaratık olduğu inancını sağlamıştı. Gerçekten de eğitilmemiş ulusların saflığı, böyle bir şeye kuşkulanmaktan çok inanmaya yatkındır. Tıpkı yedi yıl önce Tuna boylarındaki yenilmez kavimlerin ona boyun eğdikleri gibi şimdi de Saka İskitlerinin elçileri gelerek onunla dost olmak, barış içinde geçinmek istediklerini bildiriyorlardı. Böylece Aleksandreia yakınlarındaki bütün kavimlere baş eğdirilmiş oluyordu. Mümkün olduğu kadar çabuk Soğdiana'da harekete geçmek zorunda olan İskender, şimdilik bu kadarla yetinmeyi uygun buldu.

Gerçekten de Sogdiana'da durum çok tehlikeliydi. Spitamenes ile taraftarlarını başlamış oldukları ayaklanma, başka zamanlarda barışseverlik ve çalışkanlıkla tanınan halka da, herhalde isteklerinden ziyade korku yüzünden, bulaşmış bulunuyordu. Marakanda'daki Makedonya garnizonu sarılmış ve çok sıkıştırılmıştı. Bunun üzerine bir çıkış yaparak düşmanı geri atmış, hiç kayıp vermeksizin kaleye çekilmişti. Aşağı yukarı bu olay, İskender'in yedi kaleyi yıktıktan sonra yardım kuvvetleri gönderdiği zamana rastlıyordu. Yardım kuvvetinin gelmekte olduğunu duyan Spitamenes, sargıyı kaldırarak batı yönüne doğru uzaklaşmıştı. Bu arada İskander'in Kyronolis'i düşürdükten sonra gönderdiği Makedonya kuvvetleri Marakanda'ya varmıştı. Altmış altı Makedonyalı süvariden, sekiz yüz Yunan ücretli süvarisinden ve bin beşyüz ağır silahlı ücretliden oluşan bu yardım kuvvetinin başında Andromakhps, Karanos ve Menedemos bulunmaktaydı. İskender, Lykia'lı Pharnukhes'i de bunlara katmıştı. Pharnukhes o bölgenin dilini biliyordu. Kral, bir Makedonya kıtasının orada görünmesinin ayaklananların kaçmasını sağlamaya yeteceği, bundan sonra da Sogdiana'nın barışsever halk

kitlesi ile anlaşmanın büyük bir önemi olacağı inancındaydı. Makedonyalılar, Marakanda bölgesinin Spitamenes tarafından boşaltıldığını görünce hiç zaman geçirmeden onu kovalamaya koyulmuşlardı. Bunların yaklaşmaları üzerine Spitamenes, Sogdiana'nın sınırındaki çöle kaçmıştı. Bunun üzerine kovalamaya devam etmeyi, ayaklanmışlara sığınak vermeye yeltenen çöl İskitlerini ezmeyi zorunlu görmüşlerdi. İskitlerin üzerine düşünülmeden yapılan bu saldırı, Spitamenes'in onları açıktan açığa yardımcı olarak kazanması ve kuvvetlerine altı yüz kadar savaşçı istepi süvarisi katabilmesini sağlamıştı. Spitamenes, istepilerin sınırında Makedonyalıların karşısına çıktı. Doğrudan doğruya hücuma geçmeksizin veya onlardan bir hücum beklemeksizin Makedonya piyadesinin sık saflarını sarmaya, uzaktan ateş altına almaya başladı. Üzerine atılan Makedonya süvarilerinin karşısında kaçıyor, birçok yerde hücumlarını yenileyerek düşman süvarisini yoruyordu. Makedonyalıların atları, çetin yürüyüşlerle, yiyecek olmaması yüzünden yorgun düşmüş, birçok asker ölü veya yaralı olarak savaş alanında kalmıştı. Phernukhes, asker olarak değil, daha ziyade müzakerelere girişmek üzere gönderilmiş olduğunu ileri sürerek üç komutanın askerin başına geçmelerini istedi. Bunlar ise nerde ise kaybolmuş sayılabilecek olan bir askeri hareketin sorumluluğunu üzerlerine almaya yanaşmadılar. Artık açık sahradan ırmak kenarına doğru çekilmeye başlandı. Burada bulunan bir fundalığa dayanarak düşmana karşı durulabileceği umuluyordu. Fakat düşünce ve komutada birlik sağlanamadığından bu son kurtuluş çaresine de başvurulamadı. Irmak kıyısına gelindiği zaman Karanos, Andromakhos'a haber vermeksizin suyun beri tarafına geçti. Her şeyin kaybedildiğini sanan piyade, karışıklık içinde beri tarafa geçmek için kendini suya attı. Bunu görür görmez barbarlar, her yandan dört nala buraya koştular, aşağıdan ve yukarıdan ırmağı geçtiler; dört taraftan sararak, geriden baskı yaparak, kanatlardan saldırarak sahile tırmanmakta olanları geri atarak hiçbir direnişle karşılaşmaksızın Makedonyalıları nehrin ortasında bulu-

nan bir adacığa sıkıştırdılar. Barbarlar, her iki kıyıdan attıkları oklarla Makedonyalılardan geri kalanları da öldürdüler. Esir düşen pek az sayıda Makedonyalıyı da öldürüldüler. Komutanlar da beraber olmak üzere çoğu çarpışma sırasında canlarını vermişti. Ancak kırk süvari ile üç yüz kadar piyade kurtulabilmişti. Spitamenes, hiç zaman kaybetmeden Marakanda üzerine yürüdü. Kazandığı başarılardan cesareti alarak, aynı zamanda halk tarafından da desteklenerek şehrin içindeki garnizonu ikinci defa kuşatmaya başladı.

İşte bu haberler, kralı Tanais boylarındaki İskit kavimleri ile mümkün olduğu kadar çabuk anlaşmaya zorlamıştı. Tanais kıyısında yeni kurulan şehrin aynı zamanda bir sınır kalesi görevini üstleneceği ve gelecekteki askeri hareketler için çok elverişli bir üs olabileceği kanaatiyle İskender, ordusunun büyük kısmını, geriden gelmek üzere, Krateros'un komutasına bırakarak, hafif piyadenin, Hypaspistlerle Hipparhkialardan yarısının başında Sogd ırmağı vadisine yürüdü. İki kat hızlandırılan bu yürüyüşlerden sonra dördüncü gün Marakanda önüne geldi. Spitamenes, kralın yaklaştığını haber alınca kaçmıştı. İskender onu kovalamaya başladı. Yolu, Makedonyalı ölülerin vücutlarıyla dolu olan kıyı bölgesinden geçiyordu. Zamanın izin verdiği oranda büyük törenlerle ölüleri gömdükten sonra kaçan düşmanın arkasından gitti. En sonunda batı ile kuzey yönlerine doğru uzanan uçsuz bucaksız bir çöl karşısına çıktığı zaman kovalamadan vazgeçmek zorunda kaldı. Böylece Spitamenes, yanındaki kuvvetlerle beraber bölgeden kovulmuştu. Suçlarını bilen, kralın haklı öfkesinden korkan Sogdianalılar, kentlerinin toprak siperleri gerisine kaçmışlardı. İskender ise, Spitamenes'i kovalamak için bunlara dokunmadan geçmişti. Fakat onları cezalandırmadan bırakmak niyetinde değildi. Birkaç defa yapılan bu ayaklanma ne kadar tehlikeli; bu memlekete tam bir güvenle sahip olmak ne kadar önemli, Sogdianalıların böyle zorla egemenlik altına alınışı ne derecede güvenilmez mahiyette ise, ayaklanmış

olanlara karşı da şiddetli kullanmak o oranda zorunlu görünüyordu. İskender çölün kenarından geri döner dönmez, bu zengin ülkeyi yakıp yıkarak harabe haline getirmeye, köyleri yakmaya ve kentleri yıkmaya başladı. Söylendiğine göre bu tüyler ürpertici bastırma hareketinde yüz yirmi bin kadar insan öldürülmüştür.

Zariaspa'da kış dinlenmesi

Sogdiana'nın bu suretle yatıştırılmasından sonra İskender, üç bin kişilik bir kuvvetle Peukolaos'u geride bırakarak Zariaspa'ya gitti. Bir zamanlar Baktria bölgesinin Hiparkhlarını bir toplantı yapmak üzere bu kente çağırmıştı. Bahyrialılar, ister Sogdianalıların çarptırıldıkları ağır cezadan korktuklarından boyun eğmiş olsunlar, ister ayaklanmada baştan beri büyük bir rol oynamamış olsunlar, İskender bunlara karşı artık bir askeri harekât yapmayı gerekli bulmuyordu. Belki niyetlenilen ayaklanma için Baktrialıların cezalandırıldıkları hakkında çok müphem bir kayıttan başka hiçbir kaynak sözetmemektedir. Ülke büyüklerinden Sogdiana'nın ayaklanmasına karışanlar, dağlara kaçarak kayalıklar üzerindeki kalelerine kendilerini güvenlik altına almış olduklarını sanıyorlardı.

İskender'in Zariaspa'da geçirdiği 329 - 328 kışı, birçok bakımdan dikkate değer. Baktria büyüklerinin toplanmaları, Batıdan taze savaş kuvvetlerinin gelmesi, Avrupa ve Asya uluslarının gönderdikleri birçok elçi, üstelik daima yenmiş; savaş içinde pişmiş olan bu ordunun içinde hiç eksilmeyen çalışma, Makedonya askeri hayatıyla Pers tantanasının ve Hellen formasyonunun karışmasıyla meydana gelen çok renkli ve çok taraflı bir yaşayış, bütün bunlar henüz genç kralın sarayını garip olduğu kadar karakteristik bir nitelik vermektedir. Kral gayet iyi biliyordu ki zaferleriyle kurduğu şehirlerin kendisine sağlamış olduğu üne, bir de doğu memleketlerine özgü tantana ile en büyük dünya saadetinin yüceliğini katmak zorundaydı. Ancak bu sayede

kendisine dünya üstü bir yaratık olarak tapmaya hazır olan ve yeni kazanılan ulusların, kralın büyüklüğü hakkında kuşkuya düşmemelerini sağlamak mümkün olabilirdi. İskender, eski Pers geleneğine uygun bir şekilde burada Bessos'un yargılanmasını yaptı. Kral katili, Zariaspa'ya çağırılmış olan ülke büyüklerinin önüne bağlı olarak çıkarıldı. Savcılığını doğrudan doğruya kralın kendisi yaptı. Toplantıda hazır olanlar da, anlaşıldığına göre, kral katilinin giymeyi hak ettiğine inandıkları hükmü verdiler. İskender, Pers geleneğine göre Bessos'un burnu ile kulaklarının kesilmesini, Ekbatana'ya götürülmesini, orada Medlerle Perslerin gözleri önünde çarmıha gerilmesini emretti. Meclisin önünde ağır işkenceler yapıldıktan sonra Bessos idam olunmak üzere Ekbatana'ya gönderildi.

Tam bu sırada Parthia Satrapı Phrataphernes ile Areialı Stasanor, Zariaspa'ya geldiler. Bunlar, Satibarzanes'e yardım eden sadakatsiz Areia Satrapı Arsames'i, Bessos tarafından Parthia satraplığına atanan İranlı Barzanes'i bunlardan başka da Bessos'un tarafına geçen daha bazı büyükleri bağlı olarak getirdiler. Böylece, daha iyi yönetilseydi İskender'in eserini ciddi surette tehlikeye düşürebilecek yetenekte olan bir muhalefetin son kalıntıları da ortadan kaldırılmış olunuyordu. Artık İskendere karşı cephe almaya girişecek herhangi birinin, çıkmaz bir iş veya hafifmeşrepçe bir aldanış uğrunda kendini feda etmeye mahkum olacağını herkes anlamıştı.

Kış aylarında kralın ordugâh sarayına gelen elçiler arasında en çok dikkate değer olanları, Avrupa İskitlerinin gönderdikleri adamlar olmuştur. Geçen yaz İskender, Hetairlerinden birkaç kişiyi İskit elçileriyle beraber göndermişti. Şimdi ise bu Hetairler, yanların da yeni elçilerle geri dönüyorlardı. Yeni elçiler, uluslarının İskender'e boyun eğeceğine dair teminat ile İskitlerce en değerli sayılan hediyeler getiriyorlardı. Dediklerine göre kendi kralları bu arada ölmüştü; ölen kralın kardeşi, hemen Makedonya Kralına itaatini ve müttefiki olmak istediğini arz ediyor, bu-

nun bir delili olmak üzere İskender'e eş olarak kızını vermek teklifinde bulunuyordu; eğer İskender buna tenezzül etmeyecek olursa, İskit büyükleri ve kabile reislerinin kızlarıyla kendi ordusunda ve sarayındaki ileri gelenlerin evlenmelerine izin vermesini rica ediyordu. İskender istediği takdirde doğrudan doğruya kendisi gelip emirlerini telâkki etmeye hazırdı; gerek kendisi, gerekse ileri gelenlerin evlenmelerine izin verme halkı her bakımdan Makedonya Kralının emirlerini yerine getirmek kararındaydılar. İskender'in cevabı, kuvveti ile o zamanki şartlara uygun bir tarzda olmuştur: İskit kızlarıyla evlenme tekliflerinin üzerinde durmaksızın zengin bağışlarla ve İskit kavmine dost kalacağına dair teminatla elçileri geri gönderdi.

Aynı günlerde Khorasmilerin Kralı Pharasmanes, bin beş yüz atlı maiyetiyle, büyük krala doğrudan doğruya biat etmek amacıyla Zariaspa'ya gelmişti. Onu böyle bir harekete sevk eden şey, komşu Mossagetlerin Spitameues'e gösterdikleri iyi kabulden dolayı kendisi hakkında herhangi bir kuşkunun uyanması olasılığıydı. Pharasmanes Aşağı Oksos'a hükmetmekte olup Kolkhi kabilesi ile savaşçı kadınların oluşturduğu halkın, Amazonların komşusu olduğunu temin ediyordu. Eğer İskender Kolkhilerle Amazonlara karşı bir sefere girişmek ve Pontos Eukseinos (Karadeniz)'a kadar olan ülkeleri egemenliği altına almak niyetinde olursa kendisine yol göstermeye, bu seferde Makedonya ordusunun ihtiyaçlarını sağlamaya hazır olduğunu bildirdi. İskenderin bu tekliflere verdiği cevap, bundan sonraki planlarının birbiriyle olan bağları hakkında bize bir fikir vermektedir. Pek cesurca tasarlanan bu planların, ancak bu sefer sırasında varlıkları ilk defa anlatılan birbirinden çok ayrı yapıdaki ülkelerin coğrafi koşullarına uydurulmuş dikkate değer bir birlik oluşturmakta olduğu görülmektedir. İskender, gerek kendisi görerek, gerekse elçilerin ve yerlilerin verdikleri bilgilerden öğrenerek şu kanaata varmıştı: Hâlâ Hazar denizi ile doğrudan doğruya bağlı sandığı Okyanus, Pers Devleti'nin kuzey sınırlarına

yakın değildi; kuzeye doğru uzanan geniş ülkeler İskit kabilelerinin elinde bulunuyordu; yeni devleti için bu yanda büyük bir denizin teşkil edeceği doğal sınırı bulmanın olanağı yoktu. Buna karşılık ilk olarak yapmaya niyetlendiği İran yaylasının tamamıyla egemenlik altına alınması işi için ilk ve en önemli koşul, bitişik ovaların ele geçirilmesiydi. Gerçekten de daha sonra, İskender'in Fırat ile Dicle'yi, Oksos ile Jaksartes'i, İndos ile Hydaspes'i, İran ve Areia üzerindeki egemenliği için dayanak noktaları yapmakta ne kadar haklı olduğunu kanıtlamıştır. Phatrasmanes'e verdiği cevapta şimdilik Pontos memleketlerine girmeyi düşünmediğini, bundan sonraki ilk iş olarak Hindistan'a boyun eğdirmek zorunda olduğunu, ancak Hindistan'ın güvenlik altına alınmasından sonra Asya'nın kayıtsız şartsız hakimi olarak Hellas'a dönmek ve Çanakkale ile İstanbul boğazlarından geçerek bütün kuvvetiyle Karadeniz'e girmek niyetinde bulunduğunu bildirdi. Pharasrnanes'ten, şimdi yapmakta olduğu teklifi o zamana kadar geri bırakmasını istedi. Şimdilik onunla dostluk ve ittifak anlaşmaları yaptı. Onu Baktria, Parthia ve Areia satraplarına tavsiye ederek iyi niyetlerini gösterecek söz veya bağışlarla ülkesine yolladı.

Bunun yanı sıra Hindistan seferine başlamak için koşullar hiçbir bakımdan elverişli değildi. Gerçi Sogdiana'da ayaklanma bastırılmış, her taraf yakılıp yıkılmıştı. Fakat İskender'in bu talihsiz ülkeyi çarptırdığı ceza, güçlükleri yatıştırabilmekten çok uzaktı. Öyle anlaşılıyordu ki kısa bir şaşkınlık ve uyuşukluktan sonra genel bir öfkeye dönüşen yeni bir ayaklanma patlayacaktı. Sogdiana halkının binlercesi, tahkimli kalelerle çevrili yerlere, dağlara, kabile reislerinin yaylalarda ve Oksos boylarındaki dağ kalelerine kaçmıştı. Doğanın korunma olanakları bağışladığı her yerde birçok kaçak toplanmıştı. Bunların davaları ne kadar ümitsizse kendileri de o oranda tehlikeliydiler. Peukolaos, elindeki üç bin kişilik kuvvetle asayişi sağlayamıyor, düz bölgeleri koruyamıyordu. Korkunç ayaklanmayı alevlendirmek amacıyla

her yandan yığınla insan geliyordu. Görünüşe göre yalnız İskender'in yokluğundan faydalanabilecek bir baş eksikti. Polytimetos'a yaptığı baskın gözönünde tutularak bir yargıya varılırsa askeri yetenek ve ustalık sahibi olduğu anlaşılan ve şimdi Massagetlere sığınan Spitamenes'in, ikinci Sogdiana ayaklanmasında hiçbir payı olmasa gerek. Eğer böyle olmasa, onun neden daha önce İskitlerle ülkesine dönmediği açıklanamaz. Gerçekten de İskender'in ayaklanmanın genişlemesine meydan vererek bastırmak için geç davranması gösteriyor ki Makedonya kıtaları, bu kadar cesur ve sayıca çok düşmanı dağlardaki tahkimli yerlerde arayıp bulacak bir durumda değildi. İskender'in elinde Arakhoria, Paropamisos ve Tanais'te kurduğu yeni şehirlerde bırakılan garnizonlardan sonra ancak on bin kadar bir kuvvet kalmıştı. Ancak kış aylarında batıdaki ülkelerden önemli sayıda kuvvet geldi. Lykia Satrapı Nearkhos ile Karia Satrapı Asandros'ın topladığı piyade ile süvariden oluşan bir kol; Suriye Satrapı Asklepiodoras ile Hyparkh Menes'in getirdikleri bir ikinci kol; Epokillos'un, Menidas'ın bir de Trakların generali Ptolemaios'un komutaları altındaki üçüncü kol, aynı aylarda İskender'in yanına gelmişti. Hepsi birden aşağı yukarı on yedi bin piyade ile iki bin altı yüz süvariydi. Ancak bunların gelmesi üzerine İskender, Sogdiana ayaklanmasını en kuytu sığınaklarına kadar kovalayabilecek kuvvet elde etmiş bulunuyordu.

Sogdiana'lıların ikinci defa ayaklanması, ayaklanmanın bastırılması

Makedonya Kralı, ilkbahar gelir gelmez Zariaspa ordugâhından hareket etti. Hastanelerde Makedonya atlı aristokrat kıtalarına mensup hastalarla seksen kadar ücretli süvari askeri ve birkaç asilzade oğlu aynı ordugâhta bırakıldılar. Ordu Oksos yönüne doğru ilerledi. Kralın çadırı yanında bir petrol kaynağı fışkırdı. Bu olayı Aristandros, galip gelineceğine, fakat zaferin büyük zahmetlere mal olacağına bir işaret olarak yorumladı.

Gerçekten de, dört bir yandan tehdit eden bu düşmanlarla teması sağlayabilmek için çok dikkatli davranmak gerekiyordu. Kral ordusunu birtakım kollara ayırdı: Melegaros, Polysperkhon, Attalos ve Gorgias, kendi falankslarıyla birlikte Baktria'da kaldılar; görevleri burayı korumaktı. Ordunun geri kalan kısmı ise kralın, Hypparkh Hephaistion, muhafız kıtası komutanı Ptolemaios, komutan Perdikkas, Baktria Satrapı Artabazos (ki bunun yanına komutan Koinos verilmişti)'un komutalarında beş kol halinde ayrı ayrı yönlerden Sogdiana topraklarına girdi. Buradaki girişimler ve görülen işlerin ayrıntıları hakkında kaynaklar susmaktadır, sadece genel olarak bazı tahkimli yerlerin hücum ile alındığı, bazılarının ise kendi istekleri ile teslim oldukları söylenmekle yetinilmiştir. Kısa bir zaman içinde Oksos ötesi ülke ile Polytimetos vadisi yeniden kralın eline geçmişti. Mekedonya ordusunun ayrı ayrı yönlerden gelen muzaffer kolları, Marakanda da birleştiler. Bununla beraber doğu ve kuzeydeki dağlık bölgeler düşmanın elinde bulunuyordu. Massaget kabilelerine sığınmış olan Spitamenes'in, bu eşkıyaları kandırarak akınlar yaptıracağı beklenebilirdi. Aynı zamanda ülkenin korkunç derecede bozulmuş olan durumuna yeni ve esaslı bir düzenle son vermek, dağılmış, barınaksız kalmış ve en acil ihtiyaçlarını sağlayamayacak bir hale gelen halka yardım etmek ve onları yatıştırmak için her türlü önleme başvurmak gerekiyordu. Bu düşünceyle Hephaistion, yeni kentler kurmak, köylerde yaşayanları bu kentlerde toplamak, yiyecek maddeleri getirtmek emrini aldı. Öte yandan Koinos ile Artabazos, mümkün olursa Spitamenes'i ele geçirmek amacı ile, İskitlere karşı harekete geçtiler. İskender'in kendisi ise, dağlık bölgedeki tahkimli yerleri birer birer alarak ülkenin ele geçirilmesini tamamlamak üzere yola koyuldu. Kral bu dağ kalelerini fazla zahmet çekmeksizin almayı başardı ve çok geçmeden dinlenmek için Marakanda'ya döndü. Bu dinlenme günlerini korkunç olaylar dolduracaktı.

Kleitos'un öldürülmesi

İhtiyar Artabazos, görevinden affedilmesini rica etmişti. Bunun üzerine kral, Kara Kleitos diye anılan Hypparkh Kleitos'u, Baktria Satraplığına atamıştı. Günler, büyük av şenlikleri ve şölenlerle geçiyordu. Bu günlerden biri Dionisos şenliği için ayrılmıştı. Söylendiğine göre kral onun yerine Dioskun (Zeus'un ikiz oğulları)ları kutladı. Bu yüzden tanrı öfkelendi ve böylece kral büyük bir günaha girmiş oldu. Bu işte onun dikkati çekilmemiş de değildi. Denizden kendisine gönderilen güzel meyveleri alan kral, onları beraber yemek üzere Kleitos'u yanına çağırdı. Bunun üzerine Kleitos, sunmak üzere bulunduğu kurbanı bırakarak İskender'in yanına koştu. Kurbanlık üç koyun da onun arkasından geldi. Aristandros'un yorumlamasına göre bu, savaşa işaretti. Son gece kral garip bir rüya görmüştü: Rüyada Kleitos, siyah elbise giymiş biçimde Parmenion'un vücutlarından kanlar akan oğulları arasında oturuyordu. İşte bu rüyanın da etkisi ile bir kat daha endişeye düşen İskender, Kleitos için kurban yapılmasını emretti.

Öykü şöyle sürüyor: Akşam Kleitos sofraya geldi. Gece geç vakitlere kadar şarap içilerek neşe içinde eğleniliyordu. İskender'in yaptığı işler övülüyor, kralın Dioskurlardan daha büyük işler gördüğü, hatta Herakles'in bile onunla kıyaslanamayacağı söyleniyor ve hayatta olan İskender'e o kahramanlar derecesinde şeref ve itibarın esirgenmesine biricik neden olarak ancak bazılarının duyduğu kıskançlık olduğu ileri sürülüyordu. Kleitos şaraptan son derece keyiflenmişti. Kralın etrafındaki Persler, gençlerin İskender'e duydukları aşırı derecede hayranlık, Hellen Sophistlerinin ve belagatçılarının küstahça yardakçılıkları ve kralın bunlara yanında bulunmaya izin vermesi, ötedenberi Kleitos'u içerletmiş bulunuyordu. Şimdi büyük kahramanların adlarıyla bu kadar hafifmeşrepçesine oynamak, onu büsbütün kızdırdı: Kralın şöhretini kutlamak için bu usul doğru değildi; onun yaptığı işler de söylendiği kadar büyük değildir; kazanılan şöhretin büyük bir kısmı Makedonyalılara aittir, dedi. İskender, herkesten

önce büyük payeler verdiği bir adamdan bu kırıcı sözleri dinlemekten hoşlanmadı. Bununla beraber sesini çıkarmamıştı. Fakat kavga gittikçe hararetlendi. Kral Filip'in yaptığı işlerin de sözü edilmeye başlandı. Söz uzadıkça Filip'in büyük işler yapmadığı, bütün şöhretinin sadece İskender'in babası olmaktan ibaret olduğu iddiası ileri sürüldüğü zaman Kleitos yerinden fırlayarak eski kralını savunmaya, İskender'in gördüğü işleri küçültmeye, kendini ve eski komutanları övmeye, ölen Parmenion ile oğullarını anmaya koyuldu; Makedonyalıların Med kamçılarıyla kırbaçlandıkları ve kralın yanına girebilmek için Perslere yalvarmak gerektiği günleri görmeden önce ölmüş veya idam edilmiş olan herkesi bahtiyar diye nitelendirdi. Yaşlı komutanlardan birçoğu ayağa kalkarak şarabın verdiği sarhoşluk ve kıskançlıkla kendinden geçmiş olan Kleitos'u susturdular ve gittikçe yükselen kavgayı yatıştırmaya çalıştılar. Fakat bütün gayretler boşa çıktı. İskender, yanında oturan Hellen'e dönerek: "Siz Hellenler kendinizi, Makedonyalılar arasında hayvanlar içinde yarı tanrılar gibi dolaşıyor zannediyorsunuz değil mi?" dedi. Kleitos gürültü yapmakta devam ediyor krala dönerek yüksek sesle: "Seni Granikos'ta kurtaran bu el olmuştur; fakat sen, hoşuna gittiği şekilde konuş ve buna karşılık sofrana hür adamları değil, eteğini öpen ve senin Pers kemerini taşıyan barbarla köleleri davet et." diye bağırdı. Bunun üzerine İskender öfkesini daha uzun süre dizginleyemedi ve silahını kapmak üzere yerinden sıçradı. Fakat dostları, kralın silahlarını uzaklaştırmışlardı. Bu durum karşısında kral, Makedonya dili ile krallarının intikamı almak için Hypaspistlerine haykırdı. Fakat gelen olmadı. Trampetçiye gürültü yapmasını emretti. Trampetçi itaat etmeyince suratına yumrukla vurdu. Anlatıldığına göre itaatsizlik o derecedeydi ki İskender'in o anda içine düştüğü durum, bir zamanlar Dareios'un Bessos ve arkadaşları tarafından esir edilerek sürüklendiği ve kendisinde krallığın asil adından başka bir şey kalmadığı zamanki durumundan hiç de farklı değildi. Şimdi Makedonya Kralına ihanet eden bu

adam, her şeyini bu krala borçlu olan Kleitos'tan başka birisi değildi. Dostları tarafından dışarı çıkarılmış olan Kleitos tam kendi adının anıldığı bir anda salonun öteki ucundan tekrar içeri girerek, "Ey İskender, işte Kleitos buradadır." diye bağırdı.

Sonra Euripides'in, "Ordu kanıyla zaferler kazanır; fakat bunun şerefi, armağan olarak yüksek tahtında oturup halkı küçük gören ve aslında kendisi hiçbir şey olan komutanı ait olur." diye kötü bir adetin mevcut olduğunu ima eden beyitlerini okudu. Tam o anda İskender, muhafız askerlerinden birinin elindeki mızrağı çekip aldı ve hemen Kleitos'un üzerine fırlattı. Kleitos, olduğu yere ölü olarak yere yıkıldı. Dostlar, dehşet içinde sıvıştılar. Kralın hiddeti dinmiş, aklı başına gelmiş, acı ve ümitsizlik bütün benliğini sarmıştı. Söylendiğine göre İskender, Kelitos'un göğsünden mızrağı çıkardı ve kendini onun na'şı üzerinde öldürmek için mızrağı yere dikti. Fakat dostları onu bu hareketten alıkoydular ve çadırına götürdüler. Orada uyanarak ağlıyor, ah vah ediyor, ölünün adını ve onun kız kardeşi olan kendi süt anası Lanike'yi çağırıyordu: Bir süt çocuğun süt anasına borcunun armağanı bu mu olacaktı, diyordu. Lanike'nin oğulları benim için öldüler; kardeşini de kendi elimle öldürdüm, hayatımı kurtaran bir adamı öldürdüm, diye sayıklıyordu. İhtiyar Permenion ile oğullarını anıyor, dostlarının katili diye nitelendirdiği kendisini kendisine şikâyet etmekten, kendine beddua etmekten bir türlü bıkmıyor, sürekli ölümü çağırıyordu. Böylece o, üç gün süre ile Kleitos'un na'şı üzerine kapanmış, uykusuz, yemeden ve içmeden, sonunda bitkin düşerek sesi kesilmiş bir halde çadırında kaldı. Arasıra çadırdan yalnız derin iç çekişi sesleri duyuluyordu. Krallarının halinden endişeye düşen kıtalar, bir araya gelerek ölüyü yargıladılar ve onun haklı olarak öldürüldüğüne hüküm verdiler. Krallarını çağırdılar. Fakat o işitmiyordu. En sonunda komutanlar; çadırı açmaya cesaret ettiler. Krala, ordusunu ve devletini düşünmesini hatırlattılar: Tanrıların işaretlerine göre Dionysos, bu uğursuz olayın çıkmasını istemiştir, dediler.

Birçok zahmetten sonra nihayet kralı yatıştırmayı başardılar. İskender, hiddete gelen tanrıya kurban sunulmasını emretti.

Kaynaklarımızın verdiği bilgiler, ana hatlarıyla bunlardan ibarettir. Aynı kaynaklar ne bu korkunç olayın aslını ne de öldüren ile öldürülen arasındaki suçun ölçüsünü belirlemek için yeterli değildir. Ani bir öfkenin krala yaptırdığı iş ne karar korkunçtu. Kralın gücüne ve sadakatlerine güvenmek zorunda olduğu kişilerde kendi istek ve hareketlerinin uyandırdığı hoşnutsuzluk ve isyan ruhu, Makedonyalılarla Hellenlerden İskender'i ayıran derin uçurum, ilk defa Kleitos'un şahsında karşısına çıkıyordu. İşlediği cinayetten pişmanlık duyuyor, tanrılara kurbanlar sunuyordu. Kralı lanetleyen moralistler onun başka ne yapması gerektiği hakkında hiçbir şey söylememektedirler.

İskit'lerin Zariaspa'ya saldırışları

Marakanda'da bunlar olurken Spitamenes, Baktria'ya girmek için bir girişim daha yapmıştı. Kurtarabildiği Sogdianalılarıyla kaçarak Messagetlere sığınan Spitamenes, bunlar arasında 600 - 800 kadar atlı toplamış ve birdenbire sınır bölgesinde bulunan tahkimli yerlerden biri önüne gelerek muhafızları kandırarak dışarı çekmeyi başarmış ve pusu kurarak onlara bir baskın yapmıştı. Kalenin komutanı İskitlerin eline düşmüştü; askerlerinin çoğu ölmüş, kendisi yakalanarak götürülmüştü. Bundan cesaret alan Spitamenes; birkaç gün sonra Zariaspa önünde gözükmüştü. Fakat iyileşerek hastahaneden çıkan çoğu atlı aristokrat kıtasından Hetairlerle takviye edilen kale muhafızları o kadar kuvvetliydi ki Spitamenes için bir hücumu göze almak yerinde bir hareket sayılamazdı. Massagetler, o çevrenin köy ve kasabalarını yağma ederek, yakıp yıkarak geri çekildiler. Oranın yönetiminden sorumlu olan Peithon ile Aristonikos bunu haber alınca, seksen süvari ile hastanelerden çıkan atlı aristokrat kıtasına mensup askerleri ve aristokrat oğullarını silah başı ettiler ve yağmaya devam eden barbarları cezalandırmak amacı ile he-

men kalenin kapısı önüne çıktılar. Barbarlar ganimetlerini bırakmak zorunda kaldılar ve ancak zar zor kendilerini kurtarabildiler. Bir çoğu yakalanarak öldürüldü. Sonra bu küçük kıta, neşe içinde kente çekildi. Fakat Spitamenes, kurduğu bir pusuyla öyle şiddetli bir baskın yaptı ki Makedonyalılar geri atıldı ve nerde ise arkalara kesiliyordu. Yedi Hetair ile altmış ücretli asker ve Aristonikos öldürüldüler; Peithon, ağır yaralı olarak düşmanın eline düştü. Nerde ise kent de düşman eline geçecekti. Bu felaket Krateros'a çabuk ulaştırıldı. İskitler onun gelmesini beklemediler ve batıya doğru çekildiler. Bu yürüyüş sırasında sürekli yeni birlikler onlara katıldı. Krateros arkalarından yetişerek onları çölün kenarında yakaladı. Çok şiddetli ve inatçı bir çatışma başladı. En sonunda Makedonyalılar zaferi kazandılar. Spitamenes, yüz elli insan kaybederek çölün içine daldı. Bu çöl, barbarları daha fazla kovalamaya engeldi.

Bu türden haberler, görevi başına dönmek için krala dostların ricalarından veya küstah yardakçıların tesellilerinden daha etkili oluyordu. Marakanda'dan hareket edildi. Kleitos'un ölümü ile boş kalan Baktria Satraplığı, Amyntas'a verildi. Koinos, kendisinin ve Meleagros'un Taksisleri, atlı aristokrat kıtalarından dört yüz asker, bütün Akonistler ve o zamana kadar Amyntas'ın komutasındaki bütün kıtalarla birlikte, Sogdiana'yı korumak üzere geride kaldı. Hephaistion, ordunun kışlık ihtiyacını sağlamak amacıyla, bir kıtanın başında Baktria'ya gitti. İskender ise, Baktrialı asilerden bir çoğunun kaçarak sığındığı Ksenippa üzerine yürüdü. İskender'in gelmekte olduğu haberi üzerine, zamansız bir konukseverlik yüzünden mallarını ve ülkelerini kaybetmek tehlikesini göze almak istemeyen Ksenippa halkı, Baktrialı asileri kovdu. Bunun üzerine asiler, gizli saldırlarla Makedonyalılara zarar vermek girişiminde bulundular. Aşağı yukarı iki bin atlı ile Makedonya ordusunun bir kısmı üzerine atıldılar ve ancak uzun zaman sallantıda kalan bir çarpışmadan sonra geri çekilmek zorunda kaldılar. Barbarlar, bir kısmı ölü ve bir kısmı tutsak olmak

üzere sekiz yüz kadar insan kaybetmişlerdi. Sayıları azalan, başsız ve yiyeceksiz kalan asiler, teslim olmayı yeğlediler. Sonra kral, Baktria'daki Sisimithres adlı dağ kalesi üzerine yürüdü. Kaleye yanaşmakta büyük güçlüklerle karşılaşıldı. Hücumun hazırlanması ise daha büyük zahmetlere mal oluyordu. Fakat Sisimithres, hücuma gere kalmadan teslim oldu.

Bu arada Spitamenes, düşmanın başarıları ve kuvveti ile bütün sınır boyları kendisine kapanmadan önce; Sogdiana'yı ele geçirmek için bir defa daha girişimde bulunmak zorunda olduğuna inanmıştı. Kendisiyle beraber kaçan süvariler ve ganimet vaadederek toplamadığı üç yüz kişilik atlısı ile birdenbire Bagai önünde göründü. Bagai, Sogdiana'yı Massagetlerin oturduğu çölden ayıran sınırın üzerinde bir yerdir. Bu baskını haber alan Koinos, olabildiğince hızlı Spitamenes'e karşı yürüdü. Kanlı bir çarpışmadan sonra İskitler, sekiz yüz insan kaybı ile geri çekilmek zorunda bırakıldılar. Son girişimin de başarısızlıkla sonuçlandığını gören Sogdianalılarla Baktrialılar, başlarında Dataphernes olduğu halde, yolda Spitamenes'ten ayrılarak Koinos'a teslim oldular. Sogdiana'da ganimet vaad edilerek aldatılan Massagetler, kendilerinden ayrılanların çadır ve arabalarını yağma ettiler ve Spitamenes ile birlikte çöle kaçtılar. Tam o sırada İskender'in çölün içine doğru ilerlemekte olduğu haberi geldi. Bunun üzerine, Spitamenes'in kafasını, keserek krala gönderdiler.

Nautaka'da kış dinlenmesi

Gözü pek olduğu kadar eli de kanlı olan bu düşmanın ölümü ile son endişe de ortadan kalkmış bulunuyordu. Doğunun bahçesi en sonunda sükuna kavuşmuştu. Bu kadar çok savaş ve yakılıp yıkılmadan sonra bu ülke, gelişerek eski zenginliğini yeniden elde edebilmesi için böyle bir sükuna muhtaçtı. İskender'in burada geçirmeyi düşündüğü son kış da gelmişti. Ordunun ayrı ayrı birlikleri kış ordugâhlarını kurmak üzere Nautaka'da toplanıyordu. Yakın bölgelerin satrapları, Parthia Satrapı Phratapher-

nes ile Areia Satrapı Stasanor da aynı yere geldiler. Bunlar, geçen kış kendilerinin olmadıkları Sariaspa'da çıkarılan ve büyük bir olasılıkla ordunun örgütlenmesiyle ilgili emirleri öğrendiler. Phrataphernes İskender'in buyruklarını tehlikeli bir şekilde dinlememeye başlayan Mardianlılar ve Tapurların Satrapı Autophradates'i tutuklamak görevi ile geri gönderildi. Stasanor da ülkesine döndü. Atropates ise Media'ya yollandı. Aldığı emre göre oranın satrapı olmasına rağman görevlerini unutmuş gibi görünen Oksydates'i işinden atacak ve yerine kendisi geçecekti. Satrap Mazaios öldüğü için Babil Satraplığı da Stamenes'e verildi. Sopolis, Menides ve Epokillos, yeni asker kıtaları getirmek amacı ile Makedonya'ya gittiler.

Anlaşıldığına göre Nautaka'da geçirilen kış dinlenmesinden faydalanılarak, İskender'in ertesi yılın yazına doğru yüksek dağlar yol verir vermez gerçekleştirmeyi düşündüğü Hindistan seferinin hazırlıkları yapıldı. Hint'in bu yanındaki dağlarda bazı kaleler hâlâ direniyordu. Makedonyalılara karşı koyan unsurların son kuvvetleri buralara çekilmişti.

Hyparkh'ların kaleleri ve Roksane ile evlenme

Kral, ilkbahar başlar başlamaz "Sogdiana kayalıkları" üzerine yürüdü. Baktrialı Oksyartes, kalenin alınmasını olanaksız saydığı için yanındaki kuvvetlerle buraya sığınmıştı. Kaleye uzun bir zaman yetecek kadar yiyecek yığmıştı. Su ihtiyacı da bol bol yağan kardan giderilebiliyordu. Aynı zamanda bu kar, kayalara tırmanmayı bir kat daha tehlikeli bir hale sokuyordu. İskender bu kalenin önüne gelince içindekilere haber göndererek serbestçe çekilebilecekleri vaadi ile teslim olmalarını istedi. Aldığı cevapta kendisine kanatlı asker bulması öneriliyordu. Her ne pahasına olursa olsun kaleyi almaya karar veren İskender, ordugâhta, kale burcunun üzerine doğru sarkan kaya çıkıntısına tırmanmak gerektiğini haberci ile duyurdu. Oraya ilk çıkan on iki kişiye armağanlar sözü verildi; birinciye 12 Talent (gümüş para birliği),

on ikinciye de bir Talent verilecekti; katılanların hepsine büyük bir şöhret kazandıracaktı. Bunun üzerine dağcılık eğitimi alan üç yüz Makedonyalı ayrıldı ve bunlara gereken talimat verildi. Sonra bunlar çadır kurmakta kullanılan demir kazıklar ve sağlam iplerle cihazlandırıldılar. Gece yarısı kayanın en dik olan ve bu yüzden beklenmeyen yerine yanaştılar. Başlangıçta güç de olsa tırmanmayı başarıyorlardı. Fakat çok geçmeden kopup çöken kayalar, kaygan buz yatakları ve yumuşak kar tabakaları ile karşılaştılar. Atılan her adımda tehlike daha da çoğalıyordu. Bu cesur insanlardan otuz kişi uçuruma yuvarlandı. Geri kalanlar en sonunda gün doğarken zirveye, ulaştılar ve beyaz bayraklarını rüzgârda dalgalandırmaya başladılar. İskender, önceden sözleşilmiş olan bu işareti alır almaz, yeniden bir haberci çıkardı. Bu haberci düşmanın ileri karakoluna yaklaşarak kanatlı askerin sağlandığını; şimdi başlarının üzerinde bulunduğunu, kaleyi artık daha fazla savunmaya olanak kalmadığını bildirdi. Makedonyalıların kayaların üstüne tırmanacak bir yol bulduklarını görünce şaşkına dönen barbarlar, daha fazla tereddüt göstermeyerek teslim oldular ve İskender Kaya Kaleye girdi. Burada zengin ganimet ele geçti. Baktria ve Sagdiana ileri gelenlerinin çok sayıda kadını ve kızı, aynı surette Oksyartes'in güzel kızı Roksane de, bu ganimetler arasındaydı. Bu dilber, İskender'in gönlünü kaptırdığı ilk kızdı. Onun karşısında kral, hükümdarın tutsaklar üzerindeki haklarını aşağı saydı. Onunla evlenerek ülkede barış sağlanmalıydı. Bu haber üzerine Roksane'nin babası, İskender'in yanına geldi ve güzel kızının hatırı için affedildi.

Dağlık Yukarı Oksos bölgesinin Paraitakenler ülkesinde bulunan ve ayaklananların birçoğu gibi Khorienes'in sığındığı kale hâlâ alınmamıştı. Oraya varmak için geçilmesi gereken ormanlık ve yolsuz dağ yarıkları, kalın kar tabakaları ile kapalı bulunuyordu. Sık sık yağan yağmur, kaygan buz, korkunç fırtınalar, ordunun yürüyüşünü daha da güçleştiriyordu. Ordu, zorunlu olarak birçok yoksunluğa katlanmak zorunda kalıyor, birçok asker do-

narak ölüyordu. Ancak her yoksunluğu ve her zorluğu herkes ile paylaşan kralın verdiği örnek sayesindedir ki kıtalar manevi kuvvet ve cesaretlerini, kaybetmiyorlardı. Anlatıldığına göre bir akşam kral, açık ordugâhta yakılan ateşte ısınırken, soğuktan sanki donmuş ve kendini bilmeyecek bir hale gelmiş olan ihtiyar bir askerin yaklaşmakta olduğunu görür. Hemen yerinden kalkarak onun silahlarını alır ve kendi sandalyesine oturtarak ısıtır. Emektar asker kendine gelerek kralı tanıyınca şaşırarak hemen yerinden kalkar. Bunun üzerine İskender der ki: "Görüyor musun arkadaş, kralın sandalyesinde oturmak Perslerde ölüm getirir. Fakat bu sandalye sana yeniden hayat verdi." En sonunda Khorienes'in kalesi önüne gelindi. Kale yüksek ve dik bir kayalığın üstündeydi. Ancak dar ve geçilmesi güç bir patikadan yukarıya çıkılabiliyordu. Üstelik kaleye yanaşılması mümkün olan bu tek taraf boyunca çok derin bir uçurumun tabanında gürül gürül akan bir ırmak geçiyordu. Hiçbir güçlüğü aşılamaz saymaya alışmamış olan İskender, ilk iş olarak uçurumu aşmak amacı ile, hemen dört yandaki dağları örten çam ormanlarından ağaç kestirerek iskeleler yapma emrini verdi. Gece ve gündüz çalışıldıktan sonra en sonunda uçurumun tabanına inilebildi. Bundan sonra derenin üzerine bir yapı kurularak üstüne toprak yığıldı ve uçurum dolduruldu. Çok geçmeden makineler işletilmeye ve kalenin içine gülleler fırlatılmaya başlandı. O zamana kadar Makedonyalıların yaptıkları işleri kayıtsızlıkla seyretmiş olan Khorienes, büyük bir hayretle duygularında ne kadar yanıldığını anladı. Düşman üzerine bir çıkış hareketi yapmak için arazi elverişli değildi. Makedonyalılar, yukardan atılan güllelere karşı siperlerle korunmuş bir durumdaydı. Khorienes, daha önceki örneklerden ders alarak işi sonuna kadar götürmeden önce İskender ile uyuşmanın daha faydalı olacağı inancına varmıştı. Bir haberci göndererek Oksyartes ile bir konuşma yapmasına izin vermesini İskender'den rica etti. Buna izin verilince Oksyartes, eski silah arkadaşının içinde kalması olası son kuşkuları da kolaylıkla gidermesini bildi. Böylece Khorienes, yanında bazı adamlarıyla İsken-

der'in önüne çıktı. Kendisini çok iyi kabul eden kral, kurtuluşunu bir kayaya emanet etmektense namuslu bir insanda aradığından dolayı onu kutladı. İskender Khorienesi çadırında alıkoydu ve ondan beraberinde getirmiş olduğu adamlarından birkaçını köye göndererek kalenin iyilikle Makedonyalılara teslim edildiğini ve içindekilerin affedildiklerinin bildirilmesini rica etti. Ertesi gün kral, beş yüz Hypaspistle kaleyi görmek üzere yukarıya çıktı. Kalenin sağlamlığı karşısında hayranlık duydu ve uzun bir kuşatılma ihtimaline karşı alınan bütün tedbirleri ve tesisleri takdir etti. Khorienes, Makedonya ordusuna iki ay süre ile yiyecek vermeyi üstlendi. Son derece zengin olan ambarlarından, son günlerin soğuk ve yoksunluklarından çok yıpranan Makedonya kıtalarına, çadır, ekmek, şarap ve kavurma dağıttı.

İskender, kale ile çevresindeki bölgeyi Khorienes'e bıraktı. Kendisi, ordunun büyük kısmı ile Baktria'ya gitti. Krateros'u; atlı aristokrat kıtasından altı yüz asker, kendi Taksis'i ve bundan başka daha üç Taksis'in başında, Paraitakene'de bulunan Katanes ve Austanes'e karşı yolladı. Bunlar, asillerin sonuncularıydı. Kanlı bir meydan savaşında barbarlar alt edildiler. Katanes öldürüldü. Austanes ise yakalanarak İskender'in önüne çıkarıldı; ülke boyun eğmeye zorlandı. Kısa bir zaman sonra Krateros da kralın arkasından Baktria'ya gitti.

Burada daha önce işaret ettiğimiz bir noktayı hatırlayalım. Doğruluğu her ne kadar kuşkulu ise de bu nokta, olayların arasındaki bağlar için önemli, bir konuya değinmektedir. Doğru kaynakları kullanarak çalışan sonraki devirlerin bir yazarı, sırası geldiği zaman, 323 yazında İskender'in yaptığı satraplıkların dağıtılması işini anlatırken bir not koymaktadır: Buna göre Sogdiana Krallığı Oropios'un elinde idi; fakat bu krallık kendisine babadan kalma bir miras olmayıp İskender tarafından ona verilmişti; ancak bir ayaklanma sonunda Oropios'un kaçarak hükümdarlığını kaybetmesi üzerinedir ki Sogdiana da Baktria Satrapına bağlanmıştır. Başka bir yazarın bundan sözetmemesi, bi-

ze kalan kaynakların içerikleri gözönünde bulundurulursa, bundan kuşkulanmak için bir neden oluşturmaz. Yanlış verilen Oropios adının içinde hangi gerçek adın saklandığını anlamak artık mümkün değildir. Belki de bu, Khorienes veya Sisimitkıres (Ki bunun hakkında Curtius, kral ona hükümdarlığını geri verdi ve daha büyük bir hükümdarlık elde edeceği ümidini verdi diyor.) gibi kahramanca karşı koyduktan sonra İskender'le barış yapan ve sonra da saygılı davranan Pers büyüklerinden birinin adıdır.

Eğer bu görüşler doğru ise İskender, ilerde göreceğimiz gibi, Hindistan için geniş ölçüde uyguladığı sistemin aynını kendi devletinin sınır boylarında tatbik etmiştir. Sogdiana, bir kralın idaresi altında Oksos ötesinin uç boyu haline getirilmiştir. Bu ülke ile Tanais'e kadar kurulan serbest Hellen kentleri ve bunların gerisinde kalabalık nüfuslu Margiana'yı da içine alan Baktria Satraplığı, İskender İmparatorluğunun çölde dolaşan göçebelere, Hekatompylos'a, İskenderiye'ye, Kafkasları aşarak Hindistan'a giden yolları ve Ferghana'dan geçerek Orta Asya yaylalarına ulaşan ticaret yolunu korumaktadır. İskender'in doğrudan doğruya Ferghana'yı, bugünkü adı ile Hokand (Khokand)'ı devletine bağlamak istemesinin nedeni anlaşılmaktadır. Hokand'ı elde bulundurmak ve oraya giden geçite hakim olmakla yetinmiştir. Daha başka bir bölgeyle devletin kuzey sınır boyunu zayıf düşürmekten başka bir şey elde etmiş olmayacaktı.

İskender'in bu ülkeye ayak basmasının üstünden iki yıldan fazla bir zaman geçmişti. Girişimlerinde, aşılması güç engeller oranında elde ettiği başarıların da büyük ve tam olduğu görülüyordu. Birçok zorluğa katlanmak, kanlı önlemler almak, kitleye ve kayalık kalelerine sığınan beylerin direnmelerine karşı daima yeni savaşlar yapmak gerekmişti. Şimdi halk yatıştırılmış, ülkenin büyükleri itaat altına alınmış ve tahkimli yerleri yıkılmış, en sonunda boyun eğenler affolunmuştu. Yeni kurulan önemli sayıda şehirle bu ülkelerin de içine alınması gerektiği Hellen hayatı için kuvvet, destek ve örnek ortaya çıkartılmıştı. Bu ülkelerin özel koşullarına ve

askerlik bakımından önemlerine uygun olan yeni bir yönetim şekli kurulmuştu. Bütün bunların son sahnesini, şimdi şereflerine şenlikler yapılmakta olan Sogdiana pehlivanlarından birinin güzel kızı ile kralın evlenmesi oluşturuyordu. Bu evliliğin birinci nedeni, kişisel eğilim olsa da aynı derecede siyasî bir önlem, Asya ile Avrupa'nın kaynaşmalarını gösteren açık bir belirti ve örnekti. İskender, Asya ile Avrupa'nın kaynaşmasını, kazandığı bunca zaferlerin bir sonucu, yaratmak ve adım adım gerçekleştirmek istediği işin sürekli yaşıyabilmesinin şartı olarak görüyordu.

Kuşkusuz bu isteğin, gittikçe genişleyen ve ilerliyen, bunun gerçekleşmesinin içinde önemli sayılacak zorunluluklar gizliydi. Birbiriyle bağdaşacak ve birbiri içinde eriyecek olan unsurların özellikleri gereği olarak ilk önce daha sert, daha ziyade bağlı, hareketsiz kütlenin ağırlığı dolayısıyla daha kuvvetli olan Asya unsuruna üstün bir yer verilmesi gerekliydi. Bu elde edildiği takdirde doğu uluslarının dünya görüşlerine, genel yargılarına ve adaletlerine yepyeni bir yön verilmesi zorunlu olacaktı. Böylece doğu ulusları, batıdan gelen kuvvetin kendilerini yalnız boyun eğdirmek ve egemenlik altına almak değil, onları kazanmak ve kendileriyle barışmak istediğini anlayacaklar, yeni hayata alışacaklar; batının gelişmiş hayat tarzına günden güne katılmayı öğrenebileceklerdi. İşte bu nedenledir ki İskender, etrafında Asya usulü bir saray halkı bulunduruyor, silahların sustuğu zamanlarda Medlerinkine yakın bir kıyafetle geziyor, doğulu bir insanın devleti temsil etmek için kendi hükümdarında bulunmasını istediği şekilde törenler ve parlaklıklar içinde bir saray hayatı sürüyor; son olarak da kralın Tanrı soyundan geldiğine dair bir efsanenin –ki İskender en yakın dostlarıyla konuşurken bu efsane ile alay ederdi– ortaya çıkmasına ses çıkartmıyordu.

Makedonyalılar ise, Asya'nın zenginliklerini gördükten, her gün geçtikçe daha çok kabaran bir dalga halinde üzerlerinden akıp geçen yeni efsanevi hayata karıştıktan, askerlik hizmetinin gerektirdiği zorluklara katlandıktan, zaferle şöhret ve egemenli-

gin yarattığı ilk sarhoşluktan ayıldıktan sonra, daha on yıl kadar önce Atinalı hatiplerin alay konusu olan saflıktan ve yoksulluktan sıyrılmışlardı. Tıpkı eskiden olduğu gibi şimdi de kendi aralarında katılarak dövüşen krallarına karşı duydukları hayranlık, onun etrafa saçtığı ve kendilerine parlaklık veren olağanüstü kahramanlık ışığı, herbirine kendi etki alanında yüksek bir benlik duygusu ve yeni işler görmek ihtirası veren efendi olmanın çekimi; Makedonyalılara ülkelerinde barışçı köylü ve çoban olabileceklerini unutturmuştu. Vatanda çoban, köylü ve kentli olmak; bunlar, küçük ülkede yaşayanların birdenbire şöhretin ve tarihin en yüksek zirvesine çıkışı ile ne kadar eskimiş görünen şeylerdi. Yurda dönenlerden harika öyküler dinliyorlar, Asya zenginliklerinin Makedonya'ya aktığını görüyorlar, kendilerini dünyanın birinci ulusu olarak duymayı çabuk öğreniyorlardı. Bir zamanlar dar bir toprak üzerinde kendilerine yakın ve kaynaşmış olarak beraberce yaşadıkları krallığın yüceliği, Babylon'a, Ekbatana'ya, Baktria ve Hindistan'a olan uzaklıklar gibi sonsuzluğa doğru yürüyordu.

Hellen halkına gelince; memleketin coğrafi yaradılışı bakımından darmadağınık bir halde yaşayan ve nüfusun yoğun bulunduğu yerlerde de siyasî bakımdan son derece parçalanmış ve son derece partikülarist bir hayat süren bu insanlardan sefere doğrudan doğruya katılanların sayısı gözönünde tutulacak olursa, Asyanın halk kitleleri yanında hesaba katılmayacak kadar önemsiz kalıyordu. Buna karşılık Hellen bilgisi ve eğitimi ise o nispette önemli bir yer tutuyordu ki bunu Yunan dünyasının tarihi gelişiminin bir toplamı olarak nitelemek olası. Bu bilgi ve eğitimin unsurları veya daha doğrusu bu unsurların birey ve toplum hayatı için verdikleri sonuç, düşüncede uyanıklık ile demokratlıktı. Bütün iyi ve kötü sonuçları ile düşüncede uyanıklık, bazı yerlerde inançsızlık, bazı yerlerde ise bâtıl itikat, fakat çok kere her ikisi birden, eski sade dindarlığı yıkmak, insanda ebedî kuvvetlere inanmak ve bunların şerrinden korkmak alışkanlı-

ğını kaybettirmişti. Âdetlerde ve genel hayatta seremonilerin, kurbanların, Tanrısal işaretler ve büyü etkilerinin ancak tortusu kalmıştı. Şimdi akıllı olmak dindar olmanın yerine geçiyordu. Yırtıklık, göze almak ve kazanç sağlamaya karşı duyulan ihtiras, herhangi bir şekilde yükselmek ve sivrilmek ihtiyacı, kendinde bulunan özellikten ustalıkla yararlanarak yasal olsun olmasın kâr sağlamakta gösterilen aşırılık; işte bunlar günden güne pratik ahlakın zemberreklerini oluşturan değerler oluyordu. Böyle bir temel üzerine kurulan toplumsal hayat için demokrasi rejimi biçilmiş kaftandı. Bir zamanlar Solon'un Atinalılar önünde söylediği gibi: "Herkes kendi başına tilkinin yolundan gider, birleştikleri zaman ise sağır bir anlayışsızlık gösterir." hali hüküm sürüyordu. Bu demokrasi, köle çalıştırmak ve çalışan sınıf olarak köleliğe dayanan bu hürriyet, genişliğine geliştiği oranda, Hellen devletleri dünyasında rekabeti daha çok sertleştirmiş, zayıfları daha inatçı ve kuvvetlileri daha bencil yapmış, parçalanmayı ve karşılıklı engel olmayı en sonunda olanaksız durumlar yaratacak derecede ileri götürmüş olan endividualizmada daha kaba ve daha keskin bir hal alıyordu. İskender'in zaferleri ile büsbütün yeni yollar açılıncaya, her kuvvet, her ihtiras, her yetenek, her çalışma ve göze alma hevesi için yepyeni ve verimli alanlar bulununcaya kadar böyle devam etti. Anayurdun İsparta'sında, Atina'sında ve birtakım kentlerinde dert, kızgınlık, kötü istek yeter ölçüde kaladursun; Hellenler Tauris'te İskitlerle, Sicilya ve büyük Yunanistan'da Pönler ve İtaliklerle ellerinden geldiği kadar vuruşa dursunlar; uzak doğunun Hellenlere açılan yeni dünyası binlerce ve binlerce Yunanlıyı kendine çekiyordu. Bunlar İskender'in ücretli asker toplamak için anayurda gönderdiği adamlarına katılıyorlar, yahut da orduda hizmet etmek veya ordugâhta çeşitli işler görmek ve yararlıklar göstermek, yeni kurulan kentlerde yerleşmek amacı ile kendiliklerinden Makedonya Kralının bulunduğu bölgeye doğru gidiyorlardı. Bunlarda sadece fütursuz konuşma ve bazı hareketlerinde Hellenlik kalıyor;

fakat Asyalı gibi yaşamaya, aynı şekilde krala ve yüksek beylere karşı Asyalılar gibi kayıtsız şartsız bağlanmaya alışıyorlardı. Aydın Hellenlerin bu yeniliğe karşı cephe almayı tercih etmeyen kısmı, büyük kralın en ateşli taraftarı ve hayranı oluyordu. Hatipler, şairler, espri sahipleri, üstatlar ve güzel sözlerin hayranları, Marathon ve Salamis kahramanları ile Perseus ve Herakles gibi kahramanlar ve Bakkhos ile Akhilieus'un zaferleri hakkında söylenmiş olan sözleri İskender hakkında kullanmaktan haz duyuyorlardı. Hatta eski kahramanlara ve Olympos'a özgü şerefler, şimdi muhteşem Makedonya Kralının hizmetine vakfolunuyordu. Çok daha önce Sophistler, tanrılar gibi tanınan bütün kişilerin, yani olağanüstü işler görmüş olan savaş kahramanları ile iyi kanun koyucularının tanrılaştırılmış insanlar oldukları doktrinini ortaya atmış bulunuyorlardı. Bazı ailelerin Zeus veya Apollon'un soylarından geldiklerini iddia ederek öğündükleri gibi, aynı şekilde insanlardan biri zamanında Herakles'in yaptığı gibi şimdi de büyük işler görmek suretiyle Olympos'ta yer alabilir, veya Harmodios ile Aristogetion gibi kahramanlık şerefine erebilirdi. Hellen şehirleri, Atina devletini yıkmış olan Lysandros'un şerefine tapınaklar kurmamışlar, kurbanlar sunmamışlar, Paianeler terennüm etmemişler miydi? Thasos, parlak bir elçi göndererek; "büyük" diye anılan Agesilaos'a Apotheose'yi ve bir tapınağın kurulmasını teklif etmemiş miydi? Halbuki İskender onlardan ne kadar daha büyük işler başarmıştı! Hiç tereddüt göstermeden Kallisthenes, tarihinde, İskender'i Zeus'un oğlu olarak niteleyen Ammon mucizesinden, yine aynı düşünceyi ifade eden Miletos yakınlarındaki Brankhid mucizesinden sözetmektedir. Sonradan Hellen şehirlerinde İskender'e tanrılık vasfı verilerek gerekli şereflerin tanınması istendiği zaman, bu teklife karşı yükselen birtakım itirazların nedenini dini düşüncelerde değil, fakat parti çıkarlarında aramak gerektir.

Bütün bu şartlar gözönünde tutulacak olursa İskender'in çevresinde bulunanlar hakkında doğruya yakın bir fikir edilebi-

lir. Birbirinden bu kadar ayrı renkler taşıyan çıkarlar, rekabet yüzünden oynanan gizli oyunlar ve çevrilen entrikalar, sık sık değişen şölenlerle savaşlar, şenliklerle zorluklar, bolluk ile yoksulluk, sıkı ve sert askerlik hizmeti ile kentlerdeki kayıtsız ve sınırsız eğlenceler, üstelik gelecek hakkında tamamıyla kaygısız ve yalnız halden emin olarak daima yeni yeni ülkelerin ele geçirilmesi; bütün bunlar birleşerek İskender'in çevresinde bulunanlara kralın üst üste kazanmakta olduğu zaferlerin olağanüstü parlaklığına uygun düşen maceracı ve hayalperest bir renk ve çehre veriyordu. İskender'in ezici kişiliği yanında kitleden sivrilerek kendini gösterebilenler hemen hemen yok denecek kadar azdır; kralla olan ilişkisi herkesin karakterini ortaya koymaktadır. Kralı seven asıl Krateros ile İskender'e çok bağlı olan yumuşak huylu Hephaistion, her zaman güvenilebilir ve daima hizmete hazır Lagide Ptolemaios; sakin, tepeden tırnağa kadar sadık Koinos, dev vücutlu kahraman Lysimakhos gibi kitleden ayrılan kalbur üstü komutanlar hep böyledirler. Buna karşılık genel karakterler daha iyi tanınmaktadırlar: Makedonya aristokratı, asker ruhlu, dayanıklı, amirane ve en son ferdine kadar kendine güvenle doludur. Asyalı ileri gelenler, töreye bağlı, anlayışlı, lüks sanatının her çeşidinde, itaat ve entrikada ustadırlar. Hellenler ise Eumenes gibi kısmen kralın bürosunda veya başka teknik işlerde görev almışlardır, kısmen de silah başında iken daha Muse'yi unutmayan ve ilmi şöhretlerine imrenmekle beraber kendini gösterenlere karşı bağış ve iltifatlarını esirgemeyen kralın maiyetinde şair, sanatçı ve filozof olarak bulunmaktadır.

İskender'in yakınında dolaşan Hellenler arasında, özellikle iki yazar vardır ki bunlar sarayda mevcut özel şartlar içinde önemli bir yer işgal etmektedirler. Bunlardan biri yukarıda sözü geçen Olynthoslı Kallisthenes'tir. Kallisthenes büyük Aristoteles'in öğrencisi ve yeğenidir. Öğretmeni tarafından İskender'e gönderilmiş olan bu kişi; Makedonyalıların görecekleri büyük işleri gelecek nesillere aktarmak amacı ile kralla birlikte doğuya gitmiştir.

Anlattığına göre o, demiştir ki; ben şöhret kazanmak için değil, kralı ünlü yapmak için İskender'in yanına gelmiş bulunmaktayım; kralda tanrılık olduğuna annesi Olhmpias'ın oğlunun doğumu hakkında, söylediği yalana uyularak inanmamalıdır; ancak böyle bir inanç, tarih kitaplarının gelecek nesillere kendisinin söyleyeceği şeylere bağlı kalacaktır. Bu tarih eserinin bize kala gelen parçalarından yazarın İskender'i ne kadar övdüğü anlaşılmaktadır. Pamphilia yakınlarından İskerder'in geçişini anlatırken şöyle diyor: Denizin dalgaları, kralın önünde Proskynesis yapmak istiyormuş gibi yatışmıştı. Gene aynı tarihçi, Gaugamela Meydan Savaşı'ndan önce krala ellerini tanrılara doğru kaldırtıyor ve şunları söyletiyor: Eğer ben Zeus'un oğlu isem, ey tanrılar siz bana yardımcı olun ve Hellen davası lehinde karar verin. Kallisthenes'in bilgisi, söz söylemek ve anlatmak yeteneği, ölçülü davranışı, kendisine askeri, çevrelerde de itibar ve nüfuz kazandırmıştır. Bu yazarlardan ikincisi, tamamıyla başka bir karaktere sahip olan Abderalı Anaksarkhos'tur. Anaksarkhos, bir dünya insanı, krala daima boyun eğen ve çok kere onu zor durumlarda bırakan bir insandır. Bir zamanlar bir fırtına sırasında kralı güya şöyle bir soru karşısında bırakmıştır: "Zeus'un oğlu, gürleyen sen misin?" Bunun üzerine İskender gülerek şu cevabı vermiş: Senin gönlünün istediği gibi ben dostlarıma bu kadar korkunç görünemem, ey balık yerine satrap kafalarını koydurmadığım için sofranı aşağı gören adamım. Anlatıldığına göre Anaksarkhos, bu sözü, Hephaistion'un göndermiş bulunduğu küçük balıkların yendiği bir sofrada kralın, sevindiğini görünce ağzından kaçırmıştı. Onun krallık hakkındaki yazısının nasıl bir zihniyetle yazılmış olduğunu, Kleitos'un öldürülmesinden sonra kralı haklı çıkarmak için bulduğu teselli sözlerinden anlamak mümkündür: "Ey kral, bilmiyor musun ki Zeus'un yaptığı her şey iyi ve doğru olduğundan kralın yardımcısı olan Zeus indinde hak yerini bulmuştur? Aynı şekilde bir kralın bu dünya üzerinde yaptığı bir şey önce doğrudan doğruya kendisi ve sonra da geri kalan insanlık tarafından haklı ve doğru olarak sayılmak zorundadır."

Kralın Kallisthenes ile olan ilişkilerinin ne zaman bozulmaya başladığı iyice anlaşılamamaktadır. Anlatıldığına göre günün birinde Kallisthenes kralın sofrasında bulunuyordu. Şarap içilirken İskender, onu Makedonyalıları öven bir nutuk söylemeye davet etti. Kallisthenes, kendine mahsus sanat ile mükemmel surette sözünü söyledi ve hazır bulunanlar tarafından hararetle alkışlandı.

Bunun üzerine kral ünlü olan bir şeyi övmenin kolay olduğunu söyleyerek ondan aynı Makedonyalılar aleyhinde konuşmasını, onlara haklı suçlar bulup daha iyi olmalarını öğretmesini ve bu suretle sanatını ispat etmesini istedi. Sophist de bu işi acı bir şekilde yaptı. Dedi ki: Grekler arasında hiç eksik olmayan uğursuz kavgalar sayesindedir ki Filip ile İskender kuvvetlenebilmişlerdir. Kargaşa sırasında bazen da zavallı bir insan şerefli mevkilere yükselebilir. Bu sözlerden öfkelenen Makedonyalılar yerlerinden fırladılar ve İskender'e bu Olynthoslu bize sanatını değil, bize karşı beslediği kini ispat etti dediler. Fakat Kallisthenes evine döndü ve kendi kendine Patroklos da ölmek zorunda kaldı ve o senden daha fazla bir varlıktır, sözünü üç defa tekrarladı.

İskender'in Asyalı ileri gelenleri Pers sarayı geleneklerine göre kabul edişi pek doğal bir şeydi. Hellenlerle Makedonyalıların böyle törenlere tabii olmaksızın kralın huzuruna gidebilmeleri, Asyalı büyükler için alınılacak bir eşitsizlikti. Kralın mevkii ve görüşü icabı bu ayrılığın ortadan kalkması için doğu ülkelerinde alışılmış olan törenlere kendi sarayında da uyulmasını istiyordu. Fakat aynı suretle emir vererek bu işin yapılmasını, böylece bazı kimselerin kafalarında sabit bir fikir halinde yer eden değer yargılarına, yanlış yorumlamaya ve memnunsuzluk doğurmaya bahane yaratmak isteğinde de değildi. Hephaistion ve bazı kişiler, bu işi uygulamayı üzerlerine aldılar. Kaynaklarımızda anlatıldığına göre ilk yapılacak içkili şölende buna başlanacaktı. Şölende Anaksarkhos bu yolda söz söyledi. Fakat Kallisthenes doğrudan doğruya krala hitap ederek böyle bir şeyin şiddetle aleyhinde ve ciddi ihtarlarda bulundu. Anlaşıldığına göre Kallisthe-

nes'in sözlerinden kırılan İskender, bir daha bundan bahsedilmesini yasak etti. Başka bir kaynakta şöyle denilmektedir: Kral sofrada altın tası alarak ilk önce törenin uygulanması işini üzerine alanlara döndü ve onların şerefine içti. Sonra kralın böyle ilk selamladığı adam, kendi tasını boşalttıktan sonra ayağa kalktı, Proskynesis'ı yaptı ve kral onu öptü. Sıra Kallisthenes'e gelerek kral onun şerefine içtikten sonra yanında oturan Hephaistion ile konuşmaya başladığı zaman filozof tasını boşaltu, İskender'e gitmek ve onu öpmek üzere krala doğru ilerledi. Güya kral, Proskynesis'e riayet edilmediğinin farkına varmak istemedi; fakat Hetairlerden biri ayağa kalkarak "ey kral, onu öpme, tapınmayı yapmayan biricik insan odur," dedi. Güya bunun üzerine İskender onu öpmedi ve geriye dönerken Kalisthenes "böylece yalnız ben bir öpücükten mahrum olarak gidiyorum," dedi.

Bu olaylar hakkında daha başka şeyler de söylenmektedir: Rivayet edildiğine göre Hephaistion, Proskynesis üzerine görüşülürken Kallisthenes'in de açık olarak onay verdiğini söylemiştir ki bu nokta dikkate değer görünmektedir. Aynı şekilde Lysimakhos ile birlikte iki adam, filozofun mağrur hareketleri üzerine kralın dikkatini çekmiş oldukları, onun Tyran öldürmek hakkında söylediklerini krala tekrar ettikleri, bunun çok önemli olduğu, çünkü asilzadelerden 'bir çoğunun ona bağlı bulundukları, onun sözünü mucize tanıdıkları, onu ordu içindeki binlerce esir arasında tek hür insan olarak gördükleri yolundaki öykü de dikkati çekmektedir.

Daha Kral Filip zamanında kabul edilen bir usule göre Makedonya aristokralarının çocukları delikanlılık çağına girer girmez, kralın çevresinde hizmet görmeye ve muhafız kıtasında görev alarak askeri kariyerlerine başlamaya çağrılırlardı. Bunlar, savaşta kralın en yakınında bulunan arkadaşlarıydı. Kralın çadırında gece nöbeti beklerler, atını getirirler, sofrada ve evde kralın yanında bulunurlardı. Bu gençler doğrudan doğruya kralın himayesinde olup ancak kral tarafından cezalandırılabilirlerdi.

Kral onların eğitimini sağlardı. Kuşkusuz ki eğitim işinde herkesten önce İskender'in yanında bulunan filozoflar, hatipler ve şairler görev alırlardı.

Genç asilzadelerin gizli suikast plânları ve Kallisthenes'in cezası

Bu genç aristokrat çocukları arasında Hermolaos adında biri vardı. Hermolaos, yeni asker getirmek üzere Nautaka'dan Makedonya'ya gönderilen Sopolis'in oğluydu. Kallisthenes'in ve onun felsefesinin hayranı olan bu genç asilzade, anlaşıldığına göre, öğretmeninin görüş ve eğilimlerini büyük bir heyecanla benimsemişti. Pers ve Hellen unsurlarının karmasına, Makedonya geleneklerinin ihmal edilmesine karşı gençlik çağına mahsus bir kızgınlık duyuyordu. Bir avlanma sırasında bir yabani erkek domuza rastlandığı zaman, saray geleneklerine göre ilk atışı kralın yapması gerekirken, Hermolaos daha önce davranarak mızrağını fırlattı ve hayvanı yere serdi. Eğer başka şartlar altında olsaydı kral belki de buna aldırmazdı. Fakat Hermolaos'un bu hareketinde bir kasıt gördü ve atını altından aldırmak suretiyle onu cezalandırdı. Delikanlı ise kendi kabahatini görmüyor, ancak kendisine yapılan hakareti duyuyordu. Hermolaos'un en candan dostu Sostratos'tu. Bu Sostratos, Philotas davasında üç kardeşi ile birlikte suça iştirakten sanık, bütün suçlardan sıyrılmak için ölümü savaşta arayan Amynthas'ın oğludur. Günün birinde Hermolaos, öç almadıkça hayatından zevk duymadığını buna söyledi. Sostratos'u kazanmak güç olmadı. Gerçekten de İskender bir zamanlar onu babadan mahrum etmişti, şimdi de dostunu aşağılıyordu. İki genç, aristokrat çocukları arasında dört kişiye daha sırlarını açtılar. Bunlar eski Suriye valisi Asklepiodores'in oğlu Antipatros, Arsea'nın oğlu Epimenes, Theokritos'un oğlu Antikles ve Trakyalı Karsis'in oğlu Philotas'tı. Bu gençler, Antipatros gece nöbeti beklediği sırada uyuyan kralı öldürmek için sözleştiler.

Kaynaklarda anlatıldığına göre önce kral dostlarıyla birlikte yemek yemiş ve her zamankinden daha uzun müddet sofrada vakit geçirmişti. Gece yarısına doğru kalkarak yatağına gitmek istediği bir anda Suriyeli bir kadın -bu falcı kadın yıllardan beri İskender'in arkasından gelmişti; önce kral ona fazla değer vermemiş, fakat falları günden güne doğru çıkınca dikkatini çekmiş ve gözüne girmişti- birdenbire kralın önüne çıkarak yerinde kalmasını ve bütün gece içmesini söyledi. Kral falcı kadının sözüne uyarak yatağına gitmedi ve böylece suikast planı o gece uygulanamadı. Fakat kaynaklarda bundan sonra anlatılanların gerçeğe daha yakın olduğu anlaşılıyor; aynı gençler planlarından vazgeçmediler ve ertesi gece nöbet sırası kendilerine geldiği zaman kralı öldürmeye karar verdiler. Ertesi gün Epimenes Menandros'un oğlu olan en yakın dostu Kharikles'le buluştu ve olup bitenlerle yapacaklarını ona anlattı. Hayretlere düşen Kharikles, dostunun kardeşi Eurylukhos'un yanına koştu ve acele haber vermek suretiyle kralı kurtarmasını rica etti. Eurylokhos hemen kralın çadırına giderek Ptolemaios'a konuyu anlattı. Bunun üzerine kral, hiç zaman geçirmeksizin suikastçıların tevkif edilmelerini emretti. Bedbaht gençler sorguya çekildiler; kendilerine yapılan işkence üzerine planlarını, arkadaşlarını ve Kallisthenes'in bu işten haberi olduğunu itiraf ettiler. Kallisthenes de tevkif olundu. Askeri mahkeme suikastçılar hakkında hükmünü verdi ve hüküm Makedonya usullerine uygun olarak infaz olundu. Asker olmayan, fakat bir Hellen olan Kallisthenes, daha sonra yargılanmak üzere zincire vuruldu. Söylendiğine göre İskender, bu konu hakkında Antipatros'a şöyle yazmıştır: "Gençler Makedonyalılar tarafından öldürüldüler; fakat Sophist'i doğrudan doğruya kendim cezalandıracağım, aynı surette onu bana gönderenlerin ve kentlerine bana ihanet edenleri kabul edenlerin de cezasını vereceğim." Aristobulos'un verdiği bilgiye göre Kallisthenes, Hint seferi sırasında esir olarak ölmüş, Ptolemaios'a göre ise işkence edildikten sonra asılmıştır.

Üçüncü Bölüm

Hindistan'ın İndus bölgesi girişindeki savaşlar

Hindistan kendi başına bir dünyadır. Yeryüzü yapısının, halkının din ve kültürünün özelliği ile büsbütün kendi içine kapanan bu dünya, antik dünyaca, yüzyıllar boyunca ancak bir ülke adı olarak, sadece dünyanın doğusunda bir harikalar diyarı olarak bilinmekteydi. Hindistanın iki yanını okyanusların suları kuşatır. Ancak çok daha sonra, işletme geleneğinin ve bilimin ilerlemesi üzerinedir ki bu engin denizler, Hindistan'ı dünyanın geri kalan parçaları ile bağlayan en kolay ve en güvenli yolları vermiştir. Diğer iki tarafında ise, iki ve üç katlı çemberler halinde ihtişamlı dağlar yükselir. Bu dağlar, bazı yerlerinde dünyanın en yüksek noktalarını oluşturur. Kuzeyindeki karlı geçitler, batısındaki kızgın kayalıklar, ancak dindar ziyaretçilere, gezginci tüccarlara ve çöl haydutlarına güç de olsa yol verir, fakat uluslara ve dünya ulaşımına kapalıdır.

Hindistan halkı, kendi benliğini kayıbedeli beri, zaman ve mekân gözetmeyen hayaller içinde en eski devrini unutmuştur. Fakat bundan daha önce büyük ve çok yönlü gelişme dolu bir geçmişi vardır. Hint dünyasının özelliğini oluşturan ve tamamla-

yan dini, hiyerarşik ve siyasî bir eğitimin doğması ve olgunlaşması, işte bu ilk devre aittir. Tam o sırada, yani Hindistan gerilemeye yüz tutmaya başlamadan biraz önce, Makedonyalı fatih, Hindistan'a giden yolu bulan ilk Avrupalı olarak bu topraklara girmiş bulunmaktadır.

Makedonyalı fatih, Hindistan'ın kapısı anlamına gelen yeri bulmuştur. Hindistan'ı dünyanın batısından ayıran dağ çemberi, orada bir nehir tarafından yarılmaktadır. Baktria ve Ariana'ya akan suların yanyana fışkırdığı yüksek dağlardan çıkan Kophen nehri, kuzeyden gelen birçok kolla beslenip, doğuya doğru hızla akarak İndus'un yatağına iner. Batıdan gelen bu ırmağın sağında ve solunda yükselen vahşi kayalıklar, akıntılı sulara dar bir vadi vermek zorunda kalmıştır. Bundan sonra gelen sevimli Peşaver Ovası, Hindistan'ın verimli tropik iklimli topraklarına giden yolu açar. Fakat burada yayılan geniş düzlük, gerçek Hindistan'ın kendisi değildir. Pencap'ın beş ırmağı, yaz aylarının su baskınları, doğuda ve güneyde yer alan çöl kuşağı, Hindistan'ın batısını kutsal Ganges ülkesinin ikinci savunma bölgesi haline getirmiştir. Sanki doğa, bir yandan yolunu açtığı tehlikelere karşı bir sevgiliyi korumak istemektedir. Hindu'nun bildiği ve tanıdığı bütün kutsallıklarla büyüklükler, Ganges'le ilgilidir. En eski dindarlık ve Brahma'dan çıkan sıkı Kast ayrılığı orada doğmuş şeylerdi. Ziyaretçilerin yüz sürmeye geldikleri kutsal yerler ve kutsal sulu ırmak oradadır. Çölün batısındaki kabileler soy ve inanç bakımından ötekilerle akraba olmalarına rağmen, Tanrı yasasına sıkı bir biçimde bağlı kalmamışlar, dış dünya ile düşüp kalkmaktan kaçınmamışlar, kral egemenliğin vakarını, kastların saflığını, kirli ve nefret duyulan yabancılara karşı kapalı kalmayı korumamışlardır. Halbuki bütün bunlar kutsal hayat için ön koşul ve delil sayılmaktadır. Böylece onlar, soysuzlaşmış ve yabancılara feda edilmiş olan Hintliler olarak tanınmışlardır.

İskender zamanında da aynı durumu görüyoruz. O zamanlar Ganges'te oturan gelişmiş bir kültüre sahip Brahman dinine ina-

nan Ari soydan kabileler, bir zamanlar Beş Irmak ülkesinde oturduklarını, iyi bilinmeyen çok eski bir zamanda bu batı ırmağını takip ederek oraya geldiklerini unutmuşlardı. Halbuki bunların en ünlü aileleri, adlarını Oksos ve Jaksartes kenarlarından almışlardı. Bu ise onların ilk yurtlarının neresi olduğunu anlamaya yetecek bir delildir. Gene Ari soyundan ve Ari dili konuşan başka uluslar da onların arkasından Hint'e girmişlerdir. Fakat büyük girişimlerde bulunmak için yeteri kadar güçlü olmayan veya yeteri kadar ihtiras beslemeyen bunlar, sürüleri ile birlikte Kophen nehri ile kolları kenarlarında, İndus'a kadar uzanan bölgedeki dağ otlaklarında ve yaylalarda kalmışlardır.

Bundan sonra Asur devleti kuvvetlendi ve bu devlet Dicle boylarından kalkarak geniş Suriye ovasını aldığı gibi Areia yaylasını da ele geçirdi. Fakat, efsaneye göre, Semiramis, İndus köprüsünde batı stepleri devesinin Hint fili önünden kaçtığına şahit oldu. Asurlardan sonra Medler ve Persler geldiler. Kyros devrinden beri de Pers satraplıkları arasında Gandara adı ve Serhasın Pers ordularında Gandaralılarla daha başka Hintlilerin adları geçmektedir. Dareios ise bir Grek'i, kendisine ait olan Kaspatyros (Kâbil olsa gerek) kentinden, nehir yoluyla denize kadar gitmek görevi ile İndus'a göndermişti. Sonra bu adam, Batı denizinden geri dönmüştür. İşte bu seyahat Pers hükümdarının geniş tasarıları hakkında bize ipuçları vermektedir. Fakat Perslerin batıda yaptıkları savaşlar ve devletin süratle gerilemeye yüz tutması yüzünden bu plan gerçekleşememiştir.

Akhaimenes hanedanının egemenliği hiçbir zaman İndus'un ötesine kadar uzanmamıştır. Hint halkından batıda kalmış olanların oturduğu Paropamisos dağının ayağındaki ova, Pers Kralların doğuda sahip oldukları toprakların en son noktasıydı. Son Pers kralının ordusunda bulunmuş olan batı insanlarının ilk defa gördükleri filler buradan getirilmişlerdi. Bessos'un komutasında Baktria'ya sınırdaş olan Hintliler ve Arakhosia Satrapı Barsaentes'in komutasında da dağlı Hintliler, Gaugamela Meydan

Savaşı'na bu fillerle katılmışlardı. İndus'un öteki tarafında bir sıra bağımsız devletten oluşan bir zincir uzanmaktaydı. Doğuya doğru Beş Irmak üzerinden çöle kadar, güneye doğru da İndus'un denize döküldüğü yere kadar yaymakta olan bu devletlerin içinde karmakarışık bir şekilde küçük ve büyük kavimler, hükümdarlıklar ve cumhuriyetler, siyaset ve din bakımından birbirine zıt akımlar yaşamaktaydı. Bunlar arasında, karşılıklı kıskançlık, daima değişen bağlaşmalar, ihanet ve bencil ihtiraslardan başka birbirlerine benzer taraf görülmemekteydi.

İskender, Sogdiana'yı ele geçirmekle Pers Devleti'nin fethi işini tamamlamış bulunuyordu. 329'da alarak içinde Aleksandreia (Kafkasya'da) şehrini kurduğu Paropamisas Satraplığı, Hindistan seferi için çıkış noktası olarak kabul edildi. Kaynaklarımızda bu seferin askeri ve siyasî nedenleri hakkında hiçbir şey söylenmemektedir. Fakat bu seferin yapılmasında egemen olan düşünce, olayların ileride alacağı şekillerden yeteri kadar aydınlanacaktır.

Daha önce İskender; İndus'un ötesindeki ülkelerle birtakım ilişkiler kurmuştu. Özellikle Taksila hükümdarı ile ilişkileri büyük bir önem taşımaktadır. Taksila Krallığı, Kophen suyunun İndus'a döküldüğü yerin tam karşısında ve İndus Irmağının doğusunda bulunmaktadır. Aynı devletin toprakları doğuya doğru Hydaspes (Vitasta)'e kadar uzanmakta olup genişliğinin Mısır eyaleti kadar olduğu tahmin edilmekteydi. Paurava, Poros gibi komşu hükümdarların birçoğu ile düşman olan ve aynı zamanda topraklarını genişletmek emelini besleyen Taksila Kralı, Sogdiana'da bulunduğu sırada İskender'e başvurarak Hindistan'a bir sefer yapmasını istemiş ve Makedonya Kralına karşı koymak cesaretini gösterecek olan Hintlilere karşı beraberce savaşmaya hazır olduğunu bildirmişti. İndus'un bu tarafındaki ülkelerden birinin hükümdarı olan Sisikottos da İskender'in yanında yer almaktaydı. Sisikottos, Makedonyalılar Arakhosia'dan ilerlerken Baktria'ya Bessos'un yanına gelmiş, fakat Bessos'un girişimi su-

ya düştükten sonra İskender'e sığınmış ve bundan böyle Makedonya Kralına sadakatle hizmet etmişti. İskender, girişimlerin seyrini, bu sefer için gereken hazırlık ve askerin ölçüsünü oldukça güvenle kestirebilmek için Hintlilerle olan bu ilişkilerinden yararlanabilir, Hindistan'da egemen olan şartlar, ülkenin yeryüzü yapısı ve halkı hakkında yeteri kadar bilgi edinebilirdi.

Kralın son yıl boyunca yaptığı hazırlıklarda, Hint seferine çıkamadığı zaman rastlanacak güçlükleri hakkıyla takdir etmiş olduğu görülmektedir. Pers kuvvetinin ortadan kaldırılmasından sonra ayrı ayrı satraplıklara boyun eğdirmek için elde tutulacak ordunun fazla büyük olmasına gerek yoktu. Baktria'da geçirdiği son iki yıl zarfında bu orduyu oluşturan birliklerin kuvveti, kalabalık ve büyük savaş kuvvetleri bulunduran Hint devletlerini yenmek için yeterli değildi. Gerçi hizmet yükümlülüklerini yerine getiren Makedonyalılardan Trakyalılar, Agrianlar ve Hellen ücretlilerinden oluşan binlerce yeni asker, anlaşıldığına göre ganimet ve ün kazanmak hevesiyle Asya'ya doğru akıp gelmişti; öyle ki İskender'in 334 yılında sefere başlarken elinde bulunan otuz beş bin savaşçının sayısı, arasız zahmetler, karlı dağlar ve çöllerdeki yürüyüşler, iklimin etkileri, bazen yoksulluk ve bazen da bolluk yüzünden zorunlu olarak sağlığa aykırı yaşam koşulları dolayısıyla uğranılan bütün kayıplara rağmen, iki katına çıkmış olmalı. Fakat İskender, Hellen ve Tesalyalı bağlaşıklarını kısmen ülkelerine göndermişti. Bunlardan başka büyükçe bir güç de işgal edilen topraklar ve üslerde muhafız olarak bırakılmıştı. Yalnız Baktria'da on bin piyade ile üç bin beş yüz süvari kalmıştı. Her ne kadar batı satraplıklarının garnizonları büyük ordudan değil, fakat Avrupa'dan getirtilen insanlarla tamamlanıyorsa da gene Arakhosia'da kurulan İskenderiye'de, Ekbatana, Bânil, Mısır ve İlâh... gibi yerlerde de önemli sayıda asker bırakmak zorunda kalmıştı. Çok sayıda Fenikeli, Kıbrıslı ve Mısırlının da Makedonya ordusunda bulunduğu, çok geçmeden oluşturulacak İndus filosunun donatılmasından anlaşılmaktadır. Güveni-

lir kaynaklara göre İndus boyunca aşağıya ilerleyen ordunun mevcudu yüz yirmi bin kişiyi bulmaktaydı.

Bu ordu, malzeme bakımından artık bir Hellen Makedonya ordusu olmaktan çıkmış olmakla beraber örgüt bakımından bu vasfı hâlâ koruyordu. Bundan sonraki seferlerin aynı ordu ile yapıldığı gerçeği; onun disiplini, yönetim ve örgütü, komutanların otoriteleri, her şeyden önce subay sınıfının askeri ruh ve mükemmel surette becerikliliği hakkında güvenle bazı hükümler vermemizi olanaklı kılmaktadır. Bize gelen kaynaklarda bu konular hakkında hemen hiçbir şey söylenmemektedir. Fakat İskender'in savaş tarihi bakımından bir tablosunu çizebilmek için bunların bilinmesi zorunludur. Bu kadar değişik ve yabancı unsurları Makedonya birliklerinin çerçeveleri içine alan ve kendi bünyesine uyduran bu ordu, Hellenleştirme eserinin çekirdeği, deyim yerinde ise, okulu olmuştur. Yeni devletin bünyesi böyle bir Hellenleştirmeyi gerçekleştirmiş olduğu kadar mümkün kılmıştır da. İskender, Mısır'da, Suriye'de, İran'da ve Baktria'da yaptığı gibi çok geçmeden Hindistan'da da askerlerinden binlercesini yeni kurulan kentlerin garnizonları ve halkı olarak bırakıyor ve yerlerine çok sayıda Asyalıyı ordusu için alıyordu. Bu hareketi, ülküsünün sonucu, düşüncelerinin doğruluğu ve kuvveti hakkında beslediği güveni her şeyden daha canlı bir şekilde göstermektedir. Makedonya gururunun ve Hellen liberalizminin muhalefet denemelerinin İskender'i yolundan niçin şaşırtamadığı anlaşılmaktadır. İskender, imparator kişiliklerine mahsus bir kuvvetle, bundan sonra da, aydınlarla uyuşukların direnişine rağmen her şeyi kendi iradesinin arkasından sürükleyebileceğine tam bir güven besliyordu.

327 yılı ilkbaharının sonlarına doğru İskender, Baktria'dan hareket etti. İki yıl önce büyük güçlüklerle aşılabilen dağ yollarında şimdi karlar erimiş ve geçitler açılmıştı. Elde bol bol yiyecek vardı. Kestirme bir yol seçilerek on günlük bir yürüyüşten sonra dağın güney eteğindeki Aleksandreia'ya vardılar.

Kral bu şehri, beklediği durumda bulmadı. Komutanlık yetkilerini gereken dikkat ve enerji ile kullanmamış olan Neiloksenos işinden atıldı. Pers soyundan Proekses de Paropamisadlar Satraplığı mevkiini kaybetti. Kentin nüfusu, çevresinden getirtilen insanlarla çoğaltıldı; orduda askerlik hizmeti göremeyecek durumda olanlar da Aleksandreia'da bırakıldılar. Hetairlerden Nikanor kentin ve içindeki garnizonun komutanlığına atandı. Aynı zamanda kendisine kentin geliştirilmesiyle ilgilenme görevi verildi. Kophen ırmağı, ülkenin bundan böyle sınırı olarak saptandı ve satraplığına Tyriaspes getirildi. İskender, bu güzel, çiçek ve meyvesi bol ülkenin içinden geçerek ilk önce Nikaia'ya gitti. Burada Athena için sunduğu kurbanlar, öteden beri âdet edindiği usullere uygun olarak yeni bir seferin başladığını duyuruyordu.

Ordu, büyük bir olasılıkla yukarı Kophen ovasının bittiği yerde bulunduğu sanılan Paropamisadların sınırına yaklaştı. Burada artık büyük bir nehir halini alan ırmak, İndus bölgesine bir kapı teşkil eden dar ve dik kayalık vadiye girer. Nehrin güney batı boyunca Sefid Kuh'un ön dağları uzanmakta olup bunlar Daka'dan Ali Mescit Kalesi ve Peşaver yakınlarındaki Camrud'a kadar nehrin sağ kıyısı boyunca yedi mil uzunluğundaki Hayber Geçitini oluşturur. Nehrin sol kıyısı boyunca Batı Himalayalardan dallanarak suyun yakınlarına kadar sokulan ve yanlamasına bir set oluştururcasına yer tutan birçok sıradağ uzanır gider. Khoaspes (Kameh veya Kunar) ve daha doğuda Guraios (Penckora) nehirleri, birçok kollu ve yan vadileriyle İndus bu yanındaki ülkenin dağlık eyaletini meydana getirir. Buranın halkı, bazı bölgelerde çoğu kendi hükümdarları idaresi altında yaşıyan insanların özel adları da bulunmakla beraber, Açvka adı ile toplu olarak ifade edilirdi. Kophen vadisinde ise Astakenler otururlardı. Bunlar batı tarafta oturduklarından bu anlama gelen Asta sözüne göre ad almış olmalılar.

Nikaia'dan İskender; Kophen Irmağının aşağı kısmı boyunca oturan ve İndus kıyısına egemen olan Hint hükümdarlarına ha-

berciler yollamış, biatlarını kabul etmek üzere onlar yanına çağırmıştı. Böylece Taksila hükümdarı ile İndus'un bu yanındaki ülkenin egemeni olan birçok mihrace, Hint hükümdarlarına özgü tantanalar içinde süslü filleri ve kalabalık mahiyetleri ile Makedonya Kralının yanına geldi. Krala çok değerli hediyeler getirdiler ve yanlarındaki yirmibeş fili, istenildiği gibi kullanılmak üzere emrine hazır tuttular. İskender onlara şöyle dedi: "Umarım ki bu yaz içinde İndus'a kadar olan toprakları huzura kavuşturabileceğim. Bana biat eden yerli hükümdarlara armağanlar vereceğim. Fakat boyun eğmek istemeyenleri itaat etmeye zorlayacağım. Bahar gelir gelmez bağlaşığım olan Taksila hükümdarının düşmanlarını cezalandırmak üzere, kışı İndus kıyısında geçirmek niyetindeyim."

Bundan sonra İskender, bütün savaş kuvvetlerini ikiye böldü. Perdikkas ile Hephaistion'un komutasında olan biri, Kophen'in sağ kıyısı boyunca aşağıya doğru yürüyecekti. Doğrudan doğruya kendisinin başında kaldığı öteki ordu ise aynı nehrin kuzeyinde bulunan ve savaşçı bir halkın oturduğu geçilmesi güç ülkenin içinden yürüyecekti, Bu çifte harekatın amacı, Kophen'in kuzey ve güneyinde oturan kabilelere karşı aynı zamanda hücum etmek suretiyle onların direnişlerine ve yardımlaşmalarına olanak bırakmamaktı. Bundan başka kuzeydeki yan vadilerden ilerleyerek güneydeki geçitlere ulaşmak, bu geçitleri aşarak kralın komutasındaki kolun üzerine yürümekte olduğu kuzey kabilelerinin yanını çevirmek ve sonra Peşaver ile Attok arasındaki düzlükte birleşmek amacı güdülüyordu. Böylece gerilerindeki yolları başarı ile arkada bıraktıktan sonra İndus'un ötesine geçme işine girişebilirlerdi.

Bu plana göre Hephaistion ve Perdikkas, Gorgias, Kleitos, Melegaros falankslarıyla, Makedonya atlı aristokrat kıtasının yarısı ve ücretli süvarilerin tamamıyla, Kophen nehrinin Gandarlarla dolu olan sağ kıyısı boyunca aşağıya doğru yol aldılar. Krala biat etmiş olan Hint hükümdarları da onlarla birlikte ülkeleri-

ne döndüler. Makedonya komutanları, önemli yerleri işgal etmek, teslim olmaktan kaçınacaklara zorla boyun eğdirmek, İndus kıyısına varır varmaz hemen bir köprü kurmaya başlamak emrini almışlardı. İskender bu köprüden geçerek Hindistan'ın içlerine doğru yürümek niyetindeydi.

İskender'in ile Hypaspistler, Makedonya atlı aristokrat kıtasının yarısı, Falanksların çoğu, okçular, Agrianlar ve bindirilmiş Akontistlerle Kophen nehrini geçerek Celâlabad Geçitinden ilerliyordu. Yüksek dağlardaki Puşikur buzullarından fışkıran Khoes veya Khoaspes Irmağı, burada ovaya girer. Önce yukarıya doğru Khond'un ihtişamlı kayalıkları boyunca vahşi bir vadi teşkil eder. Bu vahşi vadinin öteki tarafı da Khond kadar büyük olan ve onu Guraios vadisinderi ayıran sıradağlarla çevrilidir. Yeryüzü, askeri harekatler yapmak için çok elverişsizdir. Aspasi kavminin oturduğu, dağ kalelerini kurduğu, çok sayıda sürü beslediği yer burasıydı. Kuzeye doğru birkaç günlük mesafede Khoaspes kıyısında hükümdarın oturduğu kent bulunmaktaydı. Aynı zamanda bu kent, Oksos'un sefere çıktığı ülkelere giden dağ yolunun üzerinde olması bakımından da önemliydi. İskender, bu nehri geçip de gittikçe daralan vadiyi takip ederek Aspasilerin topraklarına ayak basar basmaz halk, Makedonyalılara karşı koymak kararıyla, kısmen dağlara ve kısmen de tahkimli kentlere kaçtı. Bunun üzerine İskender, ileri hareketini hızlandırdı. Süvari ve aynı şekilde ata bindirilmiş olan sekiz yüz Hypastpisin başına geçerek öne çıktı ve çok geçmeden Aspasilerin ilk kenti önlerine geldi. Kent, iki katlı bir sur ile çevriliydi ve önemli sayıda istihkamlar gerisine yerleştirilmiş bir kuvvet tarafından savunuluyordu. Kral, yürüyüş halinden doğrudan doğruya hücuma geçti. İskender'in omuzundan ve yakınlarında bulunan muhafızlardan Ptolemaios ile Leomatos'un da yaralandığı şiddetli bir çarpışmadan sonra barbarlar kent surlarının gerisine çekildiler. Havanın kararması, kıtaların yorgunluğu ve kralın yaralanması savaşa devam etmek olanağı vermiyordu.

Makedonyalılar kentin hemen surları dibinde ordugâh kurdular. Ertesi sabah hücum yeniden başladı. Surların üzerine çıkıldı ve işgal edildi. Kentin daha kuvvetli olan ve büyük bir olasılıkla üzerinde asker yerleştirilmiş bulunan ikinci suru ancak şimdi görülebiliyordu. Bu arada ordunun büyük kısmı da gelmişti. Hemen yeni bir hücuma geçildi. Bir yandan nişancılar surların üzerine ateş yağdırırken bir yandan da hücum iskeleleri kuruldu ve çok geçmeden surlara tırmanıldı. Düşman daha fazla direnç gösteremedi ve kentin kapılarından çıkarak dağlara kaçma girişiminde bulundu. Birçoğu öldürüldü. Kralın aldığı yaradan dolayı büyük bir hınç besleyen Makedonyalılar, kimseye merhamet etmediler. Kent de yerle bir edildi.

Bu ilk ve çabuk başarı, arzu edilen etkiyi yaratmaktan geri kalmadı. İkinci bir kent olan Andaka, hemen teslim oldu. Krateros, ağır piyade ile yakınlarda bulunan öteki kentleri itaat altına girmeye zorlamak görevi ile burada bırakıldı. Bu işi başardıktan sonra dağları aşarak Guraios (Panckora) vadisindeki Arigaion'a yürüyecekti. İskender'in kendisi ise, geri kalan kıtalarla beraber, Euaspla kentine mümkün olduğu kadar kısa bir zamanda ulaşabilmek amacı ile kuzeye dönerek ilerledi. Euaspla'da ülkenin hükümdarını yakalayabileceğini umuyordu. Kentin alevler içinde yandığını ve dağlara doğru çıkan yolların kaçan insanlarla hıncahınç dolu olduğunu gördü. Hemen korkunç bir boğazlaşma başladı. Makedonyalıların bütün gayretlerine rağmen yerli hükümdar, oldukça çok sayıda ve gerçekten değerli muhafızlarıyla beraber kendini yol vermeyen tepelere atmayı başarmıştı. Boğuşma sırasında hükümdarın kaçmakta olduğunu fark etmiş ve onu şiddetle kovalamaya koyulmuş olan Ptolemaios, arazi atının çıkamayacağı kadar sarp bir hâl alınca, atından indi ve yaya olarak yanındaki az sayıda Hypaspistin başında mümkün olan çabuklukla kaçanın arkasından koşmaya başladı. Tam bu sırada yerli hükümdar muhafızlarıyla gerisin geri dönerek Makedonyalıların üzerine saldırdı. Bizzat kendisi Ptolemaios'un

üzerine atılarak kargısını onun göğsüne fırlattı. Zırhı sayesinde kurtulan Ptolemaios, kendi mızrağını hükümdarın kalçasına saplayarak düşmanını ölüm halinde yere yuvarladı. Hükümdarın ölümü ile artık zafer kazanılmış bulunuyordu. Bir taraftan Makedonyalılar kovalamaya devam ederek yakaladıkları Hintlileri öldürürlerken öte taraftan Lagide Ptolemaios, Hint hükümdarının cesedi başına giderek silahlarını alıyordu. Aspasiler kaçtıkları dağlardan bu manzarayı görüyorlardı. Bunun üzerine hiç olmazsa hükümdarın cesedini kurtarabilmek için vahşi bir hınçla aşağıya doğru koşuşmaya koyuldular. O sırada İskender de aynı yere gelmişti. Şiddetli bir çarpışma başladı. Hükümdarın cesedi, oldukça güçlükle korunabildi. Başsız barbarlar, çetin savaşlar verdikten sonra dağların içlerine doğru çekildiler.

Yüksek dağların daha fazla içerilerine sokulmak istemeyen İskender, Guraios vadisine açılan dağ geçitlerini aşarak Arigaion'a varmak amacıyla, doğuya doğru dönerek Euaspla ırmağını yukarıya doğru takip etti. Arigaion'u yakılmış ve bomboş buldu. Halkı dağlara kaçmıştı. İskender, Khoaspes'e giden yola egemen olan bu yerin önemini hakkiyle takdir ederek, güney yönden gelmekte olan Krateros'u kentin yeniden kurulmasıyla görevlendirdi askerliğe yaramayan Makedonyalılarla o bölge halkından istekli olanların hepsini oraya yerleştirme emrini verdi. Böylece Andaka ve Arigaion kentlerinin işgali sayesinde Khoaspes'e giden yolların geçtiği her iki geçit de artık İskender'in elinde bulunuyordu. Bununla beraber dağlarda tehdit edici bir durum alan kuzeydeki cesur dağlılara Makedonya silahlarının üstünlüğünü, göstermek zorunlu görülüyordu. İskender, Arigaion'dan kalkarak dağlık bölgeye doğru yürüdü: Akşam olunca dağların ayağında ordugâh kurdu. Keşfe çıkarılan Ptolemoios, dağlarda pek çok yerde ateş gördüğünü, bundan düşmanın büyük kuvvete sahip olduğu sonucunu çıkarmak gerektiği haberini getirdi. Bunun üzerine hemen taarruza karar verildi. Ordunun bir kısmı dağın eteğindeki mevzide kaldı. Geri kalan kısmı

ile İskender dağlara tırmanmaya başladı. Düşmanın yaktığı ateşleri görür görmez, üç yandan yapılan bir taarruz ile düşmanın üstün kuvvetini bölmek amacını güderek Leonnatos ile Ptolemaios'u sağdan ve soldan düşman mevzilerinin yanlarına doğru ilerletti. Kendisi de barbarların kitle halinde toplandığı en kalabalık yerin üzerine yürüdü. Barbarlar, Makedonyalıların üzerlerine geldiğini görünce, üstün kuvvetlerine güvenerek hemen tepelerden harekete geçtiler ve İskender'in üzerine atıldılar. Çok inatçı bir boğuşma başladı. O arada Ptolemaios amacına ulaşmıştı. Fakat burada barbarlar tepelerden inmediklerinden Ptolemaios dik bir arazide savaşa başlamak zorunda kaldı. Anlatılması çok zor çetin uğraşlardan sonra yamaçları tırmanmaya, büyük bir cesaretle dövüşen düşmanları tepelerin boş bulunan tarafına atmayı başarmıştı. Ptolemaios, bu tarafı, büsbütün kuşatarak düşmanı ümitsiz bir direnişe sevk etmekten alıkoymak için, mahsus açık bırakmıştı. Leonnatos da kendi kesiminde düşmanı geri çekilmeye zorlamıştı. Şimdi artık İskender de ortadaki ana kuvvetleri yenmiş ve kovalamaya başlamıştı. Güçlükle kazanılan zafer korkunç bir kan seli ile tamamlandı. Kırk bin insan savaş tutsağı olarak ele geçirildi. Dağlıların servetini teşkil eden ölçüsüz sığır sürüsü galiplerin eline düştü. Ptolemaios'un söylediğine göre bu hayvanların sayısı iki yüz otuz bini aşkındı. İskender bunlar arasında en iyilerini seçerek çift sürmekte kullanılmak üzere Makedonya'ya göndermiştir.

Bu arada gelen bir habere göre hemen yakındaki Suastos vadisinde Assakenler büyük bir hızla silahlanmaktaydı; İndus'un öte yanındaki ülkelerden ücretli asker getirtmişler ve daha şimdiden otuz bin piyade, yirmi bin atlı ve otuz filden oluşan bir ordu kurmuşlardı. Kral, onların topraklarına ulaşabilmek için, daha önce yukarı kısmının aldığı derin ve sert akıntılı Guraios nehrinin vadisine inmek zorundaydı. İskender, ordusunun bir kısmını alarak süratle harekete geçti. Arigaion'dan kalkan Krateros, geri kalan birliklerle ağır makineleri ağır ağır arkadan götürüyor-

du. Dağ yolları ve soğuk, geceler yürüyüşü zorlaştırıyordu. Buna karşılık varılmak istenen aşağıdaki vadi bölgesi o oranda sevimli ve zengindi. Dört yanda üzüm bağları, badem ve defne fundalıkları, barışçı köycükler, dağlarda otlayan sayısız hayvan sürüsü görülüyordu. Anlatıldığına göre burada memleketin ileri gelenleri Akuphis'in başkanlığında kralın çadırına geldiler. İçeri girip onu silahlarının parlaklığı içinde mızrağına dayanmış ve başındaki yüksek miğferle gördükleri zaman hayretle önünde diz çöktüler. Kral onların ayağa kalkmalarını ve ne istediklerini söylemelerini emretti. Hintliler kendi tahkimli yerleri olan Nysa'nın adını anarak batıdan gelip oraya yerleşmiş olduklarını, o zamandan beri otuz asilzadeden oluşan bir aristokrasi sınıfının idaresi altında bağımsız ve mesut bir hayat sürdüklerini anlattılar. Bunun üzerine İskender, özgürlükleriyle bağımsızlıklarını onlara bağışlayacağını, ileri gelenler arasında Akuphis'in başkan kalacağını ve en son olarak da kralın ordusuna birkaç yüz süvari göndermeleri gerektiğini bildirdi.

Bundan sonra Nysalılar, kendilerini doğrudan doğruya Dionysos arkadaşlarının soyundan gelme saymışlardır. Yunan mitolojisi daha o zaman Dionysos'u Hindistan'a kadar yaymış bulunuyordu. Vatanlarından çok uzaklarda kalan Makedonyalılar, anayurt anıları içinde kendilerini hiç de yabancı hissetmiyorlardı.

İskender Nysa'dan doğuya doğru yol alarak sert akıntılı Guraios suyunu geçtikten sonsa Assakenlerin topraklarına girdi. Assakenler Makedonyalılar yaklaşırken tahkimli kentleri içine çekildiler. Bu kentler içinde en önemlisi Massaga idi. Ülkenin hükümdarı bu kale içinde karşı koyarak tutunabileceğini umuyordu. İskender onu kovalayarak kentin surları dibine ordugâh kurdu. Düşman, kuvvetlerine güvenerek, hemen bir çıkış hareketi yaptı. Kendilerini geri çekiliyor gibi gösteren Makedonyalıların hilesine kanarak kentin kapısından yarım saatlik bir uzaklığa kadar ayrıldılar. Hintliler düzensiz bir koşuşma ve vahşi zafer naraları içinde güya kaçan düşmanlarını kovalıyorlardı. Fa-

kat Makedonyalılar birden bire geri dönerek Hintlilerin üzerine atıldılar. En önde hafif piyade ve akasında doğrudan doğruya kralın komutasındaki falankslar hücuma geçti. Kısa bir çarpışmadan sonra Hintliler, ağır kayıplar vererek kaçtılar. İskender onları yakından takip ediyordu. Fakat onlarla aynı zamanda kentin kapısından içeri girmek girişiminde başarılı olamadı. Böylece ertesi gün için kalenin hücum edilecek zayıf noktalarını saptamak üzere at üstünde surların etrafını dolaşmaya başladı. O sırada dağlardan atılan bir ok krala rastladı ve ayağından hafifçe yaralı olarak ordugâha döndü. Ertesi sabah makineler çalışmaya başladı. Kısa bir zaman sonra surda bir gedik açılmıştı. Makedonyalılar bu gedikten kentin içine girmeye çalıştılar. Fakat düşmanın cesur ve iyi savunması karşısında akşama doğru geri çekilmek zorunda kaldılar. Ertesi gün bir ağaç kulenin himayesinde hücum şiddetle yenilendi. Bu kuleden atılan gülleler, surların bir kısmında düşmanı temizlemiş ve bu kısmı savunmasız bırakmıştı. Fakat bu suretle de fazla bir iş görülemiyor, tek bir adım bile ilerlenemiyordu. Gece yeni tedbirler almakla geçirildi; yeni hücum koçları, yeni koruyucu aletler, son olarak da bir seyyar kule, kale duvarına yanaştırıldı. Bu kulenin salma iskelesi doğrudan doğruya kalenin damına geçmek olanağı sağlayacaktı. Sabah olunca falankslar harekete geçtiler. Aynı zamanda kralın kendisi Hypanpistleri kulenin içine götürdü ve onlara aynı tarzda hareket ederek Tyros'u aldıklarını hatırlattı. Askerler dövüşmek ve kendilerine çok uzun bir direniş gösteren, kenti zaptetmek ateşi ile yanıyorlardı. Salma iskele indirildi. Makedonyalılar iskelenin başına üşüştüler. Herkes kale damına geçeceklerin ilki olmak istiyordu. Fakat çok fazla ağırlık altında iskele kırıldı. Üzerindeki kahramanlar aşağıya düşerek paramparça olmuşlardı. Hintliler bu manzarayı sevinç çığlıklarıyla seyrediyorlar, damlardan Makedonyalıların üzerine taş, kiriş ve ok yağdırıyorlar, bu kargaşadan faydalanmak için kapılardan fırlayarak meydana çıkıyorlardı. Her tarafta Makedonyalılar geri çekildiler. Kraldan emir almış olan Alketas falanksı ölmek üzere olan

yaralı arkadaşlarını düşmanın gazabından kurtarmak ve ordugâha getirmekte büyük güçlükle karşılaştı. Bütün bunlar Makedonyalıların hıncını ve dövüşme hırsını artırmaktan başka bir şey yapmıyordu. Ertesi gün kule yeniden surun dibine götürüldü ve yeniden salma iskele indirildi. Hintliler, her ne kadar safları daima seyrekleşiyor ve tehlike kendileri için her an artıyorsa da, büyük bir başarı ile direniyorlardı. Tam o sırada hükümdarları, katapultla atılan bir okla vurularak cansız yere yıkıldı. Bu olay, kaleyi savunanları, galibin merhametine sığınmak için görüşmelere başlamaya sevk etti:. İskender de, düşmanlarının cesaretini tamamıyla takdir ederek, çok daha fazla kan dökmeksizin kazanılamayacak olan bir savaşı kesmeye hazırdı. Kentin teslimini, Hint ücretlilerinin Makedonya ordusuna katılmalarını ve hükümdar ailesinin kendisine verilmesini istedi. Şartları kabul olundu ve hükümdarın annesi ile kızı Makedonya hükümdarının karargâhına getirildi. Hint ücretlileri, silahlarıyla birlikte kaleden dışarı çıkarak birleşecekleri Makedonya ordusunun yakınlarında ordugâh kurdular. Fakat yabancılara karşı duydukları nefret dolayısıyla ve hele bundan sonra onlarla birleşerek kendi yurttaşlarına karşı savaşmak zorunda kalacakları düşüncesine bir türlü akılları yatmadığından, gece hareket ederek İndus'a çekilmek gibi uğursuz bir planı uygulamaya karar verdiler. İskender bunu haber aldı. Müzakerelerin fayda sağlamayacağından ve tereddütle zaman geçirmenin tehlikeli olacağından tamamıyla emin olan kral, geceleyin Hintlilerin etrafını çevirtti ve hepsini öldürttü. Böylece İskender, Assaken ülkesinin en önemli kalesini eline geçirmiş oluyordu.

Massaga'dan sahipsiz kalan ülkenin fethini tamamlamak kolay görünüyordu. Bundan sonra İskender, Koinos'un komutasında bazı kıtaları güneyde bulunan Bazira kalesi üzerine yolladı. Massaga'nın düştüğü haberi üzerine bu kentin teslim olacağından emindi. Alketas'ın komutasında başka bir kol kuzeye doğru Ora kalesine karşı yollandı. Bu kuvvet, asıl ordu arkadan

gelinceye kadar kentin çevre ile bağını kesecekti. Fakat çok geçmeden her iki, yerden de fena haberler gelmeye başladı. Aketas, Oralıların yaptığı bir çıkış hareketini ancak önemli kayıplar vererek geri püskürtmeyi başarabilmişti.

Bazira'yı teslim olmaya hazır görünmekten çok uzak bulan Koinos ise, kentin önünde tutunabilmekte çok güçlük çekiyordu. Tam oraya hareket edeceği bir sırada İskender, Ora'nın Keşmir hükümdarı Abisares ile ilişkiye geçtiği ve onun aracılığı ile kuzeydeki dağlılardan önemli sayıda asker sağladığı haberini aldı. Bu nedenle İskender, Koinos'a, Bazira yakınlarında elverişli bir noktayı tahkim ederek oraya bir miktar kuvvet bırakmasını ve bu suretle bu kalenin dışarı ile bağlarını kesmesini, sonra geri kalan kuvvetleriyle kendisine katılmasını emretti. Kendisi ise ivedi olarak Ora üzerine yürüdü. Şiddetle ve cesaretle savunulmasına rağmen kent fazla direniş gösteremedi ve zapt olundu. Aralarında birkaç filin de bulunduğu zengin ganimet, Makedonyalıların eline geçti. O arada Koinos, kendisine emrolunduğu gibi, Bazira'dan çekilme hareketine başlamıştı. Hintliler bunun farkına varınca, kentin kapılarından dışarı çıkarak Makedonyalıların üzerine atıldılar. Şiddetli bir çarpışma oldu ve sonunda Hintliler geri çekilmeye zorlandılar. Ora'nın düşman eline geçtiği haberi duyulunca Baziralılar, kalelerinde tutunabileceklerinden kuşkuya düştüler. Gece yarısı kentten çıkarak İndus kenarında ve Assakenlerin güney sınırına yakın dik kayalar üzerine kurulmuş bir kale olan Aornos'a çekildiler.

İskender, Massaga ile Ora ve Bazira gibi üç önemli yeri ele geçirmekle Kophen ırmağının kuzeyindeki bölgeye egemen olmuştu. Bu ırmak boyunca güneye doğru Peukela hükümdarının toprakları uzanıyordu. Bu hükümdar komşularından aldığı topraklarla kendi topraklarını genişletmiş, hatta Kophen ırmağının güneyinde kalan yerlere de yerleşmişti. Kaçak olarak Taksiles'e gelmiş bulunan Sangaios'un elinden hükümdarlık bu Peukela hükümdarı tarafından alınmıştı. İskender'in habercileri Hindis-

tan hükümdarlarını Nikaia'ya gelmeye davet ettikleri zaman ne Aster ve ne de Assakenos hiç aldırış etmemişti. Fakat Makedonya silahlarının başarıları, kralın yaklaşması ve Assakenos'un ölümü gibi nedenlerle Peukela hükümdarı, hiç olmazsa şahsen büyük kralın ve korkunç savaş kuvvetinin karşısına çıkmamak için kendi memleketini bırakıp gitmiş, Kophen ırmağının güneyinde kalan yeni memlekette, bir sığınak aramıştı. Orada kayalıklar üzerine kurulmuş olan kalesinde Makedonya güney ordusuna karşı koyabileceğini ummuştu. O arada Hephaistion, ileri hareketlerini sürdürerek bu kalenin önüne gelmiş ve seksen gün süren bir kuşatmadan sonra hücumla kaleyi zaptetmişti. Hücum sırasında Astes'in kendisi de ölmüştü. Bunun üzerine Taksiles yakınlarında bulunan Sangaios getirtilmiş ve İskender'in de onayı ile kent kendisine verilmişti. Peukela kenti ise, sahipsiz ve savunmasız kaldığından, İskender'in komşu Assakenler topraklarından o tarafa doğru ilerlemeye başladığı zaman, kendi isteği ile teslim oldu. Şehre bir Makedonya garnizonu yerleştirildi. Daha az önemli olan öteki kentler de, ta İndus'a kadar, aynı örneğe uyarak krala teslim oldular. İskender, Koplien'in döküldüğü yerin birkaç mil yukarısında Embolizma'ya gitmek suretiyle İndus nehrinin kıyısına ulaştı.

Böylece yaz aylarında birtakım önemli ve çetin savaşlarla, Paropamisadlardan İndus'a kadar uzanan ülkelere boyun eğdirilmişti. Kophen Irmağının güneyinde kalan ülkeyi ise ki, burada nehir vadisi biraz ötede ıssız dağlarla kapanır, Hephaistion ele geçirmişti. Astes ve Orabatis bölgelerinde bu yeni ve içine Makedonyalıları, yerleştirdiği dağ kaleleri de güney kıyının savunulması için askeri üsler haline getirildi. Kuzeyde birbiri arkasından Khoaspes, Guraios ve Saastos ırmaklarının vadileri aşılmış Aspasilerin, Gurailerin, Assakenlerin ve Peukelaotların ülkelerinden geçmiş; yukarı Khoaspes ve Guraios boylarında oturan barbarlar dağların ta içlerine kadar sürülmüştü. Son olarak da Andaka ve Arigaion kaleleri sayesinde Gurailerin oturdukla-

rı vadi, Massaga ile Ora ve Bazira kaleleri sayesinde Assakenlerin memleketi; Peukela sayesinde de İndus'un batı sahili güven altına alınmıştı. Her ne kadar çoğunda yerli hükümdarlar yerlerinde bırakıldıysa da bundan böyle bu ülkeler, Makedonya'ya tabi bir şekle sokuldu ve "İndus'un berisindeki Hindistan" adı ile özel bir satrapın idaresine verildi.

Yalnız İndus yakınlarında tek bir dağ kalesi Hintlilerin elinde kalmıştı. İskender, bu kaleye Aornos adını vermişti. Kophen Irmağının İndus'a döküldüğü yerden aşağı yukarı beş mil uzakta kuzey batı dağlarının son bir çıkıntısi yükselir. Tek başına bir kaya gövdesinden ibaret olan bu çıkıntının, eskilerin verdikleri ölçüye göre dört yüz ayak kadar çevresi ve beş bin ayak yüksekliği vardır. İşte bu sarp dağ kütlesinin tepesindeki düzlükte dikkate değer bir kale bulunmaktaydı. Surlarının dört yanı bahçeler, su kaynakları ve baltalıklarla çevriliydi. Bu sayede binlerce insan uzun yıllar boyunca kale içinde barınabilirdi. Ovalarda oturan Hintlilerin birçoğu, alınamaz bir yer olduğu hakkında birçok efsane dolaşan bu kaleye sığınmıştı. İşte böyle bir kaleyi düşürmek Makedonya Kralı için bir kat daha önemli bir zorunluluk olarak görülüyordu. İskender, Aornos'a karşı yapılacak başarılı bir girişimin gerek kendi kıtaları ve gerekse Hintliler üzerinde yapacağı kesin olan manevi etkiyi hesaba katmak zorundaydı. Her şeyden önce göz önünde tutmaya mecbur olduğu bir nokta daha vardı: Bu kadar önemli bir yer eğer düşman elinde kalacak olursa, kendi arkasında çıkacak çok tehlikeli bir harekete neden ve dayanak olabilirdi. Çevredekilere boyun eğdirildikten ve aynı zamanda İndus'ta elde edilen sağlam mevkiler sayesinde ne kadar uzun sürerse sürsün bir kuşatma sırasında orduya yiyecek bulma olanağı sağlandıktan sonra, İskender, cesur olduğu kadar tehlikeli de olan hareketlerine başladı. Başarı olasılığını yakın gösterebilecek biricik şey, onun kaleyi almak için beslediği sarsılmaz iradesiydi. Kral Krateros'u İndus kıyısındaki Embolima'da bıraktı. Yalnız Agrianları okçuları, Koinos Taksisi

ile öteki Taksislerin en hafif askerleri arasından seçtiği bir kıtayı Hetairlerden iki yüz süvari ve yüz de atlı okçuyu yanına aldı. Bu birliklerle harekete geçerek kayanın dibinde ordugâh kurdu. Yukarıya çıkabilmek için yalnız tek bir yol vardı. Bu yol o kadar ustalıkla açılmıştı ki her noktası kolaylıkla ve tam olarak savunulabilir şekildeydi. Tam o sırada yakınlardaki bir yerlerden insanlar kralın yanına gelerek teslim oldular ve kaleyi kolayca düşürebilmek için hücum edilebilecek en zayıf noktayı göstermeye hazır olduklarını bildirdiler. Lagos'un oğlu Ptolemaios, Agrianları ve geri kalan hafif piyade ile seçkin Hypaspistleri yanına alarak o Hintlilerle beraber kayalığa tırmanma emrini aldı. Sarp ve çetin kayalardan çıkarak, barbarlar hiçbir şeyin farkına varmadan, önceden belirlenen noktaya vardı ve orada tahkimat yaparak iyice yerleştikten sonra daha önce kararlaştırılan işareti vermek üzere ateş yaktı. Kral bunu görünce ertesi sabah için hücum kararını verdi. Ptolemaios'un da aynı zamanda dağın tepesinden hücuma geçebileceğini umuyordu. Çünkü aşağıdan en ufak bir başarı elde etmek bile mümkün değildi. Bu taraftan kendilerini tamamıyla güven altında gören Hintliler, o kadar büyük bir cesaretle Ptolemaios tarafından işgal edilen tepelere karşı hücuma geçtiler. Bu saldırılar karşısında Lagos'un oğlu, tahkimli mevkilerinin gerisinde çok güçlükle tutunabiliyordu. Yanındaki okçularla Agriaralar, akşam karanlığı basınca kale içine çekilen düşmana büyük kayıplar verdirmişlerdi.

Bu başarısız girişimlerden sonra İskender, ova tarafından yapılacak herhangi bir hareketle amaca varmanın olanaksız olduğunu anlamıştı. Bu nedenle kral, o bölgeyi tanıyan bir adamla geceleyin Ptolemaios'a yazılı bir emir gönderdi. Bu emre göre, İskender ertesi gün Ptolemaios'a yakın bir yerde bir hücum gösterişi yapacaktı. Bunu gören kaledekiler eğer hücum edenlere karşı bir çıkış yaparlarsa, hemen yukarıdan Ptolemaios düşmanın gerisini kesecek ve her ne pahasına olursa olsun İskender'in kuvvetleriyle birleşmeye çalışacaktı. Gerçekten de böyle yapıl-

dı. Ertesi gün şafak sökerken kral Ptolemaios'un tırmandığı dağın ayağına gelmişti. Bunu gören Hintliler, dar geçiti savunmak için hemen oraya koştular. Öğleye kadar büyük bir inatla dövüşüldü. Sonra düşman biraz çekilmeye başladı. Polemaios da kendine düşen işi mümkün olduğu kadar yaptı. Akşama doğru patikaya tırmanılmış ve her iki kuvvet birbiriyle birleşmişti. Düşmanın hızla geri çekildiğini ve kazanılan başarı ile maneviyatları son derece yükselmiş olan Makedonyalıları gören kral, karışıklıktan faydalanarak kalenin içine girebilmek olanağını belki bulurum diye, kaçmakta olan Hintlileri kovalamaya koyuldu. Fakat umduğu başarıyı yakalamadı. Gerçekten bir hücum yapmak için arazi çok dardı.

İskender, Ptolemaios tarafından tahkim edilen tepeye çekildi. Burası kaleden daha alçaktı. Kale ile aynı tepenin arasında derin bir uçurum vardı. Hiç olmazsa ağır silahları duvarları etkileyecek kadar kaleye yaklaştıraabilmek için yerin bu elverişsiz durumunu gidermek ve uçurumun iki yanını yapılacak bir bend ile birbirine bağlamak gerekiyordu. Ertesi sabah hemen bu işe girişildi. Kral her tarafı dolaşıyor, askeri okşuyor, kuvvet telkin ediyor, hatta kendisi şahsen çalışmalara katılıyordu. Çok hızlı ve yarışırcasına çalışılıyor, ağaç kesiliyor, bunlar uçurumun dibine sarkıtılıyor, kaya parçaları yığılıyor, toprak dolduruluyordu. Daha ilk günde bendin üç yüz adımlık bir kısmı tamamlanmıştı. Başlangıçta bu kadar delicesine cesur bir girişimi alayla karşılayan Hintliler, ertesi gün çalışmalara engel olmak üzere birtakım hareketlerde bulundular. Çok geçmeden bendin yapılması o kadar ilerlemişti ki mancınıklarla makineler onun üstüne yerleştirildiği zaman Hintlilerin saldırıları def olunabiliyordu. Altıncı gün bent, kale ile aynı yüksekliğe getirilip düşman tarafından üzerine asker yerleştirilen bir kaya kulesinin yanına kadar uzatılmıştı. Burayı alabilmek veya tutabilmek kalenin alınyazısını belirleyecekti. Seçkin Makedonyalılardan oluşturulan bir müfreze oraya karşı harekete geçti. Korkunç bir boğuşma başla-

dı. İskender'in başında olldüğu mahafız kıtası onların yardımına koştu; çok büyük güçlükler aşılarak kayalık tepe ele geçirildi. Bu olay ve önüne geçilmesine olanak bulamadıkları bent yapımının ilerlemesi karşısında Hintliler, düşman karşısında tutunabileceklerinden kuşku duymaya başladılar. Bu öyle bir düşmandı ki sarp kayalarla derin uçurumları bir engel olarak görmüyor, insan iradesi ile insan kuvvetinin, doğanın yaratığı en heybetli ve son engeli de ortadan kaldırıp kendi amacına varabilmek için bir araca dönüştürülebileceğini kanıtlıyordu. Hintliler, gönderdikleri bir haberci ile uygun koşullar altında kaleyi teslim edeceklerini İskender'e bildirdiler. Onlar sadece gece oluncaya kadar vakit kazanmak istiyorlardı. Niyetleri karanlık bastığı zaman gizli yollardan kaleyi bırakıp ovada dağılmaktı. İskender onların asıl niyetlerini sezdi ve karakollarını geri çekerek onlara rahatça çekilmelerine başlama olanağı tanıdı. Sonra Hypaspistler arasından yedi yüz kişi seçti ve onlarla birlikte gecenin sessizliği içinde kayalığa çıkarak bırakılmış duvarları tırmanmaya başladı. İlk olarak kendisi yukarıya çıktı. Yanındakiler de ayrı ayrı noktalarda duvarın üstüne çıktıktan sonra hepsi birden yüksek savaş çığlıklarıyla sadece kaçmaya hazırlanan düşmanın üzerine atıldı. Hintlilerden bir çoğu öldürüldü; geri kalanlar da kendilerini uçurumlardan atarak paramparça oldular. Ertesi gün Makedonya ordusu parlak bir gösteri ile kayalık kalenin içine girdi. Ancak İskender'in gözü pekliği ile kıtalarının cesareti sayesinde başarılması mümkün olan böyle bir girişimin mutlu sonu zengin ve neşeli kurbanlarla kutlandı. Kalenin tahkimatı, yeni eklerle kuvvetlendirildi; içine bir Makedonya garnizonu yerleştirildi ve kralın güvenini kazanmayı başaran hükümdar Sisikottos, bu garnizonun komutanlığına atandı. "Bu taraftaki Hindistan'ın" savunulması için bu kalenin önemi pek büyüktü. Kale, Suastos ile Kophen ve İndus arasında kalıp millerce genişliğindeki ovaya ve Kophen Irmağının İndus'a döküldüğü yere egemendi.

O arada Assakenler ülkesindeinde birtakım tehlikeli hareket-

ler baş göstermişti. Massaga'da ölen hükümdar Assakenos'un kardeşi, yirmi bin kişilik bir ordu ile on beş fil toplamış ve kendini ülkenin üst taraflarındaki dağlara atmıştı. Dyrta kalesi onun elindeydi. Bu vahşi dağların yol vermezliği sayesinde yeteri kadar kendini güvende görüyor; çok geçmeden kral yoluna devam edince, kuvvetini daha da büyütebilmek olanağını bulacağını umuyordu. İskender onu ortadan kaldırmayı da gerekli görüyordu. Aornos düşer düşmez kral, hafif piyadeden birkaç bin kişiyle Dyrta üzerine yürüdü. Yerli hükümdarın kaçması için İskender'in yaklaştığı haberinin duyulması yetmişti. Çevre halkı da onunla birlikte kaçmıştı. Kral, bütün bölgeyi taramak ve kaçan hükümdarın ve özellikle fillerinin izini keşfetmek için ayrı ayrı müfrezeler çıkardı. Hepsinin doğuya doğru dağların içlerine kaçtıklarını öğrendi ve arkalarından gitti. Çevreyi baştan başa balta girmemiş sık ormanlar kaplıyordu. Ordu büyük güçlükle yol açmak zorunda kalıyordu. Arada tek tük yerli yakalanıyordu. Bunların söylediklerine göre halk, İndus'un ötesine geçerek Abisares'e sığınmış, sayıları on beş kadar olan filler ise nehir kenarındaki çayırda başıboş bırakılmıştı. Tam o sırada kaçmakta olan Hint ordusuna mensup bir grup asker İskender'in yanına geldi. Hükümdarlarının beceriksizliğinden memnun olmayan bu askerler ayaklanmışlar ve onu öldürmüşlerdi. Kralın başını da beraberlerinde getirmişlerdi. Başsız bir orduyu yolsuz bölgelerde kovalamak isteğinde olmayan İskender, filleri yakalamak üzere kıtalarıyla İndus kenarındaki çayırlığa indi. Yanındaki Hintli fil avcılarıyla avlanmaya çıktı. Bu sırada fillerden iki tanesi uçuruma yuvarlandı. Geri kalanları ise yakalandı. Kral, bu bölgede, İndus kenarındaki sık ormanlardan ağaç kestirerek gemi yaptırmaya başladı. Kısa bir zaman içinde İndus nehrinin o zamana kadar hiç görmediği kadar büyük bir nehir filosu meydana getirildi. Ordusuyla bu gemilere binen kral, her iki kıyı boyunca kentler ve köylerin sıralandığı nehir üzerinde aşağıya doğru yol aldı. Çok geçmeden Hephaistion ile Perdikkas'in, o günlerde, İndus'un üzerinde kurdukları köprünün yanında karaya çıktı.

Bize gelen kaynaklarda, 327 yılı ilkbaharında ayak basılan Hindistan dünyasının, batıdan gelen bu orduda uyandırdığı derin izlenim canlı bir şekilde anlatılmaktadır. Doğanın yarattığı heybetli yeryüzü şekilleri, gür bitki örtüsü, evcil ve vahşi hayvanlar, bambaşka insanlar, bunların dinleri ve gelenekleri, devlet örgütü ve savaşma biçimleri; bütün bunlar büsbütün yabancı ve şaşırtan şeylerdi. Vaktiyle Herodotos'un, Ktesias'ın anlattığı bütün harikalar, şimdi gözle görülenlerin yanında küçük bile kalıyordu. Fakat çok geçmeden anlaşılacaktı ki şimdiye kadar görülenler de bu yeni dünyanın sadece ön bahçelerinden başkaca bir şey değildi.

İndus kenarında orduya mola verildi. Kış mevsiminde ordunun büyük bir kısmı tarafından dağlık bölgelerde yapılan seferin yorgunluğu bu dinlenme ile giderilecekti. Sonra ilkbaharın başlangıcına doğru, bu taraftaki Hindistan satraplığında bulunan yerli hükümdarların verecekleri kıtalarla kuvvetlenmiş bir halde, İndus'un ötesine geçmek uygun görülüyordu.

Tam o sırada Taksila hükümdarının gönderdiği bir elçi kralın huzuruna çıktı. Efendisinin sadıklığını krala temin etti. Beraberinde İskender için değerli hediyeler, üç bin kurbanlık hayvan, on bin koyun, otuz savaş fili, iki yüz Talent gümüş ve en son olarak da efendisinin bağlaşma gereğince gönderdiği yedi yüz Hint süvarisi getirmişti. Hükümdarın, İndus ile Hydaspes nehirleri arasında bulunan güzel başkentini de krala teslim etti.

Bundan sonra kral, İndus'u geçişin kutlanması törenine başlanması emrini verdi. Jimnastik gösterileri ve askeri yarışlar arasında nehrin kenarında kurbanlar sunuldu. Kurbanlarda görülen işaretler de elverişliydi. Böylece heybetli nehrin öte tarafına geçilmeye başlandı. Ordunun bir kısmı gemilerden yapılma köprü üzerinden, öteki kısmı da su taşıtları ile, kralın kendisi ve mahiyeti ise daha önce hazırlanan iki yat (otuz çift kürekli) ile nehrin öbür kıyısına geçtiler. Geçişin başarı ile sona ermesi yeni kurbanlarla kutlandı. Sonra büyük ordu, Taksila yolu üzerin-

de yürüyüşe başladı. Kalabalık insanların yaşadığı ve bahar süsleriyle bezenmiş bölgelerden geçiliyordu. Kuzey tarafında heybetli karlı dağlar, Keşmir sınırı, güney tarafında ise İndus ile Hydaspes'in arasındaki Duab'da yayılan uçsuz bucaksız ve bereketli ovalar uzanıyordu. Başkente bir saatlik mesafeye geldikleri zaman Makedonyalılar, çıplak, yalnız, hareketsiz bir halde öğle güneşinin yakıcı ışıkları ve yağmur zamanının fırtınaları altında kutsal görevlerini yapmakta olan Hintlileri gördüler ve onların bu haline hayret ettiler.

Şehre yaklaşıldığı zaman yerli hükümdar, büyük bir parlaklık içinde, süslü filleri, armalı kıtaları ve savaş mızıkası ile İskender'i karşıladı. Bunu gören İskender, askerini durdurup düzene koyarken, yerli hükümdar kafilesinden ayrılarak dört nalla İskender'in üzerine geldi; saygı ile selamlayarak ülkesini ve kendisini teslim etti. Sonra İskender, ordusunun başında ve yanındaki Hintli hükümdarla güzel başkente girdi. Burada kralın şerefine birçok şenlik düzenlendi. Hediyelerini ve biatlarını İskender'e getirmek üzere aynı kente gelen birçok Hint hükümdarının hazır bulunması, bu şenliklerin parlaklığını bir kat daha artıyordu. İskender hepsini ülkelerinin sahibi ve egemeni olarak yerlerinde bıraktı. Bazılarının da, istekleri ve hizmetlerine göre topraklarını genişletti. Bunlar arasında özellikle Taksiles'i topraklarının büyük ölçüde genişletilmesinden başka, aynı zamanda güney ordusunu kabulde ve krala tekrar tekrar yardım etmekte gösterdiği dikkat ve özen dolayısıyla de zengin bağışlarla ödüllendirdi. "Eyalet hükümdarı" Doksaris'ten de Makedonya Kralına elçi ve bağışlar geldi. Keşmir hükümdarı Abisares ise kardeşini, memleketinin en ileri gelenleri ile birlikte, elçi olarak İskender'e gönderdi. Bu elçi birçok mücevher, fildişi, ince kumaşlar ve çeşit çeşit değerli hediye getirmişti. Hükümdar kardeşinin sadıklığını temin etti ve onun Assakenlere yapmış olduğu gizli yardımı tamamıyla inkar etti.

O zamanlar Duab'da işlerinin nasıl bir düzende olduğu açık

olarak anlaşılamamaktadır. Herhalde bu taraftaki Hint satraplığının toprakları genişletildi. Diğer taraftan bütün yerli hükümdarlar, İskender'in koruması altına alındılar. Belki de Hydaspes'in bu yanındaki prenslik, racaların idaresi altında olarak Taksila'ya geçti. Hiç olmazsa bundan böyle burasının İskender ile ilişkilerinde yalnız adı geçmektedir. Taksiles'in başkentinde bir Makedonya garnizonu ile hizmet görmeye elverişli olmayan sakat askerler bırakıldı. "Hint Satraplığına" Makhatas'in oğlu Philippos geçirildi. Bu adamın yüksek bir soydan gelmesi ve birçok defa denenmiş olan İskender'e bağlılığı, bu yerin önemine tamamıyla uygundu. Yönetimi eline verilen bölge, İndus'un sağ tarafında kalan bütün alanı içine aldığı gibi Taksila ile daha başka hükümdarlara bırakılmış olan yerlerdeki kıtaların başbuğluğu da ona aitti.

Taksila hükümdarının büyük bir mutlulukla Makedonya Kralının tarafına geçmesinin nedeni, herhalde çok kuvvetli bir komşusu olan Poros'a olan düşmanlık olsa gerek. Çok eski bir hükümdar soyu olan Paurava ailesinden gelen bu hükümdar, Hydaspes nehrinin ötesinde yüzden fazla kenti bulunan bir ülkeye hükmediyordu. Aynı zamanda, hatırı sayılacak derecede büyük bir askeri güce sahipti ve aralarında Keşmir hükümdarının da bulunduğu komşu hükümdarlardan birçok bağlaşığı bulunmaktaydı. Gerek Poros'un ve gerekse bağlaşıklarının ortak düşmanları, İndus boyunda Taksilâ hükümdarı ile aynı nehrin öbür tarafında Himalaya Dağlarının ön eteklerinde, Akesines'in öncesinde Duab'da ve Pencap'ın alçak bölgelerinde yaşayan hür kuvvetlerdi. Kralları bulunmayan (Arattas) bu kavimlerin yerli hükümdarlara -ki bunların en kuvvetlisi Hydaspes ile Akesines arasında hüküm süren Paurava hanedanıydı- karşı besledikleri düşmanlık, zengin ve sık nüfuslu Pencap'ın, batıdan gelen sömürgecilere karşı direnişi aksatmıştı.

İskender Taksila'dan Poros'a adam göndererek devletinin sınırına kadar gelip kendisini karşılamasını ve biat etmesini istemişti.

Poros ise cevap olarak Makedonya Kralını sınırda silâhla, kuvvetlerinin başında bekleyeceği haberini yollamıştı. Aynı zamanda bu Hintli hükümdar, bağlaşıklarına başvurarak onlardan takviye kuvvetleri almıştı. Kısa bir zaman önce İskender'e itaat edeceği hakkında teminat vermiş olmasına rağmen Poros'a yardımcı kıtalar göndereceğini vaadetmiş olan yerli hükümdarlardan Abinares'ten de askerlerini en kısa bir zamanda yardıma yollamasını istemişti. Kendisi ise devletinin sınırını teşkil eden ırmağın kıyısına gelerek, ordugâh kurmuştu. Her ne pahasına olursa olsun düşmanın bu ırmağı geçmesine engel olmak azmindeydi. Bu haber üzerine İskender, komutanlarından Koinos'u İndus kıyısına geri gönderdi. Kralından aldığı emre göre Koinos, nehir filosunun taşıtlarını karadan taşınabilecek bir şekilde parçalara ayıracak ve arabalara yükleyerek mümkün olan çabuklukla Hydaspes kıyısına getirecekti. Aynı zamanda İskender'in ordusu da, her zamanki gibi kurbanlar kesilip savaş oyunlarından sonra, Taksila'dan harekete geçti. Taksila hükümdarı ile komşu hükümdarların verdiği beş bin Hint askeri de Makedonya ordusuna katılmıştı. İskender'in Hindistan'da ganimet olarak eline geçen veya kendisine hediye edilen filleri, bu hayvanları görmeye alışmamış Makedonya atlarını ürkütecekleri ve Makedonya askerlerinin alıştığı savaş tarzına engel olacakları gözönünde tutularak, geride bırakıldı.

Yürüyüş sırasında tropik yağmurların ilk sağanakları başladı. Sular daha uğultulu hışırtılarla akıyordu. Sık sık kopan fırtına ve bora çoğu kez yürüyüşü güçleştiriyordu. Taksila prensliğinin güney sınırına yaklaşılıyordu. Burada uzun ve oldukça dar bir geçitten geçilerek Spitakes'in topraklarına girilebilirdi. Spitakes, Poros'un hem akrabası, hem de bağlaşığıydı. Spitakes'in askeri kuvvetleri, geçitin her iki tarafındaki tepeleri tutmuşlar ve yolu kapamışlardı. Fakat doğrudan doğruya İskender'in komutasında yapılan cesur bir süvari manevrası sayesinde Hintlilere baskın yapılarak mevzilerinden atıldılar ve o derece sıkıştırıldılar ki

Hintliler, ancak büyük kayıplar verdikten sonra çekilebildiler. Bunun üzerine Spitakes artık kendi ülkesinin savunmasını düşünmeksizin, askerlerinin geri kalan kısmını alarak Poros ile birleşmek üzere yola koyuldu.

İki gün sonra İskender, Hydaspes nehrinin kıyısına ulaştı. Bu nehrin genişliği hemen hemen bin iki yüz ayağı buluyordu. Karşı kıyıda hükümdar Poros'un geniş bir alan kaplayan ordugâhı ve bütün ordusunun savaş durumuna geçtiği görülüyordu. Ordunun önünde, tıpkı tahkimli kale kuleleri gibi görünen üç yüz savaş fili vardı. Irmak kıyısı boyunca çıkarılan ileri karakolları takviye etmek ve aynı zamanda taşkın nehrin bıraktığı birkaç geçit yerini gözetlemek amacıyla her iki yana da önemli sayıda kıtaların gönderildiği fark ediliyordu. İskender, düşmanın gözü önünde nehirden geçmenin olanaksız olduğunu anladı ve nehrin sağ kıyısında Hintlilerin tam karşısında ordugâh kurdu. Kıtalarına bazı hareketler yaptırarak hangi noktadan nehri geçmek niyetinde olduğu hakkında düşmanı şaşırtmak ve düşmanın dikkatini dağıtmakla işe başladı. Aynı zamanda kral, ordusunun başka birliklerine nehir kıyısını her tarafını keşfettirdi. Bazı kıtalarını da Spitakes'in savunmasız bırakılan memleketini yağma ettirmeye yolladı. Aynı zamanda uzun müddet bulunduğu yerde kalacakmış gibi görünerek her taraftan geniş ölçüde yiyecek ve mühimmat toplamaya başladı. Bu mevsimde nehirden geçmeyi olanaksız bulduğu için yağmurların kesilmesini beklemek istediği ve sular alçaldığı zaman nehirden geçiş için harekete girişeceği söylentisini yayarak bunu ta düşman ordugâhına kadar ulaştırdı. Aynı zamanda Makedonya süvarisinin manevralarıyla, içine önemli sayıda asker bindirilen taşıtların nehirde yukarı aşağı dolaştırılmasıyla; şiddetli yağmurlara rağmen çok kere saatlerce silah başında ve muharebeye hazır bir şekilde kalan Falanksların sık sık hareketleri ile hükümdar Poros'u ani bir saldırı korkusu içinde tutulmak gerekiyordu. Nehrin içinde bulunan birkaç adacık, küçük çaplı çarpışmalara sahne oluyordu. Ciddi

muharebe başladığı takdirde bu adacıkların sonuca etki edecek kadar önem taşıyacakları anlaşılıyordu.

Bu arada İskender, Keşmir hükümdarı Abisares'in, son zamanlarda krala bağlılığı hakkında verdiği bütün teminata rağmen, Poros ile sadece gizli ilişki kurmakla kalmayarak ona katılmak üzere bütün kuvvetleriyle yola çıktığını öğrendi. Bu haber onun zaman kaybetmeden taarruz düşüncesini ciddi olarak ele almasını bir kat daha çabuklaştırdı. Çünkü Abisares ile Poros'un birleşecek kuvvetlerine karşı savaşmak, tehlikeli olmasa bile güç olacaktı. Bununla beraber burada düşmanın gözü önünde nehirden geçmek de olanaksızdı. Nehrin yatağı, suyun kabarık ve çok akıntılı olması yüzünden gayet elverişsizdi. Karşı taraftaki alçak sahil ise baştan başa çamur ve bataklık altında kalmıştı. Sık bir şekilde ve kuvvetle mevzilenmiş düşmanın ateşi altında falanksları karşı sahile atmaya girişmek, delice bir hareket olurdu. Makedonya atlarının, karşı sahili kaplayan fillerin korkunçluğu ve vahşi çığlıkları karşısında çıkarma yapılırken ürkeceklerini, kaçmaya koyulacaklarını, taşıtlardan atlayacaklarını ve çok tehlikeli bir karışıklığın doğmasına neden olacaklarını şimdiden kestirmek güç değildi. Sorun, düşmanın bulunduğu sahile bir kere ayak basabilmekteydi. Bu nedenle İskender, gece yarısı ordugâha alarm vererek süvariyi sahilin birçok noktalarından ileri sürdü ve savaş naraları ile trampet gürültüleri arasında nehirden geçmeye girişiyormuş gibi göründü; taşıtları harekete geçirdi; nöbetçi ateşlerinin ışıkları altında falanksları geçit yerlerine doğru ileri sürdü. Bunu gören düşman, kendi ordugâhında da hemen harekete geçti. Filler öne alındı, kıtalar kıyıya yanaştırıldı ve sabaha kadar düşmanın hücumu beklendi. Fakat Makedonyalılar taarruza geçmemişlerdi. Bundan sonraki gecelerde de aynı şey tekrarlandı. Her defasında Poros, aldatıldığını görüyordu. Sonunda ordusunu yağmur ve rüzgâr altında bütün gece boş yere bekletmekten yorulmuştu. Artık nehir boyunda karakolları bırakarak sadece düşmanı gözetlemekle yetinmeye başladı.

Nehrin sağ kıyısı boyunca kaynağına doğru üç millik bir mesafeye kadar dik ve sarp tepeler uzanmaktadır. Bundan sonra yüksek ve sık ormanla kaplı dağlar başlamaktadır. Aynı dağların kuzey yamacından küçük bir çay hızla inerek Hydaspes'e dökülmektedir. Tam bu çayın karıştığı bölgede Hydaspes, Keşmir'den buraya kadar güneye doğru aktıktan sonra, birdenbire ve hemen hemen dikey olarak yolunu değiştirerek sağ tarafında sarp dağlar, sol tarafta ise geniş ve verimli bir ovanın arasından güneye doğru akışına devam etmektedir. Aynı küçük çayın nehre karıştığı noktanın hemen aşağısında, dağın bir köşe oluşturduğu yerin tam karşısında nehrin içinde yüksek ve ormanla kaplı Jamad adası bulunmaktadır. Keşmir yolu, bu adanın yukarı kısmından nehri geçmektedir. İşte İskender'in nehri geçmek için kararlaştırdığı yer bu noktaydı. Ordugâhtan aynı kıyı boyunca karakollar çıkarılmıştı. Herbiri, kendinden sonrakini görebilecek ve ona sesini duyurabilecek kadar birbirine yakındı. Bunların seslenmeleri, gece ateşleri ve ordugâhın yanında her gece tekrarlanan kıta hareketleri, düşmanı, bütün gürültülerin önemli bir şey olmadığına alıştırmasa bile, Makedonyalıların nehri geçecekleri nokta hakkında aldatacaktı. İskender ise, Abisares'in üç günlük bir mesafeye kadar yaklaştığı haberini aldığı zaman, son darbeyi vurmak için bütün hazırlıklarını tamamlamış bulunuyordu. Krateros, kendi Hypparkhiası, Arakhosia süvarileri ve Paropamisadlarla, Alketas ve Polysperkhon'un Falanksları ile, bir de Hint hükümdarlarının vermiş oldukları beş bin askerle ordugâhın yakınlarında kaldı. Kendisine, karşı sahilde düşmanın ordugâhını bıraktığını veya ordugâhının yanında yenildiğini görünceye kadar sükunetle bulunduğu yerde beklemesi emri verildi. Eğer buna rağmen düşman kuvvetlerinin ikiye ayrıldığını görecek olursa, filler kendi karşısında kaldıkları takdirde nehirden geçmeye girişmeyecekti. Eğer filler Makedonyalıların nehri geçmekte olduğu adanın önüne götürülecek olursa, hiç zaman kaybetmeden ve bütün kuvvetiyle nehri geçecekti. Çünkü süva-

rinin başarılı bir hücumuna karşı güçlük çıkarabilecek biricik şey, Hintlilerin elindeki fillerdi. Melegaros'un, Gorgias ve Attalos'un falanksları ile ücretli süvari ve piyade askerlerinden oluşan başka bir kıta da nehrin kaynağı yönünde bir buçuk mil kadar yukarıya gönderildi. Bunların görevi, nehrin karşısında çatışmanın başladığını görür görmez hemen kor halinde nehri geçmekti. Kral ise Hephaistion, Perdikkas ve Demetrios Hypparkhiaları; Koinos'un komutasındaki süvari Ageması, İskit, Baktria ve Sogdiana süvarileri, atlı Dai okçuları, Hypaspist Khiliarkhları, Kleitos ile Koinos'un Falanksları, Agrfanlar ve avcılarla birlikte sabahleyin ordugâhtan harekete geçti. Sürekli yağan yağmur gerçi bu hareketleri güçleştiriyor, fakat aynı zamanda düşmanın gözünden de saklıyordu. Kral, düşman gözüne görünmemek için bir kat daha güvenlik önlemi olması açısından ormanla kaplı kıyı tepelerinin gerisinden yürüyerek nehri geçmeyi kararlaştırdığı yere doğru ilerledi. Ancak akşam geç vakit oraya varabildi. Daha önce burada Koinos'un İndus'tan getirdiği su taşıtları, sık ormanların içinde gizlice yeniden kendilerinden faydalanılır bir hale getirilmişti. Sallar ve başka taşıt yapmak için de deri ve ağaçlar temin edilmişti. Nehri geçme hazırlıkları, taşıtların suya indirilmesi, derilerin ot ve samanla doldurulması, salların yapılması bütün geceyi almıştı. Korkunç yağmur ile fırtına ve sağnak, silah şakırtılarının ve ustaların çekiç takırtılarının karşı tarafta işitilmemesini sağlamıştı. Öndeki dağları ve adayı kaplayan sık orman da, Makedonyalıların nöbet ateşlerini gizliyordu.

Sabaha karşı fırtına dinmiş, yağmur kesilmişti. Nehir köpürmüş sularıyla adanın yüksek kıyılarını yalayarak geçiyordu. Ordu, işte bu adanın yukarı tarafında ırmağı geçecekti. Kral, yanında muhafızları Ptolemaios, Perdikkas, Lysimakhos, "Kral Hypaspistlerine" komuta eden Seleukos ve seçkin bir Hypaspist kıtasıyla, kafilenin en önünde ve ilk hareket eden yatta bulunuyordu. Öteki yatlarda geri kalan Hypaspistler, sandallarda, kayıklarda, sallarda ve başka taşıtlarda süvari ile piyade, kralın arkasın-

dan gidiyorlardı. Bu kuvvetler, dört bin süvari ile bin atlı okçu, altı bine yakın Hypaspist ve dört bin kadar da piyade muhafız askeri, Agnianlar, Akontistler ve okçulardan ibaretti. Falanksların tamamı da, Keşmir yolunu korumak ve gözetlemek amacı ile, geride nehir kıyısında bırakıldı. Çok geçmeden yatlar, adanın yüksek ve ormanla kaplı sahili boyunca yol almaya başlamıştı. Adanın kuzey köşesine varıldığı zaman, düşman ileri karakollarına ait süvarilerin nehri geçmekte olan Makedonya ordusunu görünce, dört nala açık düzlükten kaçtıkları görüldü. Böylece düşman tarafındaki sahil, savunmasız kalmıştı ve karaya çıkışı engelleyecek kimse yoktu. Karşı kıyıya ilk ayak basan İskender'in kendisi olmuştu. Ondan sonra öteki yatlar da yanaştılar. Hemen arkasından süvari ve öteki birlikler karaya çıktılar. Hiç vakit kaybetmeden ilerleyebilmek için hemen yürüyüş nizamına geçildi. Bu sırada bir ada üzerinde bulunulduğunun farkına varıldı. Tam burada batıya doğru kıvrılan nehir, düzlüğü yarmış ve bol su taşıyan yeni bir kol vermişti. Uzun zaman süvariler, hayati tehlike içinde bir geçit yeri aradı. Fakat bütün aramalar boşa çıkıyordu. Sular, yol vermeyecek kadar geniş ve derindi. Sonunda adanın yanında olan taşıtları buraya getirmekten başka bir çıkar yol görünmüyordu. Fakat bu çok tehlikeliydi. Çünkü bu işin yapılması için kaybedilecek zaman içinde düşman kuvvetli birlikler göndererek karaya çıkmayı güçleştirebilir hatta olanaksız kılabilirdi. En sonunda yüzerek geçilebilmenin mümkün olduğu bir yer bulundu. Suyun şiddetli akışına insanlar ve atlar ancak büyük güçlükle dayanabiliyordu. Piyadeler göğüslerine kadar suya batmışlardı. Atların ise ancak başları görünüyordu. Birlikler, birbiri arkasından karşı kıyıya ulaştılar. Kapalı bir düzende, sağda Turan süvarisi, bunun yanında Makedonya grubu, sonra Hypaspistler ve solda hafif piyade olmak üzere ordu harekete geçti ve nehrin akış yönünde sağa dönerek düşman ordugâhına doğru ilerlemeye başladı. İskender, piyadeyi yormamak için yavaş yürüttü. Kendisi ise süvarilerle ve Ta-

uron'un komutasındaki okçularla yarım saatlik bir mesafe kadar önden gidiyordu. İskender, eğer Poros bütün kuvvetiyle düşmanını karşılamaya kalkışacak olursa, Hintlilere üstün olan kendi süvarileriyle Makedonya piyadesi yetişinceye kadar, savaş yerinde dayanabileceğine inanıyordu. Buna karşılık eğer Hint hükümdarı, düşmanın aniden karşısında görünmesinden ürkerek geri çekilmeye koyulacak olursa, beş bin süvarisi ile onu kovalayabilecek durumda olduğuna inanıyordu.

Poros ileri karakollarından dönen atlılardan, kalabalık bir ordunun yaklaşmakta olduğunu haber alınca, Keşmir hükümdarı Abisares'in kendisine yardım etmek üzere gelmekte olduğunu sandı. Acaba bu dost hükümdar yaklaştığını haber vermeyi unutmuş muydu? Yoksa başarı ile nehri geçtikten sonra gelişini bildirmeyi ihmal mi etmişti? Fakat çok geçmeden açıkça görüldü ki sahilde ilerleyenler müttefikler değil düşman Makedonyalılardı; düşman binlerce insan kaybına mal olması gereken nehirden geçişi tam bir başarı ile gerçekleştirmişti; artık Hintlilerin, düşmanı sahile çıkmaktan alıkoyamalarının olanağı kalmamıştı. Bununla beraber karşı sahilde yukarı aşağı hareketlerde bulunan düşman birliklerinden, nehrin bu yanına aktarılmış bulunan düşman kuvvetinin korkulacak derecede fazla olmadığı anlaşılıyordu. Şimdi Poros, bir kere nehri geçen düşman birliklerini, karşı taraftaki kuvvetlerden ayırarak tamamıyla yok etmek için bütün kuvveti kullanmalıydı. Savaş arabaları ve filleri ile desteklenerek hemen hemen üstün durumda olan Hint hükümdarı, hiç zaman geçirmeden taarruza geçmeliydi. Fakat Poros, bunu yapmak yerine düşmanın daha fazla ilerlemesine engel olmaya çalışmakla yetindi. Abisares kuvvetlerinin yetişmesine kadar Makedonyalılarla kesin sonuçlu herhangi bir karşılaşmadan kaçınmak kararındaydı. Poros, oğlunu iki bin süvari ve yüz yirmi savaş arabası ile Makedonyalılara karşı yolladı. Bu kadar bir kuvvetle İskenderi durdurabileceğine inanıyordu.

İskender, sahil düzlüğünden bu kuvvetin yaklaşmakta oldu-

ğunu görünce, Poros'un bütün kuvvetiyle harekete geçtiğini ve bu gelenlerin öncü kıtalarından ibaret olduğunu sandı. Kral süvarisini savaşa hazır bir duruma getirdi. Sonra ilerleyen düşman kıtalarının gerisinden başka bir ordunun gelmemekte olduğunu gördü ve hemen hücum emrini verdi. Turan süvarileri, şaşırtmak ve çevirmek için beri yandan düşmanın üzerine atıldılar. Makedonyalılarar grup grup darbeler vurma üzere düşmana saldırdılar. Hintlilerin önce karşı durmak, sonra da geri çekilme çabaları boşa çıktı. Kısa bir zaman içinde onlar, çok büyük bir cesaretle ve kahramanca dövüşmelerine rağmen, tamamıyla yenildiler. Savaş alanında dört yüz ölü bıraktılar. Poros'un oğlu da bu ölüler arasındaydı. Savaş arabaları, derin ve çiğnenmiş çayırda çabuk kaçamadıklarından, şimdi dövüşmek azmi bir kat daha artarak ileriye doğru atılan Makedonyalıların eline geçti.

Dağılan Hint kıtalarının kılıç artıkları, ordugâha giderek yenilgi, prensin ölümü ve İskender'in gelmekte olduğu haberini verdiler. Poros nasıl bir düşmanla karşı karşıya olduğunu çok geç anlayabildi. Alınan yarım bir tedbirin uğursuz sonuçlarını mümkün olduğu kadar önleyebilmek için çok kısa bir zamanı kalmıştı. Hâlâ tek kurtuluş çaresi, gelmekle olan düşmanın üzerine bütün kuvvetle yüklenmekte, takviye kıtaları almaya zaman bulamadan onu yok etmekte ve böylece Poros'un düşman üzerinde sahip olduğu son elverişli ordudan faydalanmak olabilirdi. Bununla beraber bir yandan da Makedonya ordugâhının karşısında kalan nehir kıyısı kesiminin de büsbütün boşaltılması doğru olmazdı. Çünkü karşıda harekete hazır bir durumda bekleyen düşman, kolayca nehri geçebilir ve Hint kıtalarını geriden vurabilirdi. Bu düşünce ile Poros, birkaç fil ile binlerce askerini, karşıdaki Krateros'un hareketlerini gözetlemek ve sahili koruması için Hint ordugâhında bıraktı. Kendisi ise dört bin atlıdan ibaret bütün süvarisi, üç yüz savaş arabası, otuz bin piyade ve iki yüz fili ile İskender'e karşı harekete geçti. Nehir kıyısındaki bataklık çayırı sağdan dolaşarak asker ve fillerinin hareketleri için elve-

rişli olan kumsal düzlüğe gelir gelmez, ordusunu Hint usulüne göre meydan savaşı düzenine koydu. İki yüz fili, ellişer adım aralıklarla ön hatta koydu; filler hemen hemen bir mil genişliğinde bir alana egemendi. Bunların gerisinde ikinci hat olarak ve her iki fil arasında yüz ellişer kişilik gruplar halinde piyadeyi yerleştirdi. Fillerin dışına taşan sağ ve sol kanatların her birine ikişer bin süvari koydu. İkinci savaş hattının her iki ucu yüz ellişer savaş arabası ile desteklendi. Her arabanın içinde iki ağır silahlı, iki nişancı ve iki silahlı arabacı bulunmaktaydı. Bu savaş hattının en kuvvetli tarafını iki yüz fil teşkil etmekteydi. İskender'in ise en büyük başarı ümidi süvarilerinde idi. Halbuki Makedonya süvarisi, bu fillere karşı meydanı koruyacak durumda değildi. Bu nedenle fillerin etkisi korkunç olacaktı.

Gerçekten de iyi sevk ve idare olunacak bir hücum karşısında Makedonyalılar yok olmaya mahkumdular. Filler düşman hattının üzerine yürüyecekler, yanlarındaki piyade kıtaları keskin nişancılar ve fillerle korunmuş olarak, Makedonya süvarisini savaş alanından atacaklar ve falanksı çiğneyeceklerdi. Sonra Hint süvarisi kaçan düşmanı kovalayacak ve nehrin öte tarafına kaçabilecekleri yolu kesecekti. Eğer, çok uzun bir yer işgal ederek düşmanın gerilerine kadar sarkan Hint savaş hattı, filler harekete geçtikleri anda araba ve süvari ile aynı zamanda saldırmış ve yarım bir çark ile düşmanın yanlarına vurmuş olsaydı, büyük bir başarı sağlayabilirdi. Her ne olursa olsun Poros, düşmanı görür görmez, taarruz etmenin üstünlüğünü ve çarpışmanın başlayacağı noktanın seçilmesini Makedonyalılara bırakmamak için, hemen hücuma geçmeliydi. Fakat Poros tereddütle bekledi. İskender daha erken davrandı ve her fırsattan derin bir görüş ve büyük bir cesaretle faydalanmayı kaçırmadı. Ancak bu sayede düşmanın üstün kuvvetlerine karşı bir denge meydana getirmeyi başardı.

İskender'in küçük ordusu, yayıldığı alan bakımdan filleri ve kanatlarındaki savaş arabaları ile düşman savaş hattının dörtte

biri kadar bile yoktu. Makedonya Kralı eski meydan savaşlarında olduğu gibi burada da yanlamasına bir hat halinde ilerlemek ve sonra tek bir nokta üzerine bütün kuvvetiyle yüklenmek zorundaydı. Düşman askerinden oluşan kitleye savaş düzeninde yanaşarak birdenbire düşman üzerine atılmak ve sonra, ayrı ayrı birliklerin başarı ile ilerlemeleri sonucu bunların tam zamanında ve yerinde birleşeceklerini beklemek gerekti. Gerçekten de İskerder, askerlerinin bu hareketi başarabileceklerine güvenebilirdi. Hintlilerin üstünlüğünü sağlayan filler olduğundan kesin sonucu verecek darbe için bu hayvanların bulunduğu bölgeden başka bir yer seçmek zorunluydu. Darbenin vurulacağı nokta, düşman hattının en zayıf yeri olmalıydı. Aynı zamanda bunu tamamıyla başarabilmek için de Makedonya ordusunun en üstün birlikleri tarafından yapılmalıydı. İskender'in elindeki süvari beş bin kişiydi. Halbuki düşmanın her iki kanadında ancak ikişer bin süvari bulunmakta idi. Böylece ikiye ayrılmış olan düşman süvarisi arasında, birbirlerine tam zamanında yardıma yetişemeyecek kadar uzun bir mesafe vardı. Ancak yanlarında mevzilenen yüz elli savaş arabası, onlar için bir destek teşkil ediyor gibiydi; fakat bu da kuşkulu görünüyordu. İskender, kısmen Makedonya savaş geleneklerine, uyarak, kısmen de nehrin karşı kışısında hazır bekleyen Krateros'un birliklerinden fazla uzağa düşmemek için, mümkün olduğu kadar ırmağa yakın bir yerde hücuma geçmek amacı ile düşmanın sağ kanadına taarruz etmeye karar verdi. Uzakta Hint ordusunun savaş düzenine geçtiğini görür görmez, piyade Khiliarkhlarının gelmesine kadar süvarisini bekletti. Düşmanla boy ölçüşmek için can atan piyade birlikleri koşar adımla kralın yanına kadar geldiler. Süvariler, bunların nefes alabilmelerini sağlamak ve savaş düzenine girebilmeleri için gereken zaman kazanmalarını sağlamak amacıyla düşmanı uzakta tutmak için ötede beride öne fırlayarak düşmanı meşgul etmek zorunda kaldılar. Şimdi piyade savaş düzenini almıştı: Sağda Seleukos'un komutası altında asilzade kıtası, son-

ra Agema ile Antigenes'in komutasındaki diğer Khiliarkhlar, altı bin kadar Hypaspist, bunların solunda Tauron'un komutasında hafif piyade yer almıştı. Kendilerine verilen emre göre bunlar, düşmanın sol kanadı Makedonya süvarisinin hücumu ile geri atılıp ikinci hatta bulunan Hint piyadesi arasında karışıklık çıktığını görünceye kadar, hiçbir harekette bulunmayacaklardı.

Kralın hücuma geçmek için ayırdığı süvariler, Hephaistion ile Perdikkas'ın birlikleri ve Dae okçuları, aşağı yukarı üç bin kişilik bir kuvvet halinde çabukça yarım sağa çark ederek ilerlemeye başladı. Aynı zamanda Koinos, Agema ve Demetrios'un süvari kıtası ile daha sağdan harekete geçti. Bunun görevi, karşısında bulunan düşman süvarisinin, ilk darbe ile sarsılacak düşman birliğine yardım için sağa doğru harekete başlayacak olursa, arkasına geçmekti.

İskender, düşman süvari hattına ok menzili kadar yaklaşır yaklaşmaz, Hint süvarisini ok yağmuruna tutmak ve vahşi atları ile düşmanı karışıklığa uğratmak amacıyla, bin Dae süvarisini ileri sürdü. Kendisi ise sağa, Hint süvarisinin yan tarafına doğru ilerlemeye devam etti. Amacı, Dae süvarisinin hücumu karşısında sarsılarak karışıklığa uğrayacak Hintlilerin bir hat teşkil ederek kendisine karşı davranmaya vakit bulamadan, bütün kuvvetiyle düşmanın üzerine çullanabilecek bir ortam yaratmaktı. Bu yakın tehlikeyi gören düşman, hemen süvarisini toplayarak karşı darbe için ileri sürmeye başladı. Fakat Koinos, hiç vakit kaybetmeden, karşısından ayrılarak sağa doğru akmaya başlayan Hint süvarilerinin gerisini almaya koyuldu. Bu ikinci tehlike karşısında tamamıyla şaşıran ve hareketlerinde tacize uğrayan Hintliler, kendilerini tehdit eden her iki süvari birliğine de aynı zamanda karşı koyabilmek için iki taraflı bir cephe oluşturmaya giriştiler. İskender'in böyle bir nizama geçiş anından faydalanarak üzerlerine atılması Hintlileri Makedonyalıların darbelerini karşılamak için hazırlıksız yakaladı. Bunun üzerine Hint süvarisi, dört nala gerileyerek fillerden oluşan hattın arkasında bir da-

yanak aramaya girişti. Tam bu sırada Poros, fillerin bir kısmını döndürerek düşman süvarisi üzerine yürütmeye başladı. Bu hayvanların çıkardıkları vahşi seslerden ürken Makedonya atları, geriye doğru kaçıştılar. Aynı zamanda Hypaspist falanksı, koşar adımla oraya yetişmişti. Öteki filler de bunlara karşı hareket geçtiler. Böylece korkunç bir boğuşma başladı. Hayvanlar, en sıkı hatları yarıyorlar, insanları çiğneyerek geçiyorlar, bağırarak hortumları ile yere çarpıyorlar ve dişleriyle vücutlarını yarıyorlardı. Aldıkları her yara, filleri daha azgın bir hale getiriyordu. Makedonyalılar ise geri çekilmiyorlardı. Saflar bozulduğundan tek başlarına o devlerle dövüşüyorlardı. Fakat henüz yok edilmemiş veya savaş durumunu muhafaza etmekten başka hiçbir başarı gösteremiyorlardı. Fillerin ilerlemesinden cesaret bulan Hint süvarisi, çabukça toplanarak düzene girdikten sonra, Makedonya süvarisine karşı hücuma geçti. Fakat fiziksel güç ve askeri eğitim bakımından çok daha üstün olan Makedonyalılar, düşmanlarını ikinci defa geri attılar ve yine fillerin gerisine kaçırdılar. Boğuşmanın devamı sırasında Koinos, kralın süvari birlikleriyle birleşmişti; öyle ki artık bütün Makedonya süvarisi, toplu bir halde taarruz edebilecek durumdaydı. Bunun üzerine Makedonyalılar, Hint piyadesinin üzerine yüklendiler. Karşı durmayı başaramayan Hintliler dağınık bir halde ve düşmanın yakın takibi altında büyük kayıplar vererek fillerin gerisine kaçıştılar. Böylece binlerce insan, fillerin dövüşmekte olduğu savaş alanına sıkışmıştı. Dostla düşman kanlı kargaşada birbirine girmiş bulunuyordu. Çoğu sürücülerini kaybetmiş, savaşın korkunç gürültüleri ile şaşırmış, azgınlaşmış ve aldıkları yaralardan kudurmuşa dönmüş olan filler, kendilerine yaklaşan herkese saldırıyor, dost düşmanı ayırmadan yere çarpıyordu. Hayvanlara karşı serbestçe hareket etmek için açık bir alan bulan Makedonyalılar, saldıran fillerden sıvışıyorlar, geri döndükçe hayvanları kovalıyorlar ve ateş yağmuruna tutuyorlardı. Bunların arasında hareket etmek zorunda kalan Hintliler ise ne korunabiliyorlar ve ne

de kendi kendilerini kurtarabiliyorlardı. Söylendiğine göre tam bu sırada Poros, bunca karışıklıktan sonra sağlam kalan kırk fili bir araya getirerek, korkunç savaşın kesin sonucunu almak üzere düşmanın üzerine hücum etti. İskender de okçular, Agrianlar ve Akontistlerle ona karşı koydu. Çok çevik olan Makedonyalılar, fillerin saldırıları önünden sıvışıyorlar, uzaktan hayvanlara ve sürücülere ok isabet ettiriyorlar ve maharetle yanlarına sokularak balta ile ayaklarını kesiyorlardı. Bu son Hint kuvvetlerinin de birçoğu, ölü ve yaralı ile dolu olan bu savaş alanında can çekişiyordu. Geri kalanlar ise, hiddetten kudurmuş bir hale kapalı düzene girmek üzere olan Falanksa bir defa daha saldırdılar. Fakat falanks, artık korkmuyordu.

Bu arada İskender, savaş alanının öte tarafında süvarisini toplamıştı. Beri tarafta da Hypastpistler sık bir şekilde yanaşıkdüzene geçmişlerdi. Şimdi kral, sarılmış olan düşmana karşı genel hücum emrini verdi. Dağınık bir halde olan düşman kuvvetleri, bu çifte hücum ile yok edilecekti. Artık direnilmiyordu. Bu korkunç boğazlaşmadan güçlükle kendini kurtarabilenler nehrin bataklıklara ve ordugâha kaçtılar. Bu arada Krateros ile öteki komutanlar da, verilen emre uyarak hiçbir direnişe rastlamaksızın nehri geçerek sahile çıkmışlardı. Bunlar, sekiz saatten beri savaşmakta olan kralın komutasındaki yorgun Makedonya birliklerinin yerine kovalama hareketini yapmak için tam zamanında yetişmişlerdi.

O zamana kadar iki bin Hintli öldürülmüştü. Poros'un iki oğlu ile Prens Spitakes, bütün piyade ve süvari komutanları, arabaların ve fillerin sürücüleri bu ölüler arasındaydı. Üç bin at ile yüzden fazla fil leşi, savaş alanını dolduruyordu. Seksen kadar fil galiplerin eline düşmüştü. Hükümdar Poros, kuvvetinin kırılmış, fillerinin bertaraf edilmiş, ordusunun çevrilmiş ve tam bir çözülme haline girdiğini görünce, savaş alanında dövüşerek ölmek istemişti. Fakat altın zırhı ile bindiği hayvanın uyanıklığı onu uzun zaman ölümden korumuştu. En sonunda sağ omuzu-

na aldığı bir okla ağır surette yaralanmıştı. Daha fazla dövüşmeye gücü kalmamış bir şekilde ve canlı olarak düşmanın eline düşmekten korkarak hayvanını geri çevirmiş ve savaş yerinden çıkmıştı. İskender, süslü bir fil üzerinde ihtiyar Hint kralının çok kere boğuşanlar arasına girerek sürekli komut ve cesaret verdiğini görmüştü. Bu cesur hükümdara hayranlık duyan Makedonya Kralı, kaçmakta olan Poros'un hayatını kurtarmak için arkasından atını sürdü. Bu sırada İskender'in eski ve sadık savaş atı Bukephalos, günün zorluklarına dayanamayarak altında yığıldı. Bunun üzerine Taksila hükümdarını kaçan Poros'un arkasından gönderdi. Eski düşmanını gören Poros, hayvanını geri çevirdi ve son kuvvetini sarf ederek kargısını onun üzerine fırlattı. Taksila hükümdarı, ancak atının çevikliği sayesinden bir ölümden kurtulabildi. Bundan sonra İskender öteki Hintlileri Poros'un arkasından koşturdu. Poros'un eskiden dostu olan prens Meroes de bunlar arasındaydı. Kan kaybeden ve susuzluktan bitkin bir hale gelen Hint kralı, Kendisine yetişen Meroes'i sükunetle dinledi. Eski bir dostun sözleri üzerine hayvanı çöktü ve hortumuyla üzerindekini usulcacık yere indirdi. Yaralı kral su içti ve biraz dinlendi. Sonra Meroes'ten kendisini İskender'e götürmesini rica etti. Poros'un gelmekte olduğunu gören kral, yanındaki birkaç sadık arkadaşıyla onu karşıladı. İskender, ihtiyar Hint hükümdarının güzelliğine ve yenilmiş olmasına rağmen, karşısına çıkarken gösterdiği asil gurura hayranlık duydu. Anlatıldığına göre, İskender, selamlaşmadan sonra Poros'tan nasıl muamele istediğini sordu. Poros ise "kralca" diye cevap verdi. Bunun üzerine İskender: "Ben kendimce bunu yapacağım, fakat sen ne istersin söyle." demiş, Poros da "Kralca sözünün içinde istediklerimiz hepsi vardır." diye karşılık vermişti.

İskender, yenmiş olduğu düşmanına karşı gerçekten kralca davrandı. Onun büyüklük göstermesi tamamıyla doğru bir siyasetti. Çünkü Hint seferinin amacı, Hindistan üzerinde doğrudan doğruya bir egemenlik kurmak değildi. İskender, ilerledikçe

yükselen ve orijinalleşen kültürleriyle karşılaştığı ulusları bir vuruşla doğrudan doğruya Makedonya imparatorluğun birer obası haline getirmeyi istemezdi. Anlaşıldığına göre İskender'in Hindistan üzerinde beslediği emel, İndus'a kadar bütün ülkelere doğrudan doğruya egemen olmak, İndus'un ötesindeki bölgeler üzerinde kesin bir siyasî nüfuz elde etmek ve Hellen hayatı için, sonradan Hindistan'ın da Asya'nın öteki kısımlarıyla doğrudan doğruya birleşmesini sağlayacak şekilde bir yayılma alanı kazanmaktı. İndus'un ötesindeki uluslar değil, fakat hükümdarlar kendisine bağımlı olmalıydı. Poros'un Pencap'ta o zamana kadar sahip olduğu mevki, İskender'in takip edeceği siyaset için de bir örnek olabilirdi. Açıkça görülüyordu ki Poros, o zamana kadar Pencap bölgesi üzerinde egemen olmuş veya böyle bir egemenlik kurmaya çalışmıştı ve bu nedenle Taksila hükümdarının kıskançlığından doğan düşmanlığı üzerine çekmişti. Gerçi onun devleti, ilk önce Hydaspes ile Akesines nehirleri arasında kalan zengin ve bayındır ovayı içine alıyordu. Fakat Hydaspes'in batısında amcası oğlu Spitakes'e ve Akesines'in doğusundaki Gandaritis'te de yeğeninin oğlu Poros'a hükümdarlıklarını sağlayan, büyük bir olasılıkla Kral Poros olmuştu. Böylece Kral Poros'un egemenliği, doğuya doğru özgür Hint kavimlerine karşı sınırı oluşturan Hyarotes'e kadar uzanıyordu. Hatta daha ileri giderek, Abisares ile bağlaşma yapmak suretiyle, bu sözgür kavimlerin topraklarına bile el uzatmıştı. Gerçi bütün girişimleri aynı kavimlerin cesurca direnişleri karşısında boşa çıkmıştı. Fakat sonunda İndus çevresindeki ülkeler üzerinde kesin bir nüfuz elde etmeyi başarmıştı. Artık İskender Taksila hükümdarının ülkesini önemli bir ölçüde genişletmişti. Bütün binayı tek bir Hint hükümdarının sadakati üzerinde kuramazdı. Bütün Pencap'ı bu sadık ve bağlaşık Hint hükümdarına bırakmak doğru olamazdı. Çünkü bu takdirde Taksila hükümdarı İskender'e bağlı olmanın acısını daha derinden hissedecekti. Aynı zamanda bu durumdan kurtulmak için eline zengin araçlar da verilmiş olacaktı. Poros'a karşı beslediği eski düşmanlık sayesinde özgür ka-

vimlerin bazılarını kolayca müttefik ve yardımcı olarak kazanabilir ve İskender'e karşı harekete geçmek için cesaret bulabilirdi. O halde İskender, Hindistan üzerindeki nüfuzunu ancak bu iki hükümdar arasındaki kıskançlık üzerine dayandırırsa garanti altına alabilirdi. Üstelik de eğer o Poros'u hükümdar olarak tanımakla aynı zamanda yeni bağlaşığının düşmanı olan doğudaki kavimlere taarruz edebilmek ve nüfuzunu buralara kadar genişletebilmek olanağını elde edecekti. İskender, Poros'un kuvvetini, bundan böyle Taksila hükümdarına karşı bir denge oluşturacak kadar büyütmek ihtiyacı duydu. Hatta onu daha da fazla büyülterek o zamana kadarki düşmanları üzerinde egemenliğini sağlamak yerinde olurdu. Çünkü Poros, bundan böyle gerek eski düşmanlarına ve gerekse Taksila hükümdarına karşı ancak Makedonya Kralına dayanarak haklarını ve egemenliğini koruyabilirdi.

İşte İskender'i, Hydaspes kenarında kazandığı büyük zaferden sonra, Poros'a yalnız eski hükümdarlığını vermekle kalmayarak onu daha da kuvvetlendirmeye sevk eden koşullar aşağı yukarı bunlardı. Makedonya Kralı, Hydaspes'in en önemli iki geçit yerinde Hellen kentleri kurmakla yetindi. Bu kentlerden biri, Keşmir'den gelen yolun nehre kavuştuğu ve Makedonyalıların Poros'un ülkesine girmek için ırmağı geçtikleri yerde kuruldu ve Bukephalos adı verildi. Ötekisi ise, nehrin akış yönünde iki mil kadar uzakta kurulan Nikaia kentiydi. İskender, ordusunu bu güzel ve zengin bölgede otuz gün dinlendirdi. Savaşta ölenlerin cenaze törenleri, her çeşit yarışlarla birlikte zafer kurbanları ve iki yeni kentin temel atma işleri, bu otuz günü bol bol doldurmaya yetiyordu.

Kralın kendisini ise zaferin meyvelerini sağlayacak emirlerin çıkarılması için uğraştırıyordu. Her şeyden önce düzene konulması gereken işlerin en önemlisi, yaptığı antlaşmalara aykırı olarak İskender'e karşı savaşa iştirak etmeye kalkışmış olan Abisares'in durumuydu. Tam bu sırada Aornos komutanı Sisikyp-

tos'tan, Asakenlerin İskender tarafından atanan hükümdarlarını öldürdükleri ve ayaklandıkları haberi geldi. Bu kavmin eskiden Abisares ile sürdürdüğü iyi ilişkiler ve Abisares'in açıktan açığa gösterdiği sadakatsizlik, bu tehlikeli ayaklanmada onun eli olduğu kuşkusunu uyandırdı. Paropamisos Satrapı Tyriaspes ile Hindistan Satrapı Philippos, ayaklanmayı bastırmak üzere ordularıyla harekete geçme emrini aldılar. Gene aynı günlerde Gandaritis hükümdarı Poros'tan bir elçi heyeti geldi. Yunanlıların "Korkak Poros" diye andıkları bu adam, kendi akrabası ve hamisi olan Kral Poros'a İskender'e karşı dövüşürken yardım etmeyi büyük bir yararlılık olarak sayıyor ve İskender'e boyun eğmekle kendisini ihtiyar Poros'un hiç de hoş olmayan egemenliğinden kurtarmak için elverişli anın geldiğine inanıyordu. Gelen elçiler, zincire vurulmuş olarak galibin ayaklarına kapanmış ve aşağılanmış bir durumda göreceklerini umdukları ihtiyar Poros'u, büyük şeref içinde ve bütün ülkesine sahip bir hükümdar olarak gördükleri zaman şaşakaldılar. Yüce Makedonya Kralından kendi hükümdarlarına götürmek üzere aldıkları cevap, elbette sevindirici olamazdı. Yakınlardaki özgür kavimlerin, zengin hediyelerle gönderdikleri elçiler vasıtasıyla biatları daha dostça karşılandı. Bunlar, kuvveti önünde Pencap'ın en güçlü hükümdarının eğilmek zorunda kalmış olduğu Makedonya Kralına kendi istekleriyle boyun eğiyorlardı. Hâlâ tereddüt edenlere silah zoruyla boyun eğdirme gerekliliği bir kat daha artmıştı. Üstelik Abisares, İskender ile yaptığı antlaşmalara aykırı olarak ve belki de ülkesinin dağlar tarafından korunduğuna güvenerek, af dilemek için ne bir elçi göndermiş ve ne de bu yolda başka bir girişimde bulunmuştu. Dağlık bölgelere yapılacak bir seferle dağda yaşayan kavimlere boyun eğdirilmek ve aynı zamanda sadakatten ayrılmış olan Abisares'e tehlikeyi ve vazifesini hatırlatmak gerekliydi. İskender, Hydaspes kıyısında üç günlük bir dinlenmeden sonra harekete geçti. İki yeni kentin kurulmasını tamamlamak için ordusunun büyük kısmı ile Kreteros'u orada bıraktı. Taksila hükümdarı ile Poros'u da yanına alan İskender, Makedonya atlı aristokrat kıta-

sının yarısı, piyade birliklerinden seçilen kıtalar ve o aralık Parthia ve Hyrkamia Satrapı Phrataphernes'in zamanında kendisine bırakılan Trakları getirerek takviye ettiği hafif kıtalarla birlikte, kuzeye doğru Greklerin Glaus veya Glaukanik dedikleri kavmin üzerine yürüdü. Bunlar ovanın yukarı taraflarına düşen dağların ön yamaçlarında oturuyorlardı. Bu hareket, aynı zamanda Keşmir'e giden dağ yolunu da açıyordu. En sonunda Abisares, çabuk bir dönüşle İskender'e kendini affettirmek için başvurdu. Kardeşinin başkanlığı altında gönderdiği bir heyet ile kendini ve ülkesini Makedonya Kralın teslim ettiğini ve onun büyüklüğüne sığındığını bildirdi. Kırk fil göndererek boyun eğdiğini temin ediyordu. Fakat İskender bu güzel sözlere inanmadı ve Abisares'in şahsen gelmesini emretti. Aksi halde bir Makedonya ordusunun başında kendisinin ona gideceğini bildirdi. Sonra dağların iç taraflarına doğru yoluna devam etti. Glauslar teslim oldular. Bunların hiçbiri beş binden aşağı nüfusu olmayan ve birçoğu on binden fazla insan barındıran kentleri, kasaba ve köyleri ile birlikte, Poros'un egemenliğine bırakıldı. Bu bölgelerdeki zengin ormanlar, İskender'in isteğine cevap verecek durumdaydı. Birçok ağaç kestirerek nehir yolu ile Bukephala ve Nikaia'ya gönderdi. Aynı kereste ile bu kentlerde Krateros'un nezareti altında büyük bir nehir filosu meydana getirilecekti. Bu filo ile İskender, Hindistan'a tamamıyla boyun eğdirdikten sonra, İndus'a ve buradan da denize inmek niyetindeydi.

Ordu doğuya doğru yürüyerek Akesines nehri kıyısına vardı. İskender, Gandaritis Hükümdarı Poros'un, Makedonya Kralı ile büyük amcası arasındaki iyi ilişkiden kuşkulanarak ve boyun eğdiğini bildirmesiyle güttüğü amacın kendisini affettirmeyeceğinden korkarak mümkün olduğu kadar asker ve hazineyi bir araya toplayıp Ganges bölgesine kaçmış olduğu öğrendi. Büyük Akesines nehrinin kıyısına gelince, Poros'u ülkesine geri gönderdi. İskender'den aldığı emre göre Poros, kendi ülkesinde asker toplayacak ve bunları Hydaspes Meydan Savaşı'ndan arta

kalan bütün fillerle birlikte Makedonya ordusuna yetiştirecekti. İskender ordusuyla beraber nehri geçti. Taşkın su yayılarak üç çeyrek saatlik bir alanı baştan başa kaplamıştı. İçinde birçok kayalık ve gizli taşlar bulunmaktaydı. Şiddetli akıntı ve girdaplarla bu nehir yatağı büyük bir tehlike arz ediyordu. Taşıtlarla geçilirken birçok insan öldü. Çadır derileri üzerinde geçenlere bir şey olmadı. Burada nehrin sol kıyısında Koinos, Falanks'ı ile birlikte kaldı. Görevi, arkadan gelen birliklerinin nehri geçmeleri ile büyük ordu için Poros ile Taksiles'in ülkelerinden yiyecek sağlamaktı. İskender ise Gandaritis'in kuzey kısmı içinden hiçbir direnişe rastlamaksızın geçerek doğuya doğru ilerledi. Sadakatsiz "Korkak Poros"a yetişebileceğini sanıyordu. Önemli yerlerde garnizonlar bırakıyordu. Bunlar Krateros ile Koinos'un geriden gelecek olan birliklerini bekleyeceklerdi. Gandaritis'in doğu sınırını çizen Hyarotis nehri kıyısında Hephaistion iki falanks, kendi ve Demetrios'un Hypparkhiaları ve okçuların yarısı ile ayrılarak güneye doğru gönderildi. Bu komutanın görevi, kaçan Korkak Poros'un ülkesini baştan başa dolaşmak, Hyarotis ile Akesines nehirleri arasında yaşayan kavimlere boyun eğdirmek, Akesines'in sol kıyısından geçen büyük yol üzerinde bir kent kurmak ve bütün ülkeyi sadık Poros'a devretmekten ibaretti. İskender ordunun büyük kısmı ile geçilmesi kolay olan nehir üzerinden özgür Hintlilerin topraklarına girdi.

Dikkate değer ve Pencap'ın doğal koşullarıyla açıklanması gereken bir gerçekliktir ki her yüzyılda, başka başka adlar altında da olsa, burada cumhuriyet tarzında yönetilen devletler kurulmuştu. Halbuki böyle bir hükümet şekli, Asya'nın başka yerlerindeki diktatörlüklerle ile tam olarak çeliştiği gibi Ganges boylarının sıkıdan sıkıya inançlara bağlı olan Hintlilerce nefret edilen bir yönetim biçimiydi. Ganges Hintlileri, Pencaplıları hakir görerek onlara kralsız anlamına gelen Arratas adını vermektedirler. Pencap'ta hükümdarlar varsa bile bunlar, eski ve kutsal kastlardan gelmeyip aslında hükümdarlık haklarına sahip bu-

lunmayan taht kapıcılarından ibarettir. Poros devletinin de büyük bir olasılıkla böyle bir özellik taşıdığı anlaşılmaktadır. Fakat bütün kralsız Hindistan'ı egemenliği altına alma girişimi, Hyarotis'in öteki tarafında oturmakta olan kuvvetli ve savaşçı kavimlerin direnişi karşında boşa çıkmıştı. Bunlara boyun eğdirmek için Avrupa silahlarını kullanmak gerekiyordu. Bu kavimlerden ancak birkaç tanesi savaşsız boyun eğdi. Çoğu düşmanı silahla karşıladılar. Bunlar içinde Kathair veya Katharlar, ülkenin en savaşçı kavmi diye tanınmışlardı. Kathairler yalnız kendileri mükemmel surette savaşa hazırlanmakla yetinmemişler, aynı zamanda komşu kavimleri de silah başına çağırarak kendilerine katmışlardı.

İskender, onların savaş hazırlıkları yaptıklarını öğrenince, kendi istekleriyle Makedonya Kralına boyun eğen Adraistlerin topraklarından geçerek doğuya doğru ilerledi. Üçüncü günü Kathairlerin başkenti Sangala'ya yaklaştı. Şehir geniş bir alana yayılmış olup sağlam surlarla çevrilmişti. Bir yanı göle dayanmaktaydı. Öteki yanında ise kent kapılarından biraz uzakta bütün ovaya egemen olacak şekilde yüksek bir dağ silsilesi uzanmaktaydı. Kathairler bu silsileyi bağlaşıklarıyla birlikte mümkün olduğu kadar fazla kuvvetle işgal etmişlerdi. Dağın etrafına üç katlı bir çember halinde savaş arabalarını yerleştirmişler ve kendileri savaş arabalarından oluşan bu kalenin içinde yer almışlardı. Böylece, hücum edilemez bir mevkide düşmanın her hareketine süratle ve önemli kuvvetlerle karşı koyabilecek bir durumda bulunuyorlardı. İskender, bu kavmin cesareti ve savaşmada ustalığı hakkında işittiklerine tamamıyla uygun gördüğü bu yerleşimin tehdit edici olduğunu anladı. Düşmanın baskın ve cesaretle girişeceği hareketleri beklenebilirdi. Şu halde kendisi de o oranda hızla kesin sonucu almak için harekete geçmek zorundaydı.

İskender hemen atlı okçuları öne sürdü ve henüz savaş düzenine geçmeyen ordusuna karşı bir baskın yapılmasını önle-

mek amacıyla düşmanı dört yandan ateş altına aldı. O sırada sağ kanattan atlı aristokrat Agema'sı ve Kleitos'un Hyipparkhia'sı, Hypaspistler ve Agrianlar; sol kanattan da Falankslar ve sol kanada komuta eden Perdikkas'ın Hypparkhia'sı ilerlemeye başladılar. Okçular bölünerek her iki kanatta yer almıştı. İlerleme sırasında artçı kıtalar da gelerek onlara katıldı. Bunların süvarileri her iki kanatta yer almak üzere ayrıldı; piyadeleri de Falanksları daha sıklaştırmak için saflara sokuldular. Artık İskender taarruza başlamıştı. Düşmanın sağ tarafındaki araba sıralarının nispeten seyrek ve bu kesimde arazinin oldukça açık olduğunu görmüştü. Bu zayıf noktaya şiddetli bir süvari hücumu ile düşmanı bir çıkış hareketi yapmaya zorlayabileceğini umuyordu. İskender Hipparkhia'nın başında olarak o noktanın üzerine dört nalla hücum etti. Düşman arabaları kapalı kaldılar. Makedonya süvarilerini müthiş bir mızrak ve ok yağmuru karşıladı. Doğal olarak süvari, arabalardan kurulmuş olan bir kaleye hücum etmek veya kaleyi yıkmak için elverişli bir güç değildi. İskender attan indi; arkadan yetişen piyadenin başına geçerek koşar adımla savaş yerine geldi. Hintliler fazla zahmet çekilmeksizin geri atıldılar. Fakat püskürtülenler, ikinci araba sırasının gerisinde yer aldılar. Burada savunmaları gereken yer daha dar olduğundan her noktada daha kalabalık bir şekilde daha büyük bir başarı ile dövüşebilirlerdi. Makedonyalılar için hücuma devam etmek çok güçleşmişti. Çünkü biraz önce yarmış oldukları birinci sıradaki arabaları ve kırılan araba parçalarını önce toplayarak yol açmak ve sonra bunların arasından ayrı ayrı kıtalar halinde geçmek zorundaydılar; korkunç bir boğuşmadır başladı. Makedonyalıların cesareti, savaşta çok usta ve bütün hıncı ile dövüşen bir düşman karşısında çetin bir sınav vermek zorunda kaldı. İkinci sıra da yarılınca Kathairlerin, bu kadar korkunç bir düşman karşısında üçüncü sıranın gerisinde tutunabileceklerini gözleri kesmedi ve acele olarak kentin surları içine kaçtılar.

Aynı gün İskender, piyadeleriyle kenti kuşattı. Yalnız pek de-

rin olmayan bir gölün bulunduğu taraf açık kalmıştı. Bu gölün etrafına da süvarilerini yerleştirdi. Makedonya Kralı, gündüzki savaştan gözleri yılmış olan Kathairlerin, gecenin sessizliği içinde kentten çıkarak göl üzerinden kaçacaklarını tahmin ediyordu. Gerçekten de bu tahminde haklı çıktı. İkinci gece nöbeti sırasında süvari karakolları; öte tarafta büyük bir insan kalabalığının kaynaşmakta olduğunu gördü. Zaman geçirmeden gölün içinden geçmeye, karşı kıyıyı tutmaya ve sonra daha içerlere sokulmaya başladılar. Süvariler Hintlileri yakalayıp öldürmeye koyuldu. Geri kalanlar acı çığlıklarla kentin içine kaçtılar. Gecenin bundan sonraki saatleri sakin geçti.

Ertesi sabah İskender, kenti kuşatma emrini verdi. Gölün yakınından surların etrafını dolaşan ve tekrar göle kavuşan iki katlı bir siper meydana getirildi. Gölün çevresine de iki katlı bir karakol hattı kuruldu. Sur duvarlarında gedik açmak için hücum koçları ve dam siperleri yapıldı. Bu sırada kentten kaçarak Makedonyalılara teslim olan bazı yerliler, gelecek gece içinde Hintlilerin bir çıkış hareketi yapacaklarını haber verdi. Siper hattında bir gedik teşkil eden göl kenarındaki yerden çıkmak niyetinde olduklarını bildirdiler. İskender, düşmanın planını suya düşürmek için, Hephaistion'un Khiliarkhialarını, bütün Agrianları ve Somatophilaks, Ptolemaios'un komutasındaki okçu Taksis'i ile, düşmanın geçme teşebbüsünde bulunacağı muhakkak sayılan yeri işgal etti. Kral, düşman çıkış hareketine girişecek olursa, bütün kuvvetiyle karşı koymasını ve aynı zamanda öteki birliklerin harekete geçebilmeleri için, işaret gürültüleri çaldırmasını ona emretti. Ptolemaios hemen mevzilenmeye koştu ve burayı mümkün olduğu kadar tahkim etti. Savaş arabalarından sağlam kalanların mümkün olduğu kadar büyük bir kısmını oraya getirtti ve yanlamasına sıralattı. Kullanılmayan tahkimat kazıklarını sur ile göl arasına yığdırdı. Böylece karanlıkta kaçmak teşebbüsünde bulunacak Hintlilerin yolu tıkanmış olacaktı. Gecenin büyük bir kısmı bu işlerin yapılması ile geçti. En sonunda dördüncü gece nöbeti

sırasında kentin göl tarafındaki kapısı açıldı. Düşmanlar kümeler halinde dışarı fırladılar. Hemen Ptolemaios işaret gürültüleri yaptırdı ve zaten hazır bekleyen kıtalarını harekete geçirdi. Hintliler daha arabalarla kazık yığınları arasında yol ararken Ptolemaios kıtalarıyla onların arasına sokulmuş bulunuyordu. Hintliler uzun süren ve düzensiz bir şekilde geçen bir çarpışmadan sonra yeniden kentin içine sığınmak zorunda kaldılar.

Böylece Hintlilerin bütün çekilme yolları kesilmiş bulunuyordu. Aynı zamanda Poros da dönmüş ve eski ordusundan arta kalan fillerle beş bin Hint askerini beraberinde getirmişti. Hücum aletlerinin hazırlanması bitmiş ve bunlar surun dibine yanaştırılmıştı. Sur duvarlarının birçok yerine lağımlar kondu ve kısa bir zamanda bazı noktalarında gedikler açıldı. Sonra iskeleler kuruldu ve kent hücum ile ele geçirildi. Kaleyi savunanlardan ancak pek az kimse kurtulabildi. Büyük bir hınçla dövüşen Makedonyalılar, sokaklarda önlerine çıkan Hintliyi merhametsizce öldürdü. Söylendiğine göre on yedi bin Hintli öldürüldü. Bu sayı gerçeğe uygun olabilir. Çünkü İskender, bu savaşçı kavmin boyun eğmesini sağlayabilmek amacıyla, rastlanan her silahlıyı öldürmeleri için askerlerine sıkı bir şekilde emir vermişti. Kaynaklarda söylenen yetmiş bin tutsağın, bu Hint kentinin halkı olduğu anlaşılmaktadır. Makedonyalılar ise yüz ölü ve alışılmadık derecede fazla yaralı vermişlerdi. İçinde Somatophylaks, Lysimakhos'un ve daha birçok subayların da bulunduğu Makedonya ordusu yaralılarının sayısı bin iki yüzü buluyordu.

Şehrin hücumla alınmasından hemen sonra İskender, Kardialı Eumenes'i, üç yüz süvarinin başında Kathairlerle bağlaşık olan iki kente karşı gönderdi. Eumenes, bu kentlere, Sangala'nın düştüğünü bildirecek ve teslim olmalarını isteyecekti. Eğer kendi istekleriyle silahlarını bırakacak olurlarsa, daha şimdiden Makedonyalıların dostluğunu gerçek kurtuluşları olarak tatmaya başlamış olan birçok Hintli gibi, bu kent halkının da hiçbir şekilde endişe duymalarına yer yoktu. Fakat Sangala'dan kaçmış

olanlar, bu kentlere daha önce varmışlar ve İskender'in zulmü ile askerlerinin kana susamışçasına hareket ettikleri haberini ulaştırmışlardı. Makedonya Kralının dostça sözlerine artık kimse inanamıyordu. Her iki kentin de halkı, yanlarına alabildikleri malları ile canlarını kurtarabilmek için alelacele kaçmışlardı. Bu haber üzerine İskender, kaçanları kovalamak için Sangala'dan hareket etti. Aralarındaki mesafe çok fazla olduğundan bunlara yetişmek mümkün olmadı. Ancak yorgunluktan yollarda kalmış olan birkaç yüz Hintli ele geçti. Kral geri dönerek yeniden Sangala'ya geldi. Şehir tamamıyla yıkılarak yerle bir edildi. Sangala'ya ait topraklar, kendi rızaları ile İskender'e boyuca eğen komşu kavimlere pay edildi. Aynı kavimlerin kentlerine de garnizonlar yerleştirildi. Bu garnizonları yerlerine götürmeye Poros görevlendirildi.

Sangala'nın cezalandırılmasından ve yabancı fatihin zulmü hakkında etrafa yayılan söylentilerden sonra İskender, fırsat bulduğu her yerde alçak gönüllülük ile halkı yatıştırmak zorundaydı. Yakın bir gelecekte artık savaş yapmaya da gerek kalmamıştı. Makedonya Kralı nereye gitse oranın halkı kendiliğinden boyun eğiyordu. Sonra İskender Sopeithes'in ülkesine girdi. Bu hükümdar, İmaos'un ilk sıradağları ötesine ve Hyphasis Irmağının kaynaklarındaki kaya tuzu madenleri bölgesine kadar yayılmış olan bir ülkeye hükmediyordu. Makedonya ordusu bu hükümdarın başkentine yaklaşmıştı. Sopheithes'ın orada olduğu biliniyordu. Şehrin kapıları kapalıydı. Surların üstünde ve kalelerde silahlı kimse bulunmuyordu. Acaba kent, ahalisi tarafından bırakılmış mıydı? Yoksa bir pusu mu hazırlanmıştı? Böylece tereddütler içinde düşünüldüğü bir sırada birdenbire kapılar açıldı. Hükümdar Sopheithes, bir Hint mihracesinin renk renk ve göz kamaştırıcı tantanası ile; beyaz elbiseleri, inci kordonları ve altınla süslü inci taneleri içinde; yanında bando ve kalabalık bir maiyet olduğu halde; Makedonya Kralını karşıladı ve içinde bir kaplan sürüsünün de bulunduğu birçok değerli armağanla

ona boyun eğdi. Ülkesi kendisine bırakıldı ve hatta anlaşıldığına göre toprakları genişletildi. Sonra İskender, yakındaki Phegeus'un ülkesine doğru yola çıktı. Bu hükümdar da hiç tereddütsüz İskender'e zengin bağışlarla boyun eğdi ve ülkesi elinden alınmadı. Phegeus'un ülkesi, İskender'in zafer yolunda ayak bastığı ülkelerin en doğusunda kalanı olacaktı.

Bize gelen kaynaklarda, İskender'in tarihinde bu nokta dikkate değer bir biçimde karanlık bırakılmaktadır. Hatta işin görünen yanı hakkında bile yeteri kadar ve birbirine uyan bilgi verilmemektedir. Oradaki Makedonyalılardan bazılarının anayurda inanılmayacak şeyler yazdıkları söylenmektedir: Güya Krateros, annesine gönderdiği bir mektupta Ganges'e kadar ilerlemiş olduklarını, bu muazzam nehrin köpek balıkları ile dolu ve deniz gibi dalgalı olduğunu yazmıştır. Başka Makedonyalılar ise hiç olmazsa Hyphasis'i, gerçeğe uygun olarak, Makedonyalıların giriştiği bu seferin sonu olarak göstermişlerdir. Fakat aynı kaynaklar, ülkelerin fethine neden son verildiğini açıklamak için, geri dönüşün son nedeni ile bir bağ kurmuşlardır. Bunun doğruluğu hakkında ne gerçekten inanılmayı hak eden kaynakların doğruluğu ve ne de iki bin yıldan beri bunlara hiçbir kuşku duyulmadan inanılması bizi aldatmamalıdır.

Şöyle anlatılıyor: İskender Hyphasis ırmağına kadar ilerlemişti. Amacı, bu nehrin ötesindekilere de boyun eğdirmekti. Çünkü kendisi, herhangi bir düşman ayakta kaldıkça savaşın sonunu görmüyordu. Bu sırada Hyphasis'in ötesinde zengin bir ülke bulunduğunu, burada çiftçilikle uğraşan ve silah kullanmakta büyük bir ustalık ve cesaret sahibi olan çalışkan bir kavmin yaşadığını, bu kavmin iyi bir şekilde düzenlenmiş bir yasaya sahip olduğunu, çünkü en asil ailelerin birbirlerini kıskanmadan ülkeyi yönettiklerini öğrendi. Oradaki savaş fillerinin daha kuvvetli, daha vahşi ve Hindistan'ın başka yerlerine oranla çok daha kalabalık olduğunu işitti. Bütün bunlar, kralda daha ileriye gitmek isteğini kuvvetlendirmişti. Fakat Makedonyalılar,

zorluk üstüne zorluk, tehlike üstüne tehlike yığılmakta olduğunu endişe ile görüyorlardı. Böylece askerler ordugâhta yer yer bir araya gelerek acıklı kaderlerinden şikâyet etmeye başladılar ve İskender'in, emir verse bile, arkasından gitmemeye yemin ettiler. Kral bu durumu öğrenince, disiplinsizlik ve cesaretsizlik askerin içine tamamıyla yayılmadan, hemen "Taksis komutanlarını" yanına çağırdı. Onlara şöyle hitabetti: "Aynı düşüncelerle benim arkamdan gelmek istemediğiniz için sizi buraya topladım. Gayem sizi ne sefere devam etmenin uygun olacağı hakkında ikna etmek ve ne de sizin tarafınızdan ikna edilmiş olarak geri dönmektir. Eğer şimdiye kadar dövüşerek elde ettiğimiz şeyleri ve benim sevk ve idaremi hatalı görüyorsanız, söyleyecek fazla bir sözüm yoktur. Cesur insanlar için bütün savaşların amacı olarak gene savaştan başka bir şey tanımıyorum. Eğer herhangi bir kişi seferlerin nerede sona ereceğini öğrenmek istiyorsa, Ganges'e ve doğudaki denize artık uzun bir mesafe kalmamıştır. Makedonyalılara Hyrhaina ve Pers denizlerine, Lybia kıyılarına, Herakles sütunlarına giden deniz yolunu orada göstereceğim. Tanrının bu dünya için çizmiş olduğu sınırlar, Makedonya Devleti'nin sınırları olmalıdır. Fakat Hyphasis'in ötesinde Doğu Denizine kadar henüz alt edilmesi gereken bazı kavimler bulunmaktadır ve oradan da Hyrkania denizine kadar hâlâ İskit göçebeleri bağımsız olarak dolaşmaktadırlar. Artık Makedonyalılar tehlikelerden korkuyor mu? Şöhretlerini ve ümitlerini unutuyorlar mı? Günün birinde dünyaya boyun eğdirildikten sonra, Makedonyalıları, ölçüsüz derecede mal, şöhret ve hatıra zenginlikleri ile birlikte, vatana doğru götüreceğim." İskender'in bu nutkundan sonra komutanlar arasında uzun bir suskunluk hüküm sürdü. Hiç kimse ne itiraz etmek ne de onaylamak cesaretini gösterebiliyordu. Kral defalarla komutanları söz söylemeye davet ediyor, kendisine aksi düşünceler ileri sürenleri de dinleyeceğini tekrarlıyor, fakat bütün gayretleri boşa çıkıyordu. En sonunda Polemokrates'in oğlu ve Elymeia Falank-

sının komutanı olan ve birçok savaşta, en son defa Hydaspes kenarındaki meydan savaşında büyük yararlıklar gösteren Koinos ayağa kalktı ve şöyle söze başladı: "Kral, ordunun ne kendi buyruğuna ve ne de kanaatine uymamasını istemektedir. Bu nedenle, her şeye hazır olan komutanlar adına değil, fakat ordu içindeki kütle adına konuşuyorum. Amacım bu kütlenin hoşuna gitmek değil, fakat kral için şimdi ve gelecekte en güvenli olacak durumu söylemekten ibarettir. Yaşımı başımı almış olmam, vücudumdaki yaralar ve kralın güvenini kazanmış olmam, bana açıkça konuşmak hakkını vermektedir. Görülen bunca işten sonra en sonunda bütün bunlara bir sınır çizmek zorunluluğu, İskender'in ve ordunun şimdiye kadarki büyük başarıları oranında artmıştır. Eski savaşçılardan sağ kalanların ancak pek azı hâlâ orduda bulunmaktadır. Ötekiler ise kentlerde serpilmiş ve birbirlerinden ayrılmıştır. Bu kahramanlar vatan, ana ve baba, karı ve çocuk özlemi ile yanmaktadırlar. Ömürlerinin son günlerini vatanlarında, ailelerinin kucağında, büyük kahramanlıklarla dolu hayatlarını anarak, İskender'in kendilerine sağlamış olduğu şöhret ve servetinin zevkini doya doya tadarak geçirmek istemektedirler. Böyle bir ordu yeni savaşlar için elverişli değildir. İskender bu orduyu vatana götürmelidir. Kendisi de annesine kavuşacak, anayurttaki tapınaklarını zafer ganimetleriyle süsleyecektir. Eğer kral yeni işlere girişmek istiyorsa yeni bir ordu kurulacak, bununla Hindistan veya Lybia'ya, Doğu Denizine veya Herakles sütunlarının öte tarafındaki topraklara yürüyecektir. İnayetli tanrılar da ona yeni zaferler kazanmak fırsatlarını bağışlayacaklardır. Fakat tanrıların en büyük bağışı, saadette itidaldir. Düşmandan değil, fakat herhalde tanrılardan, bunların şerrinden korkulmalıdır."

Herkesin heyecanlı hareketleri önünde Koinos sözlerine son verdi. Birçoğu gözyaşlarını tutamıyordu. Anayurda dönmek düşüncesinin kalplerine ne kadar işlediği açıkça görülüyordu. İskender, bu komutanın sözlerinden ve söylediklerinin herkesçe

onaylanmasından duyduğu hoşnutsuzluk ile toplantıyı dağıttı. Ertesi gün onları yeniden yanına çağırdı ve dedi ki: "Kısa bir zaman sonra ben ileriye doğru yoluma devam edeceğim ve hiçbir Makedonyalıyı benim arkamdan gelmeye zorlamayacağım. Yeni işler görmek isteğinde olan cesur insanlar hâlâ yeter sayıda mevcuttur. Ötekiler memleketlerine dönsünler, izin veriyorum. Yalnız onlar memlekette krallarını düşman memleketinin ortasında bıraktıklarını haber versinler." Bu sözlerden sonra İskender toplantıdan çıkarak çadırına çekildi. Bundan sonra geçen üç gün içinde Makedonyalılara hiç gözükmedi. Orduda ruh durumunun değişeceğini, kıtaların yeni seferlere gitme kararını vereceğini bekliyordu. Makedonyalılar ise krallarının kırgınlığını yeter derecede ağır olarak duyuyorlardı. Fakat düşüncelerini değiştirmediler. Kral, bütün bunlara aldırmayarak dördüncü günü nehir kıyısında karşı tarafa geçme hazırlığı yaptı ve bunun için, kurbanlar sundu. Fakat kurban belirtileri elverişli değildi. Bunun üzerine en yaşlı ve kendisine çok bağlı olan Hetairleri yanına çağırdı. Onlara ve onlar vasıtasıyla orduya geri dönmek kararını verdiğini bildirdi. Makedonyalılar sevinçten ağlıyorlar ve alkışlıyorlardı. Kralın çadırı etrafında toplanıyorlar, daima yenilmez kalan krallarını en sonunda Makedonyalılarına kendisini yendirdiği için, yüksek sesle övüyorlardı.

İşte Arrianos'un anlattıkları bundan ibarettir. Curtius ile Diodoros'ta ise bazı ayrıntılar daha başka ve daha geniş olarak anlatılmakta, daha belâgatlı bir şekle sokulmaktadır: Bunlara göre İskender, kıtaları, sefere devama istekli bir hale getirmek amacı ile, Hyphasis kıyısı boyunca uzanan zengin bölgelere, yani dost Phegeus'un memleketine yağma için gönderdi ve kıtalar oralarda iken askerlerin karı ve çocuklarına her çeşit yiyecek ve giyecek ile bir aylık ücret bağışladı. Sonra ganimetlerle geri dönen askerleri bir araya topladı ve bir savaş şurasında değil, fakat bütün ordunun önünde sefere devam etme konusunu ortaya attı ve konu üzerinde tartışmalar yapıldı.

Strabo şöyle diyor: İskender'i geri dönmek kararını vermeye sevk eden nedenler, bazı kutsal belirtiler ile o zamana kadar katlanılan zorluklar yüzünden sefere devam etmek istemeyen ordunun ruh durumu ve her şeyden önce sürekli yağmurdan, ordunun çok fazla zarar görmüş olmasıdır. Hyphasis kenarından geri dönülmenin nedenini anlayabilmek için bu son noktayı önemle gözönünde bulundurmak gerektir. Diodoros'un, eserini yazarken faydalandığı ifadesinden anlaşılan Kleitarkhos, kıtaların içinde bulundukları sefaleti gayet çıplak biçimde şöyle tasvir etmektedir: "Makedonyalılardan pek az kimse kalmıştı ve bunlar da ümitsizlik haline düşmek üzere idiler. Seferlerin uzunluğu yüzünden atların tırnakları aşınmış, verilen meydan savaşlarının çokluğu dolayısıyla savaşçıların silahları körelmiş ve kırılmıştı. Hiç kimsenin üzerinde artık Hellen elbisesi kalmamıştı. Barbar ve Hint ganimetlerinden alınan paçavralar, rastgele birbirin üzerine yamanmış bir halde, dünya fetihlerinin yara izleriyle kaplı olan vücutlarını ötüyordu. Tam yetmiş günden beri şiddetli rüzgâr ve fırtınayla hiç durmadan yağmur boşalmıştı." Gerçekten de o mevsimde tropik yağmurlar son seviyesini bulmuş, nehirler alabildiğine taşmıştı. Üç aydan beri ordugâhlarda veya yürüyüşlerde kalan Avrupalı bir ordunun; bu korkunç hava şartları, boğucu rutubet, kaçınılması mümkün olamayan giyecek ve alışılmış tarzda yiyecek noksanlığı altında ne kadar hırpalandığı; kötü hava ve bunun neden olduğu hastalıklardan ne kadar insan ve hayvanın etkilendiği; ve nihayet son haddini bile aşan salgın hastalıkların, kötü havaların sürekli verdiği acının, yoksuzluk, kötü yollar ve sonu gelmez yürüyüşler, sefalet ve ümitsizlik yüzünden hem vücut hem de manevi gücün ne kadar kırdığı bir kere gözönüne getirilsin. Başka zamanlarda bu kadar savaşçı ve coşkun olan bu orduyu, niçin isteksizliğin, hele hastalığın, yorgunluk ve bezginliğin kapladığı; niçin ikinci defa tropik yağmurlar mevsimi gelmeden önce buradan çekilip gitmenin biricik ve genel istek halini aldığı, işte o zaman anlaşılabilir. İskender, ordusunun bu ruh durumuna ve sefere devam etme-

yi reddedişine karşı, pervasız ve merhametsiz bir şiddetle hareket etmemiş, tersine olarak, bütün askeri disiplin araçları ile bunu kırmak ve cezalandırmak yerine, en sonunda askerin isteğine boyun eğmiştir. Bu da gösteriyor ki ordudaki bu olumsuz ruh durumunun kökünü, herhangi bir isyan ve krala karşı beslenen bir kinde aramak doğru değildir. Ancak bunu son üç ay içinde katlanılan sonsuz zorluk ve sefaletin doğal sonucu olarak kabul etmek yerinde olur.

Anlaşıldığına göre İskender son bir olasılıkla askerlerini, herhalde, Ganges ırmağına ve Doğu Denizi kıyılarına kadar ileri götürmek isteğindeydi. Makedonya Kralını böyle bir hevese kapılmaya sevk eden nedenler ise; Ganges boylarında hüküm süren hükümdarların muazzam kuvvetleri, onların başkentlerindeki sınırsız hazine, gerek Avrupa'da ve gerekse Asya'da methini işittiği doğunun bütün harikaları hakkında kendisine söylenen şeyler, belki de aynı derecede kuvvetli Doğu Denizinde zaferlerin bir sınırını aramak, keşifler yapmak ve ülkeler arasında gidip gelmeyi sağlamak için yeni yollar bulmak isteğidir. Belki de bu, son çareye başvurarak, tropik iklim koşullarının dayanılmaz baskısı altında manevi gücü çökmüş olan kıtaların cesaretini yükseltmek için yapılan bir atılımdı. İskender, yeni planında gösterdiği cesaret, ikircikli Makedonyalıların gözleri önüne resmettiği büyük gelecek tablosunun etkisi ile kendisinin işbaşına çağrılacağını ve sürekli olarak ileriye zorlamak heyecanının yeniden şahlanması sayesinde ordusuna bütün katlanılanları unutturacağını ve onu yeni kuvvetlerle alevlendireceğini umabilirdi. Fakat o bu tahmininde aldanmıştı. Bütün gayretlerinin yansıması, acz ve şikâyetten ibaret kalmıştı. Kral, ordusunun düşünce değiştirmesini sağlayabilmek için daha ciddi bir vasıta olarak utandırmak ve memnunsuzluk göstermek gibi değerlere de başvurdu. Kendisine çok sadık ve bağlı olan arkadaşlarına görünmedi. Böylece utanma ve pişmanlık ile onları içinde bulundukları manevi kuvvet çöküntüsünden çıkarmayı denedi.

Askerler yas içinde krallarının öfkelendiğini gördüler. Ona ihtarda bulunmak kudretinde değillerdi. Ordugâhta tam üç gün ıstırap verici bir sessizlik hüküm sürdü. İskender, bütün gayretlerin boş ve daha sert tedbirlere başvurmanın tehlikeli olabileceğini kavramak zorunda kaldı. Nehrin kenarında öte tarafa geçmek için kurbanlar sundu. Fakat inayetli tanrılar, ordunun daha ileriye gitmesini hayırlı gösterecek elverişli işaretleri ondan esirgediler. Tanrılar ana yurda dönmesini emrediyorlardı. Şimdi ordugâhta çınlıyan; "Vatana dönülecektir!" sesi, cesareti kırılmış olan askerin üzerinde bir büyü etkisi yaptı. Bunun üzerine çekilen tüm sıkıntılar unutulmuş, herkeste bir ümit ve coşku uyandırılmış, her askerin içinde yeni kuvvet ve cesaret doğmuştu. Bütün Makedonyalılar içinde yalnız İskender, hüzünlü olarak doğuya doğru bakmış olabilir.

Eğer bütün hayatının ve çalışmalarının toplamını, "Devletimde güneş batmaz!" diye övünen Yeni Çağ Avrupa hükümdarlarından birinin Plus Ultra (daha ileriye) düsturunda bulmak mümkün olduğu sanılıyorsa, İskender'in, kendisi için gerilemenin başlangıç noktası olan bu Hyphasis'ten geri dönüşü, onun tarihi görevinin anlamı bakımından bir zorunluluktu; hem de o zamana kadar İskender'in yaptığı ve kurduğu şeylerin birbiriyle olan bağları tarafından hazırlanmış ve önceden belirlenmiş bir zorunluluktu. Geri dönüş kararını kendi takdiri ile mi, yoksa içinde bulunulan ağır şartların baskısı altında mı vermek zorunda kaldığı hakkında ne kadar kuşku duyulursa duyulsun, her iki durumda da anlamı değişmemektedir. Doğuya doğru sefere devam edilseydi Batı; hemen hemen tamamıyla feda edilmiş olacaktı. Daha şimdiden Pers ve Suriye eyaletlerinden üzücü haberler gelmişti; bu haberler, kralın ve askeri gücünün daha uzun bir zaman buralardan uzakta kalmasının ne gibi sonuçlar doğurabileceğini açık olarak gösteriyordu. Her çeşit düzensizlik, tebaaya yapılan baskılar, satrapların aşırı hareketleri; İskender İndus boylarına gittiği sırada kendilerini denetimsiz ve sorumsuz

görmeye başlayan Pers ve Makedonya ileri gelenlerinin tehlikeli istekleri ve haince girişimleri son haddini bulmuştu. Eğer İskender Ganges boylarına gitmiş olsaydı iş büsbütün çığırından çıkacak, belki de henüz hiçbir surette sağlam olarak kurulmayan ve yerleşmeyen büyük Makedonya-Pers Devleti'nin tamamıyla çözülmesi sonucunu verebilecekti. Hatta olağanüstü yeteneği ile İskender'in uzak doğudan da devletinin dizginlerini sıkıca elinde tutmayı başaracağı kabul edilse bile, Ganges ülkelerinde kazanılacak büyük başarılar, imparatorluğun varlığı için büyük bir tehlike olacaktı. Çünkü bu nehir ülkelerinin uçsuz bucaksız denilebilecek kadar geniş olması, altından çıkılmayacak kadar çok sayıda batılı askerden garnizon oluşturmayı gerektirecek ve gerçek bir egemenlik kurmayı, devletin öteki parçaları ile kaynaşmayı olanak dışında bırakacaktı.

Buna ek olarak, ikinci bir şeyi daha gözönünde bulundurmak gerektir: Küçük Asya kadar geniş bir alan kaplayan büyük bir çöl, Hindistan'ın doğu ülkelerini beş ırmak bölgesinden ayırmaktadır. Ağaçsız, otsuz, üç yüz ayak derinliğine kadar varan kuyuların içindeki birikintilerden başka suyu bulunmayan, kum fırtınaları ile bunaltıcı havayı dolduran kızgın toz yüzünden dayanılmaz bir hal alan ve gecenin titretici soğuğu ile gündüzlerin yakıcı sıcaklığı arasındaki büyük fark dolayısıyla çok daha tehlikeli şartlar gösteren bu çöl, Ganges ülkelerinin hemen hemen aşılması olanaksız ön kalesi gibidir. Yalnız kuzeyde İmaos sıradağlarının eşiği boyunca Hyphasis ile Hesudros'tan Ganges kenarlarına kadar varan bir tek yol vardır. Haklı olarak Doğulular, bu yolu; büyük ve zengin Ganges ülkesini Pers tacına sıkıca bağlamak için çok zayıf bir bağ saymaktadırlar.

Son olarak şunu da söylemek gerekir: İskender'in siyaseti, Hindistan'a ayak bastığı andan itibaren takip edilecek olursa, kesin olarak söylenebilir ki, değil Ganges boylarını, hatta beş ırmak ülkelerini bile doğrudan doğruya imparatorluğa bağlı yerler haline getirmek amacını gütmemiştir. İndus'un batısında bu-

lunan Hint satraplığı ile İskender devleti, tabii olan doğu sınırına ulaşılmıştı. "Kaukasos"un yüksek geçitleri, hem kuzeydeki Oksos ve Sogd ırmakları boylarına ve hem de güneye doğru Kophen ve İndus'a egemendi. İndus'un doğusunda kalan bölgeler ise yerli hükümdarların elinde bağımsız, fakat Makedonya nüfuzu altında kalacaklardı. Bu durum ise, Taksila hükümdarı ile Poros arasında yaratılan özel düzenlerle, ikisi arasında ve aynı zamanda her ikisinin de İskender ile olan ilişkileriyle yeter derecede güvenilir bir şekilde sağlanmış bulunuyordu. Çok himaye gören Poros'a bile, Pencap'ın doğu sınırını oluşturan ırmağa kadar olan bölgenin tamamı verilmiş değildi. Bir yandan Taksiles'in devleti olduğu gibi öte yandan da Phegeus ve Sopeithes'in devletleri bir denge unsuru olarak bırakılmıştı. Bu iki hükümdar, sırf kendi kuvvetlerine dayanarak Makedonya - Pers İmparatorluğu için tehlikeli olabilecek durumda değillerdi ve ancak İskender'e bağlı kalmakla kendilerine kuvvet ve destek sağlayabileceklerdi. Böylece her iki hükümdarın İskender'in üstün kuvvetine bağlılıkları tıpkı yeni çağların Rhein Birliği gibi, karşılıklı korku ve kıskançlık sayesinde, Makedonya Kralı batıya döndükten sonrası için de sağlanmış bulunuyordu. Eğer Ganges ülkelerinin fethi mümkün olsaydı, İskender Beş Irmak bölgesinde, tıpkı daha önce Baktria ve Sogdiana'da yaptığı gibi, aynı derecede sert önlemler almak ve uzun zaman harcamak pahasına da olsa, tamamıyla boyun eğdirmek zorunda kalırdı. Halbuki Sogdiana'ya egemen olduğu halde, oradan kuzeye doğru İskitlerin arkasında, yakın sandığı denize kadar gitmekten vazgeçmişti. Aynı şekilde Poros ile Taksiles'ten, Ganges'e ve bu ırmağın döküldüğü denize kadar gitmek için ne kadar uzun bir yol yürümek gerektiğini öğrenmiş olsa gerek. Hindistan'ın başlangıcı sayılan Kophen Irmağı çevresindeki devletleri sıkı bir şekilde hükmü altına almış ve tıpkı Sogdiana'da bir kuzey uç beyliği kurduğu gibi, Beş Irmak civarındaki kendine bağlı prensliklerle daha çok gelişmiş bir uç beylikleri sistemi meydana getirmişti. Görülen o ki İskender, daha baştan beri, İndus'ta yaşayanların haya-

tın her alanında, devlet ve din alanlarında kendilerine özgü bir gelişmeye sahip bulunduğunu ve bu gelişmenin onları Hellen devleti için kazanılmayı olanak dışı bırakacak bir seviyede olduğunu kavramıştır. İskender, artık kendi bağlaşıkları olan prensliklerin gerisinde yeni birtakım topraklar almak ve bunları doğrudan doğruya kendi devletine bağlamak düşüncesini beslemiş olmaktan uzaktır. Hydaspes Meydan Savaşı'nın hemen arkasından, ordusunu İndus üzerinden aşağıya doğru Pers Denizine taşıyacak bir filonun inşa edilmesini emretmesi de herhangi bir kuşkuya yer bırakmayacak şekilde gösteriyor ki o, Ganges üzerinden değil, fakat İndus üzerinden geri dönmek niyetini beslemekteydi. Şu halde Ganges ülkelerine yapacağı sefer, sadece gelip geçici bir akından (Kavalkade) başka bir şey olmayacaktı. Kuvvetle tahmin edilibilir ki eğer böyle bir sefer daha esaslı bir özle yapılması, hem de daha yeni boyun eğdirilmiş olan ve yalnız şükran borcu, korku ve kişisel çıkar gibi gayet zayıf bağlarla İskender'e bağlı birtakım yerli hükümdarlıkların oluşturduğu güvensiz bir üsten yapılması düşünülüyorsa tıpkı Napoleon'un büyük doğu seferi gibi, aynı acıklı sonla bitmiş olacaktı.

Dördüncü Bölüm

Dönüş, Akesines'te filo

Makedonpa ordusu Hyphasis kenarında geri dönüş hazırlıklarını sona erdirdiği zaman 326 yılı Ağustosu'nun son günleriydi. Kralın buyruğu ile, kendisinin buralara kadar ilerlemesine izin veren tanrılara şükran borcu ve kral ile bu ordunun bir anısı olarak kuleye benzer üç sunak yapıldı. Bir yandan kıtalar Hellen göreneğine uygun olarak her türden savaş oyunları ve gösterileri yaparken öte yandan İskender bu sunaklarda kurbanlar kesiyordu.

Sonra ordu batıya doğru yola çıktı. Takip ettiği yol dost bir ülkenin içinden geçiyordu. Sık sık yağan yağmurdan başka hiçbir güçlükle karşılaşılmaksızın Hyarotis kıyısına; bu aşıldıktan sonra da Gandaritis bölgesinden geçilerek Akesines ırmağı kıyısına varıldı. Burada, nehrin geçit verdiği yerde, kralın bir süre önce kurulmasıyla Aephaistion'u görevlendirdiği yepyeni bir kent tamamlanmıştı. İskender kıtalarına burada kısa bir mola verdi. Bu mola faydalanarak hem İndus'a ve "büyük denize" inmek için gereken hazırlıkları yaptı, hem de yeni kente insan yerleştirmeyi, o çevrede yaşayan Hintlileri kentte oturmaya davet etmek ve

aynı zamanda savaşamayacak durumdaki ücretli askerleri yerleştirerek tamamladı.

Aynı günlerdi Keşmir hükümdarı Abizares'in kardeşi ve yukarı bölgelerden daha bazı küçük prensler Makedonya ordugâhına geldiler. Hepsi zengin bağışlar getirerek krala biatlarını sunduler. Abizares otuz fil göndermiş, şahsen huzuruna gelmesi için kralın gönderdiği emre karşı cevap olarak tam bağlılığını temin etmiş ve ağır bir hastalığa yakalandığı için gelemediğini belirterek özür dilemişti. İskender'in işin aslını yerinde incelemek görevi ile Keşmir'e gönderdiği Makedonyalılar da durumu doğruladılar ve Abizares'in hareketlerinden gelecekte krala sadık kalacağının anlaşıldığını haber verdiler. Bunun üzerine ülkesi bir satraplık olarak Abizares'e bırakıldı ve bundan böyle Makedonya Kralına vereceği vergi saptandı. Aynı zamanda Ursakes (Keşmir yakınlarında Uraça) Prensliği de Abizares'in devletine katıldı. Yeni kurulmuş kentin takdisi için yapılan kurban törenlerinden sonra İskender Akesines nehrini geçti. Eylül ortalarına doğru ordunun bütün birlikleri Hydaspes kenarında Nikaia ve Bukephala'da toplandılar.

Kralın, İndus bölgesinden ayrılarak memleketine dönerken, geldiği yolu seçmemiş olması, fakat nehrin aşağı taraflarındaki ülkeler üzerinden yürüyüp buralarda da nüfusunu kurması ve Hellen hayatının tohumlarını saçması, büyük ve parlak bir gelecek vaadeden bir düşünceydi. İskender'in yeni keşfedilen bu Hint, dünyasıyla olan ilişkisi, oralara doğrudan doğruya egemen olmak emelini besleyen bir hükümdarınkiyle aynı değildi. Tersine bu ilişki, o uluslarla ilk defa kurulan yeni bağların ve başlangıçların günden güne gelişmesi hesabına dayanıyordu. Eğer bu bağlar, yalnız Hint Satraplığı ve Kophen Irmağı'ndan ibaret kalacaksa, bu ilişki ne etkili olabilir ne de sürekli olurdu. O halde aynı Hint Satraplığı, karşılıklı gidip gelme için anayol olarak kalmakla beraber bütün İndus hattı da Makedonyalıların elinde bulunmalıydı. Nehrin ta aşağılarında yaşayan kavimler, Beş Irmak

bölgesindekiler gibi, Makedonyalıların nüfuzu altına girmeliydiler. Özellikle Mallar ve Oksydraklar adlarıyla anılan kavimlerin kendi bağımsızlıklarına verdikleri önem, savaşçılıklarına besledikleri güven, yabancı nüfuzuna karşı duydukları nefret veya küçümseme duygusu arttığı oranda, bunlara karşı daha şiddetli ve kesin davranmak gerekliydi. Hindistan'da Makedonya nüfuzu, her şeyden önce İndus nehri kenarında kurulan Hellen kolonileri tarafından desteklenmeli ve beslenmeliydi. İskender'in daha Hydaspes'den doğuya harekete geçerken İndus'u aşağıya doğru inmek ve denize çıkmak niyetiyle bir donanma yapılması emrini vermesi, bu plâna göre yapılan bir işti. Şimdi İskender, Ganges ve Doğu Denizine kadar seferine devam olanağını bulamadığı için buna daha büyük bir gayretle sarılmak zorundaydı. Gerçi bu yeni sefer, bir Ganges seferi kadar şöhret ve ganimet kazandıramayacaktı. Fakat her şeye rağmen büyük başarılar vaadediyordu.

İskender'in Hydaspes'ten uzakta geçirdiği dört ay içinde, kendisinin kurduğu iki yeni kentin bulunduğu bu bölgenin dış görünüşü büsbütün değişmişti. Yağmur mevsimi geçmiş, sular yataklarına çekilmeye başlamıştı. Taşkın suların çekilmesiyle ortaya çıkan verimli topraklarda yemyeşil ve geniş pirinç tarlaları, nehrin sol kıyısı boyunca aşağıya doğru alabildiğine uzanıyordu. Karşı taraftaki ormanla örtülü tepelerde millerce uzunlukta bir alan baştan başa gemi tersaneleriyle kaplıydı. Bunlarda irili ufaklı, kimi henüz bitmemiş, kimisi ise artık tamamlanmış yüzlerce gemi bulunmaktaydı. Dağlarda hazırlanan kereste, her çeşit mühimmat, yapı ve savaş malzemesi hep aynı nehirden taşanmaktaydı. Irmağın kıyısını, ordugâh kurmuş ve dinlenmekte olan farklı uluslardan askerlerin oluşturduğu bir ordunun çeşitli faaliyetini garip bir şekilde canlandırıyordu. İskender'in öncelikle uğraştığı iş, çabukça ve derin toprak içinde yapılan, kabaran suların şiddetinden toprak siperleriyle barakaları oldukça zarar görmüş olan iki kalenin daha sağlam ve kalıcı olarak ta-

mamlanmasını sağlamak oldu. Bundan, sonra gemilerin donatımı işine başlandı. Hellen geleneklerine göre İskender, çevresindeki en zengin ve ileri gelen kişiliklerden otuz üç Trierarekhos (gemi komutanı) seçti. Böyle bir seçim, onların mükemmel ve kusursuz bir surette gemileri donatabilmek için birbirleriyle yarışa girmelerini sağladı ki kendisi için bu bir hareket çok yararlı olmuştur. Trierarkhosların adlarını gösteren liste, kralın etrafında bulunanlar hakkında çok geniş ve yararlı bilgiler vermektedir. Bunların yirmi dört tanesi Makedonyalıdır. Bunlar; kralın yedi muhafızı ile çok geçmeden sekizinci muhafızlığa atanacak olan Peukestas, komutan ve Hipparkhos Krateros Falanks komutanlarından Attalos, Hypaspist Khiliarklarından Nearkhos, asker olmayan Laomedon ve Babile dönüldükten sonra filoyu Arabistan'dan dolaştırıp götüren Androsthenes'tir. Geri kalan on bir Makedonyalının adına başka yerlerde rastlanmamaktadır. Bunlardan bazıları, Laomedon gibi sivil veya hiç olmazsa levazım işlerinde görevli kimseler olabilir. Her ne kadar kaynaklardan bilgi edinmek mümkün olmuyorsa da bu kadar büyük bir ordunun idare ve levazım işlerinin geniş bir teşkilatla döndüğü kendiliğinden anlaşılmaktadır. Makedonyalılardan sonra Trierarkhosların altısı Hellenlerdendi; kralın katibi Kardialı Eumenes ve kralın en çok güvenini kazananlardan biri olan Larissalı Medios bunlar arasındaydı. Öteki Trierarkhoslar ise İranlı Bagoas ile kral oğulları olan iki Kıbrıslıydı. Trierarkhosların bütün filoyu mu, yoksa sadece sekseni otuz çift kürekliden olan büyük gemileri mi donattıkları konusunu aydınlatmak için kaynaklardan bir fikir edinmek mümkün olmamaktadır.

Gemilere tayfa olarak ordudan Fenikeliler, Mısırlılar ve Kıbrıslılarla ülkeleri Ege adaları ve Anadolu sahilleri olan Hellenler seçildi. Bunlar da gemici ve kürekçi olarak gemilere dağıtıldı. Böylece bir aydan daha kısa bir zaman içinde bütün hazırlıklar tamamlanmıştı. Nehrin üzerinde bulunan bin kadar çeşitli taşıttan sekseni savaş gemisi, iki yüzü de atları taşımaya mahsus

açık gemiydi. Nehir kıyısı bölgesinde toplanıp da bir araya getirilenler de dahil olmak üzere geri kalanların hepsi asker, mühimmat ve savaş malzemesi taşımaya ayrılmıştı. Pek güvenilir görünmeyen bir kaynağı göre son günlerde altı bin süvari ve birkaç bin piyade ile birlikte önemli ölçüde mühimmat ve savaş malzemesi Makedonya ordusuna katılmış bulunmaktaydı.

Kasım ayının ilk günlerinde nehir yoluyla harekete geçilecekti. Kral, bundan böyle yapılacak işler hakkında gerekli direktifler vermek üzere, Hetairleri ve ordu ile birlikte bulunan Hint elçilerini yanına çağırdı. Beş Irmak ülkelerini yeniden kavuşturmuş olduğu barışın, oturtuğu düzenle sürekli ve sağlam bir şekilde kurulduğu ve korunacağına olan inancını beyan etti. Hükümdar Poros'un ülkesine katılan ve yedi kavim ile iki bin kenti içine alarak Hyphasis nehri kıyısı yakınlarına kadar uzanan geniş toprakların Poros'a bırakıldığı bir kere daha temin edildi. Poros'un komşu hükümdarlardan Abizares, Sopeithes ve Mheyeus ile bundan böyle kuracağı ilişkiler saptandı. Taksila hükümdarına, eski ve yeni ülkelerinin bağımsız bir şekilde kendisine ait olduğu bir kez daha söylendi. Hint Satraplığı alanında bulunan prensliklerin vergi ve daha başka yükümlülüklerini yerine getirmelerine nezaret etme görevi oranın satrapına bırakıldı. Gerek bunların ve gerekse öteki Hint hükümdarlarının zamanda gönderdikleri yardımcı kıtalar serbest bırakılarak memleketlerine gönderildi. Kral, bu işler hakkındaki emirlerini bitirince Makedonya ordusunun bundan sonra yapacağı hareketler hakkında direktifler verdi. Kralın kendisi, bütün Hypaspistler, Agrianlar ve okçularla, sayıları aşağı yukarı sekiz bin kadar olan atlı aristokrat kıtası ile birlikte gemilere binerek gidecekti. Khiliarkh, Nearkhos bütün filonun, Astypaleialı Onesikritos da kralı taşıyan geminin komutanlığını üzerlerine alacaktı. Ordunun geri kalan kıtaları ise ikiye bölünerek nehrin sağ ve sol kıyıları boyunca karadan güneye doğru yol alacaklardı. Bunlardan sağdakilere, yani nehrin batısında yürüyenlere Krateros, iki yüz fili de be-

raberinde götüren ve daha büyük olan öteki kısmına da Hephaistion komuta edecekti. Her ikisine de mümkün olduğu kadar çabuk yürüme ve nehrin akış yönüne doğru üç gün ilerledikten sonra durarak filoyu bekleme emri verildi. Hint Satraplığından gelecek olan Satrap Philippos, orada bunlara katılacaktı.

Hareketten önce hazin bir matem töreni yapmak gerekmişti: Hypparkh ve komutan Koinos, hastalanarak ölmüştü. Kaynaklar, kralın, onun Hyphasis kenarındaki olayını unutmadığına belirtmektedir. Koinos, "mevcut koşullara göre parlak bir törenle" gömüldü.

Hareket için kararlaştırılan gün geldi. Sabahla birlikte kıtalar gemilere bindirilmeye başlandı. Nehrin her iki kıyısında Hephaistion ile Krateros, Falankslarını, süvarilerini ve fillerini parlak birer savaş hattı şekilde yürütüyorlardı. Bir yandan gemi filoları birbiri arkasında yer alırken, öteyandan kral, Hellen geleneğine uygun olarak nehrin her iki kıyısında törenle kurbanlar sunuyordu. Makedonyalı rahiplerin işaretleri ile anayurt tanrılarına, Poseidon'a, Amphitrite'e, Okeanos'a, Nereidlere, Hydaspes ırmağına kurbanlar kesildi. Sonra kendi gemisine bindi, ön kısım bordasına giderek altın kase ile içki sundu ve nihayet trampetlere hareket işaretini verdirdi. Bunun üzerine trampet ve "Alala" sesleri arasında bütün gemilerin kürekleri aynı anda nehir suları üzerine çarpmaya başladı. Çeşit çeşit renkli yelkenleriyle bu donanma, seksen savaş gemisi önde olmak üzere çok mükemmel bir düzen içinde yoluna koyuldu. Bu, olağanüstü ve anlatılması zor bir sahne oluşturmuştu. Bütün gemilerde aynı zamanda değişerek yükselip alçalan kürek vuruşlarının çıkardığı hışırtı; kürek çekmeye ara vermek ve yeniden başlamak için verilen komutlar; küreklerini tekrar suya vurmaya başlarken kürekçilerin hep bir ağızdan söyledikleri "Alala" sesleri hiçbir şeyle karşılaştırılamaz. Naralar kıyılardaki yüksek kayalara çarparak bir kat daha gürleşiyor, bazen sağda ve bazen soldaki uçurumlar bu sesleri geri veriyordu. Sonra ormanlar, yeniden nehrin kenarla-

rını kaplıyor ve taa uzaklardaki ıssız orman köşelerinden, gemidekilerin sesleri geri geliyordu. Hintliler, kitleler halinde sahile koşmuşlar; renk renk yelkenli gemiler içinde yüzen bu ordu ile savaş atlarına, filoların olağanüstü ve hiç bozulmayan olağanüstü düzenine hayretle bakıyorlardı. Kürekçilerin çığlıklarına karşılık veriyorlar ve şarkılar söyleyerek nehrin akıntısını takip ediyorlardı. Gerçekten de "Şarkıyı ve oyunu Hintlilerden daha çok seven bir ulus yoktur."

Mallara karşı savaş

Üç günlük bir yolculuktan sonra kral, Krateros ile Hephaistion'un donanmayı bekleyecekleri yere vardı. Onlar; daha önce gelerek nehrin iki tarafında ordugâhlarını kurmuşlardı. Burada ordu ile donanma, Satrap Philippos'un artçı kuvvetleriyle kendilerine katılabilmesini sağlamak amacıyla iki gün dinlendi. Makedonya savaş kuvvetlerinin hepsi -ki şimdi yüz yirmi bin savaşçı vardı- bir araya toplanır toplanmaz, kral, yabancı alanlara girmek ve ilk önce Akesines nehrinin ağzına kadar uzanan ülkeye boyun eğdirmek için gerekli olan hazırlıkları yapmaya başladı. Bu meyanda Philippos, nehrin batısını güven altına almak amacı ile, ayrı bir kol halinde Akesines'e gönderildi. Hephaistion ile Krateros Hydaspes'in sağ ve sol kıyılarından biraz daha ülkenin içlerine doğru girdiler. Akesines nehri ağzının öte tarafında Makedonya ordusunun bütün kuvvetleri yeniden birleşecekler ve Mallarla Oksydraklara karşı hareketlerine buradan girişeceklerdi; çünkü daha şimdiden bu büyük ve savaşçı kavimlerin yaptığı savaş hazırlıkları hakkında birtakım haberler alınmıştı. Söylendiğine göre onlar, kadın ve çocukları tahkimli yerlere gönderdikten sonra binlerce silahlı insan kitleler halinde Hyarotis'te toplanıyordu. İskender, düşmanın hazırlıklarını tamamlamasından önce davranmak için acele etmek ve hemen sefere başlamak zorunda olduğu inancındaydı. Böylece donanma, iki günlük bir dinlenmeden sonra yoluna devam etti. Donanmanın var-

dığı her yerin halkı, ya kendiliğinden teslim oluyor ya da kolaylıkla boyun eğmek zorunda bırakılıyordu.

İskender, Akesines nehrinin Hydaspes ırmağına döküldüğü noktaya beşinci günü varabileceğini umuyordu. Bu yeri gemi ile geçmenin zor olduğunu, nehirlerin kabarık ve birbirlerine karıştıkları yerde kuvvetli dalgalarla birçok girdap oluştuğunu ve sonra suların dar bir yatakta sıkışarak hızla aktığını öğrenmişti. Bu haber, donanmada yayılmış ve son derece dikkatli ve uyanık bulunmak için asker ile tayfalara gerekli tembihler yapılmıştı. Beşinci günün son saatlerine doğru güney yönünden müthiş bir hışırtı işitilmeye başlandı. Bu, kudurmuş bir deniz dalgalarının sahile çarptığı zaman çıkardığı sesten farksızdı. Hayret içinde kalan en öndeki filonun kürekçileri, işitilen bu gürültünün acaba bir deniz mi, yoksa bir fırtına veya başka bir şey mi olduğunu kestiremediklerinden tereddüt içinde küreklerini bıraktılar. Sonra, iki nehrin birbirine karıştığı yere yaklaşıldığı zaman daha büyük bir gayretle çalışmaları gerektiği kendilerine söylenince, yeniden işlerine sarıldılar. Gürültü gittikçe şiddetleniyor, su yatağı her an biraz daha daralıyordu. Artık kavuşma noktası, vahşi dalgaların yükseldiği köpüklü bir yer olarak görünmüştü. Burada Hydaspes'in suları dikey olarak Akesines'in gövdesine çarparak kudurmuş dalgalar içine boşalıyor ve sonra büyük bir hızla onunla birlikte birbirine çok yakın iki kıyı arasından dar bir yatağa sıkışarak akışına devam ediyordu. Dümende oturan adamlar, kürekçileri bir defa daha son gayretlerini sarf etmeye davet etti. Ancak bu sayede akıntı ve girdaplardan gemileri kurtararak açığa çıkarmak mümkün olabilirdi. Yoksa hepsi birden mahvolur giderdi. Artık nehir akıntısı kitleyi sürüklemeye başlamıştı. Kürekçi ve dümenciler, anlatılması olanaksız zahmetlerle görevlerini yapabiliyorlardı. Az sonra taşıtların birçoğu akıntıya egemen olamadı ve girdaba kapılarak dönmeye başladı; kürekleri kırıldı, yanları zedelendi, ancak zorlukla batmaktan kurtarılabildi. Özellikle uzun gemiler büyük tehlikeler atlattı. Bunlar-

dan ikisi, akıntının etkisi ile karşı karşıya gelerek birbirine çarptı ve parçalanarak battı. Hafif taşıtlar ise sürüklenerek kıyıya atıldı. En kolay geçenler, en geniş gemiler oldu. Girdaba kapılan bu gemiler, genişlikleri sayesinde alabora olmak tehlikesi geçirmeden oldukça rahat bir şekilde dalgaların etkisi ile tekrar doğru yönü bulabildi. Söylendiğine göre İskender'in kendisi, gemisiyle girdaplar içinde büyük bir tehlikeye düşmüş, yüzerek kurtulmak için vücudunun üst kısmındaki elbiselerini bile çıkarmıştı.

Böylece donanma, hiç de küçümsenmeyecek kayıplarla nehrin tehlikeli yerini geride bırakmıştı. Ancak bir saat daha aşağıya doğru yola devam edildikten sonra su sakinleşmeye başladı. Burada nehir, tepeleri dolaşarak sağa dönüyordu. Bunların gerisinde rahatça ve akıntı korkusu olmaksızın gemiler durdurulabilirdi. Aynı zamanda kıyı boyunca uzanan geniş düzlükler, gemi enkazlarını ve boğulanların cesetlerini sudan çıkarabilmeye olanak veriyordu. Kral burada donanmaya durdurdu ve Nearkhos'a, hasar gören taşıtların mümkün olduğu kadar kısa bir zamanda onarılması için emir verdi. Kendisi ise bu arada zamandan faydalanarak ülkenin içlerine doğru bir askeri gezintiye çıktı. Bu hareketle güttüğü amaç, o bölgenin halkı olan Siblerle Agalasların, Akesines'in ötesinde oturan Mallarla Oksidraklara, Makedonyalıların taarruzu sırasında yardım etmemelerini sağlamaktan ibaretti. Rastlanan her şeyi yakılıp yıkılarak ortalığa dehşet saçmak için yapılan altı millik bir yürüyüşten sonra İskender, hiç de önemsiz sayılamayacak olan Siblerin başkenti önüne varmıştı. Kent kolaylıkla ele geçirildi. Başka bir kaynağa göre de başkent, kendiliğinden teslim oldu.

İskender, Akesines'e döndüğü zaman donanmayı harekete hazır bir durumda buldu. Krateros da ordugâhtaydı. Hephaistion ile Philippos, nehir kavşağının yakınlarına kadar gelmişti. Hemen Mallara karşı yapılacak seferin hazırlıklarına başlandı. Bu kavmin yaşadığı ülke, yedi mil kadar daha aşağıda Hyarotis'ten başlayarak bu nehir boyunca kuzeye doğru uzanıyordu. Kral,

Malların Makedonyalıların taarruzlarını beklediğini ve bunu karşılamaya hazır olduklarını biliyordu. Onlar, Makedonya ordusunun Hyarotis'a kadar ineceğini ve bu noktadan kendi topraklarına gireceğini kestirmişlerdi. Çünkü ülkeleri, Akesines'ten millerce genişliğinde susuz bir çölle ayrılmıştı, dolayısıyla donanmanın durduğu yerden kendilerine taarruz etmek olanaksızdı. İskender, onlara hiç beklemedikleri yerden, ülkelerinin yukarı kısmından, Gandaritis ve Kathair sınırları yakınlarından ansızın saldırarak onları Hyarotis nehrine doğru atmaya karar verdi. Eğer onlar Akesines'in karşısındaki ülkede yardım veya sığınak arayacak olurlarsa, tekrar Makedonyalıların eline düşeceklerdi. İşte bu nedenleydi ki ilk önce donanma, Hyarotis'in karşı tarafına düşen Akesines kıyısını işgal etmek ve böylece Mal ülkesinin karşı sahil ile bağını kesmek amacıyla, amiralin komutasında gitti. Krateros kendi kıtaları, o zamana kadar Hephaistion'un yanında bulunan filler ve Polysperkhon Falanksı, bir de Philippos'un Hydaspes nehrinin Akesines'e döküldüğü yerin yukarı tarafında suyu geçen kıtaları ile birlikte, üç gün sonra amiralin duracağı yere varacak ve nehrin sağ kıyısında bu önemli kuvvetlerle cesur hareketler için bir üs kuracaktı. İskender, amiral ile Krateros belirlenen yere gitmek üzere yola çıkar çıkmaz, ordunun geri kalan kısmını üç birliğe ayırdı. Kendisi, bunlardan birinin başında, Mal ülkesine yapılacak baskını gerçekleştirecek, düşmanı nehir boyunca aşağıya doğru atacaktı. Aynı zamanda beş gün önce harekete geçen Hephaistion'un komutasındaki ikinci birlik, kaçan düşmanı yakalamak amacıyla, Hyarotis nehri hattını işgal edecekti. Üçüncü birliğin başında bulunan Ptolemaios ise üç gün sonra yola çıkacak ve bir olasılık olarak Akesines'e doğru kaçan düşmanın yolunu kesecekti.

Kaynaklarda söylendiğine göre Mallar ile Oksydraklar, gerçi İskender'in yaklaştığını haber aldıkları zaman aralarındaki eski kavgalara son vererek birbirlerine yardım edeceklerini vaadetmişler ve bunu karşılıklı rehinelerle sağlama bağlamışlar; altmış

binden fazla piyade, on bin süvari ve yedi yüz savaş arabasından oluşan büyük bir ordu kurmuşlardı. Fakat Arat, yani hükümdarsız Hintlilerden oluşan bu iki kavim, ortak bir komutan seçmek için birbirleriyle asla anlaşamadı. Bu yüzden büyük ordu dağılmış, her bölgenin kıtaları ülkelerine dönerek tahkimli kentlerinin içine çekilmişlerdi. Her ne kadar bu bilgiyi veren kaynaklar o kadar güvenilir değillerse de İskender'in çizmiş olduğu bu özel hareket planı aynı durumun varlığını doğrular görünmektedir. Başka kaynaklara göre de Mallar ile Oksydraklar, birlikte savaşmak niyetindeydiler ve bu sayede büyük bir ordu ile Makedonyalıların karşısına çıkmış olacaklardı. İşte bu nedenle İskender, ikisinin birleşmesini önlemek için acele davranarak insiyatifi kendi eline almıştı.

Hareket için kararlaştırılan günde -ki kasım ortalarına rastlamaktadır- İskender yola çıktı. Hypaspistler, nişancı ve Agrianlar, Peithon Falanksı, Makedonya Hypparkhialarının yarısı ve atlı okçular kendisiyle beraberdi. Akesines'in biraz ötesinde çöl başlıyordu. Beş saatlik bir yürüyüşten sonra bir suyun başına varıldı. Orada durularak öğle yemeği yendi, biraz dinlenildi ve bütün kaplar su ile doldurudu. Sonra yola devam edildi. Günün geri kalan saatlerinde ve bütün gece mümkün olduğu kadar çabuk yüründü. Ertesi sabah, hemen hemen sekiz mil kadar daha ilerlendikten sonra Malların Agalassa kenti doğuya bakan kalesiyle göründü. Birçok Mallı buraya çekilmişti. Kent bu kadar insanı içine alamadığından nöbetçisiz ve silahsız bir insan kitlesi kentin surları önüne yığılmış bulunuyordu. Bunlar kendilerine çölden hücum edilemeyeceğine o kadar inanmışlardı ki yaklaşan ordunun Makedonyalılar olabileceğini asla akıllarından geçirmiyorlardı. Halbuki bu sırada İskender'in süvarileri onların aralarına kadar sokulmuştu. Dirinmeyi düşünmeye zaman kalmadan binlercesi öldürüldü. Kaçabilenler kentin içine sığındı. İskender, kentin içine hücum edebilmek için piyadeyi beklemek zorundaydı. O zamana kadar elindeki süvari ile kenti kuşat-

tı. Piyade gelir gelmez kral, Perdikkas'ı, yanına Hypparkhia ile Agrianları vererek, birçok başka Hintlinin sığındığı komşu bir kente gönderdi. Perdikkas, Makedonyalıların geldikleri haberinin kaçanlar tarafından ülkenin daha içlerine doğru yayılmasına engel olmak amacıyla, Makedonya ordusu Agalassa'tan gelinceye kadar hiçbir harekette bulunmadan Hintlileri gözetlemek buyruğunu aldı. Bu sırada İskender de hücuma başladı. İlk baskında büyük kayıplara uğrayan Hintliler, surlar üzerinde tutunamayacaklarını anlayarak kapılardan ve kulelerden geriye doğru kaçmaya başladılar. Onları kovalayan Makedonyalılar, Hintlilerin çoğunu öldürdü. Yalnız birkaç bin kişi kendilerini iç kalenin içine atmayı başarak orayı ümitsizlik cesareti ile savundular ve Makedonyalıların tekrar tekrar yaptığı hücumları geri püskürttüler. Sürekli artan hınç, kralın cesaret vermek için askere sık sık seslenmesi ve kendisinin gösterdiği örnek, düşmanın yorgun düşmesi, en sonunda Makedonyalılara zaferi kazandırdı. Galipler zaferi elde etmek için çektikleri zahmetlerin öcünü korkunç bir kan akıtma ile aldılar. Kaleyi savunan iki bin Hintliden tek bir insanı bile canlı olarak bırakmadılar.

Bu arada Perdikkas, üzerine gönderildiği kenti boşaltılmış bir halde buldu ve hemen kaçanları kovalamaya başladı. Gerçekten de o, Hintlilere yetişmeyi başararak nehri geçemeyenleri veya bataklıkların içerisinde kendini kaybetmeyenleri öldürdü. Kral ise Agalassa kalesinin alınmasından sonra askerlerine ancak çok kısa bir dinlenme vermişti. Kentin kalesinde küçük bir garnizon bıraktıktan sonra harekete geçti ve Malların karşı kıyıya geçmelerine engel olmak için yolu kesmek üzere Hyarotis'e doğru yürüdü. Sabaha karşı nehrin geçit yerine vardı. Hintlilerin çoğu o zamana kadar nehri geçmişti. Geri kalanları da Makedonyalılar tarafından öldürüldüler. Hiç zaman geçirmeden kendisi de nehri geçerek kısa bir süre içinde kaçanlara yetişti. Yeniden kanlı bir boğuşma başladı. Kaçabilenler yakında bulunan bir kaleye sığındılar; geri kalanlar ise muzaffer Make-

donyalılara teslim oldular. Arkadan piyade gelir gelmez kral, Peithon'u kendi Falanksı ve iki filo ile bu kalenin üzerine yolladı. İlk hücumda kale düştü ve içinde bulunan Mallar, savaş tutsağı olarak götürüldüler. Bu iş bittikten sonra Peithon yeniden kralın yanına döndü.

Bu arada İskender, birçok Mallının kaçtığı bir Brahman kentinin üzerine yürümüş, surları kuşatarak duvar temellerini oydurmaya başlamıştı. Aynı zamanda Makedonyalıların ateşinden fazla zarar gören Hintliler, kentin kalesi içine çekildiler. Bir Makedonya kıtası fazla cesaret, göstererek ilerlemiş ve Hintlilerle birlikte kalenin içine sokulmuştu. Fakat bu kıta, düşmanın üstün kuvvetine karşı dayanamadı ve hemen hemen tamamıyla kuşatıldığı zaman büyük kayıplar vererek Hint kuşatmasını yarıp kendini kurtardı. Bunun üzerine Makedonya kıtalarının kini arttı. İskender hemen hücum iskeleleri getirterek kale duvarlarına lağımlar koydurdu. Kulelerden biri ile duvarın buna dayanan kısmı çökerek hücum için bir gedik açıldığı anda İskender ilk adam olarak bu yıkıntının üstüne atıldı. Makedonyalılar alkış naraları ile krallarının arkasından koştular. Kısa bir zaman içinde duvarlar düşmandan temizlenmişti. Hintlilerin birçoğu öldürüldü. Geri kalanlar binaların içine girerek ateşe verdiler. Çıkan yangın dört tarafa yayılırken kendileri yanan evlerden Makedonyalıların üzerlerine kargı ve ellerine geçen ağaç parçalarını atmaya başladılar. Bu son savunma, Hintlilerin alevler içinde canlarını vermelerine kadar devam etti. Ancak çok az sayıda düşman, Makedonyalıların eline düştü. Savaş ve yangın içinde beş bin kadar insan yok olmuştu.

İskender'in hayatı tehlikede

İskender, son günlerin olağanüstü sıkı ve ezici hareketleriyle yorgun düşmüş olan kıtalarını burada bir gün dinlendirdi. Sonra Hyarotis'in güneyinde kalan Mal kentlerini almak amacıyla harekete geçti. Fakat her yerde halk, Makedonyalılar gelmeden

önce kentleri bırakarak kaçmıştı. Düşman topluluklarını yer yer arayıp bulmaya gerek görülmeyerek kentleri yıkmakla yetinildi. Günlerce kentleri yıkmaktan başka yapılacak bir iş yoktu. Sonra asker yeniden bir gün daha dinlendirildi. Bu dinlenme ile askerler, sağlamlığına güvenerek birçok Hintlinin sığındığı nehrin bu yakasındaki en büyük Mal kentine hücum etmek için gereken enerjiyi bulacaktı.

İleride yapılacak olan hareketlerin gerisini, nehrin geldiği yöne doğru uzanan ormanlık kıyı şeridi teşkil ediyordu. Burası, dağılan Malların sığınma ve toplanma yeri olabilirdi. Böylece, Malların tehlike teşkil edebilecek bir duruma girebilmelerine engel olmak amaca ile, Peithon Falanksı, Demetrios Hypparkhia'sı ve gerekli sayıda hafif piyade nehir kıyısına geri gönderildi. Bu kıtaların görevi, orman ve bataklıklarda Malları aramak ve rastladıklarından gönüllü olarak teslim olmayanları öldürmekti. Kralın kendisi, geri kalan kıtalarla, inatçı bir savaş vermek zorunda kalacağını bekleyerek, yukarda sözü geçen kentin üzerine yürüdü. Fakat Makedonya silahlarının dört yana saldığı dehşet o kadar genel bir mahiyet almıştı ki Hintliler, o büyük kentte tutunabilme olanağını görmeyerek kenti bırakmışlar, yakındaki nehri geçerek nehrin yüksek kuzey kıyısına yerleşmişlerdi. Kendileri için her bakımdan elverişli olan bu mevzilerden Makedonyalıların nehri geçmelerine engel olabileceklerini umuyorlardı. İskender bunu haber alınca, piyadeye hiç zaman geçirmeksizin arkasından gelme emrini verdikten sonra, hemen süvari ile ileri atıldı. Nehir kıyısına gelince, karşı tarafta mevzilenen düşmana hiç aldırmayarak, derhal askerini sudan geçirmeye başladı. Hintliler ise, bu kadar cesaretli bir manevrayı görünce korkudan şaşırarak, eşit olmayan şartlar altında dövüşmeyi kabul etmeden düzenli olarak geri çekildiler. Fakat karşılarındaki düşmanın ancak dört beş bin süvariden ibaret olduğunu fark edince hemen geri döndüler ve elli bin kişilik bir kuvvet ile Makedonyalıları, yeni işgal etmiş oldukları kıyıdan atma girişiminde bulundular. An-

cak güçlükle ve büyük bir ustalıkla yapılan düşman önünden sıyrılma manevraları sayesinde Makedonya süvarileri, hafif piyade kıtalarından bazılarının, özellikle nişancıların gelmediğini ve ağır piyadenin de yaklaştığını görünceye kadar bu elverişsiz arazide tutunmayı başardı. İskender ilerlemeye başladı. Hintliler bu sefer de Makedonyalıların hücumunu karşılamak cesaretini gösteremediler ve kaçarak yakınlardaki kuvvetle tahkim edilmiş olan bir kentin içine doldular. Makedonyalılar onları kovalayarak yakalayabildiklerini öldürdüler ve ancak kentin duvarları önünde durdular.

Kral hemen kenti süvarilerle çevirdi. Ne var ki piyadeler gelinceye kadar zaman ilerlemiş, karanlık iyice bastırmıştı. Aynı zamanda bütün kıtalar, süvari nehri geçiş ve sıkı kovalama hareketlerinden, piyade ise uzun ve çetin yürüyüşlerden yorulmuştu ki o gün herhangi bir harekât için güçleri kalmamıştı. Bu koşullar altında kentin çevresi boyunca ordugâh kuruldu. Fakat sabah olur olmaz ordunun yarısı ile kral ve öteki yarısı ile Perdikkas her yandan kentin surlarına hücum etmeye başladı. Hintliler surlarda tutunmayı başaramadılar. Geri kaçarak kuvvetle sağlamlaştırılan iç kalenin içine sığındılar. İskender, kendi kesiminde kalan kent kapılarından birini kırdırarak kıtalarının başında hiçbir direnmeyle karşılaşmaksızın içeri girdi ve sokaklardan geçerek iç kaleye kadar sokuldu. Kale duvarları çok sağlamdı. Burçlara Hintliler iyice yerleşmişlerdi. Kuşatma, düşmanın ateşi altında tehlikeli oluyordu. Bununla beraber Makedonyalılar, hemen duvarların temellerini oymaya başladılar. Öte yandan birkaç hücum iskelesi getirilerek bunları dayamaya girişildi. Kulelerden durmadan yağdırılan oklar, en cesur Makedonyalıları bile düşündürüyordu. Tam o sırada kral iskelelerden birini kaptı. Sol elinde kalkan ve sağ elinde kılıç olduğu halde bu iskeleden tırmanmaya başladı. Arkasından Peukestas ile Leonatos aynı iskeleden ve yaşlı bir subay olan Abreas da başka bir iskeleden yukarı çıktı. Kral ta çatıya kadar sokulmuştu. Önünde kalkanı

hem savaşarak ve hem de kendini koruyarak, düşmanların bazılarını duvarın gerisinden aşağıya yuvarlıyor, bazılarını kılıcı ile yere seriyordu. Bir an geldi ki önünde kimse kalmadı ve bundan yararlanarak damın üstüne sıçradı. Arkasından Perdikkas, Leonnatos ve Abreas aynı atlayışı yaptılar. Artık iki iskele üzerine Hypaspistler, yüksek sesle bağırarak tırmanmaya başlıyordu; ancak bu kadar ağırlığa dayanamayan iskeleler kırıldı ve hepsi aşağı yuvarlandı. Şimdi yukarıdaki kralın aşağı ile bağı kalmamıştı. Hintliler, parlak silahları ve miğferindeki tüyden onun kral olduğunu fark ediyorlar. Hiçbirisi İskender'e yanaşmaya cesaret edemiyordu; fakat kulelerden aşağı ve kale içindeki mevzilerden yukarı onu ok, kargı ve taş yağmuruna tutuyorlar. Sadık arkadaşları, geri atlaması ve hayatını kurtarması için ona sesleniyorlardı. Kral ise, bulunduğu yerden kulenin tepesine kadar olan mesafeyi gözleriyle ölçüp bir sıçrama ile kendini kalenin tepesine attı. O, tek başına kulenin içine girmişti. Arkasını duvara dayayıp ve düşmanı beklemeye başladı. Düşmanlar da ona yanaşmak cesaretini gösteriyorlar ve düşman komutanları yanına sokuluyorlardı. İskender bir kılıç vuruşu ile komutanı yere seriyor. Bir ikincisini bir taşla, bir üçüncüsünü ve bir dördüncüsünü gene kılıçla tepeliyordu. Hintliler geri çekiliyorlar ve her taraftan İskender'in üzerine ok, kargı, taş ve ellerine ne geçerse atmaya başladılar. Fakat kalkan kralı hâlâ korumaktadır. Sonra kolu yorulur. O arada Peukestas, Leonnatos ve Abreas da aynı cesaretli atlamayı yapmışlar ve kulenin içine girerek İskender'in yanı başında yer almışlardı. Fakat Abreas, bir okla yüzünden vurularak düşüyor. Hintliler bunu görünce sevinç naraları atıyorlar ve daha büyük bir gayretle ateş ediyorlar. Bir ok kralın göğsüne rastlıyor ve zırhı deliyor. Kan fışkırmaya ve aynı zamanda ciğerlerinden hava çıkmaya başlıyor. Savaş heyecanı içinde kral yaralandığının farkında değildir ve kendini korumaya devam ediyor. Sonra kaybettiği kanın fazlalığı yüzünden takatı kalmıyor, dizleri titremeye başlıyor, kendini kaybediyor ve

kalkanı üzerine yere yığılıyor. Hintliler yanına sokuluyorlardı. Peukestas, yerde yığılı duran kralın başı ucunu geliyor ve kendisinin taşıdığı İlion kalkanı ile onu koruyor. Leonnatos da öte yanını örtüyordu. Fakat bunlara da ok üstüne ok saplanıyor ve güç halle ayakta durabiliyorlardı. Kral ise kanlar içinde çırpınıp duruyordu.

Bir taraftan bunlar olurken öte taraftan duvarların önünde vahşi bir faaliyet hüküm sürmektedir. Makedonyalılar, kralların burçtan kentin içine atladığını görüyorlar. Onun kendini kurtarabilmesine olanak yok. Makedonyalılar krallarının yardımına yetişmek için çırpınıyorlar. Duvara hücum iskeleleri, makineler, ağaçlar dayatılmaya çalışılıyor. Fakat her şey vakit kaybettiriyor. Bir an bile gecikme kralın ölümü sonucunu verebilir. Ne yapıp yapıp onun arkasından gitmekten başka yapılacak bir şey yok. Bazıları çadır kazıklarını getirip duvara dayıyorlar ve yukarıya tırmanıyorlar, bazıları arkadaşlarının omuzlarına binerek kale duvarlarının tepesine çıkıyorlar. Bakıyorlar ki Kral kanlar içinde yerde yatıyor; düşmanlar dört yandan yanına kadar sokulmayı başarmış, Peukestas yere yuvarlanıyor. Hiddet ve teessürden bağırtılarla aşağıya atlıyorlar. Yerde yatan kralın etrafına toplaşıyorlar, kalkanları ile kendilerine iyice koruyarak sıkı saflar halinde ilerliyorlar ve barbarları geri püskürtüyorlar. Öteki Makedonyalılar kalenin kapısına yüklenerek kırıyorlar; kapı kanatlarını mandallarından kurtararak kol halinde ve bağırışlarla kalenin içine giriyorlar. Sayıları artan Makedonyalılar büyük bir hamle ile düşmanın üzerine atılıyorlar ve hepsini kılınçtan geçiriyorlar. Kadın ve çocuklara da acımıyorlar. Akan kan, öcalma hırsının doğurduğu kızgınlığı biraz yatıştırmalıydı. Makedonyalılardan bir grup kralı kalkanına yatırarak alıp götürüyor. Ok göğsünde saplı duruyor. Oku çıkarma girişiminde bulunuluyor, ancak ters bir kanca bunu olanaksız kılıyordu. Acıdan kral kendine geliyor. İnleyerek yaranın kendi kılıncı ile genişletilmesini ve okun göğsünden çıkarılmasını rica ediyor. İsteği yerine getirili-

yor. Şimdi kan daha büyük bir şiddetle akmaya başlıyor ve yeniden kendini kaybediyor. Görünüşe göre kral ölümle pençeleşmektedir. Dostları yatağının başında, Makedonyalılar çadırının önünde toplanmış ağlıyorlar. Akşam ve gece böylelikle geçiyor.

Bu savaş, yaralanma ve kralın öldüğü hakkında yayılan söylentiler Hyarotis ağzındaki ordugâha ulaşmış ve orada anlatılması olanaksız bir heyecan uyandırmıştı. İlk önce herkes korkmuş, ağlayıp sızlamıştı. Sonra biraz sakinleşmiş ve şimdi ne olacak diye sorulmaya başlanmıştı. Endişe, cesaretsizlik ve kararsızlık acıyı gittikçe artırıyordu. Şimdi ordunun komutanı kim olacaktı? Ordu anayurda nasıl dönecekti? Uçsuz bucaksız topraklarda, korkunç nehirlerde, ıssız dağlarda ve çöllerde onlara doğru yolu kim gösterecekti? Artık İskender korkusu ortadan kalktığından özgürlüklerini savunmak, bağımsızlıklarını yeniden kazanmak ve Makedonyalılardan öç almak hırslarını dindirmek için daha uzun zaman beklemeyecekleri kuşkusuz olan bunca savaşçı kavime karşı bu ordu kendini nasıl savunacaktı? Kralın yaşadığı haberi gelince bile ordugâhta hemen hiç kimse bunun doğruluğuna inanamadı. İskender'in ölümden kurtulmuş olması asla olasılık dahilinde görülmüyordu. Kralın yakında ordugâha döneceğini bildiren bir mektubu alınınca da bu, askerin ruhsal durumunu düzeltmek ve sükuneti sağlamam amacıyla muhafızlar ve komutanlar tarafından uydurulmuş sahte bir yazıdır dendi. Kralın öldüğü, kendilerinin başsız ve çaresiz kaldığı inancı herkeste bu kadar kökleşmişti.

Bu arada İskender, gerçekten ölümü atlatmıştı. Yedi gün sonra yarası, her ne kadar hâlâ açıksa da, artık tehlikeli olmaktan çıkmıştı. Ordugâhtan aldığı haberler ve kendisinin öldüğü inancının orduda karışıklık çıkmasına neden olabileceği olasılığı; onun tamamıyla iyileşinceye kadar beklemeden ordusunun başına dönme kararını vermesine neden oldu. Bir yata binerek kendisi için hazırlanmış olan bir hastane çadırı içinde yola çıktı. Hyarotis üzerinde yol alan yatta herhangi bir sarsında meydan

vermemek için hiç kürek çekilmiyor, gemi sadece akıntıya bırakılarak yavaşça ilerletiliyordu. Böylece yat dördüncü günü ordugâha yaklaştı. İskender'in gelmekte olduğu haberi, daha önce oraya ulaştırılmıştı, fakat buna inananlar pek azdı. Çok geçmeden yatın, içindeki kral çadırı ile, kıyı boyundaki ormanlıklar arasından ordugâha doğru süzüldüğü görüldü. Kıtalar, endişeli bir heyecan içinde kıyı boyunca dizilmişlerdi. Kral, herkesin kendisini görebilmesi için çadırı kaldırttı. Fakat asker gemi ile getirileni kralın cesedi sanıyor ve hâlâ ağlaşıyordu. Kral, yat kıyıya yaklaşmadan, Makedonyalılarını selamlarcasına kolunu kaldırdı. Bunun üzerine binlerce insan sevinç naraları atmaya başladı. Asker ellerini göğe doğru kaldırıyor veya kralına doğru uzatıyordu. Üst üste tekrarlanan alkış tufanına sevinç gözyaşları karışıyordu. Sonra yat kıyıya yanaştı. Hypaspistlerden birkaçı, kralı gemiden alıp ordugâhtaki çadırına taşımak için bir sedye getirmişlerdi. İskender ise bir at getirilmesini emretti. Ordu onu gene at üstünde görünce, öyle bir sevinç çığlıkları, el çırpmaları ve kalkan gürültüleri koptu ki, karşı sahiller ve çevredeki ormanlar çınladı. İskender, hazırlanmış olan çadırının yakınında, asker kendisini ayakta yürürken de görsün diye, attan indi. Bu sırada Makedonyalılar, eline, dizlerine, elbisesine dokunabilmek veya onu yakından görebilmek için, dört yandan kralların yanına sokuluyorlardı.

Nearkhos'un yazmış olduğu bir sahnenin, bu kabul sırasında yaşandığı söyleniyor. Buna göre dostlarından birkaçı kralı böyle bir tehlike içine atıldığı için azarladı. Bu, komutanın değil, askerin işidir, dediler. Bunu duyan ve kralın bu sözlere alındığını gören ihtiyar bir Boiotialı, İskender'e yaklaştı ve Boiotia diyeleği ile dedi ki: "Ey İskender, erkeğe iş yaraşır; fakat yapan katlanmak zorundadır." Anlatıldığına göre kral ona hak verdi ve bu doğru sözünü ileride de unutmadı.

Mal başkentinin bu kadar kısa bir zaman içinde alınması, o ülkede oturan bütün kavimlerin üzerinde büyük bir etki yapmış-

tı. Malların kendileri de, topraklarının geniş alanlarına Makedonyalıların girmemesine rağmen, daha uzun zaman dayanamayacaklarına anlamışlardı. Bu nedenle bir heyet göndererek ülkeleri ile birlikte kendileri krala boyun eğdi. Hindistan'ın Mallarla beraber en cesur kavmi diye tanınmış olan ve önemli ölçüde asker kuvveti çıkarabilecek durumda bulunan Oksydraklar veya Sudraklar da, savaşı göze almaktansa İskender'in boyunduruğu altına girmeyi daha uygun buldular. Kentlerin komutanlarından, bölgelerin beyleri ve halktan yüz elli insandan oluşan kalabalık bir heyeti, zengin hediyelerle krala gönderdiler ve ne isterse kabul etmeye hazır olduklarını bildirdiler. Heyettekiler, bizim daha önce kralın huzuruna gelmemiş olmamız mazur görülmelidir; çünkü biz, Hindistan'ın bütün kavimlerinden daha fazla derecede özgürlüğü severiz. Bu özgürlüğü, insan belleğinden silinmiş olan en eski zamandan beri, Greklerin Dionysos adını verdikleri tanrının seferinden beri korumaktayız; başardığı işlerle tanrılar soyundan geldiğini ispat eden İskender'e ise seve seve boyun eğiyoruz ve onun atayacağı bir satrapı kabul etmeye, vergi vermeye ve kralın isteyeceği sayıda rehine bırakmaya hazırız, dedi. İskender, en ileri gelen kişilerden bin kişinin yanına gönderilmesini istedi. Bunlar, kral isterse rehine olarak beraberinde götürülecek veya Hindistan'ın geri kalan bölgelerine boyun eğdirmek için yapacağı savaşlarda kullanılacaktı. Oksydraklar, bin kişi ile gönüllü olarak beş yüz savaş arabası yolladı. Savaş arabalarının herbirinde ikişer savaşçı ve birer arabacı bulunmaktaydı. Bunun üzerine İskender, olgun davranarak bin ileri geleni serbest bıraktı, arabaları ordusuna ekledi. Oksydrakların ülkesi, Mallarınki ile birlikte Philippos'un yönetimi altındaki Hindistan Satraplığına bağlandı.

Aşağı İndus bölgesinde savaşlar

İskender, tamamıyla iyileştikten ve iyileştiği için tanrılara kurban törenleri ve savaş oyunları ile teşekkür ettikten sonra,

Hyarotis ağzındaki ordugâhından harekete geçti. Burada geçirilen zaman içinde birçok yeni gemi yapılmıştı; öyle ki şimdi kralla beraber eskisinden çok daha fazla sayıda kıta nehir yoluyla gidebilirdi. Kendisinin yanında on bin piyade ve hafif silahlıdan nişancılarla Agrianlar, bin yedi yüz Makedonya atlı aristokrat vardı. Böylece kral, Hyarotis'ten Akesines'e doğru yelken açtı. Dost Oksydrakların ülkesinden ve Hyphasis ağzının önünden geçerek, büyük Pencap nehrinin İndus ile birleştiği yere kadar geldi. Geçiş sırasında Perdikkas, yalnız Abastan (Amhastha)'lara kuvvet kullanarak boyun eğdirmek zorunda kaldı. Yakında ya da uzakta yaşayan öteki kavimlerin hepsi, zengin ve değerli hediyelerle, zarif kumaşlar, kıymetli taş ve incilerle, alaca yılan derileri, kaplumbağa kabukları ile, insana alıştırılmış aslan ve kaplanlarla elçiler gönderdiler. İskender, Ksathras'in ülkesinde önemli sayıda yeni otuz çift kürekli gemiyle ayrıca yük gemileri yaptırmıştı. Bunlar da nehirden aşağı indiler. Burada, doğuda birleşen Beş Irmağın İndus'a katıldığı ve ülkenin iç tarafları ile İndus ağzı arasındaki geliş gidişlerin doğal merkezini olan bu yerde İskender, bir Hellen kenti kurmaya karar verdi. Bu kent, hem bölgenin elde tutulabilmesi için değerli bir dayanak noktası olacak, hem de İndus ticareti sayesinde büyük bir önem kazanacak ve gelişecekti. Aynı zamanda Philippos'a emanet edilen Hindistan Satraplığının da güvenli bir noktası olacaktı. Philippos, bütün Trak kıtalarından ve Phalankslardan belli bir orana göre ayrılan ağır silahlılarla birlikte burada kaldı. Görevi; bu bölgede ticaretin güvenle yapılmasını sağlamak, İndus'da geniş bir liman ile gemi tezgâhları ve zahire ambarları kurmak, bir de her suretle Aleksandreia kentinin gelişmesi için çalışmaktı.

Anlaşıldığına göre 325 tarihinin şubat ayında Makedonya ordusu aşağı İndus ülkelerine doğru harekete geçti. Ordunun, fillerin de bulunduğu büyük kısmı, Krateros'un komutasında nehrin doğu kıyısına geçirildi. Bu bölgenin yolları daha düzgün olduğu gibi kavimlerinin de henüz hepsi boyun eğmeye istekli de-

gildi. Kral ise yukarda sözü geçen kuvvetlerle beraber gemilerle nehirden inmeye başladı. Ordu ile donanma, hiçbir engelle karşılaşmadan Hellenlerin Sogdoi veya Sodroi dedikleri Çudraların ülkesine vardı ve onların başkentinde dinlenmeye koyuldu. Bu kent, Sogdoi Aleksandreiası adı altında bir Hellen kolonisi haline getirilerek iyice tahkim edildi; liman ve gemi tersaneleri yapıldı ve toprakları Pencap ağzından denize kadar uzanacak olan Aşağı İndus Satraplığının başkenti yapıldı. Satraplığına da, yanına on bin kişilik bir kuvvet bırakılarak Peithon atandı.

Sogdoi Aleksandreiasının yeri, Aşağı İndus bölgesi için en önemli ülkelerinden birindedir. Burada nehrin, arazinin ve halkın karakterleri kesin olarak değişmeye başlamaktadır. Kuzeyden güneye doğru İndus boyunca uzayıp gelen Süleyman sıradağları, burada hemen hemen dikey bir köşe teşkil ederek batıya doğru Bholan geçitleri yönüne dönmektedir. İndus'un doğu kıyısının yakınında uzanan çöl, bu noktada geriler. Nehrin sağa ve sola giden kollarıyla birçok ada ve adacık meydana gelir. İki kıyısı boyunca verimli ve kalabalık nüfuslu, sulak ovalar uzanır gider. Çok geçmeden Okyanus etkilerinin yakınlığı fark edilir. Bunların dışında en az öncekiler kadar gözönünde bulundurulması gereken bir değişiklik daha görülür: Doğuya doğru monoton ve ucu bucağı bellirsiz bir ova yayıldığı halde, biraz daha güneye gidilecek olursa batıda düzlüğün üzerinde gösterişli bir dağın yer aldığı ve bunun araziyi kucaklayarak Monz Burnuna kadar uzandığı görülür. İndus nehrinin yatağı, geniş eğriler halinde bu dağın eteklerine kadar sokulur ve sonra yeniden doğuya dönerek deltaların başladığı yerde kurulan Haydarabat'a gider. Eski çağda İndus, bu eğrinin kirişi üzerinde Bhukor'dan güneye doğru Haydarabat'a akardı. Şimdi nehir, zamanında Bhukor yakınlarında yalamakta olduğu alçak bir kalker dağını batıya doğru yarıp geçmiştir. Sindh'in eski başkenti olan Alor'un yıkıntıları burada hâlâ görülmektedir: Sindh boydan boya bir bahçe gibidir. Üzüm bağları tepelerini süsler. Kurak batı iklimine özgü

buhurdan ile tropik bölgelerin nemli sıcaklığında yetişen çiçekler ve nehir kıyısının batak topraklarında büyüyen mısır, burada yan yana yer almaktadırlar. Sayısız kent, kasaba ve köy ülkenin her yanına serpilmiştir. Nehir ve kanalları üzerinde sürekli gidip gelmeye izin vardır. Halkı ise, güneyli esmer renkli ve hükümdarlık yönetimi altında, yukarı İndus insanlarından büsbütün ayrılır. Burada Brahmanların kastı, en üs seviyede olup kamu hayatı üzerinde kesin etkiye sahiptir. Hükümdarlar, dini inançlara olduğu kadar karşılıklı güvensizlik ve sonu gelmez rekabetin doğurduğu koşullara göre davranışlar belirler. Bu karakter, yüzyıllar boyunca, bütün egemenlik, din ve hatta doğa değişimlerine rağmen aynı kalmıştır.

Ülkenin ve halkının bu özellikleri, onların İskender'le olan ilişkilerinde hemen kendini göstermiştir. Malların boyun eğmeleri, onlara komşu olan bütün kavimlerin direnişten vazgeçmek zorunda kalmaları sonucunu vermiştir. Makedonya ordusu, sürekli zaferlerden sonra Sogdoilerin ülkesine kadar gelmişti. Buna rağmen, kralın öteki kavimlerin de kendi istekleriyle boyun eğecekleri ümidi boşa çıktı. Ne yerli hükümdarlar ne de bunların elçileri, İndus'un egemenine biat etmek üzere İskender'in yanına geldiler. Ya gururlu Brahmanların telkinlerinin etkisiyle, ya da kendilerine güvenerek bunlar, güçlü yabancıyı, yani Makedonya Kralını küçümsemek yoluna sapmış olabilirler. İçlerinden yalnız hükümdar Sambos, kendiliğinden boyun eğmişti. Kudretli Musikanos'a bağımlı olan Sambos, komşu hükümdarlardan biri yerine yabancı bir hükümdara hizmet etmeyi seçmiş ve İskender de onu dağlık ülkesinde satrap olarak bırakmış ya da yukarı Hindistan Satraplığındaki vergi veren hükümdarlara benzer koşullar altında ona ilişmemişti.

Musikanos ile ülkenin öteki hükümdarlarının korumak istedikleri bağımsız durum, Makedonya Kralını bir defa daha silah gücünü denemeye zorladı. İskender, Sogd Aleksandreiasından mümkün olan süratle hareket ederek İndus'un dağlar arasından

gelen kolu üzerinden Musikanos'un başkentine doğru ilerlemeye başladı ve Musikanus bir baskına uğrayacağı haberini almadan önce sınıra vardı. Yaklaşan tehlike karşısında korkuya düşen yerli hükümdar, gösterdiği gururlu inadını, çabukça unutturmaya çalıştı. Kendisi şahsen kralı karşıladı, pek çok değerli hediye getirdi. Bütün filleri de bu hediyeler arasındaydı. Kendini ve ülkesini Makedonya Kralının merhamet ve şefaatına bıraktı. Büyük haksızlık ettiğini de itiraf etti. Bu ise kralın güveni kazanabilmek için en güvenilir araçtı. İskender Musikanos'u bağışladı ve topraklarını Makedonya egemenliği altında kendisine bıraktı. İskender, bu toprakların verimliliğine hayran kaldı. Toprakların tamamının elde tutulabilmesi için çok elverişli bir yerde kurulan başkentin bir kale ile takviye edilmesi ve buraya bir Makedonya garnizonu yerleştirilmesi gerekliydi. Kateros, bu kaleyi inşa etmek emrini aldı.

Kral, nişancılarla Agrianların ve hypparkhialarm yarısının başına geçerek Praistilerin ülkesi ve hükümdar Oksykanos veya başka adı ile Portikanos'un üzerine yürüdü.

Bu hükümdar, boyun eğmeye razı olmayarak, önemli sayıda bir askeri kuvvet ile başkenti içine kapanmıştı. Makedonya Kralı topraklarına girerek sınır boylarındaki kentleri zahmetsizce ele geçirdi. Fakat Musikanos örneğiyle gözleri açılmayan Oksykanos, düşmanı başkentin duvarları gerisinde bekliyordu. İskender kenti kuşatmaya başladı. Üçüncü gün yerli hükümdar dayanamayarak kentin iç kalesine çekildi ve görüşme istedi. Fakat iş işten geçmişti. Kale duvarının bir tarafı yıkılarak bir gedik açılmıştı: Makedonyalılar bu gedikten içeri aktılar. Ümitsizlikle dövüşen Hintliler alt edildiler, hükümdarları öldü. Başkentin düşmesinden ve hükümdarın ölmesinden sonra bu zengin memleketin öteki kentlerini almak kolay oldu. İskender bunların yağma edilmesine izin verdi. Öteki kavimlerin, Praistilerin uğradığı sondan ibret alarak kendiliklerinden boyun eğeceklerini umuyordu.

Fakat hiç beklenmedik bir yerde yeni kımıldanmalar baş göstermişti. Hükümdar Sambos, rakibi Musikanos'un yalnız cezasız bırakılmayarak üstelik Makedonya Kralının büyük güvenini kazanmış olduğunu görünce ürkmüştü. Makedonyalılar gelirken ondan ayrıldığı için Musikanos'un kendisinden öç alacağından korkuyordu. Sarayında bulunan ve yabancı Makedonya Kralına karşı besledikleri kinden başka hiçbir şey duymayan Brahmanlar, Sambos'un endişesini körüklediler ve en sonunda onu yapabileceği hareketlerin en uygunsuzuna sürüklediler. Sambos, İndus'u geçerek çölün içlerine kaçtı ve ülkesini karışıklıklar, ayaklanmalar içinde bıraktı. Bunun üzerine İskender hemen Sambos'un ülkesine gitti. Başkenti Sindomana kenti, kapılarını açarak İskender'in merhametine sığındı. Hükümdarın filleri ve hazineleri Makedonya Kralına teslim edildi. Öteki kentler de başkente uydular. Yalnız Sambos'un bu şekilde hareket etmesine neden olan Brahmanların sığındıkları bir kent, karşı koymak cesaretini gösterdi. Bu kent de alınarak suçlu Brahmanlar idam edildi.

Kutsal kastın körü körüne fanatizmi, ümitsizlik arttıkça vahşi bir hâl almıştı. Sambos'un çevresindeki Brahmanların sonundan ibret almayan bu kastın dervişleri kralın bulunmadığı sırada hükümdar Musikanos'ta ve halkta yabancılara karşı müthiş bir kin uyandırmaya, onları açıktan açığa ayaklanmaya ve Makedonya garnizonlarına mensup askerleri öldürmeye kışkırtmayı başarmıştı. Nehrin her iki tarafında da ayaklanma almış yürümüş, herkes silaha sarılmıştı. Bu durum karşısında İskender, eğer Hintlilerin irade ve komutanları da öfkeleri kadar yüksek olsaydı, burada güç tutunabilirdi. Fakat İskender daha bu bölgeye yaklaşırken Musikanos kaçarak İndus'un öteki tarafına gitti. Kral kaçanı kovalamak için Peithon'u arkasından yolladı. Kendisi ise kentlerin üzerine yürüdü. Birbirlerine yardım edemeyen, anlayışlı başbuğlara sahip olmayan ve kurtulmak ümitleri bulunmayan bu kentler, kısa bir zaman içinde galibin eline düştü-

ler. Sadakatten ayrılmanın cezası çok sert oldu. Sayısız Hintli, hücum sırasında öldürüldü veya zaferden sonra idam edildi. Sağ kalanlar tutsak olarak satıldılar. Kentleri yerle bir edildi. Yıkılmayan pek azında da kaleler yapılarak içlerine Makedonya askerleri yerleştirildi. Bu askerler, harabe haline getirilen yıkıntılar ülkesinin bekçiliğini yapacaklardı. Musikanos da yakalanmıştı. Kendisi ile birlikte birçok Brahman ölüm cezasına çarptırıldı ve felakete uğramasına neden oldukları ülkenin yolları üzerinde idam edildiler.

Kral, donanmasına ve ordusunun karargâhına döndü. Ayaklanmaları bastırmakta gösterdiği enerji ve sertlik, en sonunda Hintlilerin ruhları üzerinde beklenen izlenimi bırakmışa benziyordu. Herkesten önce İndus deltasını egemenliği altında bulunduran Pattala hükümdarı Möris, krala boyun eğdi. Aleksandreia'ya gelerek kendini ve ülkesini krala teslim etti. Bunun karşılığı olarak ülkesi, Musikanos ve Makedsınya Satraplıkları kendisine bırakıldı. İskender, ondan Pattala'nın yakınlarında başlayan İndus deltası, nehrin kolları ve bunların döküldükleri Okyanus hakkında daha etraflı bilgi edindikten sonra, Makedonya ordusunu ve donanmasını karşılamak için hazırlıklar yapmasını emrederek onu ülkesine geri yolladı.

İndus bölgesi hükümdarlarından henüz bağımsızlıklarını korumakta olanlarının sonuncusu olan Möris'e boyun eğdirilmekle bu seferin savaş hareketleri sona ermiş oluyordu. Hiç olmazsa artık büyük ve genel savaşlar değil, olsa olsa ancak şurada burada tek tük direnişler ve bastırılması kolay ufak tefek ayaklanmalar çıkabilmesi olasılığı vardı. Bu iş için de ordunun ortak harekat yapmasına gerek yoktu. Artık geri dönme zamanı gelmişti. Kral, Hindistan'dan İran'a giden deniz yolunu keşfetmek isteğindeydi. Çizdiği plana göre, o zamana kadar doğrudan doğruya kendi gitmeden boyun eğmeyen bazı bağımsız kavimler barındıran iki ülke yani İran ile Hindistan arasındaki deniz kıyısı bölgelerini bir baştan öbür başa geçmek gerekiyordu. Bunun

için de bütün orduyu kullanmaya gerek yoktu. Aslında bu kadar büyük bir orduyu Hindistan gibi zengin ve bereketli bir memlekette beslemek kolay olmuştu. Fakat sık sık çöllerin yer aldığı kıyı ülkelerinden geçirilirken böyle büyük bir ordu götürülürse zorunlu olarak birçok güçlükle karşılaşılacaktı. Üstelik kuzeyden gelen haberler, önemli sayıda bir Makedonya ordusunu oralara bir defa göstermeyi gerektiriyordu. Gerçekten de tam o sırada Makedonya ordusuna gelen Baktria Prensi Oksyartes, Baktria'daki Hellen askeri kolonilerinin ayaklandıkları haberini getirmişti. Bu konu hakkında bilgi veren kaynakta -ki pek o kadar güvenilir bir kaynak değildir- söylendiğine göre eski savaşçılar arasındaki anlaşmazlıklar; kanlı olayların çıkmasına neen olmuştu: Cezalandırılmak korkusuyla bunlar işi daha ileri götürmüşler, Baktra kalesini ele geçirerek barbarları ayaklanmaya çağırmışlar ve başlarına geçip kendilerini Hellen vatanına geri götürmeyi vaadeden Athenodoros'a kral ünvanı vermişlerdi. Aynı zamanda Bikon adında biri, Athenodoros'un krallığını kıskanarak, buna karşı entrikalar çevirmiş, barbarların ileri gelenlerinden biri olan Boksos'un verdiği bir şölende Athenodoros'u öldürdükten sonra ertesi gün bir araya toplanmış askerin önünde hesap vererek kendini haklı çıkarmıştı. Yüksek rütbeli subaylar güçlükle onu ordunun hiddetinden koruyabilmişlerdi. Sonra bu subaylar, Bikon'a karşı bir suikast düzenlemişler, onu öldürmek üzere işkenceye çekmişlerdi. Fakat tam bu sırada askerler yetişmişler, Bikon'u işkenceden kurtararak kendilerine baş yapmışlardı. Sonra da onun komutasında üç bin asker anayurda dönmek üzere yola çıkmıştı. Bu ayaklanmaların satraplık kıtaları tarafından yatıştırılmış olması beklenebilirdi. Bununla beraber her olasılığa karşı önlem gerekliydi. Bundan başka Paropamisos'un satraplığında da her şey tam bir düzen içinde değildi. Tyriaspes her çeşit zulüm ve adaletsizliği yaparak halkı kendi aleyhine çevirmişti. Onun hakkında birçok şikâyet krala ulaştırılmıştı. Sonunda Tyriaspes, görevinden alınmış ve Prens Oksyartes onun yerine Aleksandreia'ya gönderilmişti. Öte yandan

Arlana'nın iç taraflarından gelen haberler ise daha fazla endişe uyandırıcıydı: Prens soyundan Ordanes, bağımsızlığını ilan etmiş ve aşağı Etymandros bölgesindeki Ariasplar üzerinde egemenlik kurmuştu, İşte bu tehlikeyi daha yuvasında boğmak için buraya önemli sayıda bir Makedonya askeri göndermek gerekiyordu.

Krateros'un ayrılıp gitmesi

Piyade kıtalarının aşağı yukarı üçte biri, Krateros'un komutasında, Arakhosia'ya gitmek üzere yürüyüşe hazır bir durumdaydı. Attalos'un, Antigsnes'in ve Melegaros'un Falanksları ile okçuların bir kısmı ve bütün filler, bunlardan başka da artık askerlik hizmetine elverişsiz bir hale gelmiş bulundukları için anayurda dönmeleri gereken yaya ve süvari Hetairler de onun yanındaydı. Aldığı emre göre Krateros, Arakhosia ve Drangiana'dan geçerek Karmania'ya yürüyecek; orada baş gösteren uygunsuz hareketleri bastıracak ve oradaki satraplara İskender'in yakında geçeceğini Gedrosia sahillerine yiyecek göndertecekti.

Krateros'u yolcu ettikten sonra kral da yola çıktı. Kendisi gemilerle nehirden aşağı inerken Peithon, atlı okçu kıtaları ve Agrianlarla beraber nehrin sol kıyısına geçti. Görevi, bu bölgedeki kentlere çevre köylerden insan toplayarak yerleştirmek, şiddetle cezalandırılmış olan bu ülkdeki düzensizlik kalıntılarını yok etmek ve sonra Pattala'da ordunun ana kuvvetleriyle birleşmekti. Ordunun geri kalan kısmını Hephaistion, İndus'un sağ kıyısı boyunca aynı kente götürecekti.

İskender, hareketinin daha üçüncü günü, Pattala hükümdarının, her şeyi Makedonyalıları karşılamak için hazırlayacağı yerde, halkın büyük kısmı ile çöl içlerine kaçtığı haberini aldı. Yerli hükümdarın bu şekilde hareket etmesinin nedeni, belki de kudretli Makedonya Kralı karşısında duyduğu korku olmuştur. Fakat Brahmanların onu bu kaçış kararını vermeye sevk etmiş

olmaları olasılığı daha akla yatkın görünmektedir. Bunun üzerine İskender, büyük bir hızla ileriye yürüdü. Her tarafta kentler, kasaba ve köyler boşaltılmış, ıssız duruyordu. Temmuz sonlarına doğru Pattala'ya vardı. Sokaklar ve evler bomboştu; götürülebilir bütün mallar taşınmış, büyük kent sanki ölmüştü. Kaçanları kovalamak amacıyla hemen hafif kıtalar yola çıkartıldı. Yakalananlardan bazıları kralın huzuruna getirildi. Kral bunları beklenmedik bir tatlılıkla kabul etti ve hemşerilerinin arkasından yolladı. Görevleri, onlara barış ve sükun içinde yurtlarına ve işlerinin başına dönmelerini, eskisi gibi kendi gelenek ve yasalarına göre yaşayacaklarını, ticaret, zanaat ve tarım işleriyle tam bir güven içinde uğraşabileceklerini; bundan sonraki yaşamları hakkında hiçbir endişe duymamalarını söylemekti. Kralın bu teminatından sonra halkın çoğu geri döndü. Artık İskender, büyük planını uygulamaya koyabilirdi. Bunun için de İndus nehrinin ağzına sahip olmanın büyük bir önemi vardı.

İskender, İndus nehrinin döküldüğü denizle Pers Körfezini oluşturan denizin aynı deniz olduğunu ve İndus ağzından Dicle ile Fırat nehirleri ağzına giden bir su yolunun bulunabileceğini ya hissetmiş veya öğrenmişti. Onun, tarihte ilk olarak en kuytu ve kenar ülkelerde yaşayan ulusların doğrudan doğruya ilişkisini sağlayan ve yalnız silah zoruna değil, daha çok ulusların çıkarları üzerine kurulması gereken imparatorluğu için, her şeyden önce ticaretin gelişmesini, devletin en ücra köşelerine kadar bütün parçaları arasında büyük ve sıkı bağların sağlanmasını, o zamana kadar hiç görülmemiş bir şekilde kapsamlı ve yaşanacak uluslararası ilişkilerin etkileri göz önünde bulundurulması gerekliydi: Kral her yerde ve sürekli bunu gözönünde tutmuştu; İran ile Turan'ın askeri bakımdan tutulabilmelerini sağlamak amacıyla kurulan bütün kentler, aynı zamanda kervanlar için de aynı değerde birer dayanak noktasıydı. Hindistan'da kurulan tahkimli kentler de, aynı şekilde Ariana'dan inip Beş Irmak ülkelerinden geçen yolu, İndus ve bunun kolları üzerinde-

ki gemi dolaşımını güven altına alıyorlardı. Ancak dört veya beş yıldan beri var olan Mısır'daki Aleksandreia kenti, daha şimdiden anavatan denizlerindeki ticaret için bir merkez noktası haline gelmişti. Şimdi de bu dünya ölçüsünde ulaşım sistemi; İndus deltasının ele geçirilmesi, uygun bir yerde bir Okyanus ticaret kentinin kurulması ve nihayet, Yunanistan'ın içlerine doğru sıralanan kentlerin gösterdiği ve İndus ile Fırat arasında mevcut merkezin ümit ettirdiği gibi, ticaret yollarının açılması ile tamamlanmalıydı.

İndus deltasında nehrin kollara ayrıldığı bir yerde kurulan Pattala kenti, Okyanus ile Hindistan'ın içleri arasındaki ticarete araç olmak için çok uygun bir durumdaydi. Aynı zamanda bu kent, askeri bakımdan da aşağı İndus ülkelerine egemendi. Bu nedenle Hephaistion, kentin kalesini mükemmel bir surette sağlamlaştırmak ve hemen arkasından kent yakınlarında tersaneler ile geniş bir liman yaptırma emrini aldı. Aynı zamanda kral, kentin doğusunda çok geçmeden başlayan çorak ve ağaçsız bölgelere birçok kıta gönderdi. Bu kıtalar, su kuyuları kazarak bölgeyi insan oturabilecek bir hale getirecekti. Böylece o yönden de Pattalaya ulaşmak kolaylaşacak ve Ganges ülkeleri ile Dekkan'dan Pattala'ya kervan yolları açılmış olacaktı. Çölde oturan göçebelerin yaptıkları bir baskın, bu işi ancak geçici bir zaman için durdurabilmiş, fakat büsbütün suya düşürememişti.

İskender'in Okyanus'a açılışı

Kral, uzunca bir dinlenme sıranında kalenin yapılması hemen hemen tamamlandıktan ve tersanelerin kurulması işi epeyce ilerledikten sonra şahsen İndus'un ağızlarına, bunların üzerinde gemi işletmek için elverişliliği görmek ve ticaret için diğer koşulları yerinde incelemek ve o zamana kadar hiçbir Gerk'in görmediği Okyanusa açılmak amacı ile gemiyle yola çıkmaya karar verdi. İlk önce nehrin sağdan akan ana kolu üzerinden gitmek istiyordu. Leonnatos bin süvari, dokuz bin Hoplit ve hafif

silahlı askerle nehrin içte kalan kıyısı boyunca aşağıya doğru inerken kralın kendisi, donanmasının en yollu gemileri ile ilerlemeye başladı. Kuşkusuz kralın yanında nehri iyi tanıyan hiçbir kılavuz bulunmuyordu. Çünkü Pattala halkının ve hatta Hintlilerin gemicilikle hiçbir ilgisi yoktu. Üstelik de nehir kıyısında yaşayan halk, Makedonyalılar yaklaşırlarken kaçmıştı. İskender, bu sefer de kendi gemicilerinin cesaret ve ustalıklarına güveniyordu. Kuşkusuz kral, Okyanus şartlarının bu Makedonyalıları ne kadar çetin bir sınav vermek zorunda bırakacağını önceden kestiremezdi.

Tam yaz ortasıydı ve nehrin en fazla su taşıdığı bir mevsimdi. Alçak kıyı bölgeleri kısmen su baskını altında kalmış ve gemi ile gidiş o oranda güçleşmişti. İlk gün fazla bir güçlüğe rastlanmadan yola devam edildi. Fakat ikinci gün, Pattala'nın aşağı yukarı on mil kadar güneyine varıldığı zaman, güneyden şiddetli bir yel esti ve nehrin sularını öyle bir altüst etti ki dağ gibi dalgalar yükselerek kırılmaya başladı. Birkaç gemi battığı gibi birçoğu da önemli derecede hasar gördü. Hasarları mümkün olduğu kadar çabuk onarmak için hemen kıyıya yanaşıldı. Aynı zamanda kral, kaçan ve o bölgeyi iyi tanıyan yerlilerden birkaç kişi yakalamak için, etrafa hafif silahlı asker çıkardı. Ertesi sabah bu yerlilerle beraber yola devam edildi. Büyük nehir, alçak ve ıssız kıyılar arasında gittikçe genişliyor, denizin serin havası duyulmaya başlanıyordu. Nehir yüzündeki dalgalar gittikçe şiddetleniyor ve kürek çekmek zorlaşıyordu. Sert bir deniz rüzgârı karşı taraftan esiyordu. Bu rüzgâr tarafından geriye doğru atıldıkça yükselen sular tehlikeli göründü ve nihayet gemiler, bir gün önce yakalanarak beraber götürülmekte olan balıkçıların göstermiş oldukları bir kanala sokuldu. Sular her an artan bir hız ve korkunçlukla kabarıyordu. Büyük güçlüklerle ve zorla hiçbir kayba uğramadan gemiler karaya yanaştırılabildi. Gemiler karaya yanaşır yanaşmaz sular hızla alçalmaya başladı. Gemilerin çoğu kuru toprak üzerinde veya kıyıdaki çamurlara saplanıp

kaldı. Herkes şaşkınlık içinde ne yapacağını bilmez bir hale gelmişti. Birkaç saat böylelikle geçti. En sonunda işbaşına geçerek gemileri insan kuvveti ile derin sulara çekmeye karar verildi. Fakat tam o sırada aynı tehlikeli sahne yeniden canlanmaya başladı. Büyük bir hışırtı ile gelen korkunç dalgalar çamurlu kıyıyı tekrar sular altında bıraktı ve saplanmış olan gemileri yukarı kaldırdı. Dalgalar, daima artan bir sıklıkla kıyıya çarpıyor, oraya sığınmış olan gemileri yana atıyordu. Gemilerin birçoğu devrildi; birçoğu da parçalanarak suların dibini boyladı. Kudurmuş dalgalara kapılan gemiler, düzensiz ve dümensiz olarak karaya ve tekrar aksi istikamete doğru sürüklenip duruyordu: Suların hareketi arttıkça gemilerin birbirlerine çarpmaları da aynı oranda tehlikeli oluyordu. Kral, okyanuslara mahsus gel git olayını; bu kadar büyük tehlike ve kayıp pahasına olarak ilk defa öğrenmiş oluyordu. Bu olay, nehrin asıl ağzından on mil kadar içerde, İndus sularıyla çarpıştığından çok daha şiddetli bir hal alıyordu. İndus'un iki mil genişliğindeki ağzı, gel git olayının serbestçe içeriye girmesine olanak tanıyordu.

İskender bu tehlikeleri atlatıp belli zaman aralıkları ile tekrar gel git olayından sakınmasını öğrenir öğrenmez, bir yandan zarara uğrayan gemiler onarılırken bir yandan da sağlam gemilerden iki tanesini nehirden aşağıya doğru Skilluta adasına gönderdi. Balıkçıların söylediklerine göre bu adanın rüzgâr ardı kalan kıyısında demirlemek kolaydı ve okyanus da çok uzakta değildi. Bunlar, adanın gerçekten gemilerin yatması için elverişli sahillere sahip olduğu, kendisinin oldukça büyük ve üzerinde bol içme suyu olduğu haberini getirdiklerinde, kral, bütün donanma ile oraya gitti ve gemilerin çoğunu limanlık sahile demirletti. Buradan İndus ağzının köpüklü dalgaları ve bunların üzerinden okyanusun engin ufukları görünüyor, iki mil genişliğindeki nehir ağzının öte tarafında kalan alçak, ağaçsız ve dümdüz sahil fark ediliyordu. İskender, gemilerinin en sağlamları ile, nehir ağzını geçmek ve buranın gemilerin girip çıkmasına elverişli olup ol-

madığını anlamak üzere yola devam etti. Çok geçmeden batı kıyı büsbütün gözünden kaybolmuştu. Sonsuz uzaklıklarda dalgalı okyanus batıya doğru yayılıp gidiyordu. Dört millik bir yol geride bırakıldıktan sonra doğu tarafta ikinci bir adaya varıldı. Bu adanın alçak ve ıssız kumsal kıyılarına dört yandan okyanusun dalgaları çarpıyordu. Artık akşam olmuştu. Bu gemiler, gel git olayı ile asıl donanmanın yanaşmış bulunduğu adaya döndü. Okyanusun ve dünyanın insan yaşadığı güney ucunun ilk defa görünüşü şerefine, tanrının bir mucize ile emrettiği gibi, Amınon için büyük törenlerle kurbanlar sunuldu. Ertesi sabah kral yeniden yola çıkarak yine denizin içindeki aynı adaya vardı ve burada da, kendi söylediği gibi Ammon'un işaret ettiği tanrılara kurbanlar sundu. Sonra yola devam ederek herhangi bir yerde bir karanın görünüp görünmediğini anlamak için denize açıldı. Dört yanda sahil gözden kaybolup artık gök ile denizden başka hiçbir şey görünmeyince, Poseidon'un kentine boğa kurban ederek okyanusun dibine saldı ve üstelik de altın kadehi içki ile doldurarak dalgaların içine attı. Sonra Nereidlerle kurtarıcı Dioskurların ve kendi atası Akhilles'in anası olan gümüş ayaklı Thetis'in şereflerine altın kadehler denize fırlatıldı. Donanmasını bu tanrıların inayetle kabul ederek batıya doğru Fırat'ın ağzına götürmeleri için dualar etti ve aynı amaçla altın maşrapayı da denize attı.

Bu törenden sonra İskender asıl donanmasına dönerek Pattala'ya doğru harekete geçti. Orada kalenin yapılması sona ermiş ve limanın da yapımına başlanmıştı. Aldığı görevleri hakkıyla yaparak bölgeyi yatıştırmış ve yeni kentlere insan yerleştiren Peithon da o sırada Pattala'ya dönmüştü. Kral, İndus ağzının sağ kolunu ve bu suyun gemi ulaşımı için gösterdiği güçlükleri öğrenmişti. Gerçekten o mevsimde muson rüzgârları ile nehrin taşkın suları işbirliği ederek gemilerin gidip gelmelerini çok güçleştiriyordu. Bu nedenle İskender, nehrin ana kollarından ikincisi olan doğudaki kolun gemiler için daha elverişli

olup olmadığını keşfetmeye karar verdi. Güney doğu yönüne doğru epey bir yol aldıktan sonra nehir genişleyerek çok büyük bir göl oluşturuyordu. Bir deniz körfezini andıran bu göl, doğudan gelen küçüklü büyüklü birtakım çayla da besleniyordu. Hatta aynı gölün içinde deniz balıklarına bile rastlandı. Filo gölün kenarında, yerlilerin gösterdikleri en elverişli yerde karaya yanaştı. Kral, kıtaların ve gemilerin büyük bir kısmını Leonnatos'un komutasında burada bırakarak kendisi birkaç sağlam gemi ile göl içinden İndus ağzına doğru yol aldı. Çok geçmeden, İndus'un daha geniş olan batı kolunu tehlikeli bir hale koyan yüksek dalgalara ve akıntılara rastlamaksızın, denize kadar indi. Gemileri nehir ağzında demirlettikten sonra kendisi Hetairlerinin bazılarını yanına alarak, hem kıyı bölgesinin yeryüzü şekillerini incelemek hem de gemicilerin kullanacakları içme suyu için kuyular kazdırmak amacı ile deniz sahili boyunca üç günlük bir yol yürüdü. Sonra Pattala'ya döndü. Aynı zamanda ordunun bir kısmı nehir kıyısı boyunca İskender'i takip ederek bu kurak bölgede su kuyuları açtı. Kral ikinci defa Pattala'dan kalkıp denize indi, bir liman ile birçok tersane yapılması için hazırlıklar yaptı ve bunları korumak üzere küçük bir kıta bırakarak yine Pattala'ya döndü.

İskender'in Hindistan'dan çıkışı

Her şey kralın büyük planına göre düzene konulmuştu. Büyük planın tamamlanması için yalnız bir şey eksikti ki o da kuşkusuz işin en güç ve tehlikeli tarafı olan İndus'u Fırat'a bağlayacak deniz yolunun keşfiydi. Gemicilik ve coğrafya bilgilerinin o zamanki durumu gözönüne getirilecek olursa, böyle bir planın ne kadar cesaretli bir girişim olduğunu anlamak güç değildir. Gemiler henüz ilkel usuller ve araçlarla yapılıyordu. Okyanus sularının özelliklerine uymak hiç de düşünülmemiş, okyanusa egemen olan koşullar hiç hesaba katılmamıştı. Deniz yolculuğunda yön tayini için elde yıldızlarla deniz sahillerinden başka

bir araç yoktu. Kıyıları görebilecek şekilde bir rota takip etmek ise doğal olarak çok tehlikeliydi. Hellenlerin fantezilerine göre okyanus, harikaların ve her çeşit devin yaşadığı bir yerdi. Düşmanlarını gördükleri her yerde gözleri pek ve korku nedir bilmeyen Makedonyalılar ise, fantezinin yarattığı asılsız mahluklarla dolu bu unsura karşı silahlanmış değillerdi ve aynı zamanda içlerinde korku da vardı ve nihayet bu keşif işinin başına kim geçecekti? Kral, en cesur hareketlere girişebilmek için yeteri kadar cesur ve okyanusa karşı bile zaferi kazanmaya hazır olmakla beraber, donanmanın komutanlığını üzerine alamazdı. Çünkü Hint seferinde bulunduğu sırada imparatorluğu içinde birtakım karışıklıklar baş göstermişti. Bu yüzden kendisinin mutlaka o bölgelere dönmesi gerekiyordu. İran'a giden kara yolu çok çetin idi ve Makedonya kara ordusu; bu ıssız ve korkunç bölgelerden geçmek için kralın komutanlığına muhtaçtı. Kıtaların İskender'e besledikleri güven, onun kendilerinden ayrılmamasını bir kat daha zorunlu kılıyordu. O halde donanma komutanlığına kim seçilmeliydi? Bu iş için yeteri kadar cesur, ustalık ve feragat sahibi olan kimdi? Donanma içindeki kıtaların değer yargılarını ve korkularını kim azaltabilir, onlara kayıtsızca göz göre göre tehlikeye atılmak ve mahvolmak yolunda besledikleri batıl bir inanç yerine kendilerine, komutanlarına ve girişimlerinin mutlu bir sona ulaşacağına güven ve iman kim telkin edebilirdi?

Kral bütün bu endişelerini sadık Nearkhos'a açtı ve donanmayı kime emanet etmesi gerektiği hakkında onun düşüncesini sordu. Nearkhos birbiri arkasından birçok kişinin adlarını saydı; fakat kral hiçbirini kabul etmedi. Kimini kararsız buluyor, kimini kendisi için tehlikeye atılacak derecede sadık saymıyor, kimini deniz yolları ve askerin ruh durumu ile yeteri kadar tanışık göremiyor; ya da anayurda ve salim bir hayata dönmek isteğini besledıklerinden bu iş için elverişli addetmiyordu. Nearkhos, en sonunda kendisini teklif etti: "Ey kral ben donanmanın komutanlığını üzerime alacağım ve eğer deniz gemilerin geçmesine el-

verişli ve girişimin uygulanması için insan gücü yeterse, hem gemileri, hem de içindeki adamları tanrıların yardımıyla sapasağlam Pers memleketine kadar götüreceğim." dedi. Buna karşı kral, bu kadar sadık bir adamı yeni tehlikelerin içine atmaya kıyamayacağı cevabını verdi. Bu sözler üzerine Nearkhos bir kat daha ısrarla donanmayı kendisine emanet etmesini kraldan rica etti. Kral ise ona bu iş için en uygun kişi olduğunu söylemekten kendini alıkoyamadı. Yararlılığını birçok defa ispat etmiş olan donanma komutanını tanıyan ve kralın ona beslediği derin sempatiyi bilen kıtalar, bu seçimi kendileri için bir garanti sayabilirlerdi. Çünkü İskender, başarı ile sona ereceği hakkında kendisinin bile kuşkulandığı bir hareketin başına en yakın dostlarından ve en değerli komutanlarından birini geçirmiş bulunuyordu. Böylece Girit'te doğmuş ve Amphipolis'te yerleşen Andromitimos'un oğlu Nearkhos, deniz seferinin komutanlığına getirildi. Kral bundan daha isabetli bir seçim yapamazdı. Donanmaya bindirilmek için ayrılan kıtalar başlangıçta cesareti kırılmış ve gelecekleri hakkında endişe içinde kalmış olabilir. Fakat Nearkhos gibi bir adamın komutanları olarak seçilmesi, araç gerecin mükemmelliği ve parlaklığı, krallarının mutlu bir sonuca varacakları hakkında kendilerine verdiği teminat, o zamana kadar girişilen hareketlerin en cesaretlisi ve en tehlikelisi olan bu sefere katılıyor olmanın kendilerine sağlayacağı ün, son olarak da İndus ağzındaki müthiş dalgaları aşarak okyanusa açılan krallarının örnek olması... Bütün bunlar askerler üzerinde öyle bir etki yapmıştı ki hareket edecekleri günü büyük bir sevinçle bekliyorlardı.

İskender, muson rüzgârları hakkında bilgi edinme fırsatını bulmuştu. Muson rüzgârları, muntazam olarak yazın güney batıdan, kışın da kuzey doğudan eser, ancak kuzey doğu musonu, Gedrosia'nın batıya doğru uzanan kıyıları boyunda sürekli bir doğu rüzgârı halini alırdı. Doğu rüzgârı ekim ayında aralıklarla esmeye başlar ve ekimin sonlarına doğru aralıksız şubata kadar

devam ederdi. Doğal olarak Hint Okyanusunun Makedonya filosunun girişeceği deniz seferi için elverişli olan bu özelliğinden faydalanmak ve gemileri ekim ayının son günlerinde harekete geçirmek gerekti. Kara ordusunun yola çıkması ise bu kadar uzatılmamalıydı. Çünkü bir yandan İmparatorluğun durumu İskender'in bir an önce geri dönmesini gerektiriyor; bir yandan da yolculuk sırasında noksanlarını tamamlamak olanağı bulamayacak olan filo için deniz kıyısında yiyecek yığmak ve içme suyu kuyuları açmak gerekiyordu. Buna göre kral, donanmanın kasım ayına kadar Pattala önlerinde kalmasını emretti, onlara dört aylık yiyecek toplattı ve sonra Pattala'dan hareket etmek için hazırlıklar görmeye başladı.

Dördüncü Kısım

Birinci Bölüm

Hareket

İndus'un batı yanını, Kophen Irmağından Hint Okyanusu'na kadar uzanan yüksek dağlar kaplamaktadır. Tam dalgaların karaya vurduğu yerde aynı dağların denize uzanan kayaları bin sekiz yüz ayağa kadar yükselirler. Birkaç geçit bir tarafa bırakılacak olursa bu dağlar, İndus deltası ile Gedrosia'nın tamamen çölleşen sahil şeridi ve Sindh toprakları ile Ariana'nın yüksek stepleri arasında tam bir sınır şeridi oluşturur. Doğuya doğru yayılan topraklarda nemli tropik sıcak, bol su, gür bir bitki örtüsü, binlerce tür hayvanın yaşadığı başka bir dünya, aralarında sıkı ilişkilerin olduğu eski bir kültürün sayılamayacak kadar çok ürünü ile birbirinden farklı ihtiyaçları olan kalabalık bir nüfus yer alır. Çıplak kayalarıyla birbiri üzerine yaslanarak yükselen sınır dağlarının öte tarafında ise kaya duvarları, dik taşlıklar ve dağ steplerinden oluşan karmakarışık bir arazi bulunur. Bu coğrafyada çıplak, kasvetli, kurak bir soğuğun veya kısa, yakıcı bir sıcağın hüküm sürdüğü, gerçek anlamda bir "yoksulluk çölü" yer alır; kuzey batısını dik kaya yamaçları çevreler. Bu yamaçların eteklerinde Ariana Sahrasının çöl denizi başlar. Çölün kızgın

kumlarla dolu havası, kırmızımtırak bir renkte parıldar; dalgalar halinde sürekli hareket halindeki kumullar arasında seyyahlar yollarını şaşırır; develer gömülür kalır. İç taraflara giden kasvetli yol böyleyken sahil boyunun, buradan geçerek batıya giden yolunun ıssızlığı ve boşluğu ise daha feci, daha korkunçtur. Hindistan'dan kalkıp dağlardaki geçitler aşılacak olursa, alçak bir arazi ile karşılaşılır; solda deniz, batıya ve kuzeye doğru dağlar, ovanın dibinde ise, okyanusa dökülen ve buradaki son akarsu görülür. Dağların eteklerinde ekin tarlaları, düzlüklerde köyler ve kasabalar, aylarca sürecek olan bir yol üzerindeki en son kültürel kalıntılar olarak serpiştirilmiştir. Bu ovadan kuzeye doğru giden yollardan, çok zahmetli ve zikzaklı geçitler aşılarak Kelat dağlık çölüne varılır. Batıda Oreit Dağları deniz kenarına kadar uzanır. Bu dağlar aşıldığı zaman çölün korkunç yüzüyle burun buruna gelinir. Sahil alçak, kumsal sıcak, otsuz ve fundasız; kurumuş ırmakların kumlu yataklarıyla oyulmuş bir halde, insanların yaşamasına hemen hemen elverişsizdir. Millerce aralıklarla rastlanan balıkçı kulübeleri, ıssız palmiye kümeleri altlarına balık kemikleri ve deniz bitkilerinden yapılmıştır. Buralarda görülen tek tük insanlar ise ülkelerinde yaşadıkları yoksulluktan daha da sefil bir durumdadırlar. Arazinin içlerine gidildikçe bir günlük uzaklıkta sel nedeniyle oluşan yarıklar ile parçalanan çıplak taşlık tepeler sıralanır. Yağmur mevsiminde bidenbire kabaran sular, vahşi bir akıntı ve gürültü ile bu yarıkların içinden denize doğru akar ve burada ırmak ağzına özgü derin yalaklar oymuştur. Yılın başka zamanlarında bu yalaklar kuruyup katırtırnağı, mimoza ve ılgın kaplıdır. İçleri aslan, çakal ve sinek sürüleri ile doludur. Aynı tepelerin gerisinde Gedrosia Çölü yer alır. Çöl, geniş olup içinde tek tük göçebe boylar yaşar. Yabancı bir insan için bu çöl, korkunç olmaktan da daha fazla bir şeydir, ıssızlık, kuraklık ve susuzluk gibi şeyler, burada katlanılan zahmetlerin en küçüğüdür. Gündüz yakıcı bir güneş ile gözleri bozan ve soluğu kesen kızgın toz, gece ise dondurucu bir soğuk ile aç, vahşi hayvanların sesleri hüküm sürer; baş sokacak tek bir

sığınak veya otlak, tek bir yiyecek ve içecek, hiçbir yerde güvenli bir yol yoktur. Anlatıldığına göre Kraliçe Semiramis Hindistan'dan kalkarak bu çölden ülkesine dönmüş ve ordusundaki yüz binlerce insandan ancak yirmi kadarı kendisiyle birlikte kurtularak Babylon'a gelebilmişti. Yine Kyros da Hindistan dönüşünü aynı yoldan yapmış ve aynı sona uğramıştı. Hatta İslamlık fanatizmi bile fetih yolu ile bu çöle girmek cesaretini gösterememiştir. Halife, komutanı Abdullah'a güya peygamberin beddualarına uğramış olan bu topraklara sokulmayı yasaklamıştır.

İşte İskender, bu yolu seçti. Kral, ne antik dünyanın inandığı gibi Kyros ile Semiramis'ten daha büyük bir iş görmüş olmak için, ne de yeni tarih yazıcılarının keskin zekalarıyla hüküm verdikleri gibi Hint seferinin kayıplarını daha büyük kayıplarla unutturmak için bunu yapmış değildi. O, bu yolu seçmek zorundaydı. Çünkü İndus ile Pers Denizi Satraplıkları arasında sahipsiz toprakların ve boyun eğdirilmemiş kavimlerin bulunmaları, bunların fethedilen geniş ülkeler arasındaki bağlantıyı sekteye uğratmaları doğru değildi. Çöl boyunca uzanan taşlık tepelerin soyguncu göçebe kavimlere ve asi satraplara güvenli bir sığınak olabilecek durumda olması, İskender için böyle hareket etmeyi bir kat daha zorunlu kılıyordu. Fakat bunun nedeni olan çok daha önemli bir düşünce daha vardı:

Çorak bir sahil boyunca seyrederek Hindistan ile İran arasındaki deniz yolunu açacak olan filonun durumunu gözönünde bulundurmak gerekti. Bu filo, aylarca yetecek yiyecek ve içeceğini bir anda bordasına alamazdı. İhtiyaçlarını sağlıyabilmek için zaman zaman kıyıya yanaşmak zorundaydı. Aslında o zamanki denizcilik bilgisinin yetersizliği nedeniyle gemiler, hiçbir zaman sahilden tamamen uzaklaşamazdı. Eğer bu eylemin başarı ile sona erdirilmesi ve Fırat ile İndus arasındaki deniz yolunu açmak olan amaca ulaşılmak isteniyorsa, her şeyden önce sahili ayak basılır bir hale getirmek, su kuyuları kazmak, yiyecek sağlamak, yerli halkın direnişinin önüne geçmek ve nihayet zen-

gin bölgelerde oturan halkı İmparatorluğa bağlamak zorunluydu. İşte kralı, yolunun geçeceği topraklarda birçok güçlükle karşılaşacağını bilmekle beraber, Gedrosia üzerinden geri dönmeye sevk eden nedenler bunlar olmuştur. İskender, sakınılması olanaksız olan tehlikeler karşısında büyük planından vazgeçemez, haklı olarak büyük sonuçlar beklediği bu girişimin mal olacağı fedakarlıklardan kaçınamazdı. Anlaşıldığına göre Karmanla Satrapı Sybirtios, ordu için gerekli olan her şeyi batıdan yola çıkarma emrini aldı. Yine anlaşılmaktadır ki ilk önce Hindistan'a bitişik olan ülke işgal edildiği takdirde, bu ülkesin iç taraflarında kıyı boyunca yapılacak sefer için gerekli olan ihtiyaçları sağlayabilecek kadar verimli vadiler bulunmaktaydı. Kaynakların verdiği bilgiler, kralın Gedrosia'dan geçirdiği kıtaların sayısı hakkında yuvarlak bir fikir edinebilmek için yeterlidir. Filonun aşağı yukarı yüz gemiden oluştuğu, içindeki insanların da on iki bin asker ile iki bin tayfadan ibaret olduğu hesaplanabilir. Krateros'un Arakhosia üzerinden götürdüğü ordunun çok daha kuvvetli olması gerektir. Güvenilir bir kaynağa göre, kralın Sogdiana Aleksandreia'sında bulunduğu sıradaki kuvvetlerinin toplamı yüz yirmi bin kişiydi. Hindistan satraplıklarında ve yeni kurulan kentlerde bırakılan insanların sayısı otuz bin olarak kabul edilirse, kralın yanındaki askerlerin otuz bin ile kırk bin arasında olduğu görülür. Bu dönüş seferi hakkında bilinmesi gerekenleri hatırlamak için yalnız bu kadarı yeterlidir.

Orietler ülkesinde savaşlar

İskender'in Hindistan'dan hareketi, 325 yılı ağustosunun sonlarına rastlamaktadır. Çok geçmeden sınır dağlarına varıldı ve kuzeydeki geçit üzerinden aşıldı. Aşağı yukarı dokuzuncu günde Arbios ırmağı vadisi bölgesine girildi. Nehrin bu kıyısında Arbitler, karşı kıyısında ise dağların içlerine kadar olan bölgede Oreitler otururdu. Her iki kavim de henüz Makedonyalılara boyun eğmiş değildi. Bu nedenle İskender, aynı kavimlerin ülkele-

rinden geçmek ve mümkün olursa etrafı yakıp yıkmak için ordusunu birtakım bölümlere ayırdı. Kendisi, Leonnatos ve Ptolemaios, ayrı ayrı birliklerin başında bulundukları halde, sözü geçen ülkelere dağıldılar. Ordunun öteki birliklerini Hephaistion geriden götürdü. İskender, sola dönerek denize doğru indi. Amacı, aynı zamanda hem filonun ihtiyacı için su kuyuları kazdırmak ve hem de savaşçılıkları ve kalabalık olmaları ile tanınan Oreitlere ilk fırsatta bir baskın yapmaktı. Arbitler, Makedonyalıların yaklaştıklarını anlayınca köylerini bırakmış ve çöllere kaçmıştı. kral, Arbios Irmağı kıyısına vardı. Nehir sığ ve dar olduğundan geçilmesi gayet kolaydı. Kral, sağ kıyıdan batıya doğru uzanan kumsal bir alan içinden yaptığı bir gece yürüyüşünden sonra şafakla beraber Oreitlerin bakımlı tarlalarına ve köylerine ulaştı. Süvari, gruplar halinde hazırlanmak ve daha geniş bir alan işgal etmek için uygun aralıklarla ilerleme emrini aldı. Aynı zamanda piyade de saf halinde onları takip etti. Böylece köyler birbiri arkasından hücum edilerek alındı. Halk, her nerede direnmek ve zehirli oklarıyla Makedonyalıların kargılarına karşı savaşmak girişiminde bulunduysa, kolaylıkla alt edildi. Köyleri yakıldı, kendileri de öldürüldü veya tutsak edilip köle olarak satıldı. Aşağı Oreit ülkesi önemli sayılamayacak kadar az kayıpla alınmıştı. Ptolemaios'un hayatını tehlikeye sokan ok yarası da çabuk ve hiçbir sakatlık bırakmadan iyileşti. İskender, bir su kenarında ordugâh kurarak dinlenip Hephaistion'un gelmesini bekledi. Onunla birleştikten sonra yoluna devamla Rambakia kasabasına geldi. Oreitler ülkesinin en büyük yerleşim yeri bu kasaba, ulaşım ve ülkenin korunması için uygun görünüyordu. İskender, burayı Oreit Satraplığının başkenti yapmaya ve kolonize etmeye karar verdi. Hephaistion Oreit Aleksandreia'sını kurma emrini aldı. Kralın kendisi, Hypaspistlerin yarısı ve Agrianlar ile atlı aristokrat kıtası ve atlı nişancılarla birlikte, Oreitlerle Gedrosialıları birbirinden ayıran dağlara doğru harekete geçti. Çünkü İskender bu dağlarda, Gedrosia'ya giden yol üzerindeki geçitler-

de Oreitlerle Gedrosialıların, Makedonyalıların yolunu kesmek amacı ile birleşerek önemli bir kuvvet halinde mevzilendiklerini öğrenmişti. Barbarlar, Makedonyalıların geçitlere yaklaştıklarını görür görmez, önünde duramayacakları bir kuvvetten ve İskender'in gazabına uğramaktan korkarak kaçtılar. Oreitlerin başı, kendileri ile kuvvetlerini ve her şeylerini kralın hizmetine teslim etmek üzere aşağı indi. İskender onlara, dağılmış olan köylüleri toplayarak evlerine götürmelerini ve kendi adına sükunet ve asayişe davet etmelerini emretti. Oreitlerle Arbitlerin ve Gedrosialıların satrapı olarak atamış olduğu Apollophanes'e itaat etmelerini, Makedonyalıların ihtiyaçlarını sağlamak için verilen emirlere gereği gibi uymalarını tavsiye etti. Aynı zamanda muhafız Leonnatos, bütün Agrianları, okçuların bir kısmı, birkaç yüz Makedonyalı ve Hellen ücretli süvarisiyle, bunlara uygun sayıda ağır silahlı ve Asyalı kıtalardan oluşan önemli bir kuvveti yeni satraplıkta bırakıldı. Aldığı emre göre Makedonya filosunun bu sahillere gelmesini bekleyecek ve onun kabulü için bütün hazırlıkları yapacak, yeni şehrin kolonize edilmesi tamamlıyacak, halk arasında baş göstermesi olası bütün düzensizliklerle direnme hareketlerini önleyecek ve o zamana kadar bağımsız yaşayan Oreitleri yeni koşullara uydurmak için her türlü önlemi alacaktı. Apollophanes ordusunun ihtiyaçlarını karşılamak üzere, Gedrosia'nın iç bölgelerinde kesilecek hayvan ve yiyecek toplattırmak buyruğunu da aldı.

Ordunun Gedrosia Çölü'nden geçişi

Sonra İskender, Oreitlerin ülkesinden ayrılarak Gedrosia'ya doğru yola koyuldu. Buralarda sıcak ve alçak kıyı şeridi daha genişliyor, daha ıssız bir hal alıyor, sıcaklık daha yakıcı, yollar daha çetinleşiyordu. Tenha kumluklar içinde günlerce yürüdü. Zaman zaman palmiye kümeleri, hemen hemen tam tepeden gelen bir güneşin altında hafif bir gölgelik teşkil ediyordu. Daha sık olarak güneş altında bol bol akıttığı reçinenin kokusunu dört ya-

na yayan mersafî fundalıklarına rastlanıyordu. Ordunun gerisinden çok sayıda deve ile yürümekte olan Fenikeliler, batı ülkelerinde Arap mersafisi diye çok rağbet gösterilen bu değerli maldan yüklerle topladılar. Denizin veya nehirlerin yakınlarında keskin kokulu ılgın ağaçları görülüyor, yeri zerrin kökleri ve top top dikenler kaplıyordu. Bunların içinde, ordunun yaklaşması ile ürken tavşanlar, tuzağa düşmüş kuşlar gibi yakalanıyordu. Böyle yerlerin yakınlarında geceleniliyor, mersafî ve zerin yapraklarından döşek yapılıyordu. Fakat her yeni yürüşten sonra sahil daha ıssızlaşıyor, daha yol vermez bir hal alıyordu. Küçük dereler, kızgın kumun içinde kayboluyor, artık bilki de görünmüyordu. Yol boyunca ne bir insan, ne de bir hayvan izine rastlanıyordu. Geceleyin yürünüyor, gündüzün dinleniliyordu. Hem en kestirme yoldan bu çölü geçmek hem de aynı zamanda donanma için sahile yiyecek yollamak amacı ile, ülkenin daha içlerine doğru gidildi. Sonra, yiyecek yığmak, su kuyuları kazmak ve kıyının gemilerin yanaşmasına elverişli olup olmadığını incelemek görevleriyle, ayrı ayrı kıtalar sahile gönderildi. Thoas'ın komutasındaki bu süvarilerden birkaçı, bir gün deniz kıyısında köpek balığı kaburgaları ile deniz hayvanları kabuklarından yapılmış birkaç balıkçı, kulübesi bulunduğunu haber verdiler. Perişan ve aptal olan halkın kurutulmuş balık ve balık unu ile yaşadıklarını ve kum yarıntıları içine biriken suları içtiklerini söylediler. Artık İkhtiophagların ülkesine gelinmişti. Ülkenin daha içlerinde tek tük köylerin bulunduğu öğrenildi. Orduda yiyecek ihtiyacı kendini göstermeye başladığından asker oralara gitmek zorundaydı. Askeri düzen ve disiplinle yapılması olanaksız olan uzun ve yorucu gece yürüyüşlerinden sonra, bu bölgeye varıldı. Ele geçirilen yiyecek mümkün olduğu kadar tutumla orduya dağıtıldıktan sonra geri kalan kısmı, kralın mührü ile mühürlenerek deniz sahiline gönderilmek üzere develere yüklendi. Fakat yiyecek başında bırakılmış olan muhafızlar, İskender ilk kollarla yürüyüşe geçer geçmez mühürleri kırdılar ve açlık-

tan ölmemek için sonunu hiç düşünmeksizin korumak üzere kendilerine emanet edilmiş olan yiyeceği, etraflarına toplanan aç develerin bağırtıları içinde, aralarında bölüştüler. İskender bunları cezalandırmadı. Hemen yeniden yiyecek toplayarak bunları daha güvenli bir şekilde sahile göndermeye girişti. Yerli halka, ülkesin iç bölgelerinden mümkün olduğu kadar fazla hububat, hurma ve kesilecek hayvan toplayarak sahile yığmalarını emretti. Bu taşıma için güvenilir kişiler geride bırakıldı.

Bu arada ordu yoluna devam ediyordu. Artık çölün en korkunç kısmına yaklaşılmıştı. Açlık, sefalet ve disiplinsizlik günden güne artıyordu. On, on beş millik mesafelerde bir damla suya rastlanmıyordu. Kum, derin, sıcak ve fırtınalı bir deniz gibi dalgalanarak geniş alanlara yayılan kumullar halinde dört yanı kaplıyordu. Bunların içinden geçerken insan her adımda derinlere batıyor, büyük zahmetlerle ayağını kurtarabiliyor, fakat her yeni adımda aynı işi tekrarlamak zorunda kalıyordu. Üstelik gecenin karanlığı, her çeşit düzenin korkunç bir şekilde bozulması, son kuvvetlerin açlık ve susuzluk tarafından kemirilmesi veya bencil amaçlar için vahşileşmesi, durumu bir kat daha güçleştiriyordu. At, deve ve katırlar kesilerek etleri yeniyordu. Hastaların arabalarından çekim hayvanları alınıyor ve bunlar kendi hallerine bırakılıyordu. Yorgunluk veya güçsüzlükten geri kalanlar, ertesi gün büyük ordunun izini bile bulamıyorlardı; izine rastlasalar bile ona yetişmek için boş yere kendilerini hırpalıyorlardı. Kızgın güneşin altında korkunç kıvranmalarla ölüyorlar veya kumullardan oluşan çıkmazlar içinde açlık ve susuzluktan yavaş yavaş can veriyorlardı. Buna karşılık dinlenebilmek için güneşin doğmasından önce kuyulara ulaşabilenler şanslıydılar. Çoğu kez kıpkırmızı havanın içinden alevler gibi güneş akıp gelirken ve yaralı ayaklar kızgın kumlarda pişerken de yürüyüşe devam etmek zorunda kalınıyordu. Hayvanlar, can çekişir bir halde yere yuvarlanıyor, insanlar, ağız ve gözlerinden birdenbire kanlar boşanarak yere yıkılıyor veya bitkin bir halde ol-

duğu yerde çöküyordu. Her türlü düzen ve disiplini kaybetmiş kollar, korkunç bir sessizlikle ölmekte olan arkadaşlarının önünden gölgeler gibi geçiyordu. En sonunda bir su başına gelindi mi, herkes suya saldıyor ve doymak nedir bilmez bir hırsla içiyor, fakat bu son ferahlanmayı, acılı bir ölümle ödüyordu.

Bir gün hemen hemen tamamen kurumuş bir suyun aktığı bir dinlenme yerinde ordu karargâh kurarak çadırlar altında dinleniyordu. Tam o sırada birdenbire nehrin yatağı su ile dolarak coşkun bir halde etrafı kapladı. Silah, hayvan, çadır ve insanlar su tarafından sürüklenip götürüldü. Olayın farkına varılıp toparlanıncaya kadar verilen kayıp son sınıra dayandı. İskender'in çadırı ile silahlarının bir kısmı, dalgalara karışarak kayboldu; kendisi zorlukla boğulmaktan kurtulabildi. Böylesi tehlikeler üst üste yığılıyordu. Nihayet bir gün yürüyüş sırasında şiddetli bir rüzgâr çölün kumlarını birbirine karıştırarak bütün yol izlerini ortadan silip süpürdü; yerli kılavuzlar tamamen şaşırarak nereye gidilebileceğini bilemiyorlardı. İşte bu anda en gözü pek Makedonyalıların bile cesareti kırıldı. Herkes mahvolmayı kesin sayıyordu. İskender en güçlü süvarileri etrafına toplıyarak bir küçük grupla denizi aramaya başladı. Her birini son kuvvetlerini bir araya toplayarak kendi arkasından gelmeye davet etti. Bu atlılar, derin kumullar içinden geçerek güneye doğru yol almaya başladılar. Susuzluk ve yorgunluk onları bitkin bir hale getirmişti. Atlar yerlere yığılıyor, üzerindeki insanlar daha ileri gitme gücünü kendilerinde bulamıyordu. Yalnız kral ile beş süvari bütün zorluklara rağmen yola devam edebilmişti. En sonunda mavi deniz karşılarına çıktı. Kenarına giderek kılıçlarıyla kumları eşmeye başladılar. Biraz sonra tatlı su fışkırmaya başladı. Kral, suyu içerek biraz serinledikten sonra, süratle ordusuna döndü ve askeri alarak daha serin olan deniz kıyısına ve burada sızarak akan tatlı su kaynaklarına getirdi. Bundan sonra kılavuzlar da yolu bulmaya başladı ve orduyu yedi gün daha çölün içinden geçirdiler. Bu sırada su sıkıntısı çekilmediği gibi şurada bu-

rada yiyeceye ve köylere de rastlandı. Yedinci gün yön değiştirilerek ülkesin içlerine doğru gidilmeye başlandı. Bereketli ve serin bölgelerden geçilerek Gedrosia Satraplığının başkenti olan Pura'ya doğru ilerlendi.

Ordunun geri kalan kısımlarının Karmanio'ya varışı

Böylece ordu, en sonunda amacına ulaşmıştı; fakat bu işi başarıncaya kadar ne hale gelmişti? Oreitler ülkesinin sınırından itibaren çöl içinden yapılan yürüyüş tam altmış gün sürmüştü. Bu yürüyüş sırasında çekilen sıkıntılarla verilen kayıplar, daha öncekilerin toplamını kat kat aşıyordu. Hindistan'dan zengin ve gururlu bir halde çıkan bu ordu, sayı bakımından mevcudunun dörtte birine inmişti. Dünyayı fethetmiş olan bir ordunun bu sefil kalıntısı da erimiş, her bakımdan gösterişini kaybetmiş bir haldeydi. Hemen hemen bütün silahlarını elden çıkarmış olan askerlerin üstü başı da yırtık pırtık bir paçavra yığını haline gelmişti. Elde kalan ve sayıları çok az olan atlar ise bir deri bir kemik kalmıştı. Bu ordu, bir sefalet, çöküntü ve döküntü güruhuna benziyordu. Kral böyle bir durumda Pura'ya geldi. Yorgun kıtaların kendine gelebilmeleri ve yollarını şaşırarak geri kalan askerlerin toplanabilmeleri için burada bir dinlenme verdi. Oreitlerle Gedrosialılar üzerine satrap olarak getirilmiş olan adama, Makedonya ordusunun çok fazla zahmet çekmeden çölü geçebilmesi için yollar boyunca yiyecek yığdırmak emrini almış aldığı halde, görevini büsbütün ihmal etttiği için hemen Pura'da işten el çektirildi. Yerine Thoas getirildi. Bir süre sonra İskender Karmania'ya doğru harekete geçti. Ordusu ile Krateros'u ve kendisinden emir alan yukarı eyaletlerin birçok komutanını orada bulacağını umuyordu. Aralık ayının başlarıydı. Donanmadan ve filonun uğradığı kıyıdan hiçbir haber yoktu. Cesur Nearkhos'a emanet edilen ekspedisyon aslında çok tehlikeli bir iş olduğu gibi yola çıkanlar hakkında hiçbir haber alınamaması da son derece endişe verici bir şeydi. Bu durumda İskender, hele

başına gelen son olaylar ve tasviri olanaksız dehşetlerden sonra, büyük planının gerçekleşebileceğinden ümitli olmaktan öte aksi sonuç vereceğinden korkmuş olmalı. Ordusunun en büyük kısmına sefil bir şekilde ölümü sağlayan o sahil boyu, filo için son ve biricik sığınaktı. Issız, sığ ve limansız bir kıyı ise, rüzgâr ve havanın hiç hesapta olmayan değişik hallerinde kurtarıcı değil, daha çok tehlikelerle dolu bir sığınak olabilirdi. Donanma ve içindekilerin hiçbir iz bırakmadan ortadan kaybolmaları için şiddetli bir fırtına, bir yol şaşırması ile kurtuluşsuz bir sürüklenme için de dikkatsiz bir rota yeterliydi.

Tam bu sırada o bölgenin Hyparkh'ı kralın yanına gelerek güneye doğru beş günlük bir mesafedeki Anamis nehri ağzında Nearkhos'un sapasağlam karaya yanaştığını, kralın yukarı bölgede olduğunu öğrenmesi üzerine kuvvetlerini tahkimli bir ordugâha yerleştirerek kralı görmek üzere yakında geleceğini haber verdi. İlk anda kralın sevinci sonsuzdu. Çok geçmeden sabırsızlık, kuşku ve daha büyük bir merak içine düştü. Çünkü Nearkhos'un gelmesini boş yere beklemiş durmuştu. Günler birbirini kovalıyor, arka arkaya haberciler yollanıyordu. Habercilerden bazıları geri dönerek hiçbir yerde filoya mensup bir Makedonyalıya rastlamadıklarını, haklarında herhangi bir haber işitmediklerini söylüyorlardı. Haberciler bazılarıysa hiç geri dönmüyordu. En sonunda İskender, bu kadar büyük bir yalanı uydurarak ordunun ve kralın derdi ile alay etmiş bulunan Hyparkh'ın yakalanarak zincire vurulmasını emretti. İskender eskisinden daha kederli bir hale gelmiş, vücut ve ruh acıları ile rengi solmuştu.

Halbuki Hyparkh, tamamiyle doğru söylemişti. Gerçekten de Nearkhos, filosu ile Karmama sahillerine gelerek karaya yanaşmıştı. Aslında tehlikeleri ve harikaları ile hiçbir benzeri bulunmayan, üstelik de birtakım rastlantısal olayların bir araya gelmesi ile büsbütün güçleşen bir girişim, tam bir başarı ile sona erdirilmişti.

Bu güçlükler daha İndus ırmağı kenarında bulunulduğu sırada başlamıştı. İskender kara ordusunu alarak Hindistan sınırla-

rından uzaklaştığı andan itibaren artık kendilerini serbest ve güven altında gören Hintliler geniş ölçüde karışıklıklar çıkarmışlardı. Bu karışıklıklar o kadar endişe verici bir ölçüdeydi ki İndus'taki Makedonya filosunun durumu tehlikede görülüyordu. Ülkeyi korumakla değil, filoyu Pers Körfezine götürmekle görevlendirilmiş olan Nearkhos, sürekli doğu rüzgârlarının başlayacağı mevsimi beklemeksizin harekete hazırlanmış ve 21 Eylül'de demir aldırarak birkaç gün içinde İndus deltası kanallarını gerisinde bırakmıştı. Fakat şiddetle esen güney rüzgârları karşısında, Hindistan'ı Arbitlerin ülkesinden ayıran kıyı dağlarının önündeki Aleksandreia adını verdiği bir limana girmek ve burada muntazam rüzgârlar başlayıncaya kadar 24 gün beklemek zorunda kalmıştı. Sonra 23 Ekim günü yeniden yelken açmış, çeşitli tehlikeler atlatarak, bazen kayalıklar arasından dümen kullanarak, bazen da Okyanus'un müthiş dalgalarına karşı savaşarak Arbios nehri ağzı önünden geçmiş ve 30 ekimde üç geminin batmasına neden olan korkunç bir deniz fırtınasından sonra 10 gün kadar dinlenmek ve hasara uğrayan gemileri onarmak amacıyla Kokala yakınlarında kıyıya yanaşmıştı. Burası, kısa bir zaman önce Leonnatos'un o bölgede yaşıyan barbarları kanlı bir çarpışma ile yok ettiği yerdi. Gedrosia Satrapı Apollophanes, bu çarpışmada öldürülmüştü. Nearkhos, Kokala'da bol yiyecek aldıktan ve Leonnatos ile birçok defa buluştuktan sonra batıya doğru yoluna devam etmiş ve filoyu 10 Kasım'da Tomeros Irmağının ağzına getirmişti. Kalabalık silahlı Oreit, filonun içeri girmesine engel olmak amacıyla bu nehrin kıyılarında yer almışlardı. Bunun üzerine Makedonyalılar, cesur bir baskın yaparak barbarları dağıtmaya ve kendilerine birkaç gün için sakin bir karaya çıkma yeri sağlamayı başarmıştı

Filo 21 Kasım'da İkhthyophagların oturdukları bölgenin kıyılarına gelmişti. Kara ordusunun içine düştüğü sefaletin nedeni olan korkunç çöl işte burada başlıyordu. Gemilerin içindeki kuvvetler de buralarda büyük güçlüklerle karşılaşıyordu. Tatlı

su ve yiyecek noksanlığı her gün biraz daha ezici bir hal alıyordu. En sonunda Bageia kıyı dağlarının gerisinde bulunan bir balıkçı köyünde Hydrakes adında bir yerliye rastlandı. Bu adam deniz kılavuzu olarak Makedonya donanmasına yol göstermek üzere beraber gitmeye hazırdı. Hydrakes'in çok büyük yararı dokundu.

Onun kılavuzluğu ile bundan böyle artık daha uzun yolculuklar yapılabiliyor ve bu iş için de serin gecelerden faydalanılıyordu. Sürekli artan yoksunluklar içinde Gedrosia'nın çorak kum sahilleri önünden geçiliyordu. Bir an geldi ki gemidekilerin memnunsuzlukları tehlikeli bir hal almıştı. Fakat tam o sıralarda Karmania kıyıları üzerinde meyve bahçeleri, palmiyelikler ve üzüm bağları göründü. Şimdilik yoksunluk geçiştirilmişti. Artık uzun zamandan beri özlenilen Pers Körfezine giriş günü yaklaşmıştı. Dost bir bölgede bulunuluyordu. Sol tarafta Arabistan yarımadasının denizin ta içlerine kadar sokulan uzun burnu görünüyordu, öğrenildiğine göre Maketa adı verilen bu yerden tarçın ve daha başka Hint malları Babil'e getiriliyordu.

Filo, Harmozia sahilinde ve Anamis nehrinin ağzında karaya yanaştı. Gemideki insanlar, bu kadar çok sıkıntılardan sonra dinlenmek ve birçoğunu ümitsizliğe kadar götüren büyük tehlike günlerini anmak üzere nehir kıyılarında ordugâh kuruyorlardı. Kara ordusu hakkında hiçbir şey bilinmiyordu. İkhthyophaglar ülkesinin sahillerinden sonra bu ordunun bütün izleri kaybedilmişti. İşte bu sırada, Nearkhos'un yiyecek aramak amacıyla biraz karanın içerilerine doğru sokulan adamlarından birkaçı, uzakta Hellen kıyafetinde bir adam görerek ona doğru koştular ve sevinç gözyaşları içinde onunla görüştüler. Nereden geldiğini ve kim olduğunu ondan sordular. Tek adam, İskender'in ordugâhından gelmekte olduğu cevabını verdi; kralın oradan pek uzakta olmadığını söyledi. Sevinç içinde onu Nearkhos'a götürdüler. Buna da İskender'in aşağı yukarı beş günlük bir mesafede bulunduğunu ve aynı zamanda Nearkhos'u o bölgenin Hyporkhına götür-

meye hazır olduğunu bildirdi. Hyporkh'ın yanına giden amiral, kralın yanına nasıl varabileceğini ondan öğrendi. Nearkhos, her şeyi düzene koymak ve ordugâhı tahkim etmek üzere donanmanın yanına dönerken Hyparkh da, filonun sağ salim geldiğini krala müjdeleyerek onun begenisini kazanmak ümidiyle, en kısa yoldan çabuk yürüyüşlerle İskender'in yanına koşmuş ve yukarda sözü geçen haberi vermişti. Fakat bütün bekleme ve araştırmalara rağmen bir türlü gerçekliği sabit olmayan bu haberin, Hyparkh'a neye mal olduğunu biraz önce görmüştük.

Doğrudan doğruya Nearkhos'un kendisi, olayın bundan sonraki kısmını şöyle anlatmaktadır: En sonunda donanma ve ordugâh için yapılan hazırlıklar tamamlanmış ve Nearkhos, filonun ikinci komutanı Pellalı Arkhias ve dört beş arkadaşıyla ülkenin içlerine doğru yola çıkmıştı. Bunlar yolda İskender'in çıkarmış olduğu habercilerden bazılarına rastlamışlardı. Fakat bunlar, ne Nearkhos ve ne de Arkhias'ı tanıyamamışlardı. Her ikisinin de dış görünüşleri bu derece değişmiş, elbiseleri yırtılmış ve gemi yağları içinde kalmıştı. İskender'in ordugâhının hangi tarafta bulunduğunu sordukları zaman haberciler onlara doğru yönü göstermişler ve geçip gitmişlerdi. Fakat Arkhias, işin aslını sezerek demişti ki: "Anlaşıldığına göre bu adamlar bizi aramak için çıkarılmışlardır. Bizi tanıyamamalarına şaşmamak gerikir. Çünkü Hindistan'daki kıyafetimizle şimdiki kıyafetimiz arasında hiçbir benzerlik yoktu. Kim olduğumuzu onlara bildirelim ve nereye gittiklerini de soralım." Bunun üzerine Nearkhos İskender'in habercileriyle konuşunca onlar, Nearkhos ile donanma ordusunu aradıklarını söylediler. Nearkhos dedi ki: "Sizin aradığınız adam benim, bizi kralın yanına götürünüz." Bunun üzerine haberciler sevinçle denizcileri arabalarına aldılar ve ordugâha doğru gitmeye başladılar. İçlerinden birkaç tanesi koşarak kralın çadırına vardı ve "Nearkhos ile beş denizcinin gelmek üzere olduklarını" haber verdi. Fakat bunlar ordu ile donanma hakkında hiçbir bilgiye sahip olmadıklarından kral, gelen denizcilerin umulmadık

bir şekilde kurtulmuş olduklarını, ordu ile donanmanın ise mahvolduğunu sanarak eskisinden daha büyük bir tasaya kapıldı. Tam bu sırada Nearkhos ile Arkhias çadıra girdiler. İskender onları güç halle tanıyabilmişti. Nearkhos'a elini uzattı, yanına çekerek uzun zaman gözyaşı döktü. En sonunda şöyle dedi: "Seni ve Arkhias'ı tekrar görmek, uğradığımız kayıpların bütün acısını bana hafifletiyor. Fakat anlat, benim donanmam ile ordum nasıl mahvoldu?" Nearkhos cevap verdi. "Ey kral, her ikisi de, senin ordun ve senin donanman, sapasağlam olarak elinde kalmıştır. Biz ise bunu müjdelemek için huzurunuza gelmiş bulunuyoruz." Bu sözler üzerine İskender daha çok ağladı. Etrafında alkış sesleri yükseliyordu. Kendisi, Zeus ile Ammon üzerine yemin ederek, o günün kendisi için bütün Asya'ya sahip olmaktan daha değerli olduğunu belirtti.

Nearkhos Harmozia'da

Krateros, ordusu ve filleri ile beraber, Arakhosia ve Drangiana içinden başarılı bir yürüyüşten sonra Karmania'ya gelmiş bulunuyordu. İskender'in çok büyük kayıplara uğradığı haberi üzerine hemen kendi taze ve kuvvetli ordusunu kralın yanına götürmek için harekete geçmişti. Aynı zamanda beş yıldanberi Media'daki görevleri başında kalan komutanlar da onunla birlikteydi. Bunlar, ücretli askerlerle Kleandros, daha önce Menitas'ın komuta ettiği ücretli süvariler, Herakon, Trak piyadeleri, Sitalkes ve Odrys süvarileriyle Agathonlardı. Bu kuvvetler beş bin yaya askeri ile bin kadar süvariydi. Areia ve Drangiana Satrapı Stasanor, Parthia Satrapı Phrataphernes'in oğlu Pharasamanes de, deve, at ve et hayvanı sürüleriyle Karmania'ya gelmişlerdi. Bunların niyeti, henüz gelmemiş olduğunu sandıkları kralın ordusuna, çöl içinde muhtaç olduğu yiyeceği sağlamaktı. Onların getirdiği yiyecekler, İskender çölü aştıktan sonra da çok işe yaradı. Develer, atlar ve sığırlar, orduda öteden beri alışılmış şekilde paylaşıldı. Bütün bunlar, üstelik Karmania ülkesinin elve-

rişli durumu, burada yapılan bakım ve dinlenme, en son olarak da, hiçbir zaman bu kadar ciddi ve köklü çalışmayan kralın hazır bulunuşu, kısa bir zaman içinde korkunç sefaletin izlerini sildi. Makedonya ordusuna şekil ve kendine güven getirdi. Sonra Hint seferinin başarı ile sona ermesi, ordunun arayurda dönüşü ve donanmanın sapasağlam olarak kalışı için tanrılara teşekkür etmek amacı ile çeşitli şenlikler yapıldı. Kurtarıcı Zeus, kötülükten koruyucu Apollon, dünyayı titreden Poseidon ve deniz tanrıları şerefine kurbanlar sunuldu. Şenlik geçitleri yapıldı. Şenlik koroları şarkılar söyledi ve çeşit çeşit savaş oyunu gösterileri yapıldı. Şenlik geçitleri tantanası içinde Nearkhos, başında bir çelenkle yine başı çelenkli kralın yanında gidiyor, alkışlayan ordunun askerleri onların üzerlerine çiçekler atıyordu. Ordunun genel toplantısında Nearkhos, deniz seferi hakkındaki raporunu tekrarladı. Kendisi, başka komutanlarla kara ordusuna mensup komutanlar, kral tarafından bağışlar, derece yükseltmeleri ve çeşitli nişanlarla taltif edildi. Bu tevcih sırasında İskender'in kalkancısı ve Malların korunaklı kentleri üzerine yapılan hücumda kralın kurtarıcısı olan Peukestas, öteden beri var olan bir gelenek bozularak, sayıları yedi olan Somatophylakes (kralın şahsi muhafızı)'e sekizinci olarak katılmıştır.

Aynı zamanda kral, devam edecek olan yürüyüş hakkında emirler verdi. Bu emirlere göre filo, Pers Körfezi kıyıları boyunca seferine devam edecek, Pastitigris nehri ağzında dönerek Susa ırmağına girecekti. Hephaistion ise kara ordusunun büyük kısmı, filler ve ağırlıklarla birlikte, çetin yollardan ve dağlık bölgelerin karları ile soğuklarından sakınmak için, bol yiyeceğe, o mevsimde ılımlı bir iklime ve elverişli yollara sahip olan alçak sahile inecek, sonra Susa ovasında donanma ve ordunun geri kalan kısmı ile birleşecekti. İskender'in kendisi de, Makedonya atlı aristokrat kıtası ve hafif süvari, yani Hypaspist ve okçuların bir kısmı ile en kısa yolu seçrek dağlar içinden ve Pasargadai ile Persepolis üzerinden Susa'ya doğru yürüyecekti.

İmparatorlukta sarsıntı

Böylece İskender, yıllardan beri kendisine boyun eğen topraklara dönmüş oluyordu. Gerçekten de kralın bu bölgelere dönüşü çoktandır bir zorunluluk olmuş, hatta nerde ise geciktirilmişti bile. Çünkü birçok yerde düzensizlik başgöstermiş, tehlikeli hareketler çıkmıştı. Eski Pers Devleti'ndeki satrapların ruhlarına sinen başı boşluk ve keyfi hareketler, çok kısa bir zamanda şimdiki yönetim amirleriyle komutanlara da bulaşmıştı. Kralın bulunmadığı zamanlarda denetimsiz kalan ve hemen hemen tamamıyla sınırsız yetkilere sahip olan Makedonyalı ve yerli satraplardan birçoğu, halkı son derecede ağır bir baskı altına almışlar, bencillikleri ve keyifleri için her hareketi doğru saymışlar, hatta tapınakları ve ölülerin mezarlarını bile korumayacak kadar ileri gitmişlerdi. İskender'in Hindistan seferinden dönmemesi halinde kendi mevkilerini sağlamak için birtakım hazırlıklar yapmışlar, ücretli askerler toplamışlar, mecbur kaldıkları takdirde silah zoruyla satraplıklarını elde tutabilmek için gereken tedbirleri almışlardı. Delicesine cüretli planlar, aşırı istekler ve son derece yüksek ümitler, artık günlük olaylardan olmuştu. Bütün gelenek ve kesinlikler bir tarafa atılarak olasılık dışı şeylerin mümkün göründüğü bu yılların heyecanları, en başıboş cüretkarlıklar, ölçüsüz zevkler veya kayıplarla kendini uyuşturmaktan başka hiçbir şeyle tatmin edilemez bir hal almıştı. Asya'yı kazandıran savaş zarı, ne kadar kolay dönebilir, kralın büyük talihi tek bir zar atışı ile ne kadar kolay kazanabilir veya kaybedebilirdi. Yıkılan Persler de yeni ümitlerle doğrulmaya başlıyordu. Şimdiye kadar birkaç defa Doğu'nun ileri gelenleri, yeni kurulan bağları koparak bağımsız beylikler kurmak veya kesinlikle yeniden doğacağına inandıkları eski Pers krallığı adına ulusları ayaklanmaya kışkırtmak girişiminde bulunmuşlardı. Şimdi, kralın yıllarca uzakta bulunmasından, düzensizlikle mevki kapıcılığının daima daha korkunç bir vahşetle dört yana yayılmasından sonra, Makedonya ordusunun çölde mahvolduğu haberi duyul-

duğu zaman, ayrılma hareketlerinin her yerde ve herkeste bütün mevcut düzeni birdenbire altüst edecek derecede genişlemesinden korkulabilirdi.

Bu şartlar altında İskender, ordusunun kalıntısı ile batı eyaletlere dönmüştü. Her şey tehlikedeydi. Tek bir endişe veya zaaf belirtisi, imparatorluğu temelinden yıkabilirdi.

Ancak son derece cesurca bir karar, çok ciddi bir irade ve eylem kralı kurtarabilirdi. Merhamet ve acıma, zaafın itirafı demek olur, krala hâlâ bağlı kalan ulusların son ümidini de yok ederdi. Çok kötü muamele gören uluslara haklarını garanti etmek ve onların kralın kuvvetine besledikleri güveni kurtarmak için, adalet ilkelerini en şiddetli, en müsamahasız bir şekilde uygulamak gerekliydi. Krallığın majesteliğine eski parlaklığını tam anlamıyla geri vermek ve kral hiddetinin korkunçluğunu her tarafa yaymak için çabuk davranmak, acamasız önlemlere başvurmak gerekiyordu. Belki de İskender, kendine hükmedebilen bir insanın hiddete gelişini korkunç bir hale getiren karanlık bir ruh halindeydi. Zaferlerine başladığı zamanki heyecan, gençlik ve sınırsız ümitlerin neşeli güveni, şimdi kraldan ne kadar uzak şeylerdi. Çoğu kez güven beslediği şeylerde hayal kırıklığına uğramış, kuşku beslemeyi, sert ve haksız davranmayı artık öğrenmişti. Bunu kendisi gerekli sayabilirdi. O, koca bir dünyaya başka bir şekil vermişti. Kendisi de bu dünya ile beraber değişmişti. Şimdi sınırsız iktidarın dizginlerini sıkıca ele almak ve tutmak, çabuk hüküm vermek, baskıcı bir düzen kurmak söz konusuydu.

Ceza mahkemeleri

İskender daha Karmania'da iken cezaya çarpılmayı hak edenler bulmuştu. Burada, 330 tarihinde boyun eğmiş ve yerinde bırakılmış olan Satrap Aspastes'i görevden almıştı. Aspastes, yaklaşmakta olan efendisini pişmanlık içinde karşılamak için acele etmiş, fakat kendisini affettirmek için harcadığı bütün gay-

retleri boşa çıkmıştı. Araştırmalar sonunda kendisine yöneltilen ağır suçlar sabit görülünce cellada teslim edilmiş ve yerine Karmania Satrapı olarak Sibyrtios seçilmişti. Fakat Apollophanes'in yerine Oreitlerin ülkesine gönderilmek üzere olan Thoas hastalanıp öldüğünden, Sibyrtios oraya gönderildi ve Karmania Satrapı olarak da Pythophanes'in Parthia Satraplığında o zamana kadarki makamına layık olduğunu ispat edenn oğlu Tlepolemos çağrıldı. Ariana'nın içlerinde Pers soyundan Ordanes tarafından çıkarılan ve anlaşıldığına göre Arakhosia Satrapı Menon'un aynı zamanda ölmesi nedeniyle hiçbir engelle karşılaşmadan geniş bir alana yayılma olanağını bulan karışıklıkları Krateros, oralardan geçerken acımasızca bastırmıştı. Krateros, asiyi zincirlerle bağlı olarak kralın yanına getirdi. İskender, onu hakettiği cezaya çarptırdı Boş kalan Arakhosia Satraplığı, Gedrosia ile birleştirilerek Sibyrtios'a emanet edildi. Hindistan'dan da kötü haberler geliyordu. Oradan Taksiles, Abisares'in öldüğünü ve "bu yandaki Hindistan" Satrapı Philippos'un kendi hizmetindeki ücretli askerler tarafından öldürüldüğünü, bununla beraber Makedonyalı muhafız askerlerinin ayaklanmayı hemen bastırarak elebaşıları idam ettiklerini bildiriliyordu. İskender, bu satraplığın yönetimini Taksila hükümdarı ile Hindistan'da bırakılmış olan Thrakların komutanı Eudemos'a bıraktı ve bunlara Abisares'in oğlunu Keşmir devletinde babasının vekili olarak tanımalarını emretti.

Herakon, Kleandros ve Sitalkes, aldıkları buyruğa uyarak kıtalarının büyük kısımları ile Media'dan Karmania'ya gelmişlerdi. Media halkı ile kendi kıtaları bu komutanları ağır biçimde suçluyordu. İddia edildiğine göre, bunlar, tapınakları yağma etmişler, mezarları kazarak soymuşlar, tebaalarına zulüm yapıp cinayetler işlemişti. İçlerinde yalnız Herakon, yaptığı hareketlerin hesabını vererek temize çıkmayı başardı ve serbest bırakıldı. Kleandros ile Sitalkes tamamıyla suçlu görülerek, kendi suç ortağı altı yüz askerle birlikte, hemen orada kurşuna dizildi. Bu çabuk ve şiddetli yargı, her tarafta derin etkiler yaptı. İskender'in, Parmenion

hakkında verilen ölüm cezasını gizlice uygulayan bu adamları ve şimdi vücutlarına çok ihtiyaç duyduğu bu kadar fazla sayıda eski askeri korumak için, birçok defa hoşgörülü davranmak zorunda kaldığı hatırlandı. Uluslar, kralın gerçekte kendilerinin koruyucusu olduğunu, kendilerine karşı köle muamelesi yapılmasını istemediğini anladılar. Buna karşılık satraplarla komutanlar da, kralın huzuruna açık alınla çıkamadıkları takdirde, kendilerini nasıl bir sonun beklediğini öğrendiler. Anlatıldığına göre bunlardan bazıları, suçlarını bildiklerinden, yeni hazineler toplamak, emrindeki ücretli asker kıtalarını güçlendirmek ve gerekirse karşı koyabilecek bir şekilde silahlanma girişiminde bulundular. Bunun üzerine kral, satraplara bir yazı göndererek kral adına toplanmayan ücretli askerlerini salıvermelerini emretti.

Persia'ya dönüş

Bu arada kral, Karmania'dan Persia'ya gelmişti. Burası için seçtiği Satrap Phrasaortes, Hint seferi sırasında ölmüştü. Ülkenin en ileri gelenlerinden biri olan Orksines, soyunun asilliğine ve nüfuzuna güvenerek kendi kendine satraplığı üzerine almıştı. Çok geçmeden anlaşıldı ki Orksines, kralın emri olmadan ele geçirdiği satraplığın yükümlerini hiçbir bakımdan yerine getirmemişti. Sadece büyük Pers Kralı Kyros'un Pasargadai koruluğundaki mezarının ihmal edilmiş olduğunu görmesi bile kralı hiddetlendirmeye yetti. Pasargadai'da kaldığı sırada, içinde tabutun bulunduğu taş türbenin üstünü açtırmış, mezarı yeniden süsletmiş, mezarı bekleyen sihirbaz rahiplere ibadetlerine devam etmelerini emretmişti. İskender, büyük kralın anısına her bakımdan saygı gösterilmesine şahit olmak istegindeydi. Şimdi ise mezar kazılmış, tabutla tabut saplarından başka ne varsa her şey alınıp götürülmüş, tabutun kapağı kırılmış, ceset dışarı atılmış ve bütün değerli eşyalar çalınmıştı. İskender, Aristobulos'a cesedin kalıntılarını yeniden tabuta koymak, her şeyi yağmadan önceki haline getirmek, kubbenin taş kapısını tekrar yerine koymak ve kral

damgası ile mühürlemek emrini verdi. Bu cinayeti işleyenler hakkında doğrudan doğruya kendisi soruşturma yaptı. Yapanları konuşturmak için bekçi sihirbaz rahipleri işkenceye aldı. Fakat onların bu konuda hiçbir şey bilmedikleri anlaşıldı ve serbest bırakıldılar. Daha sonraki araştırmalarla da suçlular hakkında herhangi bir iz bulmak mümkün olmadı. Ortada cinayetin cezasını çekecek kimse yoktu. Fakat bu işe meydan vermiş olan satrap ihmalden suçluydu. Çok geçmeden satrapın başka ağır suçları da ortaya çıkacaktı. İskender, Pasargadai'den Orksines'in merkezi olan Persepolis'e gelmişti. Halk, satrap hakkında ağır şikâyetlerde bulundu: İddiaya göre satrap, bencil isteklerini tatmin etmek için zorbalık yapmıştı; kutsal yerleri yağma etmiş, oradaki kral mezarlarını kazmış ve kral cesetleri yanındaki değerli eşyaları çalmıştı. Araştırmalar onu suçlu çıkardı ve kendisi asıldı. Aleksandros'un oğlu olan kral muhafızlarından Peukestas, satraplığa getirildi. Peukestas, Perslerin ana ülkesi olan bu bölgeyi yönetmek için herkesten daha layık görülüyordu. Çünkü o tamamiyle Asya'nın hayat şartlarına uymuştu; Med kıyafetiyle geziyor, Pers dilini biliyor, Pers teşrifat kaidelerinden hoşlanıyor ve büyük bir yatkınlıkla yerlilere uyum sağlıyordu. Bütün bunlar, Perslerin, yeni efendilerinde görmekle zevk duydukları şeylerdi.

Aynı zamanda, Media Satrapı Atropates, kralın yanına geldi. Başına Tiara'yı giyerek kendine Perslerle Medlerin kralı adını vermek cesaretinde bulunan Med aslından Baryakses'i beraberinde getirmişti. Baryakses, Makedonya garnizonlarının zulmünden bıkmış olan Media halkının ayaklanmaya hazır olduğunu sanmıştı. Kral, onu ve çıkardığı ayaklanmaya katılan adamları idam ettirdi.

İskender Pers geçitlerini aşarak Susa'ya indi. Burada da Karmania ve Persis'teki yargı sahneleri tekrarlandı. Halk, kendilerine zulüm eden büyükler hakkında şikâyetlerde bulunmaktan artık çekinmiyordu. İskender'in kendi dertlerini dinleyeceğinden emindiler. Susa'da Satrap Abulites ile oğlu Paraitakenlerin Satra-

pı Oksyathres, çok ağır suçlar işledikleri ortaya çıkartılarak idam edildiler. Eskiden Susa'da bulunan son kez Media'da işlenen zulümler için kurulan mahkemede güçlükle beraat eden Herakon da, Susa'daki tapınağı soyduğu anlaşılarak ölümle cezalandırıldı.

Harpalos'un ikinci defa kaçısı

Böyle en ağır cezalar birbirini kovalıyor, suçsuz olmadığını bilen herkes kendi geleceğinden endişe duyuyordu. Elymiotis hükümdar hanedanından Makhatas'ın oğlu Harpalos da bunlar arasındaydı. Eski ilişkileri ve kişisel hizmetleri dolayısıyla kral tarafından çok sevilen bu adam, daha baştan beri İskender'in yüksek beğenisini kazanmış ve Pers seferi başladığı sıralarda, vücudu savaş hizmetine elverişli olmadığından, hazinedarlığa atanmıştı. Harpalos önceleri bir defa daha kanuna aykırı bir harekette bulunmuş, İssos Meydan Savaşı'ndan kısa bir zaman önce Tauriskon adında bir adamın hazırladığı plana göre kralın hazinesini alarak o zaman İtalya'da savaşmakta olan Molossların Kralı Aleksandros'un yanına gitmek üzere kaçmıştı. Bununla beraber Harpalos, yolda fikrini değiştirmiş, Megara'da yerleşerek lüks bir hayat sürmeye başlamıştı. O zaman İskender, bir zamanlar Harpalos'un Nesarkhos, Pyolemaios ve daha birkaç kisiyle beraber Kral Filip'e karşı kendi davasını tuttuğunu, bu yüzden büyük zararlara uğradığını ve sürgüne gönderildiğini düşünerek, bu hizmetlerine karşılık olarak Harpalos'un bu hoppalığını affetmiş ve onu geri çağırarak yeniden hazinedarlığa atamıştı. Pasargadai ve Persepolis'teki sınırsız hazineler ona emanet edilmişti. Anlaşıldığına göre aynı zamanda aşağı satraplıklarda hazine memurlarının denetlenmesi de kendisine verilmişti. Böylece Harpalos, bütün Batı Asya Eyaletleri üzerinde büyük bir nüfuza sahip olmuştu. O arada İskender Doğu seferine devam ederken Harpalos, makamın sorumluluğunu hiç gözönüne getirmeksizin, zevk ve israf alışkanlığını kayıtsızca devam ettiriyor; kralın hazinelerini pervasızca öteye beriye savuruyor; makamının sağladı-

ğı bütün nüfuzunu eğlence masalarında ve yatakta harcıyordu. Onun hayatı bütün dünyada bir rezalet sayılıyor ve Hellen palyaçoları, bazı ciddi kimselerin memnunsuzluklarına rağmen Harpolos'un adını toplum önünde aşağılamak için birbirleriyle yarışıyorlardı. Tarihçi Theopompos o zamanlarda İskender'e açık bir mektup yazarak bu kepazeliğe bir son verilmesini istemişti. Aynı mektupta diyordu ki: Asyalı kötü kadınlarla zevkini tatmin edemiyen Harpalos, Atina'nın gayet kötü şöhretli bir aşiftesi olan eşki şarkıcı kadın Bakkhis'in hizmetçiliğini yapmış ve sonra aynı Bakkhis ile birlikte randevucu Sinope'nin evine düşen Pythionike'yi Asya'ya getirtmiş ve kendini tamamen bu bayağı sokak karısının isteklerine kaptırmıştır. Pythionike öldükten sonra da hiç sıkılmadan büyük israflarla onun anısına iki mezar yaptırmıştır. İskender'in şöhreti ve Yunanistan'ın hürriyeti uğrunda ölen İssos kahramanlarının anısına hiç kimse tarafından hiçbir anıt dikilmediği halde Pythionike gibi bir vesikalı adına hem Atina'da, hem de Babil'de gayet muhteşem birer anıt yapılmasına herkes haklı olarak şaşmaktadır. Çünkü kendine İskender'in dostu ve memuru adını veren Harpalos, tanrıların şerrinden korkmaksızın ve kralın yüceliği ile alay edercesine, Atina'da uzun zaman açıktan açığa bir erkeğin koynundan ötekinin koynuna dolaşan bu Pythionike'ye tapınak ile sunak yaptırmak ve bunları 'Aphrodite Pythionike' diye kutsal ilan etmek küstahlığını göstermiştir. Fakat iş bu kadarla da bitmiş değildir. Harpalos, sevgilisi ölür ölmez Atina'dan ikinci bir metres ısmarlamıştır ki Glykera adını taşıyan bu kadın da kötü ün bakımından Pythionike'den daha aşağı değildir. Harpalos yeni sevgilisinin oturması için Tarsos sarayını hiçbir eksik bırakmadan döşetmiştir. Rossos üzerinde kralın heykeli yanında kendisininkini de diktirmek niyetindedir ve aynı yere daha şimdiden Glykera'nın bir heykelini koydurmuştur. Hiç kimsenin kendisine ve metresine altın bir şeref çelengi hediye edemeyeceğini, herkesin Glykera'ya tapınmasını ve onu kraliçe diye selamlamasını emretmiştir. Kısaca

hazinedar Harpalos, ancak Ana Kraliçe'ye veya İskender'in kendi eşine yakışabilecek her şeyi Atinalı bir sokak kadını için israf edip durmaktadır. İskender'e Harpalos hakkında bu ve buna benzer raporlar gelmişti. Fakat kral, Harpalos'un bir defa kaybettikten sonra yeniden ulaştığı kralın teveccühünü bu kadar delicesine tekrar tehlikeye sokmasını olasılık dışı tutarak ilk önce bu haberleri inanılmaz veya şişirilmiş sanmıştı. Ancak çok geçmeden Harpalos, kaçarak suçlarını onaylamış oldu. O, İskender'in hiçbir zaman geri dönmeyeceğine inanmıştı. Şimdi ise bu inancında aldandığını, yoldan çıkanların merhametsizce yargılanıp şiddetle cezalandırıldıklarını görüyordu. Bu sefer affedileceğine hiç ihtimal vermiyordu ve böylece elde edebildiği kadar altınla -ki beş bin Talent gibi çok büyük bir değerdeydi- kendisi için topladığı ücretli askerleri de yanına alarak ve sevgilisi Glykera ve Pythionike'den doğan küçük kızı ile birlikte Küçük Asya'nın içinden İonia kıyılarına kaçtı ve Atina'ya geçmek üzere burada otuz gemi temin etti. Atina'nın fahrî hemşehrisi, bu şehrin ileri gelenleri ile ve yaptığı zengin zahire bağışları sayesinde halk tarafından sevilen bir adam olduğundan, orada büyük hazineleri ile birlikte iyi bir kabul göreceğinden ve İskendere teslim edilmek tehlikesinden uzak kalacağından emin görünüyordu.

Susa'da Düğün

Büyükler arasındaki suçluların en sonuncusu olan Harpalos, böylece hesap sorulmaktan kurtulmaya çalışırken İskender, ordusuyla, aşağı yukarı 324 yılı Şubatı'nda, Susa'ya girdi. Kısa bir süre sonra da Hephaistion, geri kalan kıtalar ve ağırlıklarla aynı kente geldi. Nearkhos ise filoyu, önemli bir güçlükle karşılaşmaksızın Pers Denizi kıyılarını dolaştıktan sonra, nehirden yukarıya doğru getirmekteydi. Satraplarla komutanlar, kralın buyruklarına uyarak maiyetleriyle beraber Susa'da taplandılar. Kral tarafından davet edilen doğu ülkelerinin ileri gelenleri, eşleri ve kızları yanlarında oldukları halde başkentte hazır bulunuyorlar-

dı. Avrupa ve Asyalı yabancılar, Susa'da hazırlanmış olan şenliklere katılmak üzere buraya akın ediyordu.

Yüzyıllarca bir eşine rastlanmayacak derecede parlak, olağanüstü bir şenlik söz konusuydu. Batı ile Doğunun birbirleriyle kaynaşması, kralın kendi devleti için kuvvet ve süreklilik garantisi saydığı bu Hellen ülküsü, Susa'daki düğün şenliklerinde örnek olacak bir şekilde tamamlanacaktı.

Parlaklık ve debdebe bakımından eşlerini kat kat aşan bu şenlikleri görenler, onu aşağı yukarı şöyle tasvir etmektedir: Büyük bayram için kralın çadırı kurulmuştu. Üzeri renkli ve zengin motiflerle işlenmiş kumaşlarla örtülü çadırın kubbesi, altın ve gümüşle kaplı, değerli taşlarla kakılmış elli yüksek direğe dayanıyordu. Kubbe altında meydana gelen bu merkezi boşluğu altın ve gümüş işlenmiş ağaçlara asılı bulunan çok değerli, gene altın ve gümüşle bezenmiş, çeşitli motiflerle süslü halılar çepeçevre kapatıyordu. Çadır çevresinin bütünü dört Stadion uzunluğundaydı. Salonun ortasında masalar kurulmuştu. Bir tarafında güveyilere mahsus yüzlerce divan duruyordu. Divanların ayakları gümüştendi ve üzerlerine düğün törenine yakışacak tarzda süslü halılar serilmişti. Yalnız ortaya konulan krala özgü divanın ayakları altındandı. Karşı tarafında ise kralın davetlileri için yerler hazırlanmıştı. Etrafında da elçiler, ordugâhta bulunan yabancılar, ordu ve donanma mensupları için masalar kurulmuştu. Sonra kralın çadırından ordu trampetleri ile şenliğin başladığı işareti verildi. Sayıları dokuz bini bulan kralın misafirleri yemeğe oturdular. Trampet sesleri kralın tanrılar şerefine içtiğini ilan etti. Kralla beraber konukları da, kralın hediyesi olan altın kadehlerden içtiler. Çok geçmeden yükselen fanfar sesleri üzerine gelin olacaklar Pers göreneklerine göre peçeli olarak bir sıra halinde içeri girdiler ve bu hükümdar kızları birer birer, kendi güveylerinin yanına gittiler. Pers Kralının kızı Stateira İskender'in, bunun en küçük kızkardeşi Drypetis kralın en çok sevdiği Hephaistion'un, Orksathres'in kızı ve Pers Kralının yeğeni Krateros'un,

Media Hükümdarı Atropates'in kızı Perdikkas'ın, ihtiyar Artabazos'un kızı Artahama kralın muhafızlarından Petolemaios'un, bunun kız kardeşi Artonis kralın özel yazmanı Eumenes'in, Rodosiu Mentor'un kızı Nearkhos'un ve Sogdianalı Spitamenes'in kızı genç asilzadeler kıtasının komutanı Seleukos'un yanlarında yer aldılar. Öteki kızların da herbiri kendi nişanlısının yanına oturdu.

Şenlikler beş gün arka arkaya devam etti. Elçiler, İmparatorluğun kent ve eyaletleri, Asya ve Avrupalı bağlaşıklar etrafından krala sayısız düğün bağışları gönderildi. Bu hediyelerden yalnız altın çelenklerin değeri onbeşbin talent tutuyordu. Kral da cömertçe bağışlar dağıttı. Gelin kızlardan çoğu anasız babasızdı. İskender bu yetimlere baba muamelesi göstererek herbirine kralca çeyizler verdi. Aynı günde evlenenlerin herbirine zengin bağışlarda bulundu. Asyalı kızlarla evlenen bütün Makedonyalılara -ki sayıları on binden fazlaydı- çeyizler bağışladı. Daha sonraki günleri de yeni şölenler, içkili ve eğlenceli yemekler, sahne oyunları, şenlik alayları ve eğlenceler dolduruyordu. Bütün ordugâh neşe içinde kaynaşıyordu. Bütün Yunanistan ve İonia'dan gelen halk türkücüleri, Hintli hokkabaz ve cambazlar, Pers ülkelerinden toplanan sihirbazlar ve at cambazları, sonra gene Hellen dansözleri ile flütçüleri ve artistleri hünerlerini gösteriyorlardı. Gene aynı günlerde büyük Dionisos şenlikleri ayına rastladığından, dramlar oynandı; bunlar arasında seyredilen ve sözde Bizanslı Python tarafından yazılmış olduğu söylenen bir satir oyununda, topal hazine nazırı Harpalos'un kaçışı hakkında neşeli alaylar vardı. Sonra kral, tellallar bağırtarak askerlerinin borçlarını üzerine aldığını ve ödeyeceğini, bu nedenle herkesin alacağını yazarak kendisine başvurmasını duyurdu. Başlangıçta pek az kimse alacağını bildirdi. Anlaşıldığına göre çoğu, özellikle komutanlarla subaylar, İskender'in, kendisine tahsis edilenlerle ile idare etmeyip israfla yaşıyanların kimler olduğunu anlamak için böyle bir tuzak kurmuş olmasından korkuyordu. Kral bunu duyunca bu güvensizliklerinden dolayı onları azarladı ve ordugâ-

hın birçok yerinde masa kurdurarak, bir hesap gösteren herkese adı sorulmaksızın altınlar dağıttırdı. Bunun üzerine herkes geldi ve hem borçtan kurtulduklarına ve hem de bunun kimse tarafından duyulmadığına sevinerek paraları aldı. Çünkü bu cesur insanlar, ilerisini hiç düşünmeksizin para harcamışlardı. Kralın bütün bağışlarına ve bütün ganimetlere rağmen asker o kadar büyük bir borca saplanmıştı ki bunun kapatılabilmesi için yirmibin Talent harcamak gerekmişti. Özellikle subaylar ölçüsüz bir şekilde harcama bulunmuştu. Birçok kez kral bu ölçüsüz hareketi onaylamadığını açıklamış olduğu için, subaylar tanınmaksızın sarsılmış bütçelerini düzene koyabilmekten çok memnun oluyorlardı. Anlatıldığına göre 340 tarihinde Perinthos önünde gözlerinden birini kaybetmiş, Hydaspes Meydan Savaşı'nda Hypaspistlerin komutanlığını yapmış ve cesurluğu kadar bencilliği ile de tanınmış olan Antigenes de o zaman bu altın masalarına yanaşarak kendisi için önemli ölçüde para çekmişti. Sonra onun borcu olmadığı ve gösterdiği hesapların sahte olduğu ortaya çıktı. İskender bu münasebetsizliğe çok kızarak Antigenes'i sarayından kovdu ve elinden komutanlığı aldı. Cesur komutan ise uğradığı bu hakaretten çok etkilendi. Acı ve üzüntüsü dolayısıyla kendi canına kıyacağından korkuldu. İskender emektar bir askerinin bu halinden ıstırap duyarak onu affetti, yeniden sarayına aldı, komutanlığını geri verdi ve çekmiş olduğu paraları da kendisine bıraktı. İskender askerlerinin borçlarını öderken aynı zamanda cesurluk, büyük tehlikeleri atlamak veya kendi şahsına sadakatle olağanüstü yararlıklar göstermek suretiyle sivrilmiş olanlara da gerçekten kralca bağışlarda bulundu. Kişisel muhafızlarından Peukestas'ın, Leonnatos'un, gene Amiral Nearkhos'un, Oneskritos, sadık Hephaistion ve geri kalan muhafızlarının, Pellalı Lysimakhos, Pisaios'un oğlu Aristonus, Hypparkh Perdikhas, Ptolemaios ve Peihton'un başlarına altın çelenkler koydu. Bunlardan Persis Satrapı olan Peukestas, Malların kentindeki tehlikeli savaşta İskender'i kalkanla korumuş, Oreitlerin ülkesinde komutan

olan muhafız Leonnatos ise aynı tehlikeli hücumda kralın yanıbaşında bulunmuş, Temeros ırmağı çevresindeki barbarları yenmiş ve isabetli çalışmaları ile işleri yoluna koymuştu. Amiral Nearkhos, bilindiği gibi filoyu şerefli bir şekilde İndus'tan Fırat'a getirmiş, Oneskritos ise İndus üzerinde ve İndus'tan Susa'ya kadar kral gemisine komuta etmişti.

Anlaşıldığına göre ciddi ve kendi türünde heyecanlı başka bir tören de bu zamana rastlamaktadır. Taksila sahrasında çile çeken Hintlilerden biri, Makedonya Kralının gücüne ve sezgisine hayran olarak İskender'in daveti üzerine, ustasının muhalifliğine ve çile arkadaşlarının alayla karşılamalarına rağmen, kralın ordusu ile beraber Susa'ya gelmişti. Bu adam, ılımlı ciddiliği, akıllılığı ve dindarlığı ile kralın saygısını kazanmıştı. Birçok Makedonyalı, özellikle Ptolemaios ile Lysimakhos onunla düşüp kalkmaktan hoşlanıyorlardı. Hintliye, selamlamak için sürekli kullandığı Kalanos kelimesi ağzından kapılarak, Kalanos adı verilmişti. Asıl adı ise Sphines olup çok yetenekli bir adamdı. Hayatında ilk defa Pers ülkesinde hastalandı ve krala yatalak olmak istemediğini, vücudundaki ağrıların kendisini o zamana alıştığı hayat kurallarını bırakmaya zorlamadan önce ölmenin daha güzel olduğunu söyledi. Kralın bu isteğe karşı bütün itirazları boşa çıktı. Kalanos kendi ülkesinde hiçbir şeyinin hastalık tarafından bilincin yitirilmesi kadar zilletli sayılmadığını, inancının kuralları kendisinin odun yığını üzerine çıkmasını gerektirdiğini ileri sürüyordu. En sonunda kral, Hintlinin isteğine boyun eğmek zorunda olduğuna karar verdi. Muhafızı Ptolemaios'a, Hintli için odun yığınının hazırlanmasını ve yapılacak tören için her şeyi düzene koymasını emretti. Belli gün geldiği zaman ordu, sabahleyin erkenden tören düzeninde harekete geçti. Önünde bütün silah ve teçhizatlarının parlaklığı içinde süvari ile piyade ve savaş filleri, arkasından buhurdan taşıyanlar, sonra altın ve gümüş taslar, buhurdanlar ve alevlere atmak üzere kral elbiseleri taşıyan başka insan kümeleri yürüyordu. En geride Kalanos geliyordu. Yürüyemeyecek du-

rumda olduğundan kendisine bir Nysa atı getirilmiş, fakat ata binecek gücü de kalmadığı için bir sedye üzerinde taşınmaktaydı. Alay odun yığınının dibine vardığı zaman Kalanos sedyesinden indi; etrafında bulunan bütün Makedonyalılarla ellerini sıkarak vedalaştı, kendi anısı için o günü kralları ile şenlik yaparak geçirmelerini rica etti ve çok geçmeden kralı Babil'de yeniden bulacağını söyledi. Nysa atını Lysimokhos'a, taslarla elbiselerini de çevresindekilere hediye etti. Sonra dindar Hintli ölüm ayinini yapmaya başladı, kurbanlık bir hayvan gibi üzerine su serpti, başından bir tutam saç keserek tanrıya sundu, ülkesindeki göreneklere göre başına çelenk geçirdi ve Hint ilahileri okuyarak odun yığınının üzerine çıktı. Bir kere daha yukardan aşağıya doğru orduya baktıktan sonra yüzünü güneşe doğru çevirerek tapınmak üzere diz çöktü. Beklenen bu işaret üzerine odun yığını ateşe verildi; ordu trampetleri çalındı, askerler savaş naraları attı ve filler, sanki ölmekte olan çilekeş hemşehrilerine saygı gösteriyorlarmış gibi, işitilmemiş sesler yükselttiler. Kalanos, yığının üzerinde tapınma halinde kaldı ve üzerini alevler örtüp gözden kaybolunca ya kadar hiç kıpırdamadı.

Arrianos, İskender'in, değerli saydığı bu adamın ölüm sahnesini görmek istemediğini söylüyor ve bu nedenle de çilecilerin öğretmeni olan en yaşlısının, kralın, kendisiyle beraber gelmesi teklifi üzerine verdiği cevabı yazıyor: "Her ne kadar İskender'den başka bir insan isem de ben dahi Zeus'un oğluyum. Ne bana verilmesi İskender'in elinde olan bir şeyi isterim, ne de onun yapabileceği kötülükten korkarım. Yaşadığım sürece, her zaman için bütün ihtiyaçlarımı sağlayabilen Hint toprakları bana yeter. Öldüğüm zaman ise vücudumun hiç de istemediğim arkadaşlığından kurtularak serbest kalacağım ve daha arı bir hayattan tadacağım." Arrianos, aynı yerde Kalanos'un ölümü üzerine İskender'in hayretle şöyle söylediğini bildiriyor: "O, benden daha kuvvetli muhaliflerini yendi.»

Kralda, öğretmeni Aristotales'in tamamladığı gibi, batının dü-

şünce dünyası ile Ganges ülkesindeki düşünce dünyasının bu şekilde karşılaşması, tıpkı bir sembol gibidir. Bu iki dünya, pratik şekiller ve durumlar bakımından geride kalan, fakat ülkü olarak içinde saklı bulunan bütün genişliği ve çeşitliliği ile İskender'in bir araya getirmek ve kaynaştırmak emelini güttüğü kültür gelişmelerinin iki ayrı kutbunu teşkil etmektedir.

Makedonya Kralının böyle davranması, ne keyfi bir hareketti, ne yanlış teorilere dayanan kıyaslar ve ne de bir sıra aldatıcı sonuçlardan ibaretti. Sonradan yaptığı her şey, Hellen tarihinden çıkan doğal bir şey gibi onun içinde doğan ilk hamlenin arkasından tamamen doğru sonuçlar olarak peşi sıra geliyordu. Girıştiği her yeni işte olumlu bir sonuç elde edebilmesi onun doğru bir şekilde hareket ettiğini yeteri kadar kanıtlıyordu. Kendisine sınır çizebilecek ve ölçü koyabilecek bir muhalif bulmak İskender'e nasip olmamıştır. Yalnız Hyphasis'te ordusunun manevi kuvvetinin sona ermiş olması keyfiyeti, elindeki kuvvet araçlarının bir sınırı olduğu hakkında onu ikna edebilmişti. Gedrosia çölünde de doğanın kendi iradesiyle kuvvetinden üstün olduğunu anlamak ve kabul etmek zorunda kalmıştı. Fakat yarattığı eseri sürekli kılabilecek temellere dayandırmak için tasarladığı şekiller ve başlattığı yeni düzen, ne Hyphasis ve ne de çölde altedilmiş değildi. Makedonyalılarla Hellenler tarafından gelen muhalefet, Asyalıların şurada burada başlattıkları ayaklanma girişimleri ise, şimdiye dek o kadar çabuk, o kadar kolay bastırılmıştı ki bunlar İskender'i şaşırtabilecek özde olaylar değildi.

Başlanan eserin doğrudan doğruya kendisi, İskender'i daha ileriye doğru itiyor, tuttuğu yola devam etmeye zorluyordu. Kral istese bile artık bu müthiş akımı durdurmak veya geri teptirmek elinde değildi.

Susa'daki düğün şenliklerinin arkasından derin izler bırakan ikinci bir olay geldi. Çoktan beri hazırlanan bu olay, sanki kendiliğin olmuş gibi görünmek zorundaydı.

Ordunun yeniden düzenlenmesi

Dareios'un ölümünden sonra orduya Asyalı askerler de alınmıştı. Fakat bunlar şimdiye kadar silah ve savaş sanatı bakımından kendi göreneklerine göre savaşmışlardı. Sadece ikinci derecede değeri olan yardımcı kıtalar sayılmış; Hint seferlerinde gösterdikleri büyük yararlıklara rağmen gururlu Makedonya savaşçıları tarafından hiçbir zaman kendileriyle eşit tutulmamışlardı. Geride kalan bütün ilişkilerde ve koşullarda, çeşitli ulusların birbirine yaklaşması geliştiği kadar orduda da yenenlerle yenilenler arasında gözetilegelen ayrılıkların ortadan kaldırılması zorunluluğu artıyordu.

Bunun için de en etkili önlem, Asyalıları aynı silah ve aynı askeri şereflerle Makedonya kıtaları safına almaktı. Kral daha beş yıl önce bunun için gerekli olan hazırlıkları yapmış; yani imparatorluğa ait bütün satraplıklarda genç delikanlıları askerlik hizmetine atarak Makedonya usulüne göre silahlandırmış ve aynı tarzda yetiştirmeye başlamıştı. Aynı zamanda bu kadar çeşitli halkın Hellenleştirilmesi için de, gençliği Hellen silahlarıyla Hellen askerlik sitemine alıştırmaktan, devlet ordusuna almaktan ve muazzam imparatorlukta ilk önce yeni yeni oluşan birleşik milliyeti temsil etmesi gereken askeri ruhun içine sokmaktan daha çabuk ve daha güvenli bir araç bulunamazdı.

Onları tam bu sırada toplamak için birçok neden bir araya gelmişti. Orduda aktif olarak hizmet gören Makedonyalıların sayısı, Hint seferi ve Gedrosia Çölü'nden geçiş sıralarında eriyerek aşağı yukarı yirmi beş bine düşmüştü. Bu askerlerin hemen hemen yarısı, 334'te Yunanistan'dan hareket edildiği günden beri silah altındaydı. Doğal olarak bu emektar savaşçılar bu kadar büyük zorluklardan, yani Hindistan ve Gedrosia çölünde başlarından geçenlerden sonra, yeni atılımlar için isteksiz olup rahata kavuşmak ve kazandıklarının zevkini tatmak isteğindeydiler. Herhalde İskender, yorulmak bilmez ruhunu durduran büyük tasarı

için taze kıtaların coşkunluğuna birbirleriyle yarışırcasına isteklilığine, maddi ve manevi güce muhtaç olduğunu; bu emektar Makedonyalılardaki gurur, benlik duygusu ve inatçılığın kolayca kendisini kıskıvrak bağlayacak bir engel haline gelebileceğini anlamış olmalı. Hele bunların, krallarına olan arkadaşlık bağları ve yakınlıklarına dayanarak, hüküm vermede ve hareket etmede, tamamiyle değişen şartlara artık uygun görünmeyecek kadar bir serbestliğe alışmaları, bu son olasılığı büsbütün kuvvetlendiriyordu. Hatta İskender, herhangi bir fırsatta Hyphasis'teki sahnelerin tekrarlanacağından korkmak zorundaydı. Çünkü bu Makedonyalılar çoktan beri kesin olarak biliyorlardı ki kralı uysal davranmaya sevk eden biricik neden, genel bir felaket değil, kendilerinin ileri tek bir adım daha atmak istememeleri olmuştu. Anlaşıldığına göre o zamandan beri kral ile ordudaki Makedonyalılar arasında belli bir uzaklaşma görünmeye başlanmıştı. Daha sonraki bazı olaylar da bunu kuvvetlendirmeye yaramış olabilir. Hatta ordunun, asker tarafından yapılan bütün borçları ödemek için kralın yaptığı öneriyi karşılayış tarzı bile, güvensizliğin ne kadar derinlere kök saldığını İskender'e göstermişti. Kral, Makedonyalılara bağışlar ve rütbeler dağıtmakta gösterdiği sınırsız cömertlik ve binlerce askeri ile aynı zamanda yaptığı düğün şenlikleri ile ordudaki ruh durumuna hakim olabileceğini ummuş olabilir. Fakat bunda başarılı olamamıştı. İmparatorluğun Hellen tarzına uydurulması için atılan her adım ile patlak vermesi ancak hızlanacak olan tehlikeli bir buhran karşısında bulunduğunu görüyordu. O halde gerektiği anda eski Falanks mensuplarına karşı koyabilmek için çevresinde yeni bir askeri güç oluşturmak için bir kat daha çabuk davranmak zorundaydı.

Satraplar, fethedilen ülkeler ve yeni kurulan kentlerden, 331 tarihli emre göre toplanan yeni askerlerle beraber Susa'daki ordugâha geliyorlardı. Makedonya silahları taşıyan ve Makedonya usulüne göre yetiştirilen bu Asyalı gençlerin sayısı otuz bin kadardı. Aynı zamanda Makedonya atlı aristokrat kıtası tamamiyle

yeni bir şekle sokuldu. Baktria, Sogdiana, Ariana ve Parthia süvarileri ile Pers Kuakları arasında makam, gösteriş veya başka meziyetlerle sivrilmiş olanlar, kısmen atlı aristokrat kıtası Lokhlarına dağıtıldı, kısmen de Makedonya atlı aristokratıyla birleştirilerek beşinci bir Hipparkhia oluşturuldu. Atlı aristokrat Agemasına da bu Asyalılar alındı. Ölen satrap Mazaios'un oğulları Artabelos ile Hydranes, Artabazos'un oğlu Kophen, Parthia Satrapı Phrataphernes'in oğulları Sisines ile Phradasmenes, Roksane'nin kardeşi Histanes, Autobares ile Mithrobaios kardeşler ve son olarak da Baktria prensi Hystaspes, Agema'ya girdiler. Ageman'ın komutanlığı Hystaspes'e verildi.

Bütün bunlar Makedonya kıtalarını çok kızdırıyordu. Deniliyordu ki: İskender şimdi tamamen barbar oldu; Doğu ülkelerinin hatırı için Makedonya'dan nefret etmektedir; daha kral Med elbiseleri taşımaya başladığı zamanda akıllı insanlar, bu başlangıçtan doğacak olan bütün felaketi sezmişlerdi; şimdi onların sezgileri gerçekleşmişti; kral, en çok anayurdun dilini ve geleneklerini unutmuş olanları sevmektedir; memleket anılarıyla en küstahça bir şekilde alay ettiği içindir ki Peukestas, kraldan yığın yığın bağışlar ve rütbeler almaktadır. Kadınlar Asyalı ve tamamen Pers göreneklerine alıştıktan sonra, İskender'in Makedonyalılarla beraber düğün şenlikleri yapması neye yarar? Şimdi de Makedonya askeri kıyafetindeki, Philipp'in eski askerleriyle aynı şerefi taşıyan bu barbarlar ortaya çıktı! Açıkça görülüyor ki İskender Makedonyalılardan bezmiştir; onlara muhtaç olmamak için bütün tedbirlerini almaktadır; Makedonyalıları bir tarafa atmak için ilk fırsattan faydalanacağı kuşkusuzdur.

Eski askerler böyle düşünüyorlardı. Bu ruh durumunun patlak vermesi için yalnız bir tahrik yeterliydi. Gerçekten de çok geçmeden böyle bir tahrik yapıldı.

İkinci Bölüm

Opis'e hareket ve askerin ayaklanması.

İskender ordusu ile beraber Dicle nehri üzerinde yukarıya doğru yol olarak Opis'e gitmeye karar vermişti. Media'ya ve batıya giden büyük yol, burada birbirinden ayrılmaktaydı. Yalnız kentin bulunduğu yer bile oraya niçin gidildiğini sezmeye yeterdi. Aynı zamanda kral, Fırat ve Dicle ağızlarının doğa şartları, bu ırmakların gemi gidiş ve gelişine elverişli olup olmadığı ve özellikle Dicle'de yapılıp basık kıyılar bölgesindeki insanların refah veya sefaletine neden olan su tesislerinin durumu hakkında bilgi edinmeye büyük bir önem veriyordu. Ordunun komutanlığını Hepmaistion'a emanet ederek ona Dicle boyunca uzanan ve genel olarak kullanılan yoldan kuzeye doğru yürümesi emrini verdi. Kendisi ise Hypaspistleri, Ageması ve atlı aristokrat kıtasının oldukça büyük bir kısmı ile beraber, Nearkhos'un o zamana kadar Eulaios nehri üzerinden Susa'nın yakınlarına kadar gelen gemilerine bindi. Anlaşıldığına göre nisan ortalarına doğru Susa'dan hareketle nehrin akış yönünde yola çıktı. Filo nehrin ağzına yaklaştığı zaman gemilerin çoğu, Hindistan'dan beri yaptıkları uzun seferden fazla zedelendiklerinden bir yerde bırakıldı. Kral Pers Körfezine inmek için en seri gemileri seçti. Öteki gemi-

ler ise Eulaios ile Dicle nehirlerini deltalarının biraz yukarısında nehirleri birbirine bağlayan kanaldan büyük nehre geçeceklerdi.

Kral Eulaios yoluyla Pers Körfezine indi. Deniz kıyısı boyunca ve birçok kanal ağzından geçerek Dicle ağzına vardı. Her şey hakkında etraflı bilgi edindikten sonra ve Dicle ile Eulaios arasında tam deniz kıyısında yeni bir Aleksandreia şehrinin kurulması için gerekli emirler verdikten sonra Dicle'ye girerek nehirden yukarıya doğru yol almaya başladı. Çok geçmeden öteki gemilere ve birkaç gün sonra da nehir kıyısında ordugâh kuran Hephaistion'un komutasındaki kara ordusuna rastladı. Harekete devam eden filo, yolu boyunca birkaç defa nehir bendleriyle karşılaştı. Bu bendler, denizden gelebilecek sözde herhangi bir düşman akınını olanaksız kılmak amacıyla Persler tarafından yapılmıştı. İskender ise, muhakkak ki bundan böyle denizden gelecek bir akın olasılığından korkmadığından değil, fakat özellikle nehri ticarete ve gemi işlemesine açmak için, her rastladığı yerde bu bentleri yıktırdı. Aynı zamanda, kısmen tıkanmış kısmen kenarlarını yıkmış olan kanalların temizlenmesi, gerekli baraj ve setlerle ıslah edilmesi için gereken önlemleri de aldı.

Ordu ile donanma Opis'e vardığı zaman temmuz ortalarıydı. Zengin şehrin çevresinde ordugâh kuruldu. Susa'dan hareket edildiğinden beri geçen zaman içinde Makedonyalı askerlerin hoşnutsuzlukları hiç de azalmış değildi. Kralın kendilerine yapmak niyetinde olduğunu sandıkları muamele hakkında en şişirilmiş ve en yanlış söylentilere inanılıyor ve bunlar ordudaki Makedonyalıların endişelerini artırıyordu.

Bu durum karşısında askerler bir toplantıya çağrıldı. Opis ovasında kıtalar bir araya geldi. Kral, düşüncesine göre sevinçli bir haber vermek için onlara bir hitapta bulundu: Askerlerin birçoğu yıllarca süren uzun savaş hizmeti, alınan yaralar ve çekilen zahmetler yüzünden çok yorulmuştu. Bunları daha önce terhis ettiğim askerler gibi yeni kurulan kentlerde yerleştirmek niyetinde değilim. Memleketlerinize kavuşmak isteğinizde olduğu-

nuzu biliyorum. Eski askerlerden benim yanımda kalmak isteyenleri, bu fedakarlıklarına karşı o şekilde ödüllendireceğim ki yurda dönenler imreneceklerdir ve anayurt gençliğinde aynı tehlikelere atılarak aynı şöhreti kazanmak hevesi bir kat daha artacaktır. Şimdi artık Asya'ya boyun eğdirilmiş ve düzen kurulmuş olduğundan mümkün olduğu kadar fazla sayıda asker terhis edilebilir. Konuşmanın tam burasında vahşice ve karışık bir gürültü kralın sözünü kesti. Bağıranlar, kralın eski askerini başından savmak ve etrafına barbarları toplamak isteğinde olduğunu söylüyorlardı. Bunları kullana kullana eskittikten, yıprattıktan sonra şimdi teşekkür olarak aşağı gördüğü; ihtiyarlamış ve kuvvetten düşmüş bir halde vatanlarına, evlatlarını bambaşka bir durumda teslim aldığı ana babalarına geri vereceği... şeklinde sesler yükseliyordu. Gürültü gittikçe şiddetleniyordu: "Hepimizi serbest bırak, bundan böyle babam diye hitabettiğin adamla savaşa git!" deniliyordu. Toplantı karıştı; askerin ayaklanması bütün şiddetiyle patlak vermişti. Büyük bir öfke içinde İskender, silahsız olarak kürsüden aşağı atlayarak gürültü içinde kaynaşan kitleye karıştı. Çevresindeki subaylar peşinden gittiler. Kuvvetli elleriyle bağırıp duranlardan yakında olanlarını yakalayarak Hypaspistlerine teslim ediyor, daha uzaktaki yaygaracıları yakalamak için de öteye beriye işaret veriyordu. On üç asi yakalandı. Bunların derhal idam edilmeleri için emirler verdi.

Korku, gürültüye son verdi. Sonra kral, ayaklanmayı yatıştırmak için ikinci bir söylev verdi.

Arrianos'un krala söylettiği sözler, ana düşünceleri bakımından tekrarlanması gereken bir değer taşımaktadır. Kral dedi ki: "Bir kere daha söz alıyorum, fakat amacım sizin buradan gidişinizi önlemek değildir. Dilediğiniz yere gidebilirsiniz. Buna hiçbir diyeceğim yoktur. Yalnız size, benim sayemde nelere eriştiğinizi açıklamak istiyorum. Babam Filip, size çok büyük iyiliklerde bulundu. Fakir, daima Thrakların, İllyrialaların ve Tribalların akınlarıyla karşı karşıya, sürekli oturacak bir yerden mahrum, cılız

hayvan sürülerinizle dağlarda dolaşıp duruyordunuz. Babam sizi yerleştirdi, size post yerine asker elbisesi giydirdi, sizi komşu barbar kavimleri üzerine hakim kıldı, çalışma yeteneğinizi değerlendirebilmeniz için Pangaion maden ocaklarını, ticaret yeteneğiniz için denizleri açtı; Thessalia, Thebai, Atina ve Peloponnesos'un size boyun eğmesini sağladı; Perslere karşı açılacak bir savaşta bütün Hellenler üzerinde sınırsız bir egemenlik elde ettirdi. Filip'in başardığı bunlar, aslında büyük işlerdir. Fakat daha sonra yapılanlarla karşılaştırılacak olursa küçük kalır. Babamdan bana miras kalan altın ve gümüş pek azdı. Hazinede değeri altmış Talent'i aşmayan eşyadan başka bir şey yoktu. Buna karşılık beşyüz Talent borç vardı. Kendim de, savaşa başlayabilmek için sekizyüz Talent daha borç yapmak zorunda kaldım. Bundan sonra ben, denizlere Perslerin hakim bulunmalarına rağmen, Hellespontos'u size açtım. Granikos'ta büyük Pers Kralı'nın satraplarını yendim; küçük Asya'daki zengin satraplıklara boyun eğdirdim ve size zaferin meyvelerini tattırdım; Mısır'ın, Kyrene'nin hazineleri sizin elinize geçti; Suriye, Babylon, Baktria sizin oldu; İran'ın hazineleri, Hindistan'ın mücevherleri, dünya denizi kendi malınız oldu. Satraplar, komutanlar ve yüksek rütbeli subaylar sizin aranızdan çıkarıldı. Bütün bu savaşlardan krallık erguvanı ile bir de tacımdan başka bana ne kaldı. Kendim için hiçbir şey almadım. Kimse benim servetim diye, sizin servetinizden, kendiniz için toplanan mal ve mülklerden başka bir şey gösteremez. Hem de kendim için hazineler yığmaya ne neden var? Ben de sizin gibi yemek yiyor ve sizin gibi uyuyorum. Hattâ aranızdan bazıları benden daha iyi yaşamaktadır ve ben bazı geceleri sizin rahat uyuyabilmenizi sağlamak için uykusuz geçiriyorum. Yoksa ben, siz zahmete katlanır ve tehlikeler geçirirken, tasasız, kaygısız mı kalmışımdır? Kim diyebilir ki benim kendisi için katlandığım zahmetlerden daha fazlasını benim için katlanmıştır. Kimin yaraları varsa bana göstersin, bende kendi yaralarımı göstereyim. Vücudumun hiçbir uzvu yarasız değildir,

yarasının izini taşımadığım hiçbir silah, hiçbir ok çeşidi kalmamıştır. Kendiniz ve şöhretiniz için, sizin zenginleşmeniz için savaştığımdan ve sizi zaferler kazanmış olarak ülkeler, denizler, dağlar, nehirler ve çöllerden geçirdiğimden, kılıç ve kamayla, ok ve mancınıkla, taş ve kürsle yaralandım. Siz nasıl evlendinizse ben de öyle evlendim ve çoğunuzun çocukları benim çocuklarımla akraba olacaklardır. Aldığınız bu kadar yüksek ücret ve bu kadar zengin ganimeti hiç gözönünde tutmaksızın, borca girmiş olanlarınızın borçlarını ödedim. Çoğunuz cesurluğunuzun ve sizi takdir edişimin sürekli bir nişanı olarak altın çelenk aldınız. Savaşta can vermiş olanlarınızın ölümü ünlü, gömülüşü şerefli oldu. Bunlardan birçoğunun memlekette eski heykelleri durmaktadır; ana-babaları yüksek saygı görmekte, genel yükümlerden muaf tutulmaktadır. Ve en son olarak, içinizden hiçbiri benim komutam altında düşman önünde kaçarken vurulmuş değildir. Şimdi ise aranızda savaştan yorulmuş olanları, anayurdumuzun hayranlığı ve gururu için, terhis etmek düşüncesindeydim. Fakat siz toptan gitmek istiyorsunuz. O halde hepiniz gidin. Fakat memlekete vardığınız zaman deyin ki; biz, Persleri, Medleri, Bakrialıları ve Sakları yenen; Uksilerle Arakhosia ve Drangianalıları ezen; Parthları, Khoarsmileri ve Hazar Denizi boyunca Hyrkania'yı kazanan, Hazar geçitlerinin ötesinde Kaukasos'u aşan; Oksos ve Tanais Irmaklarını geçen; daha önce yalnız Dionysos'un yaptığı gibi İndus, Hydaspes, Hyparotis nehirleri üzerinden öteki kıyılara atlayan ve eğer kendiniz engel olmasaydınız Hyphasis'i de geçecek olan; İndus suları üzerinden okyanusa inen; kendisinden önce bir ordu ile hiç kimsenin yapmadığı bir işi başararak Gedrosia çölünü baştan başa kateden; filosu İndus'tan okyanusa açılarak Pers ülkesine ulaşan kralımız İskender'i yalnız bırakarak ve onun korunmasını yenilmiş barbarlara emanet ederek geldik. Muhakkak ki bunu bildirmek, sizin için insanlarca ünlü ve tanrılarca makbul sayılacaktır. Buyurun gidin!

Bu sözlerden sonra İskender, sert adımlarla tribünün önün-

den geçti ve hızlı adımlarla kente döndü. Makedonyalılar afallamış bir halde duruyorlar ve susuyorlardı. Yalnız muhafızları ile Hetairler arasında kendine en yakın olanlar kralın arkasından gitmişlerdi. Toplantının üzerine çökmüş olan ezici sessizlik, yavaş yavaş bozulmaya başladı; istenilen şey verilmişti. Şimdi ne olacak, bundan sonra ne yapılacak diye soruluyordu. Hepsi terhis edilmişti. Hiçbirisi artık asker değildi. O zamana kadar bu insanları bir arada tutan hizmet ve askeri düzen bağları çözülmüştü. Şimdi Makedonyalılar başsız kalmışlar, ne yapacaklarını, ne istediklerini bilmiyorlardı. Bazıları kalalım diye, bazıları ise hareket edelim diye bağırıyorlardı. Böylece karışıklık ve çirkin gürültü yeniden kabardı. Ne komutan ne de itaat eden vardı, Dünyayı fethetmiş olan bir ordu, kısa bir zaman içinde karmakarışık bir insan yığını haline gelmişti.

İskender, Opis'teki kral sarayına gelmişti. Kapıldığı şiddetli öfke içinde vücuduna bakmayı unutmuştu. Kimseyi görmek, kimse ile konuşmak istemiyordu. Birinci ve ikinci günler bu şekilde geçti. Bu arada Makedonya ordugâhındaki karışıklık artarak tehlikeli bir hal almıştı. Ayaklanmanın uğursuz sonuçları ve istenen şeyin fazlasıyla elde edilmiş olmasından doğan felaket, çok çabuk ve korkunç bir şekilde kendini göstermişti. Kendi bahtlarına ve anarşiye bırakılan, hiçbir itirazla karşılanmadıklarından aciz ve dayanaksız, istemek için kararsız ve hareket göstermek için güçsüz, makamlarının kazandıkları, görev ve şereflerinden mahrum kalan bu Makedonyalılar; açlık ve ümitsizlikten açıktan açığa zorbalığa sürüklenmekten başka nasıl bir işe girişebilirlerdi.

Fakat İskender, bunları büsbütün mahvolmaktan korumasını bilmiştir: Aynı zamanda kral, Makedonyalıları yaptıklarına pişman etmek gibi son ve kuşkusuz ki tehlikeli bir deney yapmak istiyordu. İskender, kendini büsbütün Asyalı kıtalara teslim etmeye, bunları Makedonya ordusu geleneklerine göre düzenlemeye, bir vakitler Makedonyalıların sahip olduğu bütün şeref nişanlarla taltif etmeye karar verdi. Makedonyalıların, böylece

kendileriyle kral arasındaki son bağın koptuğunu görünce, pişmanlık duyarak af ricasında bulunacaklarını, yahut da büsbütün hiddete kapılarak silaha sarılacaklarını umabilirdi. Asyalı kıtalarının başında, bu başsız kitleye karşı zafer kazanacağından hiç şüphe etmiyordu. Üçüncü gün Perslerle Medleri krallık sarayına çağırdı ve bunlara düşüncesini açıkladı; yeni ordu için aralarından subaylar ve komutanlar seçti; bunlardan birçoğuna kral akrabalarına mahsus şeref adları verdi; doğu usullerine göre kralı öpme imtiyazını bağışladı. Sonra Asyalı kıtalar, Makedonya usulüne göre Hypparkh ve Falankslara ayrıldı. Bir Pers Agemasi; yaya Pers Hetairleri, bir Pers gümüş kalkanlı Hypaspist kıtası, Hetairlerden bir Pers atlı aristokrat kıtası ve Pers atlı aristokratından bir Agema oluşturuldu. Saraydaki nöbet yerlerine Pers askerleri kondu ve kralın hizmetine bunlar atandı. Makedonyalılara da, ordugâhı boşaltarak istedikleri yere gitmeleri veya uygun görürlerse, kendilerine bir baş seçerek İskender'e, yani krallarına karşı, yenildikten sonra onsuz hiçbir şey olmadıklarını anlamak için, silaha sarılmaları emri gönderildi.

Kralın bu emri ordugâhta öğrenilir öğrenilmez eski kıtalar artık daha fazla orada durmadılar. Krallık sarayına koşarak, itaat ve pişmanlıklarının belirtisi olarak silahlarını saray kapılarının önünde yere bıraktılar. Kapalı kapıların önünde bağırarak ve yalvararak, ayaklanmayı çıkaranları teslim etmek üzere, içeri bırakılmaları için izin istediler. Kral merhamete gelinceye kadar geceli gündüzlü oradan ayrılmayacaklarını bildirdiler.

Çok geçmeden kral dışarı çıktı. Eski askerlerini böyle pişmanlık içinde görünce ve onların sevinç nidalarını, şikâyetlerini duyunca gözyaşlarını tutamadı. Sonra onlara söz söylemek için daha yakına geldi. Makedonyalılar etrafına üşüştüler. Sanki hâlâ yumuşamamış olması olasılığı bulunan kralın ilk kelimelerinden korkuyorlarmış gibi, yalvarmaya bir türlü son vermiyorlardı. Atlı aristokrat kıtası Hypparkhlarından Kallines adında eski ve saygın bir subay, herkesin adına konuşmak üzere öne çıktı ve de-

di ki: Makedonyalıları en çok üzen şey, kralın Persleri kendine Hetair yapması, artık Perslerin kendilerini kral akrabası sayarak onu öpmeye haklarının olmasıdır ki bu şeref hiçbir zaman bir Makedonyalıya nasip olmamıştır. Bunun üzerine kral: "Sizin hepinizi kendime kardeş yapıyorum ve bu andan itibaren size böyle hitabediyorum." dedi ve hemen Kallines'e doğru yürüyerek onu öptü. Sonra Makedonyalılardan isteyenler kralı öptü. Makedonyalılar silahlarını aldılar ve sevinç naraları ata ata ordugâhlarına döndüler. İskender ise barışmanın şerefine büyük bir kurban töreni hazırlanmasını emretti ve her zamanki gibi tanrılara kurbanlar sundu. Sonra büyük bir şölen verildi. Hemen hemen bütün ordu şölene katılmıştı. Ortada kral oturuyordu. Hemen yakınında Makedonyalılar, bunlardan sonra Persler ve sıra ile Asya'nın öteki uluslarına mensup askerler bulunuyordu. Kral, askerle beraber aynı testilerden içiyor, onlar gibi tanrılar şerefine şarap döküyordu. Hellen kâhinleri ve Pers sihirbaz rahipleri kutsal ayinleri icra ediyorlardı. Kralın içki nutku şöyleydi: Tanrılar bize bütün iyilikleri bağışlasınlar; fakat her şeyden önce Makedonyalılarla Perslere kendi aralarında iyi geçinmeyi ve devletin birliğini korusunlar. Bu şölene iştirak edenlerin sayısı, söylendiğine göre, dokuz bindir. Bu kadar insan aynı zamanda kadeh kaldırıyor, kasideler söylüyordu.

Tehlikeli bir şekilde patlak veren ağır buhran, böylelikle sona ermişti. Bu asker ayaklanması eski Makedonya karakterinin, tamamen kendine özgü ve ciddi şekliyle son şahlanması olmuştur. Şimdi bu, manevi bakımdan altedilmiş bulunuyordu. Ayaklanmanın bastırılması için kullanılan araçlar, İskender'in bu zaferini bir kat daha önemli kılıyordu. Kralın o zamana kadar Makedonya savaş gücüne vermek zorunda bulunduğu rüchan hakkı, artık ortadan kalkmış, eski Makedonya ordusunun yerini, bütün ünvan ve şerefleriyle, Asyalı kıtalar almıştı. Artık bundan böyle yenenlerle yenilenler arasında, kişisel değer ve krala sadakat ölçüsünden başka hiçbir fark kalmamıştı.

Bu olayda kralın kişiliği, ne kadar kuvvetli ve ne kadar ezici bir üstünlük olarak kendini gösterirse göstersin, her şeyi açıklamaya gene de yetmemektedir. Her ne olursa olsun şunu söylemek gerekir: İskender'in sistemi, sarsılmadan bu tehlikeyi atlatmayı başarmıştı. Bu ise, çok çabuk ve büyük cesaretle kurulmuş olan böyle bir devlet sisteminin, yapılışı sırasında konan iskele ve desteklerin artık sökülüp atılabilecek kadar sağlam bir yapı haline geldiğini gösteren bir delildir. Fakat eski askerler Opis'te galip gelseler ve böylece kralın İksion sarhoşluğuna bir son verselerdi, acaba bunlar İskender'in bağrında tanrıça yerine bir bulutu kucakladığını ispat etmiş olmazlar mıydı? Eğer kendileri gerçekte eski Makedonyalılık ruhunu hâlâ koruyor olsalardı bu kuşku götürmezdi. Fakat onlar ruhen artık Makedonyalılıktan çıkmışlar, alt etmek için savaştıkları "yeni"yi benimsemişlerdi. Artık kendileri Asya hayatının malı olmuşlardı; fakat bu yeni elemana lâyık olduğu hakkı vermek istemiyorlardı. Ruhlarının en ücra köşesine kadar işleyen ve bir şeyin galibi sayılmak isteğinden ibaret olan bu gurur onların yenilmelerine neden olmuştu. Yeni dönemin büyük eseri meydana getirilirken kullanılan alet Makedonya ordusu olmuştu. Bu aletin doğrudan doğruya usta tarafından kırılıp atılması ile de eserin tamamlanmış olduğu ilan ediliyordu. Artık eserin türü ve içeriği hakkında herhangi bir soru kalmamıştı. Daha sonraları çıkan kavga ve karışıklıkların bu devletin dış görünüşünde sarstığı ve yıktığı şeyler ne olursa olsun, içinde taşıdığı bütün uğurluluğu ve uğursuzluluğu ile Helen hayatı, Hellen ve Asya dünyalarının birleştirilmesi gibi büyük bir eser gelecek yüzyıllar için kurulmuş bulunuyordu.

Böylece yeni eser, iç ve dış tehlikelerin evreleriyle yaptığı mücadeleyi kazanmıştı. Yeni bir zamanın ülküsü olarak tanınmış, yeni İmparatorluğun ilkesi olarak ilân edilmiş, devletin rejimi olarak yürürlükte, ordu olarak organize edilmiş ve ulusların hayatını değiştirip kaynaştırma yolunda bütün enerjisi ile çalışmakta olan bu yeni eserin, artık sadece mümkün olduğu kadar yükselmekten ve

ulusların ana çıkarlarına uygun bir şekilde çalışmaktan başka yapacak bir şeyi kalmamıştı. Kaderin krala bağışlamış olduğu ömrün geri kalan kısa günlerini, işte bu iş dolduracaktır. Bundan sonra bu ömrün amacı, hattâ başarısı da ancak bu olacaktır.

Eski askerlerin memlekete gönderilmesi

Askerlerin geri gönderilmesi işi bile bu amaca hizmet etmek zorundaydı. Daha önce hiçbir zaman bu kadar yüksek sayıda kıta Asya'dan anayurda dönmüş değildi. Üstelik bu on bin eski asker, bir zamanlar dönenlerden çok daha esaslı surette Asya'nın yaşam tarzını benimsemiş bulunuyordu. Verecekleri örnekler, beraberlerinde götürecekleri şöhret, zenginlik, değişmiş hayat görüşleri ve ihtiyaçları, yeni istekler ve tecrübeler; bütün bunların ülkelerindeki hemşehrileri arasında yapacağı etkiler, kendilerinin Doğu milletleri üzerinde yapmış oldukları etkilerden daha az etkili olmayacaktı. Anayurttaki küçük insanlar, köylü ve çobanlar gözönüne getirilecek olursa, bunun daha mutlu sonuçlar doğurup doğurmayacağı konusu, başka bir şeydir. Eski askerler, en parlak törenlerle Opis'teki ordugâhtan uğurlandılar. İskender, her askerin ülkesine dönünceye kadar ücretini alacağını ve bundan başka her birine bağış olarak bir Talent verileceğini bildirdi. Gidenlere şarklı kadınlardan doğan çocuklarını, memleketteki karı ve çocukların huzurunu kaçırmamak için, kendi yanında bırakmalarını emredildi. Kral, asker çocuklarının Makedonyalılar gibi ve asker olarak yetişmelerini sağlayacaktı. Sonra delikanlı oldukları zaman bu çocukları Makedonya'ya götürüp babalarına iade edeceğini umuyordu. Savaşlarda ölen Makedonyalı askerlerin çocuklarına da aynı muameleyi yapacağı sözü verdi. Bu gibiler, kendileri kralın hizmetinde aynı dereceye yükselinceye kadar babalarının maaşlarını alacaklardı. Bu konuyla ne kadar yakından ilgilendiğini gösteren bir belirti olarak kral, en sadık ve kendi canı kadar sevdiği bir general olan Hipparkh Krateros'u başkomutan olarak yurda dönen askerlerin başına geçirdi. Böy-

lece askerler Opis'ten yola çıktı. Komutanlardan Polysperkhon, Kleitos, Görgias, belki de Hypaspistlerden Antigenes, atlı aristokrat kıtasından Polydamas ile Amadas beraberlerinde gidiyorlardı. Krateros'un hastalanması halinde ikinci baş komutan olarak Polysperkhon kıtaların başına geçecekti.

Krateros'a verilen talimat sadece askerleri yurda götürmekten ibaret değildi. Onun gönderilmesinin asıl nedeni, ülkede Antipatros'un yerine siyasî ve askeri yönetimi üzerine almaktı. Antipatros ise ülkeye dönen askerlerin yerini doldurmak üzere Makedonya'dan yeni kıtalar alarak kralın ordusuna getirecekti. Fakat asıl neden yalnız bu olmasa gerekir. Birtakım nedenler bir araya getirildiğinde ülkenin en yüksek makamında böyle bir değişikliği zorunlu, kıldığı anlaşılmaktadır. Gerçekten de Ana Kraliçe ile Antipatros arasındaki geçimsizlik son sınıra dayanmıştı. Bunda suçun büyüğü ve belki de bütünü, ihtiraslı ve her şeyde kesin surette emretmek isteyen Ana Kraliçe'de olsa gerek. Ana Kraliçe, kardeşi Aleksandros'un İtalya'da savaşırken ölümünden sonra, Epeiros ülkesinde bir hükümdar gibi hareket ediyordu. Aleksandros'un dul kalan genç eşi, yani Ana Kraliçe'nin kızı Kleopatra, belki de karşısında bulunduğu büyük tehlikeden kaçınmak amacıyla, Molosslar krallığının gerçek mirasçısı olan beş yaşındaki oğlu ile beraber Makedonya'ya dönmüştü. İskender her zaman annesine büyük saygı göstermiş ve ona karşı görevlerini yerine getirmişti. Fakat Ana Kraliçe'nin devlet işlerine karışmasını büyük bir titizlikle reddetmişti. Buna rağmen Ana Kraliçe, durmaksızın entrikalar çeviriyor, oğluna çeşitli suçlar yüklüyor, hakkında şikâyetlerde bulunuyor, oğlunun Hephaistion'a olan sevgisini kıskanarak hakkında da birçok mektup yazıyor, fakat bunların hepsinden daha önemlisi Asya'ya Antipatros'u şiddetle suçlayan mektuplar yağdırıyordu. Antipatros da aynı şiddetle Ana Kraliçe ve devlet işlerine karışması hakkında acı acı şikâyetlerde bulunuyordu. Kaynaklarda İskender'in tipik bir sözü tekrarlanmaktadır: "Antipatros bilmiyor ki annemin tek bir damla gözya-

şı, bu mektuplardan bin tanesini siler." Antipatros'un mektupları, kralın ülkesinde bıraktığı bu vekiline güvenini artırmıyordu. Olası ki Antipatros, kendisine emanet edilen iktidarın cazibelerine karşı koyamıyordu. Gerçi Olympias'ın yağdırdığı şikâyet ve uyarılar asılsız çıkıyordu, Bununla beraber Antipatros'un, kendi damadı Philotas'ın idamından sonra gizlice Aitolialılarla ilişki kurması, ona karşı bir kat daha ihtiyatlı davranmayı gerektiriyordu. Her ne olursa olsun Arrianos, kralın Antipatros'a karşı beslediği duyguların değiştiğini kanıtlayacak hiçbir sözünden veya hareketinden haberi olmadığını temin etmektedir. Arrianos, kralın Antipatros'u ceza olarak Asya'ya çağırmadığını; fakat Ana Kraliçe ile kral vekili arasındaki geçimsizliğin hem onlar ve hem de kral için uğursuz bir sonuç vermesini önlemek amacıyla bu emri verdiğini sanmaktadır. Hem de Antipatros hemen iktidardan alınıp Asya'ya gelmeye davet edilmiş değildi. Tersine Krateros'un Makedonya'ya varacağı zamana kadar kendisine emanet edilen ülkelerin yönetimine devam edecekti. Krateros'un gelinceye kadar da, askerin yavaş yürüyüşü yüzünden daha uzun bir zaman geçebilirdi. Tam bu sırada Hellen işlerinde görülen dikkate değer değişiklikler, denenmiş kral vekilinin Makedonya'da mevcut bulunmasını bir kat daha zaruri kılıyordu.

Hellen dünyasında azıcık esen bir ulusal duygu bulunsaydı, denebilir ki, İskender' in Granikos kenarında, İssos ve Gaugamela da kazandığı zaferler, Asya Hellenlerinin kurtarılması, bir ticaret gücü olan Tyros'un yok edilmesi ve Pers Devleti'nin ortadan kaldırılması gibi büyük olaylar, Hellenler arasındaki mevcut geçimsizlik unsurlarını ortadan kaldırır, Hellen halkına her bakımdan yeni bir güç kazandırırdı; bağlaşmalar gereğince Hellen devletleri için yaratılmasına katılmak yalnız bir görev değil, fakat aynı zamanda bir hak da olan bir eserde bu ulusal duygu ile yarışırcasına çalışılırdı. Hellen devletleri arasında önderlik yapan önemlileri, yurtseverliği ve ilmi davayı başka surette anlıyorlardı. İssos Meydan Savaşı'nın yapıldığı yılda Atina'nın deniz kuv-

vetlerini İran hizmetinde nasıl kullandığını, Dareios kaçarken öldürüldüğü zaman Agis'in Makedonya'ya karşı nasıl silaha sarıldığını, küçük devletlerin bu harekete katılmak için Agis'in zaferini nasıl beklediklerini yukarda görmüştük.

330 yılı yazında İspartalıların yenilmesi ile Hellas'ta sükunet sağlanmıştı. Fakat kökleşmiş bir kin ve düşmanlık ile körükörüne bir duygusuzluk hiç değişmemiş, olduğu gibi kalmıştı. Onlar zamanın büyüklüğünü görmüyorlardı. 330 sonbaharında Aiskhines bir söylevinde: "Yaşadığımız günlerde gerçekleşmeyecek beklenmedik ve umulmadık ne vardır? Çünkü biz sıradan bir insan hayatı yaşamış değiliz; tersine bizim zamanımız, bizden sonra yaşayacaklar için bir harikalar devri olmuştur." demişti. Halbuki bu sözlerin söylendiği zamandan sonra da harikalar görülmüştü. Aradaki bu beş yıl, uzak Asya'da şaşılacak olaylarla, Hellas'ta ise küçük işler ve uyuşukluklarla dolu geçmişti, orada Baktria, Hindistan fetholunmuş, güney okyanus yolu açılmış; burada ise küçük devletlerin bayatlamış adi gürültüleriyle, boş sözlerle zaman öldürülmüştü. Gerçekte bu Hellen siyasetinin ve devletlerinin manevi değeri günden güne düşüyordu.

Makedonya Devleti'nin gücü yayılarak her tarafı kaplayalı ve buna karşı direnişe -ki bu direniş düşüncesi Hellas'taki devletlerin, özellikle Atina ile İsparta'nın toplum hayatı için biricik kaynaşma nedeniydi- devam etme olanağı ortadan kalkalı beri, kitlede siyasî enerjinin son kalıntısı da sekteye uğramış ve çeşitli partiler arasındaki ayrılık, Makedonya lehinde veya aleyhinde geliştiği şekilleriyle, karmakarışık bir hal almaya ve silinmeye başlamıştı.

Atina'da partiler arasında kavgalar

Hiç olmazsa Atina'da partilerin bu şekilde çözülmesi ve Demos'un gittikçe artan bir derecede kararsızlığı, oldukça açık olarak görülmektedir. On iki yıl boyunca devletin maliyesini mükemmel bir surette yönetmiş bulunan Lykurgos, 336 tarihinde yapılan

seçimlerde bu görevini siyasî ve kişisel düşmanı olan Menesaikhmos'a devretmek zorunda kalmıştı. Her zaman Demosthenes'in tarafını tutmuş olan heyecanlı Hypereides, 330 tarihindeki olaylardan beri, –o zaman Makedonya'ya karşı ayaklanma fırsatının kaçırılmasından beri– Demosthenes'ten ayrılmış ve çok geçmeden davacı olarak onun karşısına çıkmıştı. Kuşkusuz Aiskhines, artık Atina'da değildi. Aiskhines, Ktesiphon'a karşı açılan, davada Agis'in yenilmesinden kısa bir zaman sonra Atina hakimlerinin davalı lehinde hüküm vermeleri ve böylece Demosthenes'in şerefini yükseltmeleri üzerine ülkeden çıkıp gitmiş ve Rodos'ta yaşamaya başlamıştı. Fakat ateşli bir vatansever olan Phokion hâlâ Atina'daydı. İskender'in parlak bağışlarını reddetmiş olan bu zat, ülkesinin ne kadar düştüğünü anlıyor ve bundan şikâyet ediyordu. Fakat aynı zamanda kolaylıkla kışkırtılmaya elverişli olan Atina halkını, gücü üstünde gördüğü Makedonya'ya karşı herhangi bir surette yeniden savaşa girmekten alıkoymaya çalışıyordu. Geride bir Demades kalıyordu. Bu zatın nüfuzu, Makedonya ile olan ilişkilerine olduğu kadar güttüğü barış siyasetine de dayanıyordu. Barış siyaseti ise zengin tabakanın isteklerine uyuyor, eğlence düşkünü kitleyi büyük şölenler ve para bağışları ile piyazlamayı mümkün kılıyordu. Bir defa halk toplantısı (Ekklesia) önünde verdiği bir söylevde şöyle demişti: "Ben öldüğüm zaman arkamdan ağlayacak olan herhalde savaşçılar olmayacaktır. Çünkü savaşçılar savaştan yararlanırlar; barış onları beslemez. Fakat köylü, zanaatçı, esnaf ve sakin bir hayatı seven herkes arkamdan ağlayacaktır. Ben bunlar için Atina'yı sur ve hendeklerle değil, barış ve dostluklarla kuvvetlilere karşı korudum."

Gerçi Demosthenes, Kral Agis ayaklandığı sırada, bir yandan İsparta ve başka yerlerde halkı Makedonya'ya karşı harekete geçirmek için çalışırken bir yandan da Atina'da şaşırtan nutuklar çekiyor; söylendiğine göre gizlice Olympias ve hatta doğrudan doğruya İskender ile gizli ilişkiler kuruyordu. Fakat Demosthenes'in bu hali, kuşkusuz onun idaresine karşı Demos'un gü-

venini yükseltecek içerikte değildi. Gerçi pahalılık yılının o çetin günlerinde ülkeye tahıl ithal etme görevi bu usta yönetim adamına verilmişti. Fakat şehrin siyasî yönetiminde Eklesia, onun kadar düşmanların da sözünü dinliyordu. Aslında egemen Demos'un vereceği karar pek öyle hesaba kitaba gelmezdi.

Küçük devletler zamanı artık geçmişti. Her bakımdan küçük devlet hayatı kalıntılarının yeni kurulan büyük devlete karşı tutunamayacağı, tamamen değişen siyasî ve sosyal şartların devletlerin anayasalarında da kökten bir değişiklik yapılmasını zorunlu kıldığı görülüyordu. İskender'in düşüncesi, Hellen kentlerine demokrasiyi yalnız komünal yönetimde bırakmak ve onları büyük imparatorluğunun kuvvet ve otoritesi ile birleştirerek geliştirmekti. Gerçekte bu eser kralın çok erken ölümü yüzünden veya daha doğru olarak Hellen tarzının iç yapısı gereği olarak tamamlanmamış bir halde kalmıştır. Fakat bundan sonraki yüzyıllarda Hellen tarihinin parlak zamanlarını lekeleyen ümitsiz hastalığın nedenini de gene aynı şeyde aramak gerektir. Bu plana göre, İskender, derin izler bırakacak iki önlem almaya karar vermişti.

İskender, Hellenlerden kendisine bir tanrı gibi tapmalarını da istiyordu. Bu emrinden kralın kişisel görüşü ve görünüşünün değişmesi hakkında nasıl bir sonuç çıkarılırsa çıkarılsın, herhalde bu, ne Monoteist esaslara dayanarak gelişen duygunun sandığı kadar aykırı ve dinsizce bir harekettir, ne de bu önlemin siyasî içeriği yadsınabilir. Eski bir düşünürün; "Tanrılar ölümsüz insanlar, insanlar da ölümlü tanrılardır." sözünden de anlaşıldığı gibi Hellenler, uzun zamandan beri tanrıları insanlaştırmaya alışmıştı. Ne kutsal tarih ne de dogmatik vahi ile inmişti; her zaman için tanrısal menşeli sayılan doktrinlerin sağlam temeline dayanıyordu. Dinsel şeyler için insanların duygu ve düşüncelerinden başka bir yol yoktu. Bunların yanında tıpkı bir nehrin üzerinde yüzen mantar gibi takip ettiği hareketi gösteren mucizeler ve çeşitli yorumlar da yer almaktaydı. Ne kadar alaylı bir küçümseme ile karşılanırsa karşılansın, eğer Zeus Ammon

mucizesi, sonunda kralı Zeus'un oğlu olarak vasıflandırmışsa; Herakles ve Akhilleos soyundan gelen İskender bu dünyayı fethetmiş ve şeklini değiştirmişse; eğer o, gerçekte Herakles ile Dionysos'tan daha büyük işler başarmışsa; eğer uyanıklık çoktan beri insan ruhunu derin dinsel ihtiyaçlara yabancılaştırmış, tanrılar şerefine yapılan tören ve şenliklerden yalnız eğlenceli taraflar, dış seremoniler ve takvim vazifesini görmekten başka hiçbir işi olmayan birtakım değerler geride kalmışsa; kolayca anlaşılacaktır ki o zamanki Grekler için tanrılara saygı gösterme ve bir insanın tanrılaştırılması düşüncesi pek yabancı ve görülmemiş bir şey değildi. Bu gibi tasavvurların o zamanın düşünüşü için ne kadar doğal olduğunu daha sonraki yıllar bol bol örneklerle göstermektedir. Ancak İskender, kendisinden sonra gelen aslında gayet silik hükümdarlar ve kötü şöhretli insanların Hellenlerden ve Greklerden, özellikle Atinalılardan kolayca elde edebildikleri bir şeyi kendisi için isteyen ilk hükümdar olmuştur. Varsın bazı kişiler İskender'i kendi tanrılığına inanmış, bazıları da bunu sadece bir polisiye önlem olarak sayadursunlar, kralın şu sözü bize kadar gelmiştir: "Kuşkusuz, Zeus bütün insanların babasıdır, fakat yalnız en iyi insanları kendi oğlu yapar." Doğu ulusları, krallarını üstün soydan bir yaratık olarak saymaya alışkındırlar. Gerçekte bu inanç, yüzyıllar boyunca çeşitli geleneklere ve akıl yordamıyla verilen hükümlere göre şeklini ne kadar değiştirmiş olursa olsun, her hükümdarlığın ve her egemenlik şeklinin dayandığı temel olmuştur. Eski çağın Dor aristokratları bile, bu ayrıcalığı, egemenliği altında olan halka karşı, kendi kuruluşlarındaki kahramanların soyundan gelenlere vermişlerdi. Demokrat Atina da kölelere karşı hür olmak olanağını tamamen buna benzeyen bir temel üzerine kurmuştu. Halbuki İskender'in devleti, Atina ile kıyaslanacak olursa, hiç olmazsa barbarları köle olmaya mahkum insanlar olarak doğmuş saymamak gibi bir üstünlüğe sahiptir. İskender, barbarlardan, eski krallarına, yani "tanrısal insan"a karşı göstermeye alıştıkları tapınmayı kabul

ediyordu. Eğer Hellen dünyası İskender'in İmparatorluğu içinde kendi yerini ve rahatını bulacaksa, Asyalıların besledikleri ve kralın kendi devleti için önemli bir garanti olarak saydığı bu düşünceyi, yani kralın ululuğu düşüncesini Hellenlere benimsetmek ve onları buna alıştırmak gerekiyordu.

Doğu ve batı yaşayış tarzlarının birbirleriyle kaynaşmasını sağlamak için Asya'da son adımlar atılırken, kralın tanrı sayılması için açıktan açığa kararlar alınması hakkında Yunnistan'a emirler gönderildi. Kuşkusuz Hellen kentlerinin çoğu, bu isteği yerine getirdi. İsparta'nın kararı şu şekilde idi: Madem ki İskender tanrı olmak istiyor, o halde tanrı olsun. Atina'da Demades, bu teklifi Demos'a bildirdi. Pytheas, buna karşı söz almak üzere ortaya atıldı ve atalardan kalma tanrılardan başkasına saygı göstermenin Solon kanunlarına aykırı olduğunu söyledi. Böyle genç yaşında bu kadar önemli konular üzerinde fikir yürütmeye nasıl cesaret ettiği kendisinden sorulunca dedi ki: İskender benden daha gençtir. Lykurgos da öneri aleyhinde, bu nasıl bir tanrıdır ki tapınağından çıkılınca insan kendini temizlemek zorundadır, şeklinde sözler kullandı. Atina'da henüz bir karara varılmadan, doğrudan doğruya komün idaresine müdahele mahiyetinde ikinci bir konu ortaya çıktı.

Sürgünlerin dönmeleri emri

Bu, kralın Hellen devletlerinden sürgün edilenler hakkında bir buyruğuydu. Sürgünlerin çoğu, siyasî değişimlerin bir sonucuydu. Son on beş yıldan beri Makedonyalıların kazandıkları zaferler dolayısıyla bu sürgünler daha çok Makedonya karşıtlarına uygulanmıştı. Bu siyasî kaçakların birçoğu, eskiden Pers hükümdarının ordularında hizmet görmüş ve Makedonyalılara karşı savaşmıştı. Pers Devleti'nin yıkılmasından sonra bunlar ümitsiz ve yurtsuz olarak ötede beride dolaşıyorlardı. Bazıları Makedonya ordusunda iş bulmuş, bazıları İskender Hindistan'da iken satraplar tarafından hizmete alınmıştı. Bazıları ise başıboş olarak Yuna-

nistan'a dönmüştü. Dönenler ya kendi ülkelerine komşu bir yerde koşulların değişmesini bekliyor, ya da Tainaron meydanına giderek herhangi bir kimsenin hizmetine ücretli asker olarak girmek için fırsat gözlüyorlardı. İskender'in satraplarına ücretli askerlerini dağıtmak emrini verdiği zamandan beri bu işsiz askerlerin sayısının arttığı anlaşılmaktadır. Sayıları çok olduğu, talihsiz ve ümitsiz bulundukları oranda bunlar, Hellas'ın sükuneti için tehlikeliydiler. Böyle bir tehlikeyi önlemek için sürgünlerin ülkelerine dönmelerini sağlamaktan başka bir çare yoktu. Böylece Makedonya nüfuzunun etkisiyle sürgün edilenlerin besledikleri kin ve düşmanlık, minnattarlık haline dönüşecek ve ayrı ayrı Hellen devletlerinde Makedonya taraftarları kuvvetlendirilmiş olacaktı. Yunanistan'ın rahatı için bundan böyle devletlerin kendileri sorumluydular. Eğer iç kavgalar yeniden patlak verecek olursa Makedonya müdahale etmek için neden bulacaktı. Kuşkusuz Korinthos Birliği içindeki devletlerin antlaşma ile garanti edilmiş hükümranlıklarına dokunmak, aynı antlaşmanın hükümlerine aykırıydı. Kralın verdiği emrin uygulanması sırasında aileler ve mülk sahipleri arasında birçok karışıklığın çıkacağı önceden kestirilebilirdi. Fakat bu iyi iş, birinci derecede Makedonyalıların düşmanları yararına olurdu. Tıpkı Hellenlerle Asyalılılar arasında olduğu gibi Hellen kentlerinde de siyasî particilik eğilimlerinin, hepsini içine alan İmparatorluğun birliği içinde kaybolması zamanıydı. İskender'in Grekleri alıştırabileceğini umduğu yüksek devlet otoritesinin ilk hamlesi, tamamen krala özgü af hakkının bu tarzda ve bu kapsamda uygulanması olmuştur.

Bu kararı bildirmek üzere İskender, Stageroslu Nikanor'u Yunanistana göndermişti. 324 yılının Olympiat oyunları sırasında kralın beyannamesi yayınlanacaktı. Bu haber daha önceden yayılmıştı. Her taraftan sürgünler, kurtuluş sözünü işitmek için Olympia'ya akın ediyordu. Buna karşılık bazı devletlerde çeşitli heyecanlar baş gösterdi. Birçoğu akraba ve dostlarıyla yanyana yaşayabileceklerinden sevinirken ve genel bir af ile eskinin sü-

kunet ve refahına kavuşacaklarını umarken bazıları da kralın bu emrini kendi devlet işlerine doğrudan doğruya bir müdahale sayıyor ve büyük iç karışıklıkların başlangıcı diye vasıflandırarak bundan nefret ediyordu. Atina'da Demosthenes, İskender'in elçileri ile yerinde görüşmek, krala bu kararın sonuçlarını ve Korinthos antlaşmasının kutsallığını bildirmek amacı ile Olympia'ya gönderilecek resmi temsil heyeti içinde kendisine yer verilmesini teklif etti. Fakat bütün gayretleri hiçbir şeyi değiştiremedi. 324 yılı Temmuzu'nda 114. Olympiat oyunları sırasında Nikanor, her yandan gelen ve aralalarında yirmi bin kadar sürgün bulunan Hellenlerin önünde kralın beyannamesini okuttu: "Kral İskender, Grek kentlerinden sürgün edilmiş olanları selamlar. Sürgüne gönderilmenizde suçlu olan biz değildik; fakat cinayet suçuyla lekelenmiş olanlardan başka bütün sürgünlerin ülkelerine dönmelerini biz sağlamak istiyoruz. Böylece onları kabulden kaçınacak olan kentleri zorlamak için Antipatros'a emir verdik." Beyannameyi yüksek sesle okuyan habercinin sözleri büyük alkışlarla karşılandı ve sürgünler, hemşerileri ile birlikte uzun zamandan beri özledikleri ülkelerine döndüler.

Yalnız Atina ile Aitolialılar, kralın bu emrini yerine getirmekten kaçındılar. Aitolialılar Oiniadları sürmüşlerdi. İskender'in kendisi Oiniadların ve haklarının korunması lehine karar verdiği için, onların öcünden bir kat daha korkuyorlardı. Atinalılar ise kendilerini eski satvet devirlerinden kalma en önemli adayı elden çıkarmak tehlikesi karşısında görüyorlardı. Atinalılar, Timotheos zamanında Samos halkını yerlerinden kovmuşlar ve topraklarını Atinalı kolonistlere dağıtmışlardı. Şimdi ise kralın emrine göre bu kolonistler, otuz yıldan daha uzun bir zamandan beri doğrudan doğruya işletmek veya kiraya vermek suretiyle yararlandıkları toprakları eski sahiplerine geri vermek zorunda kalacaklardı. Kralın bu emre sürgünlerin haklarını korumak ister gibi bir şekil vermesi, sanki 334 yılında yapılan antlaşmalarda devletlerden hiçbirinin bağlaşık bir devlete karşı sürgünlerin kabulü

için zor kullanmasını yasak eden hükümler mevcut bulunuyormuş gibi, ilgili devletlerin onayını alma gereğini görmemiş olması, herhalde en hassas ve en kışkırtıcı noktayı oluşturuyordu. Denilebilirdi ki, İskender'in bu emri ile Atina devletinin otonomisi ve hükümranlığı tehlikeye düşüyordu. Eğer, Demos bunu kabul edecek olursa Makedonya Krallığına tabi olmayı tanıyor demekti. Artık Demos eski atalarına bu kadar layık olmayan bir duruma mı düşmüş, despotik bir emre boyun eğecek kadar aciz bir hale mi gelmişti? Tam bu sırada, eğer hakkıyla yararlanılmış olsaydı, Atinalıların kuvvetini çok yükseltecek ve kralın emrine karşı koymalarını desteklemek ümidini verecek olan bir olay oldu.

Atina'da Harpalos'un entrikaları

İskender'in kaçan hazinedarı Harpalos, yukarda söylendiği gibi otuz gemi, altı bin ücretli asker ve zamanında kendisine emanet edilmişken kaçırdığı ölçüsüz hazinelerle Küçük Asya kıyılarından hareket etmiş, Atina'ya doğru yol alarak aynı yılın şubatında Munykhia limanına girmişti. Kıtlık yılında halka bağış olarak gönderdiği tahılın kendisine sağladığı itibara ve o zaman Atina Demos'unun kararıyla kendisine verilen hemşerilik haklarına güveniyordu. Phokion'un damadı Kharikles, Pythionike'nin mezar anıtını inşa etmek üzere ondan otuz Talent almıştı. Harpalos, herhalde daha başka nüfuzlu kişileri de büyük hediyelerle kendisine bağlamış olmalıdır. Demos, Demosthenes'in öğütlerine uyarak Harpalos'u kabul etmeyi reddetmişti. Munykhia limanının komutanı Philokles'e, eğer Harpalos zorla karaya çıkmaya girişecek olursa, silah kullanması için emir vermişti. Bunun üzerine Harpalos, ücretli askerleri ve hazineleri ile birlikte Tainaron'a doğru yelken açmıştı. Nikanor'un beyannamesinden sonra Tainaron'da iş arayan birçok ücretli asker ülkelerine dönmek istemiş olabilir. Fakat aynı beyanname, Aitolia ile Atina'da, tam Harpalos'un istediği şekilde bir etki yapmıştı. Harpalos, ikinci kez olarak Atina'ya gitti. Bu sefer ücretli askerleri yanında değil-

di, yalnız çaldığı paraların bir kısmını yanına almıştı. Philokles, bu kez onun Muniklia limanına çıkmasına engel olmadı. Çünkü Harpalos Atinalıların hemşerisiydi; şimdi yanında savaş kuvveti olmadan ve sırf himaye isteyen bir hemşeri sıfatıyla geliyordu. İşte böyle acınacak bir halde Harpalos Atina Demos'unun önüne çıktı ve hazineleriyle ücretli askerlerini onun emrine verdi. Bu arada şimdi cesaretli kararlarla büyük işler görme zamanının geldiğine işaret etmekten çekinmedi.

Harpalos davası

Bu arada küçük Asya'dan kralın hazinedarı Philoksenes, hazine hırsızı Harpalos'un kendisine teslim edilmesi için Atina'ya haber göndermişti. Bu konu üzerinde şiddetli bir çekişme başladı. İhtiraslı Hypereies, Hellas'ın kurtarılması için ele geçen bu güzel fırsatın kaçırılmaması gerektiği düşüncesini ileri sürüyordu. Makedonya dostları ise aynı derecede büyük bir heyecanla Harpalos'un geri verilmesini istemiş olmalılar. Phokion'un kendisi bile bu öneriye karşı çıktı. Demosthenes de onun görüşüne katıldı; Demos'a, himaye dileyen Harpalos ile paralarının, İskender tarafından bu konu için bir adam gönderilinceye kadar elde tutulmasını önerdi. Demos, bu öneriye uyarak kararını verdi ve ertesi günden itibaren Harpalos'un paralarını korumaya Demosthenes'i görevlendirdi. Demosthenes hemen Harpalos'tan elindeki paranın miktarını sordu ve yediyüz Talent cevabını aldı. Ertesi gün paralar Akropolis'e götürülmek istendiği zaman ancak üçyüzelli Talent olduğu görüldü. Anlaşılan Harpalos, kendisine bırakılan son serbest geceden faydalanarak dost kazanmak için paranın bir kısmını harcamıştı. Demosthenes ise eksik parayı Demos'a haber vermekten kaçındı ve konunu araştırılmasını Areiopag'a havale ettirmekle yetindi. Bu paraları alanlardan kendi istekleri ile getirip teslim edeceklere ceza verilmeyecekti.

Anlaşılan o ki, İskender, hazineleri ve ücretli askerleri ile gelen Harpalos'un Atinalılar tarafından iyi bir kabul göreceğini

beklemişti. Hiç olmazsa böyle bir olasılığa karşı bazı önlemler almış, deniz kıyısındaki eyaletlere gerektiği takdirde Atina'ya hemen bir baskın yapabilmek amacıyla, donanmayı hazır bulundurmak emrini vermişti. İskender'in ordugâhında ise o zamanlar Atina'ya karşı bir savaş açılması hakkında birçok söz söylenmiş, Makedonyalılar da eski düşmanlık yüzünden buna çok sevinmişlerdi. Gerçekte Atinalılar, sürgünlerin geri dönmelerine ciddi olarak engel olmak, kralı tanrılaştırmaktan kaçınmak ve tam bağımsızlıklarını korumak kararındaysalar, kendilerinden himaye dileyen Harpalos ile bunun getirdiği hazinelerde, enerjik bir savunma için birinci derecede gerekli olan araçlara sahip oluyorlardı. Aynı zamanda Atinalılar, Aitolialılarla İspartalıların, Akhaialılarla Arkadların -ki İskender buraların kentlerine ortak meclis oluşturmasını yasaklamıştı- kendileriyle işbirliği yapacaklarını umabilirlerdi. Fakat kralın hizmetindeki Harpalos'un ikinci defa olarak görevini kötüye kullandığı ve büyük bir suçtan dolayı İskender'in cezasını hak ettiği gözönüne alınırsa, hazine hırsızını teslim etmek ve sorumluluğu bu istekte bulunan İskender'in memuruna bırakmak da Atinalılar için onur kırıcı bir hareket olmazdı. Gerçekte Atinalılar, yarım önlemler almayı yeğlediler. Güvenli ve şerefli bir yol bulmaktan çok uzak olan böyle önlemlerle Atinalılar, kentleri, çok geçmeden çok zor bir durumda bırakacak bir sorumluluk yüklediler.

Philoksenos'un Harpalos'u teslim etmek isteğini tekrarladığını ve bunda ayak direğini doğal saymak gerekir. Aynı isteğin Antipatros ve Olympias tarafından da yapılmış olduğu doğru olabilir. Günün birinde sabahleyin Harpalos'un, başına konan nöbetçilere rağmen, kaçtığı görüldü. Halbuki bu firar, eğer Harpalos'u beklemeye görevlendirilen kişi ve Demosthenes'in başında bulunduğu komisyon görevini hakkıyla yapmış olsaydı, olanaksız kılınmış olurdu. Hemen bazıları gibi Demosthenes'in de rüşvet aldığına inanıldı ki bunu da doğal saymak gerektir.

Demosthenes için derhal işin araştırılmasını istemekten baş-

ka yapacak bir şey kalmamıştı. Kendi teklifiyle Areiopag buna görevlendirildi. Komutan Philokles, böyle bir kararın alınmasını istedi ve bunu Demos'a kabul ettirdi.

Areiopag'ın araştırmaları çok yavaş ilerliyordu. kralın tanrılaştırılması kararının alınıp alınmayacağı konusu da henüz çözümlenmiş değildi. Halbuki kral Babil'e dönünceye kadar bu kente varmış olması gereken elçilerin yola çıkabilmesi için bu konunun bir karara bağlanması gerekiyordu. Demos, kralın tanrılaştırılması ve sürgünlerin geri dönmeleri konusunu yeniden görüşmeye başladı. Demosthenes de burada tekrar tekrar söz alıyordu. Sonradan Demosthenes aleyhine açılan davada Hypereides şöyle diyor: "Areiopag'ın rüşvet alanları ilan edeceği zamanın geldiğini sandığın zaman, itiraftan kaçınmak için birdenbire savaşçı bir tavır takındın ve kenti heyecana düşürdün. Fakat Areiopag, henüz bir sonuca varmamış bulunduğundan, araştırmalarının sonucunu ilan etmeyi sonraya bıraktığı zaman da, İskender'e Zeus, Poseidon ve istediği daha başka tanrılar gibi saygı gösterilmesinin kabul edilmesini tavsiye ettin." Anlaşılıyor ki Demosthenes, kralın tanrılaştırılması konusunda olumlu bir karar alınmasını, sürgünlerin dönmeleri konusunda ise en büyük tehlikeyi göze almayı öğütlemiştir. Elçilere bu yolda talimat verildi ve aşağı yukarı kasım ayının sonlarına doğru yola çıkarıldı.

Atina'dan kaçan Harpalos, önce Tainaron' a gitmiş, sonra ücretli askerleri ile hazinelerini almış, artık Hellas'ın ayaklanması ümidinin kalmadığını görerek, Girit'e varmış ve bir dostu olan İspartalı Thibron tarafından burada öldürülmüştü. Sonra Thibron Harpalos'un ücretli asker ve hazinelerini alarak Kyrene'ye kaçmıştı. Harpalos'un hesaplarına bakan en sadık kölesi, Rhodos'a kaçmış ve burada yakalanarak Philoksenos'a teslim edilmişti. Bu adam, Harpalos'un çaldığı paralar hakkında bildiklerini itiraf etti.

Bu sayede Philoksenes, kullanılan paraların ve bu paraları alanların listesini Atina'ya göndermek olanağını buldu. Bunlar arasında Demosthenes'in adı yoktu. Altı ay sonra Areiopag'ta

araştırmalarını sona erdirmiş ve konuyu mahkemeye yansıtmıştı. Bunun üzerine başlıyan Harpalos davalarında Atina'nın en tanınmış adamları davacı veya davalı olarak yargıçların önüne çıktılar. Davacılar arasında Pytheas, Hypereides, Mnesaikhmos, Hymeraios ve Stratokles, davalılar arasında da altıbin Stater almak sanısı ile Demades, komutan Philokles. Phokion'un damadı Kharikles ve Demosthenes vardılar. Demostmenes, Harpalos'un parasından yirmi Talent aldığını inkar etmedi. Fakat bunu daha önce Theorik kasasına avans olarak verdiği ve söylemekten çekindiği, aynı miktar paranın karşılığı olarak aldığını ileri sürdü. Areiopag'ı, İskender'e hoş görünmek için kendisini bertaraf etmek niyetiyle suçladı. Halktan seçilen mahkeme üyelerinin merhamet duygularını uyandırmak için çocuklarını mahkemeye getirdi. Sonunda Demosthenes, aldığı paranın beş katını ödemek hükmünü giydi. Bu parayı ödeyecek gücü olmadığından hapse atıldı ise de altıncı günü buradan kaçma fırsatını buldu veya bu fırsat kendisine verildi.

İskender'in iç siyaseti ve bunun etkileri

Harpalos davalarının bu şekilde bitmesi Atina için bir uğursuzluk olmuştur. Genel durumun doğrudan doğruya bir ifadesi olan Heliaia mahkemesinin halk tarafından seçilen üyeleri, davacıların sözlerini iyice dinlemişlerdi. Davalılar onlara: Siz davalılar hakkında karar vereceksiniz; fakat başka birisi sizin hakkınızda hüküm verecektir; bu kadar tanınmış adamı cezalandırmak da doğrudan duğruya kendi suçunuzdur, demişlerdi. Harpalos konusunda Atina'nın güttüğü ikircikli siyaset yüzünden ilk kez bu kadar aykırı dava karşısında kalan yargıçlar, siyasî düşüncelerle davalıların bir kısmı hakkında fazla sert ve acele, bir kısmı hakkında da hak etmedikleri halde çok ılımlı karar vermişti. Aristogeiton'a beraat verilmişti. Halbuki halk önderlerinin en küstahı olan bu adam, Areiopag'ın ihbarına göre yirmi Talent almıştı. Buna karışlık Makedonya Devleti'nin en büyük düşmanı, ülkesinden uzak-

laşmak zorunda bırakılmıştı. Bu olayla eski demokrat partisinin ve bu partinin dayandığı geleneklerin desteği, ortadan kalkmış oluyordu. Atina Devleti, Philokles'in kişiliğinde, birçok defa halk tarafından komutanlık gibi önemli bir makama seçilen değerli bir askeri kaybediyordu. Demades, hüküm giymiş olmasına rağmen Atina'da kaldı ve bu davadan sonra halkın idaresi başına geçen adamların silik, korkak veya vicdansızlıkları kadar nüfuzu da arttı. Atina'nın siyaseti daha ikircikli ve çok geçmeden de zilletli bir duruma girdi. Sürgünlerin ülkelerine dönmelerine izin verilmemişti. Gün geçtikçe bunların Megara'dan ve kralın genel affına dayanarak, Atina'nın sınırlarını aşacaklarından korkulmaya başlandı. Fakat buna rağmen, krala resmi bir elçilik heyeti gönderilmekten başka şehrin korunması için hiçbir önlem alınmadı. Bu heyet, sürgünlerin Atina'ya kabul edilmemesine izin vermesini kraldan rica edecekti. Böyle bir hareket ise, hiç olmazsa Atina'nın çıkarı bakımından büsbütün acemice düşünülmüş bir önlemdi. Çünkü kent, bir taraftan Korinthos Birliğinin hükümleri içinde kalmak istediğini ilan etmiş, öte taraftan ise kralın bu başvuruya olumsuz bir cevap vereceğinden kuşku duymaya başlamıştı.

Bu olayların görünüşteki etkilerinden çok birtakım ilkelerin manevi bakımdan çiğnenmiş olması önemliydi. Halbuki Atina, kendisini aynı prensiplerin temsilcisi ve mükemmel bir örneği olarak görüyor, başkaları tarafından da böyle sayılıyordu. Bir zamanlar Kleon, kendisini en aşırı ve radikal demokrat diye tanıyan o dönemin Demos'una, "Demokrasi başkaları üzerinde hüküm sürmek değildir." demişti. Şimdi Atina'nın, İskender'in Hellas'ta kurduğu krallık otoritesine boyun eğmek zorunda kalması, "bir karış uzunluğunda olan bir nakil vasıtasının aslında nakil vasıtası olamıyacağını" hâlâ kavramak istemeyen küçük küçük devletçikler sisteminin ve kendini dev aynasında görmekte olan yerelciliğin (Partikularizm) kalan en son dayanağı da ortadan kalkması demekti. Yeni oluşmaya başlayan gerçek devlet kuvveti ise, sessizce Hellen dünyası üzerinde de kendini

gösteriyordu. Gerçi bu, Hellen dünyasından büyük özveriler istiyordu. Fakat İskender, aynı özveriyi hem doğrudan doğruya kendisinden, hem de Makedonyalılarından istiyordu. Başarılarını bu özveriyle haklı çıkarıyor, bu özveriyle ödüyordu.

Çok tanınmış bir araştırmacı, İskender'i zamanının en büyük deha sahibi devlet adamı diye nitelemiştir. Bir düşünür olarak Aristotales neyse, devlet adamı olarak İskender de aynı şeydi. Düşünür, zihninin sükunet ve inzivası içinde, felsefi sistemine ancak düşünme dünyasında mümkün olan tam bir bütünlüğü ve mükemmelliği verebiliyordu. Gerçi İskender'in bir devlet adamı olarak yarattığı eser, ilk bakışta ancak kroki halinde ve ayrıntılarında birçok kusurlarla dolu gibi görünmektedir; yarattığı tarzda sırf kişisel tutkuları ve mizacından doğmuş veya rastlantılar tarafından meydana getirilmiş bir şey gibi gelmektedir. Fakat şunu unutmamak gerekir ki bunlar, muazzam şart ve durumların birbirleriyle çarpışmasından ortaya çıkan düşüncelerdir ve bu düşünceler onda hemen kurallar, organizasyonlar, işe devam etmenin koşulları haline gelmektedir. Gene bu ani fikirlerden herbirinin sürekli daha geniş görüş ufukları açtığını ve aydınlattığı, daha sıcak mücadelelere neden olduğu, zorunlu görevler yüklediği de unutulmamalıdır.

Bize gelen kaynakların cılızlığı yüzünden bu çalışmanın kaynağı, bu kadar çok görev ortaya atan ve bunları çözen yüksek entellektüelliğin ve manevi çalışmaların merkezi olan kişi hakkında herhangi bir şekilde fikir edinmemiz olanağını vermemektedir. Elimizdeki kaynaklar, Makedonya Kralının yaptığı işler ve bunlardan uygulananlarla etkileri görülenler hakkında ancak parça parça ve bazı noktalarda bilgi edinebilmemize yetmektedir. Bu olayların hemen hemen sadece mekan genişliği bakımından bu etkileri meydana getiren kuvvet ile sevk eden irade ve doğuran düşünceler için İskender'in büyüklüğü hakkında bize bir ölçü verebilmektedir.

Kralın, babası tarafından hazırlanan büyük savaşı gerçekleş-

tirerek yaptığı işin başında gelen neden, fetih yoluyla kurduğu devlete güvenli ve sürekli bir şekil sağlamak kaygısı olabilir. Fakat İskender, bu amaca ulaşabilmek için, gençliğin radikalizmi ile cesaret bakımından savaş seferlerine ve zaferlerinin etkisi bakımından meydan savaşlarına üstün gelen araçlara başvuruyor veya bunları icat ediyordu.

Bunların en cesurcası, bugüne kadar ahlakçıların İskender hakkında ileri sürdükleri en ağır itham gibi, çalışmalarına başlamak için kullandığı aleti kırmış olmasıdır; başka bir deyişle sefere çıkarken elinde taşıdığı sancağı, yani Hellenlerin barbarlara karşı besledikleri gururlu kini, zaferlerinin kapatması gerektiği uçuruma atmış olmasıdır.

Aristoteles, "Politika" adlı eserinin bir yerinde, kitabının işlevini, aslında en iyi olmayan, fakat en kullanışlı olan devlet şeklini bulmayı göstermek olduğunu belirtmektedir: "Ortalama insanlar için bir ölçüden daha ilerisine varacak bir erdem aranmaz, içinde yaşanan doğa ve koşulların izin verdiği oranda daha fazla bir irfan istenmez ve ancak ideal bir devlette mevcut olabilecek bir anayasanın bulunmasına çabalanmaz da yaşanması mümkün olan bir hayat insanlardan çoğunun serbestçe hareket edebilmesini sağlayacak bir anayasanın bulunması gerekiyorsa; o halde devletlerde ve insanlardan çoğu için en iyi anayasa ve en elverişli hayat hangisidir?" Filozof diyor ki: "Bütün sorun, mevcut şartlardan doğup gelişmiş, kolayca içine girilmesi ve katılınması mümkün olan bir devlet düzeni bulmaktadır. Çünkü, tıpkı öğretilmiş bir şeyi yeniden başka türlü öğrenmek yeni bir şeyi öğrenmek kadar güç olduğa gibi, bir devleti düzeltmek de tamamen yeniden kurmak kadar güçtür." Filozof, radikal düşüncelerinde bu kadar ileri gitmektedir. Fakat o, insanların ve devletlerin çoğundan bahsederken yalnız Hellen dünyasını göz önünde tutmaktadır. Çünkü barbarlar, doğal olarak hayvan ve bitkilerden farksızdır.

İskender de realist düşünmektedir. Fakat bu, "mevcut koşullar" önünde durmamaktadır; daha doğrusu kralın zaferleri yeni

koşular yaratmıştır. Siyasî sistemini üzerinde kurmak zorunda olduğu alan, İndus ile Jaksartes'e kadar Asyalı ulusları içine almaktadır. Görmüştü ki barbarlar hayvan ve bitkilerden farksız yaratıklardı; onlar da kendi ihtiyaçları, yetenekleri ve erdemleri ile insandılar; onların da yaşam tarzlarında sağlam elemanlar vardı; belki de onları barbar diye aşağı gören Hellenlerde bu güçlü yaşam unsurları kısmen kaybolmuştu. Eğer Makedonyalılar üstün vasıflara sahip mükemmel askerse, onları bu hale getiren Kral Filip olmuştur. İskender de, tıpkı şimdiye kadar Thrakları, Paionialıları, Agrianları ve Odrysleri Makedonyalılara eşit yetenek kazandırarak yetiştirtiği gibi, Asyalıları da aynı hale getirmeyi ve aynı disiplin altına almayı düşünüyordu. Hindistan'da giriştiği seferler, bu işte ne dereceye kadar başarılı olduğunu kanıtlamıştı. Fakat Makedonyalı çoban, kömürcü ve köylülerde, Hellen formasyonundan Rhodope ile Haimos'un ötelerinde yaşıyan barbar komşularından daha fazla bir şey yoktu. Hellen ülkelerinde Doloplara, Aitolialılara Ainianlara, Mallara ve Amphissa köylülerine de daha başka bir gözle bakılmıyordu. Hellen formasyonu ise, sanat ve bilimde ne kadar ileri ve entellektüel içerikle kişisel çaba melekesini geliştirmekte ne kadar ileri gitmiş olursa olsun, insanları ancak daha kurnaz bir hale getirmiş, fakat daha iyi yapmamıştı. Aile, toplum ve devlet hayatının dayanmak zorunda bulunduğu ahlakî değerler, tıpkı üzümün şırası çıkarıldıktan sonra geriye kalan posası gibi, bu formasyonun yükselmesi oranında zayıflamış ve çürümüştü. Eğer İskender, Asya'yı Hellenler ve Makedonyalılar için fethedip de Asyalıları bunlara köle olarak vermek isteseydi, aynı Hellenlerle Makedonyalılar ancak çok kısa bir zaman içinde Asyalılaşırlar, hem de en kötü anlamı ile Asyalı olurlardı. Yüzyıllardan beri Hellen dünyasına daima yeni yeni sömürgeler, daima daha geniş topraklar, daima taze ve hayat dolu filizler kazandıran şey, egemenlik ile köleleştirme mi olmuştu? Hellen hayatının Syrte'deki Libyalılara, Maiotis gölü kıyıllarındaki İskitlere, Alp-

larla Pireneler arasında yaşıyan Kelt boylarına kadar ulaşması, İskender'in Asya kıtasındaki uzak kalelere kadar yaymak istediği tarzda olmamış mıydı? Bunca zamandır ve sürekli artan kalabalıklar halinde bütün dünyaya yayılan ve çoğu kez doğrudan doğruya anayurtları aleyhinde çalışanlara ve Hellen topraklarının içindeki güçlere yetmeyecek kadar dar olduğunun bir delili değil miydi? Hellenler tarafından köle sayılan barbarların devleti, bir yüzyıldan beri hemen hemen tamamen Hellas'tan satın aldığı kuvvetlerle tutunmuş değil miydi?

Muhakkak ki Aristotales, mevcut şartlar üzerinde bina kurulması gerektiğini söylemekte haklıydı. Fakat o, bu olayları zayıf ve en zayıf yanlarıyla, tutunamaz bir hale gelmiş bulunan şekilleriyle ele alırken düşünce sondasını yeteri kadar derinlere sokmuyordu. Makedonya fetihlerinin yumrukları altında hem Hellen dünyasının ve hem de Asya dünyasının çökmesi; bu açılımla büsbütün bozulmuş, düşüncesiz ve gerçekten uzaklaşmış bir hale gelen durumların tarihsel eleştirilerinin olması, İskender'in yeryüzüne getirdiği devrimin ancak bir yanıydı. Mısır anıları ve kültürü, binlerce yıllarla ifade ediliyordu. Suriye ve Babil dünyası, ne kadar zengin politeknik bilgileri, astronomi gözetlemeleri ve eski edebiyat örnekleri gösteriyordu? İranlılarla Baktrialıların eski din doktrinlerinde ve harikalar ülkesi olan Hindistan'ın din ve felsefesinde, kendini beğenmiş Hellen formasyonunu bile hayrete düşürecek kadar zengin bir gelişme dünyası açılmıyor muydu? Gerçekte Asyalılar, İllyrialılar, Triballer ve Getler gibi barbar, Hellen milliyetçiliğinin Grekçe konuşmayan herkes hakkında aynı damgayı basmaktan hoşlandığı gibi vahşi ve yarı vahşiler değildi. Fatihlerin, onlara yalnız verecek değil, onlardan alacak şeyleri de vardı. Öğrenmek ve bazı bilgileri değiştirmek gerekiyordu.

Denebilir ki, İskender'in kendisine görev edindiği işin ikinci kısmı başlıyordu ki, bu da barış çalışmalarıdır. Silahla zafer kazanmaktan daha güç olan barış çalışmaları ile zaferleri güvenli

koşullarda haklı çıkarmak ve bunlara bir gelecek sağlamak zorunluluğu vardı.

İskender, Hindistan dönüşünde İmparatorluğun durumunu görünce, acele kurulmuş bir binada ne kadar noksanlar bulunabileceğine tanık olmuştu. Verdiği cezaların çok sert olması, yeni birtakım ihanetleri önlemek, zalimlerle mazlumlara keskin bir gözle güçlü bir elin kendi üzerlerinde bulunduğunu göstermek içindi. Fakat, muazzam değişiklikler ve zorluklarla geçen on yıl sonunda, bütün tutkuların şiddetlenmesinden, kazananların zevke düşkünlüklerinin artmasından, yenilenlerin korku ve hınçlarının bu kadar artmasından sonra, hepsini geniş bir nefes almaya, dirginliğe ve günlük hayata alıştırmak bundan daha da güçtü.

Böyle davranmak, belki de hesaba katmak zorunda olduğu koşullar içinde, hiç olmazsa İskender'in yaradılışına uygun değildi. Kral, hayatının doruklarını aşmıştı. Artık aşağıya doğru inmeye başlıyor, gölgeler koyulaşıyordu.

Bu noktada, artık kendini göstermeye başlayan ve dalgalar gibi yükselip alçalan güçlüklerin ana hatlarını çizmek yerinde olacaktır. Yapılan işle içinde taşıdığı prensiplerden, duruma uygun olması gerektiği ölçüde birtakım sonuçlar, karşıtlıklar ve olanaksızlıklar meydana gelmiştir ki bunlarda yapılmış olan işin "öteki yüzü" görülmektedir.

Olympia şenliklerinde Nikanor'un ilan ettiği önlemlerin siyasî bakımdan ne gibi bir etki yaptığı yukarda anlatılmıştı. Fakat yurtlarına dönen sürgünler, kendileri yokken evlerinin ve tarlalarının devlet tarafından zaptedilmiş, satılmış ve elden ele geçmiş olduğunu gördüler. Hellen kentlerinin hepsinde, sürgünlerin dönmesiyle çeşitli can sıkıcı olaylar ve davalar ortaya çıktı. Mytilene'de sürgünden dönenlerle yurtlarında kalanlar arasında bir sözleşme yapılarak bir çıkar yol bulmak istendi. Bu sözleşmeye göre karma bir komisyon mülkiyet konusunu inceliyecekti. "Kralın buyruğu üzerine" Eresos'ta yurtlarına dönenlerin, bir zamanlar bunları sürmüş olan tiranlardan, vekillerin-

den ve taraftarlarından haklarını alabilmeleri için mahkemeler kurulması yolu tutuldu. Kalymna'da ise aynı işi bir düzene koymak için İasos hemşerilerinden beş kişi hakem yapıldı. Bunları, şans eseri kaybolmamış bazı kayıtlardan öğreniyoruz. Fakat işin özü geriği Hellen kentlerinin herbirinde sürgünlerin dönmesi emri üzerine aynı sorunların ortaya çıktığı muhakkaktır.

Buna benzer başka bir kayıt, İskender'in bir zamanlar eski Magnesia da Sipylos'a yerleşen askerlerin herbirine birer tarla hissesi tahsis ettiğini göstermektedir. Ne zaman, hangi koşullarda ve hangi haklar verilerek bu işin yapıldığı anlaşılamadığı gibi yerleşenlerin Makedonyalılardan mı, yoksa ücretli veya başka askerlerden mi oldukları da çıkarılamamaktadır. Kesin olan şu ki bu tek tük rastlanan bir durum değildi. Paralardan gösteriyor ki, Dokimeion'a ve Blaundos'a Makedonyalılar, Apolloniada Thraklar yerleştirilmiştir. Bu göçmenlere verilen tarla hisseleri acaba kente ait topraklardan mıydı, yoksa krala ait kendi topraklarından mı? İskender'in kurduğu yetmişten fazla kentte de gene aynı sorun ile karşılaşmaktayız. Acaba bu göçmenler, aynı kentin eski sakinleri veya buraya gelerek yerleşmeye zorlanan yerlilerin yanında ne gibi bir yasa ve hukukla yaşıyorlardı? Krala ait malikaneler neydi veya ne oluyordu? İskender Kios, Gergethos, Elaia ve Mylasa üzerinde, bu kentlerden birini seçmesi için Phokion'a teklifte bulunurken, ne gibi bir hakka sahipti?

İskender'in yönetimde, önceki vergi sistemlerinde ne kadar değişiklik yaptığını veya eski sistemin ne kadarına dokunmadığını bilmiyoruz. Arrianos diyor ki: Kral, İran'a döndüğü zaman, kendisinin "Satrap, Hyparkh ve Nomarkh" olarak geride bıraktığı kişilerin gözünü yıldırmak için bu kadar sert cezalar uygulamıştır. Bu unvanlar, yönetim kademeleri miydi? Acaba bütün satraplıklarda aynı görevler, kademeler var mıydı? Yoksa, Mısır'da görüldüğü gibi, geniş imparatorluğun ayrı ayrı bölgelerinde ayrı ayrı yönetim biçimleri, örneğin Suriye, İran, Baktria için başka bir yönetim biçimi mi vardı? Örneğin Küçük Asya ve Suriye'de hazi-

ne ve vergi işleri özel bir görevliye mi bırakılmıştı? Bunların satraplıklardaki askeri komutanlara karşı durumlarının ne olduğu, çeşitli makamların yetkilerinin ne şekilde sınırlandırıldığı, herbirine ne kadar bir gelir ayrıldığı da anlaşılamamaktadır. Fakat, Mısır Arabistan'ını yöneten Naukratisli Kleomenes, tahıl ihracı üzerine konan gümrüğü yükseltebiliyor, özellikle Atina'da büyük sıkıntılar doğuran kıtlıktan yararlanarak kendisine önemli kazançlar sağlamak için eyaletindeki bütün tahılı satın alabiliyor; kutsal timsahlar üzerine gümrük koyabiliyordu. Babylon da özünü iyice bilmediğimiz bir makamı olan Rhodoslu Atimenes hakkında şöyle deniliyor: Antimenes, Babil'e ithal edilen bütün mallar üzerinde bir zamanlan alınan sonradan vazgeçilen yüzde on gümrüğü yeniden koydu; oluşturduğu bir köle sigortası örgütü ile esiri kaçan her adama, değerinin yüzde onunu daha önce sigortaya ödemiş bulunması koşuluyla, kaçan kölesini satın alırken verdiği paranın bütününü alabilmesini sağladı. Bu tür ayrıntılar hakkında daha fazla bir şey öğrenemiyoruz. Yönetim sisteminde boyların yanında kentlerin durumunu, hükümran bey ailelerinin, tapınaklara sahip devletler (Ephesos, Komana... gibi) ve doğal hükümdarların durumları hakkında da bilgi edinmek mümkün olmuyor. Ortaya çıkan yeni durumlar için en yoğun kaynama ve mayalanmalardan biri de, Asya'nın fethiyle İskender'in eline geçen sayısız değerli madende bulunması gerekir. Peloponnesos Savaşlarından önce Atina, Akropolindeki gümüş ve altın eşyadan başka hazinesinde bulundurduğu dokuz bin Talent para ile Hellen dünyasının en zengin devletiydi. Aynı zamanda Atina, her şeyden önce bu parası sayesinde, tamamen doğal değişim ekonomisi içinde yaşıyan Peloponnesos devletleri üzerinde siyasî üstünlüğünü garanti edilmiş görüyordu. Şimdi ise çok daha yüksek miktarda bir para söz konusuydu. İskender, İssos'taki Pers karargâhında, Damaskos, Arbela ve ilah... gibi yerlerde ele geçirdiği servetten başka, söylendiğine göre Susa'da ellibin Talent. Persepolis'te gene ellibin Talent, Pasargadai'de altıbin Talent ve

Ekbatana'da gene oldukça yüklü bir servet bulmuştu. Söylendiğine göre orada İskender tarafından yüzseksenbin Talent bırakılmıştır. İskender'in eline ne kadar altın ve gümuş eşya, erguvan, değerli taş... gibi şeylerin geçtiği, satraplıklarda ve Hindistan'da bunlara neler katıldığı hakkında kaynaklar susmaktadır.

İskender'in fetihleri ile ve on yıl içinde yeniden tedavüle çıkarılan külliyetli altın ve gümüş için yapılacak bir istatistik, bu rakamlara dayandırılamaz.

Fakat Asya üzerinde hüküm süren kral gücünün o zamana kadar ölü olan enginlikleri yeniden piyasaya çıkardığı, tıpkı kalpten fışkıran kan gibi aynı kuvvetin zenginlikler saçtığı gözönünde tutulacak olursa görülecektir ki bu sayede zorunlu olarak İmparatorluğun içindeki ülkeler arasında ulaşım süratle gelişmiş, Pers egemenliği altında gücünü yitiren ulusların ekonomik hayatları birdenbire canlanmış ve yükselmiştir. Kuşkusuz bu olay, aynı oranda fiyatların yükselmesi, o zamana kadarki dünya ulaşımının ağırlık merkezinin başka alanlara kayması, kıyıda kalan yerlerde ticaret bilançosunun düşmesi gibi birtakım doğal sonuçlar doğurmuştur. Sonraki zamanlarda eski Hellen'de görülen birtakım olayları, durumun ve koşulların bu şekilde değişmesi ile açıklamak belki mümkün olur. Herodotos'un verdiği bilgiye göre Pers Devleti'nin toprak vergisinden geliri, ondörtbinbeşyüzaltmış Euboia Talent'iydi. Pek inanılır olmayan bir kaynakta da, İskender'in son yılındaki vergi geliri tutarının otuzbin Talent olduğu söylenmekte ve hazinede ancak ellibin Talent bulunduğu belirtmektedir. Pers saltanatı zamanında halk için en ağır yükü, aynî olarak ödenmesi gereken vergiler teşkil ediyordu. Bunlar yalnız kral sarayı için yılda onüçbin Talent olarak hesaplanmıştır. Aynı zamanda her satrap, her hyparkh ve her bey, kendi bölgesinde Pers Kralı'nın kendine örnek alıyordu. Kayıtlarda rastladığımız birtakım işaretlerden İskender'in, bu vergi sistemini kaldırdığını anlıyoruz. Bir kent veya bölge, eskiden Pers Kralı'nın tarafından ne kadar soyulmuşsa bundan böyle, kral karargâhının

varlığıyla, aynı ölçüde kazanç elde etmeliydi. Özellikle son zamanlarında kralın hiç yanından ayırmadığı parlak maiyet, artık bulunduğu yer için bir yük oluşturmuyor, tersine olarak iletişimi ve refahı artırıyordu. İskender'in bütün saray erkanına erguvan elbiseler giydirmeye karar vererek eldeki erguvan kumaşları satın almak için İonia'ya haber gönderdiği anlatılmaktadır. Kaydına bir yerde rastlanan böyle bir hareketin, benzerlerine girişildiğini kabul edebiliriz. Anlaşılıyor ki satraplar, askeri komutanlar ve diğerleri, eyaletlerde artık doğal değişim (takas) ekonomisi uygulamıyorlardı. Gerçekten de bunların, gerekli şatafat içinde yaşıyabilmesi için normal gelirleri yetmiyordu. Çok kere bilinçsiz harcamaları hakkında ne söylenirse söylensin, halka kazanma olanağını da veriyorlardı. Örneğin; Opis'ten yurtlarına dönmeye koyulan asker için adam başına bir Talent gibi zengin bağışlarla kral, askerlerinin, hele hizmetlerini bitirmiş olanların rahatça yaşamalarını sağlıyordu. Eğer asker elindeki paradan daha fazlasını harcıyorsa, kral, sonsuz bir cömertlikle onların borçlarını ödüyordu. İskender'in şair, sanatçı, filozof, üstün yetenek ve her çeşit bilimsel araştırmalar için elinin açık olduğu da bilinmektedir. Kaynaklarda Aristoteles'e, doğa tarihi üzerindeki araştırmaları için sekiz yüz Talent verdiği anlatılmaktadır. Bu rakamın doğru olduğunu kabul etmek gerekir. Çünkü Aristoteles'in bu alanda başardıklarının büyüklüğü bunu akla yatkın kılmaktadır.

Burada İskender'in giriştiği ve fırsat düştükçe sözünü ettiğimiz imar çalışmalarını, Balylonia'da kanal sistemini inşa ettiğini, Kopais Gölü'nün sularından yararlanmayı sağlayan kanalları temizlettiğini, Hellas'ta harabolmuş tapınakları, söylendiğine göre onbin Talent ödenek ayırarak, onarttığını, Klazomenai yakınlarında bendler yaptırdığını, buradan Teos'a geçebilmek için burnu yardırdığını... hatırlatalım.

İskender'in kazandığı başarıların ekonomi hayat için önemini belirtmeye sadece bunlar yeter. Belki de hiçbir zaman, bu bakımdan, bir insanın nüfuzu sayesinde bu kadar ani ve bu kadar

derin etkiler yapan, onca geniş alanı içine alan değişme görülmemiştir. Bu büyük değişim, rastlantılarla gerçekleşmemiş, açıkça görüldüğü gibi istenmiş ve belli sonuçlar elde etmek için uygulanan planlı bir çalışma ile gerçekleşmiştir.

Ayrıntılı düşünüldüğü zaman görülür ki, Asya ulusları sarsılmıştı. Batı, Doğunun zevklerini ve Doğu, Batının sanatını öğrenmek ihtiyacını duymuştu. Hindistan ve Baktria'da kalan Batılılarla bütün satraplıklardan gelerek kralın sarayında toplanan Asyalılar gurbette ülkelerinin kültür ürünlerini bir kat daha özlüyorlardı. Kralın sarayında gösteriş içinde temsil edildiği biçimde ayrı ayrı yaşam biçimleri ve ihtiyaçları birbirine karışmıştı. Bu durum satraplıklarda, kibarların konaklarında, hayatın bütün alanlarında az çok moda olmak zorundaydı. Bütün bunlar gözönünde tutulursa büyük ve esaslı bir ticaret değişimi ihtiyacının kendiliğinden doğduğu kolayca anlaşılır. Asıl sorun, bu değişime en güvenli ve en kolay yolları açmak ve bir dizi ticaret merkezi oluşturarak bir irtibat ve devamlılık sağlamaktaydı. İskender, ta baştan beri bütün inşaat çalışmalarında askeri düşünce ile birlikte bu yönü de gözönünde tutmuştur. Gerçekten de onun kurduğu kentlerin çoğu, Asya'nın en önemli ticaret merkezlerini oluşturmaktadır. Ancak şu farkla ki artık kervan yolları eşkıya baskını tehlikesi ile yerel beylerin baskısı altındadır; halbuki İskender imparatorluğunda dağlarda ve çöllerde yaşayan soyguncu kavimler korkudan yerlerinden kımıldayacak halde değillerdi veya bir yerde oturmaya zorlanmışlardı; kralın görevlendirdiği kişiler, ulaşımı ve güvenini sağlamakla görevlendirilmişlerdi ve bu bakımdan her zaman tetikteydi. Akdeniz üzerinde de ticaret seferleri çok büyük bir gelişme kaydetmişti. Daha o zamanda Mısır İskenderiye'si Akdeniz ticaret ve ulaşımının merkezi haline gelmeye başlamıştı. Kralın planlarına göre Akdeniz'deki ticaret gemileri, eşkıya Etrüsk ve İllyria korsanlarından korunacaktı. Fakat İskender'in yeni deniz ulaşım yollarını açmakta gösterdiği özen özel bir önem taşımaktaydı. İndus'tan Fırat ve Dicle'ye varan de-

niz yolunu açmayı başarmıştı. Bu nehirlerin ağızlarında kurulan Hellen kentleri, bu tarafta yolculuğun ihtiyacı olan üsleri sağlıyordu. İskender'in bu yolda çalışmak, Suriye ovaları ile Dicle ve Fırat nehri ağızları ve yukarı İndus ülkeleri ile İndus ağızları arasında doğrudan doğruya bir ticaret ulaşımı sağlamak için hangi girişimleri yaptığı; Pers Körfezinden Arap Yarımadasını dolaşarak Kızıl Denize ve İskenderiye yakınlarına kadar başka bir deniz yolu bulmak için neler tasarladığı; Mısır Alexandreia'sından batıya doğru Akdeniz'in güney kıyıları boyunca nasıl bir askeri ve ticari yol açmak istediği; ve nihayet Hazar Denizi ile Hint Okyanusunu birbirine bağlayacak bir su yolu bulmak ümidiyle Hyrkania ormanlarında gemiler yapılması için emirler verdiği ve bunların önemi ilerideki bölümlerde aktarılacaktır.

Burada başka bir noktanın daha belirtilmesi yerinde olacaktır: Bu da ulusların birbirleriyle başlayan kaynaşmasıdır. Bu olayda İskender, bütün yapı işlerinin aynı zamanda hem amacını ve hem de aracını görmektedir. On yıllık bir zaman içinde bir dünya keşfedilmiş ve fetholunmuştu; batı ve doğu ülkelerini birbirinden ayıran engeller ortadan kalkmış, bundan böyle batı ülkeleri ile doğu ülkelerini birbiriyle birleştirecek olan yollar açılmıştı. Eski bir yazar şöyle diyor: "Tıpkı bir aşk kadehi içinde olduğu gibi bütün ulusların hayat unsurları birbirine karışmıştı ve uluslar tek bir kadehten içiyorlar, eski düşmanlıkları ile kendi acizliklerini unutuyorlardı."

Ulusların böylece kaynaşmalarından ne gibi sonuçlar doğduğunu anlatmanın yeri burası değildir. Bu, daha sonraki yüzyılların tarihini oluşturmaktadır. Fakat daha başlangıçta, sonradan sanat, bilim, din gibi alanlarda, insanın bütün beceri ve isteklerinde gittikçe genişleyen yönler görülebilmektedir. Çoğu kez de kötü, soysuzlaşmış durumlarla karşılaşılmaktadır. Bu durumda, ancak yüzyıllar boyunca olaylar arasındaki bağları kavrayabilen tarih görüşüdür ki, derinlerde etkilerini gösteren büyük ilerlemenin seyrini keşfedebilir. Hellen sanatı için, uyumlu oranların

sağladığı sakin yüceliğini, muazzam kitlelerin Asyavari debdebesine yükselmeyi; değerli malzemenin bolluğu ve realist göz zevki ile tasvir idealizmini aşmayı öğrenmek, bir kazanç olmamıştır. Mısır tapınaklarının kasvetli ihtişamı, Persepolis'in akla durgunluk veren burç ve salon binaları, Babil'in muazzam harabeleri, yılan idolleri ve sütunların dibinde yatan filleri ile Hint mimarisi; bütün bunlar Hellen sanatçılarına anayurttaki sanat gelenekleriyle karışarak, yeni görüş ve tasarılar için bir kaynak zenginliğiydi. Fakat daha şimdiden yeni ilhamlar, abartıya kaçıyordu. Deinokrates'in o muazzam planını hatırlıyalım: Sanatçı, Athos Dağını yontarak İskender'in bir heykeli haline getirmek istiyordu; Heykelin bir eli on bin nüfuslu bir şehri taşıyacak, öteki eli ise bir dağ ırmağını yüksek çağlayanlarla denize dökecekti. Gerçekten hemen daha sonra da sanat, paralar üzerindeki kafa tasvirlerinde, düşünürlerle şairlerin heykellerinde endividüel gerçeğin ve canlılığın en yüksek mertebesine çıkmış, büyük plastik kompozisyonda örneğin Pergamon'dakinde hareketli heyecanın ve hatalı düşüncenin en cesurca ifadesini bulmuştu. Fakat bunun arkasından boş lüks ile ustaca zanaatın yükselmesi oranında çabuk bir çöküş devri gelmiştir.

Şiir sanatı da yeni hayata katılmayı denemiştir. Komedya ve Elegi'de psikolojik gözlem bakımından zarif bir incelik gelişmiş, karakterlerin ve günlük hayatın akışı, toplumsal hayatın, denebilir ki gerçek hayatın olduğu kadar pastoral tarzda şiirleştirilmiş hayatın da, anlatımında bir ustalık elde edilmiştir. Bu anlatım, hayatı yaşanır kılan çıkarların, büyük düşünce ve tutkuların eski çizgisinden ne kadar uzaklaşılmış olunursa olunsun, her şeyden daha canlı bir şekilde insan duygusuna seslenmektedir. Endivüdüel ve realist konulara bu kadar düşkün bir hale getirilen Hellen şiiri, ne şimdi şahit olduğu kahramanlık savaşlarından, ne de bu savaşların meydana getirdiği akıllara durgunluk veren yeni oluşumlardan yeni ilhamlar almış değildir. Galliambos'un kendini iğdiş etmeyi tasvir eden coşkun şiiri bir istisna olarak kabul edi-

lebilir. Hellen şiiri artık Pers masallarının renk zenginliklerini veya monoteist mezalirin ve peygamberliklerin dünya üstü törenlerinden kendi bünyesine hiçbir şey almayı başaramamıştır. Günlük konuların üzerine çıkmak istediği zaman kendi klâsik devrinin taklidine dönmüş ve ortak kahraman İskender'in anısını binlerce masal ile türküde kuşaktan kuşağa aktarmayı Doğu uluslarına bırakmıştır. Hellenlerin söz sanatları içinde çağdaş sanatçılar tarafından taze ve canlı olarak yaşatılan en genci, yeni şekiller kazanabilmiştir. Böylece çok gelişmiş ve süs bakımından gayet zengin olan Asya belagatı bu devrin karakteristik bir ürünüdür.

Fakat bilim alanında başlayan değişim verimli olmuştur. İskender seferlerinin insan bilgisinin her alanında fethetmiş olduğu ölçüsüz malzeme hazinelerine hakim olabilmek için ilmin muhtaç olduğu muazzam ampirizm, Aristotales tarafından oluşturulmuştu. Aristoteles'in bir öğrencisi olan ve Hellen hâkimlerinin, filozoflarının ve hatiplerinin o zamana kadar elde ettiği birikimi iyi tanıyan kral, bunlara beslediği ilgiyi daima korumuştur. Seferleri sırasında yanında bilimin bütün kollarını temsil eden adamlar vardı. Bu adamlar, gözlem ve araştırmalarda bulunuyorlar, yeni malzeme topluyorlar, yeni ülkeleri ve buralardaki anayolları belirliyorlardı. Aynı şekilde tarih bilimi için de yeni bir devir başlıyordu. Şimdi yerinde incelemeler yapılabiliyor, ulusların efsaneleri anıtlarıyla ve kaderleri gelenek ve görenekleriyle karşılaştırılabiliyordu. İskender'in yazarları adıyla anılan insanlar tarafından dünyaya yayılan sayısız yanılmalara ve hurafelere rağmen ancak o zamanda büyük tarih ve coğrafya araştırmaları için malzeme kazanılmış ve bundan sonra yeni metotlar elde edilmiştir. Bazı bakımlardan Hellen bilimi, çok şeyi doğu biliminden doğrudan doğruya öğrenmiştir. Babil'deki büyük astronomi gözlemleri geleneği, görünüşe göre Hindistan'da bulunduğu anlaşılan önemli tıbbi eczacılık bilgisi, Mısır rahiplerinin anatomi ve mekanikteki orijinal bilgileri; Hellen araştırmacılarıyla düşünürlerinin elinde yeni bir anlam kazanmıştır. Hellen dehasının kendine has bir

tarzda gelişmesi sonucunda felsefe, bütün bilimleri içine alan bir kült olarak görülmekteydi. Şimdi ise bilimlerin ayrı ayrı kolları kendi özelliklerine göre gelişerek bağımsızlığa doğru yol alıyor. Düşüncenin gerçekle olan ilişkisi üzerinde bir düşünce birliğine varamayan felsefe, bazen gerçek dünyayı düşünce için, bazen da bilgiyi gerçek dünyayı için yetersiz sayarken müspet bilim, bağımsız deneyimlere dayanarak ilerlemeye başlıyordu.

Ulusların hayatında ahlaki, toplumsal ve dini değişiklikler, işin özü gereği, daha yavaş ve bazı aksaklıklar bir tarafa bırakılırsa, farkedilemez bir şekilde yürüşmüştür. İskender'in rejimi altında çok ani, hiç hatırlanmadan ve çok kere zorla meydana getirilen yeniliğe karşı kralın ölümü ile kuşkusuz ki bir tepki doğmuştur. Bu tepki Diadokh savaşları sırasında otuz yıl boyunca bazan şu parti ile, bazan bu parti ile işbirliği yapmıştır. Fakat bunun sonucu, yeniliğin en sonunda alışkınlık haline gelmesinden başka bir şey olmamıştır. Her ulusun özelliğine göre uyarlanacak öyle şekiller almıştır ki ulusların hayatı bundan böyle tek, aynı ve ortak bir prensip içine girmeye devam edebilmiştir. Ulusal içerikli hükümlerin yavaş yavaş silinmesi, ihtiyaç, gelenek görenek ve görüşlerde karşılıklı bir yaklaşma, daha önceleri zamanda parçalanan halk değerlerinin olumlu ve doğrudan doğruya kendini bilen bir duruma girmesi gibi temeller üzerinde yepyeni bir toplumsal hayat kurulmuştur. Doğal olarak yeni çağda belli bazı anlayışların, şartların ve modaya varıncaya kadar birtakım alışılmış şeylerde elde edilen uzlaşmaların, çağdaş dünyanın birliğini gösteren müşterekler olması gibi; sözünü ettiğimiz Hellen devrinde de aşağı yukarı aynı şekillerle yeryüzünde bir birlik oluşmuştur. Bu birlik, kibar toplum ve okumuş dünyadan istediği uzlaşma şekillerinin aynını Nil ile Jaksartes boylarında da istemiştir. Attika dili ve âdetleri, İskenderiye ile Babil ve Baktria ile Pergamon saraylarının hayatlarına yol gösteren kılavuzlar olmuştur. Siyasî bağımsızlığını Roma devletine karşı kaybettiği zamanda da Hellenizm, Roma'da moda olmaya ve eğitim üzerinde

egemenlik kazanmaya başlamıştır. Böylece Hellenizm, haklı olarak ilk dünya birliği olarak gösterilebilir. Akhaimenosların devleti, birçok ülkenin bir araya getirilmesinden meydana gelmiş, görünüşte bir ülkeler yığınından başka bir şey değildi. Bu ülkelerde yaşayan uluslarda ortak olan tek şey değişmeyen kölelikti. Halbuki Hellenizm'in içine aldığı ülkelerde, parçalanarak başka başka devletler haline geldikten sonra da, eğitim, zevk ve modada veya benzer alışkanlıkların daima değişen seviyesine ne ad verilirse verilsin hepsinde yüksek birlik muhafaza edilmiştir.

Siyasî, değişiklikler, milletlerin ahlak durumu üzerine, daima devlet işlerinin yönetimine doğrudan doğruya katılanların sayısına göre ancak pek az kimseye, birçoklarına veya herkese etki yapacaktır. Asya ulusları, tarihi kaderleri gereği o zamana kadar içinde yaşadıkları siyasî şartla, despotizm ve hiyerarşiden sonra birden bire üzerlerine çöken muazzam değişiklik karşısında büyük kısım itibariyle önce kayıtsız ve duygusuz kalmışlardır. İskender'in çoğu kez onların geleneklerine ve inançlarına tepki göstermemesi, bu ulusları kendi tarzları dışına sevketmeyi sağlayabilecek tek yolun hangisi olduğunu göstermektedir. Büyük uğraşlarla elde edilen başarı, ayrı ayrı ulusların karakterlerine göre her yerde başka başka olmuştur. Gerçekten de Uksilerle Mardlar ancak şimdi tarla ekmeyi, Hyrkanialılar namuslu yaşamayı, Sogdianalılar ihtiyarlayan babalarını öldürmek yerine onları beslemeyi öğrenmek zorundaydı. Buna karşılık Mısırlılar, daha şimdiden bu çetin yabancılara karşı nefret duymaya, Fenikeliler ise Molokh kurbanları âdetinden vazgeçmek zorunda bırakılmalarından kin ve garaz beslemeye başlamışlardı. Bununla beraber ancak daha sonra, yavaş yavaş bütün ulusların aynı şekilde bir düşünce ve hareket tarzı oluşturulabilirdi. O zamanki ahlak ile kişisel ve hukuki ilişkilerin esaslarının, Asya uluslarından çoğunun dinlerinde bulunuşu ve dini bakımından bunlara uymanın mutlak ve zorunlu oluşu, zamanla böyle bir birliğin meydana gelmesini kolaylaştıran bir neden olmuştur. Asya uluslarını aydınlat-

mak, batıl inançlar ve körükürüne dindarlık bağlarından kurtarmak, onlarda kendine güven sayesinde insanların birçok şeyi yapmaya güçlerinin yeteceği duygusunu uyandırmak ve bunu yüksek bir mertebeye ulaştırmak, kısaca Asya uluslarını geliştirerek tarihi hayata kavuşturmak, işte Hellenizm'in Asya'da oluşturma deneyinde bulunduğu ve ancak geç bir zamanda olsa da, kısmen başarı gösterip gerçekleştirdiği iş budur.

Ahlak devrimindeki değişiklik, Makedonya ve Hellen halkında daha çabuk ve daha kesin bir şekilde kendini göstermiştir. İskender'in zamanında bütün istek ve iradenin yükselişi, iddia ve heyecanların en gergin bir hale gelişi, o andaki hayat ve o an için hayat duygusu, pervasız realizm hem Makedonyalıların, hem de Hellenlerin ortak malı olmuştur. Bununla beraber Makedonya halkı ile Hellen halkı arasında her bakımdan çok büyük başkalık vardır. Daha otuz yıl öncesine kadar henüz tamamyla saf köylü olan, ocağına bağlı ve fakir ülkesinin kayıtsızlığı içinde mutlu bir hayat süren Makedonyalı, şimdi şöhret, kuvvet ve savaştan başka hiçbir şey düşünmemektedir; kendini, fethetmemiş olmaktan daha çok aşağı saymakla övündüğü bir dünyanın efendisi olarak duymaktadır; dinlenmeksizin yaptığı seferlerden dönerken ülkesine o sarsılmaz nefse güveni, o soğuk askeri kabalığı, o tehlike ve hayatı küçümseme duygusunu beraberinde getirmiştir. Bunları Diadokhlar çoğu kez karikatürler halinde göstermiştir. Eğer büyük tarihi olayları yaşama, ulusların düşünce tarzı ile fizyonomisine kendi damgalarını basıyorsa; muhakkak ki on yıl boyunca Doğuda yapılan savaşların yara izleri, zorlukların, çeşitli yoksunluklar ve taşkınlıkların bıraktığı derin izler, Makedonyalıların tipini bize vermektedir.

Anayurtta Hellen tarzı ise, çok daha başkadır. Onun zamanı geçmiştir. Bir zamanlar çok genç ve dinç olan Hellenler, artık yeni işler görmek güdüsü ve siyasî kuvvet bilinci taşımaktan tamamen uzaktırlar ve anılarının parlaklığı ile yetinmektedirler. Onlarda şöhretin yerini övünme almıştır ve eğlenceye doydukları

halde daha çok zevkin değişik şekillerini aramaktadırlar. Aynı oranda hafifmeşrep, aynı derecede kararsız ve bitkin, her birey bir sorumluluk veya bir otorite altına girmekten o kadar uzak ve genel olarak aynı şekilde bağımsız ve dikkafalı olduğu halde Greklik, yüzeysel ve sınırlı bir işgüzarlık heyulasına, ulusların hayatında daima son evreyi karakterlerinden kulaktan dolma bir kültür devresine girmiştir. Bütün şiir, bütün bağlayıcı ve bir arada tutucu olan değerler, hatta gevşediği duygusu da kaybolmuş gitmiştir. Aydınlanma kendini tamamlamıştır.

Denilenebilir ki bu aydınlanma, ayrıntılarda ne kadar tesviye edici ve aykırı görünürse görünsün, tanrıya ortaklığın kuvvetini kırmış ve böylece dinin maddilikten uzak bir şekilde gelişmesi olanağı sağlanmıştır. Bu bakımdan hiçbir şey, Theokrasia denilen tanrıların birbirine karıştırılması gerçeği kadar etkili olmamıştır. Bütün Hellen ulusları bundan sonraki yüzyıllarda aynı Theokrasia'ya iştirak etmişlerdir.

Eğer tanrı ortaklığının tanrıları, kültü ve esatırları, uluslar arasındaki etnografik ve tarihi başkalıkların canlı bir ifadesi olarak görülebilirse, İskender'in yaratmak istediği eser için büyük güçlük, bunda kendini göstermektedir. Kişiliğinde ve rejiminde bu birliği ilk kuracak olan İskender; Hintli çilekeş Kalanos'u, İranlı büyücü rahip Osthanes ve Lykialı belirtiler yorumcusu Aristandros'u yanında bulundurmakla; Mısırlıların, Perslerin ve Babillilerin tanrılarına, Tarsos'un Baal'ına ve Yahudilerin Yehova'sına tıpkı bunlara inananlar gibi saygı göstererek ve bunların kültlerinin istediği bütün törenleri ve şartları yerine getirerek, bu davranışların anlam ve içeriğini cevapsız bir soru olarak bir tarafa bırakmakla; siyasetinde işin özüne doğru değinmiş oluyordu. Belki de İskender, üstelik kültürlü Hellenlere felsefenin verdiğine denk düşen halk inancını Vahdeti Vücut, Deizm, Nihilizm şekillerine sokan rahip bilgeliğinin birtakım görüş ve gizli öğretilerine orada burada rastlıyordu. Kralın verdiği örneğin, geniş çevrelerde etkisini çok çabuk gösterdiği anlaşılmaktadır. Şimdi Hellen

tarzında daha önce görülmedik bir fütursuzlukla yabancı tanrılar yerlileştirilmeye ve yerli tanrılar yabancı tanrılarda keşfolunmaya, ayrı ayrı ulusların masallarıyla Theogonia (tanrıların hangi soydan geldiklerini öğreten bilgi)'ları birbiriyle karşılaştırmaya ve yayınlanmaya başlanıyordu. Ulusların, az veya çok isabetle, tanrı olarak aynı tanrıyı tanıdıkları; dünya üstü âlemini, mutlak olanı, son gaye ve nedeni anlamada daha yüzeysel veya daha derin bir kavrayışla aynı duyguya sahip oldukları; tanrı adlarını, sıfatları ve görevleri arasındaki farkın sadece göreceli ve rastlantısal, düzeltilmeye ve bu tanrılara ait fikirleri derinleştirmeyeye muhtaç bulundukları anlaşılmaya başlanıyordu.

Böylece yerel ve ulusal, yani müşrik dinler zamanının geçtiği, bir birliğe kavuşan insanlığın ortaklaşa ve genel bir dine muhtaç olduğu meydana çıkıyordu. Theokrasia'nın kendisi, bütün bu ayrı ayrı din sistemlerini birbiriyle kaynaştırmak suretiyle bir birlik meydana getirmek için yapılan bir denemeden başka bir şey değildi. Gerçekten de böyle bir birlik, ancak böyle bir yoldan gidilmekle elde edilebilirdi. Hellenistik yüzyıllarda harcanan bütün gayretlerin amacı, daha yüce ve daha gerçek bir birliğin unsurlarını elde etmek; nihaîlik ve acizlik duygusunu, çile ve teselli ihtiyacını, en derin mezellet ile tanrıya ve tanrı çocukluğuna yükselme kudretini kazanmaya ulaşmaktan ibarettir. Bu yüzyıllar, dünya ve vicdanların tanrılaştırılması, en geniş anlamda gaiplik ve tesellisizlik, kurtarıcıyı çağırmak için daima daha fazla yükselen seslerin unsurları olmuştur.

İskender'in kişiliğinde Hellen müşrikliğinin insanlaştırma (Anthropomorphismus özelliği) tamamlanmıştır: Bir insan tanrılaşmıştır. Bu dünyanın devleti onun, yani tanrının dır. İnsanlık onun şahsında sonsuzluğun en son derecesine yükselmiştir. Aynı zamanda ölümlü olarak doğmuşlardan olan ona tapınmakla insanlık zillete düşmüştür.

Üçüncü Bölüm

İskender'in Media seferi

Yeni çağın büyük bir savaş hükümdarı yedi yıl süren bir savaşın sonunda şöyle yazıyor: Birçok savaş seferi beni ihtiyarlattı. Halbuki o, bir erkeğin en güçlü kuvvetli bulunduğu bir çağda, yani kırk yaşlarında olduğu bir sırada bu savaşa başlamıştı. İskender ise on iki yıl boyunca hiç dinlenmeden savaşmış, ağır yaralar almış, birkaç defa ölüm tehlikesi atlatmıştı. Zorlukları, hesapsız tehlikeli girişimlerin doğurduğu sinir gerginliğini ve heyecanı, Hyphasis'te yaşanan o sarsıcı olayları, Gedrosia Çölü'nü baştan başa geçmek için göze aldığı korkunç yürüyüşü ve Opis'te eski askerlerinin ayaklanmasını görmüş geçirmişti. Makedonya Kralı, Kleitos'u kendi eliyle öldürmüş, Philotas ile Parmeinon'u idam ettirmişti. Kaynaklar, onun kafası ile vücudunun, Tuna seferi ve Granikos Meydan Savaşı günlerindeki zindelik ve tazeliğini koruyup korumadığını, "sinirli" olmaya başlayıp başlamadığını, kendini erkenden yaşlanmış hissedip etmediğini söylememektedir. Sonraki dönemler ise ona yeni ve çok daha acı günler, heyecanlı anlar yaşatacaktı.

Eski askerlerin Opis'ten yola çıkmalarından sonra çok geç-

meden kral da geri kalan kıtaları ile Ekbatana'ya gitmek üzere bu kentten ayrıldı. İskender'in Hindistan'da bulunduğu sıralarda geride görev alan Makedonyalı görevli ve komutanlarının taşkınlıklarıyla yolsuz hareketlerine en fazla katlanan yer Media olmuştu. Bununla beraber Media halkı, birçok defa ayaklanma kışkırtmalarına rağmen bağlılığını korumuştu. Ayaklanma bayrağını kaldırmış fakat hiçbir başarı elde edememiş bulunan Baryakses, Satrap Atropates tarafından yakalanarak kralın mahkemesine teslim edilmişti. Bütün bunlara rağmen Media'da incelenecek ve düzene konulacak daha birçok şey vardı. Özellikle hazinenin yağma edilmesi ve Harpalos'un kaçması konusu hakkında daha kesin deliller elde edilmesi gerekliydi. Bunlardan başka Media Dağları, üzerinden geçen büyük yolda da, Suriye satraplıkları ile yüksek ülkeler arasındaki gidip gelmeyi rahatlığa kavuşturmaya yetecek kadar güven altına henüz alınmış değildi. Armenia'dan Karmania kıyılarına kadar olan ülkelerde yaşayan dağlı kavimlerden Zagros Dağında oturan soyguncu Kassailere henüz boyun eğdirilmemişti. Bu yüzden yanında önemli sayıda bir koruma kıtası olmaksızın Media geçitlerine giren her çeşit taşıt, Kassailerin baskınlarına uğramak tehlikesindeydi. İşte kralı, Babil'e dönüşünü ve bütün hızı ile hazırlıkları yapılan yeni girişilecek güney ve batı seferlerini ertesi ilkbahara bırakmayı zorlayan nedenler, aşağı yukarı bunlardı.

İskender, 324 yılı ağustosunun sonlarına doğru Opis'ten kalkarak her zaman gidilen Media yoluyla Ekbatana'ya vardı. Kıtalar, ayrı ayrı birlikler halinde Sittakene ülkesinin kuzey bölgeleri içinden kralı takip ettiler. İskender Karrai kasabası üzerinden ve buradan dört gün içinde Sambata'ya gelmişti. Sambata'da, ayrı ayrı birlikler burada toplanıncaya kadar, yedi gün kaldı. Üç günlük bir yürüyüşten sonra Kelonai (Holvan)'a varıldı. Zagros geçitlerinden ancak birkaç millik bir uzaklıkta bulunan bu kentte Hellenler oturuyorlardı. Bunlar Pers savaşları sırasında buraya getirilmiş olup dil ve âdetlerinde Hellenliği, tamamiyle arı şe-

killerde olmasa bile, hâlâ koruyorlardı. İskender buradan Bağıştan geçitlerine doğru yürüdü. Dağların önündeki ovada Semiramis'in Bahçesi diye anılan tanınmış tesisleri ziyaret etti. Yoluna devamla Nysa Sahrasına geldi Öteden beri Pers Krallarına ait büyük at sürülerinin otladığı bu yerde İskender, 50-60 bin at buldu. Ordu, bir ay orada kaldı. Media satrapı Atropates, kralı selamlamak için satraplığının sınırı olan buraya geldi. Anlatıldığına göre Atropates, savaş baltaları ve ufak kalkanlarla silahlanmış yüz atlı kadını Makedonya ordugâhına getirdi ve bunların Amazonlar olduğunu söyledi. Garip süslemeli anlatımlara neden olan Amazonlar hikâyesi işte bu hikâyedir.

Nysa Sahrası'nda geçen bu dinlenme zamanına can sıkıcı bir olay yüzünden ara verilmek zorunda kalınmıştır. İskender'in maiyeti arasında Eumenes ile Hephaistion da bulunmaktaydı. Kardialı Eumenes kralın kabinesinde birinci derecede bir makam işgal ediyordu. Büyük becerisi ve her bakımdan güvenilir bir karakteri olması dolayısıyla birçok defa İskender'in teveccüh ve lûtuflarına nail olmuştu. Özellikle Susa'da yapılan evlenme törenleri sırasında kendisine Artabazos'un kızı verilerek büyük bir şeref bahşolunmuştu. Fakat Eumenes, para işlerinde kötü şöhreti olan bir adamdı. Kral, onun çıkarlarına kapılarak görev ve iş görmekten alıkonulduğunu gördükçe, başkatibine (Arkhigrammateus) karşı çok cömert davranmak zorunda kalıyordu. Anlatıldığına göre, bir gün Hindistan'da İskender, kasasında para kalmadığı için, nehir filosunun techizi işini bir onur meselesi yaparak etrafındaki büyüklere havale etmişti. Buna karşı Eumenes'in takındığı reddedici tavır kralı çok fena kızdırmıştı. Gerçekten de o, kendisinden istenen üçyüz Talent'i fazlasiyle vererek kralı mahcubedecek yerde ancak yüz Talent verdi ve bu kadarını da büyük zahmetlerle bir araya getirilebildiğini iddia etti. İskender onun ne kadar para sahibi olduğunu gayet iyi biliyordu. Bununla beraber kral, herhangi bir şekilde ona çıkışmadı, ama verdiği yüz Talent'i almadı. Yalnız gecenin sessiz-

liği içinde Eumenes'in çadırına ateş verilmesini ve aynı zamanda ateşin hemen söndürülmesini emretti. Amacı, yangın korkusu ile Eumenes'e hazinelerini dışarıya taşıtarak herkesin önünde onu rezil etmekti. Fakat ateş o kadar çabuk her tarafı sardı ki söndürülmesine olanak bulunamadan bütün çadır, içindeki bütün resmi evrakla birlikte yanıp kül oldu. Sonra yalnız küller içinde bulunan erimiş altın ve gümüşün tutarı bin Talent'ten fazla idi. İskender parasını ona iade etti ve satraplarla komutanlara evvelce kendilerine gönderilmiş olup yangın neticesi kaybolan emirnamelerle talimatnamelerin birer suretini kralın karargâhına göndermelerini emretti.

"Kalkan ve Kılıç yerine elinde yazı tahtası ve taş kalem ile" hizmet görmekte olan ve buna rağmen kral üzerinde çok nüfuzlu ve itibarlı görünen Eumenes, ordugâhtaki Makedonyalılar tarafından pek sevilmemekteydi. İskender'e yakınlığı dolayısıyla onunla fazla temasta bulunan Hephaistion'un, karakteri gereği, Eumenes'i hiç sevmemesi pek doğaldı. Bu soylu Pellalı hakkında kaynaklarda anlatılanlar, onun soylu ve şövalye ruhlu, sınırsız derecede ve gerçekten insanî duygularını harekete getirecek kadar krala bağlı bir kişi olduğunu göstermektedir. İskender ona bir çocukluk arkadaşı sevgisi besliyordu. Taht ile şöhretin bütün parlaklıkları, iç ve dış dünyasına yansıyan bu yüzden güvendiği birçok kişide aldandığını anlatan bütün değişiklikler, iki çocukluk arkadaşı arasındaki dostluk ilişkisini azıcık da olsa bulandıramamıştı. Dostlukları, hâlâ gençlik çağının romantik duygulu bağlarını koruyordu. İkisi arasındaki dostluğu anlıyabilmek için aşağıdaki olay bize güzel bir örnek teşkil etmektedir: "Bir gün iskender annesinden bir mektup almıştı. Mektubu okurken içindeki şikâyet ve sitemleri yanındaki dostundan gizlemek istedi. Fakat Hephaistion, kralın omuzuna dayanarak mektubu beraberce okumaya başladı. Bunun üzerine İskender mühür yüzüğünü çıkararak dostunun ağzına tıkadı."

Hephaistion ile Eumenes, birbirleriyle çok kavga etmişti. Bu

karşılıklı nefretlerinin ciddi bir kavgaya dönüşmesi için de çok önemli bir şeyin olmasına gerek yoktu. Gerçekten de bu sırada Hephaistion'a kral tarafından yapılan bir bağış, Kardialı Eumenes'in müthiş surette kıskançlığını uyandırmaya ve birbirlerine kendilerini unutturacak derecede ağır sözler söylemelerine yetti. İskender aralarına girerek bu can sıkıcı kavgaya son verdi. Eumenes'e de aynı bağışı gönderdi; Hephaistion'u ise, kendini ve şerefini ondan daha iyi bilmiyor musun, diye azarladı. Her ikisinden de bundan böyle herhangi bir şekilde uyuşmazlıktan kaçınacaklarına ve artık barışacaklarına dair söz vermelerini istedi. Hephaistion, ağır surette hakarete uğrayan kendisi olduğundan, buna razı olmuyordu. İskender onu yatıştırmak için çok güçlük çekti ve sonunda sırf kralın hatırı için Eumenes'e elini uzattı

Bu olay ve Nysa vadisinde otuz günlük dinlenmeden sonra ordu Ekbatana'ya doğru yola çıkarak yedi günde, aşağı yukarı ekim ayı başlarına doğru bu büyük ve zengin şehre geldi. Ne yazık ki eski kaynaklarda, Ekbatana'da kralı özellikle meşgul eden emirler, tesis ve teşkilat işleri hakkında hiçbir bilgi verilmemektedir. Media'nın başkentinde yapılan şenlikler, Dionysos bayramları hakkında daha fazla bilgi verilmektedir.

İskender'in karargâhı kral sarayındaydı. Media'nın büyük olduğu zamandan kalma muhteşem bir anıt olan bu saray, şehrin kalesi dibindeydi ve yedi Stadion genişliğinde bir yer kaplıyordu. Bina efsanevî denebilecek kadar gösterişliydi. Ağaç kısımları baştan başa erzeh ve servidendi; direkleri, çatıları, ön avlu ve iç salonlarındaki bütün sütunlar altın ve gümüş levhalar kaplı, üzeri gümüş levhalarla örtülüydü. Sarayın yanında bulunan Anytis tapınağı da aşağı yukarı aynı derecede zengin bir şekilde süslenmişti. Bunun da sütun başlıkları altından olup üzeri altın ve gümüşten kiremitle örtülüydü. Kuşkusuz, bu değerli süslerin bir kısmı, son yıllarda Media'yı kasıp kavuran Makedonya görevlisi ve komutanları tarafından alınıp götürülmüştü. Fakat bir

bütün olarak bu binaların, hayret edilecek kadar ihtişamlı bir görünüşü vardı. Çevredeki binalar da kral sarayının ihtişamına uygun bir şekilde yapılmıştı. Sarayın gerisinde suni bir tepe vardı. Bu tepenin en yüksek yerinde burçları, kaleleri ve hazine mahzenleri ile gayet sağlam bir kale bulunuyordu. Kalenin önünde hemen hemen üç mile yakın bir genişliğe yayılan muazzam kent ve bunun kuzeyinde Orontes nehri kenarındaki yüksek tepeler görülüyordu. Bunlar arasındaki dik yarıntılar içinden Semiramis'in su kemerleri geçiyordu.

İskender, gerçek anlamda bir kral şehri olan burada 324 yılı sonbaharının Dionysos bayramını kutladı. Bayrama, İskender'in her zaman yaptığı gibi kendisine mutluluk bağışlayan tanrılara şükran borcunu ödemek için sunduğu büyük kurbanlarla başlandı. Sonra çeşitli şenliklere, savaş oyunlarına, bayram alaylarına, sanatkârane yarışlara geçildi. Aradaki boş zamanları büyük davetler ve şölenler dolduruyordu. Bunlar arasında Media Satrapı Atropates'in verdiği şölen, zenginlik ve parlaklığı ile dikkati çekmişti: Atropates bütün orduyu misafir olarak davet etmişti; Ekbatana'daki şenlikleri seyretmek üzere uzak ve yakın yerlerden kitleler halinde gelen yabancılar, uzun masalarının etrafında duruyorlardı. Sofradaki Makedonyalılar, sevinç naraları atıyorlar, trampet sesleri arasında krala iyilik dileklerini ve ona adadıkları hediyeleri habercileriyle ilan ediyorlardı. Kralın silahçısı Gorgas'ın şu söylevi büyük alkışlarla karşılandı: "Gorgas, Zeus Ammon'ın oğlu Kral İskender'e üç bin altınlı bir çelenk sunuyor ve eğer kral Atina'yı kuşatırsa, on bin katapolt ve harb için kullanacağı sayıda gülle ile birlikte on bin takım silah adıyor."

O günlerin gürültülü ve zengin şenlikleri böyle yaşanıyordu.

Hephaistion'un ölümü, Kossai'lere karşı savaş.

O günlerde İskender'in neşesi yerinde değildi. Çünkü Hephaistion hastaydı. Hekimi Glaukias, bütün ustalığını kullanmasına

rağmen kralın dostunu kemiren ateşi düşüremiyordu. İskender şenliklerden uzak kalamıyor, orduya ve halka görünmek için hasta dostundan ayrılmak zorunda kalıyordu. Şenliklerin yedinci günü delikanlılar yarışlar yaparlarken kral stadyumda kaynaşan neşeli kalabalık arasında bulunuyordu. Tam bu sırada Hephaistion'un kötüleştiği haberini aldı. Hemen saraya koşarak hastanın odasına girdi. Hephaistion biraz önce ölmüştü. Tanrılar İskender'e bundan daha ağır bir uğursuzluk gönderemezlerdi. Sadık dostunun cesedi başında üç gün oturarak uzun uzun ağlayıp sızlıyor sonra kederden susuyor, yemiyor, içmiyor, hayatın en verimli bir çağında elinden alınan güzel dostunu anıyordu. Şenlikler kesildi. Ordu ve halk, Makedonyalılar arasında soylu bir kişi olan Hephaistion için yas tuttu. Büyücü rahipler, sanki bir kral ölmüş gibi, tapınaklardaki kutsal ateşi söndürdüler. İlk yas günleri geçtikten sonra sadık mahiyeti kraldan dostunun cesedi başından ayrılmasını rica ettiler. Bunun üzerine İskender, ölüyü Babil'e götürmek için bir cenaze alayı hazırlanmasını emretti. Eumenes'in teşviki ile komutanlar, Hypparkhlar ve Hetairler, cenazeyi taşıyacak olan arabayı süslemek çin silah, mücevher, çeşitli bağışlar getirdi. Perdikkas, alayı Babil'e götürmeye görevlendirildi. Orada cenazenin yakılacağı odun yığını kurulacak, orada ölü şenliği yapılacaktı. Odun yığınının en mükemmel ve gösterişli bir şekilde kurulması göreviyle Deinokrates, Perdikkas ile birlikte yola çıktı.

Babylon'a dönüş

İskender, Kossailerin dağlarından Babil'e gitmek üzere ordusuyla Ekbatana'dan hareket ettiği zaman 324 yılının son günleriydi. Dağlar kalın karla örtülüydü. Bu mevsimi özellikle seçmişti. Çünkü şimdi soyguncu dağ kavimleri vadilerden kaçarak dağlara sığınamazlardı. Ordusunun hafif birliklerinin başına geçerek güneye doğru ilerledi. Çünkü bu yönde soyguncu küçük kavimler, kendi soylarından olan Uksilerin yaşadıkları bölgede oturu-

yorlar ve dolaşıyorlardı. Biri doğrudan doğruya kralın ve ötekisi Ptolemaios'un komutasında olmak üzere iki kola ayrılan kıtalar, dağlar arasındaki vadilerde temizleme hareketine giriştiler. Her zaman büyük bir cesaretle kendilerini savunmaya kalkışan küçük kabilelerin çoğu, tek tek alt edildiler. Sığınakları olan tahkimli yuvaları ele geçirildi, binlercesi öldürüldü ve tutsak alındı. Bir kısmı da itaat altına girmeye zorlandı. Bunlar, her şeyden önce bir yere yerleşmek ve tarla ekmekle yükümlü tutuldular. Aradan geçen kırk gün içinde dağlık Passaglar ülkesinin halkı, tıpkı eskiden Uksiler, Kadusialılar, Mardialar ve Paraitakenler gibi, itaat altına alınmış ve hiç olmazsa bunların medeniyete girmeleri için ilk başlangıç yapılmıştı.

Sonra İskender, dağlar arasındaki vadilerde bulunan birlikleri birer birer toplamak amacıyla kısa yürüyüşlerle Babil'e doğru indi. Yeni girişimler için bütün kuvvetlerini, Babil'de toplamak istiyordu. Babil, büyük imparatorluğun merkezi ve kralın oturacağı kent olacaktı. Babil, büyüklüğü, eski ünü ve coğrafi konumu bakımından başkent olmaya çok elverişliydi. Güney ticareti, Hint baharatı ve Arabistan menşeli eczacı eşyası için bir antrepo durumundaydı. Aynı zamanda doğu ve batı uluslarının ortasındaydı. İskender'in doğuya boyun eğdirdikten sonra dikkatini çevirmek zorunda bulunduğu batıya daha yakındı. Batıdaki ülkelerden İtalya'da kız kardeşinin kocası olan Epeiros Kralı, şeref ve hayatını kaybetmişti; İberia'da ise zengin gümüş madenleri vardı; birçok Fenike sömürgesinin bulunduğu bu zengin ülkesin ana kentleri, şimdi İskender'in yeni İmparatorluğuna katılmıştı; Kartaca ise ilk Pers savaşlarından ve o zaman Perslerle yaptığı bağlaşmadan beri Libya ve Sicilya'da Hellenlere karşı savaşmaktan hiçbir zaman geri durmamıştı. Doğu dünyasında yaptığı büyük değişiklikler, İskender'in ününü en uzaklarda yaşayan uluslara kadar ulaştırmıştı. Bunların bazıları ümitle, bazıları da endişe ile Makedonya Kralı'nın ezici kuvvetine gözlerini çevirmişti. Aynı uluslar, dünyanın kaderini elinde tutan bu muazzam

kuvvetle ilişkiye girmek ve ona yaranarak kendi geleceklerini hazırlamak zorundaydı.

Uzak diyarlarda yaşıyan uluslar, kralın karargâhına elçiler gönderiyordu. Bazıları birçok bağışla birlikte ulusların Matlarını getiriyorlar, bazıları ise komşuları ile olan anlaşmazlıklarda kralın hakemliğini rica ediyorlardı. Arrianos: Kral ve çevresindekiler, İskender'in kara ve denizlerin hâkimi olduğunu ancak şimdi görüyorlardı, diyordu. İskender, kabul zamanlarını bir sıraya koymak için gelen elçilerin bir listesini yaptırdı. İlk kabul edilenler, Elis, Ammonion, Delfi Tapınağı, Korinthos, Epidauros ve ilâh... gibi yerlerden kutsal görevle gönderilen elçilerdi. Bunlar da gönderildikleri yerin önemine göre bir sıraya tabiydiler. Sonra bağış getirenlerle komşu kavimlerle anlaşmazlıklarını, içişlerini krala anlatmak için gönderilenler ve en sonunda da sürgünlerin geri dönmeleri hakkındaki itirazlarını bildirmek üzere yola çıkarılmış bulunan Hellen elçileri geliyorlardı.

İskender'in tarihi hakkında elimizde bulunan kaynaklarda, bütün bu elçilerin adlarını vermek önemsiz görülmüştür. Bu nedenle adı geçen ulusların hangi amaçla elçiler gönderdiğini, ancak o ulusun aynı devirdeki tarihi durumlarından bir yere kadar çıkarmak mümkündür. Arrianos, Brettilerin Lukanların ve Etrüsklerin elçiler gönderdiklerini hiçbir kuşkuya yer bırakmadan söylemekte, fakat bazı yazarların kaydettikleri gibi Roma'dan da elçi gelip gelmediğine kuşkuyla yaklaşmaktadır. Bu itibarla Roma'dan elçi gelmesi için bir neden olup olmadığını İtalya'nın o zamanki durumundan çıkarmak gerekmektedir.

Brettilerle Lukanlar, Molossların kralı ve İskender'in eniştesi olan Aleksandros ile yaptıkları savaştan beri, Asya'yı yenen ve Hellen dünyasının doğal koruyucusu olan Makedonya Kralının müthiş gücü karşısında endişe duymakta haklıydılar. Aleksandros, zengin bir ticaret şehri olan Tarento tarafından bu kavimlere karşı yardıma çağrılmıştı. Molossların kralı, onları ve bağlaşıkları olan Samnitleri Paestum yakınlarında verdiği büyük bir

meydan savaşında yenmiş, yarımadanın doğu kıyısındaki Messapilerle Daunilere boyun eğdirmişti. Böylece Aleksandros bir denizden öteki denize kadar hüküm sürüyordu. Güneydeki savaşlardan faydalanarak topraklarını Kampania'ya kadar genişleten ve buralara Romalıları yerleştirmek suretiyle sağlama alan Romalılar, Samnitlerin üzerine saldırmak için Molossların Kralı ile bir andlaşma yapmıştı. Fakat Tarentolılar, onun çok fazla büyüyen kuvvetinden, belki de kendisini büyük Yunanistan'ın hakimi yapmak istemesinden kuşkulanarak, Brettiler ve Lukanlarla uyuşmak yolunu aramıştı. Lakin daha sonra Lukalı bir kaçak Molosların Kralını öldürmüştü. Böylece Samnitler, Romalılara karşı harekete geçmek için serbest kalmıştı. O arada Roma, aynı sahilde bulunan en eski Hellen şehri Kyme'yi ve Kapua'yı ele geçirmişti. Romalıların Neapolis ve Palaiopolis'te yerleşmek için yaptığı büyük Samnit savaşı başlamıştı (328). Bu savaş, değişik evrelerden sonra çok geçmeden Romalılar lehinde bir antlaşma ile ona ermişti. İtalya'daki Grek kentlerinin, bu yıllardan faydalanacakları yerde aralarındaki kavgalardan acizleşerek Asya'nın fatihine ümit bağlamaları doğal olduğu kadar en sonunda bu sahilleri ele geçirmeyi başaran İskender'in gelerek bu yerleri ellerinden alacağı endişesi de doğaldı. Gerçekten de İskender, Gaugamela Meydan Savaşı'nda aldığı ganimetlerden bazılarını Krotonlılara göndermişti. Bunun nedeni, bir zamanlar bir Krotonlunun Serhas'a karşı Salamis'te döğüşmesiydi. Kralın karargâhına gönderilen elçiler arasında bir Samanit elçisi adının geçmemesi bir tesadüf eseri olabilir, yahut da Samnitler gerçekte elçi göndermemiş olabilirler Fakat Samnitlere karşı yapılan çetin savaşlarda onların gerisindeki Lukanlar, Apulialılar ve İlâh... gibi kavimleri kazanmayı ve Molossların kralı ile anlaşmayı bilen Roma'nın başındaki akıllı ve ileri görüşlü Patrisiyenler, Kampania'daki Grek kentlerine boyun eğdirmeyi düşündükleri bir sırada, müdahale etmesinden korktukları İskender'in teveccühünü sağlamayı zorunlu görmüş olabilirler. Başka bir belgeden anlaşılmaktadır ki İskender, Romalılara, kendilerine tâbi olup Et-

rüsklerle beraber deniz korsanlığı yapmakta devam eden Antiumlılar hakkında uyarıda bulunmuştur.

Etrüsklerin elçi göndermeleri, deniz korsanlığı yüzünden Hellen kentleri ile aralarında çıkmakta olan çeşitli anlaşmazlıklarla açıklanabilir. Gerçekten de tam o sıralarda Atinalılar, Adriyatik Denizinin ağzında bir sömürge kurmaya girişmişti. Bu sömürge Atinalılara o sularda bir ticaret ve antrepo olacak ve deniz ticaretini koruyacaktı.

Kartacalıların, Libyalıların, İberlerin elçi göndermelerini de izah etmek mümkündür. İskender'in Phonikia'yı ele geçirmesi, gerek Kartaca'yı ve gerekse Kuzey Afrika ile İberia'daki Pön sömürgelerinin -ki bunlar anavatanla hâlâ sıkı bağlarını korumaktaydı- dikkatlerini muazzam imparatorluğun hükümdarına çevirmek zorunda bırakmıştı. Gerçekten de Makedonya İmparatorluğu, bu ülkeler için sadece ticaret alanında rakipliği aşarı bir tehlikeydi. Özellikle Kartacalıların, Hellen dünyasıyla olan eski ilişkilerine ve kudretli Makedonya Kralının karakterine göre, kendilerini nasıl bir geleceğin beklediğini gözlemiş olmaları gerekir. Hele Timoleon'un zaferinden beri hiçbir zaman dinmeyen Sicilya Hellenleri ile sınır anlaşmazlıkları, bir müdahele nedeni olacak önemdeydi ve böyle bir müdahele Pön cumhuriyeti için ağır sonuçlar doğurabilirdi. O halde Kartacalıların İskender'le dostluk kurma yollarını aramaları pek doğaldı. Kaynaklarda Lybia elçilerinin çelenk ve Asya'nın fethi için, tebriklerle kralın yanına geldikleri belirtilmektedir. Bunlardan Kyrene'nin güneyinde oturan kavimler kastedilmektedir.

Geri kalan elçiler arasında özellikle Avrupalı İskitlerin, Keltlerin ve Aithiopialıların adları geçmektedir. Aithiopialıların İskender için büyük bir önemi vardı. Çünkü kral, artık İndus ile Fırat bölgelerini birbirine bağlıyan deniz yolunu, Arabistan'ı dolaşarak Kızıl Deniz ve Mısır'ın doğu kıyılarına kadar uzatmakla uğraşıyordu.

Güney denizine heyetler gönderilmesi

Gerçekten de gemiciler toplamak, gemiler yapmak ve bunları parçalar halinde kara yoluyla Fırat kıyısına nakletmek için Phoinikia'ya emirler gönderilmişti. Nearkhos da mevcut filoyu Fırat üzerinden Babylon'a getirmek emrini almıştı. Kral Babylon'a geldikten kısa bir zaman sonra Araplara karşı bir sefere çıkılacaktı. Aynı zamanda Argeios'un oğlu Herakleides gemi inşaatı ustalarından oluşturulan bir kıta ile Hazar Denizi kıyılarına gönderilmişti. Bunun görevi, Hyrkania dağlarında gemi kerestesi kesmek ve gerek güverteli ve gerekse güvertesiz olmak üzere Hellen tarzına göre savaş gemileri yaptırmaktı. Herakleides grubunun başka bir amacı da ilk önce Hazar Denizinin kuzeyini araştırmak ve bu denizin Maiotis Gölü veya Kuzey Denizi ve bu yoldan Hint suları ile bir bağlantısı olup olmadığını araştırmaktı. İskender, böylece beş yıl önce Khoarsmilerin Kralı ile sözleştiği İskit seferini gerçekleştirebileceğini de ummuş olabilir. Aynı surette kara ordusu için de önemli sayıda yeni takviye kuvvetlerine ihtiyaç vardı. Bu takviye kuvvetleri ilkbaharda Babylon'a gelecekti. İskender'in büyük işlere girişmek niyetinde olduğu açıkça görülüyordu. Görünüşe göre aynı zamanda kuzeye, güneye ve batıya karşı sefere çıkılacaktı. Belki de kral, imparatorluğuna başkent olarak seçtiği Babylon'da oturarak bu seferleri oradan idare etmek ve herbirini bir komutana emanet etmek niyetindeydi.

Kıtalar ve bunların başında bulunan komutanlar, yeni seferden korkarak veya bunlara büyük ümitler bağlıyarak, sabırsızlık ve heyecan içinde Babylon'a doğru yol alıyorlardı. En yakın dostunun ölümünden sonra kralın ne kadar çöktüğünü, kalbinin ıstıraplarını uyuşturmak için ne kadar cesur planlarla meşgul olduğunu, fakat bütün bunların kalbindeki acılarını hafifletmek yolunda bir fayda sağlayamadığını bilmiyorlardı. Hayatın zevkini kaybettiğinden, ruhunun karanlık duygularla dolu olduğundan haberleri yoktu. İskender'in gençliği Hephaistion ile beraber

mezara götürülmüştü; kral, asıl erkeklik çağının henüz eşiğinde bulunduğu bir devirde kocamaya başlamıştı. Ölüm düşüncesi onun ruhuna kadar sokulmuş, içine sinmişti.

Dicle nehri üzerinden geçilmişti. Artık muazzam kentlerin damları uzaktan görünüyordu. Tam bu sırada Khaldelilerden en ileri gelenler ve Babylonlu müneccim rahipler orduyu karşılamaya geldiler. Krala yaklaştılar, etrafını sardılar ve Babil yoluna artık devam etmemesi için ısrar ettiler. Tanrı Bel'in sesini duyduklarını, bu sesten İskender'in o anda Babylon'a girmesinin uğursuz getireceğini anladıklarını söylediler. İskender ise bir şairin şu beyti ile cevap verdi: "En iyi kâhin, uğurlu kehanette bulunandır." Fakat onlar sözlerine devamla: "Ey kral, batıya doğru bakarak, nehrin bu tarafından Babylon'a gelme; yüzün doğuya dönünceye kadar şehrin etrafından dolaş." dediler.

Kral orduyu Fırat'ın doğu kıyısına konaklattı. Ertesi gün kendisi nehri geçmek ve batı tarafından şehre girmek amacıyla nehrin bu tarafından aşağıya doğru yol aldı. Nehir kıyılarındaki geniş alanlar bataklık halindeydi. Köprüler, yalnız şehrin içinde bulunmaktaydı. Babylon'un batı mahallelerine varabilmek için uzun bir yoldan dolaşmak gerekiyordu. Anlatıldığına göre o sırada sofist Anaksarkhos kralın yanına geldi ve kralın batıl inançlara bağlılığına karşı felsefi delillerle mücadele etti. Fakat İskender'in bu karmaşık yoldan dönmesine asıl neden, bu filozofun ileri sürdüğü deliller olmasa gerekir. Daha inanılır neden, herhalde şudur: İskender, ilk bakışta bu kehaneti, kaybedeceği zaman ve dolaşacağı uzun yola oranla önemsiz görmek istemiştir; gerçi Khaldelilerin, İskender'in kentte bulunuşunu istememeleri için haklı nedenler vardı ve bu nedenleri İskender biliyordu. Fakat İskender, böyle bir tehlikeden çok kendisi tarafından gösterilen aşırı titizliğin ordu ile halk üzerinde yapacağı etki ve doğuracağı sonuçlara daha fazla önem veriyordu. Khaldeliler İskenderi istememekte haklı idiler. Çünkü kral, 330 yılında, Serhas zamanından beri bir yıkıntı halinde olan büyük Bel tapınağını

onarmak emrini vermişti. Fakat kendisi Babil'den ayrıldıktan sonra inşaat işi durmuştu. Khaldeliler inşaata tahsis olunan zengin tapınak gelirini kendi ceplerine sokmak için ellerinden geleni yapmışlardı. Bu durum karşısında yıldızların İskender'e Babil'e girmeyi yasak etmesi ve mümkün olduğu kadar güçleştirmesinin gerçek nedeni kolayca anlaşılmaktadır. Böylece İskender, Khaldelilerin öğütlerine aykırı olarak, ordusunun başında doğudan gelip şehrin doğu mahallerine girdi. Babylonlular kralı sevinçle karşıladılar; kralın dönüşünü şenlikler ve şölenlerle kutladılar.

Aristobulos'un anlattıklarına göre o zaman rahip soyundan gelen ve kurbanlar üzerinde bilgi sahibi olan Amphipolisli Peithagoras, Babil'deydi. 331 yılından beri aynı bölgenin satraplığını yapmakta olan kardeşi Apollodoros, İskender Hindistan'dan dönerken satraplığının askerleriyle kralı karşılamak zorunda kalmıştı. Apollodoros, İskender'in suçlu satraplara yaptığı şiddetli muameleyi görerek kendi geleceği için de telaşa düşmüş ve Babil'e adam göndererek kardeşinden kurban belirtilerine bakıp geleceğini haber vermesini rica etmişti. Bunun üzerine Peithagoras, kardeşinden en çok kimden korktuğunu sormuş ve en çok korktuğu kim ise ona göre belirtilere bakacağını bildirmişti. Kardeşinin en çok korktuğu kişiler kral ile Hephaistion'un adlarını göndermesi üzerine Peithagoras, kurban sunarak belirtilere bakmış ve Ekbatana'da bulunan Apollodoros'a şunları yazmıştı: Çok geçmeden Hephaistion sana bir engel olmaktan çıkacaktır. Apollodoros bu mektubu Hephaistion'un ölümünden bir gün önce almıştı. Bundan başka Peithagoras, İskender için sunduğu kurbanın da işaretlerine bakmış ve bununli ilgili olarak kardeşine aynı cevabı göndermişti. Kaynaklardaki kayıtlara göre Apollodoros, özveri ve görevine bağlılığını kendi hayatından daha değerli saydığını göstermek amacı ile bizzat kralın yanına gitmiş ve İskender'e Hephaistion hakkındaki kurban belirtilerini ve bunun gerçekleştiğini bildirmişti. Peithagoras'ın kehanetine

göre kral için de kurban belirtilerinin elverişsiz olduğunu, hayatını korumasını, tanrıların uyardığı tehlikelerden kaçınmasını söylemişti. Şimdi kral, Babylon'a gelince Peithagoras'ı yanına çağırttı ve kardeşine mektupla bildirdiği belirtilerin ne olduğunu kendisinden sordu. Kâhin: "Kurbanın karaciğeri başsızdı." diye cevap verdi. İskender açık ve yalansız olarak gerçeği söylediği için kâhin'e teşekkür etti ve iltifatlarla onu serbest bıraktı. Fakat, Hellenler tarafından yorumlanan bu kurban ile müneccimlerin uyarılarının birbirine uyması, İskender üzerinde derin bir etki yapmıştı. Belki de içinde bulunmamayı tercih edeceği bu şehrin surları gerisinde bir huzursuzluk duyuyordu. Saraylarda uzun zaman kalmak onu telaşlandırıyordu. Tanrılar, bundan sakınması için onu boş yere uyarmışlardı. Fakat o henüz oradan ayrılamazdı.

Hellen ülkelerinden yeni elçiler gelmişti. Birçok Makedonyalı, Thrak, İllyrialı ve diğer bağımlı kavimlerden heyetler de Babylon'daydı. Anlatıldığına göre bunlar, kral vekili Antipatros hakkında şikâyetlerde bulunmak göreviyle kralın yanına gönderilmişlerdi. Antipatros da, yaptığı uygulamaların hesabını vermek ve kendini haklı göstermek için bizzat kendi oğlunu krala yollamıştı. Belki de Antipatros, sofra hizmetçisi olarak kralın yanında bulunmakta olan oğlu İollas'tan başka en büyük oğlunu da sadakatinin bir başka rehinesi olarak kralın yanında bulundurmak istemiş ve kralın emri ile Babylon'a gelmeye mahal bırakmadan, İskender ile kendi arasını düzeltmek istemişti. Bazı kaynaklarda, İskender ile Kassandro arasında da birtakım can sıkıcı olayların geçtiği söylenmektedir.

Hellen elçilerinin hangi konular hakkında kralla görüştüklerine ilişkin açık bilgi verilmemektedir. Kısa bir zaman önce Hellen ülkelerinden gelerek kral tarafından kabul edilen elçilerle İskender arasında, yerel ve özel konuların çoğu, ilgililerin isteklerine uygun bir şekilde halledilmiş, buna karşın sürgünlerin geri dönmeleri emrine yapılan itirazlar kesin olarak reddedilmişti. Şimdi

ise, elçiler, sadece, büyük bir olasılıkla kralın Hindistan'da kazandığı zaferler ve anayurda dönüş için kutlamalar; sürgünlüğün ortadan kaldırılması ve kralın öteki başarıları için şükran belgeleri ile altın çelenkler getirmişlerdi. Kral onlara bağışlar ve rütbeler vererek teşekkürlerini belirtti; özellikle bir zamanlar Serhas tarafından alınıp İran'a getirilen heykellerle kutsal tapınak eşyalarından Pasargadai, Susa ve Babylon kentlerinde bulabildiklerini toparlayarak Hellen devletlerine geri gönderdi.

İmparatorluğun büyük başkentindeki yerel sorunlar da kralın orada uzun süre kalmasının bir nedeni olabilir. Kaynaklara göre İskender, onarılmasını emrettiği binaların, özellikle Baal tapınağının hemen hemen hiçbir şey yapılmadan oldukları gibi bırakıldığını gördükten sonra, derhal işe başlanması buyruğunu vererek boş kıtaların askerlerini yapı işlerinde çalıştırmıştır. Böylece yirmi bin insan, iki ay süre ile, sadece enkazı temizlemek ve bina yerlerini hazırlamak için uğraştırılmıştır. Daha sonraki olaylar, asıl inşaatın başlanmasına engel olmuştur.

Silahlanma ve yeni planlar

En sonunda İskender Babil'den ayrılabildi. Nearkhos'un komutasındaki nehir filosu Dicle'den Pers Körfezi yoluyla Fırat'a gelmiş ve başkentin önüne demir atmıştı. Phoinikia'dan da gemiler gelmişti. İki beş güverteli, üç adet üç güverteli, on iki büyük tekne ve otuz adet otuz çift kürekli gemi, parçalar halinde Fenike kıyılarındaki tersanelerden kara yoluyla Tapsakos'a getirilmiş; burada montajları yapılmış ve nehir yoluyla aşağıya indirilmişti. Kral Babylon'da da gemiler yapılmasını emretmiş, geniş alanlarda hurmadan başka ağaç bulunmadığından, Babylon'daki kral bahçesinde bol miktarda bulunan serviyi, gemi kerestesi olarak kullanmak amacıyla kestirmişti. Böylece donanma, kısa bir zaman içinde önemli ölçüde kuvvetlenmişti. Nehirde elverişli liman bulunmadığından başkentin yakınlarında büyük bir havuz kazılması emri çıkmıştı. Bu havuz, bin gemi ve bir tershane-

yi içine alabilecek bir genişlikte olacaktı. Phoinikia'dan veya başka sahil ülkelerinden gemiciler, ustalar, büyük tüccar ve esnaf, kralın daveti üzerine gemilerle yeni ticaret yolundan faydalanmak veya girişilecek savaşta gemilerde görev almak üzere kitleler halinde Babylon'a gelmişlerdi. Bu hazırlıklar sırasında Klazomenaili Mikkalos, Doğu Akdeniz sahili halkından mümkün olouğu kadar fazla gemici bulmak ve bunları aşağı Fırat bölgesine getirmek görevi ile, beşyüz Talent ile Phoinikia ve Suriye'ye gönderilmişti. Kralın planı, Pers Körfezi kıyılarında ve adalarında sömürgeler kurmaktı. Böylece İskender güney sularında ulaşımı artırmak ve Arap sahillerini güven altına almak istiyordu. İskender bu ülkenin zengin ve kendine özgü ürünlerini tanıyordu. Arabistan yarımadasının kıyıları liman bakımından zengin olduğu kadar bu ürünlerin büyük ticaret yoluna kolaylıkla sağlıyabileceğini umuyordu. Mısır sınırlarından Tapsakos ve Babylon yakınlarına kadar uzanan geniş çölde göçebe kabileler başıboş dolaşıyorlar, yakınlarındaki satraplıkların sınır bölgeleri ile ticaret yollarını sık sık tehdit ediyorlardı. Bunlar boyun eğdirilirse yalnız sınır bölgeleri ve ticaret yolları güven altına alınmış olmayacak, aynı zamanda Babylon ile Mısır arasında daha kısa bir yol elde edilecekti. Her şeyden önce Petra ülkesi ile Kızıl Deniz'in kuzey ucu işgal edilecek ve burada sömürgeler kurulacaktı. Arabistan içinden geçecek kara yolu ile Arabistan yarımadasından dolaşan deniz yolları -ki bunun keşfi ilk iş olarak ele alınmıştı- buralarda birbirine kavuşacaktı.

Nehirden üç gemi denize gönderilmişti. Bunlardan ilk dönen, otuz çift kürekli gemisi ile Arkhias olmuştu. Arkhias Fırat'ın denize döküldüğü yerin güneyinde bir ada bulmuştu. Bu adanın küçük, sık ormanlarla kaplı olduğunu, üzerinde barışsever bir halkın yaşadığını, bu insanların Tanrıça Artemis'e taptıklarını, tanrıçaya hizmet ederken inançlarına göre geyik ve yabani keçilere ilişmediklerini bildirdi. Arkhias'ın anlattığına göre ada, Gerra şehrinin önündeki körfeze yakın bir yerdeydi; Arabistan için-

den geçerek Kızıl Deniz'e ve Akdeniz'e giden anayolun başlangıç noktası bu kentti; halkı çalışkan ve zengin ticaret adamlarıydı. Gariptir ki İskender, bu adaya, güneşin yanına uçmak cesaretini göstermiş ve bu girişimini dalgalar içinde genç yaşta hayatını kaybetmekle ödeyen İkaros'un adını verdi. Gene Arkhias'ın raporuna göre İkaros adasının güney taraflarında ikinci bir ada bulunmaktaydı. Halkı bu adayı Tylos adı ile anıyordu. Ada büyük olmasına rağmen üzerinde ne orman, ne de taşlıklar vardı; tarıma elverişli güzel bir yerdi. Aynı adanın, Makedonyalılar arasında anlatılan birtakım efsanelerde adı geçtiği gibi, zengin inci kayalıkları ortasında bulunduğu da söylenebilirdi. Çok geçmeden Androsthenes'in komutasındaki ikinci gemi de geri geldi. Bu gemi kıyıya yakın bir rota takibetmiş ve Arabistan sahilinin büyük bir kısmını gözetlemişti. Gönderilen gemilerden en uzaklara gideni, Soloili kaptan Hieron'un komutasındaki üçüncü gemi olmuştu. Hieron, bütün Arabistan sahilini dolaşmak ve kuzeye doğru Mısırdaki Heroonpolis'in birkaç mil yakınlarına kadar sokulan körfeze girmek denemesinde bulunmak için talimat almıştı. Fakat kaptan, Arabistan kıyılarının büyük bir kısmını gerisinde bırakmasına rağmen, yola devam etmek cesaretini gösterememişti. Getirdiği habere göre Arabistan Yarımadası olağanüstü bir büyüklükte olup Hindistan'a eşitti; kendisi güneye doğru yol alarak bir dağa kadar ilerlemişti; bu dağ doğuya doğru açık deniz içerilerine uzanıp gidiyordu; çıplak ve ıssız kumsal sahiller, yola devam etmeyi çok güçleştiriyordu.

Bir yandan Babil ve çevresindeki binalarla gemi tezgahlarındaki yapı işlerine, liman görevini görecek havuzun kazılmasına, Baal kalesi yıkıntılarının taşınmasına ve Hephaistion'un cesedini yakmak için kurulan büyük odun yığını inşaatına hızla devam edilirken öte yandan İskender, Pallakopas'ta meydana getirilmekte olan su bentleri çalışmalarını denetlemek amacı ile, birkaç gemiyi yanına alarak Fırat üzerinden aşağıya doğru yol aldı. Bu kanal Babylon'dan yirmi mil uzaktaki Fırattan başlanarak batı yö-

nüne doğru kazılıp bir göle bağlanmıştı. Bu göl, Arap ülkesi sınırı boyunca güneye doğru bir dizi bataklıklar teşkil ederek Pers Körfezine kadar uzanır. Kanal bu bölge için olağanüstü bir önemdedir. İlkbaharda sular kabarmaya başladığı ve yaz güneşi altında Doğu Anadolu dağlarının karları eriyerek coştuğu zaman, eğer nehir suları, kanallar ve özellikle Pallakopas vasıtasıyla boşaltılmazsa, bütün bölge su baskını tehlikesi karşısında kalır. Kanal aynı zamanda nehir bölgesini koruduğu gibi en uzak yerlere kadar bol bol su taşınmasını da sağlar. Fakat sonbaharda Fırat'ın suları azalmaya başladığı zaman kanalı hemen kapamak zorunludur. Çünkü aksi takdirde nehrin denize dökülmek için bu kısa yoldan akması ve asıl yatağını bırakması tehlikesi vardır. Kanalın başladığı nehir kıyısında toprağın gevşekliği işi güçleştirmektedir. Çünkü toprağın yığılması zor olduğu gibi yığılan toprağın Fıratın kuvvetli akıntısına karşı direnişi de yetersizdir.

Kanalın bentleri suyun yükseldiği mevsimde de yıkılma tehlikesi karşısındadır. Tam zamanında kanalı kapamak için bentleri tamamlamak da çok süratle çalışmak gerekliydi. Böylece, Babylonia satrapının emri ile on bin kişi üç aydan beri bentlerde çalışıyordu. İskender çalışmaları yerinde görmek üzere oraya gitti. Kendisi bu kötü durumu düzeltecek bir çare bulmak isteğindeydi. Kral nehir kıyısında araştırmalar yapmak amacı ile daha da aşağıya indi. Kanalın ağzından bir saat daha aşağıda istenen bütün şartlara uyan sağlam yapılı bir kıyı parçasına rastladı. Buradan bir kanal açılmasını ve kuzey batıya doğru Pallakopas'ın eski yatağına kadar uzatılmasını emretti. Ağzı sürekli bentlerle kapatılmış ve toprakla örtülmüş kalacaktı. Böylece kral, sonbaharda Fırat sularının akıp gitmesini önlemeyi ve ilkbaharda kanal ağzını açmayı kolaylaştırabileceğini umuyordu. Bu bölgenin güney tarafının doğal koşulları hakkında esaslı bilgi edinmek amacı ile tekrar Pallakopas'a döndü ve buradan gemileriyle yukarıda sözü geçen göle geçerek Arabistan sınırı boyunu dolaştı. Nehir kıyılarının güzelliğinin yanı sıra daha çok bu

bölgelerin önemi, İskender'i burada yeni bir kent kurmaya sevk etti. Bu kent hem Arabistan'a giden yolu açacak, hem de aynı zamanda Babylon'i göçebelerin akınlarından koruyacaktı. Gerçekten de güneye doğru Pers körfezine kadar uzanan göl veya bataklıklar nehir bölgesini korumaktadır. Kentin kurulmasına ve tahkimatının yapılmasına hemen başlandı. Grek ücretlileri, bazı eski askerlerle bazı gönüllüler oraya yerleştirildi.

Bu arada Hephaistion'un cenaze töreni için Babylon'da kurulmakta olan odun yığını tamamlanmıştı. Onu anmak için düzenlenen büyük cenaze törenlerine başlanacaktı. Gerek bu tören ve gerekse yeni kıtaların Babylon'a gelmiş bulunmaları, kralın başkente dönmesini zorunlu kılıyordu. Anlatıldığına göre kral, geri dönmekte fazla bir sakınca görmüyordu; Khaldelilerin haber verdikleri kehanetin, kısa olmakla beraber, Babil'de geçirdiği son dönemde, tamamen boş olduğu görülmüştü. Böylece başkente dönüş başladı. Bu sırada eski Babylonia krallarının bataklıklar içinde yapılan mezarları ziyaret edilecekti. İskender bizzat dümen başında sığlıklar ve kamışlıklarla geçilmesi güçleştirilmiş olan bu sularda gemisini idare ediyordu. Birdenbire çıkan şiddetli bir rüzgâr, Makedonya geleneklerine göre İskender'in taşımakta olduğu krallık başlığını (Kausia) başından alıp götürdü. Üzerindeki taç koparak eski bir kral mezarı yanındaki kamışlara takılıp kaldı. Başlığı ise suyun dibine gömüldü ve bir daha ele geçirmek mümkün olmadı. Gemide bulunan bir deniz eri tacı getirmek üzere suya daldı ve onu takıldığı yerden aldıktan sonra kolayca yüzebilmek için başına sardı. Krala mahsus tacın yabancı bir başa sarılı olarak görünmesi ise iyi bir belirti değildi. Kralın yanından hiç ayırmadığı yorumcuları, bu uğursuz belirtiyi hiçe indirmek için krala Fenikeli o deniz erinin başını kesmeyi öğütlediler ve bunda ayak dirediler. İskender ise, deniz erini, tacı kendi başına saracak kadar küçümsediği için cezalandırdı; fakat krallık sembolünü çabuk ve cesaretle suların içinden alarak geri getirdiği için de ona bir talent armağan verdi.

İskender Babylon'a döndüğünde uzun zamandır beklediği yeni kıtaları orada buldu. Persis Satrapı Peukestas, yirmi bin Pers askerinden başka Persis'in en savaşçı kavimlerinden sayılan Kassailer ve Tapurlardan önemli sayıda bir kıta getirmişti. Birer ordu ile Philoksenos Kariadan, Menandros Lydiadan; süvarilerle Menidas Makedonya'dan Babil'e gelmişlerdi. Kral, özellikle Pers askerlerini büyük bir memnunlukla kabul etti. Tam istendiği gibi hareket ettikleri için satrapları, kralın ve satrapların davetlerine uymakta gösterdikleri atılganlıklarından ötürü de askerleri övdü.

Bu Asyalı kıtaların gelmesi ile İskender'in piyadede, daha doğrusu piyadenin bir kısmında kurduğu yeni düzen ve örgütlenme çok dikkate değer. O zamana kadar Makedonya ordusunda kombine silahlı hiçbir birlik, hiçbir küçük ordu yoktu. Gerçi hemen hemen her askeri harekatta piyade ile süvari yanyana kullanılırdı. Ancak bunlar sadece böyle bir hareket için eğitilmişler, fakat başka zaman ise ayrı bırakılmışlardı. Yeni oluşumda o zamana kadar kullanılan Phalanks karakteri bir tarafa atıldı; ağır silahlılar; Peltastlar ve hafif piyade kombine edilerek bir birlik meydana getirildi. Bunun sonucu yepyeni bir taktik doğdu. O zamana kadar her Phalanks taksisi 16 kısım Hoplit'ten oluşuyordu. Şimdi ise yeni kurulan birliğin birinci kısmında buna komuta eden Dekadarkhos bir Makedonyalı, ikinci kısmında Makedonyalı bir çifte ücretli, üçüncüsünde tecrübeli bir Makedonyalı (Dekastateros) ve on altıncı kısmında Uragos olarak gene tecrübeli bir Makedonyalı bulunuyordu. Bunlar arasında kalan 4. ile 15. kısımlarda ise kısmen kargı ile sapan taşıyan Akontistler ve kısmen okçular olmak üzere Persler vardı. Bu şekilde örgütlenen yirmi bin Pers askeri, kendilerine katılan Makedonyalılarla beraber yirmi altı bin kişiyi geçen kalabalık bir ordu oluşturmuştu. Bunlar kaçınılması mümkün olmayan bazı noksanlar hesaba katılmaksızın, her biri yüz yirmi beş kişilik cepheli aşağı yukarı on iki Taksislik bir kuvvet oluyorlardı. Bu düzen

ile askerin yürüyüşünün toplu olması gerekiyordu. Sonra Falanks, savaşa girişmek için yayılarak üç parçaya ayrılıyor, sağdan ve soldan ilk uzak hücumlar için okçular ilerliyor, kargıcılar bunları takip ediyordu. Taksisin ilk üç kısmı ile on altıncı yani son kısmı Triari veya daha doğru bir deyimle Soutien (dayanak) olarak geride kalıyordu. Okçularla Akontistler, avcı çarpışmalarından sonra aralıklardan kendi yerlerine geri çekildikleri zaman bütün kitle artık sarsılmış olan düşmanın üzerine atılıyordu. Bu yeni düzenin taktiği, eski İtalyan Legion'u ile eski Phalanks'ın bütün iyi taraflarını, yani kitle halinde etkiyi ve aynı zamanda hareketliliği bir araya topluyordu: Hafif kıtalar, hücum eden düşmana karşı en seri bir şekilde kullanılabiliyor ve çarpışma sırasında güvenle korunabiliyordu; Phalankslar hâlâ gezici kaleler halini koruyor, fakat artık kendi içinde hafif kıtalarla çıkış yapabilmek olanağına sahip olan ve bu sayede çıkış hareketine girişen bu hafif kıtalar ok menzili içindeki bütün alana hakim bir kale şekline giriyordu.

Görünüşe bakılırsa İtalya'daki uluslar gözönüne alınarak yapılan bu yeni düzen, tek başına bile, dikkati çekiyordu. Üstelik Akdeniz kıyılarındaki eyaletlerde sayısız denecek kadar çok gemi hazırlandığı; İtalya, Sicilya, İberia ve Afrika'ya seferler yapılacağı söylentileri de yayılıyordu. Gerçekten de durum öyle gösteriyordu ki İskender'in Okyanus filosu Arabistan sahillerine doğru denize açılırken kara ordusu da Arabistan veya herhangi bir yoldan, batı ülkelerindeki barbarlara, Greklerin Afrika ve İtalya'daki düşmanlarına boyun eğdirmek amacı ile, batı yönüne doğru harekete geçecekti.

Yeni kıtaların, özellikle Pers askerlerinin örgütlenmesini İskender'in doğrudan doğruya kendisi idare etmişti. Bu iş kralın bahçesinde yapılmıştı. Kral altın tahtın üstünde oturuyordu; başında krallık tacı ile üzerinde erguvan libası vardı. Her iki tarafında sadık arkadaşları daha alçak olan gümüş ayaklı sandalyelerde oturuyorlardı. Arkalarında uygun bir uzaklıkta hadımlar,

Doğu geleneğine göre elleri bağlı ve Med kıyafetiyle duruyorlardı. Sonra yeni kıtalar grup grup bunların önünden geçiyor, düzene konuyor ve Phalankslara dağılıyordu. Bu iş günlerce devam etti. Bir gün kral, çalışmalardan çok yorularak tahtından kalktı ve başındaki taç ile erguvanını orada bıraktıktan sonra banyo yapmak üzere bahçedeki bir havuza girdi. Saray geleneklerine göre sadık mahiyeti onun arkasından gitti; hadımlar yerlerinde kaldılar. Kısa bir zaman sonra bir adam çıkageldi; Pers geleneklerine göre engel olmaya yetkisi olmayan hadımların arasından geçerek tahtın basamaklarından çıktı; krallık tacı ile erguvanı giydikten sonra kralın yerine oturdu ve dalgın dalgın önüne bakmaya başladı. Hadımlar üzerlerindeki elbiseleri yırtıyorlar, yumruklarını göğüslerine ve kafalarına vurarak bu korkunç belirtiyi gördüklerinden ah vah ediyorlardı. Tam o sırada kral geri geldi. Tahtın üzerinde oturan adamı görünce birdenbire ürktü. Uğursuz adamdan kim olduğunun ve ne istediğinin sorulmasını emretti. Yabancı hareketsiz bir halde yerinde oturuyor, dalgın dalgın önüne bakıyordu. En sonunda dile geldi ve: "Benim adım Dionysios'tur, Messeneliyim; mahkum edildim ve zincire vurularak sahilden buraya getirildim; şimdi tanrı Sarapis beni kurtardı ve krallık işareti olan erguvan ile tacı giyerek hareketsizce burada oturmamı emretti." dedi. Bu yabancı garip adam, canice niyeti ve başka arkadaşları olup olmadığını itiraf etmesi için işkenceye çekildi. Fakat o, tanrı buyruğu ile bu işleri yaptığı yolundaki ifadesinde ayak diredi. Sonunda adamın aklında oynaklık olduğu anlaşıldı. Kâhinler onun öldürülmesini istediler.

Anlaşıldığına göre 323 yılı Mayısı'nda Babil'de askeri ve savaşçı bir yaşam sürüyordu. Yeni kıtalara mensup binlerce insan, silahlarını ilk defa denemek fırsatını verecek olan savaşa bir an evvel gitmeye can atıyor, yeni düzen içinde savaş talimleri yapıyordu. Tam anlamıyla hazır olan donanma, hemen her gün binlerce seyirci önünde başkentten hareket ediyor, dümen

ve kürek talimleri yapıyordu. Bu talimlerin çoğunda kral hazır bulunuyor, yarışta kazananlara iltifat ediyor, altın çelenkler dağıtıyordu. Çok geçmeden sefere çıkılacağı biliniyordu. Hephaistion'un cenaze töreninden sonra hemen, kralın öteden beri alışkanlık edindiği şekilde sefere başlandığını ilan etmek için savaş kurbanlarının sunulacağı sanılıyordu.

Hephaistion'un cenaze töreninde hazır bulunmak üzere birçok yabancı Babylon'a akıp gelmişti. Bunlar arasında Hellas'tan gönderilen elçiler de vardı. Krala tanrı gibi saygı göstermek kararı gereğince resmi temsilciler (Theorlar) özelliği taşıyan bu elçiler, kutsal Theor sıfatiyle kralın önüne geliyorlar, tapınma hareketleri yaparak Hellen geleneklerine göre altın çelenkler sunuyorlardı. Anayurdun devletleri, tanrı krala altın çelenkler sunmak hususunda birbirleriyle yarışıyordu. Sonra kralın Theorları da Ammonion'dan döndüler. Bunlar Hephaistion şerefine yapılacak anma töreninin nasıl düzenleneceği hususunda tanrıdan emirlerini sormuşlardı. Getirdikleri cevaba göre Hephaistion'a bir kahraman gibi kurbanlar sunulması gerekiyordu. Kral bu haberi aldıktan sonra, cenaze törenine başlanmasını ve kahraman Hephaistion şerefine ilk kurbanların sunulmasını emretti.

Babylon sur duvarlarının bir kısmı temizlenmişti. Açılan bu yerde iki yüz ayak yüksekliğinde ve beş katlı olarak cenazenin yakılacağı odun yığını yapısı yükseliyordu. Kral bu binaya onbin Talent tahsis etmiş, dostları, büyükler, elçiler ve Babilliler buna ikibin Talent daha katmışlardı. Bina altın ve erguvan renkli tablolarla heykeller içinde pırıl pırıl parlıyordu. Binanın kubbesinde Siren (Greklerin efsane deniz bakiresi) resimleri duruyordu. Buradan ölünün şerefine matem nağmeleri yükseliyordu. Ölü kurbanları, matem alayları ve matem şarkıları arasında bina ateşe verildi. İskender oradaydı. Gözleri önünde o muhteşem bina alevler içinde çöktü; geride yıkıntı, boşluk ve ölüp giden için matemden başka hiçbir şey kalmadı. Sonra kahraman Hephaistion'un şerefine kurbanlar kesildi. Yüce dostuna ilk kur-

banları İskender'in kendisi sundu. On bin kurban boğası kesildi ve kralın davetlisi olan bütün orduya dağıtıldı.

Kral, donanmanın hareket günü ve Arabistan seferinin başlangıç gününü saptadığından, bunu ilan etmek için ötedenberi yaptığı gibi tanrılara kurbanlar sundu. Talihin açık olması dileğiyle kurbanlar kesti, aynı zamanda kâhinlerin gösterdikleri kehanet üzerine kötülüğe karşı koyan tanrılara da kurbanlar sundu. Kurban şöleninde bütün ordu yemek yerken ve kralın sunduğu şarap başında eğlenirken İskender de dostlarını, Daisios ayının on beşinci günü akşama doğru amiral Nearkhos şerefine verdiği veda yemeğine toplamıştı. Misafirlerin çoğu gittikten sonra Thessalialı Medios İskender'in yanına geldi ve kendisinin vereceği neşeli bir davete katılmasını kraldan rica etti. İskender bu soylu Thessalialıyı çok severdi ve hatırını kırmayarak onunla gitti. Bir araya gelen dostların neşesi krala da bulaştı. Sıra ile birer birer hepsinin şerefine kadeh kaldırdı. Sabaha karşı davetliler dağıldı. Hepsi ertesi akşam tekrar buluşmak üzere sözleştiler.

İskender'in hastalığı ve ölümü

İskender sarayına döndü, banyo yaptıktan sonra yatağa girdi ve ertesi gün ancak geç vakit uyandı. Akşam yemeği için gene Medios'a gitti. Bu mecliste yine gecenin geç vakitlerine kadar neşe içinde içki içildi. Sonra kral sarayına döndü, fakat kendini iyi hissetmiyordu. Her zamanki gibi banyoya girdikten sonra biraz yemek yedi ve ateşler içinde dinlenmeye çekildi. Daisios ayının 17'sinde sağlığı iyice kötüleşti. Son günlerin coşkusu ile peşpeşe katıldığı içki ziyafetleri, hastalıklara karşı fazla hassas bir bünyesi olan krala pek dokunmuş, ateşi çok yükselmişti. Her gün sunmayı âdet edindiği sabah kurbanı için kendini yattığı karyolada tapınağa taşıtmak zounda kaldı. Sonra erkekler salonunda yatağa uzandı, komutanları yanına çağırarak onlara hareket hazırlığı için gerekli emirleri verdi. Kara ordusu Daision'un

21'inde, kendisinin de bineceği filo ise bir gün sonra hareket edecekti. Sonra kendini yatakta Fırat kıyısına taşıttı, bir gemiyle nehrin öte tarafındaki bahçelere götürttü. Orada bir banyo yaptı. Geceyi ateş nöbetleri içinde geçirdi.

Ertesi gün banyo ve sabah kurbanından sonra odasına çekildi ve bütün gün yatakta istirahat etti. Medios yanına giderek kralı muhabbetle neşelendirmiye çalıştı. İskender, komutanların ertesi sabah yanına gelmelerini emretti; akşam yemeğini hafifçe yedikten sonra istirahate çekildi. Ateşi gittikçe yükseliyor, sağlık durumu her an biraz daha kötüleşiyordu. Bütün gece gözlerine uyku girmedi.

Daisios'un 19'unda banyo ve kurbandan sonra Nearkhos ile öteki subaylar huzura girdiler. Kral onlara hastalığı yüzünden hareketi bir gün sonraya atmak zorunda olduğunu, o zamana kadar bir parça iyileşerek 22'sinde gemiye binecek duruma geleceğini umduğunu söyledi. İskender banyoda kaldı. Nearkhos'u yatağı başında oturtarak Okyanus seferinde başından geçenler hakkında açıklama yapması istedi. Kral onu dikkatle dinliyor, çok geçmeden aynı tehlikeleri bizzat yaşıyacağını düşünerek seviniyordu. Bu arada durumu kötüleşiyor, ateşi gittikçe yükseliyordu. Fakat buna rağmen 20'sinde banyo ve kurbandan sonra filonun subaylarını yanına çağırttı, onlara 22'sinde kendisini karşılamak ve hareket etmek üzere bütün hazırlıkları tamamlamalarını emretti. Akşam banyosundan sonra yeni ve şiddetli ateş nöbetleri geldi. Gözle görülür şekilde kuvvetten düşüyordu. Aynı günün gecesi uykusuz ve acı içinde geçti. Sabahleyin İskender ateş içinde yanarken kendini büyük havuzun başına taşıttı ve zorlukla kurbanını sundu. Sonra subayları kabul etti. Filonun hareketi hakkında bazı emirler verdi, komutanlıklarla bazı subay makamlarının dağıtılmasıyla ilgili olarak onlarla görüştü. Terfi ettirilecek subayların seçimini onlara bırakırken bu konuda çok hassas davranmalarını istedi. Daisios'un yirmi ikisi gelmişti. Kral ağır hasta yataktaydı. Buna rağmen kendisini tapına-

ğa taşıttı ve kurbanını sundu. Filonun hareketini sonraya bırakmayı emretti. Acılar içinde bir gece daha geçti. Ertesi gün kral çok zorlanarak kurbanını sunabildi.

Komutanların saraydaki ön salonda toplanmalarını, Khiliarkhlarla Pentakosiarkhların saray avlusunda bir arada bulunmalarını emretti. Kendisini bahçeden saraya taşıttı. Her an biraz daha kuvvetten düşüyordu. Komutanlar içeri girdikleri zaman, gerçi herbirini tanıyabildi, fakat onlara söz söyleyecek gücü kendinde bulamadı. O gece, ertesi gün ve ertesi gece sürekli ateş devam etti. Artık kral ses çıkaramaz bir halde yatıyordu.

Kralın hastalığının ordu ve kent halkı üzerinde bıraktığı izlenim hakkında kaynakların verdiği bilgiler inandırıcıdır: Makedonyalılar sarayın etrafına toplanıyor, krallarını görmek istiyorlardı. Onlar, kralın daha önce öldüğünden ve bunun kendilerinden gizlenmesinden korkuyorladı. Diledikleri şekilde sarayın kapısı açılıncaya kadar ağlayıp sızlamaktan, tehditler savurmaktan ve yalvarmaktan vazgeçmediler. Sonra hepsi arka arkaya dizilerek kralın yatağı önünden geçti. İskender başını hafifçe kaldırıyor, hepsine sağ elini uzatıyor, eski askerlerine gözleriyle veda selamı veriyordu. Daisios'un yirmi yedisiydi Peithon, Peukestas, Seleukos ve bazı önde gelenler Serapis tapınağına giderek kralın kendini tapınağa taşıtmasının ve tanrıya ibadet etmesinin daha doğru olup olmayacağını tanrıdan sordular. Aldıkları cevap şöyleydi:

"Onu getirmeyin, orada kalırsa çok geçmeden iyileşecektir." Ertesi gün, Daisios'un yirmi sekizinde akşama doğru İskender hayata gözlerini kapadı.

Son günlerin bu olaylarını anlatan daha başka birçok kaynak vardır. Fakat bunlar inanılacak kadar güvenilir olmadığı gibi kasıtlı olarak uydurulmuş şeylerdir. Özellikle iskender'in ölüm döşeğinde kendi vekilini, vekillik ve ilk hamlede alınması gereken önlemleri söz veya işaretlerle tayin ettiği yolundaki iddialar, herhangi bir şekilde güvenilir kaynaklarla doğrulanmaktadır.

Eğer kral bunu yapmadıysa muhakkak ki öleceğini hissettiği zaman düşünme yeteneğini ve bilinç açıklığını, ölümünün ne demek olduğunu idrak edemeyecek kadar kendini kaybetmiş olmasından ileri gelmektedir. Makedonyalılarla o sessiz vedalaşması, kuşku yok ki, sönmek üzere olan bilincinin hâlâ yarı uyanık son kımıldanışlarını göstermektedir. Bundan sonra gelen ölümle pençeleşme safhası, onun yarattığı ve gerçekleştirmek istediği eserinin karanlık geleceğini hesaplı gözlerinin önünden silip götürmüş olsa gerek.

Son nefesi ile birlikte onun büyükleri arasında kavgalar, ordusunda ayaklanmalar, hanedanının sönüşü, devletinin çöküşü başlamıştı.

DROYSEN

BÜYÜK İSKENDER TARİHİ

Genç yaşta tahta geçip 12 yıl 8 ay süren hükümdarlık dönemine büyük çaplı seferleri sığdırarak Avrupa'nın ortasıyla Asya'nın uzak ucunu birbirine bağlayan Büyük İskender'in bu inanılmaz serüvenin öyküsü...

Askerlerini en zor işlere gözünü kırpmadan ve hiç tereddüt etmeden yöneltebilen güçlü bir irade ve yetenekle, esnek bir düşünce yapısını kişiliğinde toplayan İskender, koşulları kendi lehine dönüştürmesini bilen bir deha, komutan, tanrı... Nasıl nitelenirse nitelensin o bir insan, doğrusuyla yanlışıyla tarihe mal olmuş büyük bir komutan... Çünkü o, değişik kuvvetleri bir arada kullanmada ve düşmanın yeni savaş biçimlerine yeni taktiklerle karşı koymada son derece usta bir savaşçı. Yaratıcılığıyla, savaşın sonucunu belirleyecek fırsatları değerlendirmeyi çok iyi bilen bir asker. Bu yönüyle İskender yerine göre insansever, yerine göre duygusal, yerine göre de acımasız bir diktatör gibi davransa da o bir savaşın nasıl kazanılacağını düşmanlarına olduğu kadar askerlerine de kanıtlayan iyi bir örnekti.

Elinizdeki kitap tarihçi Droysen'in titiz çalışması sonucu bu büyük komutanı neyi, ne zaman, nasıl yaptığını tarihsel süreç içerisinde gözler önüne seriyor.

Büyük İskender Tarihi'ni bir solukta okuyacak, okudukça şaşıracak; şaşırdıkça tarihi sorgulayacaksınız.